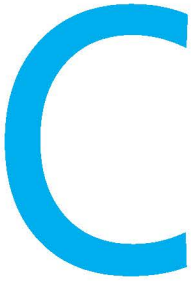

Beata Gala-Milczarek

**Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych
w gwarach północnomalopolskich i przyległych**
Studium morfologiczno-leksykalne

JĘZYKOZNAWSTWO

DIALEKTOLOGIA

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

**Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych
w gwarach północnomalopolskich i przyległych**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Beata Gala-Milczarek

**Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych
w gwarach północnomałopolskich i przyległych**
Studium morfologiczno-leksykalne

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2016

Beata Gala-Milczarek – Uniwersytet Łódzki
Wydział Filologiczny, Zakład Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

RECENZENT

Halina Pelcowa

REDAKTOR INICJUJĄCY

Urszula Dzieciatkowska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Małgorzata Szymańska

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

PROJEKT OKŁADKI

Stämpfli Polska Sp. z o.o.

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Shutterstock.com

© Copyright by Beata Gala-Milczarek, Łódź 2016
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06856.16.0.M

Ark. wyd. 24,0; ark. druk. 24,75

ISBN 978-83-8088-400-7

e-ISBN 978-83-8088-401-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

<https://doi.org/10.18778/8088-400-7>

Pamięci Taty poświęcam

SPIS TREŚCI

1. Część wstępna	9
1.1. Stan badań	9
1.2. Cel i założenia badawcze	11
1.3. Podstawa źródłowa	12
1.4. Założenia metodologiczne	13
1.5. Mapa objętego eksploracją obszaru	17
1.6. Wykaz skrótów, przyjętych dla miejscowości objętych eksploracją	18
2. Interpretacja derywatów	23
2.0. Zasady prezentacji formacji rzeczownikowych o charakterze czynnościowym	23
2.1. Derywaty odczasownikowe, czynnościowo prymarne	26
2.1.1. Nazwy czynności, procesów i stanów, N Acc.	26
2.1.2. Nazwy subiektów czynności, procesów i stanów, N Sub.	74
2.1.3. Nazwy atrybutywnych subiektów czynności, procesów, stanów, N Sub. Attr.	101
2.1.4. Nazwy środków czynności, N Instr.	134
2.1.5. Nazwy rezultatów czynności, procesów, N Res.	206
2.1.6. Nazwy obiektów czynności, procesów, stanów N Ob.	239
2.1.7. Nazwy miejsc, N Loc.	253
2.1.8. Nazwy temporalne, N Temp.	273
2.2. Derywaty odczasownikowo-odrzeczownikowe	276
2.2.1. Nazwy czynności, stanów N Acc.	276
2.2.2. Nazwy subiektów czynności, N Sub.	277
2.2.3. Nazwy atrybutywnych subiektów czynności, N Sub. Attr.	278
2.2.4. Nazwy środków czynności, N Instr.	279
2.2.5. Nazwy rezultatów czynności, procesów, N Res.	280
2.2.6. Nazwa miejsca, N Loc.	280
2.2.7. Nazwy temporalne, N Temp.	280
2.3. Derywaty odrzeczownikowe, czynnościowo-sekundarne	281
2.3.1. Nazwy czynności odinstrumentalne, N Acc.(Instr.)	283
2.3.2. Nazwy czynności odobiektowe, N Acc.(Ob.)	283
2.3.3. Nazwy subiektów czynności odinstrumentalne, N Sub.(Instr.)	283
2.3.4. Nazwy subiektów czynności odrezultatywne, N Sub.(Res.)	284
2.3.5. Nazwy subiektów czynności odobiektowe, N Sub.(Ob.)	285
2.3.6. Nazwy subiektów czynności odmiejscowe, N Sub.(Loc.)	288
2.3.7. Nazwy subiektów czynności odtemporalne, N Sub.(Temp.)	290
2.3.8. Nazwy środków czynności odsubiektowe, N Instr.(Sub.)	290
2.3.9. Nazwy środków czynności odrezultatywne, N Instr.(Res.)	291
2.3.10. Nazwy środków czynności odobiektowe, N Instr.(Ob.)	292
2.3.11. Nazwy środków czynności odspособowe, N Instr.(Mod.)	295
2.3.12. Nazwa środka czynności odtemporalna, N Instr.(Temp.)	295
2.3.13. Nazwy rezultatów czynności odsubiektowe, N Res.(Sub.)	295
2.3.14. Nazwy rezultatów czynności odobiektowe, N Res.(Ob.)	296

2.3.15. Nazwy rezultatów czynności odspособowe, N Res.(Mod.)	298
2.3.16. Nazwa rezultatu czynności odtemporalna, N Res.(Temp.)	299
2.3.17. Nazwy obiektów czynności odsubiektowe, N Ob.(Sub.)	299
2.3.18. Nazwy obiektów czynności odmiejscowe, N Ob.(Loc.)	300
2.3.19. Nazwy obiektów czynności odspособowe, N Ob.(Mod.)	300
2.3.20. Nazwa obiektu czynności odtemporalna, N Ob.(Temp.)	301
2.4. Derywaty czynnościowe w interpretacji słowotwórstwa gniazdowego	301
2.4.1. Nazwy żeńskie od męskich subiektów czynności, N Fem.(N Sub.)	304
2.4.2. Nazwy żeńskie od atrybutywnych nazw subiektów czynności, N Fem. (N Sub. Attr.)	305
2.4.3. Nazwy żeńskie od nazw osobowych obiektów czynności, N Fem.(N Ob.)	305
2.4.4. Nazwy deminutywne od nazw środków czynności, N Dem.(N Instr.)	305
2.4.5. Nazwy deminutywne od nazw rezultatów czynności, N Dem.(N Res.)	306
2.4.6. Nazwa deminutywna od nazwy obiektu czynności, N Dem.(N Ob.)	306
2.4.7. Nazwa deminutywna od nazwy miejsca, N Dem.(N Loc.)	306
2.4.8. Nazwa ekspresywna od nazwy subiekta czynności, N Expr.(N Sub.)	307
2.4.9. Nazwy ekspresywne od nazw atrybutywnych subiektów czynności, N Expr.(N Sub. Attr.)	307
2.4.10. Nazwy stopni pokrewieństwa od nazw subiektów czynności, N Famil. (N Sub.)	307
3. Charakterystyka rzeczownikowych derywatów gwarowych o charakterze czyn- nościowym	309
3.1. Opis relacji motywacyjnych	309
3.2. Mechanizmy derywacyjne	312
3.3. Udział podstaw słowotwórczych i wykładników formalnych	313
3.4. Zagadnienie słowotwórczej wariantowości derywatów rzeczownikowych o cha- rakterze czynnościowym	326
3.5. Wielokategorialność rzeczownikowych derywatów o charakterze czynnościow- ym	331
Zakończenie	339
Indeks	341
Literatura	383
Functional nature of denominatives in the vernaculars of North Little Poland and those of adjoining regions. Morphological and lexical study (Summary)	393
Od Redakcji	395

1. CZĘŚĆ WSTĘPNA

1.1. Stan badań

Dynamika badań słowotwórczych, głównie rzeczownika, jest mierzona zarówno ewolucją poglądów w zakresie metod postępowania badawczego, jak i rezultatów w postaci opracowań monograficznych, ujęć częściowych oraz wyzyskaniem wyników do wyjaśnienia wielu zagadnień dyskusyjnych o charakterze ogólniejszym, jak np. w dialektologii definiowania gwar, dialektów czy pograniczy językowych.

Jednym z najczęściej podejmowanych i dyskusyjnych zagadnień pozostaje metoda analizy jednostek leksykalnych rozbudowanych morfologicznie, definiowania morfemów, określania ich roli w powoływaniu wyrazów w nowej funkcji semantycznej.

Dyskusje wokół metody w związku z próbą zdefiniowania istoty słowotwórstwa, wyjaśnienia samego pojęcia doprowadziły do wyraźnej polaryzacji stanowisk, rezultatem których jest pojęcie słowotwórstwa opisowego, zwanego synchronicznym, i słowotwórstwa historycznego – mówiąc w dużym uproszczeniu – diachronicznego, zwanego genetycznym. Pointę odrębnych metod wyrażają, jako motto wartościowej publikacji Mirosława Skarżyńskiego pt. *Powstanie i rozwój polskiego słowotwórstwa opisowego* (Skarżyński, 1999), wypowiedzi Renaty Grzegorzycowej i Jadwigi Puzyniny: „Słowotwórstwo synchroniczne opisuje relacje formalno-semantyczne, w jakie wchodzi derywaty względem innych wyrazów, współistniejących z nimi w określonym momencie czasowym” (Grzegorzycowa, Puzynina, 1979: 7) oraz Witolda Doroszewskiego: „Analiza strukturalna wyrazów jest badaniem przede wszystkim historycznym, a jej celem jest zrekonstruowanie kolejnych etapów historii badanych wyrazów” (Doroszewski, 1963).

W ostatnich latach pojawiają się opinie, których autorzy formułują tezę o zacieraniu się ostrości opozycyjnej między podejściem synchronicznym i diachronicznym. „Diachronia i synchronia (...) to dwie wzajemnie się uzupełniające metody, z których pierwszą interesuje geneza i ewolucja struktury słowotwórczej, drugą – funkcja derywatu względem innych derywatów” (Gala, 2011: 58; por. też Janczenieckaja, 1979: 9–10; Niemczenko, 1984: 118; Nagórko, 1998: 165). Jest to odejście – jak się wydaje – od stereotypu, zasady wyłącznie synchronicznej albo diachronicznej (Gala, 2009: 52; 2006: 82; Grochola-Szczepanek, 2002: 23; Waszakowa, 2004: 67–80; Kleszczowa, 2005: 253–290).

Znaczącym krokiem ewolucji metodologicznej jest odejście od binarności ze szczególną rolą wykładnika derywacyjnego jako wyznacznika typologicznego, a zwrócenie uwagi na hierarchiczność stosunków słowotwórczych organizowanych wokół centrum – wyrazu niemotywowanego, prymarnie podstawowego, bezpośrednio bądź pośrednio motywującego pozostałe wyrazy hierarchicznie powiązane, o różnych stopniach pochodności (taktach derywacyjnych), tworzące gniazdo słowotwórcze (por. Skarżyński, 2003: 137–155). Słowotwórstwo gniazdowe tworzy warunki do inkluzji znaczenia leksykalnego niesionego przez centrum ze znaczeniem kategorialno-strukturalnym derywatów w obrębie gniazda (Skarżyński, 2003: 52).

Budowane na przytoczonych podwalinach metodologicznych, zdefiniowanych w połowie XX wieku, koncepcje słowotwórstwa były w rozległej cezurze chronologicznej podstawą przedstawiania morfologii wyrazowej w wielu gramatykach języka polskiego – podręcznikach akademickich (por. Ułaszyn, 1923; Szober, 1923; Gaertner, 1931–1938; Doroszewski, 1952; Grzegorzczkowska, 1998), monografiach polszczyzny ogólnej (por. Doroszewski, 1928: 1–261, 1929: 34–85; Puzynina, 1978: 98–107), monografiach pograniczy językowych (por. Laskowski, 1966, 1971), wysp językowych (por. Dejna, 1989/1990: 19–68), monografiach gwarowych (por. Szymczak, 1961; Pluta, 1963, 1964; Górniewicz, 1967–1968; Chłudzińska-Świątecka, 1972; Malec, 1976), ogólnogwarowych (por. Cyran, 1977), w tematycznych studiach gwarowych omawiających określone kategorie słowotwórcze (por. Sierociuk, 1996; Szczepankowska, 1998; Sajewicz, 2002; Jaros, 2009; Kowalska, 2011; Marciniak-Firadza, 2013) czy w rozprawach, artykułach omawiających zagadnienia teoretyczne oraz poszczególne kwestie jednostkowe. Przykładem niech będą liczne, wyjątkowo cenne wypowiedzi Bogusława Krei, opublikowane w kilku tomach (Kreja, 1996, 1999, 2000, 2002).

Z koncepcji językoznawstwa synchronicznego wywodzi się słowotwórstwo gniazdowe, opis modeli morfotaktycznych wybranych części mowy, głównie rzeczownika, przymiotnika (por. Jadacka, 2001; Gala, 2010), czasownika (por. Skarżyński, 2003: 137–167; Skarżyński, 2004; Białoskórska, 1999, 2000) i licebznika, przysłówka, zaimka, przyimka (Skarżyński, 2000; 2004(a)).

Struktury gniazdowe odsłaniające rolę motywacyjną wyrazu prymarnego w gnieździe, jego aktywność i zakres łączliwości ze strukturami rozbudowanymi morfotaktycznie odnajdujemy w słownikowych opracowaniach antroponimii. Gniazda nazwotwórcze / nazwiskotwórcze, budowane wokół podstawy, są nośnikami także informacji chronologicznej, z czego można wnosić, że gniazdowość morfotaktyczna może mieć także zastosowanie w badaniach diachronicznych (por. Kleszczowa, 2007: 59–72; por. też Rymut, 1999–2001).

O ile istotą słowotwórstwa gniazdowego jest odsłanianie relacji morfologicznych w obrębie gniazda budowanego na podstawach wyrazu niemotywowanego, o tyle celem słowotwórstwa typologicznego pozostaje identyfikacja finalnego wykładnika derywacyjnego – typu słowotwórczego ze wskazaniem jego słowotwórczo-kategorialnej funkcji (por. Gala-Milczarek, 2009, 2012; Gala, Gala-Milczarek, 2014).

To uniwersalne podejście do interpretacji derywatów, osadzone w tradycji polskiego słowotwórstwa i dopełnione o zasadę geografii lingwistycznej, przyniosło określone rezultaty w badaniach historycznych – dialektologicznych, onomastycznych; por. geneza i zasięgi rzeczownikowych sufiksów *-iszcze, -sko, -isko*; zastępowanie neutrów na *-ę-, -ęcie-* przez rzeczowniki męskie z przyrostkiem *-ak*; zasięgi rzeczownikowego sufiksu *-yszek, -yszka, -yszko* w opozycji do *-uszek, -yczek, -eczko*; zasięgi sufiksów przymiotnikowych: *-aty, -asty, -ity, -isty, -ni, -ny*; prefiksów superlatywnych: *na-, naj-*; zastępowanie czasownikowych sufiksów *-ować, -ywać* przez *-uwać* itd. (por. Dejna, 1981, mapy: 68, 69, 73–75; Gala, 1994: 84–99, cz. 1, mapy: 140, 142, 145, 149, 150, 151, 158, cz. 2).

1.2. Cel i założenia badawcze

Treści znaczeniowe pojęcia „słowotwórstwo” odnoszą się do dwóch składników języka – gramatyki jako zespołu środków formalno-funkcyjnych (morfologicznych) i leksyki – ogółu wyrazów istniejących w danym języku jako nośników określonych pojęć (Gołąb, 1968: 214, 524).

Na znaczenie kategorialnosłowotwórcze wynikające ze struktury gramatycznej jednostek leksykalnych i morfemów współuczestniczących w derywacji oddziałuje także jednostkowe znaczenie derywatu, a nawet jego pozajęzykowa funkcja stymulowana warunkami kulturowymi. W następstwie tych dwóch czynników ustala się określony zasób funkcji, zwanych kategoriami słowotwórczymi.

Takie rozumienie słowotwórstwa było asumptem do podjęcia badań nad czynnościowym charakterem derywatów rzeczownikowych.

Celem autorki pracy jest ustalenie i określenie czynnościowego charakteru derywatów rzeczownikowych, tzn. określenie specyfiki relacji pomiędzy jednostkami derywowanymi a znaczeniami czynności. Charakter tych powiązań klasyfikuje derywaty w obrębie czterech klas:

1) *deverbativa* prymarne, dla których *verbum* stanowi formalną podstawę (lub jedną z podstaw przy rzeczownikach złożonych) procesu derywacyjnego, a funkcja semantyczna powołanych formacji jest rezultatem transpozycji, mutacji, okazjonalnie także modyfikacji znaczenia motywującego (patrz rozdziały: 2.1.–2.1.8., 2.2.–2.2.7.);

2) *deverbativa* sekundarne, w których znaczenia czynności, choć niewyrażone morfologicznie funkcjonują w kategoryzujących je parafrazach, określając relacje motywacyjne z ustalonymi dla nich formalnymi podstawami rzeczownikowymi (patrz rozdziały 2.3.–2.3.20.);

3) rzeczowniki, których charakter czynnościowy wyrażają struktury rozbudowane derywacyjnie, zaliczane w ujęciu typologicznym do kategorii: *deminutywów, feminatywów* czy *expresywów*. Na ich czynnościowy charakter wpływa znaczenie leksykalne czasownika jako prymarnego wyznacznika gniazda słowotwórczego (patrz rozdział 2.4.);

4) rzeczowniki, których czynnościowy charakter wynika z wyłącznie formalnych powiązań z czasownikami ustalonymi jako podstawy generowania kolejnych ogniw łańcuchów słowotwórczych. Kategoryzowane jako nomina familiaria nie wykazują powiązań semantycznych ze znaczeniami czasowników centralnych (patrz rozdział 2.4.).

Przyjąć zatem należy, że przez czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych rozumiemy zespół właściwości wyrażanych w strukturze i poza strukturą derywatów, obrazujących zasady funkcjonowania znaczeń czynności uczestniczących bezpośrednio czy pośrednio w procesie powoływania derywatów rzeczownikowych.

By zrealizować założony cel badawczy, w pracy:

1) przeprowadzono eksplorację rzeczownikowych derywatów o charakterze czynnościowym ze: *Słownictwa ludowego...* Karola Dejny (Dejna, 1974–1985);

2) dokonano opisu struktur derywowanych w układzie wyżej przedstawionym, tzn. a) derywatów paradygmatycznych, od podstaw czasownikowych, b) derywatów pozaparadygmatycznych, pozawerbalnych, c) struktur rozbudowanych w obrębie gniazda wokół centrum czasownikowego z zachowaną funkcją czynnościową niesioną przez czasownik;

3) opisano mechanizmy i procesy derywacyjne, w następstwie których ustalił się czynnościowy charakter derywowanych rzeczowników;

4) wydobyto relacje morfologiczno-leksykalne współuczestniczące w czynnościowym charakterze derywatów.

1.3. Podstawa źródłowa

Jako podstawę źródłową przyjęto *Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego* (Dejna, 1974–1985). Są to materiały gromadzone przez Karola Dejnę do *Atlasu gwarowego województwa kieleckiego* (Dejna, 1962–1968), skartografowane oraz niewykorzystane w *Atlasie...* a także eksplorowane na Kielecczyźnie i terenach przyległych przez pracowników i seminarzystów, niezależnie od *Atlasu...*, opracowane w postaci prac magisterskich. Gromadzone były w latach 1954–1970 i tworzą korpus leksykalny ok. 30 tys. jednostek hasłowych opublikowanych w 12 tomach „Rozpraw Komisji Językowej ŁTN” o objętości ponad 120 arkuszy, 1600 stron druku (Gala, 2010(a): 146).

Eksplorowana w drugiej połowie XX wieku leksyka pochodzi od informatorów urodzonych w końcu XIX wieku i na początku wieku XX. Interpretowana z pozycji wieku XXI nosi wyraźne znamiona danych historycznych. Pochodzi w zdecydowanej większości z Kielecczyzny, dlatego w tytule pracy w odniesieniu do tego zespołu gwarowego przyjęto określenie „gwary północnomalopolskie i przyległe”.

Wyjątkowo obszerny zasób leksykalny nazywa Karol Dejna słownictwem ludowym, „to znaczy takim, które było w użyciu ludności wiejskiej, w mowie lu-

dowej, bez rozstrzygnięcia o jego gwarowym, innogwarowym czy ogólnopolskim pochodzeniu” (Gala, 2010(a): 146). Takie zbiory mogą służyć do ustalania możliwości pełnego zasobu słownictwa gwarowego oraz słownikowych i słowotwórczych różnicowań polskiego terytorium językowego (Dejna, 1974: 193).

Przyporządkowane takim celom słownictwo zostało przedstawione w postaci uporządkowanych alfabetycznie haseł w formie podstawowej, w pisowni ogólnopolskiej, z zachowaniem atrybutów mowy ludowej – leksykalnych, morfologicznych i fonetycznych, z pominięciem właściwości systemowych ogólnie znanych, np. mazurzenia, odnosowienia, rozłożenia nosówek itp.

Za hasło przyjął autor „każdą synchronicznie, dla połowy XX wieku, wyodrębniającą się od innych układem fonemów, strukturę morfologiczną czy funkcją syntaktyczną jednostkę słownikową, nie wyłączając postaci z właściwością fonetyczną pozasystemową, niekiedy ograniczoną do jednostkowych wyrazów, por. *krzasło*, *kapalusz*, czy wyrazy zmienione przez etymologię ludową” itp. (Dejna, 1974: 195).

Po tytule hasłowym, opatrzonym kwalifikatorem leksykograficznym, podał Dejna definicję lub definicje znaczeń wyrazu, cytaty tekstowe z zapisem fonetycznym i lokalizacją w terenie oraz po odsyłaczu por. odmiany morfologiczne, fonetyczne i synonimy jako podstawy odrębnych artykułów hasłowych.

W następstwie takich zasad wyodrębniania jednostek hasłowych został niewątpliwie powiększony ich zasób, przez co uczyniony przydatnym źródłem do badań nie tylko określonych właściwości fonetycznych, ale przede wszystkim słowotwórczych, o czym przekonał się po przygotowaniu i opublikowaniu indeksów – alfabetycznego i a tergo (Gala, Frank-Rakowska, Gala-Milczarek, 2010).

Mimo pewnych ograniczeń, np. braku definicji leksykalnych przy niektórych hasłach, odesłań – z zastosowaniem kwalifikatorów „ts.” – do znaczeń ogólnopolskich, ubogich dokumentów tekstowych ograniczonych do zapisu fonetycznego wyrazu, w zdecydowanej większości (szczególnie w odniesieniu do rzeczowników) wyjątkowo obszerny zbiór słownictwa ludowego opatrzony kwalifikatorami słowotwórczymi, stylistycznymi, definicjami znaczeniowymi haseł, weryfikowanymi tekstami gwarowymi, odsyłaczami o charakterze powiązań motywacyjnych, spełnia warunki źródła do badań słowotwórczych.

1.4. Założenia metodologiczne

Asumptem do objęcia cezurą historyczną słownictwa ludowego / gwarowego jest wiedza o czasie jego eksploracji (druga połowa XX wieku) i wieku informatorów (urodzonych w końcu wieku XIX i na początku XX stulecia). Niezależnie od przytoczonych ram chronologicznych słownictwo gwarowe, jego struktura morfologiczna, jest niejednokrotnie nośnikiem cech archaicznych o trudnej do

ustalenia dolnej granicy chronologicznej. Dane lokalizowane w tej przestrzeni historycznej poddawane interpretacji słowotwórczej skłaniają do niwelowania opozycji podejścia synchronicznego czy diachronicznego.

W odniesieniu do słownictwa gwarowego, potrzeby określenia funkcji derywatów oraz ich charakteru, odwoływanie się do danych historycznojęzykowych, porównawczo-dialektalnych wydaje się niezbędne (Reichan, 1996: 194). Funkcja i charakter derywatów, eksponowane na gruncie słowotwórstwa synchronicznego, w materiale północnomalopolskim są możliwe do wydobywania i zdefiniowania po uwzględnieniu przytoczeń gwarowych jako nośników treści historycznych, weryfikowanych często historyczną, nawiązującą do etymologii, interpretacją faktów morfologicznych. Te fakty niejednokrotnie przenikają do aktualności w rozumieniu czasu eksploracji i je dopełniają. Materiały takie – derywaty żywe funkcyjnie w kulturze ludowej skłaniają do przyjęcia chronii jako zasady interpretacyjnej. „Chronia czy inchronia nie ogranicza cezury chronologicznej danych, nie stawia na przeciwstawnych biegunach synchronii i diachronii, wydaje się przydatna w definiowaniu słowotwórstwa gwarowego ustalonego w różnych cezurach chronologicznych. Przyjmując inchronię jako zasadę interpretacyjną, odsłaniamy formacje z prymarną funkcją kategorialną, które z perspektywy synchronicznej (idiosynchronicznej) są uznawane za zleksykalizowane. Proponowana perspektywa może prowadzić do wielu rekonstrukcji stanu pierwotnego derywatów, co służy odtworzeniu z miarą reprezentatywnego stanu słowotwórstwa paradygmatycznego – gramatycznego, opartego na prymarnych relacjach między odpowiednią klasą gramatyczną wyrazów podstawowych a wyrazami pochodnymi i wykładnikami derywacyjnymi” (Gala, 2011: 62; zob. też Gala, Gala-Milczarek, 2014) a także odsłaniania etymologicznego czynnościowego charakteru derywatów. Świadomość in/chroniczna wydaje się szczególnie przydatna w odniesieniu do struktur historycznych, żywych w gwarach w postaci zmorfologizowanej czy zleksykalizowanej. Mimo wyodrębnienia – idąc tropem Bogusława Krei (Kreja, 1975: 120) – w derywacie *ciarlica*, *cierlica* wykładnika *-ica* od czasownika *cierlić* w funkcji nazw środków czynności, interpretator nie może nie mieć świadomości, że ogniwem pośrednim mogła być struktura *cier(d)ło*, *ciar(d)ło* w funkcji nazwy środka czynności od trzeciej przyjmowanego jako prymarny wyznacznik gniazda derywacyjnego, por. *trzeć* → *ciar(d)ło* → *ciar(d)l-* / *cier(d)l-ica*. Nośnikiem czynnościowego charakteru rzeczownika *ciarlica*, *cierlica* jest niewątpliwie czasownik podstawowy, jak i morfem *-(d)l-*, wtórnie dopiero także wykładnik *-ica* o prymarnie innej funkcji. Podobne takty derywacyjne wypada postrzegać w strukturach: *miądllica*, *międllica*: *miąć* → *mią-dło* → *miądllica* lub *miądllic*, *międllic* → *miądllica* czy *prząśllica*, *przęśllica* od *prząść* ($\leq *pręd-ti \geq *prętti \geq *pręsti$: *przędło* $\geq$ *przęsło*: *przęśllica*). Wykładnik *-ica* prymarnie neutralny czynnościowo, w następstwie aglutynacji z sufiksem instrumentalnym *-dło*, *-sło* i w rozszerzonej postaci z motywacją czasownikową przyjmuje rolę wykładnika czynnościowego wespół z instrumentalnym

jednostkowym znaczeniem wyrazów. Podobnie taką funkcję przyjmuje wykładnik *-nica* i w rozszerzonej postaci *-anica* czy *-alnica* w *swieranica* ← *swieralnica* ← *swieradlnica* ← *swieradło* ← *swierać*.

Przyjęcie zasad inchronii w interpretacji słowotwórczej prowadzi także do wyłonienia i opisu formacji określanych z perspektywy słowotwórstwa synchronicznego mianem derywatów semantycznych czy właściwych, tzn. takich, które zachowują ścisły związek semantyczny z podstawą (por. Grzegorzczkova, 1998: 370–372; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 21), por. *obróbka*, *pokropek*, *drapowanie*, *siewca*, *jednacz*, *beczoch*, *gadacz*, *opylacz*, *strugacz*, *dziabka*, *wiejaczka*, *palenisko*, *legło*, *rąbalka*, *spalnia*, *siewy*, *dudziarz*, *dworak*, *czapnik*, *czarownica*, *kierownicza*, jak i onomazjologicznych, czyli takich, które z podstawami wchodzi jedynie w asocjacyjne związki semantyczne (por. Grzegorzczkova, 1998: 362, 370–372; Nagórko-Kufel, 1975). Tych największe nagromadzenie notujemy w zakresie nazw atrybutywnych subiektów czynności, por. *pylica*, *kopciuch*, *cykacz*, *mlaskacz*. Licznie występują także w kategorii nazw środków czynności i określają przedmioty o leksykalnej funkcji narzędzi, por. *klapotka*, *kurzarka*, *drapaczka*, *klapacz*, *posmykacz* itp.

Podjęcie in/chroniczne skłania także do uwzględniania w strukturach odczasownikowych typu *-(il)ka*, *-(an)ka*, *-(on)ka*, *-(it)ka* itp., szczególnie w kategorii nazw rezultatów czynności, także ogniwa (takty) derywacji imiesłowowej, por. *zgniłka* ← *zgniły* ← *zgnieć*, *krajanka* ← *krajany* ← *krajać*, *trzęsionka* ← *trzęsiony* ← *trząść*, *odbitka* ← *odbity* ← *odbić*. Wariantywne interpretacyjnie podstawy derywacyjne w niczym nie wpływają na zmianę funkcji derywatów, zachowując ich czynnościowy charakter (por. m.in. Janowska, 2007: 28–29; Dokulił, 1979: 149). W tekście możliwość dwojakiej interpretacji podstaw zaznaczono przez podanie w nawiasie morfemu jako składowej formantu, wyniesionej z możliwej wariantywnej podstawy derywacyjnej. Zjawisko wariantywności motywacyjnej dostrzeżono także w formacjach o paralelnych podstawach czasownikowo-rzeczownikowych w derywatach typu: *handlowiec* ← *handlować* ← *handel*, *druciarz* ← *drutować* ← *drut*, *brukowiec* ← *brukować* ← *bruk*.

Obok semantyki słowotwórczej, kategorialnej, słownictwo ludowe jest nośnikiem semantyki leksykalnej, definiowanej w perspektywie funkcjonalnej, ludowej, dla XX wieku. Obie perspektywy niejednokrotnie się weryfikują, co uwidacznia się odsyłaczy czy definicji leksykalnych o znamionach parafraz słowotwórczych, por. derywaty z wykładnikiem *-aczka* w funkcji odczasownikowych żeńskich wykonawców czynności: *dojaczka* ‘kobieta, która doi krowy’, *praczka* ‘kobieta piorąca’, *sadzaczka* ‘kobieta, która sadi kartofle’ itd., odczasownikowe nazwy środków czynności: *bujaczka* ‘kołyska z płachty zawieszona w polu na żerdziach, huśtawka’, *kapaczka* ‘niecka do kąpienia dzieci’, *odciągaczka* ‘naczynie do oddzielania słodkiej śmietany’, *owijaczka* ‘onuca, pas tkaniny do owijania stopy’, *wyżymaczka* ‘przyrząd do wyciskania wody z bielizny’: *wyżymać* itp.

Podęjsie in/chroniczne wydaje się właściwe w interpretacji gniazd derywacyjnych. Struktura morfologiczna derywatów w gnieździe jest niewątpliwie wynikiem procesów historycznych. Budowanie struktur gniazd słowotwórczych w gwarach na podstawie wyłącznie motywacji, relacji motywacyjnych aktualnych, wzorowanych na modelach polszczyzny ogólnej i kompetencji badacza wydaje się niewystarczające. Określone segmenty gniazda jako rezultat diachronicznych procesów derywacyjnych, relacji motywacyjnej, są nośnikami czynnościowego charakteru derywatów, pomijanego w ujęciu typologicznym, por. *szydelko*: *szydło*: *szyć*. Struktura morfologiczna derywatu *szydelko* w pojęciu ogólnym wskazuje na deminutivum względem derywatu *szydło* jako nazwy środka czynności, pochodnej od czasownika – *szyć*. W *Słownictwie ludowym...* hasło *szydelko* zdefiniowano jako ‘drut do robienia swetrów’. Przy hasle *szydło* odesłano kwalifikatorem ts. do znaczenia ogólnego ‘rodzaj iglicy z trzonkiem’ (Doroszewski, 1958–1969). Znaczenia leksykalne obu derywatów wskazują wprawdzie na nazwy narzędzi służących do szycia, zespалania tkanin i pozostają w relacji motywacyjnej z czasownikiem – *szyć*. Zatem oba segmenty gniazda jako derywaty: *szydło*, *szydelko* są nośnikami czynnościowego charakteru inicjowanego przez czasownik jako podstawę gniazda. Na podobny charakter wskazują łączone z czasownikiem *dzwonić* – derywaty – *dzwon*: *dzwonek*: *dzwoneczek*.

Chronia w interpretacji derywatów gwarowych – funkcjonujących w kulturze ludowej – tworzy warunki do ich postrzegania typologicznego, kategorialnego oraz funkcjonalnego w związku z wnoszonym do derywatu znaczeniem realnym wyrazu podstawowego i realnym znaczeniem samego derywatu. Służy odtwarzaniu procesów derywacyjnych i mechanizmów językowych funkcjonujących w określonych warunkach kulturowych – w środowisku wiejskim.

Wyznacznikiem czynnościowego charakteru derywatów rzeczownikowych jest głównie podstawowe verbum i jego rola w kreowaniu funkcji kategorialnej. Wykładniki formalne w derywacji pełnią rolę paralelną, a niekiedy drugoplanową. Dlatego obserwuje się wielość wykładników derywacyjnych w ramach jednej kategorii, por. *-anie*, *-enie*, *-cie*, *-ka* itd. w kategorii N Acc. itp.

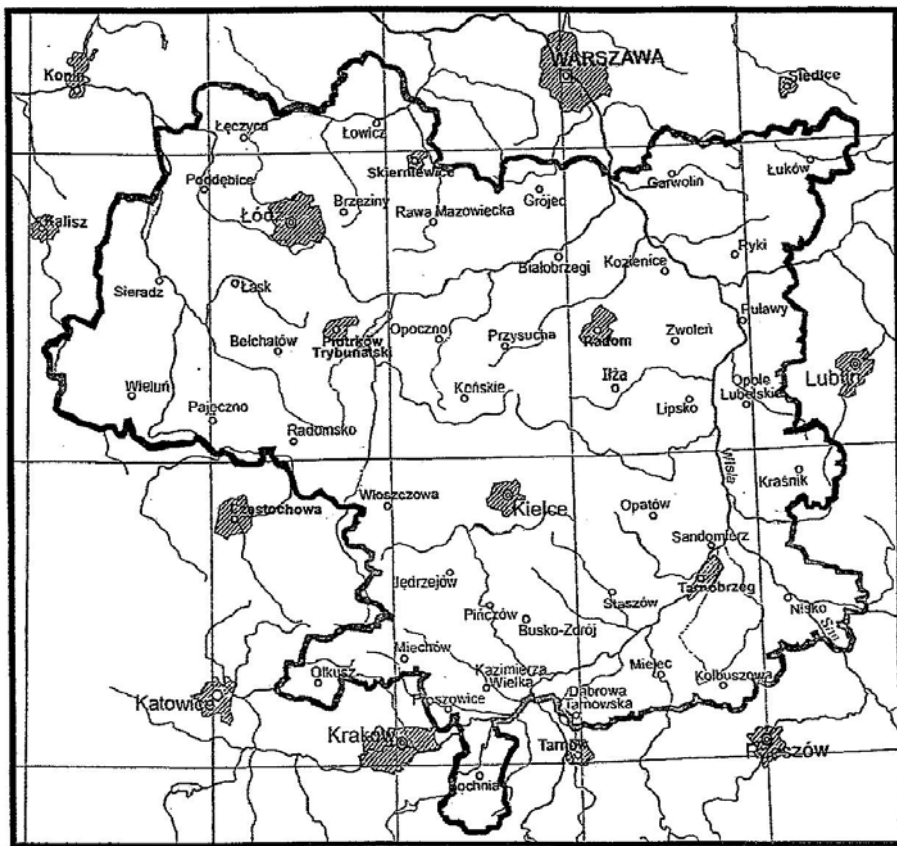
Obok roli wyrazu podstawowego weryfikatorem czynnościowego charakteru, w ramach kategorii słowotwórczej, jest znaczenie realne derywatu oraz pozajęzykowa rola desygnatu derywatem nazywana, por. *kopaczka* 1/ ‘kobieta kopiąca ziemniaki’, 2/ ‘maszyna do kopania głównie ziemniaków’. Oba derywaty są nośnikami czynnościowego charakteru. Specyfikacja charakteru czynności pozostaje na poziomie kategoryzacji słowotwórczej: 1/ – nazwa subiekta czynności, 2/ – nazwa środka czynności.

Inne mechanizmy towarzyszą kreowaniu czynnościowego charakteru derywatów z derywacją pozawerbalną – pozaparadygmatyczną, przy niewyraźnym predykanie, głównie odrzeczownikowych, por. *stolarz* ‘rzemieślnik wyrabiający przedmioty z drewna, stoły’, *rybak* ‘człowiek, który łowi ryby’, *młynarz* ‘człowiek, który miele ziarno w młynie’. O charakterze czynnościowym wnioskujemy wy-

łącznie na podstawie znaczenia realnego desygnatu i budowanej z tym znaczeniem parafrazy czy peryfrazy, w której zawiera się ‘wyrabianie stołów’, ‘łowienie ryb’, ‘mielenie ziarna we młynie’. Ustalone derywaty nazywają wykonawców czynności ze względu na ich rezultat, obiekt czy miejsce.

Interpretacja złożonych uwarunkowań motywacyjnych, relacji morfologicznych – derywacyjnych oraz semantyki kategoryjnej i jednostkowej leksykalnej w celu wydobywania i skategoryzowania czynnościowego charakteru derywatów w gwarach ustalonych w przeszłości jest możliwa po uwzględnieniu metod właściwych słowotwórstwu typologicznemu, funkcjonalno-segmentalnemu (gniazdowemu) oraz in/chronii.

1.5. Mapa objętego eksploracją obszaru

Mapa 1. Mapa objętego eksploracją obszaru

Źródło: opracowanie własne na podstawie dostępnych materiałów.

1.6. Wykaz skrótów, przyjętych dla miejscowości objętych eksploracją

Niniejszy wykaz przejęto ze *Słownika ludowego byłych województw kieleckiego i łódzkiego* K. Dejny (Dejna, 1974–1985); w nawiasie podano nazwę siedziby powiatu, w obrębie którego leżała wymieniona wieś.

- 1 Gzów skier. (Skierniewice)
- 1B Byczki skier. (Skierniewice)
- 1G Gągolin skier. (Łowicz)
- 2 Turowa Wola skier. (Skierniewice)
- 3 Drwalew radom. (Grójec)
- 4 Wilkowyja siedl. (Łuków)
- 5 Lisikierz siedl. (Łuków)
- 6 Bogusławki skier. (Rawa Maz.)
- 6T Turobowice skier. (Rawa Maz.)
- 7 Kozietuły radom. (Grójec)
- 8 Grabów Nowy radom. (Kozienice)
- 9 Wola Korycka siedl. (Ryki)
- 10 Lubochnia piotrk. (Rawa Maz.)
- 10M Małecz piotrk. (Rawa Maz.)
- 11 Łęgonice radom. (Rawa Maz.)
- 12 Mikówka radom. (Białobrzegi)
- 12J Jesionna radom. (Białobrzegi)
- 13 Łuczynów radom. (Kozienice)
- 13Op Opatkowice radom. (Kozienice)
- 13S Samwodzie radom. (Kozienice)
- 14 Bazanów Stary lubel. (Ryki)
- 15 Dęba piotrk. (Opoczno)
- 15L Libiszów piotrk. (Opoczno)
- 15T Trzebina piotrk. (Opoczno)
- 16 Mokrzec radom. (Przysucha)
- 16S Studzienice radom. (Radom)
- 17 Jastrzębia radom. (Radom)
- 18 Wola Klasztorna radom. (Kozienice)
- 19 Stoczki piotrk. (Opoczno)
- 19J Jawór piotrk. (Opoczno)
- 20 Gałki radom. (Przysucha)
- 20B Bolęcin radom. (Przysucha)
- 20J Jelenia radom. (Opoczno)
- 21 Sławno radom. (Radom)

- 22 Bartodzieje radom. (Zwoleń)
- 23 Skowieszyn lubel. (Puławy)
- 24 Sworzyce kiel. (Końskie)
- 24S Straszowa Wola piotrk. (Opoczno)
- 25 Skłoby radom. (Przysucha)
- 25B Bryzgów radom. (Przysucha)
- 25P Paruchy radom. (Końskie)
- 25R Ruski Bród radom. (Przysucha)
- 26 Alojzów radom. (Ilża)
- 26K Kajetanów radom. (Ilża)
- 26M Modrzejowice radom. (Radom)
- 27 Chotcza radom. (Lipsko)
- 27N Niwa lubel. (Opole Lubelskie)
- 28 Wąsosz piotrk. (Końskie)
- 28D Dęba piotrk. (Radomsko)
- 29 Mokra kiel. (Końskie)
- 30 Gadka kiel. (Ilża)
- 30K Koszary radom. (Ilża)
- 31 Janów radom. (Lipsko)
- 31J Jawór Solecki radom. (Lipsko)
- 32 Janiszkowice lubel. (Opole Lubelskie)
- 32K Karczmiska lubel. (Opole Lubelskie)
- 33 Sarbice kiel. (Kielce)
- 34 Łączna kiel. (Kielce)
- 34W Wzdół kiel. (Kielce)
- 35 Krynki kiel. (Ilża)
- 36 Ciszycza tarnobrz. (Lipsko)
- 37 Motyczno kiel. (Włoszczowa)
- 38 Piekoszów kiel. (Kielce)
- 39 Huta Podlysica kiel. (Kielce)
- 40 Krzczonowice tarnobrz. (Opatów)
- 41 Gościeradów tarnobrz. (Kraśnik)
- 42 Kuczków częstoch. (Włoszczowa)
- 42B Budzów częstoch. (Radomsko)
- 43 Lipnica kiel. (Jędrzejów)
- 43B Bolmin kiel. (Kielce)
- 44 Szczecno kiel. (Kielce)
- 45 Janczyce tarnobrz. (Opatów)
- 46 Kichary Nowe tarnobrz. (Sandomierz)
- 47 Słupia kiel. (Jędrzejów)
- 48 Kliszów kiel. (Pińczów)
- 49 Życin kiel. (Pińczów)

- 50 Gnieszowice tarnobrz. (Sandomierz)
- 50D Dmosice tarnobrz. (Sandomierz)
- 50K Kępie tarnobrz. (Sandomierz)
- 51 Turbia tarnobrz. (Tarnobrzeg)
- 52 Przychody katow. (Olkusz)
- 53 Piotrkowice kiel. (Jędrzejów)
- 54 Zbrodzone kiel. (Busko)
- 55 Kłoda tarnobrz. (Staszów)
- 56 Cygany tarnobrz. (Tarnobrzeg)
- 57 Zagorzyce kiel. (Miechów)
- 58 Stradów kiel. (Kazimierza)
- 58M Mozgawa kiel. (Pińczów)
- 59 Wójcza kiel. (Busko)
- 60 Jaślany rzeszow. (Mielec)
- 61 Gwoździec tarnobrz. (Nisko)
- 62 Sułoszowa krak. (Olkusz)
- 63 Błogocice krak. (Proszowice)
- 63G Grobla krak. (Bochnia)
- 63Ł Łętkowice krak. (Proszowice)
- 64 Wola Żelichowska tarnow. (Dąbrowa Tarnowska)
- 65 Izbiska tarnow. (Mielec)
- 66 Werynia rzeszow. (Kolbuszowa)
- 71 Gajewniki sier. (Łask)
- 72 Mogilno sier. (Łask)
- 72D Dobroń sier. ((Łask)
- 73 Prawda piotrk. (Łódź)
- 74 Prażki piotrk. (Brzeziny)
- 75 Kozubu sier. (Łask)
- 75a Sędziejowice sier. (Łask)
- 76 Malenia sier. (Łask)
- 77 Gutów piotrk. (Piotrków)
- 78 Lechawa-Psary piotrk. (Piotrków)
- 79 Chrzastawa sier. (Łask)
- 80 Parzno piotrk. (Bełchatów)
- 80a Ciszka piotrk. (Bełchatów)
- 81 Mąkolice piotrk. (Bełchatów)
- 82 Milejowiec piotrk. (Piotrków)
- 82a Witów piotrk. (Piotrków)
- 83 Berezie Małe piotrk. (Bełchatów)
- 83B Broszęcin piotrk. (Pajęczno)
- 83L Lipnik sier. (Pajęczno)
- 84 Kamień piotrk. (Bełchatów)

- 85 Galkowice piotrk. (Piotrków)
- 86 Tomawa piotrk. (Piotrków)
- 87 Dylów Rządowy częstoch. (Pajęczno)
- 87S Szczyty sier. (Pajęczno)
- 88 Wiewiec częstoch. (Pajęczno)
- 88a Wola Wiewiecka częstoch. (Pajęczno)
- 89 Kocierzowy piotrk. (Radomsko)
- 90 Wola Przerębska piotrk. (Radomsko)
- 90P Podstole piotrk. (Piotrków)
- 91 Prusicko częstoch. (Pajęczno)
- 92 Włynice częstoch. (Radomsko)
- 93 Niedośpielin piotrk. (Radomsko)
- 93C Chełmno piotrk. (Radomsko)
- 94 Garnek częstoch. (Radomsko)
- 95 Budzów częstoch. (Radomsko)
- 95a Polichno częstoch. (Radomsko)
- 95b Grodzisko częstoch. (Radomsko)
- 96 Wąglczew sier. (Sieradz)
- 97 Braszewice sier. (Sieradz)
- 98 Chojny sier. (Wieluń)
- 98S Strobin sier. (Sieradz)
- 99 Opojowice sier. (Wieluń)
- 100 Wierzbie częstoch. (Wieluń)
- 104 Dąbrowa sier. (Sieradz)
- 114 Zagórzycze sier. (Poddębice)
- 117 Kołacinek skier. (Brzeziny)
- 121 Gaj Płock. (Łęczyca)

1.6. Wykaz skrótów występujących w tekście

gen.	– genetivus / dopełniacz
mp.	– mapa
niem.	– niemiecki
nom.	– nominativus / mianownik
sg.	– singularis / liczba pojedyncza
pl.	– pluralis / liczba mnoga
pl.t.	– plurale tantum
por.	– porównaj
suf.	– sufiks

2. INTERPRETACJA DERYWATÓW

2.0. Zasady prezentacji formacji rzeczownikowych o charakterze czynnościowym

Temat rozprawy skłania do uczynienia jako podstawowego kryterium systematyzującego rodzaj relacji motywacyjno-semantycznych w derywacji struktur pochodnych. Na pierwszym planie zostały zamieszczone derywaty paradygmatyczne¹ – odczasownikowe, prymarne czynnościowo (2.1.), derywaty dwurodzajowe czasownikowo – rzeczownikowe (2.2.), derywaty pozaparadygmatyczne – odrzeczownikowe (czynnościowo sekundarne) (2.3.), w których strukturze nie występuje verbum, i rzeczowniki o pośredniej motywacji czasownikowej, odsłanianej w relacjach motywacyjnych kolejnych ogniw łańcucha derywacyjnego (2.4.).

Niższym poziomem systematyzacji jest semantyka słowotwórczo-kategorialna jako argument weryfikujący czynnościowy charakter derywatów i wykładników formalnych w określonej kategorii semantycznej, właściwej słowotwórstwu typologicznemu. Tym samym derywaty paradygmatyczne – odczasownikowe, prymarne czynnościowo deverbative, dla których verbum stanowi formalną podstawę, opisano w obrębie kategorii: N Acc. – nazw czynności procesów i stanów, N Sub. – nazw subiektów czynności procesów i stanów, N Sub.Attr. – nazw atrybutywnych subiektów czynności, procesów i stanów, N Instr. – nazw środków czynności, N Res. – nazw rezultatywnych, N Ob. – nazw obiektów czynności, N Loc. – nazw miejsc, N Temp. – nazw temporalnych; derywaty dwurodzajowe czasownikowo-rzeczownikowe zaklasyfikowano do: N Acc., N Sub., N Sub.Attr., N Instr., N Res., N Loc. i N Temp.; derywaty pozaparadygmatyczne – odrzeczownikowe (czynnościowo sekundarne) włączono w zakres wartości kategorialnych: N Acc.(Instr.) – nazw czynności odinstrumentalnych, N Acc.(Ob.) – nazw czynności odobiektowych, N Sub.(Instr.) – nazw subiektów czynności odinstrumentalnych, N Sub.(Ob.) – nazw subiektów czynności odobiektowych, N Sub.(Loc.) – nazw subiektów czynności odmiejscowych, N Sub.(Temp.) – nazw subiektów czynności odtemporalnych, N Instr.(Sub.) – odsubiektowych nazw środków czynności, N Instr.(Res.) – odrezultatywnych nazw środków czynności,

¹ Derywaty paradygmatyczne patrz s. 14.

N Instr.(Ob.) – odobiektowych nazw środków czynności, N Instr.(Mod.) – odspособowych nazw środków czynności, N Instr.(Temp.) – odtemporalnych nazw środków czynności, N Res.(Sub.) – odsubiektowych nazw rezultatywnych, N Res.(Ob.) – odobiektowych nazw rezultatywnych, N Res.(Mod.) – odspособowych nazw rezultatywnych, N Res.(Temp.) – odtemporalnych nazw rezultatywnych, N Ob.(Sub.) – odsubiektowych nazw obiektów czynności, N Ob.(Loc.) – odmiejscowych nazw obiektów czynności, N Ob.(Mod.) – odspособowych nazw obiektów czynności, N Ob.(Temp.) – odtemporalnych nazw obiektów czynności; rzeczowniki o pośredniej motywacji czasownikowej, odsłanianej w relacjach motywacyjnych kolejnych ogniw łańcucha derywacyjnego usystematyzowano w obrębie wartości kategorialnych: N Fem.(N Sub.) – nazw żeńskich od męskich subiektów czynności, N Fem.(N Sub.Attr.) – nazw żeńskich od nazw atrybutywnych subiektów czynności, N Fem.(N Ob.) – nazw żeńskich od nazw osobowych obiektów czynności, N Dem.(N Instr.) – nazw deminutywnych od nazw środków czynności.

Egzemplifikacja derywatów następuje w ramach funkcji kategorialnej i w obszarze wykładnika formalnego. Przyjęto następujący porządek:

1) pierwszoplanowy, podstawowy składnik atrykułu hasłowego stanowi hasło, podane czcionką pogrubioną. Odrębne w *Słownictwie ludowym...* hasła, uznane jako tożsame morfologicznie, derywacyjnie, por. *smarczka, smarszczka, smarczka, zmarszczka; mieszanka, mięszanka; wykręcak, wykręcak, wykrętak; zdziery, zdziory* zostały podane w połączeniu szeregowym;

2) po hasle przytoczono znaczenie/a leksykalne niesione przez wyraz hasłowy, które weryfikuje/ą przynależność derywatu do wskazanej kategorii słowotwórczosemantycznej i potwierdza/ją jego czynnościowy charakter;

3) po dwukropku podano wyraz podstawowy dla derywatu;

4) po średniku zamieszczono przytoczenia gwarowe (w wyborze) oraz ich lokalizacje oznaczone numerycznie, przeniesione ze *Słownictwa ludowego...*;

5) na końcu wielu haseł zamieszczono odsyłacze „por.” do formacji wariantywnych oraz homonimicznych.

Interpretacji derywatów w poszczególnych rozdziałach nadano charakter dychotomiczny. Część pierwsza jest komentarzem do części drugiej – sekwencji egzemplifikacyjnej.

Elementem opisu są zarówno derywaty, jak i ich warianty słowotwórcze. Pojęcie wariantywności słowotwórczej przyjęto za Haliną Pelcową (Pelcowa, 2001: 74–82), Sławomirem Gałą (Gała, 2014), (por. też Kurdyła, 2012). W swoim już ostatnim artykule poświęconym właśnie temu zagadnieniu Sławomir Gała, powołując się na rozważania m.in. Haliny Pelcowej, napisał: „Tymczasem wariantywność czy wariant w słowotwórstwie podobnie jak w odniesieniu do innych składników systemu funkcjonuje w opozycji do inwariantów, a więc derywatów podstawowych w określonej funkcji z ich wyznacznikami w tej funkcji. Wydobycie tych relacji, opozycji jest możliwe w następstwie badań diachronicznych.

Poza nielicznymi kategoriami, np. nazwami instrumentalnymi z *-dło*, kolektywami na *-e* (por. Sławski, 2011: 29–195) trudno jest ustalić zasób prymarnych wykładników inwariantywnych. Potęguje się stopień trudności w odniesieniu do słowotwórstwa gwarowego, ze względu na obowiązujące w gwarach kryterium geografii lingwistycznej. Derywaty inwariantne historycznie, o szerokim zasięgu słowiańskim, neutralizują się geograficznie. Poza tym wiemy o mniejszej przydatności izoform od izofon w definiowaniu gwar, co oznacza, że zasięgi odrębności morfologicznych – słowotwórczych mało kiedy pokrywają się z fonetyczno-fonologicznymi, podstawowymi w wyznaczaniu gwar. Opozycje słowotwórcze mają charakter dialektalny, co zostało ukazane w opracowaniach kartograficznych (por. np. Stieber 1964–1978, t. 7, 8; Zaręba 1969–1980, t. 6, 7) i opracowaniach szczegółowych (Reichan 1998: 259–264). Dlatego w interpretacji wariantywności słowotwórczej w gwarach przyjmuje się metodę właściwą badaniom socjolingwistycznym w mowie mieszkańców jednej wsi, przez przywołanie informatorów różnych pokoleń, a nawet w odniesieniu do jednego informatora różnych jego – wydaje się – stymulowanych pytaniami odpowiedzi. Wypada jednak zauważyć, że wyniki w ten sposób otrzymane dotyczą *parole* nie *langue*. Interpretacja zjawiska w płaszczyźnie *langue* skłania dialektologów do poszukiwania wyznaczników wariantywności na większym obszarze językowym. W związku z tym mówi się o wariantywności w wymiarze monogwarowym, poligwarowym czy dialektalnym (Pelcowa 2001: 74–82). Takie spojrzenie wydaje się uzasadnione i zmierza do pewnej regularności, systemowości z wyzyskaniem zasad geografii lingwistycznej (Marciniak-Firadza, 2013: 188–204). (...) W ramach wskazanych / w tekście/ wyznaczników in/wariantywności przyjęliśmy jako nadrzędne kryterium tożsamości semantycznej – kategorialnosemantycznej, a następnie weryfikującego semantykę kategorialnosłowotwórczą kryterium znaczenia leksykalnego.

Kolejnym wyznacznikiem in/wariantywności uczyniliśmy tożsamość wyrazów podstawowych jako klas wyrazów o tej samej semantyce i tożsamości relacji motywacyjno-semantycznych powoływania derywatów.

Wskaźnikiem odrębności pozostaje wykładnik morfologiczny derywatu. Nie podzielamy opinii, że wariantywność jest udziałem odrębności wyrazów podstawowych, co spotykamy w niektórych wypowiedziach (por. Burska-Ratajczyk 2001: 206), uznając, że jest to zagadnienie leksykalne, a więc dotyczące synonimii leksykalnej.

Horyzontalny wymiar in/wariantywności dialektologicznej odnosimy do większego obszaru – zespołów gwarowych, dialektu i ekscerpowanego obszernego materiału leksykalnego, stanowiącego podstawę opisu słowotwórczego. Obszar ten wyznacza korpus leksykalny z północnej Małopolski, głównie z gwar kieleckich, opoczyńskich oraz gwar łączycko-sieradzkich (Dejna 1974–1985)” (Gala 2014: 88–89, 92). Tak rozumiane struktury wariantywne wskazywano w obrębie wszystkich formacji poddanych w pracy interpretacji słowotwórczej.

2.1. Derywaty odczasownikowe, czynnościowo prymarne

Jak podano w części wstępnej, interpretacja rzeczownikowych derywatów gwarowych przeprowadzana jest pod kątem odsłaniania ich czynnościowego charakteru nabywanego w motywacyjnych powiązaniach ze znaczeniami czynności. Określanie specyfiki i stopnia relacji pomiędzy formacjami rzeczownikowymi a *verbum* rozpocząć należy od dewerbatywów prymarnych, które bezpośrednio – formalnie nawiązują do definiujących je znaczeń czynności. Rzeczowniki tego typu zaklasyfikowano do siedmiu kategorii słowotwórczo-semantycznych (por. Nagórko, 2012): nazw czynności, procesów, stanów (N Acc.), nazw subiektów czynności (N Sub.), nazw atrybutywnych subiektów czynności (N Sub. Attr.), nazw środków czynności (N Instr.), nazw rezultatów czynności (N Res.), nazw obiektów czynności (N Ob.) oraz nazw temporalnych (N Temp.). W obrębie każdej z nich wyszczególniono wykładniki formalne, czasownikowe podstawy słowotwórcze, określono rodzaje derywacji oraz wskazano struktury wariantywne.

2.1.1. Nazwy czynności, procesów i stanów, N Acc.

Kategoria nazw czynności, procesów i stanów obejmuje wszystkie te rzeczowniki pochodne, których semantyka wyraźnie wskazuje na kategoryalne znaczenie czynności. Włączone zostały do niej derywaty, które w rzeczywistości pozajęzykowej odnoszą się do wykonywania czynności i tę czynność nazywają.

W gwarach klasę tę tworzą formacje transpozycyjne, tożsame znaczeniowo z motywującymi je czasownikami, oraz transpozycyjno-modyfikacyjne. Ich struktura morfemowa zasadniczo pokrywa się ze stanem współczesnym polszczyzny ogólnej – zdecydowanie do najaktywniejszych należą właściwe tej klasie typy: *-cie*, np. **bicie**: bić, **chłaśnięcie**: chlasnąć, **kucie**: kuć, **mycie**: myć, **parcie**: przeć, *-anie*, por. **biadowanie**: biadować, *-enie*, por. **bielenie**: bielić (por. Grzegorzczkova 1998: 395), *-ka*, por. **drzemka**: drzemać, **gadka**: gadać, **oborywka**: oborywać. Za liczne uznać należy także derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego – **bełkot**: bełkotać, **gdak**: gdakać, **obsiew**: obsiewać, **odzież**: odzieżać i rodzaju żeńskiego na *-a*, por. **dzięka**: dziękować, **krzywda**: krzywdzić, **odpłata**: odpłacać, **pogrzeba**: pogrzebać (por. Puzynina, 1969(a); Waszakowa 1993: 42–50, 70–76). Analogie widoczne są także w odniesieniu do stanu słownictwa doby staropolskiej (por. Kleszczowa, 1998: 68) oraz leksyki gwarowej (Chludzińska-Świątecka 1972: 189–194; Cyran 1977: 33–34; Reichan, 1997; Gala-Milczarek, 2009: 19–28; Gala-Milczarek, 2009(a): 58–60). Poza tym w gwarach w funkcji czynnościowej wskazano sufiksy: *-ba*, *-ica/-yca*, *-nica*, *-anica*, *-awica*, *-ocha*, *-ucha*, *-ega*, *-ęga*, *-i* (pl.t.), *-aj*, *-aja*, *-oja*, *-aczka*, *-ączka*, *-iczka/-yczka*, *-ajka*, *-ojka*, *-anka*, *-onka*, *-arka*, *-awka*, *-atyka*, *-ki* (pl.t.), *-ek*, *-onek*,

-unek, -ynek, -atek, -ik, -isko, -la, -el, -idło, -ała, -oła, -uła, -anina, -ne, -iny/-yny (pl.t.), -owiny (pl.t.), -nia, -arnia, -ot, -ota, -oty (pl.t.), -awa, -iwo, -stwo, aństwo, -eństwo, -ostwo, -arstwo, -erstwo, -y (pl.t.).

Wykładniki derywacyjne:

-a:

Jak pisze Krystyna Waszakowa, w stosunku do rzeczowników ogólnopolskich „analizowane formacje są głównie derywatami właściwymi, w których znaczenie podstawowego czasownika (...) wchodzi do znaczenia derywatu jako jego cecha definicyjna” (Waszakowa, 1993: 70).

Za podstawy ustalone za pomocą paradygmatycznego formantu *-a* nazwy czynności, procesów, stanów przyjmują głównie czasowniki niedokonane, z przyrostkami: *-a*, *-i*, *-ota-*, *-owa-*, por. **chlapa**: chlapać, **krzywda**: krzywdzić, **chrapota**: chrapotać, **budowa**: budować.

W niektórych przypadkach wskazane zostały jako podstawowe czasowniki dokonane o tematach na *-a*, *-i*, por. **pogrzeba**: pogrzebać, **obmowa**: obmówić, **odpłata**: odpłacić. Nie zawsze jednak traktować je należy jako wyłączone dla określonych derywatów, bowiem te wykazują formalne powiązania zarówno z dokonanymi, jak i niedokonanymi formami czasowników podstawowych, por. **obmowa**: obmówić / obmawiać, **odpłata**: odpłacić / odpłacać, **porada**: poradzić / poradzać, **przemowa**: przemówić / przemawiać. Przyjąć zatem należy, że nazwy czynności to najczęściej formacje dwuaspektowe, choć niektóre z nich formalnie motywowane są tylko przez jedną formę aspektową czasownika, np. niedokonaną, por. **psota**: psocić, dokonaną – **pogrzeba**: pogrzebać, **zelga**: zelżeć.

W gwarach za podstawy nazw czynności z formantem *-a* obierane są także czasowniki wielokrotne, np. **wieja** ‘zawierucha’: wiejać, **zawieja**: zawiejać.

Zdecydowana większość zanotowanych derywatów rzeczownikowych o znaczeniach czynności formowanych jest w oparciu o czasowniki prefigowane wyrażające czynności zarówno dokonane, por. **obmowa**: obmówić, **ochłoda**: ochłodzić, **opłata**: opłacić, **przemowa**: przemówić, jak i niedokonane, por. **podwoda**: podwodzić, **pogarda**: pogardzać, **zadyma**: zadymać.

Strukturalne nazwy czynności w kulturze ludowej wyrażają: działania związane z życiem codziennym mieszkańców wsi, por. **przymiara**, **włoka**, obrzędowością: **odprawa** ‘msza, nabożeństwo’, **pogrzeba** ‘pogrzeb’, **sadza** ‘zwyczaj obchodzony w drugi dzień wesela’, **usługa** ‘służba, uczestnictwo ministrantów podczas mszy przy ołtarzu’, ludzkimi zachowaniami: **krzywda**, **obmowa**, **przywyka** ‘nawyk’, **psota**, stanami zdrowia, por. **sapa** ‘katar’, zjawiskami przyrodniczymi, pogodowymi, np. **chlapa**, **pluskota** ‘dżdżysta pogoda, ślota’, **rozwilga** ‘odwilż’, **zawieja**, **zlewa** ‘ulewa’ (por. Szymczak, 1961: 181–182; Górnowicz, 1968: 61–62; Laskowski, 1966: 47, 57–58; Malec, 1976: 20).

Często te same znaczenia leksykalne wyrażane przez słowotwórcze nazwy czynności – kształtowane od tych samych czasowników, powoływane są za pomocą różnych wykładników formalnych, por. *-a / -aja*, np. **chlapa** / chlapaja, *-a / -ka*, np. **przymiara** / przymiarka, **sapa** / sapka, **uprawa** / uprawka, **włoka** / włóczka, **zadyma** / zadymka, *-a / -la*, np. **budowa** / budowla, *-a / -enie*, por. **włoka** / włóczenie, *-a / -ota*, np. **sapa** / sapota, *-a / -o*: **chrapota** / chrapot, **pogrzeba** / pogrzeb, **rozwilga** / rozwildz, **ulewa** / ulew, **zlewa** / zlew.

budowa: budować; *budova* 91, *do bud^oŕvy* 43, *bes caŕu budov^o* 18, *ić na budov^o* 23B, por. budowla; **chlapa** ‘dżdżysta, brzydka pogoda’: chlapać; *χlapa* 15L, 17, por. chlapaja; **chrapota**: chrapotać ‘chrapać, parskać, pomrukiwać przez sen’; *χrapota* 15L, por. chrapot; **dzięka**: dziękować; *żęka* Bogu 71, 88, Bogu *żęka* 11, 20B, Bogu *żyjka* 15L, 26K, 41, *żyka* Bogu 52; **krzywda**: krzywdzić; *kšyvda* 15L, 32K, 41, 43B; **mowa**: mówić; *mova* 7, 15, 15L, 17, 25, 26K, 32K, 121, *lešack^a m^oŕva ta-kego* *χama* 49; **nauka** 1/ ‘przygotowanie dzieci przez księdza do pierwszej komunii, nauka katechizmu’, 2/ ‘kazanie’, 3/ ‘uczenie się, studiowanie’: nauczać; 1/ *na na^uke* *χožíu* *še do košćoua* 16S, *na^uuka* 1B, 12J, 13, 15L, 15T, 19J, 23B, 25P, 26K, 32K, *na^uuka* 1G, 20J, 24S, 43, 93C, 2/ *kaza^oie* / *na^uuka* 20J, *na^uuka* 1B, 25P, 3/ *na^uuka* 24S, *som nauki*, *iak zapobegać* 33, 47, *do nauki to go ni mo* 30K; **obmowa**: obmówić; *uobmova* 15L; **ochłoda** ‘oziębienie, spadek temperatury’: ochłodzić (się); *oχuoda* 90P; **odpłata**: odpłacać; *uotpuata* 15L; **odprawa** ‘msza, nabożeństwo’: odprawiać ‘o nabożeństwie kościelnym, zwłaszcza mszy’; *i otprava* *ies*, *cau^um noc špiva^oom* 104; **odstawa** ‘dostarczanie towaru do punktu skupu’: odstawić ‘dostarczać do miejsca przeznaczenia’; *do dostavy burakuf* 41; **odwłoka** ‘odwlekanie, odkładanie’: odwlekać; *bo ot odv^uoki, to bolum boki* 114; **opłata** ‘opłata za dzierżawienie cudzej ziemi’: opłacać; *o^upuata* *žirzavno* 19J; **pluskota** 1/ ‘dżdżysta pogoda, ślota’, 2/ ‘pluskanie’: pluskotać ‘pluskać’; 1/ *pluskota* 74, 2/ *pluskota* 15L; **pociecha**: pocieszać; *poćeχa* 15L; **podwoda** ‘obowiązek oddania konia z zaprzęgiem na żądanie władzy: podwodzić; *podvoda* 1G, 12J, 13Op, 15, 15T, 19, 20J, 24, 24S, 25P, 30K, 117, *p^odvoda* 19J, 93; **pogarda**: pogardzać; *ni mo go f pogarže* 17; **pogrzeba** ‘pogrzeb’: pogrzebać ‘pochować zmarłych’; *pogżyba tako* 79, por. pogrzeb; **poprawa**: poprawiać; *χoruje, ni mo popravu zodny* 30K, 41; **porada**: poradzić ‘udzielić rady’; *porada* 15; **przemowa** ‘przemówienie weselne’: przemówić; *pšemovy byuy niχture* 32; **przeprawa**: przeprawiać; *pšep^orava* 15L; **przerwa**: przerwać; *šl^oif bes pšervy* ‘ulewa bezustanna’ 17, *pšerva* 10M, 15L; **przymiara**: przymierzać; *pšymara* 15L, por. przymiarka; **przysięga**: przysięgać; *pšyšęga*, *iak pšed uuntožem zuo^oeu kšoc stu^uom i še zuo^oeu pšyšęge, to ni ma pšeproš, tša zyž do kuńca* 25P, *pšyšęga* 15L; **przywyka** ‘nawyk’: przywykać; *ta pšyvyka ies* 33; **psota** ‘żart, figiel, kawał’: psocić; *psota* 15L; **rosada** ‘rozsadzanie sadzonek’: rozsadzać; *do rosady* 91, por. N Ob.; **roztoka** ‘odwilż’: roztoczyć; *rostoka* 13Op; **rozwilga** ‘odwilż’: rozwilżać; *rozvilga* 17, por. rozwildz; **sadza** ‘zwyczaj obchodzony w drugi dzień wesela’: sadzać; *saža* / *saže* 1B, por. N Instr; **sap** 1/ ‘choroba nosa i gardła u konia’, 2/ ‘trudność oddychania

spowodowana katarem': sapać; 1/ *sapa* 15, 2/ *mos sape* 72G, por. *sapka*, *sapota*; **ujma** 'wstyd': *ujmac* 'ujmować'; *ujma* 14; **ulewa** 'silny, nawalny deszcz': *ulewać*; *tako* 'uliva, ze śfata nie vīdać' 16S, *uleva* 5, 9, 11, 18, 22, 27, 27N, 29, 34W, 35, 36, 38, 39, 41, 43B, 64, 76, 89, *ulēva* / *ulyva* 6T, 'lēva 15, 'uleva 1, 1B, 1G, 20J, 24S, 25B, *uliva* 10, 12, 19, 43, 78, *ul'iva* / *ulyva* 10M, *ul'iva* 10M, 13, 19, 20, 21, 28, 28D, 31, 37, 40, 42, 45, 46, 48, 50, 50Z, 53, 54, 55, 59, 65, 71, 77, 78, 90, 92, 93, *uuliva* 30K, 32K, 121, 'uliva 12J, 13Op, 16S, 26, 'ul'iva 93C, 117, *ul'ya* 4, 14, 57, 88, 95, *ulyva* 56, 58, 63G, 72, 72D, 75a, 79, 82a, 83, 84, 85, 86, 87, 97, 'ulyva 43, 61, 83B, 87S, *ul'yva* 47, 52, 59, 63, 'ul'yva 62, por. *ulew*; **uprawa**: *uprawiać*; *uprava žimi* 95, *uprava* 15L, por. *uprawka*; **usługa** 'służba, uczestnictwo ministranta podczas mszy przy ołtarzu': *usłużyć*; *uusuga ministrantuv beže zap isano n nebe* 25P; **wieja** 'zawierucha': *wiejać* 'wiać'; *vija* 87; **włoka** 'bronowanie ziemi': *włóczyć*; *brunovaie žimi* – *vuka* 19J, por. *włoka*, *włóczenie*, por. też N Instr.; **zabawa** 'zabawa z tańcami i muzyką': *zabawiać* (się); *my še ne podobajum žišoije vesela ańi zabavy* 15L, 25P, 28D, 30K, 104, 121, *zabava* 15, *zābava* 20, 29, 30, 64, *zobava* 1G, 15L, 25P, 104; **zadyma** 'zadymka, zamieć śnieżna': *zadymać*; *zadyma* 13Op, 84, *zādyma* 6T, 65, por. *zadymka*; **zamieta** 'zamieć, zadymka': *zamietać* 'zawiewać'; mp.² 788; **zasługa** 'sukces': *zasłużyć*; *zasuuga* 15L; **zawieja** 'zadymka': *zawiejać*; *v dovnejsum žime beuy velge zoveje* 1B, 1G, 6T, 15L, 19, 30K, 71, 72, 93, *zavēja*, 13Op, 13S, *zoveja* 15L, 24S, 32K, 42B, 58M, 93C, *su zavėje* 18, *zoveje* 13S, por. N Res.; **zawiewa** / **zawiowa** 'zadymka, burza śnieżna': *zawiewać*; *zaveva* 43B, mp. 785 por. N Res.; **zelga** 'odwilż': *zelżeć*; *zelga* 1B, 1G, 15L, 32, 41, 43, 63G, 93C, 121; **zgoda** 'harmonia, spokój': *zgodzić* (się); *zgoda* 25P; **zlewa** 'ulewa': *zlewać*; *zlyva* 14, *zleva ogromno* 32, *zliva* 13S, 23, por. *zlew*; **zwała** 'silna ulewa': *zwałać*; *zvaia byia* 'mocno padało' 25R, por. N Res.; **zwiewa** 'zadymka, zamieć śnieżna': *zwiewać*; mp. 785, por. N Res.; **żądza** 'pożądanie': *żądać*; *žunža rhiuostek* 17.

-ba:

Uznany dziś za nieproduktywny formant *-ba* (Grzegorzcykova, Puzyrni-na, 1979: 52) w dobie staropolskiej tworzył liczne formacje o znaczeniu nazw czynności (Kleszczowa, 1998: 67, Klemensiewicz, 1981: 207). Zachowane w pojedynczych strukturach na gruncie gwarowym (patrz: Laskowski, 1966: 54; Dobrzyński, 1967: 12; Górniewicz, 1968: 68; Malec, 1976: 33–34), łączy się z niedokonanymi podstawami czasownikowymi na *-i/-y-*, por. **gańba**: *ganić*, **wróżba**: *wróżyc* oraz na *-a-* **strzelba**: *strzelać*. Za podstawy dla nazw czynności z formantem *ba* posłużyły także czasowniki wielokrotne, por. **siejba**: *siejać*, **wiejba**: *wiejać*.

² mp. – skrót odsyła do form zanotowanych w *Atlasie gwarowego województwa kieleckiego* na wskazanych numerycznie mapach (Dejna, 1962–1968).

W polszczyźnie ogólnej niektóre formacje na *-ba* bądź wyszły z użycia, np. *kradźba*, *kolba* 'turniej' (Klemensiewicz, 1981: 207), bądź zastąpione zostały derywatami z formantem *-enie*. W gwarach struktury o znaczeniu nazw czynności na *-ba* i *-enie* funkcjonują paralelnie, por. **gońba** / gonienie, **grodzba** / grodzenie, **kośba** / koszenie.

gańba 'ganień, obmawianie kogoś': ganić; *gańba* 15L; **gońba** 'gonitwa, pędzenie': gonić; *zeby ňe byuo gońby* 17, *gońba* 'pędzenie bydła' 15L, por. gonienie; **grodźba** 'grodzenie': grodzić, *groźba* 15L, por. grodzenie; **groźba**: grozić; *groźba* 15, 15L, 20J; **kośba** 'koszenie zboża': kosić; *koźba* 14, 15, 19, 23B, por. koszenie, kosy; **prośba**: prosić; *proźba* 15, 15L, 20J, 23B, 26K, 43; **siejba** 'siew': siejać 'siewać'; *šejba* 15L; **służba** 1/ 'praca zarobkowa, najczęściej pomoc w gospodarstwie, w domu', 2/ 'służba wojskowa': służyć; 1/ *uod źeśeći lod beuem na s^uźbe* 25P, *s^uuzba beua źe^uuxa^uni*, *s^uuzba* 12J, 15L, 2/ *cynnu s^uzba^u v^ust^uz^uł* 18; **strzelba** 'strzelanie': strzelać; *na š^tšelbe* 'na strzelaniu' 59, 71, por. N Instr.; **wiejba** 'wianie zboża, oddzielanie plew od zboża': wiejać 'wiać'; *vejba* 15L; **wróżba** 'przepowiadanie przyszłości, pogody': wróżyć; *vruzba* 12J, 25P, 30K.

-ica/-yca:

Formant ten w tworzeniu nazw czynności wykorzystywany jest sporadycznie, głównie w ustalaniu derywatów odnoszących się do zjawisk przyrodniczych, np. **kurzyca**: kurzyć, **mżyca**: mżyć (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 79–80; Szymczak, 1961: 158). Jeden rzeczownik wyraża stan chorobowy – **łuszczycyca**: łuszczyć (się). Wszystkie one kształtowane są w oparciu o bezpośrednie relacje znaczeń czasowników podstawowych i motywowanych przez nie derywatów. Wyjątek wśród zanotowanych formacji stanowi rzeczownik **krwawica** 'ciężka praca': krwawić, którego relacja ze znaczeniem podstawy oparta jest na metaforze.

Podstawami dla formacji z wykładnikiem *-ica/-yca* są czasowniki niedokonnane na *-i/-y-*.

Czasowniki: kurzyć, mżyć, posłużyły jako podstawy do tworzenia słowotwórczych nazw czynności zarówno z wykorzystaniem sufiksu *-yca*, jak i innych formantów w kształtowaniu znaczeń leksykalnych: **kurzyca** 'zamieć' / kurz-awica / kurz-anka / kurzawa, **mżyca** 'drobny deszcz' / mż-ocha / mż-ączka / mż-yczka / mż-anka / mż-onka / mż-awka / mż-ała / mż-oła / mż-awa.

krwawica 'ciężka praca': krwawić; *krf^avica* 15L, por. N Res.; **kurzyca** 'zadymka': kurzyć 'pruszyć'; *kużyca* 71, por. kurzawica, kurzanka, kurzawa; **łuszczycyca** 'choroba skóry': łuszczyć (się) 'o skórze'; *uuščyca* 30K, *uusyca* 1G, 19J, 93C; **łykawica** 'błyskawica, zjawisko świetlne towarzysząca wyładowaniom atmosferycznym': łykać (się) 'błyskać się'; *v nocy beua tako uyskavica ze ȳaz* 1B, 1G, 12, 12J, 13, 13Op, 13S, 15L, 15T, 17, 19, 19J, 20, 20J, 21, 22, 24S, 25P, 25R, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 34W, 39, 40, 42, 43, 48, 49, 50, 50Z,

54, 57, 58M, 59, 72D, 78, 83B, 85, 87S, 93, 93C, *łyśkaŭica* 15, 23, 26M, 27, 31J, 43B, 57, 58, 63G, 75a, 77, 84, 87, 89; **mżyca** ‘drobny deszcz, mżawka’: mżyć, mp. 485, por. mżocha, mżączka, mżyczka, mżanka, mżonka, mżawka, mżała, mżoła, mżawa.

-nica:

Udział tego formantu w tworzeniu nazw czynności potwierdzony został przez dwie formacje: **nawalnica** / **nawałnica** ‘burza z ulewnym deszczem’: nawalać; *navalńica* – *bužo* z *descym* 19J, *nawałńica* 25, 25R, 34W, 39, 40, 43, 44, 48, *novolńica* 24S, 58M, *navauńica* 1G, 30K, 91, *navouńica* 93C; **obietnica**: obiecać; po *“obethńić čšeba prântko pojeχać* 17. Podstawą dla pierwszej z nich jest niedokonana forma czasownika, druga motywowana jest przez czasownik dokonany.

-anica:

W nazwie – **kłosowanica** wyrażającej ‘niedokładne młócenie, pobieżną młockę owsa lub żyta dla konia’: kłosować, *kuosovańica* 11, por. kłosówka, kłosowianka, kłosowanina, kłosowanie formant *-anica* wydaje się wzmacniać pejoratywną funkcję semantyczną podstawy – kłosować, która wyraża czynność mniej dokładną, niestaranną. To samo znaczenie leksykalne od czasownika – kłosować kształtowane jest w gwarach m.in. z wykorzystaniem formantów: *-ka*, por. kłosówka, *-anka*, por. kłosowianka, i *-anina*, por. kłosowianina, któremu przypisywana jest w procesie tworzenia struktur transpozycyjnych także funkcja modyfikacyjna – stylistyczna „nadaje wyrazom odcień lekceważenia” (Ułaszyn, 1923: 229), podobną funkcję przypisać należy sufiksowi *-anica*.

-awica:

Nazwy z formantem *-awica* wyrażają głównie zjawiska pogodowe. Jedynie **dychawica** to potoczne określenie astmy, utworzone ze względu na towarzyszące chorobie objawy – ciężki, głośny oddech – dychanie (por. Szymczak, 1961: 158; Pluta, 1964: 27; Górniewicz, 1966: 49; Malec, 1976: 32).

Formacje pochodne za podstawy przyjmują niedokonane formy czasowników o tematycznych: *-a-*, *-y-*.

Dla rzeczowników: **kurzawica** ‘zadymka’, **pluskawica** ‘słota, plucha, brzydka, dżdżysta pogoda’ w gwarach odnotowane zostały formacje wariantywne o wykładnikach: *-yca*, por. kurzyca, *-anka*, por. kurzanka, *-awa*, por. kurzawa, *-o*, por. plusk.

błyskawica ‘światłne rozbłyski towarzyszące burzy’: błyskać; *byyskaŭica* 6T, 10M, 15L, 30K, 32K, 41, 50Z, 91, 92; **dychawica** ‘astma’: dychać; *dyχaŭica* 15, 15L; **kurzawica** ‘zadymka’: kurzyć; *kužaŭica* 77, 82a, por. kurzyca, kurzanka, kurzawa; **pluskawica** ‘słota, plucha, brzydka, dżdżysta pogoda’: pluskać; *pluskaŭica*, por. plusk; **ślizgawica** ‘gołoledź, oblodzenie gruntu’: ślizgać (się); *śl’izgaŭica* 1G, 30K, 34, *ślizgaŭica* 13Op, 15, 15L, 19J, 20J, 24S.

-ocha:

Formant ten w procesie derywacji nazw czynności nie tylko przekształca podstawowe czasowniki w formy nominalne, ale dodatkowo wprowadza do nowo powstałych formacji ładunek stylistyczny „od stosunku niechętnego poprzez rubasznosc i żartobliwość” (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 90, por. też Szymczak, 1961: 153; Bąk, 1968: 86; Malec 1976: 61–62). Łączy się z czasownikami niedokonanymi nieprefigowanymi o tematach na: *-i/-y-*, por. *świędzić*, *mżyć -nq-*, por. *pragnąć* oraz wielokrotnym prefiksalnym, por. *popijać*.

Czasowniki: *mżyć*, *pragnąć* w gwarach biorą udział w tworzeniu formacji wariantywnych dla omawianych, por. **mżocha** / *mż-yc-a* / *mż-ączka* / *mż-yczka* / *mż-anka* / *mż-onka* / *mż-awka* / *mż-ała* / *mż-oła* / *mż-awa*, **pragniocha** / *pragni-ączka* / *pragni-enie*.

mżocha ‘drobny deszcz, mżawka’: *mżyć*; *mzoχa* 83, 86, 91, por. *mżyc-a*, *mżączka*, *mżyczka*, *mżanka*, *mżonka*, *mżawka*, *mżała*, *mżoła*, *mżawa*; **popijocha** ‘popijanie, pijatyka’: *popijać*; *popiioχa* 15; **pragniocha** ‘pragnienie’: *pragnąć*; *pragnoχa* 15, por. *pragniączka*, *pragnienie*; **świędzocha** ‘świerzb’: *świędzić* ‘śwędzić’; *tako śfīnzoχa* *vyliže* 83L.

-ucha:

Formant *-ucha* w gwarach tworzy dwa derywaty – **zawierucha**, **zawijucha** w o tym samym znaczeniu leksykalnym ‘zamieć śnieżna’ motywowane różnymi czasownikami – dokonanym – (za)wrzeć i wielokrotnym – zawiejać.

zawierucha ‘zamieć śnieżna’: *zawrzeć*, **wrzeć* [Brückner, 1993, s.v. *zawiewka*]; *zavēruχa* 1G, 12J, 15, 15T, 27, 30K, 76, 77, 78, 86, 88, 92, 93C; **zawijucha** ‘zamieć śnieżna’: **zawiejać* [Brückner, 1993, s.v. *wiać*]; *zavīiūχa* 15L.

-cie:

Formant *-cie* uznawany jest za typ regularny (Grzegorzczkova, 1998: 395) i jako jeden z podstawowych (obok *-anie*, *-enie*) wykładników czystej transpozycji (Grzegorzczkova, 1998: 393, Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 263, por. też Szymczak, 1961: 179; Laskowski, 1966: 40–45; Mrózek, 1970: 197; Malec, 1976: 34–35) w zakresie tworzenia słowotwórczych nazw czynności. Jednocześnie traktowany jest jako typ kategoryalny – właściwy prymarnie wyłącznie tej kategorii (por. Kleszczowa, 1998: 68). W polszczyźnie poświadczony przykładami *picie*, *poszycie* (wiek XIV), opisany został jako formant produktywny w nielicznej stosunkowo grupie czasowników, por. *picie*, *bicie*, *bycie*, *życie*, *ukrycie*, *wzięcie*, *rozdęcie* (Klemensiewicz, 1981: 207).

Formant *-cie* przekształca w rzeczownikowe nazwy czynności podstawy czasownikowe (dokonane i niedokonane) na *-nq-*, por. **ciągnięcie**: *ciągnąć*, **wylęgnięcie**: *wylęgnąć*, podstawy rdzenne samogłoskowe, por. **kucie**: *kuć*, **pokrycie**: *pokryć*, a także spółgłoskowe, por. **darcie**: *drzeć*, **zawarcie**: *zawrzeć*.

Tylko dla jednego derywatu **rznięcie** 'ból żołądka' w gwarach zanotowano formację wariantywną, por. rzn-isko.

bicie: bić; *a kobeta rhetue do bićo sykuje* 11, 12J, 15, 15L, 16S, 91; **ciągnięcie**: ciągnąć; *śikofka do vody čuynińčo* 11; **darcie**: dar-, drzeć; *darće* 11, 32B, 43, *darće na psote* 83L; **kucie** 'obróbka żelaza': kuć; *kuće* 15L; **kwitnięcie**: kwitnąć; *do kfřtřnińčo žyta* 91; **mycie**: myć; *myće* 15L, 15T, *myćo* gen. sg. 15T, 23B, 26K, 41; **ogarnięcie** 'ubieranie': ogarnąć; *ogarnińće* 37, *ogarnińće* 43, por. N Instr.; **parcie**: par-, przeć; *parće* 15L; **picie** 'spożywanie płynów': pić; *na veselu beže piće* 16S, *piće* 11, 13S, 17, 23, 32K, 39, 43, 64, por. N Ob.; **pojęcie** 'rozumienie': pojąć; *mo poiďńće* 17, *mo talint do řyskego, mo do tego poiyniće* 104, *p^odiće* 43, *přes poięća* 34W, *ni ma poięća* 56, 59, *poiďńčo* 5; **pokrycie**: pokryć; *do pokryćo* 13S, por. N Res.; **przeięcie** 'brak umiaru w jakim zachowaniu': przeięć; *přegďńće* 17; **przejście**: przejść; *přeńńće* 44, 71, por. N Loc.; **przyjęcie** 'zatrudnianie': przyjąć; *přijďńće* 5; **rozcięcie**: rozciąć; *rościńće* 114, *rościeće* 14, 23, 34W; **rznięcie**: rznąć; *žńeńće* 25B, *žńeće* 15T, 24S, *žńińće* 93C, *žńińće* 93, por. rznisko; **snucie** 'nawijanie przędzy na snowadłę': snuć; *snuće* 1G, 19J, 37; **szycie**: szyć; *syće* 15L, 34W, por. N Instr.; **ścięcie** 1/ 'skrócenie, usunięcie', 2/ 'ścięcie głąba czyli święto płońów po zebraniu buraków i kapusty': ściąć; 1/ *pńok po śćeću* 30, 2/ *ścińće guomba* 71; **ujęcie** 'schwycenie': ująć; *do uďďńća dvou řażem* 17; **ukrycie**: ukryć; *uukryće* 15L; **umarcie**: umar-, umierać; *umarće* 25P, *do umarća* 49, *umarćo* 11; **umycie**: umyć; *do umyćo* 12J, 20J, 23B, *umyća* 43; **użycie**: użyć; *ńe d^o użyća* 24; **wicie** 'zwijanie': wić; *viće cevek* 19J, *viće* 15L, 13S; **wycie**: wyć; *vyće* 15L, *bydl'i ryk i vyće* 71; **wyciśnięcie** 'zabieg zmierzający do wydalenia choroby': wycisnąć; *vyćiśńeće řoroby* 25P; **wylęgnięcie** 'wyklucie': wylęgnać; *p^o wylegńeću* 43; **wzięcie** 'wniebowzięcie': wziąć; *vźińće Naiřřřntřy Maryji Panny* 104, *vźińće* 15L; **zajęcie**: zająć (się); *zaiće* 63, *zaiyće* 52, *zaiďńće* 17, *zaińńća ni ma* 24; **zakłęcie** 1/ 'czynność zaklinania', 2/ 'magiczna formuła wywołująca rzekomo nadprzyrodzone skutki': zaklinać; 1/ *zakleće* 25P, 2/ *ml'iko zabirařum z řiabuřym stycnoř, vymařařum řa-keř zakl'ińća* 19J; **zamknięcie**: zamknąć; *zamkńeće* 63, por. N Instr.; **zatarcie**: zatarzeć, zatar-, *zatarće* 15L; **zatchnięcie** 'astma': zatchnąć (się) 'zasapać się, stracić oddech'; *zatřńďće* 61; **zawarcie** 'zamknięcie': zawar-, zawrzeć 'zamknąć'; *zavarće* 15L; **zaziębnięcie** 'zaziębienie': zaziębnać; *zăźebńeće* 34W; **zdarcie** 'zniszczenie': zdar-, zedrzeć; *ńe d^o zdarća* 31J; **zdęcie** 'wzdęcie; choroba krowy wywołana spożyciem koniczyny': zdąć 'wzdąć'; *zdyńće* 1G; **żęcie** 'ścinanie zboża': żąć; *zeńće* 30K, *zeće* 15, 15T, *zyńće* 1B, 12J, 19J, 28D, 42, 93, *žyńće* 93C, *zďńće* 13Op.

-ega:

Formant -ega tworzy tylko jeden rzeczownik o wartości kategoryjnej nazw czynności – **robiega** 'partacka robota': robić; *robęga* 15L, por. N Sub.Attr.

Za podstawę przyjmuje niedokonaną formę czasownika, którego znaczenie poza transpozycją podlega modyfikacji. Powołana formacja dodatkowo informuje o właściwościach nazywanej czynności.

-ęga:

Uznany za mało produktywny formant *-ęga* (Ułaszyn, 1923: 229) w polszczyźnie ogólnej jest wskazywany w trzech derywatach odczasownikowych: *łazęga*, *mordęga*, *włóczęga* (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 113). W gwarach znajdujemy potwierdzenie jednego z nich – **mordęga** / **mordęka** ‘cierpienie, bardzo wytężona praca, kłopoty życiowe’: *mordować* (się) ‘męczyć’; *mordega* 13S, 15, 15L, *mordąnga* 9, *mordynga* 88, *mordeka* 50K, *takom mordenke zadal’i* 25.

Utworzony został od czasownika niedokonanego, nieprzechodniego.

-i (pl.t.):

Paradygmatyczny formant *-i* (Waszakowa, 1993: 101–102) tworzy pluralia tantum od niedokonanych form czasowników na *-a-*, jedną podstawą jest czasownik prefiksalny.

przebiegi ‘wybieg, podstęp’: *przebiegać*; *moš pšebėgi* 90; **targi** ‘ciarki’: *targać* ‘trząść’; *torgi berom* 20.

-aj:

Formant wskazano w derywatach: (na) **sprzedaj** ‘na sprzedaż’: *sprzedać*; *spšedoį* 25P, 52, *na spšedaj* 73, 75, 82a, *na spšedaj* 61, *na spšedeį* 15L, 71B, 72, por. *sprzedanie*; **sprzężaj** ‘praca przy użyciu swego konia i konia drugiego gospodarza’: *sprzęgać*; *spšęžaj* 49.

Zgodnie z zanotowanym w gwarach znaczeniem, rzeczownik **sprzężaj** zaklasyfikowano do kategorii nazw czynności. Przyjmując jednak definicje słownikowe 1/ ‘konie, bydło robocze do zaprzęgu, zaprzęg, konie, bydło robocze razem z wozem, z pługiem, do którego są zaprzężone’, 2/ ‘para wołów, jarzmo wołów’, 3/ ‘pańszczyzna odbywana końmi, inwetarz, konie’ (Karlłowicz, 1900–1927) formację można interpretować zarówno jako: nazwę czynności ‘praca przy użyciu swego konia i konia drugiego gospodarza’, ‘pańszczyzna odbywana końmi’, nazwę obiektu czynności ‘konie, bydło robocze do zaprzęgu, zaprzęg, konie, bydło robocze razem z wozem, z pługiem, do którego są zaprzężone’, ‘para wołów’, ‘inwetarz, konie’ a nawet jako nazwa środka czynności ‘jarzmo wołów’.

Formacje powołano w oparciu o czasowniki o tematach na *-a-*, dokonany – *sprzedać* i niedokony – *sprzęgać*.

-aja:

Występuje tylko w jednym derywacie ukształtowanym w oparciu o niedokonaną formę czasownika – **chłapaja** ‘słota, plucha’: *chłapać*; *chłapaia* 95, por. *chłapa*.

Odpowiednik formacji, oparty na tej samej podstawie słotwórczej, omówiony został w ramach nazw czynności na *-a*, por. *chłapa*.

-oja:

Formant w tej funkcji kategoryjnej potwierdzony został tylko w derywacie – **machloja** ‘oszustwo’: machlować ‘oszukiwać’; *maχloja* 2SP, por. machlojka. Ustalono go w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na -owa-. O ekspressywnym charakterze derywatu decyduje zarówno znaczenie czynności motywującej, jak i sam formant. W tej samej funkcji w gwarach wskazano nazwę o wykładniku -ojka, por. machlojka.

-ka:

Dość liczną grupę w obrębie namina actionis stanowią formacje z sufiksem -ka, por. (Cyran, 1960: 183; Szymczak, 1961: 133–134; Pluta, 1964: 12; Laskowski, 1966: 47–49; Dobrzyński, 1967: 17; Górniewicz, 1967: 26; Bąk, 1968: 87; Mrózek, 1970: 190; Malec, 1976: 56). Na gruncie polszczyzny ogólnej przypisuje się większości z nich charakter potoczny bądź środowiskowy (patrz Grzegorzewska, 1998: 396–397).

W gwarach nazwy czynności kształtowane są w oparciu o czasowniki wyrażające czynności związane głównie z kulturą rolną, np. **hodówka**: hodować, **kłósówka** ‘niedokładne młócenie’: kłósować, **młocka**: młócić, **oborywka** ‘pielenie’: oborywać, **orka**: orać, oraz codziennymi obowiązkami, zachowaniami, np. **drzemka**: drzemać, **gadka** ‘rozmowa’: gadać, **poniewierka**: poniewierać (się), **poprawka**: poprawiać, **przekrętka** ‘sposób wiązania hustki pod brodą’: przekręcać, **przepierka** ‘pranie drobnych części odzieży’: przepierać, **przeprowadzka**: przeprowadzać, **przymiarka**: przymierzać, **sprzeczką**: sprzeczać (się). Sporadycznie derywaty funkcjonują jako nazwy: 1/ stanów chorobowych, por. **drapka** ‘świerzb’: drapać, **dygotka** ‘gorączka z dreszczami’: dygotać, **osypka** ‘ospa’: osypać, **sapka** ‘katar’: sapać, **szczykutka** ‘czkawka’: szczykutać, **wysypka**: wysypać, 2/ zwyczajów, np. **dożynka** ‘uroczystość kończąca żniwa’: dożywać, **wykopka** ‘uroczystość z tańcami na zakończenie zbioru ziemniaków’: wykopać, **wysieczka** ‘dożynki’: wysiekać, 3/ zjawisk pogodowych, np. **siewka** ‘drobny deszcz’: siewać, **zadymka** ‘zanieczyszczenie śnieżne’: zadymać.

Dla większości derywatów wskazane podstawy mają formę niedokonaną, wśród nich są także czasowniki prefiksalne, por. **chrypka**: chrypać, **drapka**: drapać, **drzemka**: drzemać, **obrzuczka** ‘wstępne czynności tynkowania ścian’: obrzuczać, **podbierka** ‘wybieranie ziemniaków przed kopaniem’: podbierać, **podkładka** ‘podorywka’: podkładać, **podrzutka** ‘podorywka’: podrzucać, **rozganka** ‘orka rozpoczynana po bokach zagonu, kończona na jego środku’: rozganiać.

Niektóre nazwy czynności formowane są w oparciu o czasowniki dokonane, np. **nagonka**: nagonić, **odwrocka**: odwrócić, **osypka**: osypać, **przeróbka**: przerobić, **przymówka**: przymówić, **rozgonka**: rozgonić, **wykopka**: wykopać, **wymłocka**: wymłócić, **wyprządka**: wyprząść, **zagadka**: zagadnąć ‘zapytać’, **zagonka**: zagonić. Funkcja semantyczna wielu z nich kształtowana jest niezgodnie z aspektem podstawy, por. **nagonka** ‘naganianie zwierzyny na polowaniu’: nagonić, **odwrotka** ‘oranie drugie, pod zasiew’: odwrócić, **przeróbka** ‘przerabianie

czegoś': przerobić, **przymówka** 'przygadywanie się o coś': przymówić, **rozgonka** 'orka rozpoczynana po bokach zagonu, kończona na jego środku': rozgonić, **wymłocka** 'młocka': wymłócić, **wyprządka** 'wspólne przedzenie': wyprząść, **zagonka** 'orka od środka': zagonić.

Dla jednego derywatu podstawę stanowi czasownik wielokrotny – **siewka**: siewać.

N Acc. z formantem *-ka* motywowane są przez czasowniki na *-a-*, por. chrypać, *-i/-y-*, por. młócić, włóczyć, *-owa-*, por. hodować, *-ówa-*, por. podorówać, *-ywa-*, por. podorywać.

Struktury wariantywne kształtują formanty: *-a*: **przymiarka** / przymiara, **sapka** / sapa, **uprawka** / uprawa, **zadymka** / zadyma, **zawiówka** / zawiewa, *-anica*: **kłosówka** / kłosowanica, *-aczka*: **pokładka** / pokładaczka, **szkutka** / skutaczka, *-anka*: **orka** / oranka, **podkładka** / podkładanka, **pokładka** / pokładanka, *-awka*: **szkutka** / skutawka, *-ek*³: **dożynka** / dożynek, **odzieżka** / odzieżek, **sparka** / sparek, **wyżymka** / wyżynek, *-ki (pl.t)*: **dożynka** / dożynki, **orka** / orki, **wyżymka** / wyżynki, *-anina*: **kłosówka** / kłosowanina, **orka** / oranina, *-nia*: **hodówka** / hodownia, *-anie*: **kłosówka** / kłosowanie, **oborywka** / oborywanie, **orka** / oranie, **ozbiórka** / ozbieranie, **podorywka** / podorywanie, **polówka** / polowanie, **rozganka** / rozganie, **zbierka** / zbieranie, *-enie*: **młocka** / młócenie, **włóczka** / włóczenie, *-ota*: **sapka** / sapota, *-ø*: **odwrocka** / odwrot, **pokładka** / pokład, **rozgonka** / rozgon, **zbierka** / zbier, **zgonka** / zgon.

W leksyce gwarowej funkcjonują struktury na *-ka* powoływane od różnych podstaw słotwórczych a o tym samym znaczeniu leksykalnym, np. 'uroczystość kończąca żniwa' to **dożynka**: dożynać, **wysieczka**: wysiekać oraz **wyżymka**: wyżymać; 'płytko orka, oranie ścierni' wyrażana jest przez derywaty: **podrzutka**: podrzucać, **pokładka**: pokładać, a 'czkawka' nazywana jest **szczykutką**: szczykutać, **zgutką**: zgutać (patrz wariantowości leksykalne, Pelcowa, 1994, 1995).

chrypka 'chrypliwy głos': chrypać 'mieć chrypkę'; *chrypka* 14, 15L, 57; **dożynka** 'uroczystość kończąca żniwa': dożynać; *dożynka* 93C, *dożynka* / *dożynki* 75a, por. dożynki, dożynek; **drapka** 'świerzb': drapać; *drapka* 20; **drzemka**: drzeć; *żżymka* 15, *dżymki* nom. pl. 73; **dygotka** 'gorączka z dreszczami': dygotać 'trząść się'; *żimno tłuce, dygotki* 63G; **furmanka** 1/ 'wożenie drzewa', 2/ 'powożenie końmi', 3/ 'obowiązkowy, nakazany przez urząd czy wojsko wyjazd wozem

³ Uwagi o wariantywnym udziale formantów *-ka*, *-ek* w powoływaniu nazw czynności za W. Doroszewskim wyraził Z. Klemensiewicz (Klemensiewicz, 1981: 208). Istotna jest przy tym także zmiana rodzaju gramatycznego formacji wariantywnych *-ka* / *-ek*, uwaga ta dotyczy także struktur powołanych w wyniku derywacji paradygmatycznej (por. *-ø*) i występujących w pl.t. ustalanych przez formant *-ki*. W ich wypadku dochodzi także zmiana liczby.

konny: furmanic 'powozić końmi'; 1/ *furmanjka* 1G, 2/ *furmanjka* 1G, por. furmanienie, 3/ i *nakozaŭy žeby χuop iεχou z řimy na furmanke* 11, *na furmanjke* acc. sg. 34; **gadka** 'rozmowa': gadać; *gãtka* 49, *gotka* 1B, 15, 15L, 15T; **hodówka** 'hodowla': hodować; *χodufki* nom. pl. 57, por. hodownia; **kłosówka** 'niedokładne młócenie, pobieżna młocka owsa lub żyta dla koni': kłosować, *kuosufka* 15, 30, por. kłosowanica, kłosowianka, kłosowanina, kłosowanie; **młocka** / **młotka** / **młócka** 'młócenie zboża': młócić; *po řeželi robimy mjuocke* 1B, 1G, 10, 10M, 12J, 13Op, 14, 15L, 15T, 19, 19J, 20, 24S, 25R, 30K, 32K, 72D, 83L, 86, 93, 93C, *m^uocka* 59, *młocka* 15, 25B, *młocka* / *młotka* 15, *mjuocka* / *mjuucka* 93, *m^uocka* 61, *do młocki* 45, *mjuucka* 34, 34W, 117, por. młócenie; **nagonka** 'naganianie zwierzyny na polowaniu': nagonić; z *nagonkom* 15; **nauczka** 'przykład': nauczyć; *na-^uucka* 15L; **nawyczka** 'przyzwyczajenie, nałóg': nawykać; *tako navycka řes, na-^uuk* 17; **oborywka** 'oborywanie pługiem pola': oborywać; *ob^uoryfka* 62, por. oborywanie; **obróbka** 'uprawianie ziemi': obrobić; *obrupka* 12J, 15, 15L; **obrywka** 'pielenie': obrywać 'pelić'; *povzeiřćulnu^uopyuuořego; teromuviřeuobryfka* 83L; **obrzucka** 'wstępne czynności tynkowania ścian': obrzucać; *do obřucki vapno* 90P; **odwrocka** / **odwrotka** 'oranie drugie, pod zasiew': odwrócić; *odvrocka* 80, / *odvrotka* 9, por. odwrot; **odziewka** 'ubieranie': odziewać 'ubierać'; *na ořefke* acc. sg. 11, por. odziewek; **orka** / **órka** 1/ 'drugie oranie, pod siew', 2/ 'oranie': orać; 1/ *orka řimovo* 6T, 28D, 36, *orka do řiřχu* 12J, 30K, 35, 58, 62, 63G, 71, 83L, 93C, *guymboko uorka* 87S, 2/ *uorka do řrotka, řkiby zgaño ře do řrotka* 30K, / *urka* 13S, 75a, 84, 91, 92, 97, *urka* 2, 13Op, 14, 19, 42B, 72D, 73, 77, 80, 83, 94, 98, 99, 100, *urka* 1B, 15, 19J, 25B, 32K, 93, 104, 114, por. oranka, orki, oranina, oranie; **osypka** 'choroba – odra': osypać; *uosypka* 15L; **ozbiórka** 'rozbiórka': ozbierać 'rozbierać'; *uozburka* 15L, por. ozbieranie; **ozgrzewka** 'rozgrzewka': ogrzewać 'rozgrzewać'; *uozgřefka* 15L; **ozorywka** 'jeden ze sposobów orania pola': ozorywać; *ozoryfka* 25R, *oz^uoryfka* 12J, 59, *uozuoryfka* 24S; **ozrywka** 'rozrywka': (r)ozrywać (się) 'bawić'; *ozryfka* 1, 64; **ozwałka** 'orka na dwie części': ozwalać; *uozvouka* 15L; **pocierka** 'obróbka lnu na cierlicy': pocierać; *poćirka* 42B, por. N Instr.; **podbierka** 'wybieranie ziemniaków przed kopaniem': podbierać; *podberka* 15L, por. N Instr.; **podkładka** 'podkładanie, podorywka, oranie ścierni': podkładać; *poduozřć muře – potkuatka* 78, *potklãtka* 15, *potklatka* 14, 30, *p^uotklãtka* 24, *potklotka* 15, 20, 88, *potkuatka* 32, *potklotka* 15L, 19J, 24S, 28D, 86, 93C; *p^uotklutka* 24, por. podkładanka, por. też N Instr.; **podkrzeska** 'obcinanie gałęzi': podkrzesywać 'obcinać gałęzie'; *potkřeske robo* 49; **podorówka** 'podorywka, płytkie oranie po ścięciu zboża': podorować 'podorywać'; *podorufka – puřtko ře uoře, mauko* 104, *podorufka* 27, 28, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 83B, 84, 87, 89, 90, 91, 97, 98, 98S, 99, 104, *poduorufka* 50, 50Z, 72D, 93, *pod^uorufka* 10, 42B, 43, 49, 53, 82, 83, 83L, 85, 92, 94, 95, 100, *pod^uorufka* / p^uod^uerufka 43, *p^uod^uorufka* 43B, *p^uoduorufka* 93, *p^uod^uorufka* 42, 52; **podorywka** 'płytko orka po żniwach, oranie ścierni': podorywać; *podoryfka* 1, 2, 6, 6T, 7, 11, 12, 13Op, 17, 35, 58M, 75a, 76, 81, 89, 117, *pod^uoryfka* 15T, 19, 26, 34W, 40, 58,

87, 93, 93C, 94, *poduoryfka* 1B, 1G, 6T, 12J, 15L, 19J, 25B, 30K, 57, 72D, 87S, 93C, 114, 121, *p^uotoryfka* 13, *podorifka* 5, 9, 15T, 18, *p^uod^uoryfke zrōbić* 44, por. podorywanie; **podrzutka** ‘podorywka, oranie płytkie ścierni’: podrzucać; *pod-żutka* 15L; **pokładka** ‘płytkie oranie ścierni’: pokładać; *pokuatka* 19, 51, 56, 60, 65, 66, *pokuotka* 28, por. pokładaczka, pokładanka, pokład; **polówka** ‘polowanie’: polować; *polufka* 25R, por. polowanie; **poniewierka** ‘tułaczka’: poniewierać (się); *pońeńverka* 15L, *pońeńvirka* 23B, 26K, 32K, 45; **poprawka**: poprawiać; *poprofka* 15L; **powłoczka** ‘bronowanie’: powłóczyć; *povuocka* 86, *povłocki* nom. pl. 76; **pożyczka**: pożyczać; *pozycka* 13S, 15L; **przebierka** ‘selekcja, wybór’: przebierać; *pšebirke robiž v lasax* 19, 82, *pšeběrka* 1, por. N Res.; **przecinka** ‘przecinanie młodego lasu’: przecinać; *pšecĩnka* 15T, 19, 49, 86, 88, por. N Loc.; **przekrętka** ‘sposób wiązania chustki pod brodą’: przekręcać; *pšekrentka* 34W; **przepierka** ‘pranie drobnych części odzieży’: przepierać; *ĩutro tša zrobić pšepĩrke* 16S; **przepowiedka** ‘przepowiednia’: przepowiadać ‘głosić, obwieszczać, opowiadać’ [Bańkowski, 2000]; *to tako fajna pšepovātka byua* 104; **przeprowadzka**: przeprowadzać (się); *pšeprovočka* 15L; **przeróbka** ‘przerabianie czegoś’: przerobić; *pšerupka* 15L; **przymiarka**: przymierzać; *pšymarka* 15L, por. przymiara; **przymówka** ‘przygadywanie się o coś’: przymówić (się); *pšymufka* 15L, 82; **przypowiedka** ‘przepowiednia pogody’: przypowieścić [Bańkowski, 2000]; *ĩiktury gospodož zno fšyske pšypovēstki i ve, ĩako beže pogoda. ĩag ĩaskuĩki lotajom vysoko, beže pogoda* 25P; **rozbiórka**: rozbierać; *tylko by na rozburke* 104; **rozganka** ‘orka rozpoczynana po bokach zagonu, kończąca się na jego środku, gdzie powstaje bruzda’: rozganiać; *rozgańka* 92, 100, por. rozganie; **rozgonka** ‘orka rozpoczynana po bokach zagonu, kończąca się na jego środku, gdzie powstaje bruzda’: rozgonić; *rozgonka* 28D, *rozgunka* – *rozgańo se na boki* 83L, 87S, por. rozgon; **rozorywka** ‘oranie od brzegów zagonu do środka, gdzie tworzy się bruzda’: rozorywać; *rozoryfka* 31J, *roz-uoryfka* 1G, 114; **rójka** ‘rojenie się pszczoł, zakładanie nowego roju’: roić (się); *ruĩka* 12J; **rzynka** ‘biciewskórę’: rzynać ‘częstolub stalerznąć’; *dostanomuuoĩuĩcaž yĩke* 25P; **sapka** ‘katar’: sapać; *sapka me v noše uopanovaua* 1B, 15, por. sapa, sapota, por. też N Instr.; **schadzka** ‘spotkanie potajemne mężczyzny żonatego z mężatką’: schadzać się ‘spotykać się’ [Boryś, 2006, s.v. schadzka]; *sħocka* 15L; **siewka** 1/ ‘drobny deszcz, mżawka’, 2/ ‘sianie zboża’: siewać ‘padać (o deszczu), siać’; 1/ mp. 485, 2/ *šefka* 15L, por. N Instr; **składka** ‘zbieranie pieniędzy’: składać; *skũotka* 15L; **sparka** / **spierka** ‘stan pogody, kiedy jest gorąco i parno’: sparać ‘psuć się, butwieć pod wpływem wilgoci’ [Boryś, 2006, s.v. przeć II]; *sparka* 75a, 86, *sporka* – *dešĉovo i goronco* 76, 77, 79, 83, / *spĩrka, goronc* 87, por. sparek; **sprzątk** ‘sprzątanie’: sprzątać; *spšontka šla* 90; ; **sprzeczk** ‘ostra wymiana słów, kłótnia’: sprzeczać (się); *spšeck* 15L, *spšycka, do sondu uo spšycke ěe zaskarže* 72D; **stawka** ‘pobór do wojska’: stawić (się); *stofka* 83B; **szczykutka** ‘czkawka’: szczykutać ‘czkać’; *scykutka* 24, 24S; **szkutka** ‘czkawka’: szkutać ‘czkać’; *myncy go skutka* 16S, *skutka, zgutka* 81, *skutka* 10M, 11, 12J, 13Op, 15L, 16S, 19,

20, 20J, 23, 25B, 25P, 26M, 30K, 32, 72, 73, 76, 77, 78, 81, 89, 114, 117, 121, por. skutaczka, skutawka; **tańcówka** 'potańcówka, tańce': tańcować; *muzyka i tańcufka* 104; **ucieczka** 'uciekanie, umykanie': uciekać; *uucecka* 15L; **uprawka** 'uprawa': uprawiać; *uprafka pola* 78, do "uprafki 19, por. uprawa; **włoczka** / **włóczka** 'włóczenie, bronowanie': włóczyć; *włocka* 9, *wuocka* 10M, 28D, 30K, 60, 71, 72D, 73, 77, 83, 91, 93, 95, por. N Instr., / *włucka* 45, por. włóka, włóczenie; **wycieczka** 'wyprawa': wyciekać 'wypływać, wybiegać' [Boryś, 2006, s.v. wycieczka], wychodzić; *tako vyčeckā šmi mjelel* 5; **wykopka** 'uroczystość połączona z tańcami na zakończenie zbioru ziemniaków': wykopać; *tša is na vykopke* 72D, *vykopka* 'zabawa po kopaniu kartofli' 78, 79, 84, 86; **wymłocka** 'młocka': wymłócić; *po vymlocce* 90; **wyorywka** 'oranie drugi raz, pod zasiew': wyorywać; mp. 631; **wyprządka** 'zbiorowe przedzenie': wyprzęd-, wyprząść; *vypšontka* 78; **wysieczka** 'dożynki': wysiekać; *vyšecka* 84, 91; **wysypka** 'skórny objaw chorobowy': wysypać; *vysypka* 46; **wyżerka** 'jedzenie dobrych rzeczy': wyżerać; *ale byua fšfeta vyzerka* 15T; **wyżymka** / **wyżynka** 'dożynki, uroczystości rolnicze z okazji zakończenia zniw': wyżynąć; *vyžymka* 92, 94, *vyzymka to ve dvože* 82a, 86, 90, 93, 95, 95b, *vyžymka* 94, / *vyžynka*, *vyšecka* 84, *na vyžynke něšlimy vínce* 42B, 83, *vyzynka* 10M, *vyžynka* 19, 20, 24, 43B, 76, 77, 78, 85, 87, 89, 98S, 99, por. wyżynek, wyżynki; **zadymka** 'zamieć śnieżna': zadymać; *zadymka pod vecur še zrobiua* 30K, *zadymka* 1G, 28D, 41, 72D, *zādymka* 6T, 20, 43, 43B, 63G, *zodymka* 12J, 15L, 32K, 58M, 87S, por. zadyma; **zagadka** 'niewiadoma, łamigłówka': zagadnąć 'zapytać' [Boryś, 2006, s.v. zagadka]; *zagatka* 17, 104; **zagonka** 'orka do środka': zagonić 'orać do środka'; *na kozdym skuaze iezd zagunka* 117; **zawieszka** 'zawieszenie, np. wyroku sądowego': zawiesić; *v zavesce* loc. sg. 20J, por. zawieszenie, por. też N Instr.; **zawiówka** 'zamieć śnieżna': zawiewać; mp. 78S, por. zawiewa; **zbierka** / **zbiórka** 'zbieranie czegoś, np. chrustu': zbierać; *zberka* 'zbieranie chrustu' 6, / *zburka* [chrustu] 34W, *na zbjurka* acc. sg. 14 por. zbieranie, zbier; **zgadka** 'rozmowa': zgadać (się); *igby pšyšo do zgotki albo do pisańa* 104; **zgonka** 'oranie rozpoczynane od zaorania na środku bruzdy': zgonić; *zgunka* 15L, *na zgonke orać* 90, 92, *na zgonce i v bružje był* 88, por. zgon; **zgutka** 'czkawka': zgutać 'czkać, mieć czkawkę'; *zgutka* 28D, 42B, 71, 72D, 72a, 79, 83, 83B, 83L, 86, 87, 87S, 89, 90, 91, 92, 93, 93C, 95; **zmyłka** 'pomyłka': zmylić 'pomylić'; *zmeuka* 15L; **zwózka** 'zwożenie siana lub zboża do stodoły': zwozić; *zvuska* 15, 15L, 15T, 19, 19J, 24S, 25B, 30K, 72D, 83L, 93, 93C.

-aczka:

Jak podają Renata Grzegorzczkova i Jadwiga Puzynina, nazwy czynności z formantem *-aczka* w polszczyźnie ogólnej występują sporadycznie. Autorki zwracają uwagę na ich potoczny, regionalny a nawet wulgarny charakter (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 130). Natomiast w zakresie tworzenia rzeczowników odsłownych uznać go należy za wybitnie gwarowy (patrz Rusek, 1957: 279, patrz też Szymczak, 1961: 137; Laskowski, 1966: 49–52; Malec, 1976: 21–22).

Formant jest wykorzystywany do powoływania: nazw prac polowych, por. **odwracaczka** 'drugie oranie, pod zasiew', **pokładaczka** 'płytkie oranie ścierni po żniwach', **zganiaczka** 'orka rozpoczynająca się od zasypywania skibami bruzdy pośrodku', nazw codziennych czynności gospodarskich, por. **palaczka**, **traczka** 'praca przy rznięciu drzewa na deski', a także nazw chorób, zachowań ze stanem zdrowia związanych, por. **padaczka**, **szkutaczka** 'czkawka'.

Ustalone podstawy czasownikowe na gruncie gwarowym służą powoływaniu formacji wariantywnych o sufiksach: *-ka*, por. **pokładaczka** / pokładka, **szkutaczka** / skutka, *-anka*, por. **odwracaczka** / odwracanka, **pokładaczka** / pokładanka, **zganiaczka** / zganianka, *-awka*, por. **szkutaczka** / skutawka, *-anie*, por. **odwracaczka** / odwracanie, *-enie*, por. **palaczka** / palenie, *-idło*, por. **żeniaczka** / żenidło, *-ø*, por. **palaczka** / pal, **pokładaczka** / pokład.

Struktury na *-aczka* kształtowane są w oparciu o czasowniki niedokonane o tematach na: *-a-*, *-e-*, *-i-*.

odwracaczka 'oranie drugie, pod zasiew': *odwracać*; *odvracacka* 37, *"odvracacka* 59, por. *odwracanka*, *odwracanie*; **padaczka** 'epilepsja': *padać*; *padacka* 1B, 1G, 6T, 12J, 15L, 19J, 30K, 93, 117, *padocka* 93C, *c"o'v'ek f padacce* *žuco še iag uopetany* 25P; **palaczka** 'palenie': *palić*; *palocka* 71, por. *palenie*, *pal*; **pokładaczka** 'płytkie oranie ścierni po żniwach': *pokładać*; *pokładacka* 37, 54, *pokładacka* 33, *p"okładacka* 59, por. *pokładka*, *pokładanka*, *pokład*; **sraczka** 'rozwołnienie': *srać*; *nie pij wody, bo dostaniesz sracki* 16S, *sracka* 12J, 25P, 86; **szkutaczka** 'czkawka': *szkutać* 'czkać'; *skutacka* 15, por. *szkutka*, *szkutawka*; **traczka** 'praca przy rznięciu drzewa na deski': *tr-*, *trzeć*; *tracka*; *χοῖι na tracke* 1B, 25B, 30K, por. N Instr., N Res.; **wyjazdka** 'wyjazd': *wyjeżdżać*; *vyjastka* 'krótki wyjazd, przejażdżka' 15L 72D; **zganiaczka** 'orka rozpoczynająca się od zasypywania skibami bruzdy na środku pola': *zganiać*; *zgańacka* 19J, *zgańacka* / *zgańujka* 87S, por. *zganianka*, por. też N Instr.; **żeniaczka** 'ożenek, zawieranie związku małżeńskiego': *żeńić* (się); *zaχάαο mu še zeñacki* 1B, 25P, 71, *zyñacka* 15, *zynacka* 15L, por. *żenidło*.

-qczka:

Rzeczowniki z formantem *-qczka* funkcjonują w gwarach jako nazwy stanów, chorób, zjawisk pogodowych. Motywowane są głównie przez czasowniki nazywające typowe dla ustalanych stanów objawy, por. **drżączka** 'dreszcze z zimna': *drzeć*, **pragniączka**: *pragnąć*, **trzęsączka** 'malaria': *trząść* (się).

Ich podstawami są czasowniki: *atematyczny*, por. *trząść* (się) oraz o tematywnym: *-a-*, por. *spać*, *-e-*, por. *drzeć*, *-y-*, por. *mżyć*, *-nq-*, por. *pragnąć*.

Wariantami formalnymi dla omawianych derywatów są struktury kształtowane przez sufiksy: *-yca*, *-ocha*, *-anka*, *-onka*, *-iczka* / *-yczka*, *-awka*, *-ała*, *-oła*, *-enie*, *-awa*, patrz odsyłacze przy **mżączka**, **trzęsączka**.

drżączka 'dreszcze z zimna': *drzeć*; *drzoncka* 19J, 81; **mżączka** 'drobny deszcz, mżawka': *mżyć*; *mzocka* 15L, *mzuncka* 1B, por. *mżyca*, *mżocha*, *mżan-*

ka, mżonka, mżyczka, mżawka, mżała, mżoła, mżawa; **pragniączka** ‘pragnienie’: pragnąć; *pragniocka* 34W, 72D, *pragnioncka do ml’ika kfaśnego* 71, por. pragnocha, pragnienie; **spiączka** ‘stan odrętwienia, sen’: śpi-, spać; *spioncka* 1G, 83L, *spuncka* 19J, *spocka* 15L; **trzęsączka** ‘malaria’: trząść (się); *tšesocke pšenosom kumory* 25P, por. trzęsiczka, trzęsawka.

-iczka/-yczka:

Formant wyodrębniono w dwóch rzeczownikach odczasownikowych: **mżyczka**, **trzęsiczka** wskazanych w materiale jako struktury paralelne dla formacji z sufiksem *-aczka*. Podstawami dla omawianych derywatów są czasowniki niedokonane: *atematyczny*, por. trząść oraz o temacie na *-y-*, por. mżyć.

mżyczka ‘drobny deszcz, mżawka’: mżyć; *mżycka* 24S, 88, *mżycka* 86, por, mżycz, mżocha, mżączka, mżanka, mżonka, mżawka, mżała, mżoła, mżawa; **trzęsiczka** ‘febra’: trząść (się); *čšyšicka – šedym tyg^uodni čšysuo* 104, por. trzęsączka, trzęsawka.

-ajka:

Formant występuje w jednym derywacie o strukturze niedokonanej wynikającej z prefigowanej formy czasownika podstawowego: **pograjka** ‘zabawa muzyczna’: pograć; *pograjka* 25R.

-ojka:

Rzeczownik – **machlojka** ‘kręactwo, oszustwo’: machlować ‘oszukiwać’; *maχlojka* 15L, por. machloja – podano w omówieniu jako wariant strukturalny nazwy derywowanej za pomocą formantu *-oja*, por. machloja. Formacje powołano w oparciu o czasownik niedokonany na *-owa-*.

-anka:

Formant występuje w 16 derywatach, głównie wyrażających czynności związane z uprawą roli, por. **obganiańka** ‘oborywanie pługiem pola’: obganiać, **odwracanka** ‘oranie drugie, pod zasiew’: odwracać, **oranka** ‘oranie pod zasiew’: orać itd. Dwa rzeczowniki **kurzanka**, **mżanka** nazywają zjawiska pogodowe. Nazwy: **dłubanka**, **kłosowianka** – nacechowane ekspresywnie – przejmują od motywujących je czasowników pejoratywną funkcję semantyczną – *dłubać* ‘pracować bez celu’, *kłosować* ‘pobieżnie, niestarannie młócić’.

Znaczenie realne rzeczownika **pocieranka** ‘porównanie grania do oczyszczania włókna na cierlicy’ ukształtowana została w wyniku przenośnego użycia znaczenia czasownika motywującego – *pocierać*.

W polszczyźnie ogólnej nazwom czynności o wykładniku *-anka* przypisywany jest bądź środowiskowy charakter, por. nazwy zabaw typu: *chowanka*, *hulanka* (patrz Bąk, 1968: 87; Malec, 1976: 27), bądź formacje te są interpretowane jako przekształcenia transpozycyjno-modyfikacyjne o zmienionej (skonkretyzowa-

nej) względem czynności motywującej funkcji semantycznej, np. *łapanka*, nie w ogóle 'łapanie', ale 'łapanie ludzi podczas okupacji w celu wywiezienia' (Grzegorzewska, Puzynina, 1979: 133–134).

Obok struktur na *-anka* w gwarach funkcjonują nazwy o strukturach wariantywnych z sufiksami: *-yca*, por. **kurzanka** / kurzyca, **mżanka** / mżyca, *-anica*, por. **kłosowianka** / kłosowanica, *-awica*, por. **kurzanka** / kurzawica, *-ocha*, por. **mżanka** / mżocha, *-ka*, por. **kłosowianka** / kłosówka, **podkładanka** / podkładka, **pokładanka** / pokładka, *-aczka*, **odwracanka** / odwracaczka, **pokładanka** / pokładaczka, **zganianka** / zganiaczka, *-ączka*, **mżanka** / mżączka, *-yczka*, por. **mżanka** / mżyczka, *-onka*, por. **mżanka** / mżonka, *-awka*, por. **mżanka** / mżawka, *-ała*, por. **mżanka** / mżała, *-oła*, por. **mżanka** / mżoła, *-anina*, por. **dłubanka** / dłubanina, **kłosowianka** / kłosowanina, *-anie*, por. **dłubanka** / dłubanie, **kłosowianka** / kłosowanie, **obganianka** / obganie, **odwracanka** / odwracanie, **rozegnanka** / rozegnanie, *-awa*, por. **kurzanka** / kurzawa, **mżanka** / mżawa, *-ø*, por. **pokładanka** / pokład.

Podstawami omawianych formacji są zasadniczo czasowniki niedokonane, także prefiksalne, należące do typu z tematycznym: *-a-*, *-owa-*.

dłubanka 'praca bez celu': *dłubać*; *d^uubunka*, *d^uubunki* gen. sg. 17, por. *dłubanina*, *dłubanie*; **kłosowianka** 'niedokładne młócenie, pobieżna młocka owsa lub żyta dla koni': *kłosoować*, *kłosowuŋka* 15, por. *kłosowanica*, *kłosówka*, *kłosowanina*, *kłosowanie*; **kurzanka** 'zadymka': *kurzyć*; mp. 785, por. *kurzyca*, *kurzawica*, *kurzawa*; **mżanka** 'drobny deszcz, mżawka': *mżyć*; *mżonka* 92, por. *mżyca*, *mżocha*, *mżączka*, *mżyczka*, *mżonka*, *mżawka*, *mżała*, *mżoła*, *mżawa*; **obganianka** 'oborywanie pługiem pola': *obganiać* 'oborywać'; *obgońinka* 10, por. *obganie*; **odwracanka** 'oranie drugie, pod zasiew': *odwracać*; *odwracanka* 26, 50, 61, *odwracaŋka* 64, *odwracaŋka* 34, 34W, 38, 39, 49, *odwracaŋka* 50Z, *odwracaŋka* – *pod^ooże śe i śe* *odwraco*, *iągby druŋi ras pod^oorufka byu* 83L por. *odwracaczka*, *odwracanie*; **oranka** 'oranie drugie pod zasiew': *orać*; mp. 631, por. *orka*, *oranina*, *oranie*, por. też N Loc.; **pocieranka** 'gra na instrumencie podobna do odgłosu oczyszczania włókna na cierlicy': *pocierać*; *poćeranka* 50D; **podkładanka** 'podorywka, oranie ścierni': *podkładać*; *potkuadanka* 21, 22, 26, 31, 51, *p^ootkuadanka* 34, 39, *p^ootkuadanka* 31J, *potkładanka* 23, 36, *potkuadanka* 23, por. *podkładka*; **pogadanka** 'rozmowa': *pogadać*; *na take pogadaŋki* 104; **pokładanka** 1/ 'płytkie oranie ścierni', 2/ 'głębsze drugie oranie': *pokładać*; 1/ *pokładanka* 27, 41, *pokuadanka* 34W, 38, 62, *pokładanka* 64, *pokuadanka* 61, 2/ *p^ookładanka* 43B por. *pokładka*, *pokładaczka*, *pokład*; **przeoranka** 'drugie oranie pod zasiew': *przeorać*; *p^{se}uoranka* 30; **przeorywka** 'oranie od środka': *przeorywać*; *p^{se}orywka* 81; **rozegnanka** 'oranie od środka pola': *rozegnać*; *rozegnaŋka* 19, por. *rozegnanie*; **uprawianka** 'oranie drugie, pod zasiew': *uprawiać*; *uprawaŋka* 44; **zganianka** 'orka rozpoczynająca się od zasypywania skibami bruzdy na środku pola': *zganiać*; *zgaŋuŋka* / *zgaŋacka* 87S, por. *zganiaczka*.

-onka:

Formant występuje wyłącznie w formacji – **mżonka** ‘drobny deszcz, mżawka’: mżyć; *mżunka* 1B, por. mżyca, mżocha, mżączka, mżyczka, mżanka, mżawka, mżała, mżoła, mżawa. Podstawą dla niej jest czasownik niedokonany o temacie na -y-.

-arka:

Derywat: **murarka** ‘murowanie, czynność wykonywana zawodowo przez murarza’: murować; *murarka* / *mularka* 32K powstał w oparciu o niedokonaną podstawę czasownika na -ować. Podstawa rzeczownikowa – murarz – włącza derywat do kategorii nazw czynności odsubiektywnych formowanych przez sufiks -ka.

-awka:

Tworzy derywaty należące do dwóch klas semantycznych: nazw chorób, zjawisk atmosferycznych (patrz Reichen, 2007).

Formalnie derywaty kształtowane są od czasowników niedokonanych z tematycznym -a, podstawą dla rzeczownika **siejawka** jest czasownik wielokrotny – siejać.

Przy rzeczownikach **czkawka** i **czykawka**, **szczykawka**, **szkutawka** oraz **szykawka** przyjęte zostały różne formy fonetyczno-morfologiczne czasowników – czkać, szczykać ze względu na ich strukturalny udział w kształtowaniu rzeczowników pochodnych.

Nazwy: **mżawka**, **szczykawka**, **szkutawka** zastępowane są w gwarach derywatami o wykładnikach: -yca, -ocha, -ka, -aczka, -ączka, -yczka, -anka, -onka, -ała, -oła, -ota.

chrychawka ‘kaszel’: chrychać ‘kaslać’; *χρυχοῖσκα* 1B; **czkawka**: czkać; *ckafka* 19J, *ckafka* ‘*me šepē, pocknęło mnie*’ 63G, *ckofka* 6T, *čkofka* 28D, *čkafka* 1G, por. czykawka; **czykawka** ‘czkawka’: czykać ‘czkać’; mp. 477, por. czkawka; **mżawka** ‘drobny deszcz, mżawka’: mżyć; *mżafka* 28D, 31J, 32, 71, 73, *mzafka* 1B, 1G, 13Op, 19J, 25R, 78, 90, *mzofka* 19, 93, 93C, *mżofka* 6T, 114, 121, por. mżycz, mżocha, mżączka, mżyczka, mżanka, mżonka, mżała, mżoła, mżawa; **siejawka** ‘drobny deszcz, mżawka’: siejać; *šijofka* 83B; **skurkawka** ‘zawieja śnieżna’: skurzać; *skužofka* 15L; **szczykawka** ‘czkawka’: szczykać ‘czkać’; *scykoῖσκα* 41, 58M, 71, por. szczykota; **szkutawka** ‘czkawka’: skutać ‘czkać’; mp. 477, por. skutka, skutaczka; **szykawka** ‘czkawka’: szykać ‘czkać’; mp. 477; **trzęsawka** ‘drzenie, dygotanie malaryczne’: trząść (się); *tręsoῖσκα* 83L, por. N Sub. Attr.

-atyka:

Występuje tylko w rzeczowniku: **ganiatyka** ‘uganianie się, bieganie’: ganiać; *guñatyka* 11. Derywat przejmuje niedokonane znaczenie czynności motywującego go czasownika. Nie bez znaczenia zapewne w kształtowaniu ekspresywnego charakteru derywatu pozostaje formant.

-ki (pl.t.):

Formant tworzy odczasownikowe pluralia tantum, głównie od podstaw niedokonanych, także prefigowanych, m.in. **łechotki** 'łaskotki': łechotać, **dosieczki** 'dożynki': dosiekać. Niektóre strukturą nawiązują do dokonanych, prefiksalnych form czasowników podstawowych, np. **odkopki** 'uczestniczenie w kopaniu cudzych ziemniaków': odkopać, **wykopki**: wykopać. Zasadniczo derywaty zachowują zgodność aspektową ze znaczeniami czynności je motywujących. Wyjątkowo nazwa **dorżynki**, mimo że wyraża czynność niedokonaną kształtowana jest w oparciu o czasownik dokonany.

Część nazw tworzona jest na zasadzie czystej transpozycji znaczenia motywującego, por. **łechotki**, **prządki**, **wykopki**, **wypominki**. Jego zmiana dokonuje się w derywatach: **dorżynki**, **dosieczki**, **dożynki**, **wyżynki** – są to nazwy uroczystości, czy **odkopki** – forma odpracowania długu.

Niektóre znaczenia leksykalne wyrażane w formie plurale tantum, w gwarach występują także jako formacje singularne z wykładnikami: *-ka* i *-ek*, por. **dożynki** / dożynka / dożynek, **wypominki** / wypominek, **wyżynki** / wyżymka / wyżynek.

dorżynki 'uroczystość rolnicza z okazji zakończenia żniw': dorżnąć; *dorżynki*, *pympek* 75a; **dosieczki** 'dożynki, uroczystość rolnicza z okazji zakończenia żniw': dosiekać; *dośecki* 91; **dożynki** 'uroczystość kończąca żniwa': dożynać; *v drugo neżele dożynki f Kšyžanovica* 30K, *dożynki* 6T, 26K, 28D, *dożynki* 1G, 19J, 20J, 25B, 43, 73, 94, *d^oożynki* 31J, *dożynki* 1G, 15L, 15T, 19, 24S, 72, 91, 93, por. dożynka, dożynek; **łechotki** 'łaskotki': łechotać 'łaskotać'; *ueχotki* 12J; **ocha-rużki** 'ogarnięcie, porządk': ocharużyć 'doprowadzić do porządku, posprzątać, oczyścić, ogarnąć'; *oχaruski* 61; **odkopki** 'uczestniczenie w kopaniu cudzych ziemniaków': odkopać; *se χožiuo na uotkopki* 104; **prządki** 'wspólne przedzenie lnu czy wełny': przed-, prząść; *pšontki beuy na kfardom ieśiń abo v žime* 25K, por. N Sub., N Instr.; **wypominki** 'wymienianie przez księdza z ambony w dzień zaduszny nazwisk osób zmarłych': wypominać; *tša zapuaciž za vypuminki* 16S, 41, 104, *vypuminki* 25P, por. wypominek; **wyżynki** 'dożynka': wyżynać; *vyžynki* 57, 79, *vyžynki* 20J, por. wyżymka, wyżynek.

-ek:

Wśród N Acc. derywowanych formantem *-ek* zauważyć można takie, które tworzą określone klasy semantyczne (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 170), np. nazwy czynności związanych z codziennymi obowiązkami, także gospodarskimi, np. **obrządek** 'codzienne prace związane z hodowlą bydła': obrządzać, **wyrobek** 'zdobywanie środków utrzymania': wyrobić, obyczajowością i kulturą ludową, np. **dożynek** 'uroczystość kończąca żniwa': dożynać, **pocho-wek** 'pogrzeb': pochować, nazwy stanów, w tym również zjawisk pogodowych, np. **przymrozek** 'niewielki mróz', **przystanek** 'postój': przystanąć, **sparek** 'stan pogody, kiedy jest gorąco i parno': sparzać.

Podstawami dla omawianych formacji są czasowniki zarówno dokonane prefiksalne, jak i niedokonane o tematach na *-a-*, por. *pochować*, *-i-*, por. *ożenić*, *-ną-*, por. *przystanąć*. Derywaty najczęściej zachowują aspektowe znaczenie właściwych dla nich podstaw słowotwórczych. Wyjątek stanowią: **dorobek** ‘dorabianie się, gromadzenie majątku’: *dorobić* (się), **wyrobek** ‘zdobywanie środków utrzymania’: *wyrobić*, **zarobek** ‘zarabianie’: *zarobić*. Nie możemy jednak wykluczyć dla nich jako równorzędnych podstaw o strukturze czasowników niedokonanych: *dorabiać* (się), *wyrabiać*, *zarabiać*.

Z reguły są to derywaty ustalone w procesie czystej transpozycji, zmiana funkcji semantycznej względem podstawy dokonała się w nazwach: **dożynek** ‘uroczystość kończąca żniwa’, **pokropek** – w znaczeniu ‘lichy pogrzeb’, **wyżynek** ‘dożynki’.

Jak podaje Zenon Klemensiewicz (Klemensiewicz, 1981: 208), formant *-ek*, jako starszy, od XIX w. był wypierany w tworzeniu nazw czynności przez *-ka*. W gwarach formacje na *-ka* funkcjonują jako warianty słowotwórcze derywatów z sufiksem *-ek*, por. **dożynek** / *dożynka*, **odzievek** / *odziewka*, **sparek** / *sparka*, **wyżynek** / *wyżymka*. Poza tym w roli formacji wariantywnych występują rzeczowniki z formantami: *-ik*, por. **przymrozek** / *przymrozik*, *-unek*, por. **pochówek** / *pochowunek*, *-ki* (pl.t.) np. **dożynek** / *dożynki*, **wypominek** / *wypominki*, **wyżynek** / *wyżynki*, *-anie* np. **odzievek** / *odziewanie*, **oprzątek** / *oprzątanie*, *-ø*, por. **pochówek** / *pochów*, **zmiączek** / *zmiącz*.

Jako wykładnik nazw czynności *-ek* notowany jest zarówno w polszczyźnie ogólnej (por. Doroszewski, 1928: 32–48; Gaertner, 1934: 293; Grzegorzczkova, 1998: 395, 397; Kleszczowa, 1998: 66–67), jak i w gwarach (por. Szymczak, 1961: 123–124; Laskowski, 1966: 49; Bąk, 1968: 87; Malec, 1976: 38).

dorobek ‘dorabianie się, gromadzenie majątku’: *dorobić* (się); *jest na doropku* 11, por. N Res.; **dożynek** ‘uroczystość kończąca żniwa’: *dożynać*; mp. 486, por. *dożynka*, *dożynki*; **obrządek** ‘codzienne prace gospodarskie związane z hodowlą bydła’: *obrządzać*; *s samem uobżontkém i ile to s choży* 30K, *uobżodek* 15, 24S, *uobżundek* 17, *uobżundek* 15L, 19J, *ide do uobżotku* 25R; **odzievek** ‘ubieranie’: *odziewać* ‘ubierać’; *na ożefke* acc. sg. 11, por. *odziewka*, *odziewanie*, por. też N Instr.; **oprzątek** ‘zespół czynności przy karmieniu i pielęgnowaniu zwierząt’: *oprzątać* ‘karmić i pielęgnować zwierzęta’; *opšontek* 117, *uopšontek* 1G, 93, 93C, *uopšontek* 1B, *uopšátky* nom. pl. 45, por. *oprzątanie*; **ożenek** ‘zawieranie związku małżeńskiego’: *ożenić* (się); *uozenek* 15L; **pochówek** / **pochówek** ‘pogrzeb, zazwyczaj mniej uroczysty’: *pochować*; *počuvek* 15, 76, por. *pochowunek*, *pochów*; **podskubek** ‘podcinanie gałęzi’: *podskubać*; *potskubek* 15L; **pokropek** 1/ ‘lichy pogrzeb’: *pokropić*; *pokropek* 4; **przymrozek** ‘niewielki mróz’: *przymrozić*; *pšymrozek* 12, 15, 15L, 25P, *pšymrozeg v maju ne je dobry* 16S, por. *przymrozik*; **przystanek** ‘postój’: *przystanąć*; *na pexotki šli s pšystánkám* 17, por. N Loc.; **sparek** ‘stan pogody, kiedy jest gorąco i parno’: *sparzać* ‘psuć się, butwieć pod wpły-

wem wilgoci' [Boryś, 2006, s.v. przeć II]; *spårek po descyku* 34W, 39, *sporek* 20, 38, 57, 95, por. *sparka*; **uczynek** 'postępek': uczynić; *uucynek* 15L; **upadek**: upadać; *stou mi še upadek* 'upadłem' 83L; **wychówek** 'wychowanie': wychować; *vžena* [ja] *na vyxovek* 88, 92; **wypadek**: wypadać 'zdarzać się'; *vypodek* 15L, 43B; **wypominek** 'opłata całoroczna za wyczytywanie nazwiska zmarłego w czasie mszy': wypominać; *vypuminek* 25P, por. *wypominki*; **wyrobek** 'zdobywanie środków utrzymania': wyrobić 'pracować'; *vyrobek* 25P; **wysilek**: wysilać (się); *vyšiček* 15L; **wyzynek** 'dożynki': wyżynać; *vyzynek* 25, 43, 50Z, 53, 58M, 64, por. *wyżymka*, *wyżynki*; **zarobek** 'zarabianie pieniędzy': zarobić; *zårobek* 34W, 40, 43, *zorobek* 15, 32K, *χοζίς na zarobek* 15, 15L, 41, 46; **zmiączek** 'odwilż': zmiękać; *mp.* 623, por. *zmiącz.*

-onek:

Formant ten występuje w derywacie transpozycyjnym – **przypatronek** 'przeglądanie się': przypatrować (się) 'przypatrywać się': *vžini dužo luži na pšypatronek* 104, powołanym od podstawy niedokonanej na *-ować*.

-unek:

Formant *-unek* nazwy czynności tworzy w derywacji polegającej na transpozycji znaczeń czasowników podstawowych – głównie prefiksalnych dokonanych, na *-ować*. Ustalone derywaty na ogół nie przejmują aspektu podstawy, niektóre postrzegane są jako dwuaspektowe (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 175–177), por. **poczęstunek**: poczęstować, **pomiarkunek** 'rozważa, opanowanie': pomiarkować, **spróbunek**: spróbować. Znaczenie dokonane podstawy przeniesione zostało z podstawy do derywatu **wyprowadzunek** 'wyprowadzenie z domu': wyprowadzić.

Nazwy kształtowane na podstawie czasowników bezprefiksalnych na *-ować*, *-uwać*, jak np. **rachunek**: rachować, **robunek**: rabować, **rachunek**: rachować, **ratunek**: ratować, **rudunek**: rudować przejmują funkcję semantyczną podstawy wraz z jej niedokonanym aspektem.

Słowotwórcze warianty formacji z wykładnikiem *-unek* kształtowane są przez formanty: *-ek*, *-ø*, por. **pochowunek** / *pochówek* / *pochów*, *-ne*, por. **poczęstunek** / *poczęstne*.

myślunek: myśleć; *myślunek* 3; **obstalunek** 'zamówienie, zlecenie': obstalować; *optalunek* 34, *opstalonyki* nom. pl. 44; **pocałunek**: pocałować; *pocałunek* 87S; **pochowunek** 'pogrzeb': pochować; *poχovunek* 14, por. *pochówek*, *pochów*; **poczęstunek**: poczęstować; *pocyštunek* 12J, *pocestunek* 18, *pocąstunek* 32K, por. *poczęstne*; **pomiarkunek** 'rozważa, opanowanie': pomiarkować 'zrozumieć, dojść do wniosku'; *mij pomarkunek i juš nie χloj ty vody* 1B; **rabunek** 'kradzież': rabować; *rabunek* 40; **rachunek** 'podliczanie, liczenie': rachować 'rachować'; *raχunek* 15, 46, 50K, 55, 64, *raχunek* 10, 10M, 15L, 20, 20J; **ratunek**: ratować; *ratonku* gen. sg. 34W, 50Z, 59, *ratunek* 13S, 26K; **rudunek** 'kar-

czunek': rudować 'karczować'; *rudunek* 75a; **spróbunek** 'spróbowanie': spróbować; *na sprubunek* 86; **szacunek** 'poważanie': szacować 'szanować, poważać, czcić kogoś' [Boryś, 2006]; *sacunek* 15L, 20J; **szacunek** 'szacowanie, określanie wartości materialnej': szacować 'określać wartość, podawać cenę czegoś; oceniać rozmiary, jakość czegoś' [Boryś, 2006]; *na sacunek żąma* 17; **szlachtunek** 'zabijanie świń': szlachtować 'zabijać świnię'; *ślaxtunek* 15; **wyprowadzunek** 'wyprowadzenie z domu': wyprowadzić; *vyprovažunek* 23.

-ynek:

Formant wyodrębniony został w derywatach o tym samym znaczeniu lek-sykalnym, kształtowanym w oparciu o różne postaci prefiksalne czasownika * *poczywać* [Bańkowski, 2000].

odpoczynek: odpoczywać; **otpocynek* 12J, 13Op, *uotpocynek* 15; **spoczynek**: spoczywać 'odpoczywać'; *spocynek* 20J, *śudmy žiń do spocynku* 32.

-atek:

Tworzy jedną nazwę czynności - **wydatek** 'wydawanie pieniędzy': wydać; *mo za duzo vydatkuf* 17, dla której podstawę stanowi czasownik prefiksalny dokonany.

-ik:

Nazwa – **przymrozik** 'niewilki mróz': przymrozić; *pšymrožík* 15L, por. *przymrozek* – wyraża ten sam stan pogodowy, co derywowany od tej samej podstawy rzeczownik – *przymrozek*. Formacje powołano w oparciu o czasownik dokonany, prefiksalny, o temacie na *-i-*.

-isko:

Formant, obok podstawowego zanczenia lokatywnego, kształtował także nazwy czynności (Sławski, 1974: 96). Jak podaje Franciszek Sławski: „Początkowe *-i-* w *-isko*, *-išče* powstało w oparciu o nierzadkie podstawy czasownikowe o temacie na *-i-* : typ *lovi-sko*, *lovi-šče*: *loviti*. Punktem wyjścia słow. [słowotwórczych] tworów dewerbalnych (sekundarnych, pierwotne były denominalne) stały się formacje, w których obok pierwotnej podstawy imiennej współistniał obocznie czasownik, a więc typ *lovъ*: *lovisko*, *lovišče*: *loviti*, *lože*: *ložisko*, *ložišče*: *ložiti*” (Sławski, 1974: 96–97), (por. Dobrzyński, 1967: 17; Laskowski, 1971: 59; patrz N Loc., s. 262–264).

Występuje w dwóch derywatach: **osiedlisko** 'wprowadzenie się do nowego domu': osiedlić (się); *uośedlisko* 15L, por. *osiedliny*; **rznisko** 'rznienie, bóle żołądka': rznąć; *žńiska* nom. pl. 61, por. *rznienie*. Powstały w wyniku czystej transpozycji, a tym samym przejęły wszystkie znaczenia podstaw. Ich struktura odpowiada formom aspektowym czasowników motywujących – *dokonanego* – osiedlić (się), *niedokonanego* – rznąć.

Wariantami słowotwórczymi nazw czynności z formantem *-isko* są rzeczowniki z wykładnikami: *-iny* (*pl.t.*), por. **osiedlisko** / osiedliny, *-cie*, por. **rnisko** / rznięcie.

-la:

Derywat – **budowla** ‘stawianie budynku’: budować; *na budovlom* 15, por. budowa – za podstawę przyjmuje czasownik niedokonany na *-ować*. Strukturą wariantywną dla formacji z sufiksem *-la* w gwarach jest rzeczownik z formantem *-a*, por. budowa.

Jednostkowy wykładnik z *-la* wydaje się historycznego pochodzenia fonetycznego, jako rezultat *l* epentetycznego $\leq$ *-wj-* ($\geq$ *wl*). Ze względu na dawność procesu i jego zmorfologizowanie możemy mówić o wykładniku sufiksalnym *-la*.

-el:

Formant ustalono w derywacie – **kąpiel** ‘mycie się’: kąpać; *kopel* 15L, 48, 64, *kopyl* 64, *kopel* 25R, *kumpel* 17, por. kąpanie. Podstawę transpozycji stanowi czasownik niedokonany na *-ać*. W gwarach nośnikiem tego samego znaczenia leksykalnego jest kształtowany w oparciu o tę samą podstawę rzeczownik z formantem *-anie*.

-idło:

Derywat – **żenidło** ‘żeniaczka, ożenek’: żenić (się); *žānadyo* 13Op, por. żeniaczka – w gwarach funkcjonuje jako wariant słowotwórczy rzeczownika – żeniaczka (patrz *-aczka*, s. 39–40).

-ała:

Formant *-ała* kształtuje w gwarach wariantywne formacje o jednym znaczeniu leksykalnym ‘drobny deszcz’ i wspólnej podstawie słowotwórczej – mżyć. Pozostałe derywaty o tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej podano w odsyłaczach po hasło – **mżać** ‘drobny deszcz, mżawka’: mżyć; mp. 485, por. mżyca, mżocha, mżączka, mżyczka, mżanka, mżonka, mżawka, mżoła, mżawa.

-oła:

Formant powołuje nazwę – **mżoła** ‘drobny deszcz, mżawka’: mżyć; *mzoła* 19, por. mżyca, mżocha, mżączka, mżyczka, mżanka, mżonka, mżawka, mżała, mżawa. Jej podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na *-y-*, wykorzystywany w gwarach wielokrotnie w kształtowaniu struktur wariantywnych wyrażających ten sam stan pogody ‘drobny deszcz’, patrz: mżyca, mżocha, mżączka, mżyczka, mżanka, mżonka, mżawka, mżała, mżawa.

-uła:

Rzeczownik – **świstula** ‘zadymka śnieżna’: świstać ‘o silnym wietrze’; *šfistu-ua*, *ale zadrapiuje ta šfistuua* 72D – nazywa stan określany ze względu na towarzy-

szące mu zjawisko akustyczne. Podstawę zatem stanowi czasownik dźwiękonaśladowczy, o formie niedokonanej, na *-a-*.

-anina:

Ukształtowane od podstaw czasownikowych na *-a-*, *-owa-* za pomocą formantu *-anina* rzeczowniki należą przede wszystkim do klasy derywatów transpozycyjno-modyfikacyjnych, w których przyrostek nadaje wyrazom „odcień lekceważenia, wskazuje na czynność długotrwałą, uprzykrzoną, bezładną, bezcelową” (Kreja, 1996(a): 107, por. też Cyran, 1960: 185; Dobrzyński, 1967: 88; Malec, 1976: 27).

Często samo znaczenie podstawy wnosi do formacji pochodnej pejoratywny ładunek ekspresywny, przez formant jedynie podkreślany, potęgowany, por. **pa-planina**: paplać, **marnowanina**: marnować. W przypadkach takich należałoby się zastanowić, czy są one także rezultatem dodatkowej modyfikacji znaczenia czasownika motywującego, czy mamy do czynienia wyłącznie z transpozycją? Czy nazwy typu: **bieganina**: biegać, **kastrowanina**: kastrować, **kopanina**: kopać, których funkcja semantyczna ukształtowana została w wyniku modyfikacji znaczenia czynności motywującej potraktować należy tak samo, jak rzeczowniki typu **dłubanina**: dłubać, **gadanina**: gadać, **gębanina**: gębować, **kłosowanina**: kłosować, **kotłowanina**: kotłować itp., o których wiemy, że już ich podstawy w leksyce gwarowej wyrażają czynności nacechowane stylistycznie. Wydaje się zatem, że powoływane w oparciu o nie derywaty są efektem wyłącznie transpozycji znaczenia czasownika podstawowego, bez ingerencji w ich funkcję semantyczną.

Wśród derywatów z formantem *-anina*, są w gwarach i takie, które zachowują znaczenie czynności pozbawionej jakichkolwiek odcieni stylistycznych, por. **mo-tanina** ‘zwijanie’: motać, **oranina** ‘oranie’: orać, **pisanina** ‘pisanie’: pisać.

Warianty słowotwórcze dla derywatów z sufiksem *-anina* tworzone są przez formanty: *-anica*, por. **kłosowanina** / kłosowanica, *-ka*, por. **kłosowanina** / kłosówka, **oranina** / orka, *-anka*, por. **kłosowanina** / kłosowianka, **oranina** / oranka, *-anie*, por. **dłubanina** / dłubanie, **gadanina** / gadanie, **kastrowanina** / kastrowanie, **kłosowanina** / kłosowanie, **oranina** / oranie, **pisanina** / pisanie, *-ota*, por. **żebranina** / żebrota.

babranina ‘zabawa, grzebanie się w błocie’: babrać (się); *babrańina* 15L; **bieganina** ‘bieganie, poruszanie się bez celu’: biegać; *begańina* 15L, 86; **dłubanina** ‘praca bez efektów, celu’: dłubać; *dyubaniina* 15L por. dłubanie; **drapanina** ‘zamiatanie drapakiem’: drapać; *drapańina* 15L; **gadanina** ‘rozmowa bez celu’: gadać; *godańina* 15L, por. gadanie; **gębanina** ‘pyskanina, kłótnia’: gębować; *gymbańina* 15L; **kastrowanina** ‘kastrowanie’: kastrować; *kastrovańina* 15L, por. kastrowanie; **kłosowanina** ‘niedokładna młocka’: kłosować; *kuosovańina* 15L, por. kłosowanica, kłosówka, kłosowianka, kłosowanie; **kopanina** 1/ ‘peior. kopanie kartofli’, 2/ ‘kopanie, np. nogami’: kopać; *kopańina* 15L, 2/ *jiino kopańina beua*,

jak se pouapauy 86, por. N Loc.; **kotlowanina** 'zameść, kotłowanie się': kotłować się 'wirować, kłębić się'; *kotuovańina* 15L; **krętanina**: kręcić 'kłamać'; *kreťańina* 15L; **latanina** 'bieganina, wyczerpująca praca i załatwianie spraw': latać; *lotańina* 15L; **marnowanina** 'marnotrawstwo': marnować 'marnotrawić'; *marnovańina* 15L; **motanina**: motać 'zwijać'; *motańina* 15L; **oranina** 'oranie': orać; *uorańina* 15L, por. orka, oranka, oranie; **padanina** 'deszczowa pogoda': padać; *na takom padańine, tako flagacka* 104; **paplanina** 'niepotrzebne gadanie': paplać; *paplańina* 15L; **pisanina** 'pisanie': pisać; *piśańina* 15L, *tšoda to f piśańine šfyńe, a po staroŕesku „moja čšoda” o žečaχ, žiš jag byduo vāncy* 17, por. pisanie; **rąbanina** 'przen. bójka': rąbać 'bić się'; *robańina* 15L, por. N Res.; **siorbanina** 'chlipanie podczas jedzenia': siorbać 'głośno jeść'; *šorbańina* 15L; **strzelanina** 'strzelanie': strzelać; *ščelańina* 15; **zbieranina** 'chaotyczne zbieranie': zbierać; *zberańina* 15L; **żebranina** 'prośenie o jałmużnę': żebrać; *zebrańina* 15L, por. żebrota.

-ne:

Uznany obecnie za nieproduktywny formant *-ne* (Grzegorzcykowska, Puzyńska, 1979: 247) w gwarach występuje tylko w jednej formacji – **poczystne** / **poczęstne** 'poczęstunek, stypa pogrzebowa: poczęstować; *pocesne* 13S, *na pocesne zaprosauy* 30K, *pocyśtne* 80, *za pocyśne* 92; por. poczęstunek. Podstawą dla niej jest czasownik prefiksalny dokonany, na *-ować*. Formacją paralelną dla derywatu **poczystne** / **poczęstne** jest rzeczownik z sufiksem *-unek*.

-iny/-yny (pl.t.):

Formant tworzy nazwy czynności głównie w obrębie jednej klasy semantycznej – nazw obrzędów osadzonych w kulturze ludowej, związanych z zaślubinami, por. **obsiedliny**, **oczepiny**, **ogłędziny**, **osiedliny**, **rozpleciny** itp. (por. Górnowicz, 1968: 56).

Poza tą klasą są nazwy: **chrzciny**, **okupiny** (zwyczaj ludowy), **przemówiny** 'przekomarzanie się', **przeprosiny**, **urodziny** (por. Górnowicz, 1968: 56).

Derywaty ustalane są przede wszystkim od czasowników prefigowanych dokonanych, na *-i/-y-*. Podstawy niedokonane (na *-a-*, *-i-*) przyjęte zostały dla nazw: **ogłędziny**: ogłądać, **chrzciny**: chrzcić. Rzeczowniki pochodne zachowują zgodność aspektową z motywującymi je znaczeniami czynności.

Struktury wariantywne dla formacji z sufiksem *-iny/-yny (pl.t.)* kształtowane są przez formanty: *-isko*, por. **osiedliny** / osiedlisko, *-enie*, por. **zaprosiny** / zaproszenie, *-y (pl.t.)*, por. **umówiny** / umowy, **zmowiny** / zmovy.

chrzciny / **krzciny**: chrzcić / krzcić; *χśćiny* 15, 82K, *χśćiny* / *kśćiny* 32K, / *kśćiny* 1G, 10M, 11, 12J, 13Op, 15, 15L, 15T, 19J, 20, 23B, 24S, 25R, 30K, 34W, 40, 43, 50Z, 57, 93C, *kśćiny* 1B, 25P; **obsiedliny** 'uroczystość powitania panny młodej w domu męża': obsiedlić; *uopśedliny* 15; **oczepiny** 'weselny zwyczaj ludowy, polegający na zdjęciu pannie młodej wianka a założeniu czep-

ka': ocześcić; *ius to nie vesele ino uocepiny, a ius to nie pańeńka ino gospodyni* 15T, *ocepiny* 32, 34, 41, 104, *uocepiny* 12J, 13Op, 15T, 20J, 34W, 41, 90P, 93C, *uocepiny* 1B, 15L, 24S, 25P, 30K, 86, 104; **ogłędziny** 'pierwsza wizyta u rodziny narzeczonej czy narzeczonego': oglądać; *na ogleżiny* 59, *pšyieχauy na uogleńżiny* 30K, *uogleżiny* 15, 15L; **okupiny** 'zwyczaj targowania dziewcząt i kupowania ich przez młodzieńców w ostatni wtorek przed popielcem': okupić; *uokupiny* 15L; **osiedliny** 'uroczystość związana z zamieszkaniem w nowym domu': osiedlić(się); *uośedl'iny – poproši še sumśaduf i vypravo še l'ibacie* 19J, 25P, por. osiedlisko; **poprawiny** 1/ 'przyjęcie wydawane w pierwszą niedzielę po weselu', 2/ 'powtórna uczta po weselu, chrzcinach': poprawić; 1/ *za tyżiń uedbevaay še popraviny uu muodego* 15L, *popraviny* 1B, 15L, 15T, 24S, 25P, 30K, 36, 86, 93C, 2/ *na drugi žiń luže pšynosum vutke i sum popraviny* 19J; **przemówiny** 'przekomarzanie się, kłótnia niezbyt złośliwa': przemówić(się); *pšemuvinny* 15L; **przenosiny** 'uroczyste powitanie panny młodej w domu męża, uroczystość związana z przenoszeniem się nowożeńców do nowego mieszkania': przenosić(się); *pšenošiny* 15, 15T, 93C, 19J; **przeprosiny**: przeprosić; *pšeprošiny* 15L; **przeprowadziny** 'przeprowadzka panny młodej do pana młodego, obrzęd weselny': przeprowadzić; *pšeprovažiny* 1B, 34W; **rozpleciny** 'część uroczystości weselnych': rozpleść; *rospleciny* 1B; **smówiny** 'zmówiny; porozumienie między rodzicami w sprawie przyszłego małżeństwa dzieci; odwiedziny swatów zalotnika u rodziców': smówić 'zmówić, umówić się, porozumieć'; *smuvinny* 75a, 76, 83, 91; **umówiny** 'odwiedziny swatów zalotnika u rodziców dziewczyny': umówić(się); *uumuvinny* 15L, *umuvinny* 76, por. umowy; **urodziny** 'przyjęcie w kolejne rocznice narodzin': urodzić; *uurožiny* 15, 15L; **wyprowadziny** 'przenoszenie się panny młodej do domu małżonka': wyprowadzać; *vyprovadžiny po ocepinaχ* 104; **wywodziny** 'obrzęd weselny': wywodzić; *vyvožiny* 34W; **zakładziny** 'uroczystość rozpoczęcia budowy domu': zakładać; *zakuažiny* 93C; **zamówiny** 'wywiad przedślubny w domu dziewczyny': zamówić; *zamuvinny* 90P; **zaprosiny** 'zaproszenie': zaprosić; *zaprošiny* 13S, por. zaproszenie; **zaręcziny** 'omówienie spraw dotyczących zawarcia związku małżeńskiego, przyjęcie związane z przyrzeczeniem zawarcia małżeństwa: zaręczyć(się); *tero to še toto nazyvo zorecyny, pšervuk to beuy zřvady* 25P, *zrencyny* 30K, 65, 92, *zřarecyny* 50Z, *zaryncyny* 6T, 12J, 16, 19J, 41, 73, 79, 95, 117, *zřaryncyny* 20, *zrecyny* 15, 34W, 35, 40, 45, 57, 84, *zarańcyny* 41, *zarčq"cyny* 13Op, *zarāncynny* 18, *zarčq"cyny* 23B, *zoryncyny* 10, 10M, 12, 28, 37, 41, 77, 81, 93C, *zorencyny* 78, *zorēncyny* 1, *zorecyny* 15L, 15T, 24S, 25P, *zarāncini* 5, 9; **zmowiny** / **zmówiny** 'odwiedziny swatów zalotnika u rodziców kandydatki na żonę': zmówić(się); *zmuvinny* 38, 63G, 79, 82a, *zmuvinny – smovajom še ŋo maiontek* 89, *zmuvinny* 1B, 11, 12J, 13, 13Op, 13S, 14, 15, 19, 20J, 22, 26M, 28D, 30, 31, 34W, 35, 39, 42B, 43, 43B, 47, 48, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 78, 81, 85, 86, 87S, 90, 90P, *zmōvinny* 38, 63G, por. zmony.

-owiny (pl.t.):

Jest to rozszerzony wariant formantu *-iny* (pl.t.). Wskazany został w dwóch formacjach o wartości kategoryjnej nazw czynności – **rękowiny** ‘zaręczyny’: ręczyć; *rekořiny* 49, 56; **zrękowiny** ‘zaręczyny, swaty’: zręczyć; *zřenkořiny* 20J, 44, *zryňkořiny* 93C. Za podstawy przyjęły one niedokonaną i dokonaną formę jednego czasownika o temacie na *-y-*.

Podobnie jak nazwy derywowane formantem *-iny* (pl.t.) włączają się one do leksykalnej klasy nazw związanych z obrzędami ceremonii zaślubin.

-nia:

Formant występuje w trzech derywatach o podstawach niedokonanych, na *-ać*, *-ić*, *-ować*, w tym jednej prefiksальной. Dla nazwy **hodownia** w gwarach znajdujemy formację paralelną z wykładnikiem *-ka* w tej samej funkcji kategoryjnej.

hodownia ‘hodowla’: *hodować*; *χodovňa* 77, *dobro χodovno* 71, por. *hodówka*; **klótnia**: *klócić* (się); *kuutňa* 17, *kuutňa* 25R, *kuutño* 12J, 26K; **przepowiednia** ‘wroźba’: *przepowiadać*; *pšepovedňo* – *gžmoty ůod zaχodu*, *mokre lato* 25P.

-arnia:

Derywuje od niedokonanej formy podstawy czasownikowej jeden rzeczownik stanowy – **męczarnia** ‘udręka’: *męczyć* (się); *mecarňo* 15L.

-anie:

Jak podaje Zenon Klemensiewicz „*-anie* od doby prasłowiańskiej jest najbardziej produktywnym w tym zakresie [tworzenia nazw czynności] formantem” (Klemensiewicz, 1981: 206). Jako wykładnik znaczenia kategoryjnego nazw czynności potwierdzany jest zatem we wszystkich, uwzględniających rzeczowniki odsłowne, opracowaniach słowotwórczych, omawiających zarówno słownictwo ogólnopolskie (por. Ułaszyn, 1923: 228; Gaertner, 1934: 274; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 263–266; Grzegorzczkowska, 1998: 395), jak i gwarowe (por. Szymczak, 1961: 178–179; Laskowski, 1966: 42–45; Bąk, 1968: 88; Mrózek, 1970: 197–198; Malec, 1976: 25–26; Dejna, 1989/1990: 26; Gala, 2009: 23–25; Gala, Gala-Milczarek, 2014: 252–260).

Ustalono w wyniku czystej transpozycji imiennej formy czasownika – gerundia (Jeroma, 2003: 212–217) z formantem *-anie* za podstawy przyjmują czasowniki z przyrostkami: *-a-*, *-owa-*, *-uwa-*, *-ywa-*, por. **chęznanie**: *chęznać*, **drapkowanie**: *drapkować*, **hartowanie**: *hartować*, **ociesywanie**: *ociesywać*.

Wśród podstaw są zarówno czasowniki nieprefigowane, np. **kazanie**: *kazać*, **niuchanie**: *niuchać*, jak i prefiksalne, por. **nawlekianie**: *nawlekać*, **obredlanie**: *obredlać*, **rozegnanie**: *rozegnać*, o aspekcie dokonanym, por. **nasłanie**: *nasłać*, **odczarowanie**: *odczarować*, **odesłanie**: *odesłać*, i niedokonanym, por. **bronowanie**: *bronować*, **czochranie**: *czochrać*, **nawijanie**: *nawijać*.

Omawiane nazwy czynności zachowują aspekt podstawy – dokonany, np. **odzianie**: odziać, niedokonany, np. **odziewanie**: odziewać.

Wariantami słowotwórczymi w gwarach dla formacji z sufiksem *-anie* są rzeczowniki z wykładnikami: *-anica*, por. **kłosowanie** / kłosowanica, *-aj*, por. **sprzedanie** / sprzedaj, *-ka*, por. **kłosowanie** / kłosówka, **oborywanie** / oborywka, **odziewanie** / odziewka, **oranie** / orka, **ozbieranie** / ozbiórka, **podorywanie** / podorywka, **polowanie** / polówka, **rozganianie** / rozganka, **rozorywanie** / rozorywka, **zbieranie** / zbierka, *-ek*, por. **odziewanie** / odziewek, **oprzatanie** / oprzątek, *-el*, por. **kąpanie** / kąpiel, *-anina*, por. **gadanie** / gadanina, **kastrowanie** / kastrowanina, **pisanie** / pisanina, *-aństwo*, por. **chlanie** / chłaństwo, *-ø*, por. **chichotanie** / chichot, **klekotanie** / klekot, **przymuszanie** / przymus, **zbieranie** / zbier.

bierzmowanie ‘sakrament’: bierzmować; *bežmovaŋe* 9S, *bižmovaŋe* 13S, 87, 90, 92, 93, *jak pšyieže biskup, beže bižmovaŋe* 16S; **branie**: brać; *braŋe* 15L; **bronowanie** ‘włóczenie’: bronować; *branovaŋe* 1B, 15L, 30K, 76, *bronusvaŋe* 13Op, *brunovane f popšek* 15, 30K, 87S, 91; **bronuswanie** ‘bronowanie, włóczenie’: bronusować; *bronusvaŋe v duuske* ‘wzdłuż skib’ 93C; **brukowanie** ‘czynność wykładania brukiem drogi’: brukować; *brukovaŋe* 1G, 24S, 30K, 93, 93C; **chężnanie** ‘zakładanie koniowi wędzidla’: chężnać ‘kiełznać, zakładać koniowi wędzidło’; *χχznaŋe* 81; **chichotanie** ‘ciche, złośliwy, nerwowy śmiech’: chichotać; *χiχotaŋe* 15L, por. chichot; **chlanie** ‘przesadne picie wódki’: chłać ‘pić wódkę’; *zdeχŋes* ‘ot tego χlaŋo 16S, 90P, por. chłaństwo, por. też N Ob.; **chlorkowanie** ‘poddawanie działaniu chlorku’: chlorkować; *χlorkovaŋe* 30K; **chorkowanie** ‘chlorkowanie, poddawanie działaniu chlorku’: chorkować ‘chlorkować’; *χlorkuvaŋe* 93C; **chowanie** ‘chodowanie’: chować; *χovaŋe šfīŋ še ŋe uopuači* 16S, *χovaŋe* 15L, *na χovaŋe* 13S; **chuchanie** ‘przesadne dbanie o coś, kogoś’: chuchać; *χuxaŋe* 15L; **ciesanie** ‘obrabianie drewna’: ciesać ‘ciosać’; *do česaŋa* 49, 50Z, *do česaŋo* 77, 92; **czesanie** ‘wyczesywanie lnu, pielęgnacja włosów’: czesać; *česaŋe* 15T, *česaŋe lnu* 86; **częstowanie** ‘poczęstunek’: częstować; *čąstovaŋe* 17, *cestovaŋe* 24; **czochranie** ‘rozskubywanie rękami wełny po wypraniu’: czochrać; *coχraŋe* 15T, 30K; **czytanie**: czytać; *dovŋi zyli bes cytaŋo* 16S, 15L; **ćwierkanie** ‘odgłos wydawany przez ptaki’: ćwierkać; *ćferkaŋe* 15L; **dłubanie** ‘praca bez celu’: dłubać; *duubaŋe* 15L; **dokazywanie** ‘psocenie’: dokazywać; *dovolna juš tego dokazyvaŋo* 1B; **drapanie** ‘obróbka pola zaoranego na jesieni’: drapać; *dropaŋe* 93C; **drapkowanie** ‘bronowanie w poprzek’: drapkować; *drapkovaŋe* 13Op; **dychanie** ‘kaszel’: dychać ‘kaślać’; *dyχaŋe* 42B; **dygotanie** ‘drżenie’: dygotać; *dygotaŋe* 93C; **dzianie** ‘robotki ręczne’: dziać ‘robić na drutach’ [Brückner, 1993]; *žoŋe* 19J; **dzierzganie** ‘oddzielanie główek lnu z siemieniem od łodyg za pomocą specjalnego narzędzia’: dzierzgać; *žęžgaŋe* 24S; **dziękowanie** ‘wyrażanie wdzięczności’: dziękować; *žąŋkovaŋe* 17; **farbkowanie** ‘płukanie bielizny w wodzie z farbą’: farbkować; *farpkovaŋe* 15T, 19J, 30K, 93C; **farbowanie** ‘nadawanie barwy’: farbować; *farbovaŋe* ‘ostaŋe na jutro 16S; **florko-**

wanie ‘chlorkowanie’: florkować ‘chlorkować’; *florkovanie* 19J; **folowanie** ‘zgęszczanie tkaniny przez gniecenie, wałkowanie’: folować ‘spilśniać’; *folovanie* 15T; **gadanie** ‘mówienie’: gadać; *gǎdaŋe* 34W, 43, *godoŋe* 15, 15L, 23B, *gadaŋa* gen. sg. 43, *godaŋo* 12J, 15, 15L, 26K, 32K, 41, *ŋe lube takego guuŋego godaŋo* 16S, *mǎu pa-meŋ do gadaŋa* 43, por. gadanina; **garbowanie** ‘wyprawianie skóry’: garbować; *garbovaŋe* 1G; **gotowanie**: gotować; *gotovaŋe* 11, 13S, 15, 44, 86, *do gotuvaŋo* 92; **gracowanie** ‘pielenie za pomocą graczy’: gracować; z *gracovaŋem zejŋe pore dŋi* 30K; **granie** 1/ ‘czynność, 2/ ‘zabawa taneczna’: grać; 1/ *na cauŋ fŋi suŋxaŋ byuŋ graŋe* 16S, *graŋa to ŋe lube poŋluŋaŋ i taŋcovaŋ* 23, 2/ *ŋag naŋi “oŋeŋ da-ŋum ɣaŋuŋuŋ, to ɣuŋoŋki zrobuŋ graŋe* 15T, 24S, 34, *ɣoŋva na grane* 25P, *graŋe* 23; **gręplowanie** ‘czesanie wełny na gręplu’: gręplować; *ŋŋa zaŋeŋ veuŋe do gremŋlovaŋo* 15T; **gręplowanie** ‘czesanie wełny na gręplu’: gręplować; *grymŋluvaŋe* 93C; **haftowanie** ‘wyszywanie’: haftować; *ɣaftovaŋe* 1G, 19J; **hakanie** ‘usuwanie chwastów haka’: hakać ‘oczyszczać pole z chwastów przy pomocy haki, motyki’; *ɣakaŋe* 93, *ɣokaŋe* 24S; **hamowanie**: hamować; *ɣamovaŋe* – *mozno ka-miŋem – podepɣŋe ŋe pot kouŋo* 19J; **hartowanie** ‘utwardzanie’: hartować; *ɣartovaŋe* 1B, 1G, 24S, 30K; **hartowanie** ‘hartowanie’: hartować ‘hartować’; *ɣartuvaŋe* 93, 93C; **heblowanie** ‘heblowanie’: heblować ‘heblować’; *ɣebluvaŋe* 93C; **hulanie** 1/ ‘tańczenie’, 2/ ‘wir powietrzny’: hulać ‘tańczyć’; 1/ *ɣulaŋe* 13Op, *ɣulaŋe* 25P, 2/ *ɣulaŋe dŋobua* 25P; **igranie** ‘psocenie, figlowanie’: igrać ‘psocić, figlować’; *ŋigraŋe* 26K; **jąkanie**: jąkać (się); *ŋoŋkaŋe* 93C; **kalekowanie / kalikowanie** ‘pompowanie powietrza miechami w organy’: kalekować / kalikować ‘pompować powietrze miechami w organy’; *kalekovaŋe* 1G, / *kal'ikovaŋe* 19J, *kalikovaŋe* 15T; **kalikowanie** ‘pompowanie powietrza miechami w organy’: kalikować ‘pompować powietrze miechami w organy’; *kal'ikuvaŋe* 93; **karczowanie** ‘oczyszczanie poręby z karpiny, z pniaków po ściętych drzewach’: karczować; *karcovaŋe* 76, 86; **karczuwanie** ‘karczowanie’: karczuwać ‘karczować’; *korcuvaŋe* 90, 92; **kastrowanie** ‘wycinanie jąder u ogierów’: kastrować; *kastrovaŋe* 1G, 15, por. kastrowanina; **kazanie** ‘głoszenie nauk z ambony w kościele’: kazać ‘głosić kazanie’; *tyŋ novy kŋunc to mo galante kovaŋa* 15T, *kazaŋe* 10, 10M, 12J, 15L, 16S, 19J, *kǎzaŋe* 20, 29, 30, 34, 34W, 39, 43, 50Z, 57, 86, *kozaŋe* 1B, 1G, 13, 14, 15, 15T, 16S, 19, 20J, 23B, 23K, 24S, 25P, 26, 26K, 30K, 32K, 43, 93C, *kozaŋe* 13Op; **kąpanie**: kąpać; *kompaŋe* 25P, por. kąpiel; **klekotanie** ‘odgłos przy uderzeniu’: klekotać; *suŋɣaŋ klekotaŋe voza* 42B; por. klekot; **klepanie** ‘wyrównywanie, ostrzenie kosy’: klepać; *do klepaŋo kosa* 52; **kłosowanie** ‘niedokładne młócenie, pobieżna młocka owsa lub żyta dla konia’: kłosować; *kuŋsovaŋe* 24S, por. kłosowanica, kłosówka, kłosowianka, kłosowanina; **kłósuwanie** ‘niedokładne młócenie, pobieżna młocka owsa lub żyta dla konia’: kłósuwać ‘kłosować’; *kuŋusuvaŋe* 93; **kochanie**: kochać; *koɣaŋa* gen. sg. 34W; **kolebanie** ‘kołysanie’: kolebać; *kol'ibaŋe* 19J, 93C, *koŋybaŋe* 15, *koŋybaŋe* 87S, *k^uol'ibaŋe* 93; **kolizowanie** ‘szczepienie drzew’: (o)kolizować ‘szczepić’; *kol'izovaŋe* 25R; **kołysanie** ‘bujanie’: kołysać; *koŋyŋaŋe* 15, 1G, 19J, 24S, 30K, 93C; **kołowanie** 1/ ‘zawroty gło-

wy', 2/'wykonywanie czynności bez planu i rezultatu': kołować; 1/ *kołovaŋe guovy* 19J, 2/ *kołovaŋe ŋe robota* 86; **kopanie** 'czynność kopania ziemniaków': kopać; *plecy bolo "ot kopaŋa, bo ŋša cauy cas xyŋkem* 40, por. N Temp.; **kreduwanie** 'nacieranie skóry kredą': kreduwać; *kreduvaŋe* 93C; **krząkanie** 'chrząkanie': krząkać 'chrząkać'; *kšokaŋe* 15L; **krzesanie** 'wydobywanie iskier krzesiwem': krzesać; *kšesaŋe* 15, 15T, 19J, 25R, 30K, *kšesaŋe* 13Op; **kulizowanie** 'szczepienie drzewa, oczkowanie': kulizować 'szczepić drzewa, oczkować'; *kulizovaŋe* 15, *kul'izovaŋe* – *poncek ŋe vyžyno z žževa ślaχetnego i fsažo ŋe za skure žicka, to je kul'izovaŋe* 25B; **lanie** 1/ 'czynność wylewania', 2/ 'śmigusowe oblewanie wodą', 3/ 'sposób wrózenia', 4/ 'bicie, ciągi': lać; 1/ *do luŋo* gen. sg. 11, *cebry do vody luŋo* 83, *lejek do leŋo* 75, 2/ *laŋe, laŋo* 1G, 3/ *loŋe vosku, žouxy lejom vosek do vody, a χ"opoki ŋe pšyglondaŋom ģino luŋu vosku* 25P, 4/ *beže loŋe, dostaŋe loŋe* 16S, 72D, *χuopoki dostaŋy luŋe* 15L, *loŋe* 'bójka' 25P; **latanie** 'poruszanie się, unoszenie w powietrzu': latać; *do lotaŋo* gen. sg. 11; **lochrowanie** 'darcie ubrania': lochrować 'przesadnie niszczyć'; *loχrovaŋe* 15L; **łamanie** 1/ 'czynność łamania, 2/ 'ból reumatyczny': łamać; 1/ *uumaŋe na umku* 87S, 2/ *uumaŋe f kolaŋe* 72D; **łykanie** 'kłujący ból': łykać 'boleć, strzykać'; *cuje ŋe uykaŋe f plecaχ* 25P; **łyskanie** 'błyskanie, błyskawica': ły skać 'błyskać'; *uyskaŋe* 28D; **malowanie**: malować; *malovaŋe* 15L, 16S; **maluwanie** 'malowanie': malować 'malować'; *maluvaŋe ģoĳka* 90P; **mazanie**: mazać; *mazaŋe* 15L; **miechowanie** 'wtłaczanie powietrza do organów': miechować 'wtłaczać powietrze poruszając miechem'; *mexovaŋe* 1G, 24S; **miłowanie**: miłować; *miĳovaŋe* 13S; **miśkowanie** 'kastrowanie': miśkować 'kastrować'; *miškovaŋe* 30K; **młynkowanie** 'oczyszczanie i sortowanie ziarna na wialni': młynkować; *myŋkovaŋe* 93, 93C; **murowanie**: murować; *murovaŋe* 15L; **nacieranie** 'jako zabieg leczniczy': nacierać; *načeraŋe "octem ģe na g"ove* 25P; **namydlanie** 'pocieranie mydłem namoczonym w wodzie': namydlać; *namydl'aŋe* 1G, 15T, 24S; **nasłanie** 'o nasłaniu czarów, czarowaniu': nasłać; *nosuaŋe* 25P; **nauczanie**: nauczać; *naucuaŋe* 15L; **nawijanie** 'zwijanie nici na kółko': nawijać; *noviĳaŋe* 15; **nawlekanie**: nawlekać; *ĳuz moĳe "ocy ŋe do navlekaŋo ĳiguy, migo mi ŋe fšystko i ĳus* 30K, *navlekaŋe* 15, 19J, 30K, 93, *navlikaŋe* 93C; **nazębianie** 'nabijanie drucików na widelki kołowrotka, które nawijają nić na szpulkę': nazębiać 'nabijać druciki'; *nazymb'aŋe* 19J, 93, 93C; **nitowanie** 'łączenie za pomocą nitów': nitować; *nitovaŋe* 1B, 1G, 24S, 30K; **nitowanie** 'nitowanie': nitować 'nitować'; *nituvaŋe* 93, 93C; **niuchanie** 'waczenie': niuchać; *niuxaŋe* 25P; **obdzieranie**: obdzierać; *uobžeraŋe* 24S, *uobžiraŋe* 19J; **obganianie** 'oborywanie pługiem pola': obganiać 'oborywać'; *"obgaŋaŋe* 15T, 19, *uobgoŋaŋe* 24S, 114, *"obguŋaŋe* 93C, por. *obganianka*; **obiadowanie** 'jedzenie obiadu': obiadować; *uob'adovaŋe* 15L; **oblekanie** 'ubieranie': oblekać 'ubierać'; *uoblekaŋe* 1B, *uoblekaŋe* 15; **obmywanie** 'sposób walki z chorobą mającą swe źródło w uroku': obmywać; *uobmyvaŋe* 25P; **oborywanie** 'oranie pługiem wokół pola zasianego zbożem': oborywać; *uob"oryvaŋe* 15, *"obuoryvaŋe* 'zaoranie pola raz dookoła' 114, por. *oborywka*; **obredlanie** 'obsypy-

wanie roślin okopowych za pomocą obsypnika': obredlać; *do obredlań* 34W; **obrywanie** 'zrywanie jabłek': obrywać; *uobrywań* 24S; **obsypywanie** 'jeden ze sposobów leczenia z uroków': obsypać; *uopsypań choroby, uopsypań żornem* 25P; **obsypywanie** 'np. obsypywanie się owsem na dzień św. Szczepana': obsypywać; *do uopsypywań* 74; **obuwanie** 'zakładanie butów': obuwać; *"obuwań* 1G, 15, 15T, 93C, *uobuwań* 24S, 30K, 93; **ocieranie** 'jeden ze sposobów wyleczenia choroby mającej źródło w uroku': ocierać; *uocierań* 25P; **ociesywanie** 'ociosywanie': ociesywać 'ociosywać'; *do "ociesywań* 17; **oczekowanie** 'okulizacja, przeszczepianie drzewek owocowych': oczkować; *"ockowań* 1G, 15T, *uockowań* 93; **odciąganie** 'oddzielanie mleka od śmietany przy użyciu specjalnego naczynia z otwieranym dnem': odciągać; *otcōngań* 72D; **odczarowanie** 'praktyka mająca na celu walkę z czarami': odczarować; *uotcarowań* 25P; **odesłanie** 'praktyka mająca na celu walkę z czarami': odesłać; *uodesłań* 25P; **odgarnywanie** 'odgarnianie': odgarnywać 'odgarniać'; *do odgarnywań* 80, 94; **odprzęganie** 'wyprzęganie konia': odprzęgać; *otpšygań* 114; **odwracanie** 'oranie drugie, pod zasiew': odwracać; *"odvracań* 14, 31, 40, por. odwracaczka, odwracanka; **odzianie** 'ubranie się': odziać; *na ożoń* – *do ubrań* 87, 92, 98, por. N Instr.; **odziewanie** 'ubieranie': odziewać 'ubierać'; *do ożywań* gen. sg. 90P, por. odziewka, odziewek; **oganianie** 'odpędzanie, np. much': oganiać; *uogun uot uogańań* 121; **okadzanie** 'znachorski sposób leczenia': okadzać; *uokażań choroby*; **okfiarowanie** 'ofiarowanie': o(k)fiarować; *uokf'arowań* 25P; **okładanie** 'bicie pięściami': okładać 'bić pięściami'; *uokuadań* 25P; **okłosowanie** 'niedokładna młocka, w której nie wymłaca się wszystkich ziaren': okłosować; *uokuosowań* 30K; **omelanie** 'mielenie zboża': omelować 'omielać'; *noipyrv "omylań prosa, uuscki uoblecom i iaguy som* 83L; **opędzanie** 1/ 'oborywanie pługiem pola zasianego zbożem', 2/ 'odganie, obrona przed napaścią': opędzać; 1/ *"opynżań* 1G, *uopynżań* 87S, 2/ *uopynżań* 19J; **oprzątań** 'karmienie i pielęgnowanie bydła': oprzątać 'karmić i pielęgnować zwierzęta'; *uopšontań* 121, por. oprzątek; **oranie** 1/ 'drugie, głębokie oranie pod zasiew', 2/ 'czynność orania: orać; 1/ *uorań* 9, 15, 15L, 51, 93C, 104, *lepse orań* 27, 72, 82a, 88, 91, *orāń* 13S, *"orań na cysto* 20J, 43B, 2/ *soxa była do uorań* 41, *"orań na zogun* 12J, 16S, 83B, 83L, *orań na okuuke* 'dookoła pola' 6T, por. orka, oranka; **oskórowanie** 'zdjęcie kory': oskórować; *"oskurowań* 19, *uoskurowań* 1B; **oszukiwanie** 'sposób wyleczenia z uroku': oszukać; *uosukań* 25P; **ozbieranie** 'rozbieranie': ozbierać 'rozbierać'; *uozbierań* 15L, por. ozbiórka; **ozbuwanie** 'rozbuwanie, zdejmowanie butów': ozbuwać 'rozbuwać, zdejmować buty'; *uozbuwań* 24S; **ozoranie** 'zoranie pola poczynając od miedzy': ozorać; *uozorań* 15, 19J; **ozwiązanie** 'rozwiązanie, poród': ozwiząć 'rozwiząć'; *pšet samym uozwozańem duze žeci vygańali z dumu* 25P; **palowanie** 'przywiązywanie krowy na pastwisku do palika': palować 'przywiązywać do pala białego w ziemię'; *polowań* 1G, 15; **paluwanie** 'przywiązywanie krowy na pastwisku do palika': paluwać 'palować, przywiązywać do pala białego w ziemię'; *poluwań* 93, 93C; **pianie** 'odgłos wydawany przez koguta': pisać; *druge poń* 25P; **pisanie**: pi-

sać; *pisańe* 15L, 26K, 30K, 104, *dovni pisańim zaiǵmovou še vuit* 16S, por. pisanina; **plywanie**: *plywać*; *ne lube puyvańo* 16S; **pochmuranie** 'zachmurzenie': *pochmurzać*; *poχmurańe* 34; **pocieranie** 'oddzielanie paździerzcy od włókna na cierlicy': *pocierać*; *poćerańe* 15T, *poćirańe lnu* 86; **podanie** 'przekazanie, wręczenie': *podać*; *podāńe* 13S, *p^uōdańe* 43, *podāńo* gen. sg. 15L; **podmietanie** 'czyszczenie barci': *podmietać* 'podmiatać'; *podmētańe* 87S; **podorywanie** 'płytką orka po żniwach': *podorywać*; *pod^uoryvańe* 29, por. *podorywka*; **podwianie** 'paraliż': *podwiać*, *jak upańńe uod vātru, iu beže podvōńe* 25P; **podziękowanie**: *podziękować*; *požinjkuvańim* 32; **pokazowanie** 'pokazywanie': *pokazować* 'pokazywać'; *pokazovańa byuy* 55; **polanie** 'np. wodą przy chrzcie': *połać*; *polāńe* 14; **polowanie** 'łowcy': *polować*; *polovańe* 15, 17, 25R, por. *polówka*; **poluwanie** 'polowanie': *poluwać* 'polować'; *poluvańe* 83B; **pomieszanie**: *pomieszać*; *take pomēsańe suomy* 17; **posłanie** 'zaścielenie': *poślać*; *poslańe* 23, *posuańe* 98; **posmykanie** 'ześlizgiwanie się': *posmykać* 'ześlizgiwać się'; *s posmykańim* 90; **potoczanie** 'zaparzanie bielizny ukropem z popiołem': *potokać* 'polewać wodą'; *potocāńe* 13Op; **powianie** 'paraliż': *powiać*; *powāńe* 40; **powstanie**: *powstać*; *pšet pofstańām* 13S, *ale p^uō tym p^uōfstańu* 43; **pranie** 1/ 'pranie bielizny, 2/ 'bójka': *prać*, też 'bić się'; 1/ *iša zrobić prańe* 16S, *prańe* 1, 15, 15L, 41, 85, 91, 104, 2/ *prańe* 25P; **przegadanie** 'przemówienie weselne': *przegadać*; *cokolvecek pšegadańo, to muzyka tne marša* 32; **przekonanie**: *przekonać*; *pšekunańe* 34W; **przepowiadanie** 'wróżenie, przepowiadanie przyszłości': *przepowiadać*; *pšepovēdańe* 25P; **przerabianie** 'robienie przeróbek': *przerabiać*; *pšerobańe* 20J; **przerywanie** 'wyrywanie części roślin, które za gęsto rosną': *przerywać*; *pšeryvańe* 104; **przesadzanie** 'nazwa zabawy': *przesadzać*; *pšesažāńe χleba* 25P; **przykazanie**: *przykazać*; *pšykazańe* 23B; **przyklepanie** 'zatwierdzenie ceny uderzeniem dłoni nabywcy i sprzedawcy': *przyklepać*; *pšyklepańe* 25P; **przykręcanie** 'przykręcanie': *przykręcać* 'przykręcać'; *pšy pšykrācańu* 43; **przymuszanie** 'zmuszanie do czegoś, np. do jedzenia': *przymuszać*; *pšymusańe* 12J, *pšymušańe do ięzyńo* 82K, por. *przymus*; **puszczanie** 'np. krwi, wianków na wodę': *puszczać*; *znaχur pšēpisou puscańe krfi co mēsoc* 25P; **razowanie** 'bronowanie wzdłuż skib': *razować* 'bronować po oraniu'; *razovańe* 1G, *po^uorce beže razovańe* 14, 16S, 87S; **razuwanie** 'bronowanie wzdłuż skib': *razuwać* 'bronować po oraniu'; *razuvańe* 15, 93C; **rąbanie**: *rąbać*; *pińek do rombańa* 91; **rozbeczkowanie** 'wzdęcie u krowy': *rozbeczkować* 'o krowie wzdętej od koniczyny': *rozbeckuwońe* 93; **rozciąganie**: *rozciągać*; *roścongańe* 93; **rozegnanie** 'oranie od środka pola': *rozegnać*; *rozegnańe* 1B, 98, por. *rozegnanka*; **rozganianie** 'orka rozpoczynana po bokach zagonu, kończąca się na jego środku, gdzie powstaje bruzda': *rozganiać*; *rozgańańe* 93, 114, por. *rozganka*; **rozoranie** 'oranie od brzegów zagonu do środka, gdzie tworzy się bruzda': *rozorać*; *roz^uorańe* 19; **rozorywanie** 'oranie rozpoczynane od między, a kończące się na środku zagonu': *rozorywać*; *roz^uoryvańe* 26, por. *rozorywka*; **rozpędzanie** 'oranie od środka pola': *rozpędzać*; *rospynžańe* 28D, 93C; **rozpościeranie** 'rozkładanie lnu w celu doroszenia i wysuszenia': *rozpościerać*;

rospościrańe 72D; **rozpruwanie** ‘rozdzielanie, darcie’: rozpruwać; *rospuwanie* 12J; **rwanie** 1/ ‘wrywanie’, 2/ ‘ból, rwanie w kościach’: rwać; 1/ *rwańe lnu* 86, *rwańe* 12J, 15L, 16S, 2/ *rwańe* 24S; **ryglowanie** ‘zamykanie drzwi’: ryglować; *ryglowańe* 1G; **rysowanie** ‘szkicowanie’: rysować; *rysovańe* 15L; **rytuwanie** ‘wyciskanie wzoru na garnku’: rytować ‘rytować’; *rytuvańe* 93C; **rzucanie**: rzucać; *żucańe tševikuf*: *žuco še s xaupy tševika*, *iağ* ‘upadnie śpicem do proga, to še uożeńi na te lato, iak tyuem do xaupy, to še ne uożeńi 25P; **sianie**: siać; *ševnig do šańo* 87L, ‘orka na šańe 63G, *šońe* 26K, 33, 62, *šuńe* 11, 15L, 23, por. N Temp.; **skakanie** ‘podskakiwanie’: skakać; *skakańe* 43; **skaranie** ‘kara’: (s)karać; *ile zrobeuy nierz zniasty v zbozu, to skarańe boske* 15L; **skoblowanie** ‘zamykanie przez zakładanie skobla na drzwi’: skoblować; *skoblovańe* 15L; **skopywanie** ‘spulchnianie ziemi’: skopywać; *skopyvańe* 30K; **skowanie** ‘schowanie’: schować; *do skovańo* 75; **skórowanie** ‘zdejmowanie kory ze ściętego drzewa’: skórować; *skurovańe* 1B; **skóruwanie** ‘usuwanie kory z drzewa’: skóruwać; *skuruvańe* 93C; **skrobanie** 1/ ‘obieranie kartofli’, 2/ ‘sposób leczenia’: skrobać; 1/ *skrobańe* 11, 19J, 2/ *dobže ie vukunać skrobańe* ‘ostšuteńkim nozem 25P; **skubanie** ‘np. wełny’: skubać; *skubańe* 19J; **śluchanie** 1/ ‘posłuch’, 2/ ‘spowiedź’, 3/ ‘śluchanie spowiedzi’: śluchać; 1/ *popsuuo mi še suuxańe* 25R, 2/ *suuxańe* 99, 3/ *do suuxańo spovie-ži* 72; **smaganie** ‘rzucanie’: smagać ‘rzuć, ciskać’; *smagańe* 86; **smarowanie** ‘nakładanie balsamu’: smarować; *smarovańe nolepse balzame* 25P; **spachanie** ‘zmiatanie zboża, plew po wianiu’: spachać; *do sp^uoxańo, cysceńo* 99; **spanie** ‘sen’: spać; *do spańo* 14, 15, 16S, 17, 71; **spędzanie** ‘oranie do śroka pola’: spędzać; *spynžańe* 28D, 42B, 93C; **spluwanie** ‘sposób wyleczenia uroków’: spluwać; *spluvańe* 25P; **spoglądanie** ‘czynność wróżenia’: spoglądać; *spoglodańe* 25P; **sprzedanie**: sprzedąć; *do spšedańo* 13S, por. *sprzedać*; **srucanie** ‘zrzucanie’: srucać ‘zrzuć’; *do srucańo* 52; **stanie**: stać; *do stāńa* 34, *stuńe* 15L; **stawianie**: stawiać; *iağ bolom plecy, to dobre ie stovańe bońeg na mēsa boloce* 25P; **strzykanie** ‘przeszywający ból’: strzykać; *štšykańe* 25P, *mom ščykańe v uxax* 83L; **swalanie** ‘zwalanie’: swalać ‘zwać’; *žabac do sfalańa gnoju* 59, *do sfalańo* 77; **sygnowanie** ‘zapowiadające rozpoczęcie nabożeństwa dzwonięcie sygnaturką’: sygnować ‘dzwonić sygnaturką przed rozpoczęciem nabożeństwa’; *sygnovańe* 1B, 1G, 15T, 19J; **sypanie** ‘podawanie dawniej bydłu kaszy’: sypać; *sypanie* 19J, 74, 75; **szatkowanie** ‘czynność siekania kapusty do kiszenia’: szatkować; *iağ beuo satkovańe, to še zebrauy m^uode, satkovali kapuste, jedli guoby, potym “ubižali v bece, na kuńcu xulali* 25; **sztorcowanie** ‘ustawianie węższą stroną do góry’: sztorcować; *ustavol storcovańe cegły* 20B; **szydelkuwanie** ‘robiecie szydełkiem’: szydelkować; *sydeukuvańe* 93C; **ściąganie** ‘o zdejmowaniu skóry ze zwierząt’: ścigać; *šcongańe* 93C; **ślamuwanie** ‘oczyszczanie gliny’: ślamuwać; *ślamuvańe* 93C; **ślizganie** ‘jazda na łyżwach’: ślizgać (się); *ślizgańe* 1G, 19J, 93, 93C, *ślizgańe* 12J, *ślizgańe* 13Op; **ślubowanie** ‘branie ślubu’: ślubować ‘przysięgać wierność małżeńską’; *ślubovańe to ju beuo pšet kšezem* 25P; **śmiadanie** / **śniadanie** / **śniądanie** ‘jedzenie porannego posiłku’: śniadać ‘spożywać poranny posiłek’ [Boryś,

2006, s.v. *śniadanie*]; *śnodańe* 17, 25B, *śmadanie* 13S, *śm'odanie* 13Op, *śmodańo* 17, 23B, *nailepi zjim kartofle z bošcym na śnodańe* 16S, *śnodańe* / *śnudańe* 1B, *śnodańe* 11, 12J, 15, 15L, 15T, 19, 19J, 20J, 24S, 25B, 26K, 28D, 30K, 32, 32K, 41, 42B, 58M, 63G, 72G, 87S, 90P, 93, 93C, 114, 117, *śnadanie* 18, *śnedańe* 1G, *śnadańe* 20, 24, 25, 31J, 34W, 43, 50Z, *śnadońo* 15, *śnondańe* 1, *śnundańe* 11, por. N Ob. N Temp.; **śpiegowanie** 'szpiegowanie, śledzenie': śpiegować 'szpiegować, śledzić'; *śpegovańe* 25P; **śpiewanie**: śpiewać; *śpevańe* 15L, *take śpivańe to mi se nie podoba* 16S; **śprycowanie** 'szprycowanie, lewatywa': śprycować 'szprycować'; *iaġ nie uotxożom vatri, to dobre ie śprycovańe* 25P; **śpulowanie** 'szpulowanie, nawijanie nici na szpule': śpulować 'szpulować, nawijać nici na szpule'; *śpulovańe* 19, 72D, 93C; **śrejuwanie** 'pierwsze wypalanie garnków': śrejuwać; *śrejuvańe* 93C; **śtukiwanie** 'stukanie': śtukać 'stukać'; *śtukańe* 15L; **śwejsowanie** 'spajanie dwóch kawałków żelaza na gorąco': śwejsować 'spajać metal na gorąco'; *śfejsovańe* 1B, 1G, 24S, 30K; **śwejsowanie** 'spawanie na gorąco': śwejsować 'spawać na gorąco'; *śfejsovańe* 93, 93C; **targowanie**: targować; *targovańe* 25P; **terminowanie** 'nauka rzemiosła, fachu': terminować 'przyuczać się do zawodu'; *terminovańe* 15T; **tkanie**: tkać; *tkańe* 93C; **tranowanie** 1/ 'odcinanie mięsa od kości przeznaczonego na kielbasy', 2/ 'przecinanie deski na dwie węższe, rżnięcie drzewa wzdłuż': tranować; 1/ *tranovańe mesa* 1B, 2/ *tranovańe* 1B; **trepowanie** 'sposób hamowania wozu przez podkładanie podkładki pod koło': trepować; *treponańe* 19J; **trynkuwanie** 'tynkowanie': trynkować 'tynkować'; *trejkuvańe* 92; **tynianie** 'o tańczeniu dziecka': tyniać 'o dziecku – tańczyć, podskakiwać w rytm muzyki'; *tyñańe* 25P; **tytułowanie** 'nazywanie': tytułować 'nazywać'; *krova krufkom moġe zdobyć tytuŋovańe, iaġ dobra, ma ml'iko* 17; **ubieranie** 'zakładanie uprzęży koniowi': ubierać; *uuberańe m'ody uodbeuŋo se uu sum'soda* 25P, *"ubirańe kuńa* 114; **ubijanie** 'rozdrabnianie': ubijać; *tuuk do ubijańa* 32; **ukarczowanie** 'wykarczowanie': ukarczować 'wykarczować'; *ukarcovańe* 88; **układanie** 'porządkowanie': układać; *uukuadańe* 15L; **ukrajanie** 'czynność ukrojenia': ukrajać; *z ukrajańa* 97; **upamiętanie** 'opamiętanie': upamiętać (się) 'uspokoić się, pohamować się, przywołać siebie do porządku'; *zuuġ luġi Bug uostaŋo na uupametańe* 25P; **utrzymanie**: utrzymać (się); *uŋšymańo* gen. sg. 11; **uwijanie** 'przynaglanie do jedzenia i picia': uwijać (się); *"uŋiańe* 13Op; **walkowanie** 'maglowanie wypranej bielizny': walkować 'maglować'; *vaukovańe* 72D; **wdzianie** 'czynność ubierania': wdziać 'ubrać, włożyć'; *pšet v'žońim rosplatali vuosy* 19J, por. N Instr.; **wdziewanie** 'ubieranie, nakładanie butów': wdziewać 'ubierać, wkładać'; *v'ġevańe* 24S, *v'ġivańe* 19J; **wianie** / **wienie** 'oczyszczanie zboża z plew': wiać 'oczyszczać zboże z plew'; *vańe* 1B, 1G, 15T, 30K, 117, *vońe* 15, 19J, 24S, 25B, 30K, 93, 93C, 99, *vuńe* 8, 10, 15L, 15T, *do vońo* 87, / *v'eńe* 13S, *suflo do v'eńo* 13; **wiązanie** / **więzanie** 'czynność lub sposób wiązania': wiązać; *v'uzańe na "okrunġuo* 'wiązanie chustki na głowie nad czołem' 19J, *pšysuġ ŋouġy do vozańa ġustek* 15T, 24, 45, por. N Instr., *f kušaġ v'ezańe* 95; **wieszanie**: wieszać; *na uyski v'isańe* 19, *do v'isańa* 33; **witanie** 1/ 'witanie się przez podanie ręki', 2/ 'powitanie młodych': witać;

1/ *vítaŋe* 2SP, 2/ *vítoŋe*: *pozamykali žŋvi, a m^uode mušauy stoć, dobiŋać ŋe do ŋiχ, ftendy pytali m^uody, kogo kce: suł, χlep cy m^uodego; m^uodo ŋotpoŋeda-ua: kcem χlep, suł i m^uodego, žeby robeu na ŋego* 2SP; **wołanie**: wołać; *voŋaŋe* 1S; **wstanie** ‘podniesienie się’: wstać; *ranne fstaŋe* 17, *do rannego fstaŋo* 17, *fstaŋe* 13S; **wszczepianie** ‘czynność szczepienia roślin’: wszczepiać; *fscyŋaŋe* 1S; **wybieranie**: wybierać; *vybiraŋe* 32K; **wyciąganie**: wyciągać; *breχy do vyčŋaŋa gožŋi* 71; **wycieranie**: wycierać; *vyčeraŋe* 15L, 15T, *vyčiraŋe ŋe* 12J; **wyciskanie** ‘sposób wyleczenia uroku’: wyciskać; *vyčiskaŋe* 25P; **wydanie** ‘zamazpójście’: wydać; *na vydaŋe* 11; **wygarnowanie** ‘wygarnianie’: wygarnować ‘wygarniać; *do vygarnovaŋa* 29; **wygarnywanie** ‘wygarnianie’: wygarnywać ‘wygarniać; *do vygarnyvaŋo* 90; **wygnanie** ‘wypędzenie’: wygnać; *vygŋaŋe* 51; **wykładanie** ‘wyprzęganie konia’: wykładać; *vykuadaŋe* 1G, 30K, 93C; **wykopanie**: wykopać; *trudno do vykopaŋo* 104; **wykręcanie** ‘wykręcanie snopków na dach’: wykręcać ‘wykręcać; *vykroncaŋe za kuosy* 19J; **wymiotowanie** ‘wymioty’: wymiotować; *do vyŋotovaŋo* 104; **wyoranie** ‘orka, oranie’: wyorać; *vyoraŋe* 51, *cyste vy^uoraŋe* ‘drugie oranie’ 26M; **wypędzanie** ‘sposób wyleczenia choroby mającej źródło w uroku’: wypędzać; *vypežaŋe* 25P; **wypranie**: wyprać; *do vypraŋo* 9; **wyprawianie** ‘garbowanie skóry’: wyprawiać ‘garbować skórę; *vypraŋaŋe* 1G, 19J, 93C; **wyprząganie** ‘wyprzęganie’: wyprzagać ‘wyprzęgać; *vyŋšogaŋe* 1S, 15T, 30K, *vyŋšogaŋe* 93, *vyŋšunaŋe* 19J; **wyprzęganie** ‘odczepianie koni z zaprzęgu’: wyprzęgać; *vyŋšŋgaŋe* 25B, *vyŋšyŋgaŋe* 93C, 114, *vyŋšegaŋe* 24S; **wyrzucanie**: wyrzucać; *vyžucaŋe* 15L; **wyskakowanie** ‘wyskakiwanie’: wyskakować ‘wyskakiwać; *vyŋkovaŋe* 34W; **wyskubanie**: wyskubać; *vyŋkubaŋe* 97; **wystrachanie** ‘odpędzenie’: wystrachać ‘odpędzać; *vystraχaŋe χoroby* ‘sposób wyleczenia z uroku’ 25P; **wyszywanie** ‘haftowanie wzorów kolorowymi nićmi’: haftować; *vyŋyvaŋe* 1B, 1S, 15T, 19J, 24S, 25B, 30K, 93, 93C, *mom pšyŋeš servetki do vyŋyvaŋo* 30K; **wytrząsanie** ‘rodzaj znachorskich zabiegów’: wytrząsać; *χorobe vyŋšoso ŋe v ŋeckaχ; vyŋšosaŋe χoroby robi znaχur* 25P; **wyżymanie**: wyży- mać; *bez vyžymaŋo* 117; **zabijanie**: zabijać; *zabiŋaŋe* 15L; **zacugowanie** ‘paraliż’: zacugować ‘sparaliżować; *uod zacugovaŋo ŋe uŋmero* 25P; **zaczepianie** ‘zachacza- nie’: zaczepiać; *do zaceŋaŋa olobli* 14; **zadanie** ‘zlecenie czegoś’: zadać; *zodaŋe* 26K; **zaganianie** ‘oranie do środka, które zaczyna się zaorywaniem bruzdy na środku’: zaganiać ‘orać od środka pola zasypując wyoranymi skibami brzdę; *zagaŋaŋe* 83B; **zagrabianie** ‘zbieranie resztek zboża, słomy za pomocą grabi’: zagrabiać; *zagrabaŋe ŋcižŋo* 104; **zaklinowanie** ‘sposób walki z urokami przez uwięzienie go w butelce’: zaklinować; *zaklinovaŋe nocešćig ŋe pšy uuroku i klinuŋe ŋe go v butelce* 25P; **zakładanie** ‘zaprzęganie konia do wozu’: zakładać; *zakuadaŋe* 1G, 30K, 93C; **zamawianie** ‘praktyka mająca na celu wyleczenie z uroku’: zamawiać ‘odprawiać magiczne czynności, które mają zapobiec choro- bie czy urokom; *nolepik ŋe zamoŋaŋe uadaŋe pšet saŋutkim zaχodem s^uŋca* 25P; **zamykanie** ‘zawieranie’: zamykać; *zamykaŋe žŋvi na kluc* 15T, *zamykaŋe* 1S, 19J,

24S, 30K, 87S, 93, por. N Instr.; **zapalanie** 'roznieczenie ognia, włączanie światła': zapalać; *do zapalań* gen. sg. 90P; **zapieranie** 'zamykanie drzwi bez klucza': zapierać 'zamykać, zawierać drzwi'; *zapierań* *koukim, kiiim* 19J; **zapoznanie** 'poznanie': zapoznać 'poznać'; *zapoznãń* 13S; **zaprząganie** / **zaprzeganie** 'zakładanie konia do wozu': zaprzęgać; *zapšonganã* 1G, 30K, 93, *zapšogã* 1S, 15T, *zapšegań* 24S, *zapšyngã* 19, 93C, 114; **zasianie**: zasiać; *brunovać po zaśań* 13Op, 41; **zasuwanie** 'zamykanie drzwi na klucz lub zasuwę': zasuwac; *zasuwań* 1G, *zasuwań na zasufke, na ħacyk* 19J; **zaszczepianie** 'szczepienie drzew': zaszczepiać; *zascepań* 24S; **zawiązanie** 'założenie chustki': zawiązać; *zavqzań* 1G, 93C, *zavozã* 1S, 24S, 20K, *zavuzã* 19J; **zawieszanie** 'zawieszanie': zawieszać 'zawieszać'; mp. 382; **zawieranie** 'zamykanie': zawierać 'zamykać'; *zavirań* – *zamykań* 30K, 93, *zovirań* 1S, *do zãverań* 29; **zażeganie** 'praktyka mająca na celu przywrócenie zdrowia, zatrzymanie ognia itp.': zażegnać; *zozegnań ħoroby; zozegnań dobre, iãg zazegno gušlora* 2SP; **zbieranie**: zbierać; *kadłubek – ze skury na iãgody zbirań* 72, *złbirań* 12J, 26K, por. *zbiarka, zbier*; **zdejmowanie** 'zdejmowanie [ubrania]': zdejmować 'zdejmować'; *zdyimań* 19J; **zdymanie** 'zdejmowanie czarów': zdymać 'zdejmować'; *zdymań* 25P; **zdziabanie** 'porąbanie drzewa, wycięcie chwastów w kartoflach': zdziabać; *zđobań* gen. sg. 81; **zdziewanie** 'zdejmowanie ubrania, zdejmowanie butów': zdziewać 'zdejmować'; *zđivań* 19J; **zduwanie** 'zduwanie, zdejmowanie': zduwać 'zzuwać'; *naigoży ze zđuvań* 30K; **zebranie** 'zgromadzenie': zebrać (się); *zebrań* 1G, 15T, 19J, 24S, 30K, *zđbrań* 93C; **zeganie** 'oranie od środka pola': zegnać; *zegnań* 1B; **zesłanie**: zesłać; *zesuã duħa šfintego* 93C; **zewlekanie** 'zdejmowanie ubrania': zewlekać 'zdejmować'; *zevlekań* 93C; **zezuwanie** 'zdejmowanie butów': zezuwać 'zdejmować buty'; *zezuwań* 1G, 93C; **zganianie** 'orka rozpoczynająca się od zasypywania skibami bruzdy na środku pola': zganiać; *zgańań* 93, 114; **zginanie**: zginać; *zđinań* 104, por. N Instr.; **zlizywanie** 'jeden ze sposobów odczyniania uroku': zlizywać; *zl'izyvań* 25P; **zmartwychwstanie**: zmartwychwstać; *zmartfychstań* 93C, *zmartfystań* 26K; **zmiłowanie**: zmiłować (się); *zmiłovań* 6T, 12J, 13Op, 13S, 20J, 26K, 28D, 58M, 72D, 94, *zmiłovań* 1S, *zmełovań* 1B, 25B, 117; **zmiłowanie** 'zmiłowanie': zmiłować (się) 'zmiłować się'; *zmiłovań* 28D, 43, 93, 93C, *zmiłovań* 43B; **zmywanie**: zmywać; *vanecki maue do zmyvań majom* 104; **zoranie** 'oranie': zorać; *zuorań* 19J; **zorywanie** 'oranie od środka pola, poczynając od zasypywania bruzdy skibami': zorywać 'orać, poczynając od środka'; *z#oryvań* 26; **zrucanie** 'zrzucanie': zruchać 'zrzuchać'; *do zrucań* 9, *do zrucań* 1S; **zwijanie**: zwijać; *do zviãań* gen. sg. 1S; **zwlekanie** 'zdejmowanie ubrania': zwlekać 'zdejmować ubranie'; *zlekań* 1B; **zzuwanie** 'zdejmowanie butów': zzuwać 'zdejmować buty'; *zzuvań* 19J.

-enie:

Formant ten uznany został za równie produktywny w tej kategorii słowotwórczej, jak formant *-anie* (Klemensiewicz, 1981: 206–207, por. też Szymczak, 1961:

178–179; Laskowski, 1966: 42–45; Bąk, 1968: 88; Mrózek, 1970: 197–198; Maliec, 1976: 39–40; Dejna, 1989/1990: 33; Gala, 2009: 25–26; Gala, Gala-Milczarek, 2014: 262–266). Rzeczowniki utworzone za jego pomocą za podstawy przyjmują czasowniki zarówno prefiksalne, jak i nieprefigowane, o przyrostkach tematycznych: *-i/-y-*, np. **chodzenie**: chodzić, **majaczenie**: majaczyć, **wybielenie**: wybielić, *-e*, np. **bolenie**: boleć, **leżenie**: leżeć, **omglenie**: omgleć oraz rdzennych spółgłoskowych, np. **niesienie**: nieść, **przędzenie**: prząść.

Podobnie jak *-cie*, *-anie*, również *-enie* jest wykładnikiem derywacji wyłącznie transpozycyjnej. Powołane w tym procesie formacje całkowicie przejmują funkcje semantyczne motywujących je czasowników wraz z ich aspektem.

Struktury wariantywne dla omawianych rzeczowników ustalane są w wyniku łączenia podstaw czasownikowych z formantami: *-ba*, por. **gonienie** / gońba, **grodzenie** / grodzba, **koszenie** / kośba, *-ocha*, por. **pragnienie** / pragnocha, *-ka*, por. **młócenie** / młocka, **włóczenie** / włóczka, *-aczka*, por. **palenia** / palaczka, *-anka*, por. **furmanienia** / furmanka, *-iny* (*pl.t.*), por. **zaproszenie** / zaprosiny, *-y* (*pl.t.*), por. **koszenie** / kosy, *-o*, por. **chodzenie** / chód, **palenie** / pal.

barłożenie ‘zaśmiecanie’: barłóżyć ‘zaśmiecąć’; *barłozynē* 97; **beczenie** ‘płkanie’: beczeć; *ne mogę suuxać tego becyńo* 16S; **bielenie** ‘malowanie ścian wapnem’: bielić ‘malować wapnem’; *beliñe* 15T, *do bil’iño* 41; **bolenie** ‘ból’: boleć; *k^ooutun z boleño guovy iēs* 90P, por. ból, por. też N Ob.; **chcenie** ‘chęć’: chcieć; *χcyñe* 15L; **chodzenie**: chodzić; *do χożyño* gen. sg. 11, 90P, *na χożeñe* 64, 91, *χożyñe po dynguśe* 15T, 24S, por. chód; **czubienie** ‘wiązanie chusty na głowie z dwoma czubami nad czołem’: czubić; *cubiñe* 15T; **dochodzenie**: dochodzić; *do χożyñe* 15L; **dojenie**: doić; *ostouo mi iēsce doñiñe kruf* 16S, *do doĩaña* gen. sg. 61, *doĩaño* gen. sg. 15, *do doĩaño* 80; **furmanienie** ‘powożenie końmi’: furmanić ‘powozić końmi’; *furmañiñe* 15, 30K, 93, 93C, por. furmanka; **głędzenie** ‘gadanie’: głądzić; *glinżyñe* 1B, 15T; **golenie**: golić; *do golyño* gen. sg. 8, *ne lubē goliño* gen. sg. 16S, 93C; **gonienie** ‘gonitwa, pędzenie’: gonić; *guñiñe* 15L, por. gońba; **grabienie**: grabić; *po grabiñañu* 14; **grodzenie**: grodzić; *do grożyño* 62; por. grodzba; **jedzenie** ‘spożywanie posiłków’: jeść; *co iēz do iēżyño* 30K, *do iēżaña* 18, *brukef do surovego iēzeña* 23, *do iēżyña* 43, 54, *do iēżyño* 11, 72, por. N Ob.; **jeżdżenie**: jeździć; *iēżyñe furmañkum* 19J, 24S, 25P; **karmienie**: karmić; *karmiñe* 15; **kopienie** ‘składanie siana w kopy’: kopić; *kopiñe* 15, 15T, 24S, 30K, 83B, 93, *k^oopiñe* 19J; **koszenie**: kosić; *kośañe* 13Op, 18, *kośyñe* 19, 30K, 90, *kosyñe* 15L, 28D, por. kośba, kosy; **kraszenie** 1/ ‘farbowanie’, 2/ ‘malowanie jajek na Wielkanoc’: krasić ‘malować’; 1/ *farbuje, neχtuży muvom na to krośeñe* 90P, *krosyñe* 19J, 2/ *krosyñe* 24S, 93C; **kręcenie**: kręcić; *kreceña* gen. sg. 44; **kropienie** ‘święcenie wiernych jako końcowa część obrzędu mszalnego’: kropić; *kropiñe* 25P; **lepienie** 1/ ‘klejenie, przylepianie czegoś’, 2/ ‘wyrabianie garnków glinianych w rękach’: lepić; 1/ *lepiñe* 30K, 2/ *lepiñe* 93C; **leżenie** ‘odpoczywanie’: leżeć; *poχñe mu lezyñe* 16S, por. N Loc; **łojenie** ‘bicie’: łoić ‘bić’; *uñiñe* 25P; **łowienie**: łowić; *naigorse uoñiñe to vāntka* 17; **majaczenie**: majaczyć;

žouxa po ty buży ĩe ĩag 'oĭiń, *ħeba mo majacyńe f ty křili* 25P; **majenie** 'strojenie na Zielone Świąta gałazkami': *maić* 'stroić mieszkanie i kościół w zieleni'; *ma-iyńe* 93C; **marzczenie** 'marszczenie': *marzczyć* 'marszczyć'; *moščyńe* 12J; **mele-nie** 'mielenie': *melić* 'mleć'; *do melińo* 10, *do mel'ińo* 26K; **miądlenie** / **międlenie** 'oczyszczanie lnu z paździerzy': *miądlić* / *międlić*; *řodlińe* 15, 15T, 24S, *řodl'ińe* 93, *řundlińe* 1B, *řodl'ýńe* 15, *řindl'ińe* 93C; **mielenie**: *mleć*; *do melińo* 10, *do mel'ińo* 26K; **mierzenie**: *mierzyć*; *čřerć drevńano do ĩeżyńo* 'naczynie z klepek o pojemności 25 kg zboża' 79; **misienie**: *misić* 'kastrować'; *řišińe* 15; **mle-nie** 'mielenie': *mleć*; *mlyńe* 15L; **młócenie**: *młócić*; *mlucěńe* 15, *myucyńe* 117, *do myuceńo* 40, por. *młocka*; **moczenie** 1/ 'kładzenie lnu do wody, żeby zmiać i skruszały łodygi', 2/ 'moczenie bielizny przed praniem': *moczyć*; 1/ *noipřut močyńe, dornami ře přyćisuo*, żeby lyn ne ućik 72D, *m^oocyńe* 93, *mocyńe* 15, *mocyńe* 1G, 15T, 19, 19J, 23B, 30K, 93, 93C, 2/ *řutro robiva mocyńe* 16S; **mydlenie**: *mydlić*; *mydl'ińe* 93C; **namaszczenie** 'pomazanie olejem świętym po przedśmiertnej spowiedzi': *namaścić*; *křunc mu dou* 'ostatnie namaszczenie' 16S, z *namaščyńym* 96; **narodzenie**: *narodzić* (się); *Bože Narožyńe* 1G, 15L, 43, 93C, 104, *naroždńo* gen. sg. 13S; **nawleczenie**: *nawlec*; *nawlecyńe* 24S; **nawłócenie**: *nawłóczyć*; *navuucyńe* 1G, 15T; **nazębienie** 'nabijanie drucików na widelki kołowrotka, które nawijają nić na szpulkę': *nazębić* 'nabić druciki'; *nazebeńe* 15T; **niesienie**: *nieść*; *ńešińe* 15L; **noszenie**: *nosić*; *do nosyńo* 13S, 72, *d^o n^ooseńo* 25; **ober-zenie** 'ogłędziny': *ober-zić* 'obejrzyć'; *uoberzyńe, do ĥtur po uoberzyńu trupa vyřpisovu ařt* 25P; **obleczenie** 'ubieranie się': *oblec* 'ubrać, wdziać'; *do oblecyńa* 45, *do oblecyńo* 72, por. N Instr.; **oblócenie** 'ubieranie, nakładanie ubrania': *oblóczyć* 'nałożyć ubranie'; *obuucyńe* 1G, 15T, *do obuuceńa* 34W; **ocielenie**: *ocielić* (się); *to po "ećel'ińu* 83L; **ocieplenie**: *ocieplić* (się); *oćepl'ýńe* 104; **odczy-nienie** 'praktyka mająca na celu walkę z czarami lub urokiem': *odczyniać*; *uotcyńińe* 25P, *"otcyńińe* 'uwolnienie od czarów' 93C; **odczyszczenie** 'oddzielenie lepszego ziarna od gorszego': *odczyścić*; *"otcyscyńe* 12J; **okraszenie** 'omaszczenie': *okrasić*; *do "okrasyńo* gen. sg. 6; **omglenie** 'omdlenie': *omgleć* 'omdleć'; *mo ĩi ře na uomglyńe* 25P; **opowiedzenie** 'opowiadanie': *opowiedzieć*; *opo-řezyńe* acc. sg. 88; **osłabienie**: *osłabić*; *"osuabińe* 24, *"ōsabińe* 43; **otworzenie**: *otworzyć*; *přes řadnygo otfožyńo* 75; **ozwalenie** 'rozwalenie': *ozwalić* 'rozwalać'; *buda do uoavalińo* gen. sg. 20J; **palenie**: *palić*; *pāleńe* 43, *pol'ińe* 11, *polińe* 12J, 15L, 25P, *polāńe* 14, por. *palaczka*, *pal*, por. też N Loc.; **paszenie** 'pilnowanie pasącego się bydła': *paść* 'doglądać pasącego się bydła'; *pasyńe* 1B, 20J, 23B, *do paseńa* 34W, *zajmuřum ře řino tero pasyńim uořec* 15L, por. N Loc.; **pelenie** 'pielenie': *pelić* 'pleć'; *pelińe* 15T, *motyka do pyl'ińo* 72D, *pelyńe* 24S, *"ot pel'ińa* 25R, *do pylyńo* 72, 90; **pieczenie**: *piec*; *řecēńe* 17, 77, 104, *řecyńe* 24S, *buřecka řleba sřořego řecenā* 34; **pielenie**: *pieleć* 'pleć'; *naipilińeře ĩe řelińe* lnu 16S, *do řieleńa* 3, *řeleńe* 23, 26K, ; **plewienie**: *plewić* 'pleć, oczyszczać ziemię z chwastów, wyrывая je spośród uprawnych roślin'; *plevyńe* 57;

pocieszenie: pocieszyć; *poćesańno* gen. sg. 32K; **podejrzenie**: podejrzeć; *podyżenie* 13S; **podeżnienie** ‘podejrzenie’: poder-zieć ‘podejrzeć’; *podeżrynie* 62; **podniesienie** ‘część mszy’: podnieść; *podnieśiine* 25P, *p^uodnieśiine* 43; **podrzucenie** ‘termin krawiecki, sposób szycia sukienki’: podrzucić; (sukienka ma być) *duukšo, do podżucyño* 96; **podziwienie** ‘zdziwienie’: podziwić (się) ‘zdziwić się’ [Bańkowski, 2000, s.v. podziw]; *pożiwe* 75a; **pojenie**: poić; *do pojiño* gen. sg. 28, 28D; **położenie**: położyć; *gużaste położyne* 24, *położyne* 47; **popaszenie** ‘popasienie’: popaść; *do popaseńa* gen. sg. 49; **porozumienie**: porozumieć (się); *do porozumńa* 14; **pościelenie**: pościelić; *pośćel’iine* 71; **poświarczenie** ‘poświadczenie’: poświadczyć ‘poświadczać’; *pośforcyne* 20J, 25P; **poświęcenie** ‘uroczystość poświęcenia przez księdza nowego domu’: poświęcić; *pośfęcnie* 1B; **potępienie**: potępić; *ceko ce potympiine f pękle* 16S; **pouczenie** ‘wychowanie’: pouczać; *p^uoucyńa ni mǎł* 24; **pozwolenie**: pozwolić; *pozvol’iine* 41, por. pozwolenstwo; **pragnienie**: pragnąć; *pragne* 17, por. pragnocha, pragniączka; **prażenie** ‘przygotowanie kaszy w piecu’: prażyć; *prazyne kasy na gysto* 90P; **przedstawienie**: przedstawić; *pšetstaviine* 15L; **przenoszenie**: przenosić; *pšenošenie xoroby* 25P; **przeświadczenie**: przeświadczyć ‘przekonać’ [Bańkowski, 2000]; *s pšesf’atceņa* gen. sg. 59; **prześwietenie**: przeświecić; *do pšesf’etlǎńa* 66; **przeziębienie**: przeziębć (się); *pšežembiine* 30K, *pšežimbiine* 16S, 93C, *pšežymbyne* 83L, *naiŋvyncy žuutoŋa ies s pšežembiño* 104; **przeżnienie** ‘przejrzenie’: przeżreć ‘przejrzeć’; *pšežryne* 52; **przędzenie**: przęd-, prząść; *pšežryne* 24S, 25B, 45, 54, *vžecuno do pšynženia* 32; **przywleczenie** ‘bronowanie po zasianiu’: przywlec ‘bronować po siewie’; *pšyvlicyine* 94; **redlenie** ‘czynność redlenia, obsypywanie kartofli’: redlić; *redl’iine* 83; **robienie**: robić; *robiine* 15, 93, *do masua robeņa* 10M; **rojenie** ‘wydzielanie się nowego roju’: roić (się); *roiine še* 24S, *rojeņe še* 87S; **rosienie** ‘trzymanie lnu na rosie dla skruszenia lodyg’: rościć; *rošine* 19; **rozgrzeszenie**: rozgrzeszyć; *rozgžesaņe* 13Op, *rozgžsyne* 12J, 20J; **sadzenie** 1/ ‘sadzenie roślin okopowych’, 2/ ‘zwyczaj kończący sadzenie kartofli’: sadić; 1/ *do sažyño* 11, 24, 25P, 30K, 91, 93C, 104 por. sadzenia, 2/ *na kuņec sažyño žmókuf uostavēyo še pu vādra žmókuf, na ršotku sažeyo še duzego žmora a naukoņo maļušijke žmōcki i še ceseņy baby. Potym godaņy, ze nasažuno kura naježe žmōruf* 25P; **sieczenie** ‘koszenie zboża’: sieć; *vuašne casu šecyño zdožaiņum še uogrumne povože* 15L, *šecyne* 1B, 12J, 19J, 20J, 24S, 25R, 72D, 83L, 93, 93C, 117, *šecyņe* 15T, por. N Temp.; **siedzenie** 1/ ‘odpoczywanie w pozycji siedzącej’, 2/ ‘bezczynność’: siedzieć; *uavecka do šežyño* 15, 2/ *šežyne* 15L, por. N Instr.; **skończenie**: skończyć; *do skuņceņa* 34W; **skrócenie**: skrócić; *do skruceņo rozvurki / ŋozvurki* 17; **skródlenie** ‘bronowanie w poprzek pola’: skródlić ‘bronować’ [Brückner, 1993]; *skrudl’iine* 93C; **śłodzenie**: ślodzić; *śložyne* 15L; **smartwienie** ‘zmartwienie’: smartwić (się) ‘zmartwić się’; *smortf’iine* 72D; **smażenie**: smażyć; *do smazyño* 13S, 15L, 15T; **smucenie**: smucić (się); *smucyne* 15L; **solenie**: solić ‘posypywać solą’; *sol’iine* 19J, 93C, *soliine* 15L; **spoj-**

rzenie: spojrzeć; *spojżenie* 34; **spor-zenie** 'spojrzenie, tu: urok rzucony spojrzeniem': spor-zieć; *sporzyńe* 25P; **straszenie** 'ludowy zabieg leczniczy': straszyć; *strasyńe choroby* 25P; **strzyżenie**: strzyż-, strzyc; *stŕszyńe* 19J, 30K, *stŕszyńe* 19, *do samego pouudńa zesuo rhi ze stŕszyńem uofcy* 30K, *ščyzyńe* 25B, 93, 93C; **su-szenie**: suszyć; *susyńe* 1G, 15T, 93C, *do susańo* 17; **swędzenie** 'swąd, duszące powietrze': swędzić / swędzieć 'o dymie, smrodzie' [Brückner, 1993, s.v. swąd]; *take svynzyńe* 104; **swiędzenie** 'swędzenie': swędzić 'o świerzbie' [Brückner, 1993, s.v. swąd]; *sfĩnzyńe* 26; **szczepienie** 'uszlachetnianie drzew owocowych': szczepić; *ščypińe* 75a, *scypińe* 1G, 30K, *scepińe* 15T, 25B, 43; **świarczenie** 'świadczanie mieszkańców na rzecz państwa': swiarczyć 'świadczyć'; *sforcyńe* 25P; **święcenie** 1/ 'poświęcanie', 2/ 'sposób walki z urokiem': święcić; 1/ *sf'ecenie* / *sf'encyńe* 1B, *sf'ecyńe vody – ceźne vŕuco ŕe do vody i kŕoŕ ȳescek sf'eci* 25P, *sfĩncyńe* 19J, *sf'ĩc'cańe* 13Op, *do sfĩnceńa* 104, *barvńiki rvemy do sf'encyńo* 30K, 2/ *sf'ecyńe* 25P, por. N Ob.; **tluczenie**: tłuc; *stymy do tũuceńo* 72; **toczenie** 'wyrabianie naczyń z gliny na kole garncarskim': toczyć; *tocyńe* 30K, 93C; **ubezpieczenie**: ubezpieczyć (się); *ubeŕŕecyńe* 25P; **uciemnienie** 'ucisk': uciemieżyć 'uciskać, gnębić'; *było ucińĩŕzyńe* 75; **uczenie** 'nauka': uczyć; *ucyńo* gen. sg. 2, *na ucyńe* 'na ćwiczenia wojskowe' 44; **udawienie** 'udławienie': udawić (się) 'udławić się'; *udovińe* 90P; **umielenie** 'zmielenie': umieścić; *dla umileńa* 17; **umysłenie** 'zamysł, planowanie': umyślić 'zaplanować'; *take umyŕleńe* 18; **upledzenie** 'urodzenie': upłęd-, upłec 'urodzić'; *ũuplezyńe* 25P; **upomnienie**: upomnieć; *upomńyńe* 63; **urodzenie**: urodzić; *ot "uroŕeńa* 34W; **urzeczenie** 'urok': rzec 'rzucić urok'; *ũuŕecyńe* 25P; **utrapienie** 'kłopot, zmartwienie': utraścić 'zmartwić, strapić' [Boryś, 2006, s.v. trapić]; *utrapĩe* 58M, *"utrãpãńa* gen. sg. 66; **uwleczenie** 'pobronowanie': uwlec 'zabronować rolę'; *uwlecycyńe* 98; **warzenie** 'zaparzanie bielizny ukropem z popiołem': warzyć 'gotować'; *vaŕzyńe* 12J, *ũuba do vaŕeńa smot* 11; **wa-żenie**: ważyć; *do zboŕa vaŕyńo* 2; **widzenie**: widzieć; *vyŕzyńe* 15L, *do vĩŕańo* 13S, *do vĩŕyńo* 2, 11; **wiedzenie** 'wiedza': wiedzieć; *vĩŕzyńe* 15L; **włóczenie** 'bronowanie': włóczyć; *vũuceńe to ȳes ȳedno co brõnovańe* 25R 91, *vũucyńe* 25B, 83L, 87, 97, *vũucyńe* 1G, 91, por. włóka, włoczka; **wodzenie** 'prowadzenie': wodzić; *v"õŕeńe luŕi* 43, *do voŕeńa "ucĩi* 17; **wożenie**: wozić; *vozyńe ŕyta* 104, *do zboŕa voŕyńo* 71, 80, *do voŕańo* 5, *drãbiny su do zboŕa voŕeńa* 41; **wstãpienie**: wstãpić; *Boŕe Fstomŕyńe – ŕyta vymẽcińe* 104; **wybielenie**: wybielić; *vybil'ĩe* 97; **wykończenie**: wykończyć; *vykońcynie ŕãguna* 34; **wykroczenie**: wykroczyć; *vykrocycyńe* 15L; **wymiecenie**: wymieść 'usunąć'; *do vymẽcycyńo* 79; **wymiecienie** 'formowanie się ziarna w kłosach po okwitnięciu': wymieść 'o zbożu: rozwinięcie się ziarna po okwitnięciu'; *Boŕe Fstomŕeńe ŕyta vymẽcińe* 104; **wynagrodzenie**: wynagrodzić; *za vynagroŕeńem* 72; **wypalenie**: wypalić; *od vypoľ'yńo* 104; **wyprowadzenie** 'pożegnanie nieboszczyka': wyprowadzić; *za goŕĩne beŕe vyprovaŕzyńe nieboscyka* 25P; **zaczapienie** 'sposób zakładania chustki na głowę': zacząpić; *zacopińe* 1G; **zãcmienienie**: zãcmić 'uczynić ciemnym'; *ono fŕoŕi to zãcmińe na suńe* 104, *zãcmińe suõĩca* 1G, *zãcmińe suõĩca* 1B, 19J, 16S, 25P, 30K,

93C, *zoćmińe* 15L, 26K; **zadowolenie**: zadowolić; *zadovolińe* 15L; **zakadzenie** ‘zakazanie’: zakadzić ‘zakazić’; *zakażeńe* 84, *zakażyńe* 71, 72, 78, 79, 81, 85, 90, 91; **zakażenie**: zakazić; *skalicyu se i dostou zakażyńo* 16S, *zakazyńe* 92, *zokazyńe* 93; **zakwardzenie** ‘zatwardzenie’: zakwardnieć ‘zatwardnieć’; *mum zakforżyńe* 16S; **założenie**: założyć; *do zauożeńo* 91; **zaopatrzenie**: zaopatrzyć; *zauopačšyńe* 32K; **zapalenie**: zapalić; *zapał'ine* 104, *zopolińe* 15L, *zapolyńe uoka* 24S, 83L, *lezou fšpitolu na zapol'ine puuc* 1B, 1G, 11, 16S, 19J, 30K, 93C, *zapol'ine puuc* 1G, 19J, 30K; **zapatrzenie** ‘wpatrywanie się w żywą istotę kobiety ciężarnej, które rzekomo powoduje upodobnienie się dziecka do obserwowanego obiektu’: zapatrzyć (się); *baba tako ni može se zapaťšyŋ na innego c'o-veka, bo beže zapaťšyńe i uuroži žecko podobne do tego c'o-veka* 25P; **zaproszenie**: zaprosić; *zaprošyńe* 15L, por. *zaprošiny*; **zaświadczenie**: zaświadczyć; *zašf'atcyńe* 88, 96, 98, *zašf'otcyńe* 97, 99; **zaświarczenie** ‘zaświadczenie’: zaświarczyć ‘zaświadczyć, potwierdzić, zeznać’; *zašf'arceńe* 43B, *zašf'arc'ie* 13Op, *zašf'arceńe* 25R, 43, *zašf'arcyńe* 23B, 43, *zašf'orc'ie* 15, *zašf'orc'ie* 15L, 20J, 25P, 42B, 47, 83, 90; **zatwardzenie**: zatwardnieć; *zatfarżyńe* 32; **zawiadomienie**: zawiadomić; *zavaduńeńe* 17; **zawieszenie**: zawiesić; *zaveseńe* 74, *zavešyńe* 71, 72, 72D, 75a, 76, 77, 79, 84, 85, 86, 92, 96, 99, 117, 121, *v zavešyńu mou dva lata* 12J, 72D, 78, 82, 87, 90, 91, 93, 95, 97, 98, 100, *do zavešyńo gen. sg. 20, z zavešyńim* 28D, *z zavešeńem* 58M, *z zavešyńem* 6T, 19, 93, 94, *z zaveš'as'ńam* 13Op, *v zaveš'as'ńu* 13S, *v zaveš'ńu* 15, *v zovešyńu* 83, 88, *v zovešeńu* 89, *v zavešcyńu* 25B, *v zaveššyńu* 41, *zavessyńe* 26M, *v zavess'eu* 43B, *v zavess'as'ńu* 23, por. *zawieszka*; **zaziębiecie**: zaziębić (się); *zazińbińe* 11, 19J, 26K, *zazebeńe* 34W, *zazebińe* 24S, *zazyńbińe* 1G, *zozebińe je š pšemaržeńe* 25P, *od zazebeńa gen. sg. 34W*; **zbawienie**: zbawić; *zbav'as'ńo gen. sg. 32K*; **zdarzenie**: zdarzyć (się); *zdażyńe* 41, 54, *zdaž'as'ńe* 14; **zeblóczenie** ‘rozbieranie, zdejmowanie ubrania’: zeblóczyć ‘zdjąć ubranie’; *jak se pšyže s košćou, to je duzo roboty z zebuucyńim; zebuucyńe* 15T; **zemdlenie**: zemdleć; *zemdl'ine* 31J; **zemglenie** ‘zemdlenie’: zemgleć ‘zemdleć’; *zemgl'ine* 41, *zámgl'as'ńe* 61, *jak strači vuaze v nogač i niž ne pameto, to xeba je zemlińe* 41; **zewłóczenie** ‘zdejmowanie ubrania’: zewłóczyć ‘zdejmować’; *zevuucyńe* 1G, *zevuucyńe* 15; **zmartwienie**: zmartwić (się); *zmartfeńe* 4, *zmortf'as'ńe* 13Op, *zmortf'ine* 15, 28D, 32, 36, 75, 92; **znaczenie**: znaczyć; *jenje znacyńe* 33, 63; **zwidzenie** ‘ujrzenie mary’: zwidzieć (się) ‘mieć halucynację’; *zvižyńe* 25P; **życzenie**: życzyć; *zycyńa se sumšady skuadal'i i rožina* 19J, 104.

-ot:

Rzeczowniki z formantem *-ot* stanowią typ transpozycyjny, są tożsame semantycznie z motywującymi je czasownikami. Te zaś wyrażają czynności akustyczne. Podstawy są niedokonane, nieprefigowane, o tematach na *-a-*.

chrupot ‘odgłos kruszenia czegoś’: chrupać; *črupot* 15L; **gęgot** ‘odgłos wydawany przez gęsi’: gęgać; *gegot, gygot, gyngot* 15L; **jękot** ‘jęk, płacz’: jękać ‘jęczeć’; *jekot* 15L; **mlaskot** ‘mlaskanie, głośnie jedzenie’: mlaskać; *mlaskot* 15L.

-ota:

Jak podaje Krystyna Kleszczowa, formant ten nie jest znamieny dla nazw czynności na gruncie staropolskim (Kleszczowa, 1998: 67). Na jego sporadyczną łączliwość z podstawami czasownikowymi wskazuje także Henryk Ułaszyn (Ułaszyn, 1923: 230), Renata Grzegorzczkova i Jadwiga Puzynina (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 295), Renata Grzegorzczkova (Grzegorzczkova, 1998: 395). Nieliczne przykłady uwzględniają także opracowania poświęcone gwarom (por. Cyran, 1960: 186; Szymczak, 1961: 167; Bąk, 1968: 88; Mrózek, 1970: 198; Malec, 1976: 64–65).

W gwarach formant ustala zarówno nazwy samych czynności, jak i stanów / procesów wyrażanych przez dziewięć rzeczowników pochodnych. Są to derywaty transpozycyjne. Przyjęte dla nich podstawy to czasowniki na *-ać*, *-ić*.

Dla dwóch formacji wskazane zostały w *Słownictwie ludowym...* struktury wariantywne o sufiksach: *-a*, *-ka*, por. **sapota** / sapa / sapka, *-awka*, por. **szczykota** / szczykawka.

ciągota ‘zachcianka’: ciągać; *ćungota*, 15L; **cierpota** ‘cierpienie’: cierpieć; *mńy ćyrpoty* gen. sg. 6S; **pierzchota** ‘ucieczka, pierzchanie’: pierzchać; *pešχota* 15L; **pieszczota**: pieścić; *pešcota* 15L; **robota**: robić; *robota* 12J, 15, 15L, 16S, 17, 18, 23B, 25P, 26K, 30 32, 32K, 36, 41, 42, 52, 57, 61, 63, 65, 72D, 104, 121, *rôb#ôta* 43; **sapota** ‘sapanie, męczenie się’: sapać; *sapota* 15L, por. sapa, sapka; **spiekota** ‘upał, gorąco’: spiekać; *spekota* 1G, 15, 15L, 93C, por. N Loc.; **szczykota** ‘czkawka’: szczykać ‘czkać’; *scy#ôta* 43, 43B, por. szczykawka; **teśknota**: tęsknić; *tesknota* 15L; **żebrota** ‘żebranina’: żebrać; *zebrota* 15L.

-oty (pl.t.):

Formant występuje tylko w derywacie – **parzkoty** ‘parskanie’: parzkać ‘parzkać’; *pašk#oty* 24 – o strukturze i znaczeniu plurale tantum. Jest to rzeczownik odsłowny, transpozycyjny o podstawie czasownikowej, niedokonanej na *-ać*.

-awa:

Struktury z formantem *-awa* to rzeczowniki stanowe wyrażające zjawiska pogodowe. Ich podstawami są czasowniki niedokonane na *-yć*. Dla każdej też w gwarach funkcjonują wariantywne nazwy stanów o innych wykładnikach formalnych, por. *-yca*, *-awica*, *-ocha*, *-ączka*, *-yczka*, *-anka*, *-onka*, *-awka*, *-ała*, *-oła* (patrz odsyłacze przy hasłach).

kurzawa ‘zadymka’: kurzyć; *kužava* 1B, 10M, 11, 13Op, 15L, 19, 19J, 20J, 57, 85, por. kurzyca, kurzawica, kurzanka; **mżawa** ‘drobny deszcz, mżawka’: mżyć; *mzova* 25P, por. mżyca, mżocha, mżączka, mżyczka, mżanka, mżonka, mżawka, mżała, mżoła.

-iwo:

W kategorii nazw czynności formant ten wyodrębniony został tylko w derywacie – **żniwo** ‘żęcie zboża’: żn-, żąć; *zniwo* 14, 15, 15L, 32K, *pšy zniwe* *pracuje*

17, 27N, por. N Res., N Temp. – motywowanym czasownikiem niedokonanym, atematycznym.

-stwo:

Zdaniem Renaty Grzegorzczukowej formant *-stwo* wraz z jego wariantami (w gwarach są to: *-aństwo*, *-eństwo*, *-ostwo*, *-arstwo*, *-erstwo*) stanowi specjalną pozycję ze względu na jego występowanie w formacjach pierwotnie zapewne odrzeczownikowych, współcześnie jednak motywowanych przez czasowniki (Grzegorzczukowa, 1998: 397).

W odniesieniu do materiału gwarowego tę podwójną motywację możemy przyjąć dla derywatów: **cygaństwo**: cygan / cyganić, **kłamstwo**: kłam / kłamać. Dla pozostałych wyłączną wydaje się być obecnie motywacja czasownikowa.

Ustalono dla omawianych derywatów podstawy to czasowniki niedokonane, prefiksalne jak i nieprefigowane, na *-ać*, *-ować*, *-ywać*, *-ić*.

cygaństwo 'kłamstwo': cyganić 'kłamać'; *cygaństwo* 15, 15L; **kłamstwo**: kłamać; *kuamstwo* 15, 17; **pochlebstwo** 'schlebianie': pochlebiać; *poχlepstwo* 15L; **podchlebstwo** 'dogadzanie, schlebianie': podchlebiać 'dogadzać'; *potχlepstwo* 15L; **przekupstwo**: przekupywać 'handlować artykułami spożywczymi, skupując je za miastem, by je sprzedać w mieście drożej' [Bańkowski, 2000]; *pšekupstwo* 15L; **ustępstwo**: ustępować; *uustympstwo* 15L.

-aństwo:

Formant występuje w derywatach – **chłaństwo** 'przesadne picie wódki': chlać 'przesadnie pić'; *χłaństwo* 15L, por. chlanie; **pijaństwo** 'przesadne picie wódki': pijać; *pijaństwo* 15L.

Utworzone rzeczowniki poza znaczeniem czynności wyrażają jej pejoratywną ocenę. Zawarta jest ona już w podstawach czasownikowych na *-a-* (niedokonanej), por. chlać, i wielokrotnej, por. pijać. Zarówno pierwszy, jak i drugi używany jest w znaczeniu 'pić przesadnie, bez umiaru'.

-eństwo:

Występuje w trzech derywatach – **błogosławieństwo** 'błogosławienie': błogosławić; *buogosuałiństwo* 15L, 16S, *błogosławiństwo* 15; **pozwolenstwo** 'pozwolenie': pozwolić; *pozwolenstwo* 34W, *pozwoleństwo* 15, *pozwoliństwo* 15L, *ksoz davou pozwołyństwo* 25P, por. pozwolenie; **przekleństwo** 'przeklinanie': przeklinać; *pšekł'ństwo* 15L.

Podstawami dla nich są czasowniki dokonane – pozwolić, przekląć, i niedokonany – błogosławić.

Wariantem słowotwórczym dla rzeczownika **pozwolenstwo** jest derywat z formantem *-enie*, por. pozwolenie.

-ostwo:

Tworzy jedną formację – **stróżostwo** ‘stróżowanie’: stróżować; *struzostfo* 15L, dla której funkcjonować mogą dwie podstawy słowotwórcze – czasownikowa niedokonana, na *-ować*, i rzeczownikowa – stróż (por. Grzegorzczkova, 1998: 397).

-arstwo:

Formant tworzy derywaty – **lgarstwo** ‘kłamstwo’: lgać; *ugarstfo* 15L; **plotkarstwo** ‘plotkowanie’: plotkować; *plotkarstfo* 15L, dla których w materiale przyjęte zostały podstawy czasownikowe o tematach na: *-a-*, *-owa-*. Nie można jednak pominąć, możliwych dla omawianych formacji, podstaw rzeczownikowych por. **lg-ar-stwo**: lgarz oraz **plotk-ar-stwo**: plotka. Uznać zatem należy rzeczowniki **lgarstwo** i **plotkarstwo** za formacje dwumotywacyjne czasownikowo-rzeczownikowe.

-erstwo:

Tworzy derywat dwumotywacyjny – **morderstwo** ‘mordowanie’: mordować; *morderstfo* 15L. Podstawą może być wskazany czasownik niedokonany, na *-ować* bądź rzeczownik o znaczeniu czynności – mord. Nie możemy także wykluczać relacji motywacyjnych nawy **morderstwo** z podstawą rzeczownikową wyrażającą wykonawcę czynności – morderz (Karłowicz, 1900–1927, Reichan, 1999). W ostatnim wariantcie derywacyjnym modyfikacji będzie wymagała kategoryzacja nazwy czynności opisywana tym razem w relacjach z jej wykonawcą, nie będziemy także mówić o rozbudowanej formie sufiksu, lecz o jego postaci podstawowej *-stwo*.

-y (pl.t.):

Paradygmatyczny formant *-y (pl.t.)* tworzy formacje należące do plurale tantum. Zachowują one niedokonane znaczenie aspektowe motywujących je czasowników podstawowych, zarówno prefiksalnych, jak i nieprefigowanych. Odstępstwem od tej zasady są derywaty: **umowy**: umówić (się), **zmowy**: zmówić (się), które ustalone są od czasowników dokonanych, taki też aspekt wniesiony został do formacji derywowanych.

Wszystkie nazwy czynności z wykładnikiem *-y (pl.t.)* są derywatami transpozycyjnymi. Ich podstawami są czasowniki o tematach na *-a-*, *-e-*, *-i-*.

Struktury wariantywne dla nich derywowane są za pomocą formantów: *-ba*, por. **kosy** / kośba, *-iny (pl.t.)*, por. **umowy** / umowy, **zmowy** / zmówiny, *-enie*, por. **kosy** / koszenie.

kosy ‘koszenie’: kosić; *pšyset cas na kosy šana* 25R, por. kośba, koszenie; **swaty** ‘swatanie, kojarzenie czyjegoś małżeństwa’: swatać; *šfaty* 6T, 10, 10M, 15, 17, 20, 23, 25R, 27, 33, 34W, 36, 42, 49, 55, 58M, 59, 72, 90P, *švaty* 104; **umowy** ‘zmówiny, odwiedziny swatów zalotnika u rodziców dziewczyny’:

umówić (się); *umovy* 83, por. umówiny; **wybory**: wybierać; *vybory* 1G, 15T, 17, 19J, 30K, 93C; **wymioty**: wymiotać / wymietać 'usunąć szybkim ruchem, wyrzucić' [Boryś, 2006, s.v. wymioty]; *vyrhoty* 1G, 10, 10M, 19J, 30K, 93C, 104; **wywiady** 'swaty': wywiedzieć; *na vyvady kaval'ir puže do ževuxy* 32, 34; **zalety** / **zaloty** 'starania kawalera o względy panny': zalecać (się); *kavaler na zolety pšyuažeu do xauupy žousyny* 25P, *zolety* 20J, *zaloty* 13Op, 13S, 57, 93C, *zolyty* 1, 1B, 1G, 6, 46, 52, 62, *zalety* 15T, 20, *zolety* 15, 15T, 20J, 25P, *zal'ity* 19J, 100, *zolyty* 42B, *zalyty* 15, *zaloty* 40, 63, *na zoloty* 30K; **zmowy** 'odwiedziny swatów zalotnika u rodziców kandydatki na żonę': zmówić (się); *zmovy* 114, por. zmo-winy.

Derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego, -o:

W gwarach, podobnie jak w polszczyźnie ogólnej, formacje tego typu występują wyjątkowo licznie (por. Szymczak, 1961: 183; Pluta, 1964: 44; Laskowski, 1966: 46–47; Bąk, 1968: 85–86; Malec, 1976: 77; Gaertner, 1934: 240; Klemensiewicz, 1981: 207; Grzegorzczkova, 1981: 32; Waszakowa, 1993: 42–45; Grzegorzczkova, 1998: 395; Kleszczowa, 1998: 65–66, por. też Czapiga, 1981). Należą do derywatów transpozycyjnych, przejmują zatem funkcje semantyczne podstaw słowotwórczych. Wykazują związek formalny z czasownikami niedokonanymi, głównie prefigowanymi, np. **bełkot**: bełkotać, **błyskot**: błyskotać, **chód**: chodzić, w tym także wielokrotnymi, np. **siew**: siewać, czasownikami dokonanymi, np. **pochów**: pochować, **pogrzeb**: pogrzebać, **pomiar**: pomierzyć, **powrót**: powrócić.

Wśród omawianych formacji dominują jednak takie, dla których nie możemy wykluczyć motywacji dwuaspektowej – niedokonanej i dokonanej (Waszakowa, 1993: 43), np. **jęk**: jęczeć / jęknąć, **krzyk**: krzyczeć / krzyknąć, **przestrzał**: przestrzelać / przestrzelić, **przewrót**: przewracać / przewrócić.

W większości jednak formacji derywowanych, bez względu na formę niedokonaną czy dokonaną czasownika podstawowego, dochodzi do neutralizacji aspektu.

Czasowniki motywujące najczęściej mają postać prefiksálną, por. **donos**: donosić, **połów**: połować, **przebieg**: przebiegać, **przewóz**: przewozić (por. Grzegorzczkova, 1998: 395), od nieprefigowanych podstaw ustalane są: **błysk**: błyskać, **gdak**: gdakać, **jazgot**: jazgotać.

Warianty słowotwórcze dla omawianych formacji omówione zostały w obrębie nazw czynności z wykładnikami: *-a*, *-ba*, *-awica*, *-ka*, *-aczka*, *-anka*, *-ek*, *-unek*, *-anie*, *-enie*, *-ota*.

Zdecydowana większość derywatów to rzeczowniki rodzaju męskiego, zaledwie kilka występuje w rodzaju żeńskim, np. **ozpacz**, **przypowiedź**, **rozwildz**, **spowiedź**, **zapowiedź**.

bełkot 'niewyraźne mówienie': bełkotać 'niewyraźnie mówić'; *bełkot* 15L; **błysk**: błyskać; *błysk* 15L; **błyskot** 'nagle świecenia': błyskotać 'świecić';

buyskot 15L; **ból**: boleć; *načerpou še bulu* 16S, *bul* 15, 15L, 17, por. bolenie, por. też N Ob.; **brzękot** ‘hałas, liche granie’: brzękotać; *bžyŋkot* 15L; **bulgot** ‘mowa niewyraźna, mało zrozumiała’: bulgotać ‘niewyraźnie mówić’; *bulgot* 15L; **charchot** ‘charkot, gardłowy, chrypliwy, rzeżący głos’: charchotać; *χarchot* 15L; **chichot**: chichotać ‘śmiać się cicho, złośliwie, nerwowo’; *χichot* 15L, por. chichotanie; **chód**: chodzić; *ma dobrego χoda* ‘szybko idzie’ 17, *te gumofce nie su do χodu* 41, 61, 90, *χut* 15, por. chodzenie; **chrapot**: chrapotać ‘chrapać, paraskać, pomrukiwać przez sen’; *χrapot* 15L, por. chrapota; **chrobot** ‘odgłos gryzienia, przesuwania, chrzęst, trzask’: chrobotać; *χrobot* 15L; **donos** ‘denuncjacja’: donosić; *donos* 15L; **furgot** / **furkot** ‘łopot, warkot’: furgotać / furkotać; *furgot* 15L, *furkot* 15L; **gdak**: gdakać ‘gdaknięcie kury’; *kuži gdok* 4; **grzmot** ‘huk towarzyszący wyładowaniom elektrycznym w powietrzu’: grzmocić; *gžmot* 1G, 10, 10M, 14, 15L, 17, 19J, 20, 23, 24S, 30K, 32K, 41, 57, 61, 93C, *gžm^uoty* 50Z, *gžmotuχ* gen. pl. 23; **hurgot** / **hurkot** ‘turkor, łomot’: hurgotać / hurkotać ‘turkotać po kamieniach’; *γurgot* 5, *χurkot* 15L; **jazgot** ‘wrzawa, gwar’: jazgotać; *jazgot* 15L, 24S; **jęk**: jęczeć; *jīŋk* 15L; **klekot** ‘odgłos wydawany przez bociana’: klekotać; *klekot* [bociana] 15L, por. klekotanie, por. też N Instr.; **krzyk**: krzyczeć; *kšyk* 15L, 23B, 26K, 43, *z veľkem k^šýkem* instr. sg. 24; **kurcz**: kurczyć; *kurc* 11, 14, 20, 34W, 57, *kurč* 10, 10M; **kurz**: kurzyć; *kuš* 1G, 15L, 17, 19J, 24S, 30K, 32K, 63, 83, 93C; **kwik** ‘głos wydawany przez świnię’: kwiczeć; *křik* 15L; **lęk**: lękać (się); *lyŋk* 15L; **łomot**: łomotać; *uomot* 15L; **łopot**: łopotać; *uopot* 15L; **łoskot**: loskotać; *uuskot* 15L; **mamrot** ‘mamrotanie, niewyraźne mówienie’: mamrotać ‘mówić niewyraźnie’; *mamrot* 15L, por. N Sub. Attr.; **migot** ‘błysk, drżenie światła’: migotać; *migot* 15L; **nakaz**: nakazać; *nakas* 15L; **napad**: napadać; *napot* 15L; **obchód** ‘procesja’: obchodzić; *procesyja*, *“opχut* 15L; **obiór** ‘obranie’: obierać; *“obur žimnókuf* 90P; **obsiew** ‘siew’: obsiewać; *žimovy opsif* 82; **ochwat** ‘ostre zapalenie części mięsnych kopyta’: ochwacić; *“oχfat* 13Op, *uoχfot* 15; **odchód** ‘ujście’: odchodzić; *ruŋa do otχodu povēša* 92; **odjazd**: odjeżdżać; *uodjost* 15L; **odlot**: odlecieć; *uodlot* 15L; **odpus** / **odpust** 1/ ‘lokalna uroczystość kościelna, zwykle z okazji patrona kościoła; kiermasz towarzyszący tej uroczystości’, 2/ ‘w religii katolickiej: darowanie kary za grzechy pod warunkiem pewnych praktyk religijnych’: odpuścić; 1/ *uotpus* 24S, 25P, *“u nos “otpust je na Matke Boskum Želnum* 15, 15L, 16S, 17, 44, 83, *iaŋ “una niesla to žeck^uō na ten “ōtpus* 43B, *uotpus* 15L, 104, *otpusta* nom. pl. 11, 2/ *kto guŋpemu ustumpi, mo čšy dñi otpustu* 17, *“otpust* 16S; **odwrot** / **odwrót** ‘oranie drugie, pod zasiew’: odwrócić; *“odvrot* 47, 53, 58, 63, mp. 631, por. odwrocka; **odziew** ‘ubieranie się’: odziewać (się); *do oživu* 10, 78, 82a, *χustka do uoževu* 24S, *χustka do uoživu* 19, 19J, 117, por. N Instr.; **opał** ‘pale-
nie w piecu’: opalać; *“opou* 20J, *uopou* 15L, *ževo na opau* 104; **opis**: opisać; *uop^{is}* 15L; **ozdział** ‘podział majątku’: (r)ozdzielać; *uožžou* 15L; **ozkaz** ‘rozkaz’: ozka-
zywać ‘rozkazywać’; *uoskazu* gen. sg. 15L; **ozpacz** ‘rozpacz’: (r)ozpaczać; *uospac* 15L; **ozwód** ‘rozwód’: (r)ozwodzić (się); *uozvodu* gen. sg. 29; **pal** ‘pale-

nie': palić; *do palu iēs dobre* 73, *na pāl* 43, 62, 64, *s polu* gen. sg. 25, por. palaczka, palenie; **plusk** 'słota, plucha, brzydka, dżdżysta pogoda': pluskać; *plusk* 73, *plusk* 'deszcz i śnieg' 78, 104, por. pluskawica; **pluskot** 'odgłos wody': pluskotać 'pluskać'; *pluskot* 15L; **placz**: płakać; *s puacām* 13S, *puacym* 15L; **pobór**: pobierać; *pobur* 1G, 15L, 15T, 19J, 24S, 25P, 93C, *pobur do wojska* 30K; **pochoń** 'pogrzeb': pochować; *poχuf* 28, 42B, 86, 87, 93, *na p^uoχove* 24, por. pochówek, pochówunek; **pogrzeb**: pogrzebać; *pogżep* 1B, 1G, 10, 10M, 15T, 17, 19, 19J, 20, 21, 22, 24S, 25B, 25P, 28D, 29, 33, 34, 35, 37, 42, 43, 57, 58, 58M, 63, 74, 75a, 76, 78, 84, 85, 88, 89, 90, *pogžēp* 4, 9, 15, 22, 51, 61, *pogžyp* 5, 6, 6T, 10, 12, 12J, 13, 13S, 18, 23, 25, 27, 32, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 61, 63G, 64, 65, 66, 71, 72, 72D, 73, 77, 79, 82, 83, 83B, 87S, 91, 92, 93, 93C, 94, 95, 96, 97, 98, 104, 114, 117, 121, *p^uogžep* 30, 34W, 38, 39, *p^uogžyp* 31, 50Z, 62, *p^uogžep* 43, 43B, *p^uogžyp* 44, *p^uogžyp* 50, por. pogrzeba; **pokład** 1/ 'płytkie oranie ścierni po żniwach', 2/ 'oranie drugie pod zasiew': pokładać; 1/ *pōkuāt* 55, *p^uoklāt* 47, 63, 2/ *pokuāt* 48, por. pokładka, pokładaczka, pokładanka, por. też N Res., N Ob.; **połóg** 'poród': położyć; *pšy pouogu byua baba* 16S; **połów** 'łowienie ryb': połowić [Bańkowski, 2000]; *pouuf* 15L; **pomiar** 'mierzenie': pomierzyć; *poñar* 34, *p^uoñar* 24, *poñar* 72D; **popęd**: popędzać; *popedy* nom. pl. 34; **posiew** 'siew': posiewać; *posif* 46; **przebieg** 'przebieranie, przeplatanie': przebiegać; *muši byc pšebir* 27; **przechód** 'przejście': przechodzić; *pšexut* 15L, 71, *do pšexuōdu* 49; **przeciąg** 'przewiew powietrza': przeciągać; *pšecok* 34; **przestrzał** 'lumbago': przestrzelić; *pšesīšou* 13Op; **przewiew**: przewiewać; *pševēf* 15L, *pševif lepšy* 90; **przewóz**: przewozić; *pševus* 15L; **przewrót**: przewrócić; *pševrut* 15L; **przyjazd**: przyjeżdżać; *pšyīast* 15L; **przymus**: przymuszać; *pšymus* 15L, por. przymuszanie; **przepowiedź** 'zapowiedź': przypowiedzieć [Bańkowski, 2000]; *pšypovež* 13S, 15L; **przystęp** 'dostęp': przystąpić; *pšystep* 15L; **przystrój** 'przystrajanie, ozdabianie': przystroić, przystroić; *bemle 'frędzle' do pšystroju* 89, por. N Instr.; **rechot** 'odgłos wydawany przez żaby': rechotać; *rexot* 15L; **rozgon** 'orka rozpoczynana po bokach zagonu, kończąca się na jego środku, gdzie powstaje bruzda': rozgonić; *rozgun, co to uože uod mežy do mežy, iēse uostatek pšyuože, to rozgun* 32, *rozgun* 1B, por. rozgonka; **rozkwit**: rozkwitać; *roskfīt kfātuf* 17; **rozlaź** 'odwilż': rozlażyć (się); mp. 623; **rozmiak** 'odwilż': rozmiakać 'rozmiękać'; *rozmonk* 25; **rozpust** 'rozpuszta': rozpuszczać; *kozdy "otpusťo i rospus* 17; **rozwildz** / **rozwilg** / **rozwilż** 'odwilż': rozwilżać; *rozvilc* 17, *rozvilk* 17, *rozvils* 6T, 12J, 74, por. rozwilga; **schód** 'zebranie': schodzić (się); *vuiťy pšyieχauy na sχut* 41; **siew**: siewać; *šev žyta* 25R, *šyf* 104, *kei do ševu* 32, *do šivu* 16, 16S, 32, 44, 49, 53, 54, 59, 86, por. N Temp.; **skok**: skoczyć; *zbogaciū šā, zrobiū taki skok* 17; **skrzybot** 'skrobanie, hałasowanie': skrzybotać; *skšybot* 15L; **skup** 'obowiązująca dostawa': skupić; *zaľ igā ve skupe* 50K, por. N Loc.; **smród** 1/ 'przykry zapach', 2/ 'zapach spalenizny, swąd': smrodzić; 1/ *smrut* 5, 9, 15L, 20, 33, 43, 54, 57, 63, 85, 121, 2/ *smrut* 43, 50Z, 90, 90P, 91, *smrut, sfont* 121; **splat** 'splata': splacać; *spuāt* 34W; **splaw**: splawiać; *spuāf* 49; **spo-**

wiedź: spowiedać ‘spowiadać’; *spoveć* 1G, 16S, 19J, 20J, 24S, 30K, 32K, 59, 72, 87, 93C, *spov^{ie}ć* 13, *spović* 12J, 23B, 32K, *sp^oović* 43; **szczebiot**: szczebiotać; *scebot* 15L; **ściek** ‘ściekanie’: ściekać; *ścek* 11, *ścik śnieg* 27, por. N Loc.; **śloch** ‘szlochać’: ślochać ‘szlochać’; *śloχ* 15L; **śwargot** ‘niezrozumiała, niemiłe brzmiąca mowa, szwargot’: śwargotać ‘szwargotać, mówić niezrozumiale, obcym językiem’; *śfargot* 15L; **świegot** ‘szczebiot ptaków’: świegotować ‘szczebiotać’; *śfēgot* 15L; **terkot**: terkotać ‘o kołach wozu’; *terkot* 15L; **trzepot**: trzepotać; *tšepot* 15L; **tupot**: tupotać ‘stąpać głośno’; *tupot* 15L; **turgot** / **turkot** ‘turkotanie wozu’: turgotać / turkotać; *turgot* 5, / *turkot* 15L, 34W, 51; **ucisk**: uciskać ‘gnębić’; *pumñi učisku* 34; **ulew** ‘ulewa, silny, nawalny deszcz’: ulewać; *uluf* 30, *ulev* 34, *ulyv zlaŋ i voda stoji* 60, por. ulewa; **ustrzał** ‘choroba’: ustrzelić; *uščou maŋa, noga uurosua jak kōnef* 104; **warkot** ‘turkot wozu’: warkotać; *varkot* 15L; **werkot** ‘warkot’: werkotać ‘warkotać’; *verkot* 28D; **wschód**: wschodzić; *vsχut sluŋŋca* 14, *fsχut sŋoŋca* 1G, 10, 10M, 12J, 13Op, 19J, 24S, 25P, 30K, 30L, 34, 57, 93C, *sχut kšyžyca* 10M, por. N Loc., N Temp.; **wstęp**: wstąpić; *fstep* 15L; **wstyd**: wstydzić (się); *fstyt na vaiu* 14, 15; **wybryk**: wybrykać [Boryś, 2006, s.v. wybryk]; *vybryk* 15L; **wychód** ‘wyjście, pójście na spacer, w gości’: wychodzić; *vyχut* 15L, por. N Loc.; **wycier** ‘tarło ryb’: wycierać; *vāngoš na vyčer iže pod gurā* 17; **wygląd**: wyglądać; *vyglont* 63, *vyglot* 59; **wyjazd**: wyjeżdżać; *vyjast* 15L, por. wyjazdka; **wylew**: wylewać; *vylev vody* 104; **wypłat** ‘wypłata’: wypłacać; *vypuat* 15L; **wyrąg** ‘uraganie, dokuczanie, złośliwe uwagi’: wyrągać ‘urągać’; *zafse vyrōŋgi som* 104; **wyrok**: **vy-rekti* ‘wyrzec, wypowiedzieć’ [Boryś, 2006], wyrokować; *byu vyrok* 59; **wyskok**: wyskoczyć; *vyskok* 27N; **wywód** ‘błogosławieństwo kościelne dla kobiety po urodzeniu dziecka’: wywodzić; *posua na vyvut* 15L, 16S, 25P; **zachód** ‘kłopot, staranie się o coś’: zachodzić ‘starać się o coś’; *skoda zaχodu* 1B, 25P, *zoχut* ‘kłopot’ 15L; **zakład**: zakładać (się); *zaklot* 14, *zakuot* 30; **zamian** ‘zamiana’: zamieniać; *zaman* 15L; **zapal** ‘ochota, chęć’: zapalić (się) ‘mieć chęć’; *zopou* 15L; **zapowiedź** ‘ogłoszenie w kościele o zamiarze wejścia w związki małżeńskie’: zapowiedzieć; *vysua p irso zapoveć* 30K, *fcoraj bywa drugo zapović* 16S, *dali na zapoveže* 23, 32, *na zāpoveže* 65, *na zapoveže* 14, *na zapoveži* 104, *zapović* 23B, 26K, *zapoveć* 1G, 15L, 24S, 25B, *zopovyc* 104, *zopoveži* gen. sg. 1G, 24S, 93C, *zapoveži* nom. pl. 12J, 83B, 104, *zapoveže* nom. pl. 13Op, 19J, 20J, 25P, 72D, *zāpoveže* 34W, 40, *zopoveže* 32K, 77; **zasiew**: zasiewać; *zašef* 25B, *pod zošif* 61; **zbier** ‘zbieranie’: zbierać; *o zber* 11, *zbir ovocu* 25R, por. zbierka, zbieranie; **zgon** ‘oranie rozpoczynane od zaorania bruzdy na środku pola’: zgonić; *zgun* 1B, por. zgonka; **zlew** ‘ulewa’: zlewać; *zliŋ bes pšervy / slif* 17, por. zlewa, por. też N Loc; **zmiącz** / **zmiąg** ‘odwilż’: zmiękać; *zmunc* 31J, mp. 623, por. zmiączek; **zrąb** ‘wyrąbywanie drzewa’: zrąbać; *zrop žževa* 25R, por. N Res., N Loc. **zwildz** ‘odwilż’: zwilgnąć ‘stać się odwilżowo’; mp. 623.

2.1.2. Nazwy subiektów czynności, procesów i stanów, N Sub.

Derywaty należące do kategorii słowotwórczej dewerbalnych nazw subiektów czynności, procesów, stanów, nazywają nosicieli czynności, procesów i stanów wyrażonych werbalnie (por. Grzegorzczkova, 1998: 398; Reichan, 1999(a), Sajewicz, 2002; Gala-Milczarek, 2009(a): 60–63; Marciniak-Firadza, 2013).

Włączono do tej klasy słowotwórczej formacje ustalone dla określania, wyrażania wyłącznie osobowych desygnatów – członków społeczności ludowej, postrzeganych najczęściej ze względu na podejmowaną przez nich świadomą, celową, często związaną z wykonywanym zawodem działalność. Wykluczone natomiast zostały nazwy utworzone ze względu na motywującą je czynność pełniącą wyłącznie funkcję atrybutu – wyrażającą np. skłonność fizyczną czy psychiczną przypadłość nazywanego desygnatu. Tego typu derywaty zostały zaklasyfikowane do nazw subiektów czynności atrybutywnych (N Sub. Attr.).

Zdecydowaną większość w omawianej kategorii stanowią nazwy wyrażające desygnaty męskie, np. **sługa, grajca, handlowiec, działacz, wozak, młodek, kośnik, uczytel, włodarz**. Nieliczne formacje powołano w gwarach w celu określenia desygnatów osobowych żeńskich. Te kształtowane są głównie przez formanty: *-aczka*, por. **dojaczka, grabaczka, odbieraczka, praczka, strugaczka, ubieraczka, -arka: dojarka, grabiarka, kopiarka, przędzarka, sadzarka, -ka: dójka, prządka**.

Formacje dewerbalne należące do nazw osobowych wykonawców czynności tworzą określone klasy semantyczne, np. wspomniane już nazwy kobiet wykonujących prace gospodarskie, męskie nazwy zawodowe, np. z formantami: *-nik: kastrovník, kierownik, lotnik, lutownik, miernik, miśkownik, -iciel/-yciel: czyściciel, nauczyciel*, czy *-arz: garbarz, grabarz, misiarz, piekarz, luciarz, murarz*, nazwy mężczyzn podejmujących określone działania okresowo, np. na *-nik, -arz: kołędnik, kołędziarz, kosiarz, młocarz, siekarz*, nazwy związane z kultem religijnym na *-iciel: czciciel, odkupiciel, stworzyciel, zbawiciel*, nazwy specjalistyczne, np. należące do terminologii sądowniczej, por. z formantem *-iciel: oskarżyciel, zaskarżyciel*.

Znaczenia czynności, na podstawie których powoływano w gwarach nazwy osobowych subiektów czynności wyrażane są głównie przez czasowniki niedokonane o różnych przyrostkach tematycznych: *-a-*, np. jednać, *-i/-y-*, np. dowodzić, służyć, *-e-*, np. umrzeć, *-owa-*, np. czarować, *-ewa-*, np. siewać, *-iwa-*, np. wyzyskiwać, *-ywa-*, np. nabywać, *-aja-*, np. sprzedawać.

W większości procesów derywacyjnych przenoszony jest niedokonany aspekt podstawy przy kształtowaniu funkcji semantycznej powoływanego derywatu. Ten wówczas wyraża subiekta czynności trwale związanego z określającym go działaniem, np. **rządca: rządzić, woźnica: wozić, łowiec: łowić, oracz: orać, śpiewak: śpiewać, polownik: polować, żywiciel: żywić, pisarz: pisać, swat: swatać**.

Trzy derywaty wyrażają subiekta stanu o rezultatywnym odcieniu znaczeniowym kształtowanym w oparciu o czasownik niedokonany, por. **wisielec**, **wieseluch**, **wisielak**: wisieć.

Pojedyncze przykłady zachowują zgodność aspektową z podstawowymi znaczeniami czynności dokonanej, np. **odkupiciel**: odkupić, **stworzyciel**: stworzyć, **zbawiciel**: zbawić, **umrzyk**: umrzeć.

Są i formacje zgodne ze strukturą aspektową dokonaną czasownika podstawowego, określające jednak wykonawcę czynności głównie niedokonanej, powtarzalnej, stałej, por. **obronca**: obronić, **namównik**: namówić, **wyrobnik**: wyrobić, **nauczyciel**: nauczyć, **oskarżyciel**: oskarżyć, **zaskarżyciel**: zaskarżyć.

Gwarowe N Sub. tworzą przede wszystkim w procesie derywacji sufiksowej, w której uczestniczyły formanty: *-ca*, *-erca*, *-awca*, *-ec*, *-elec*, *-aniec*, *-(eni)ec*, *-nica*, *-eluch*, *-tuch*, *-tucha*, *-acz*, *-ka*, *-aczka*, *-niczka*, *-alka*, *-unka*, *-arka*, *-ak*, *-elak*, *-ek*, *-yk*, *-nik*, *-elnik*, *-al*, *-la*, *-iciel/-yciel*, *-eń*, *-ynier*, *-ator*, *-atór*, *-arz*, *-erz*, *-ant*, *-ent*, *-uś*, *-ista*, *-stwo* (por. Graf, 2007). Najczęstszy udział zanotowano formantów: *-arz*, *-acz*, *-nik*, *-aczka*. Poza tym część formacji zostało ustalonych w wyniku derywacji paradygmatycznej, której wykładnikami są: *-a*, *-ący*, *-czy*, *-ny*, *-o*.

Wykładniki derywacyjne:

-a:

W gwarach paradygmatyczny formant *-a* zachował się w derywatach zarówno rodzaju męskiego, jak i żeńskiego wyrażających wykonawców czynności (por. Sławski, 2011: 31): **sędzia**: sądzić; *beuam ɯu seʒi ɯo ty sprave še vy'vɛʒiɛ* 25P, *seńʒa* 24, 25, 27, 30K, 43, 76, 86, 89, 92, 95, *seńʒo* 25B, *synʒa* 28D, 41, 83B, 114, 121, *seʒa* 15, 15T, 20J, 24S, 34W, 50, 57, 58M, 63G, 64, *synʒa* 1G, 10M, 11, 12J, 19, 19J, 20, 25R, 26M, 31J, 32, 42, 42B, 52, 71, 72, 72D, 73, 74, 75a, 77, 78, 79, 82a, 83B, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 93C, 96, 97, 98, 99, 100, 104, 117, *synʒo* 83, 87S, por. sędzina (N Fem., s. 304); **śługa** 1/ 'służący', 2/ 'ministrant': służyć; 1/ *suuga* 13S, 15L, 20J, 32, 32K, 2/ *kozdy kśoc mo s'uği do msy* 25P oraz w rzeczowniku - **wdowa**: (o)wdowieć; *vdova* 1G, 6T, 9, 10M, 12J, 15T, 17, 19, 19J, 20, 20J, 24, 24S, 25, 25B, 26M, 30K, 34W, 41, 42B, 43, 43B, 50Z, 71, 72, 72D, 73, 75a, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 85, 86, 89, 90, 92, 93, 93C, 95, 114, 117, 121 określającym żeńskiego subiekta stanu o rezultatywnym odcieniu znaczeniowym.

Ich podstawami są czasowniki niedokonane, o tematach *-i/-y-*, por. sądzić, służyć oraz dokonany o temacie na *-e-*, por. (o)wdowieć.

Paradygmatyczny formant *-a* przez Renatę Grzegorczykową został uznany za typ dość liczny (ok. 50 przykładów). W omówieniu przytoczono m.in. nazwy osobowe wyrażające zbiorowych wykonawców czynności (*obrona*, *obsada*, *obsługa*, *ochrona*) oraz nazwy osobowe indywidualne (*śługa*, *wyręka*) (Grzegorczykowa, 1998: 404).

Krystyna Kleszczowa w słownictwie XIV i XV wieku ustala zaledwie siedem derywatów osobowych subiektów czynności, wśród nich są, np.: *łapa* 'zbój, rabuś' od *łapać*, *przyczyna* 'sprawca' od *przyczynić* (*się*), *poręka* 'ten, kto za kogoś ręczy, poręczyciel' od *poręczać*, *poręczyć* (Kleszczowa, 1998: 90–91).

W pracach dotyczących słowotwórstwa gwarowego formacje na *-a* omawiają: Mieczysław Szymczak (Szymczak, 1961: 181–182), Piotr Bąk (Bąk, 1968: 75), Roman Laskowski (Laskowski, 1971: 31), Anna Kowalska (Kowalska, 1975: 54), Grażyna Habrajska (Habrajska, 1989/1990: 88). Przytoczone przez autorów derywaty, definiowane bądź jako nazwy działacza (Laskowski, 1971; Habrajska, 1989/1990), bądź jako nazwy wykonawców czynności (Bąk, 1968) za podstawy przyjmują także te czasowniki, których funkcja semantyczna naznaczona jest atrybutywnością⁴.

-ca:

Formant $-c(a) \leq {}^*bc(a) \leq {}^*bk(a)$, jako wykładnik nazw osobowych wykonawców czynności, na gruncie polskim notowany jest od XV wieku (Klemensiewicz, 1981: 197) i uznawany przez całą historię rozwoju języka polskiego za typ produktywny w tej funkcji słowotwórczej (Kleszczowa, 1998: 88). Współczesna polszczyzna dostarcza wielu przykładów N Sub. derywowanych formantem *-ca* (por. Ułaszyn, 1923: 218–219; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 54–55; Klemensiewicz, 1981: 197; Grzegorzczkowska, 1981: 40; Grzegorzczkowska, 1998: 400, 401). Niektóre z nich jednak, notowane w słownikach (Karłowicz, 1900–1927, Linde, 1854–1860), określane są jako nazwy przestarzałe bądź całkowicie już dziś zapomniane (Peplowski, 1967: 45). Te natomiast nadal żywe są w gwarach, np. *grajca* (Dejna, 1974–1985) / *grajek* (Szymczak, 1993), *śledca* (Dejna, 1974–1985) / *śledczy* (Szymczak, 1993) czy *rajca*, odnotowany zarówno w *Słownictwie ludowym* (Dejna, 1974–1985), jak i w *Słowniku języka polskiego* (Szymczak, 1993), z tą różnicą, że słownik traktuje formację tę jako historyczną, czyli obecnie już nie funkcjonującą w języku codziennym.

W leksyce gwarowej derywaty o tej wartości kategoryjnej notują także: Piotr Bąk (Bąk, 1968: 75), Mieczysław Szymczak (Szymczak, 1961: 159), Tadeusz Malec (Malec, 1976: 34), Anna Kowalska (Kowalska, 1975: 55; 1979: 30), Karol Dejna (Dejna, 1989/1990: 29), Grażyna Habrajska (Habrajska, 1989/1990: 93), Michał Sajewicz (Sajewicz, 2002: 130–133).

W *Słownictwie ludowym* (Dejna, 1974–1985) typ ten reprezentowany jest przez 19 przykładów. Omawiane formacje za podstawy przyjmują czasowniki niedokonane zarówno prefigowane, jak i nieprefigowane, np. **nabywca**: nabywać,

⁴ W pracy formacje tego typu omawiane są w kategorii atrybutywnych subiektów czynności, czyli takich, których funkcja semantyczna wskazuje na wyróżniający desygnat przymiot wyrażony przez działanie.

sprzedawca: sprzedawać, **grajca**: grajać, grać, **kierowca**: kierować, należące do klas tematycznych: -a-, np. **zdrajca**: zdradzać, -i-/-y-, np. **dowódca**: dowodzić, **twórcą**: tworzyć, -owa-, np. **hodowca**: hodować, -ywa-, np. **nabywca**: nabywać, -ewa, np. **siewca**: siewać, -aja-, np. **przedajca**: sprzedawać.

Jedyną dokonaną formą czasownika podstawowego jest – obronić – dla derywatu **obronić**. I tylko w tym przypadku możemy mówić o zachwianej relacji aspektowej derywatu względem jego podstawy, **obronić** bowiem wyraża osobowego wykonawcę czynności zarówno niedokonanej, jak i dokonanej, w zależności od kontekstu, w jakim nazwa funkcjonuje. Pozostałe derywaty zachowują niedokonane znaczenia motywujących je znaczeń czynności.

Dla niektórych formacji w gwarach powołane zostały struktury wariantywne o sufiksach: -acz, np. **siewca** / siewacz, -czy, np. **śledca** / śledczy, -ak, np. **siewca** / siewak, -ek, np. **grajca** / grajek, -nik, np. **prześladowca** / prześladownik, -stwo, np. **zawiadowca** / zawiadowstwo.

dowódca: dowodzić, *dovucca* 15L; **dzierżawca**: dzierżawić; *żerzafca* 1G, *żerzofca* 24S, *żirzofca* 93C, *żirzafca* 15, 19J; **grajca** ‘grajak’: grajać (Reichan, 1999), grać; *grojca* 15L, por. grajek; **hodowca**: hodować; *χodofcy musum być ogróżeńi lasām* 17; **kierowca**: kierować; *kerofca* 19J; **nabywca**: nabywać; *nabyfca* 15L; **nadawca** ‘osoba, która wysyła list, paczkę’: nadawać; *nadafca* 15L; **naśladowca**: naśladować; *naśladofca* 15L; **obronić**: *uobruńca* 15L; **przedajca** ‘sprzedawca’: sprzedawać [Bańkowski, 2000]; *pśedańca* 50K; **prześladowca**: prześladować; *pśeśladowca* 15L, 87S, por. prześladownik; **rajca** ($\leq$ **radźca*) [Brückner, 1993, s.v. radźca] ‘człowiek lubiący dużo mówić’: radzić; *rańca* 15L; **rządca** ‘zarządzający dworem pańskim’: rządzić; *żoncca* 93C, *żontca* 1G, 30K, 104, *żuntca* 12J, 19J, *żotca* 15T; **siewca** ‘ten, kto sieje ręcznie’: siewać; *śefca* 17, 24S, 25B, *śefca* 15, *śifca* 15, 93, 93C, por. siewacz, siewak; **sprzedawca**: sprzedawać; *spśedafca* 15L; **śledca** ‘śledczy urzędnik’: śledzić ‘tropić’; *v nocy ślecca pśyχοژی* 17, por. śledczy; **twórcą**: tworzyć; *tfurca* 15L; **zawiadowca** ‘zawiadowca stacji kolejowej lub człowiek zastępujący drugiego w gospodarstwie’: zawiadować ‘czymś kierować, zarządzać’; *zavadozca* 15L, por. zawiadowstwo; **zdrajca** ($\leq$ **zdradźca*) [Brückner, 1993, s.v. zdrada]: zdradzać; *zdrańca* 15, 15L, *zdrońca* 63.

-erca:

Formant tworzy tylko jedną formację – **morderca** ‘zabójca’: mordować; *morderca* 15, 15L, 25P.

Jako podstawowy, ustalony dla niej został czasownik niedokonany o temacie na -owa- (do ucięcia części dochodzi w procesie derywacji, patrz Grzegorzczykowa, Puzynina, 1979: 58). Równie możliwą dla omawianej nazwy podstawą jest rzeczownik wyrażający czynność – mord.

Formant, jako jednostkowy w tej funkcji kategoryjnej, odnotowany został w gwarach białoruskich Białostoczczyzny (Sajewicz, 2002: 133), trzy przykłady, w tym także **morderca**, uwzględnił Tadeusz Malec w opracowaniu gwary wsi

Rachanie (Malec, 1976: 40) oraz Mieczysław Szymczak w opisie słowotwórczym rzeczowników gwarowych obecnych w leksyce Domaniewka (Szymczak, 1961: 159).

-awca:

Formant obecny tylko w derywacie – **wychowawca**: wychowywać; *vyxovafca* 15L, por. wychowawczyni (N Fem., s. 305). Formacja powstała w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na -ywa- (w procesie słowotwórczym częśćka ta ulega ucięciu). Pod względem znaczeniowym powołany derywat zachowuje aspekt podstawy.

-ący:

Nazwa **służący** ‘pracujący za pensję we dworze lub u bogatego chłopca’: *służyć*; *słuźoncy* 1G, 93C, *bogate gospodaże mały słuźuncy* 16S, 19J, por. służąca (N Fem., s. 304) – znalazła się w klasie rzeczowników w wyniku substantywizacji imiesłowu. Dlatego wśród wykładników formalnych kształtujących wartość kategoriałną nazw osobowych wykonawców czynności sufiks znalazł się sufiks -ący.

-ec:

Jak podają autorzy opracowań słowotwórczych, nazwy osobowych subiektów czynności derywowanych formantem -ec stanowią grupę mało liczną (Grzegorzczkowska, 1998: 403; Ułaszyn, 1923: 219; Gaertner, 1934: 314; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 64; Kleszczowa, 1998: 91–92).

Wykładnik -ec już w najstarszej dobie – czytamy w *Gramatyce historycznej języka polskiego* – był formantem mało produktywnym, często wypieranym przez -c(a), nieużywany jest również w polszczyźnie współczesnej (Klemensiewicz, 1981: 198).

Formant reprezentowany przez nieliczne derywaty jest także w gwarach (por. Bąk, 1968: 75; Szymczak, 1961: 155; Dejna, 1989/1990, 30; Laskowski, 1971: 22–23; Sajewicz, 2002: 135–136; Malec, 1967: 46).

W *Słownictwie ludowym* typ reprezentowany jest przez nazwy osobowych subiektów czynności wskazujące bądź na umiejętności, np. **jeździec**, **strzelec**, bądź zawodowe działania nazywanych desygnatów, np. **handlowiec**, **krawiec**. Niektóre nazwy, w zależności od ich interpretacji czy użycia potraktować możemy jako łączące te dwa znaczenia, por. zdolny / zawodowy – **jeździec**, **kupiec**, **strzelec**.

W grupie omawianych derywatów jeden wyraża subiekta stanu o znaczeniu rezultatywnym, por. **wdowiec**, to ‘mężczyzna, który owdowiał’. Ustalony w oparciu o czasownik dokonany zachowuje z nim zgodność aspektową.

Formacje: **kosiec**, **wędrowiec** ze względu na pełnione przez nie funkcje znaczeniowe określić należy jako nazwy subiektów, których desygnaty podejmują określające ich czynności sezonowo, okresowo.

Omawiane w tej grupie derywaty ustalane są głównie od czasowników niedokonanych na -ać, -ować, -ić, (np. strzelać, handlować, jeździć). Sporadycznie jako podstawowe wykorzystywane są formy dokonane czasowników na -eć, -ić (patrz (o)wdowieć, kupić, dla derywatów **wdowiec**, **kupiec**). Rzeczownik **ku-**

piec nie przejął aspektu podstawy, wyraża desygnat związany trwale, na zasadach ciągłości, powtarzalności z określającą go czynnością.

Podwójną motywację czasownikowo-rzeczownikową przyjąć należy dla derywatu **handlowiec**, który parafrazowany jest zarówno jako ‘ten, kto handluje’, jak i ‘ten, kto zajmuje się, trudni się handlem’. Formalne przyjęcie jednej z możliwych podstaw decyduje o wyodrębnieniu bądź podstawowego formantu *-ec* przy podstawie czasownikowej, bądź jego formy rozszerzonej *-owiec* przy podstawie rzeczownikowej. Wybór motywacji nie decyduje natomiast o wartości kategorialnej kształtowanej nazwy i jego semantycznych relacjach ze znaczeniem czynności.

Dla rzeczowników: **handlowiec**, **kosiec**, **łowiec**, **polowiec** powołane zostały formacje wariantywne o wykładnikach: *-czy* (łowczy), *-nik* (kośnik, polownik), *-ynier* (kosynier), *-arz* (handlarz), *-erz* (handlerz).

handlowiec: handlować; *χandlovēc* 15L, por. handlarz, handlerz; **jeździec** ‘ten, kto jeździ konno’: jeździć; *ježžēc* 15L; **kosiec** ‘mężczyzna, który kosi’: kosić; *košec* 15L, por. kośnik, kosynier, kosiarz; **krawiec**: krawać; *kraṽes suł* 1, *kraṽec* 10M, 12J, 15, 16S, 17, 19J, 20J, 24S, 25P, 30K, 57, 63, 80a, 87S, 93C, por. krawcowa (N Fem., s. 304, N Famil. s. 307); **kupiec**: kupić; *kuṽec* 15, 15L, 15T, 20, 30K, 32K, 41, 75, 93; **łowiec** ‘łowczy, myśliwy’: łowić ‘polować’; *uovēc* 15L, por. łowczy; **polowiec** ‘myśliwy’: polować; *polofce uozom po polaχ na kfardom ješīn* 25P, por. polownik; **strzelec**: strzelać; *sšelec* 19J, *ščelec* 15; **wdowiec**: (o)wdowieć; *čisko žiš vdofcovi* 16S, *vdovēc* 1G, 15L, 15T, 16, 19J, 24S, 25, 30K, 93C, *gdovēc* 1B, 13Op, 15, 15T, 17, 20J, 93C; **wędrowiec**: wędrować; *vedrovēc* 15L.

-elec:

Formant tworzy trzy derywaty o tym samym znaczeniu leksykalnym. Są one wariantami fonetyczno-morfologicznymi formy ogólnopolskiej rzeczownika **wisielec** (ten też jest obecny w leksyce ludowej), kształtowanymi w oparciu o wariantywne postaci czasownika – wisieć. Te, na gruncie gwarowym, posłużyły także do ustalania formacji słowotwórczych o tej samej wartości kategorialnej, ale kształtowanej przez sufiksy: *-uch*, *-ak* (patrz odsyłacze przy hasłach).

Formacje: **wisielec** ‘człowiek, który się powiesił’: wisieć; *višelec* 6T, 10M, 12J, 15L, 31J, 87S, 90, 93C, 96, 117, por. wisieluch, wisielak; **wiścielec** ‘wisielec’: wiścieć ‘wisieć’; *žli berom viščelca prosto f pazury, na sont ne fstañe* 25P, por. wiścieluch, wiścielak; **wiśsielec** ‘wisielec’: wiśsieć ‘wisieć’; *viššelec* 13S, 13Op, 26M, 34W, 50Z, por. wiśsieluch, wiśsielak wyrażają subiektów stanów, które to stany są rezultatem podjętych działań. Formalnie derywaty te kształtowane są w oparciu o czasowniki niedokonane, nieprzechodnie. Pod względem semantycznym nie nawiązują do aspektu motywujących je znaczeń czynności⁵.

⁵ Na rezultatywny odcień znaczeniowy formacji z sufiksem *-elec*, czy też ich znaczenie z pogranicza subiekta i rezultatu czynności zwraca uwagę Michał Sajewicz (Sajewicz, 2002: 138–139).

Kategoriotwórczą funkcję formantu *-elec* – powoływanie nazw osobowych subiektów czynności, stanów (głównie nazw – wisielec, topielec) odnotowują zarówno opracowania gwarowe (por. Szymczak, 1961: 156; Bąk, 1968: 75; Malec, 1976: 39; Sajewicz, 2002: 138–139), jak i dotyczące polszczyzny ogólnej (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 65; Grzegorzczkova, 1998: 400).

-aniec:

Formant występuje wyłącznie w derywatach odczasownikowych, w tym nazwach subiektów czynności (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 66).

W gwarach potwierdzony w tej funkcji kategorialnej w nazwie – **mieszkaniec**: mieszkać; *měškańcuf* gen. pl. 95.

Jej podstawą jest czasownik niedokonany na *-ać*. Funkcja semantyczna derywatu ‘ten, kto mieszka w danym miejscu’ wskazuje na zgodność aspektową z motywującym go znaczeniem czynności.

-(eni)ec:

Jak podaje Henryk Gaertner: „wykładnik *-eniec* został wyodrębniony w czasownikach utworzonych od imiesłowów biernych na *-ony* typu *potępieniec*” (Gaertner, 1934: 316).

Dla gwarowej nazwy – **obwieszeniec** ‘wisielec’: obwiesić (się) ‘powiesić się’; mp. 381 – jako podstawowy wskazany został czasownik dokonany, przechodni na *-ić*.

Formant podstawowy *-ec* w omawianej formacji wyodrębniany jest przy podstawie imiesłowej – obwieszony. Przyjąć zatem należy dla derywatu **obwieszeniec** podwójną motywację czasownikowo-imiesłowową, przy jednoczesnym rozszerzeniu sufiksu *-ec* o morfem *-eń-* w przypadku tej pierwszej.

Uznanie motywacji imiesłowej wiąże się także z wprowadzeniem modyfikacji znaczenia leksykalnego kształtowanego derywatu, który definiować wówczas będziemy ‘człowiek, który został obwieszony’, czyli poddany czynności. Nadajemy mu w tych relacjach semantycznych z imiesłowem jako wyrazem podstawowym znaczenie obiektu czynności.

Przy przyjętej podstawie czasownikowej, derywat określimy jako nazwę subiekta stanu o rezultatywnym odcieniu znaczeniowym (podobnie jak **wisielec**).

-nica:

Jest to rozszerzony wariant sufiksu *-ica*. W obrębie kategorii N Sub. tworzy formacje żeńskie: **orędownica** ‘wstawienniczka’: orędownać; *uoryndovńica* 15L; **przodownica** ‘przodownica w żniwnych pracach’: przodować; *pšodovńica* 12J, por. przodowniczka, oraz męską – **woźnica** ‘powożący końmi na wsi’: wozić; *voźńica* 1G, 117, por. wozacz, wozak.

Derywaty ustalane są od czasowników niedokonanych o tematach na *-owa-*, *-i-*, ich funkcja semantyczna pozostaje w związku z aspektem czasowników podstawowych.

Strukturami wariantywnymi są nazwy subiektów czynności powoływane przez sufiksy: *-niczka*, por. przodowniczka, *-acz*, *-ak*, por. wozacz, wozak.

Derywaty odczasownikowe o wartości kategorialnej subiekta czynności, kształtowane przez formant *-nica* to przede wszystkim rzeczowniki rodzaju żeńskiego (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 81; Klemensiewicz, 1981: 198; Szymczak, 1961: 158; Bąk, 1968: 75; Malec, 1976: 59), często traktowane jako nazwy żeńskich wykonawców czynności⁶.

-eluch:

Formant tworzy trzy formacje: **wisieluch** ‘wisielec’: wisieć; *višelux* 24S, 28D, 42B, 58M, 63G, 79, 82, 83, 83B, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 93, 93C, 94, 95, 98, 99, 100, por. wisielec, wisielak; **wiścieluch** ‘wisielec’: wiścieć ‘wisieć’; *viščelux* 43B, por. wiścielec, wiścielak; **wiśsieluch** ‘wisielec’: wiśsieć ‘wisieć’; *viššelux* 81a, por. wiśsielec, wiśsielak. **Wiścieluch**, **wiśsieluch** są wariantami fonetyczno-morfologicznymi rzeczownika **wisieluch** utworzonymi od odpowiednich dla nich wariantów fonetyczno-morfologicznych czasownika – wisieć (wiścieć, wiśsieć).

Podstawy te posłużyły w gwarach do ustalenia nazw subiektów stanu o rezultatywnym odcieniu znaczeniowym (por. **wisielec**, **wiścielec**, **wiśsielec**, **wisielak**, **wiścielak**, **wiśsielak**).

-tuch:

Formant wyodrębniony został w jednej formacji – **pastuch** 1/ ‘człowiek doglądający bydła, pasterz’, 2/ ‘biedny wieśniak, parobek, służący’: paść; 1/ *gromacki pastux* 23, *pastux* 9, 13Op, 15L, 15T, 19J, 24, 25P, 26M, 28D, 32, 43, 43B, 57, 59, 73, 75a, 93, 93C, 2/ *pastux*, *io tfojım pastuxem nie będę, to se vybji ze uba* 25P, por. pastucha, pastucha (N Fem. s. 304).

Zarówno funkcja semantyczna derywatu, jak i jego struktura ukształtowana została w oparciu o czasownik wyrażający czynność niedokonaną.

W gwarach, w tej samej funkcji słowotwórczosemantycznej, odnotowany został formant *-tucha*, por. **pastuch** / pastucha.

-tucha:

Formant tworzy rzeczownik – **pastucha** ‘człowiek doglądający bydła, pasterz’: paść; *naime kaj pastuxe do bydła* 41, *pastuxa* 1B, 3, 6T, 12J, 13S, 15, 15T, 17, 18, 20J, 24, 24S, 25B, 25R, 30K, 32, 34, 34W, 42B, 50Z, 72, 72D, 74, 76, 83, 83B, 84, 87S, 88, 89, 90, 92, 95, 97, 100, 104, 117, por. pastuch.

W gwarach funkcjonuje w tym samym znaczeniu, co derywat **pastuch**, poza tym tworzy nazwę żeńską, (patrz **pastucha**, s. 304).

⁶ W pracy nazwy, które w gwarach powołane zostały jako żeńskie odpowiedniki rzeczowników męskich omówione zostały w 2.4.1., 2.4.2., 2.4.3., s. 304–305.

Rzeczownik powołany został w oparciu o czasownik niedokonany, z którym zachowuje zgodność aspektową.

-acz:

Podstawową postacią sufiksu *-acz* jest *-čb* tworzące głównie nomina agentis i nomina instrumenti od tematów werbalnych zakończonych na *-a-*. W takich warunkach wyodrębnił się szczególnie produktywny *-ačb* powstały z absorpcji wygłosu tematu bezokolicznika podstawy na *-ati* (Sławski, 1974: 102).

Typ wykazuje wyjątkowo wysoką aktywność z zakresie tworzenia osobowych wykonawców czynności, zarówno w gwarach (por. Szymczak, 1961: 160; Dobrzyński, 1967: 8; Warchoń, 1967: 143; Górniewicz, 1967: 65; Bąk, 1968: 76; Mrózek, 1970: 194–195; Laskowski, 1971: 17–18; Malec, 1976: 20–21; Cyran, 1977: 8–11; Dejna, 1989/1990: 24; Habrajska, 1989/1990: 88; Sajewicz, 2002: 145–159), jak i w polszczyźnie literackiej (por. Ułaszyn, 1923: 219; Gaertner, 1934: 323–324; Zołotowa, 1962: 310–317; Satkiewicz, 1969: 20–22; Grzegorzczkowska, Puzyńska, 1979: 93–96; Klemensiewicz, 1981: 197; Grzegorzczkowska, 1981: 40; Grzegorzczkowska, 1998: 401; Kleszczowa, 1998: 89).

Poświadczony w języku polskim formacją *oracz* w XV wieku (Klemensiewicz, 1981: 197) sufix *-acz* utrzymuje swoją aktywność także w latach dziewięćdziesiątych, choć na niższym poziomie. Ustalane przy jego użyciu formacje często mają charakter tekstowy, okazjonalny, ekspresywny, na co zwraca uwagę Hanna Jadacka (Jadacka, 2001(a): 84). Dzisiejszemu przyrostkowi *-acz* przypisuje się głównie funkcję tworzenia nacechowanych potocznością osobowych wykonawców czynności (Jadacka, 2001(a): 84). Jak podaje Witold Doroszewski, od początku obecny przy powoływaniu nazw wykonawców czynności, obok formantu *-ca*, z czasem przejmuje rolę dominującą w tego rodzaju procesach derywacyjnych (Doroszewski, 1928: 216, 217).

Wiele interesujących uwag i wniosków na temat roli formantu *-acz* w procesie powoływania nie tylko osobowych wykonawców czynności wyraziła Józefa Kobylińska w artykule *Nazwy działacza z przyrostkiem -acz* (Kobylińska, 1972: 104–112).

Ustalane w staropolszczyźnie przez formant *-acz* derywaty za podstawy przyjmowały czasowniki zarówno niedokonane, jak i dokonane (Klemensiewicz, 1981: 197). Współcześnie *-acz* łączony jest prawie wyłącznie z czasownikami niedokonanymi, a utworzone w procesie derywacji rzeczowniki przejmują aspekt podstawy (Grzegorzczkowska, 1998: 401).

Derywaty gwarowe kształtowane są w oparciu o czasowniki wyłącznie niedokonane o tematach, przede wszystkim na *-a-*, por. **badacz**: badać, **deptacz**: deptać, **działacz**: działać, **ganiacz**: ganiać itd. Sporadycznie podstawami są czasowniki m.in. na *-owa-*, por. **miśkowacz**: miśkować, **obsługowacz**: obsługiwać, **rabowacz**: rabować; *-ewa-*, por. **siewacz**: siewać; *-iwa-/ywa-*, por. **wyzyskiwacz**: wyzyskiwać, **szwacz**: szywać.

Do rzadkości należą czasowniki o temacie na *-i-*, por. **wozacz**: wozić, czy rdzenne, por. **tracz**: trzeć.

Pod względem znaczeniowym słowotwórcze N Sub. z formantem *-acz* określają osoby ze względu na wykonywane przez nie czynności związane z ich zawodem, zajęciami doraźnymi, obrzędami czy zwyczajami, por. **badacz**, **deptacz**, **działacz**, **ganiacz**, **miśkowacz**, **obsługowacz**, **odczyniacz**, **oracz**, **przepowiadacz**, **przewidowacz**, **siewacz**, **tkacz**, **zamawiacz** (por. Sajewicz, 2002: 154–158; Laskowski, 1971: 17; Grzegorzczukowa, Puzynina, 1979: 94–95; Grzegorzczukowa, 1998: 401).

Formacjami funkcjonującymi w gwarach paralelnie z nazwami na *-acz* są struktury o wykładnikach: *-ca*, por. **siewacz** / siewca, *-nica*, por. **wozacz** / woźnica, *-ak*, por. **siewacz** / siewak, **wozacz** / wozak, *-nik*, por. **miśkowacz** / miśkownik, **rabowacz** / rabownik, *-uś*, por. **rabowacz** / rabuś.

badacz ‘naukowiec’: badać ‘poznawać’; *jedyn set pruzno, jedyn s kśqskom – taki badoc* 72, *bodoc* ‘naukowiec’ 15L; **deptacz** ‘człowiek, który depta kaptur’: *deptać*; *deptoc* 77; **działacz** ‘aktywista’: *działać*; *đȳȳoc* 15L; **ganiacz** ‘człowiek, który gania, np. gęsi’: *ganiać*; *gańoc* 15L; **gracz** ‘ten, kto gra w karty’: *grać*; *groc* 15, 15L, 25P, 26K, 83B; **jednacz** ‘człowiek, który godzi poważnione strony’: *jednać* ‘godzić’; *jednoc* 15L; **kołysacz** ‘kołyszący dziecko’: *kołysać*; *ko-
uysoc* 15L, por. N Instr.; **kopacz** ‘mężczyzna kopiący kartofle’: *kopać*; *kopac* 15T, por. N Instr.; **miśkowacz** ‘kastrator’: *miśkować* ‘kastrować’; *miškovoc* 26K, 30K, por. miśkownik; **naganiacz** ‘pomocnik w polowaniu’: *naganiać*; *nagańoc* 15L, *naguńace* 15T; **namawiacz** ‘swat kojarzący małżeństwa’: *namawiać*; *nām-
āvac* 61; **obsługowacz** ‘człowiek z grona ludzi donoszących jedzenie na stoły’: *obsługować* ‘obsługiwać’; *som “opsuȳgovace, ċi stavajom, donosom* 104; **odczy-
niacz** ‘osoba znająca sposoby leczenia z uroku’: *odczyniać*; *uotcyńoc* 25P, por. odczyniaczka (N Fem. s. 304); **oracz** ‘gospodarz w trakcie orki’: *orać*; *orac* 72D, 117, *oroc* 15T, *uoroc* 15, 15T, *“orac* 12J, 19J, *uorac* 87S, *“oroc* 15T, 17, 93C; **poganiacz** ‘człowiek, który pogania, np. konie w czasie prac polowych’: *poganiać*; *pogańoc* 15L, *poguńoc* 15T; **poprawiacz**: *poprawiać*; *popravoc* 15L; **przepowiadacz** ‘prognostyk pogody’: *przepowiadać* ‘zapowiadać, prorokować, wróżyć’ [Bańkowski, 2000]; *pšepovēdoc pšepovēdo – žike geši uodlatu-
jom vysoko, žima daleko* 25P; **przerabiacz** ‘człowiek umiejący i lubiący prze-
rabiać czy naprawiać’: *przerabiać*; *pšeroboc* 15L; **przewidowacz** ‘osoba stawiająca prognozę pogody’: *przewidować* ‘przewidywać’; *pševīdovoc pševīdo, ĳaki beže rok, gžmoty uode fsχodu, mrožno žima* 25P; **rabowacz** ‘rabuś’: *ra-
bować*; *rabovac* 25P, por. rabownik, rabuś; **siacz** ‘siewca, człowiek, który sieje’: *siać*; *śać* 87S; **siewacz** ‘siewca, człowiek, który sieje’: *siewać*; *śevac* 15T, *śevoc* 15L, por. siewca, siewak; **szwacz**: *szywać* [Karłowicz, 1900–1927]; *śfac* 15T, por. szwaczka (N Fem., s. 304); **tkacz**: *tkać*; *plutno tkoc vyrobuł* 41, *tkac* 1G, 15, 19J, 87S, 117, *tkāc* 20, 25R, 34, 34W, 50Z, 57, 61, *tkoc* 3, 12J, 13Op, 13S, 15, 15L, 15T, 17, 20J, 24S, 32, 41, 90P, 93, 93C, por. tkaczka (N Fem., s. 304); **tracz** ‘robotnik rozcinający kłody drzewa za pomocą ręcznej piły trackiej’: tr-,

trzeć; *naion tracy* 30K, *trąc* 30W, *troc* 1B, 11, 12J, 13Op, 13S, 15L, 15T, 19, 24S, 25B, 80a, 93, 93C; **ulacz** ‘tancerz’: *ulać* ‘tańczyć’; *uloc* 13Op; **wozacz** ‘wozak, robotnik zatrudniony w transporcie konnym’: *wozić*; *vozac* 24S, por. *woźnica*, wozak; **wyzyskiwacz** ‘człowiek, który wykorzystuje innych’: *wyzyskiwać*; *wyzyskivoc* 12J; **zamawiacz** ‘znachor, człowiek umiejący zamówić chorobę czy urok’: *zamawiać* ‘odprawiać magiczne czynności, które mają zapobiec chorobie czy urokom’; *zamovoc* 15L; **zbawiacz** ‘zbawiciel’: *zbawiać*; *zbaivoc* 15L.

-czy:

Sufiks *-czy* wyabstrahowany został z pierwotnych substantywizowanych przymiotników. Pełni zatem rolę formantu paradygmatycznego.

Derywaty z tym wykładnikiem, jak pisze Krystyna Waszakowa, bądź „funkcjonują jako ustabilizowane w normie języka polskiego leksemy o semantycznych i składniowych cechach rzeczownika, [bądź] są dopiero na drodze do pełnej substantywizacji (są tworami okazjonalnymi o charakterze tekstowym)” (Waszakowa, 1993: 106). Właśnie do tej grupy zaliczyć należy formacje odnotowane w gwarach (**gończy**, **łowczy**, **śledczy**). Te bowiem w tekście mogą być użyte zarówno w roli przymiotników, gdy określane przez nie rzeczowniki pełnią funkcję subiektów (por. *pies gończy*; Grzegorzczkova, 1998: 474), a przymiotniki utworzone od czynnościowych czasowników klasyfikowane są w grupie derywatów agentywnych (Grzegorzczkova, 1981: 64–65, 1982: 49–55), jak i wyłącznie subiektów (kto? – *gończy*, *łowczy*, *śledczy*).

Derywaty – **gończy** ‘służący do gonienia’: *gonić*; *guńcy* 15L; **łowczy** ‘myśliwy’: *łowić* ‘polować’; *uofcy* nom. pl. 15L, por. *łowiec*; **śledczy** ‘urzędnik śledczy’: *śledzić* ‘tropić’; *śletcy* 15L, por. *śledca* – ustalone zostały od podstaw czasownikowych niedokonanych, o tematach na *-i*.

W gwarach obok formacji na *-czy*, w tej samej funkcji kategoryalnej, używane są nazwy z wykładnikami: *-ec*, por. **łowczy** / *łowiec*, *-ca*, por. **śledczy** / *śledca*.

Funkcja semantyczna omawianych derywatów włącza je do znaczeniowej klasy nazw wykonawców zawodów.

-ka:

Formant tworzy trzy nazwy żeńskich wykonawców czynności – **dójka** ‘kobieta, która doi krowy’: *doj-*, *doić* praes.; *dujka* 1G, 15T, 19J, 24S, 93C, por. *dojaczka*, *dojarka*, por. też N Instr. N Ob.; **przędka** / **przędka** ‘kobieta zajęta przędzeniem’: *przęd-*, *prząść*; *pšontka* 1G, 72D, 93, 93C, 117, *pšotka* 15T, 24S, 25R, 34W 57, *pšuntka* 1G, 19, 87S, 90P, / *pšuntka* 19J, por. *przędzarka*, por. też N Acc., N Instr.; **rozwódka**: *rozwodzić się*; *rozvutka* 1B, 1G, 15T, 16S, 24S, 30K, 93C.

Są to nazwy, które funkcjonują w relacjach motywujących wyłącznie ze znaczeniami czynności i odnoszą się wyłącznie do desygnatów osobowych żeńskich. Są nazwami zawodowymi, wyrażają profesje wykonywane w naszej kulturze wy-

łącznie przez kobiety, bądź wyrażają żeńskiego subiekta stanu wynikającego z dokonania, zakończenia czynności motywującej, por. rozwódka.

Podstawami żeńskich subiektów czynności derywowanych formantem *-ka* są czasowniki niedokonane, o temacie na *-i-*, por. *doić*, *rozwozić* (się) oraz *ate-matyczny*, por. *prząść*.

Omawiane formacje w gwarach występują w formach wariantywnych z sufiksami: *-aczka*, por. **dójka** / *dojaczka*, *-arka*, por. **prządka** / *przędzarka*.

Zarówno na gruncie gwarowym, jak i polszczyzny ogólnej (współczesnej i dawnej) *-ka* jako wykładnik żeńskich nazw subiektów czynności potwierdzany jest sporadycznie (por. Szymczak, 1961: 134; Dobrzyński, 1967: 17; Bąk, 1968: 77; Mrózek, 1970: 190; Gaertner, 1934: 297; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 125; Kleszczowa, 1998: 94). Bez komentarza nie mogą pozostać formacje przywołane w *Tendencjach słowotwórczych w gwarach polskich*, którym poza wartością żeńskiego wykonawcy czynności przypisać należy znamiona znaczeń atrybutywnych wnoszonych do jednostek derywowanych przez czasowniki podstawowe (Cyran, 1977: 25). W opracowaniu derywaty tego typu omówione zostały w obrębie atrybutywnych nazw subiektów czynności (patrz s. 115–116). Analogiczne przykłady znajdujemy w gwarze wsi Masłonie, tu jednak poza motywacjami czasownikowymi wskazano możliwość także motywacji podwójnych czasownikowo-rzeczownikowych (Habrajka, 1989/1990: 101). W gwarze Kucowa z wykładnikiem *-ka* wskazano wyłącznie nazwę męską *służka* w znaczeniu 'służący, sługa' (Dejna, 1989/1990: 41).

-aczka:

Formant w obrębie kategorii N Sub. tworzy formacje rodzaju żeńskiego – żeńskie nazwy wykonawców czynności, czyli takie, które w leksyce gwarowej wywodzone są bezpośrednio od znaczeń czynności i nie posiadają męskich odpowiedników (na *-acz* i *-ka*), od których mogłyby być derywowane (Rusek, 1957: 366). Ten fakt językowy znajduje swoje uwarunkowanie w kulturze ludowej, wyraźnie określającej specyfikę zajęć przypisywanych wyłącznie kobietom.

Złożony przyrostek *-aczka* składa się z przyrostka *-acz* tworzącego męskie nomina agentis oraz z przyrostka *-ka* kształtującego nazwy żeńskie (Doroszewski, 1928: 221–222)⁷. Stąd jego wielofunkcyjny charakter, m.in. odpowiada za tworzenie nazw żeńskich subiektów czynności obecnych zarówno w gwarach (por. Bąk, 1968: 77; Laskowski, 1971: 33–34; Chludzińska-Świątecka, 1972: 167; Kowalska, 1975: 55), jak i w języku ogólnym (por. Satkiewicz, 1969: 22–23; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 129–130; Grzegorzczkova, 1998: 404), jak również w polszczyźnie historycznej (Kleszczowa, 1998: 94).

⁷ O roli formantu *-aczka* w słowotwórstwie, o jego łączliwości z podstawami czasownikowymi zob. Rusek, 1957: 272–281, 357–366.

Podstawami dla omawianych formacji są czasowniki niedokonane, głównie o tematach na *-a-*, por. *kopać*, *odbierać*, *prać*, *strugać*, do tej grupy należy również czasownik wielokrotny – *sadzać*. Motywującymi są także czasowniki o temacie na *-i-* takie jak: *doić*, *grabić*.

Większość utworzonych nazw osadzonych jest wyłącznie w leksyce gwarowej. Określają one kobiety wykonujące czynności związane głównie z uprawą roli czy zajęciami gospodarskimi. Niektóre derywaty funkcjonują w polszczyźnie literackiej, jak np. **praczka** czy **sluchaczka**, ten drugi jednak dopuszcza, poza czasownikową, także motywację rzeczownikową – *sluchacz*. Przy takim ujęciu formację tę należy uznać za feminatywną, pośrednio związaną ze znaczeniem czynności, bezpośrednio zaś motywowaną słowotwórczą nazwą subiekta czynności.

Nazwy żeńskich subiektów z *-aczka* w gwarach posiadają słowotwórcze odpowiedniki derywowane głównie formantem *-arka*, por. **dojaczka** / *dojarka*, **grabaczka** / *grabarka*, **kopaczka** / *kopiarka*, **sadzaczka** / *sadzarka*, a także formantami: *-ka*, por. **dojaczka** / *dójka*, *-ałka*, por. **wiązaczka** / *wiązałka*.

dojaczka ‘kobieta, która doi krowy’: *doić*; *dojackinga* 17, 25R, por. *dójka*, *dojarka*; **grabaczka** ‘kobieta grabiąca zboże’: *grabić*; *grabackinga* 15L, por. *grabarka*; **kopaczka** ‘kobieta kopiąca kartofle’: *kopać*; *kopockinga* 25B, *kopackinga* 15, 15T, por. *kopiarka*, por. też N Instr., N Res.; **odbieraczka** ‘kobieta, która zbiera zboże po kosiarzu i wiąże je w snopy’: *odbierać*; *“odberocka iże za kośożym i “odbero zboze i zaro go voze f snopecki* 15T, *uodberocka* 15L, *“odberackinga* 17, *uodberackinga* 24S, 25B, *uodbirackinga* 15, 19J, 30K; **pobieraczka** ‘kobieta, która idąc za kosiarzem odbiera koszone zboże i wiąże je w snopy’: *pobierać*; *poberackinga* 72D; **podbieraczka** ‘kobieta, która idąc za kosiarzem odbiera koszone zboże i wiąże je w snopy’: *podbierać*; *podberackinga* 1B, 15L, 117, *podberockinga* 15L; **praczka** ‘kobieta piorąca’: *prać*; *procka* 15, 17, 42B, *prackingi* nom. pl. 25R; **sadzaczka** ‘kobieta, która sadi kartofle’: *sadzać*; *sazockinga* 72D, por. *sadzarka*; **sluchaczka** ‘kobieta przysłuchująca się rozmowie’: *śluchać*; *sluchockinga* 15L; **strugaczka** ‘kobieta obierająca ziemniaki’: *strugać* ‘obierać’; *strugockinga* 15L; **ubieraczka** ‘kobieta, która zbiera i wiąże skoszone zboże’: *ubierać* ‘zbierać i wiązać w snopki koszone przez kosiarza zboże’; *uberackinga* 83L; **wiązaczka** ‘kobieta wiążąca za kosiarzem zboże w snopki podczas żniw’: *wiązać*; *wuzackinga* 19J, por. *wiązałka*; **zbieraczka** ‘kobieta, która wiąże w snopy zboże skoszone przez kosiarza’: *zbierać*; *zbirocka* 93; **zmywaczka** ‘kobieta zmywająca naczynia’: *zmywać*; *zmyvackinga* 15L, por. N Instr.

-niczka:

Formant wskazany został tylko w jednym derywacie – **przodowniczka** ‘przodownica w żniwnych pracach’: *przodować*; *přodovňicka* 15L, por. *przodownica*. Formacja należy do kategorii żeńskich nazw subiektów czynności. Ustalony został w oparciu o czasownik niedokonany na *-ować*. W tym samym znaczeniu w gwarach odnotowany został rzeczownik z formantem *-nica*, por. *przodownica*.

-alka:

Formant tworzy nazwę żeńskiego subiekta czynności – **wiązałka** ‘kobieta wiążąca za kosiarzem zboże w snopki podczas żniw’: wiązać; *wołka* 15, *wołka* 117, por. wiązaczka. Strukturą wariantywną dla derywatu jest omówiona wcześniej nazwa – wiązaczka. Podstawą omawianej formacji jest czasownik niedokonany na -ać. Wyraża on czynność wykonywaną w kulturze ludowej wyłącznie przez kobiety uczestniczące w żniwach.

-unka:

Derywat – **piastunka** ‘niańka’: piastować ‘zajmować się’ *pastonka* 24S, *pastunka* 32K – pochodzi od niedokonanego czasownika o temacie na -owa-. Nazywa kobietę sprawującą opiekę nad dzieckiem.

-arka:

Formant *-arka* wyodrębniony został w nazwach osobowych żeńskich wykonawców czynności, dla których podstawami są czasowniki niedokonane o tematach na: -i-, por. doić, grabić, -a-, por. kopać. Czasownik wielokrotny sadzać przyjęty został dla derywatu **sadzarka**.

Formacje na *-arka* wskazane zostały jako najczęstsze słowotwórcze warianty nazw żeńskich subiektów czynności derywowanych formantem *-aczka* (patrz *-aczka*, s. 85–86). Funkcjonują także jako warianty derywatów z formantem *-ka*, por. **przędzarka** / prządka (ę:a, dz:d).

Formant *-arka* sporadycznie jest potwierdzany jako wykładnik kategorii N Sub., tak w gwarach, jak i w języku ogólnym (por. Szymczak, 1961: 137; Górnowicz, 1967: 32; Malec, 1976: 28–29; Habrajska, 1989/1990: 91; Jadacka, 2001(a): 48). W opracowaniach wskazuje się na jego łączliwość z podstawami czasownikowymi, głównie w zakresie tworzenia nazw środków czynności, nazwy żeńskich subiektów czynności przytaczane są incydentalnie. Rzeczowniki odczasownikowe na *-arka* traktuje się wręcz jako jednolite semantycznie – oznaczające wszelkiego rodzaju maszyny i narzędzia. Stwierdzenie to dotyczy formacji funkcjonujących w języku literackim (Satkiewicz, 1969: 33). W pracy tej czytamy: „przykłady formacji o podwójnym znaczeniu – narzędzia i kobiety – są bardzo nieliczne” (Satkiewicz, 1969: 113).

dojarka ‘kobieta, która doi krowy’: doić; *dojorka* 15L, por., *dójka*, *dojaczka*, por. też N Instr.; **grabiarka** ‘kobieta grabiąca zboże’: grabić; *graborka* 15, 15L, 15T, 19J, 24S, 30K, 93C, por. grabaczka, por. też N Instr.; **kopiarka** ‘kobieta, która kopie kartofle’: kop-, kopać; *koparka* 17, *koporka* 15, 15T, 24S, 25B, 28D, 30K, 93, 93C, *ile koporeg beżez brać* 30K, por. kopaczka, por. też N Instr.; **przędzarka** ‘przędka’: przed-, prząć, *pšeżarka* 15, por. prządka; **sadzarka** ‘kobieta, która sadi kartofle’: sadzać; *sażorka* 15T, 24S, 93C, *sażorki yumuviyam na sobote* 30K, por. sadzaczka, por. też N Instr.; **sadziarka** ‘kobieta sadząca kartofle’: sadzić; *sażorka* 93.

-ak:

Na temat mechanizmów wyodrębniania się sufiksu w formacjach odczasownikowych – nazwach osobowych wykonawców czynności – uwagi poczynił Kazimierz Michalewski w artykule *Polski sufiks -ak na tle słowiańskim* (Michalewski, 1977: 50–51, por. też Truszkowski, 1954: 155–162).

Henryk Gaertner zwraca uwagę, że „nazwy osobowe wyrażają pojęcia skłonności raczej do działań okolicznościowych, aniżeli zawodowych, [że] rzeczowników tych jest stosunkowo niewiele i na ogół mają one charakter nazw karykaturalnych z nastrojem ujemnym” (Gaertner, 1934: 305).

W pracy nazw derywowanych formantem **-ak** w kategorii N Sub. wskazanych zostało niewiele. Znacznie więcej odnotowano w gwarach derywatów o atrybutywnych odcieniach znaczeniowych (patrz N Sub. Attr., s. 118–119).

Struktury poddane analizie słowotwórczo-semantycznej derywowane są od podstaw czasownikowych niedokonanych, o tematach na: **-a-**, por. **żebrak**: żebrać, **śpiewak**: śpiewać, **-ewa-** (wskazującym na czynność wielokrotną), por. **siewak**: siewać oraz na **-i-**, por. **misiak**: misić, **wozak**: wozić.

Derywaty gwarowe odnoszą się do desygnatów – osób, które określane są ze względu na podejmowaną przez nie czynność w sposób celowy, zamierzony, często wynikającą z codziennych obowiązków. Są to nazwy zawodowe. Wśród odnotowanych rzeczowników są też nazywające desygnat w związku z jego skłonnością do podejmowanych działań (por. Gaertner, 1934: 305), (por. też Ułaszyn, 1923: 215; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 159; Klemensiewicz, 1981: 198–199; Grzegorzczkova, 1998: 403; Cyran, 1960: 176; Bąk, 1968: 76; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 165; Malec, 1976: 23; Cyran, 1977: 14; Dejna, 1989/1990: 25; Habrajska, 1989/1990: 89; Sajewicz, 2002: 181–182).

Formacjami wariantywnymi w gwarach dla nazw subiektów derywowanych formantem **-ak** są rzeczowniki o wykładnikach: **-ca**, por. **siewak** / siewca, **-nica**, por. **wozak** / woźnica, **-acz**, por. **siewak** / siewacz, **-arz**, por. **misiak** / misiarz.

misiak ‘kastrator’: misić ‘kastrować; *mišok* 28D, *mišãki* ɤoʒily z Austriji 33, por. misiarz; **siewak** ‘mężczyzna siejący zboże’: siewać; *siewok*, por. siewca, siewacz, N Instr.; **śpiewak**: śpiewać; *špěvok* 15L, *špěvãk* 25R, *špivok* 14, 17, 23B, por. śpiewaczka (N Fem., s. 304); **wozak** ‘ten, kto wozi końmi’: wozić; *vozak* 1G, 9, *vozok* 93, 93C, por. woźnica, wozacz; **żebrak** ‘żebrak’: żebrać ‘żebrąć’; *žebrok* 17, 25P, por. żebraczka (N Fem., s. 305); **żebrak** ‘człowiek, który żyje z jałmużny: żebrąć; *žebak* 15, 15L, 93C.

-elak:

Nazwy ustalone w gwarach przez formant **-elak** to postaci morfologiczno-fonetyczne jednego znaczenia leksykalnego, wyrażonego przez ogólnopolski, również potwierdzony w gwarach, rzeczownik **wisielec**, czyli ‘ten, kto się powiesił’ (patrz s. 79–80). Jego warianty strukturalne z wykładnikami: **-elec**, **-eluch** zostały omówione na stronach poświęconych wymienionym formantom (patrz s. 79, 81).

Derywaty opierają się na różnych postaciach morfologiczno-fonetycznych czasownika niedokonanego – *wisieć*, czyli – *wiścieć*, *wiścieć*.

Ustalone nazwy wyrażają subiekta stanu rezultatywnego (por. *-elec*, s. 79).

wisielak ‘wisielec’: *wisieć*; *višelak* 74, *višelok* 12J, 15T, 19J, 20J, 71, 72, 72D, 73, 75, 76, 77, 78, 82a, 87, 97, 114, por. *wisielec*, *wisieluch*; **wiścielak** ‘wisielec’: *wiścieć* ‘*wisieć*’; *na smentožu sfecunym ře xovo še vičšelokuf* 25P, por. *wiścielec*, *wiścieluch*; **wiśsielak** ‘wisielec’: *wiśsieć* ‘*wisieć*’; mp. 381, por. *wiśsielec*, *wiśsieluch*.

-ek:

Sufiks *-ek* już w pn.słow. pełnił funkcję formantu nazw wykonawców czynności (Ślawnski, 1974: 93). Poświadczany jest w tej funkcji przykładami notowanymi w tekstach od XIV w., np. *młoczek*, *grajek*, *nurek*, *skoczek* (Doroszewski, 1928: 28–31, Klemensiewicz, 1981: 199, Kleszczowa, 1998: 95).

Obecnie N Sub. derywowane formantem *-ek* uznawane są za nieliczne (Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 169; Grzegorzczkowska, 1998: 400). Znaczna część przytaczanych nazw ma znaczenie atrybutywne, np. *beczek*, *mruczek*, *plączek* (Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 169). Na to, że „nazwy wykonawców czynności (nomina agentis) [derywowane tym formantem] stanowią pewną odmianę rzeczowników atrybutywnych, ponieważ są to w gruncie rzeczy nazwy nosicieli cech werbalnych” zwrócił już uwagę Witold Doroszewski (Doroszewski, 1928: 28).

W opracowaniach poświęconych słowotwórstwu gwarowemu znajdujemy jednak przykłady potwierdzające użycie formantu *-ek* w kształtowaniu nazw subiektów czynności neutralnych stylistycznie (por. Warchoł, 1967: 144; Bąk, 1968: 77; Laskowski, 1971: 19; Chludzińska-Świątecka, 1972: 165–166; Malec, 1976: 37; Cyran, 1977: 21; Dejna, 1989/1990: 31; Habrajska, 1989/1990: 94).

Przytaczane w materiale derywaty kształtowane są w oparciu o czasowniki na *-ać*, *-ić*, *-ować*. W przypadku rzeczownika **przekupek** wskazana została podstawa – *przekupiać* (zanotowana w gwarach), nie można jednak wykluczyć, jako podstawowego, czasownika dokonanego – *przekupić*.

Jak większość omawianych formacji pochodzenia gwarowego również dla nazw osobowych subiektów czynności o wykładniku *-ek* znajdujemy w zanotowanym materiale struktury wariantywne, np. na *-ca*, por. **grajek** / *grajca*, *-nik*, por. **przekupek** / *przekupnik*, *-eń*, por. **przekupek** / *przekupień*, *-arz*, por. **młoczek** / *młocarz*, czy *-ista*, por. **skrzypek** / *skrzypista*.

grajek ‘człowiek, który gra zawodowo na instrumencie’: *grając* (Reichan, 1999), *grać*; *grajek* 1G, 15, *grojek* 15L, 25P, 93C, por. *grajca*; **młoczek** ‘człowiek, który młóci zboże cepem’: *młócić*; *młoczek* 30K, por. *młocarz*; **przekupek** ‘człowiek trudniący się drobnym handlem’: *przekupiać* ‘*handlować artykułami spożywczymi*, skupując je za miastem, by je sprzedać w mieście drożej’ [Bańkowski, 2000]; *pšekupek* 19J, por. *przekupnik*, *przekupień*, *przekupka* (N Fem., s. 304); **skrzypek** ‘grajek, członek kapeli wiejskiej’: *skrzypać* / *skrzypieć* [Brückner, 1993, s.v. *skrzyp*]; *skšypek* 1G, 15T, 19J, 24S, 25P, 30K, 93C, por. *skrzypista*.

-yk:

Formant powołuje nazwę subiekta stanu rezultatywnego – **umrzyk** ‘nieboszczyk’: umrzeć; *“umżyki t^uś strosąjo* 43. Derywat ustalono w oparciu o czasownik dokonany z tematycznym sufiksem *-e-*.

-nik:

Derywaty z formantem *-nik* stanowią grupę stosunkowo liczną. Do kategorii N Sub. włączone zostały 22 formacje, których znaczenie leksykalne ukształtowane zostało ze względu na podejmowaną przez osobowe desygnaty działalność związaną głównie z ich profesją, por. **kastrownik**, **kierownik**, **lotnik**, **lutownik**, **miernik**, **miskownik**, **przekupnik**, **przewoźnik**, **rzeźnik**, **wyrobnik**. Niekiedy definiująca wykonawcę czynność wyraża działania okazjonalne, okresowe, por. **czarownik**, **kolędnik**, **kośnik**, **namównik** ‘swat’, **tańcownik**.

Formant *-nik* wyodrębniony został z rzeczowników zawierających przed *-ik* formant przymiotnikowy *-en*, np. *kierownik*, *modelownik*, *rytownik*, *pracownik*, *pochlebnik* (XIV w.) (Klemensiewicz, 1981: 198).

O wysokiej frekwencji sufiksu w staropolszczyźnie pisze Krystyna Kleszczowa i notuje 60 utworzonych za jego pomocą formacji. Autorka zanotowany stan odnosi do współczesności i stwierdza znaczne ograniczenie jego produktywności, wręcz zalicza go do typów nieproduktywnych – jedynie dość licznych (Kleszczowa, 1998: 95, 96).

W *Słotwotwórstwie współczesnego języka polskiego* Renaty Grzegorzczkovej i Jadwigi Puzyniny czytamy o tendencji wycofywania z użycia niektórych nazw osobowych wykonawców czynności, opatrywaniu tych samych w *Słowniku języka polskiego* (Doroszewski, 1958–1969) kwalifikatorem – dawne, por. *dokucznik*, *dorobnik*, *napadnik*, *objezdnik*, *powoźnik*, *poręcznik* ‘poręczyciel’, *przestępnik*, *rozdawnik*, *zaczepnik*, *żeglownik* (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 195).

O udziale formantu w powoływaniu nazw osobowych wykonawców czynności pisze także Halina Satkiewicz – zauważa, że staje się on coraz mniej produktywny w tej funkcji, a jego rola słotwórcza ogranicza się do powoływania nazw nieosobowych wykonawców czynności – nazw narzędzi, „bo z dziedziny tworzenia nazw osobowych bywa wypierany przez inne sufiksy” (Satkiewicz, 1969: 26–27).

Gwarowe N Sub. z formantem *-nik* derywowane są zasadniczo od czasowników niedokonanych, o tematach na *-owa-*, por. **czarownik**: czarować, **kastrownik**: kastrować, **kierownik**: kierować, **kłusownik**: kłusować, **kolędnik**: kolędować, **lutownik**: lutować itd. Poza tym podstawy stanowią czasowniki niedokonane z tematycznym *-a-*, por. **lotnik**: latać, **rzeźnik**: rzezać oraz *-i/-y-*, por. **kośnik**: kosić, **miernik**: mierzyć, **przewoźnik**: przewozić, **rozwodnik**: rozwódzić (się). Nazwa **rozwodnik**, choć formalnie związana jest z czasownikiem niedokonanym, wyraźnie wskazuje na subiekta stanu rezultatywnego.

Dla dwóch formacji jako motywujące ustalone zostały czynności wyrażone przez czasowniki dokonane – **namównik** ‘swat kojarzący małżeństwa’: *namówić*, oraz **wyrobnik** ‘chłop posiadający tylko dom i kawałek roli, najmujący się do sezonowej roboty’: *wyrobić*. Przyjąć jednak należy, że w zależności od ich użycia w tekście, rzeczowniki **namównik** i **wyrobnik** wyrażać mogą zarówno wykonawcę czynności stałej, powtarzanej – **namównik** ‘ten, kto swata’, **wyrobnik** ‘ten, kto wyrabia’, jak i dokonanej – ‘ten, kto namówił, czyli wyswatał’, ‘ten, kto wyrobił’. Nie można zatem jednoznacznie stwierdzić, że derywaty nie zachowują zgodności aspektowej z motywującymi je znaczeniami czynności dokonanych. Możliwe jednak jest uznanie dwóch form aspektowych czasowników podstawowych, z uwzględnieniem w procesie derywacji alternacji samogłoskowych, por. **namównik**: *namówić* / *namawiać* (ó:a), **wyrobnik**: *wyrobić* / *wyrabiać* (o:a).

Zanotowanymi w gwarach strukturami wariantywnymi dla N Sub. derywowanymi formantem *-nik* są nazwy z wykładnikami: *-ec*, por. **kośnik** / *kosiec*, **polownik** / *polowiec*, *-acz*, por. **miśkownik** / *miśkowacz*, **rabownik** / *rabowacz*, *-ek*, *-eń* por. **przekupnik** / *przekupek* / *przekupień*, *-ynier*, por. **kośnik** / *kosynier*, *-ator*, por. **kastrovník** / *kastrator*, *-arz*, por. **kolędownik** / *kolędziarz*, **kośnik** / *kosiarz*, **lutownik** / *luciarz*, *-uś*, por. **rabownik** / *rabuś*.

Jako wykładnik osobowych nazw subiektów czynności *-nik* potwierdzany jest w opracowaniach słowotwórczych dotyczących leksyki gwarowej, często ich autorzy podkreślają znaczną jego aktywność w tym obszarze językowym (por. Cyran, 1960: 182; Dobrzyński, 1967: 18–19; Górniewicz, 1967: 43; Warchoł, 1967: 144; Bąk, 1968: 77; Mrózek, 1970: 193; Laskowski, 1971: 20–21; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 167; Kowalska, 1975: 57, 1979: 33; Malec, 1976: 60; Cyran, 1977: 28; Zdancewicz, 1980: 96; Dejna, 1989/1990: 44; Habrajska, 1989/1990: 104; Sajewicz, 2002: 200–203, 205–207).

czarownik ‘człowiek obdarzony przez diabła mocą rzucania czarów’: *czarować*; *carovník* 1B, 1G, 12J, 15, 15L, 19J, 24S, 93C, por. *czarownica* (N Fem. s. 304); **kajstrownik** ‘kastrator’: *kajstrować* ‘kastrować’; mp. 536, por. *kajstrator*; **kastrovník** ‘weterynarz, który kastruje zwierzęta’: *kastrować*; *kastrovník* 87, por. *kastrator*; **kierownik** ‘człowiek, który kieruje szkołą lub przedsiębiorstwem’: *kierować*; *kerovník skouy skarżyú še, ze žeći duzo "opuscajo gožin* 30K, *kerovník* 1G, 6T, 15T, 19J, 24S, 38, 39, 40, 49, 50, 50Z, 93C, *kerovník* 13S, 14, 15L, 26K, 61, por. *kierownicza* (N Fem. s. 304), por. też N Instr.; **klusownik** ‘mężczyzna, który nielegalnie poluje’: *klusować*; *klusovník* 1G, 12J, 15T, 25R, 30K, *kusovník* 13Op, 20J; **kolędnik** ‘jeden z grupy chłopców, którzy w okresie Bożego Narodzenia chodzą po domach z szopką lub gwiazdą i kolędują oraz zbierają datki’: *kolędować*; *kolendník spevo kolendy* 25P, *kol'indníki* 1G, *kolendníki* 15T, por. *kolędziarz*; **kośnik** ‘kosiarz’; *kośnik* 15L, por. *kosiec*, *kosynier*, *kosiarz*; **lotnik** ‘pilot’: *latać*; *lotník* 1G, 15T, 19J, 30K; **lutownik** ‘człowiek, który lutuje garnki’: *lutować*; *lutovník* 15L, por. *luciarz*; **miernik** ‘geodeta dokonujący pomiarów pól’: *mierzyc*; *merník* 15, 15L; **miśkownik** ‘kastrator’: *miśkować* ‘kastrować’; mp. 536,

por. miśkowacz, miśkarz; **namównik** 'swat kojarzący małżeństwa': namówić; *namůvňik* 61; **naślednik** 'następca': naśladować; *naśledňik* 71, 72D; **polownik** 'myśliwy': polować; *polovňik* 1G, 41, por. polowiec; **pracownik** 'robotnik': pracować; *pracovňik* 15L, 25R, por. pracownica (N Fem., s. 304); **przekupnik** 'człowiek trudniący się drobnym handlem': przekupiać 'handlować artykułami spożywczymi, skupując je za miastem, by je sprzedać w mieście drożej' [Bańkowski, 2000]; *překupňik* 13Op, 93, por. przekupek, przekupień; **prześladownik** 'prześladowca': prześladować; *přešladovňik* 15L; **przewoźnik** 1/ 'człowiek, który przewozi przez wodę', 2/ 'woźnica przewożący ludzi wozem': przewozić; 1/ *převožňik* 1G, 30K, 2/ *pševožňik* 15L, 15T, 19J, 28D; **rabownik** 'złodziej': rabować; *rabovňik* 25P, por. rabowacz, rabuś; **ozwodnik** / **rozwodnik** 'mężczyzna rozwiedziony': (r)ozwodzić (się); *uozvodňik* 15L, 19J, 20J, *rozvodňik* 1B, 1G, 15T, 16S, 24S, 93C, *za rozvodňika posuť* 30K; **rzeźnik** 'rzemieślnik, który rżnie bydło i sprzedaje mięso': rzezać; *žežňik* / *zežňik* 15L, *žežňik* 1G, 12J, 15, 19J, 24, 30K, 93C, *jak tera u žežňikuf* 104; **tańcownik** 'mężczyzna dobrze tańczący': tańcować; *tañcovňik* 15, 25R, por. tańcownica (N Fem., s. 304); **wyrobnik** 'chłop posiadający tylko dom i kawałek roli, zajmujący się do sezonowej roboty': wyrobić 'wypracować'; *vyrobňik* 1G, 10M, 12J, 13Op, 14, 15T, 19J, 24S, 25P, 30K, 34W, 93C, *vyrobňik – dum moũ, bezrolny* 104; **zaletnik** 'kawaler uwodzący panny': zalecać (się); *zoletňik to ěino ěeko za pannaněi* 25P.

-elnik:

Formant *-elnik* wyodrębniony został w dwóch formacjach – **czytelnik**: czytać; *cytelňik* 15L; **męczelnik** 'męczennik': męczyć (się); *f cteržestu myncelňikuf ěag desc leję, to bežę lou šedym dñi albo šedym tygodñi* 19J. Pierwsza wskazuje na osobowego wykonawcę czynności, druga na subiekta stanu.

Derywaty kształtowane są w oparciu o czasowniki niedokonane, zawierające tematyczne *-a-*, *-y-*, por. czytać, męczyć (się).

-al:

Na obecność tego formantu w derywatach gwarowych wskazuje Władysław Cyran. Autor wśród licznych przykładów wymienia i te, które ukształtowane zostały w oparciu o podstawy czasownikowe – neutralne stylistycznie, pozbawione zabarwienia emocjonalnego, por. *kował, grał* (Cyran, 1977: 77).

Formacje o tej wartości kategorialnej, głównie *kował*, potwierdzone są także w innych opracowaniach z zakresu słowotwórstwa gwarowego (por. Szymczak, 1961: 173; Dobrzyński, 1967: 10; Bąk, 1968: 77; Górniewicz, 1968: 66; Habraj-ska, 1989/1990: 89; Sajewicz, 2002: 218).

Na gruncie polszczyzny ogólnej formant *-al* uznany został za nieaktywny derywacyjnie w zakresie łączliwości z podstawami czasownikowymi (por. Gaertner, 1934: 282; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 215, Gala, 1985: 348–350).

W gwarach północnomalopolskich formant *-al* tworzy nazwę **kował** 'rzemieślnik': kować 'kuć'; *kovał* 10, 10M, 15L, 26K, *kovol* 1B, 1G, 11, 12, 12J, 13Op, 13S, 14, 15, 15L, 15T, 17, 19J, 20J, 23B, 24S, 25P, 26K, 30K, 32, 32K, 42B, 91, 93C, *kovāl* 20, 25R, 34W, 50Z, 58, 61, *k^uovol* 57, *k^uovāl* 24, 25R, 57, *k^uoval* 55, *k^uovolōvi* 43, *k^uovale* 24, por. kowalicha (N Famil., s. 307), kowalka (N Famil., s. 307), kowalowa (N Famil., s. 307), kowalczyk (N Famil., s. 307), kowaleczka (N Famil., s. 307). Jej podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na *-owa-*, por. kować. Czasownik ten, w tej postaci morfologicznej, wskazywany jest jako podstawa derywacyjna nazwy subiekta – **kował**, bądź nazwy środka czynności – kowadło.

-la:

Wykładnik *-la* jest żeńskim odpowiednikiem sufiksu *-l*. Wyjątkową zaś formą na *-la* rodzaju męskiego jest *cieśla* (Doroszewski, 1929: 70).

Derywat ten odnotowany został w gwarach – **cieśla** 'rzemieślnik, który stawia domy z drewna': ciosać; *ćeśla* 1G, 12J, 13Op, 15, 15L, 15T, 17, 19J, 20J, 24S, 25R, 30K, 32K, 42B, 59, 83B, 93C, *ćeśla postavi* *χαυυπε* 16S, *ćeśle robiły* 16. Jego podstawą jest czasownik niedokonany na *-ać*. W procesie derywacji dochodzi do alternacji samogłoskowej (e:o).

-iciel/-yciel:

Formant ten został wyodrębniony z tworów odczasownikowych na *-ciel*, których podstawę słowotwórczą stanowił temat czasu przeszłego na *-i/-y-* (Klemsiewicz, 1981: 198). Od staropolszczyzny odpowiadał za powoływanie nazw osobowych wykonawców czynności – rzeczowników czynnikowych osobowych (Gaertner, 1934: 284), którym często w różnych okresach rozwoju polskiego języka literackiego nadawano charakter określników jednorazowych (Gaertner, 1934: 284). Niektóre z nich uległy zapomnieniu (Peplowski, 1974).

Współcześnie typ ten jest uznawany za produktywny, potwierdzany licznymi przykładami (Grzegorzczkova, 1998: 400). Obecny jest także w derywatach gwarowych (por. Szymczak, 1961: 173; Dobrzyński, 1967: 13; Warchoł, 1967: 144; Górniewicz, 1968: 69; Bąk, 1968: 77; Mrózek, 1970: 196; Chludzińska-Świątecka, 1972: 168; Malec, 1976: 43; Kowalska, 1975: 55; 1979: 31; Zdancewicz, 1980: 92; Habrajska, 1989/1990: 97; Sajewicz, 2002: 220–223, 223–224)⁸.

⁸ W większości przytoczonych opracowań w derywatach wyodrębniany jest formant *-ciel* (Szymczak, 1961: 173; Dobrzyński, 1967: 13; Warchoł, 1967: 144; Górniewicz, 1968: 69; Bąk, 1968: 77) bądź wskazywane są dwa formanty *-ciel*, *-iciel* (Chludzińska-Świątecka, 1972: 168; Malec, 1976: 43; Kowalska, 1975: 55; 1979: 31; Sajewicz, 2002: 220–223).

Podstawami dla funkcjonujących w gwarach nazw osobowych subiektów czynności kształtowanych przez formant *-iciel/-yciel* są czasowniki o temacie *-i/-y-*, zarówno niedokonane, jak i dokonane prefigowane, np. **czciciel**: czcić, **stręczyciel**: stręczyć, **nauczyciel**: nauczyć, **odkupiciel**: odkupić. Na uwagę zasługują formacje: **nauczyciel**, **uczyciel**. Występują one w gwarach w tej samej funkcji semantycznej ‘człowiek trudniący się (najczęściej zawodowo) uczeniem kogoś, wykładowca jakiegoś przedmiotu, udzielający lekcji’ [Szymczak, 1992, s.v. nauczyciel]. Ustalane są one jednak w oparciu o różne struktury aspektowe czasownika dokonaną prefiksálną nauczyć i nieprefigowaną niedokonaną – uczyć.

Analiza czasowników dokonanych jako podstawowych i kształtowanych w oparciu o nie struktur derywowanych wykazuje, że zachowują one relacje formalne, nie zawsze jednak mówić możemy o ich zgodności aspektowej, por. **odkupiciel** (dk.): odkupić (dk.), **stworzyciel** (dk.): stworzyć (dk.), **zbawiciel** (dk.): zbawić (dk.), ale **nauczyciel** (ndk.): nauczyć (dk.), **oskarżyciel** (ndk.): oskarżyć (dk.), **zaskarżyciel** (ndk.): zaskarżyć (dk.).

Ustalone formantem *-iciel/-yciel* słowotwórcze nazwy subiektów czynności należą do różnych klas semantycznych. Występują wśród nich nazwy zawodowe, np. **czyściciel** ‘kastrator’, **nauczyciel**, **uczyciel**, nazwy związane z kultem religijnym, np. **czciciel**, **odkupiciel**, **stworzyciel**, **zbawiciel**, nazwy kształtowane w oparciu o wyrażane czasownikami skłonności bądź działania wynikające z codziennych, kulturowych zachowań mieszkańców wsi, np. **mściciel**, **stręczyciel**, **żywiciel**. Dwie nazwy – **oskarżyciel** ‘człowiek, który skarży kogoś do sądu, oskarża’ i **zaskarżyciel** ‘osoba wnosząca skargę do sądu, zaskarża’, należą do terminologii sądowniczej.

czciciel ‘wyznawca’: czcić; *ćićiel* 1S, 1SL; **czyściciel** ‘kastrator’: czyścić ‘kastrować’; *cyścićiel* 11, 13Op, 1SL; **dusiciel**: dusić; *duścićiel* 1SL; **mściciel** ‘człowiek, który mści się za wyrządzone krzywdy’: mścić (się); *mścićiel* 1S, 1SL; **nauczyciel**: nauczyć, *io to ne znouym tego na^uucycela / na^ućićela* 16S, *tamte na^ućićele* 11, *na^uuczyćiel* 26K, *na^uucyciel / na^uuścićiel* 1G, 20, *na^uucyciel* 24S, 43, 61, *na^uucyciel* 13Op, 15, 23B, 30K, 32K, 93C, 104, *na^uuścićiel* 12J, 15L, 15T, 20J, *naucyciel* 10, 10M, 13S, 17, 25R, 27N, 50Z, 57, 83B, *naucyciel* 19J, *n^aucyciel* 34, *naucićiele* 11, por. nauczycielka (N Fem. s. 304); **odkupiciel** ‘zbawca, który odkupił nasze grzechy’: odkupić; *uotkupićiel* 1S; **oskarżyciel** ‘człowiek, który skarży kogoś do sądu’: oskarżyć; *oskarzyćiel* 1G, 15T, *uoskarzyćiel* 19J, 30K; **stręczyciel** ‘o swacie’: stręczyć ‘swatać’; *strecyciel* 15L; **stworzyciel** ‘Bóg’: stworzyć; *stfożyćiel* 15L; **uczyciel** ‘nauczyciel’: uczyć; *ucyciel* 25P, por. uczycielka (N Fem. s. 305); **zaskarżyciel** ‘powód, osoba wnosząca skargę do sądu’: zaskarżyć; *muj sumšot to jno še bavi v zoskarzyćela* 25P; **zbawiciel** ‘odkupiciel’: zbawić; *zbavićiel* 1S, 15L; **żywiciel** ‘ojciec’: żywić; *zywićiel* 15L.

-ny:

Sufiks wskazany został tylko w jednej formacji **podróžny** ‘człowiek będący w podróży’: podróżować; *podružny* 11. Jego obecność w klasie derywatów rze-

czownikowych jest wtórna, genetycznie jest on właściwy przymiotnikom. Tu został przeniesiony w wyniku substancywizacji przymiotnika, podobnie jak: *radny*, *wierny* (por. Grzegorczykowa, Puzynina, 1979: 246–247).

Derywat zachowuje przymiotnikowy wzorec odmiany. Jego podstawą jest czasownik niedokonany na *-ować*.

Przyjąć jednak możemy, że **podróżny** to także ‘ten, kto jest w podróży’, wówczas motywującym stanie się znaczenie czynności wyrażonej przez rzeczownik. Formalnie zatem należy dla nazwy **podróżny** motywację czasownikowo-rzeczownikową.

-eń:

Nazwa – **przekupień** ‘handlarz’: przekupiać ‘handlować artykułami spożywczymi, skupując je za miastem, by je sprzedać w mieście drożej’ [Bańkowski, 2000]; *pšekupíń* 15L, por. *przekupek*, *przekupnik* – została przytoczona we wcześniejszych omówieniach, jako wariant słowotwórczy formacji: **przekupek** (patrz s. 89), **przekupnik** (patrz s. 92). Dla zanotowanych w gwarach derywatów została przyjęta podstawa wyrażona czasownikiem niedokonanym o temacie na *-owa-*.

Podstawami dla rzeczowników: **brodzień** ‘człowiek brodzący po wodzie’: *brodzić*; *brożeń* 15L, por. N Instr.; **uczeń** 1/ ‘ten, kto uczy się w szkole’, 2/ ‘ten, kto uczy się fachu, zawodu’: *uczyć* (się); 1/ *co za uucyń* 30K, *uuczeń* 1B, 15, *uucyń* 15L, 15T, 19J, 32K, *uucyń* 1G, 12J, 24S, 93C, *uucń* 12J, 13Op, 17, 20J, 23, 2/ *uucnie terminuioń u maįstra* 25P, *ucyń* 93C, *uucyń* 24S, por. *uczennica* (N Fem., s. 304) są czasowniki niedokonane o temacie *-i-/-y-*.

-ynier:

Rzeczownik – **kosynier** ‘kosiarz’: *kosić*; *kosyńer* 83L, por. *kosiec*, *kośnik*, *kosiarz* – został utworzony od czasownika niedokonanego o temacie na *-i-*. Wariantywnymi dla derywatu są formacje o wykładnikach: *-ec*, por. *kosiec*, *-nik*, por. *kośnik*, *-arz*, *kosiarz*.

-ator:

Formant tworzy derywaty: **kajstrator** ‘weterynarz, który kastruje zwierzęta’: *kajstrować*; *kajstrator* 13, por. *kajstrownik*; **kastrator** ‘weterynarz, który kastruje zwierzęta’: *kastrować*; *kastrator* 28D, por. *kastrownik*. Zachowują one związek formalny z różnymi postaciami morfologiczno-fonetycznymi jednego czasownika, wyrażającego czynność niedokonaną.

Wariantywne postaci dla derywatów na *-ator* wyraża wykładnik *-nik*, por. *kajstrownik*, *kastrownik*.

-atór:

Jest to wariant morfologiczno-fonetyczny sufiksu *-ator* z nazwą gwarową **chajstrator** ‘kastrator’: *chajstrować* ‘kastrować’; *chajstratur* 13S. Jego podstawą

jest czasownik niedokonany o przyrostku tematycznym *-owa-*. Derywat przejmuje aspekt czasownika podstawowego, wyraża wykonawcę czynności niezakończonych, powielanej.

-arz:

Przyrostek *-arz* pierwotnie był łączony z podstawami rzeczownikowymi w procesie tworzenia nazw wykonawców zawodów. „Wyrazy typu *lěkar’b*, *krupar’b*, *zvonar’b* są motywowane podwójnie: zarówno przez podstawowe rzeczowniki *lěkъ*, *krupa*, *zvonъ*, jak i występujące paralelnie czasowniki *lěčiti*, *krupiti*, *zvoniti*. Istnienie tego rodzaju wyrazów kojarzących się także i z czasownikami wywołało rozszerzenie możliwości derywacyjnych suf. *-ar’b* także na podstawy werbalne. W ten sposób na gruncie poszczególnych języków słow. powstały paralelnie dewerbalne nomina agentis na *-ar’b* (nieznane jeszcze w scs), np. *pekar’b* ‘piekarz’: *pekъ* *pekti* ‘piec’” (Sławski, 2011: 132). Na gruncie polskim sufiks *-arz* w funkcji tworzenia nazw osobowych wykonawców czynności potwierdza formacja *włodarz* (XV w.) (Klemensiewicz, 1981: 198).

Współcześnie jest wskazywany w dość licznych przykładach (ok. 90 notowanych w *Słowniku języka polskiego* – Doroszewski, 1958–1969). Wśród nich znaczną większość stanowią, motywowane znaczeniami czynności, nazwy wykonawców zawodów poza tym terminy specjalne, a także wyrazy nacechowane potocznością (Grzegorzczkova, 1998: 403; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 278–280).

Obecne w słownictwie gwarowym dewerbalne struktury z sufiksem *-arz*, wpisują się w semantyczny schemat ukształtowany w polszczyźnie ogólnej. Są zatem wśród nich przede wszystkim nazwy zawodowe, a także takie, które wyrażają wykonawcę czynności podejmowanej okresowo, okazjonalnie, np. w czasie prac polowych czy świąt, por. **garbarz**, **grabarz**, **mularz**, **misiarz**, **piekarz**, a także **kołędziarz**, **młocarz**, **siekarz**.

Dla niektórych nazw obecnie wskazać możemy podwójną motywację – czasownikowo-rzeczownikową, por. **druciarz**: drutować / drut, **hafciarz**: haftować / haft, **handlarz**: handlować / handel, **kołędziarz**: kołędować / kołęda, **lekarz**: leczyć / lek, **luciarz**: lutować / lut, **mularz** / **murarz**: murować / mur, **szklarz**: szklić / szkło. Dla tych formacji motywacja czasownikowa wydaje się wtórna. Jako prymarne przyjąć należy podstawy rzeczownikowe, znaczeniowo powiązane rolą narzędzia, obiektu czy rezultatu z podjętą przez desygnat czynnością. Motywacja czasownikowa pojawiła się, gdy wykorzystane jako podstawy rzeczowniki posłużyły do utworzenia odpowiednich form czasownikowych głównie na *-ować*, także na *-ić/-yć*. Jak pisze Henryk Wróbel: „Nie są one wyspecjalizowane w przekazywaniu określonych znaczeń predykatów, lecz są globalnymi zastępnikami czasowników o różnych treściach, a rodzaj relacji między nimi i podstawami jest dedukowany ze wszystkich składników struktury zdaniowej, opartej na derywacji” (Wróbel, 1998: 578). Czyli, np. **druciarz** to ‘ten, kto drutuje’ bądź ‘ten,

kto przy użyciu drutu zalepia garnki', **hafciarz** to 'ten, kto haftuje' bądź 'ten, kto robi haft', **handlarz** to 'ten, kto handluje' a także 'ten, kto trudni się handlem' itd.

W materiale formalnie przyjęto dla powyższych derywatów podstawy czasownikowe przede wszystkim ze względu na ich obecność w gwarach, a także ze względu na podejmowaną w pracy tematykę. Ustalenie jako wyłącznych podstaw rzeczownikowych wiązałoby się jedynie z przesunięciem formacji do rozdziału, w którym omawiane są derywaty o czynnościowym znaczeniu wyrażanym poza ich strukturą.

Formant *-arz* łączony jest wyłącznie z czasownikami niedokonanymi o tematach na *-owa*, *-i/-y-* oraz *-a*, wśród których wykorzystane zostały także czasowniki wielokrotne⁹, np. **miśkarz**: miśkać, **piekarz**: piekać, **siekarz**: siekać.

Paralelnie z nazwami subiektów czynności z wykładnikiem *-arz*, w gwarach funkcjonują struktury o formantach: *-ec*, por. **handlarz** / handlowiec, **kosiarz** / kosiec, *-ak*, por. **misiarz** / misiak, *-ek*, por. **młocarz** / młócek, *-nik*, por. **kołędziarz** / kołędnik, **kosiarz** / kośnik, **luciarz** / lutownik, *-ynier*, por. **kosiarz** / kosynier, *-erz*, por. **handlarz** / handlerz.

druciarz 'wędrowny rzemieślnik drutujący pęknięte garnki lub lutujący dziurawe naczynia': drutować; *drucaś* 34W, *drucoś* 1G, 13S, 15L, 15T, 19J, 30K, 93C, *drucaże* z *Gal'icyji*; **garbarz** 'rzemieślnik garbujący skóry': garbować; *garbaś* 30k, *garboś* 15, 15T, 19J, 24S, 25P, 93C; **grabarz** 'pracownik cmentarza': grabać; *graboś kope duu na umarłego* 25P, *grabaś* 19J, 30K, *grabąś* 34W, 39, *graboś* 15L, 15T, 93C; **hafciarz** 'człowiek haftujący': haftować; *ħafčoś* 15L; **handlarz** 'kupiec uliczny, przekupień': handlować; *andłoś* 11, 12J, *ħandłoś* 1G, 13Op, 15, 15T, 19J, 20J, 24S, 25P, 30K, 93C, por. handlowiec, handlerz, handlarka (N Fem. s. 304); **kołędziarz** 'jeden z grupy chłopców, którzy w okresie Bożego Narodzenia chodzą po domach z szopka lub gwiazdą': kołędować; *kolenžoś se zarobi duza pińenży* 25P, 30K, *kol'інžoś* 16S, 19J, 90P, por. kołędnik; **kosiarz** 'mężczyzna, który kosi': kosić; *kośaś* 32, 49, 58, 60, *k^oośaś* 25R, *kośoś* 1B, 8, 12J, 13Op, 15, 15L, 15T, 19, 24S, 25B, 28D, 30K, 93, 93C, por. kosiec, kośnik, kosynier; **lekarz** 'doktor': leczyć; *lekaś* 1, 11, *lekąś* 40, *l'ikaś* 58, 121, *l'ikaś* 25R, *l'okoś* 17, 26K, *likąś* 25R, 43, *l'ýkoś* 15, *l'ikaż* 6, 23B, 117, *likoś to nie vylycy 'ino skure zedže* 25P, 41, 43B; **luciarz** / **lutarz** 'człowiek, który lutuje garnki': lutować; *lučoś* 1G, 15T, 25P, 30K, 93C, *lutoś* 1G, 24S, por. lutownik; **malarz** 'mężczyzna, który zarabia malując ściany': malować; *byuym po maloža* 16S, *maloś* 15, 15L, 15T, 19J, 24S, 25P, 93, 93C, *malaże* nom. pl. 32K; **misiarz** 'kastrator': misić 'kastrować'; *miśaś* 72, 73, 74, 78, 85, 96, 117, *miśaś* 20, 24, 34W, 50Z, *mišoś* 1B, 6T, 10M, 12J, 13Op, 15, 15L, 16, 19, 20J, 24S, 25B, 71, 72D, 76, 79, 81, 82, 83, 83B, 84, 86, 87, 87S, 88, 89, 90, 93, 95, 97, 98, 98S, 99, 100, 121, por. misiak; **miśkarz**

⁹ Za czasowniki wielokrotne uznaje się tylko te, które mają formalny wykładnik iteratywności i wielokrotne znaczenie, niezależnie od kontekstu (Kucala, 1964: 205).

‘kastrator’: miśkać ‘kastrować’; *miśkaś* 57, 63G, *miśkoś* 26M, 42B, 43, 43B, 58M, 91, 93, por.; **młocarz** / **młotarz** / **młócarz** ‘człowiek, który młóci, najmuje się do młócenia cepem’: młócić; *myocoś* 1G, 12J, 15L, 15T, 17, 19J, 24S, 30K, 72D, 117, *myotoś* 15, por. młócek; **mularz** / **murarz** ‘mężczyzna, który buduje domy’: murować; *mulaż* *muruje* 72D, *mulaś* 11, 12J, 13S, 19J, 32K, 43, 59, *muláš* 25R, 43B, *muloś* 1G, 13Op, 15L, 15T, 16S, 17, 20J, 23B, 24S, 25P, 26K, 32K, 43, 93C; **piekarz** ‘ten, kto wypieka chleb’: piekać; *ucyŭ se na p ikoža* 16S, *pekoś* 1G, 15, 15L, 19J, 20J, 24S, 25P, 30K, 93C, *piekoś* 13Op, *pikoś* 12J, 26K, 32K, *pekaža* 32K, 62; **pielęgniarsz** ‘człowiek, który zajmuje się pielęgowaniem chorych’: pielęgnować; *pelegnoś* 15L; **pisarz** ‘pisarz gminny’: pisać; *pišo* 1G, 11, 13Op, 15L, 15T, 19J, 20J, 25P, 32K, 72D, 93C, por. pi-sarek (N Expr., s. 307); **siekarz** ‘żniwiarz najemny, kosiarz’: siekać; *sekaś by-um* 25R, *siokoś* 72D; **szklarz** ‘rzemieślnik wstawiający szyby’: szklić; *skło* 1G, 12J, 13Op, 15, 15L, 19J, 20J, 24S, 25P, 28D, 93C, 104, *zaśkliuy* *okna* *u skłoža* 16S; **tokarz** ‘rzemieślnik zajmujący się toczeniem, obrabianiem na tokarni’: toczyć; *tokaży pośebuio* 30K, *tokoś* 1G, 15, 15L, 15T, 19J, 24, 93C; **włodarz** / **włódarz** ‘rządca w posiadłości ziemskiej, ekonom’: władać; *vudodoś* 15L, 72D, *vudoś pilnovou luži* 48, 104.

-erz:

Formant tworzy derywaty: **falbierz** ‘farbiarz, pracownik, który farbuję wełnę’: falbować ‘farbować’; *falbeś farbuję* 90P, *do falbeža* 1, 25; **handlerz** ‘kupiec uliczny, przekupień’: handlować; *γandl’iš* 53, *χandl’iży vincy byuo* 90P, por. handlowiec, handlarz; **niścierz** ‘niszczyciel, ten, kto niści’: niścić ‘niszczyć’; *ty niścižu* 42B; **tancerz** ‘mężczyzna, który dobrze tańczy’: tańczyć; *tanceś* 17, por. tancerka (N Fem., s. 304). Ich podstawami są czasowniki niedokonane o przyrostkach tematycznych -owa-, -i-/-y-. Derywat **handlerz** w gwarach funkcjonuje obok formacji o tej samej funkcji semantycznej, kształtowanych przez formanty: -ec i -arz, por. handlowiec, handlarz.

-uś:

Formant -uś połączony z podstawą czasownikową (ndk., na -ować) kształtuje nazwę osobowego subiekta czynności – **rabuś** ‘złodziej’: rabować; *rabuś* 15L, 25P, por. rabowacz, rabownik.

„Jest to derywat nieco osłabiający nacechowanie ekspresywno-pejoratywne właściwe podstawie” (Grzegorzczkova, Puzyrnikina, 1979: 292). Do złagodzenia funkcji stylistycznej formacji pochodnych względem znaczenia czynności motywującej nie dochodzi w strukturach paralelnych o formantach -acz, por. rabowacz i -nik, por. rabownik.

Formant -uś jako wykładnik N Sub. został potwierdzony w gwarach powiatu niemodlińskiego (Dobrzyński, 1967: 22–23).

-ant:

Jak pisze Krystyna Waszakowa, „Formant *-ant* dający się wydzielić w toku synchronicznej analizy słowotwórczej w rzeczownikach typu *emigrant*, *demonstrant*, *okupant*, *symulant* jest jednym z ponad stu sufiksów należących do systemu słowotwórczego współczesnej polszczyzny (Waszakowa, 1990: 32). Jako formant rzeczownikowy *-ant* występuje w dwóch funkcjach słowotwórczosemantycznych. Przede wszystkim tworzy zarówno dewerbalne, jak i odrzeczownikowe nazwy osobowych subiektów czynności. Poza tym wykorzystywany jest do ustalania odczasownikowych nazw środków czynności (Waszakowa, 1990: 39).

W gwarach *-ant* tworzy nazwy: **muzykant** ‘grajek, członek kapeli wiejskiej’: muzykować; *muzykanty pšegrevaĳum, a puźni to špevaĳum* 15L, *muzykant* 1B, 1G, 11, 13Op, 13S, 15, 15T, 19, 19J, 20J, 24S, 30K, 32K, 55, 83B, 117, *muzykont* 25P, 93C, *muzykunt* 27, *muzykanti* 18; **prachtykant** ‘praktykant’: *prachtykować* ‘praktykować’; *prachtykant* 15L, *prachtykã* 59. Ustalonymi dla nich podstawami są czasowniki niedokonane na *-ować*.

Na temat nazwy – **muzykant** – szerokie rozważania przeprowadził Bogusław Kreja w artykule *Muzykant i inne singulativa na -ant* (Kreja, 1977(a): 199–202). W tekście zostały wskazane warianty znaczeń motywujących derywat. Mogą nimi być: czynność – muzykować, obiekt – muzyka. „Jednak [jak pisze autor] *muzykanta* można ujmować też inaczej. Jednym ze znaczeń wyrazu *muzyka* jest znaczenie ‘orkiestra’. Notuje to znaczenie nie tylko Doroszewski w *Słowniku języka polskiego* (por. np. >> Muzyka grała teraz dobrego starego walca >>) (Doroszewski, 1958–1969), ale też Linde, już od XVI w. poczynając (z B. Paprockiego, *Herby rycerstwa polskiego... 1584*) (Linde, 1854–1860). Znaczenie zbiorowe muzyki znają też gwary. [...] Tak więc formacja *muzykant* daje się sparafrazować jako ‘członek muzyki (= orkiestry), a więc w przypadku *-ant* można widzieć – również w ujęciu opisowym – formację syngulatywną” (Kreja, 1977(a): 200–201; por. też Dunaj, 1993: 59–62, Długosz-Kurczabowa, 1988).

Nie odnajdujemy w przywołanych tekstach potwierdzenia funkcji syngulatywnej formantu *-ant* w nazwie **prachtykant** ‘praktykant’.

-ent:

Na temat sufiksu *-ent* czytamy: „Segment *-ent* pojawia się w tych rzeczownikach, które pochodzą od czasownika łacińskiego odmieniającego się według koniugacji innej niż pierwsza – wtedy odpowiednie imiesłowy terażniejsze czynne przejmują końcówki *-ens*, *-entis* [...], por. *student* ← łc. *studens*, *-entis* ← *studēre*” (Waszakowa, 1990: 35).

W gwarach formant został wyodrębniony w derywacie **konkurent** ‘zalonek’: *konkurować*; *konkurynt* 1B. Jego podstawą jest czasownik niedokonany o przyrostku tematycznym *-ować*.

-ista:

Jest to wykładnik nazw osobowych subiektów czynności kształtowanych w oparciu o podstawy rzeczownikowe. Według Tadeusza Malca jest to właściwie pseudoformant „przypisywany do nielicznych formacji” (Malec, 1976: 52)¹⁰. Najczęściej formantowi *-ista* przypisuje się formacje tworzące semantyczną klasę nazw muzyków ustalanych od nazw instrumentów (Grzegorzczkowska, 1998: 434–435).

Dla formacji – **skrzypista** ‘grajek, członek kapeli wiejskiej’: skrzypać / skrzypieć [Brückner, s.v. skrzyp]; *skšyřpista* 1B, 15T, 25P, 104, por. skrzypek – przyjęto jednak podstawę czasownikową niedokonaną. Formant *-ista* mógł w tym przypadku zostać wykorzystany, przez analogię, w kształtowaniu nazwy należącej do tej samej, co formacje odrzeczownikowe, klasy semantycznej. W tej funkcji kategoryjalnej formant notuje także Walenty Dobrzyński (Dobrzyński, 1967: 17).

Obocznie z nazwą **skrzypista** w gwarach funkcjonuje derywat skrzyp-ek.

-stwo:

Formant w kategorii N Sub. znalazł się zapewne w rezultacie derywacji semantycznej rzeczownika – **zawiadowstwo** ‘pełnomocnik w gospodarstwie’: zawiadować ‘czymś kierować, zarządzać’; *zav̋adostfo* 15L, por. zawiadowca, któremu w gwarach nadano nowe znaczenie leksykalne – ‘osobę zawiadującą czyli pełnomocnika w gospodarstwie’ (por. Kleszczowa, 1998: 18–24). W tej samej funkcji semantycznej w gwarach używana jest nazwa – zawiadow-ca.

Podstawą derywatu jest czasownik niedokonany na *-ować*; przejmujący ten aspekt rzeczownik pochodny nazywa subiekta czynności ciągłej, niezakończonej.

Derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego, -o:

Podstawy czasownikowe posłużyły w gwarach do ustalenia nazw osobowych subiektów czynności w procesie derywacji paradygmatycznej (por. Kurzowa, 1974: 93–103; Waszakowa, 1993: 50–53). Są to rzeczowniki rodzaju męskiego wyrażające wykonawców czynności niedokonanej, tworzone od czasownikowych podstaw o niedokonanym aspekcie, tematycznym *-a-* oraz *-y-*.

Formacje o analogicznej strukturze i tej samej wartości kategoryjalnej przytaczają niektóre opracowania dotyczące słowotwórstwa gwarowego (por. Górnowicz, 1968: 64; Chludzińska-Świątecka, 1972: 162–163; Cyran, 1977: 35).

swat ‘ten, który kogoś z kimś swata, pośredniczy w zawarciu związku małżeńskiego’: *swatać*; *sfat* 1G, 13Op, 15L, 16S, 20, 24S, 30K, 43, *sfat starostu-je do veselo* 19J, *sfot* 20J, 26K, 93, por. swatka (N Fem., s. 304), swatowa (N Fa-

¹⁰ Opinia ta dotyczy formacji odrzeczownikowych; w gwarze wsi Rachanie *-ista* nie jest łączony z podstawami czasownikowymi.

mil., s. 307); **wróż** 'człowiek, który zajmuje się wróżbiarstwem': wróżyć; *vrus zavdyg vyvrusy pogode, kazden žiń goduv vrusy, įaki beže mėsoc* 2SP, *vrus* 1G, 1S, 1ST, 19J, 24S, 30K, 34W, por. wróżka (N Fem., s. 305).

2.1.3. Nazwy atrybutywnych subiektów czynności, procesów, stanów, N Sub.Attr.

O potrzebie wyodrębnienia w systemie słowotwórczym kategorii atrybutywnych nazw subiektów czynności przekonują częste komentarze zamieszczane w opisach słowotwórczych nazw subiektów czynności (podawanych także jako nomina agentis, nazwy wykonawców czynności czy nazwy działacza), wśród których liczne określane są jako skłonnościowe, ze względu na ich funkcję semantyczną, bądź też zwracana jest uwaga na znaczenia leksykalne podstaw derywacyjnych – nacechowanych stylistycznie, wyrażających właściwości, także dźwiękonaśladowczych, bądź użytych w przenośnym znaczeniu. W oparciu o te najczęściej powoływane są derywaty asocjacyjne.

W odniesieniu do formacji na *-ek* Witold Doroszewski pisał: „Nazwy wykonawców czynności (nomina agentis) stanowią pewną odmianę rzeczowników atrybutywnych, ponieważ są to w gruncie rzeczy nazwy nosicieli cech werbalnych” (Doroszewski, 1928: 28; patrz też: 203–207; 1929: 63). Komentarz Henryka Gaertnera dotyczący derywatów dewerbalnych na *-ała* jest następujący: „Są to rzeczowniki prawie wyłącznie czynnikowe, oznaczające osoby według przejawu, znanego co do sposobu odbywania się. Charakterystykę osób w tych nazwach stanowi zatem sposób wykonywania pewnych czynności, a nie tylko sama czynność” (Gaertner, 1934: 278, patrz też: 305, 331). Wśród uwag zamieszczonych przez Romana Laskowskiego czytamy m.in. „Nomina agentis na *-ak* (...) mają z reguły pejoratywny charakter. Najczęściej wynika to ze znaczenia czasownika podstawowego, którym w większości wypadków bywa czasownik onomatopeiczny” (Laskowski, 1971: 15), (por. też Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 90, 91, 93, 114, 215–216, 223, 224; Sajewicz, 2002: 131, 136, 163–165, 173, 179–183, 200–207, 218–220, 225, 226–227, 259–261, 267–268; Gala-Milczarek, 2009: 87–92, 93–95; 2009(a): 72–73).

Decydującym głosem w kwestii odróżniania derywatów o wartości kategorialnej N Sub. od N Sub.Attr. jest opinia Wacława Cockiewicza wyrażona w tekście *Jak odróżnić działacza od nosiciela cechy* (Cockiewicz, 2001: 53–62). Najprostszym kryterium wydaje się być wyraźne określenie, kiedy czynność wykonywana przez nazywany desygnat jest działaniem celowym, świadomym, zamierzonym, kiedy natomiast postrzegana jest jako atrybut, właściwość, w związku z którą desygnat często jest także oceniany. By jednak odróżnienie to nie opierało się wyłącznie na intuicji językowej, pomocne staje się rozwiązanie zaproponowane przez badacza, który przedstawił dwa diagramy do przeprowadzenia analizy semantycznej klasycznych nazw wykonawców czynności i nazw atrybutywnych (patrz Cockiewicz, 2001: 58).

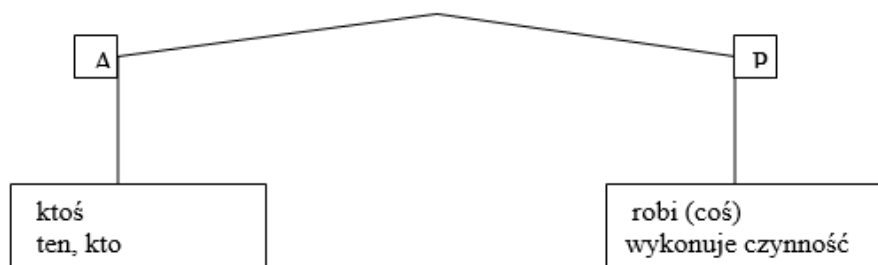

Diagram 1 – N Sub.

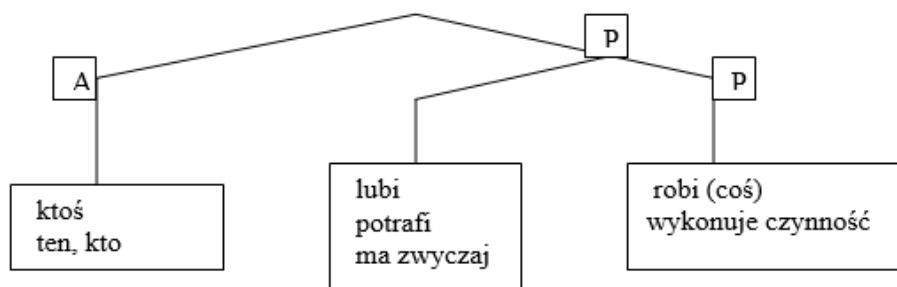

Diagram 2 – N Sub.Attr.

A – argument; P – predykat

„Na podstawie tych dwóch – odmiennych – struktur znaczeniowych [jak pisze Cockiewicz] można sformułować poszukiwane kryterium odróżniania odczasownikowych nazw osobowych wykonawców czynności od derywowanych również od podstaw werbalnych nazw osobowych nosicieli cech: jeżeli w strukturze znaczenia kategoryalnego derywatu argument, będący semantycznym korelatem formantu słotwórczego, nie wchodzi w bezpośredni stosunek z predykatem stanowiącym korelat podstawy słotwórczej, lecz ten ostatni zdominowany jest przez inny (modalny) predykat, nie mający w strukturze formalnej wyrazu osobnego korelatu, to taki derywat nie należy do kategorii nomina agentis, lecz do kategorii nomina attributiva” (Cockiewicz, 2001: 59).

W strukturze gwarowych N Sub.Attr. wyodrębnionych zostało 67 formantów łączonych głównie z atrybutywnymi podstawami werbalnymi. Do najliczniejszych należą derywaty na: *-acz, -uch, -ka, -ak, -ek, -nik, -ała, -us*. Często powoływane są nazwy w wyniku derywacji paradygmatycznej – dwurodzajowe na *-a* oraz wyłącznie męskie z formantem zerowym także sufiksalne na: *-ocha, -al, -arz*. Nieliczne, często pojedyncze przykłady, tworzone są przez formanty: *-ca, -ica, -nica, -awica, -erca, -ec, -elec, -aniec, -eniec, -awiec, -icz, -ach, -acha, -icha, -ucha, -och, -ciuch, -aluch, -czuch, -ajda, -ega, -uga, -aj, -ulka, -ałka, -ułka, -onka, -arka, -awka, -niak, -anek, -el, -iciel, -ula, -ał, -uła, -ajło, -ina/-yna, -elina, -izna, -iny (pl.t.), -ynia, -oń, -yń, -ator/-atór, -erz, -sa, -as, -tus, -isz, -uś, -ot, -ota, -awa*. Taka różnorodność formalna derywatów wynika zapewne z nadrzędnego – leksykalnego – kryterium klasyfikacji formacji. Gwarowe dewerbalne attributiva tworzą cztery klasy semantyczne: 1/ nazwy odnoszące się do desygnatów osobowych, **pittracha** ‘kobieta źle gotująca posiłki’, **sprzeka** ‘człowiek, który lubi się sprzeczać’, **la-tawiec** ‘człowiek lubiący się włóczyć, próżnować’, **glamak** ‘człowiek jedzący powoli, mlaskając’, **leżak** ‘człowiek, który ciągle leży, śpi’, **grzebek** ‘niezdara’, **marudnik** ‘człowiek, który marudzi’, **gegal** ‘jąkała’, **smarkula** ‘brudna dziewczyna’, **rykała** ‘człowiek pokrzykujący’, 2/ rzeczowniki nazywające wszelkie istoty świata fauny, por. **kwoka** ‘kura siedząca na jajach i wodząca kurczęta’, **cykacz** ‘konik polny’, **derkacz** ‘chruściel, *Crex crex*’, **mlaskacz** ‘pliszka, *Motacilla*’, **gonicha** ‘krowa w okresie popędu’, **świstka**: koń, który kopie, **piejak** ‘kogut’, **mruczek** ‘kot’, 3/ nazwy roślin, por. **powójka** ‘powój, bluszcz’, **smyczka** ‘ostra trawa’, **pławucha** ‘trawa na wodzie’, **lepka** ‘tłuste, lepkie zielsko rosnące w lnie’, **trząska** ‘rodzaj rośliny’, **smrodynia** ‘czeremcha, *Prunus padus*’, 4/ nazwy przedmiotów, por. **pylica** ‘piaszczysty grunt’, **parzucha** ‘kapusta z kartoflami’, **kopciuch** ‘lampa’, **chlebotka** ‘zepsute jajo’, **kłopotka** ‘stary but’, **skwierczka** ‘skwarek’, **trząska** ‘galaretka z wygotowanych kości i mięsa’, **smrodziny** ‘negatywnie o perfumach’. Znaczenia czynności, ze względu na które są określane, często oceniane, wyrażane są przez czasowniki niedokonane, wyrażające właściwości stałe, powtarzane, pojedyncze nazwy zachowują jedynie formalny związek z podstawami dokonanymi, por. **oszukaniec** ‘oszust’: oszukać, **udaniec** ‘człowiek, który udaje’: udać, **ochlapus** ‘pijak’: ochlapać (się) ‘spić się’.

Podstawami derywatów są czasowniki o tematach na: *-a*, np. **kwoka**: kwo-kać, **babracz**: babrać (się), **gadocha**: gadać, **mazuch**: mazać (się), *-e*, np. **pierdacha**, **pierdzioch**: pierdzieć, **beczoch**, **beksa**: beczeć, **krzyczek**: krzyczeć, *-i/-y*, np. **kutwa**: kutwić, **bluźnierca**: bluźnić, **chytrzelec**: chytrzyć, **parzucha**: parzyć, *-owa-*, np. **pyskacz**: pyskować, **świdracz**, **świdral**: świdrować, **plotuch**: plotkować, **biadulka**: biadować, *-ywa-*, np. **podrywacz**: podrywać, **zgrywus**, **zgrywota**: zgrywać (się), **podlizus**: podlizywać (się) także czasowniki atematyczne, np. **pleciuch**, **pleciuga**: pleść, **trzęsawica**, **trząska**: trząść (się) oraz czasowniki wielokrotne, np. **pijak**, **pijus**: pijać, **wijka**: wijać (się).

Wykładniki derywacyjne:

-a:

Paradygmatyczny formant *-a* w obrębie kategorii atrybutywnych nazw subiektów czynności tworzy derywaty dwurodzajowe typu: **kutwa**, **maruda**, **mazia**, **sprzeka**. Służą one nazywaniu osobowych desygnatów – członków społeczności wiejskiej, określanych w związku z ich charakterystycznymi zachowaniami, wyrażanymi werbalnie – kutwić, marudzić, mazać (się), sprzeczać (się), wachlać ‘dużo mówić niepotrzebnie, zadzierać’.

Poza tym sufix wyodrębniono w rzeczownikach wyłącznie żeńskich, odnoszących się do desygnatów nieosobowych – zwierząt, por. **kwoka**, o czasowniku podstawowym dźwiękonaśladowczym – kwokać oraz roślin (traw) określanych w związku z ich właściwościami przejawianymi w niezależnym od nich działaniu, por. **smycza**, **smyka**: smykać ‘ciąć’ tu ‘kaleczyć’.

Derywaty formowane są w oparciu o czasowniki niedokonane o przyrostkach tematycznych *-a-* oraz *-i-*. Ich funkcja semantyczna kształtowana jest zgodnie z aspektem czynności je motywujących.

W tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej w gwarach funkcjonują formanty: *-acz* w nazwie wachlacz, *-nik* łączony z czasownikiem marudzić, por. marudnik, *-aj* oraz *-us* kształtujące wariantywne nazwy dla **zapięka**, por. zapiekaj, zapiekus.

Podobne przykłady odnotowano w opracowaniach gwarowych, ale autorzy nie ustalają dla nich odrębnej kategorii i omawiają je w ramach nazw działacza, zwracając jednak uwagę na ich atrybutywny czy ekspresywny, głównie pejoratywny charakter (por. Szymczak, 1961: 181–182; Dobrzyński, 1967: 7–8; Górnowicz, 1968: 62; Bąk, 1968: 75; Nowak, 1970: 133; Laskowski, 1971: 31; Chludzińska-Świątecka, 1972: 163; Kowalska, 1975: 54, 1979: 28; Dejna, 1989/1990: 24; Habrajska, 1989/1990: 88).

kutwa ‘człowiek skąpy, chciwy, sknera’: kutwić [Karłowicz, 1900–1927]; *kutfa* 15L; **kwoka** ‘kura siedząca na jajach i wodząca kurczęta’: kwokać; *kfoka* 1G, 10, 10M, 11, 12J, 13Op, 14, 15, 17, 20, 24S, 25B, 25R, 29, 30, 34, 39, 50Z, 57, 61, 83L, 87S, 90P, 93, 93C; **maruda** ‘człowiek, który marudzi’: marudzić *maruda* 1S, 15T, 24S, por. marudnik; **mazia** ‘małe dziecko ciągle płaczące’: mazać (się) ‘płakać’; *maża* 24S, por. N Instr.; **pittracha** ‘kobieta źle gotująca posiłki’: pittrasić ‘gotować nieporządnie, źle’; *pittraɣa* 15L¹¹; **smycza** / **smyka** ‘ostra trawa’: smykać ‘ciąć’; *smycza* 29 / *smyka* 65; **sprzeka** ‘człowiek, który lubi się sprzeczać’: sprzeczać (się); *spśeka* 15T, *ale spśyka* 30K; **wachla** ‘człowiek, który niepotrzebnie

¹¹ W derywacie **pittracha** wskazano formant *-a*, istotna dla procesu słowotwórczego jest także zachodząca w temacie alternacja spółgłoskowa *ś:ch*. W rzeczowniku tym wyodrębniany jest także formant *-acha* (por. Cyran, 1977: 76).

dużo mówi': wachlać 'dużo mówić niepotrzebnie'; *vaxła* 13Op, por. wachlać; **zadziora** 'człowiek, który lubi się bić z innymi': zadzierać 'zaczepiac'; *zażora* 19J; **zapieka** 'człowiek, który dokucza innym': zapiekać 'dokuczać'; *zopeka* 24S, por. zapiekaj, zapiekus.

-ca:

Formant ustalono w jednej atrybutywnej nazwie subiekta czynności – **kłamca** 'oszust': kłamać; *kłamca* 15, *kuamca* 12J, 13Op, 15L, 17, por. kłamciuch, kłamczuch. Wyraża ona osobowy desygnat określony w związku z jego skłonnością wyrażoną werbalnie. Formalną podstawą jest czasownik niedokonany na -ać. W związku z jego aspektem została też ukształtowana funkcja semantyczna derywatu – **kłamca** to najczęściej 'ten, kto kłamie, lubi kłamać, ma taką skłonność'. Nie można jednak wykluczyć użycia nazwy **kłamca** w kontekście wskazującym na osobę, która kiedyś skłamała i w związku z tym tak została określona.

W gwarach rzeczownik ten funkcjonuje obok derywatów: kłamciuch, kłamczuch.

Przykłady nazw derywowanych formantem -ca od atrybutywnych podstaw werbalnych odnajdujemy w pracach poświęconych słowotwórstwu polszczyzny ogólnej (por. Ułaszyn, 1923: 218–219; Gaertner, 1934: 317–318; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 53–56; Klemensiewicz, 1981: 197; Grzegorzczkowska, 1981: 40; Grzegorzczkowska, 1998: 401) również doby staropolskiej (Kleszczowa, 1998: 88–89), jak i gwarowemu (por. Pomianowska, 1958: 281; Szymczak, 1961: 159; Górniewicz, 1968: 69; Bąk, 1968: 75; Chłodzińska-Świątecka, 1972: 163; Malec, 1976: 34; Kowalska, 1979: 30; Sajewicz, 2002: 131).

-erca:

Derywaty o tym wykładniku pełnią wyraźnie pejoratywne funkcje semantyczne podyktowane znaczeniami leksykalnymi podstaw derywacyjnych – bluźnić, szydzić.

Nazwy – **bluźnierca**: bluźnić; *bluźnerca* 15L; **szyderca**: szydzić; *syderca* 15L – definiują męskich atrybutywnych subiektów czynności w związku z ich wyraźnie odmiennym od powszechnie przyjętego stylem bycia, zachowaniem. Formalnymi podstawami omawianych formacji są czasowniki niedokonane o temacie na -i-.

Te same bądź podobne nazwy przytaczane są i w innych omówieniach (por. Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 58; Szymczak, 1961: 159; Malec, 1976: 40; Kowalska, 1979: 31).

-ec:

Przyjęta dla derywowanego formantem -ec rzeczownika **wyjec**: wyć; *wyjec* 15 – podstawa, w kształtowaniu wartości kategorialnej atrybutywnego subiekta czynności, użyta została w znaczeniu przenośnym – wyć - 'często i głośno płakać'.

Derywat zachowuje zgodność aspektową z motywującym go znaczeniem czynności wyrażonej przez niedokonany czasownik podstawowy, atematyczny o samogłosce rdzennej *-y-*.

Na nazwy derywowane formantem *-ec* o znaczeniu subiektów czynności wykonywanej ze szczególnym zamiłowaniem, umiejętnością / nieumiejętnością czy pejoratywną skłonnością zwraca uwagę m.in. Michał Sajewicz (Sajewicz, 2002: 136).

-elec:

Formant kształtuje jedną nazwę atrybutywnego subiekta czynności - **chytrzelec**: chytryć 'skąpić'; *chytrzelec* 10M. Jego podstawą, funkcjonującą w gwarach, jest czasownik niedokonany na *-yć*, wyrażający właściwość definiującą nazywany desygnat. Jako równorzędną przyjąć jednak możemy także podstawę przymiotnikową – chytry. Od niej bowiem wywodzony jest czasownik [Brückner, s.v. chytry], (por. też Grzegorzczkova, 1998: 569–570).

-aniec:

Derywaty – **oszukiwaniec** 'oszust': oszukać; *oszukiwaniec* 12J, 13Op, *uoszukiwaniec* 15, *oszukiwaniec* nom. pl. 20J; **udaniec** 'człowiek, który udaje': udać; *udaniec* – to je udać 41; **zaprzedaniec** 'wyzwisko': zaprzedać (się); *zaprzedaniec* 15L – uformowane zostały w oparciu o podstawy czasownikowe dokonane o tematach na *-a-*. Przyjęte dla nich znaczenia motywujące wyrażają zatem czynności dopełnione. Same zaś derywaty rozumiane są jako nazwy nosicieli właściwości stałych – **oszukiwaniec** to 'ten, kto oszukuje', **udaniec** to 'ten, kto udaje' a **zaprzedaniec** to 'wyzwisko kogoś, kto się zaprzedał'. W związku więc z funkcją semantyczną ustalonych nazw, przyjąć można dla nich wariantywne znaczenia motywujące czynności niedokonanych, w odpowiednich dla nich formach morfologicznych – oszukiwać, udawać, zaprzedać.

Ustalone derywaty w gwarach odnoszą się do desygnatów męskich osobowych.

-eniec:

Formant tworzy dwa derywaty – **naprzykrzeniec** 'człowiek, który się naprzykrza': naprzykrzać (się); *naprzykrzeniec* 15L; **smoleniec** 'kwiat, Viscaria vulgaris': smolić 'brudzić'; *smoleniec* to ružove kfatki, co se lepom 117, por. smolinos. Pierwszy został powołany jako określenie osoby, bez rozstrzygania o jej płci. Drugi to nazwa rośliny, kwiatu identyfikowanego ze względu na jego właściwości.

Formalnymi podstawami formacji z sufiksem *-eniec* są czasowniki niedokonane o przyrostkach tematycznych *-a-* oraz *-i-*.

-awiec:

Derywat – **latawiec** 'człowiek lubiący włóczyć się, próżnować': latać; *latawiec* 25P – ukształtowano w oparciu o przenośne znaczenie czynności motywującej.

Nazwa funkcjonuje w kontekście pejoratywnym, określa mężczyznę w związku z jego stylem życia.

Podstawą słotwórczą formacji jest czasownik niedokonany na *-ać*.

-ica:

Formant kształtuje derywat – **pylica** ‘piaszczysty grunt’: pylić; *pyl'ica* – *páy leje še bes pšervy* 83L. Funkcjonuje on jako atrybutywna nazwa subiekta czynności, kształtowana w relacjach ze znaczeniem czynności właściwej, charakteryzującej wyrażany desygnat. Podstawę formalną stanowi czasownik niedokonany na *-ić*.

Pojedyncze przykłady nazw na *-ica* o znaczeniu atrybutywnym potwierdzono jedynie w dwóch opracowaniach słotwórczych (por. Grzegorczykowa, Puzynina, 1979: 79; Kowalska, 1979: 31).

-nica:

Rozszerzony formant *-nica* ustala w gwarach atrybutywną nazwę żeńskiego subiekta czynności – **żartownica** ‘kobieta lubiąca żartować’: żartować; *žartovníca* 15L. Jest ona motywowana bezpośrednio znaczeniem czynności, nie odnotowano bowiem w materiale leksykalnym odpowiedniej nazwy męskiej upoważniającej do zaklasyfikowania opisywanego derywatu do kategorii nazw feminatywnych z wykładnikiem *-a*.

Nazwa **żartownica** wyraża kobietę o wyraźnych skłonnościach atrybutywnych wyrażonych werbalnie. Czasownik, od którego derywat powstał, wskazuje na czynność niedokonaną. Jego aspekt został uwzględniony w kształtowaniu funkcji semantycznej powołanej nazwy.

Formant w żeńskich formacjach dewerbalnych o czytelnej wartości atrybutywnej uwzględniają na gruncie ogólnopolskim: Renata Grzegorczykowa i Jadwiga Puzynina (Grzegorczykowa, Puzynina, 1979: 81), Zenon Klemensiewicz (Klemensiewicz, 1981: 198; w gwarach: Henryk Nowak (Nowak, 1970: 144), Jadwiga Chludzińska-Świątecka (Chludzińska-Świątecka, 1972: 164), Anna Kowalska (Kowalska, 1979: 32).

-awica:

Formant wskazano w nazwach: **szczepawica** / **szczypawica** ‘szczypawka, Corabus’: szczypać; *ščepavice* 60, por. szczypawka, szczypawa; **trzęsawica** ‘galaretka z wygotowanych kości i mięsa’: trząść (się); *třesavica* 34W, por. trząska, trzęsionka, trzęsawka, trzęsielina, trzęsawa, por. też N Loc. Pierwsza wyraża nieosobowy, żywotny desygnat w związku z przypisywaną mu właściwością, druga określa potrawę ze względu na charakterystyczny wygląd.

Podstawami derywatów są czasowniki niedokonane, o temacie na *-a-*, por. szczypać, oraz atematyczny, por. trząść.

W tej samej funkcji słotwórczo-semantycznej w gwarach funkcjonują nazwy: szczyp-awka, szczyp-awa, trząs-ka, trzęsi-onka, trzęs-awka, trzęs-awa.

-ach:

Jak podaje Władysław Cyran: „Niektóre formanty znane w staropolszczyźnie, lecz niezbyt tam produktywne, zdecydowanie też nieproduktywne w języku ogólnopolskim współczesnym, wykazują w gwarach nieraz znaczną produktywność” (Cyran, 1977: 75). Do takich należy m. in. formant *-ach*¹². Wśród derywowanych przy jego pomocy formacji są i te, które powołano w oparciu o podstawy werbalne, bez rozstrzygania o ich atrybutywnym, czy neutralnym semantycznie charakterze, por. np. nazwy działacza: *ciarach* ‘ten, kto ciara, tj. brudzi się, wala się, włóczy się, oberwaniec, pijak (też ‘szlachetka’), *ciadrach* ‘ts’, *drach* ‘ten, co drze (ubranie), włóczęga, nierób’ itp. (Cyran, 1977: 75). W poddawanej analizie materiale gwarowym formant *-ach* ustalono w trzech formacjach o wartości atrybutywnej i pejoratywnym zabarwieniu emocjonalnym, wnoszonym głównie przez znaczenia ich podstaw słotwórczych. Na funkcję stylistyczną derywatów nie bez wpływu pozostaje zapewne i sam sufix.

Dla nazwy **srach** w gwarach utworzono formacje wariantywne na *-aluch*, *-ajda*, *-al*.

ciadrach ‘oberwaniec’: *ciadrać* (się); *ćadraχ* 11; **ciarach** ‘człowiek udający ważnego’: *ciarać* (się); *ćaraχ* 15L; **srach** ‘wyzwisko kierowane do małego dziecka’: *srać*; *sroχ* 15L, por. *sraluch*, *sral*.

-acha:

Formant derywuje nazwę dwurodzajową – **pierdacha** ‘człowiek zanieczyszczający powietrze’: *pierdzieć*; *perdaχa* 15L, por. *pierdziuch*, *pierdziel*. Jej podstawą jest czasownik niedokonany na *-eć*. Funkcja semantyczna oraz zawarty w niej pejoratywny ładunek emocjonalny wpływa na atrybutywne znaczenie derywatu.

Sam formant w systemie słotwórczym określany jest jako „wyjątkowy i nie ogólnosłowiański” (Ślowski, 2011: 45), wskazujący na ekspresywny odcień kształtowanych formacji. Obecnie na gruncie ogólnopolskim sufix wskazano wyłącznie w derywatach odprzymiotnikowych, z zaznaczeniem ich środowiskowego charakteru (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 90). Przykłady atrybutywnych nazw dewerbalnych znajdujemy jednak w gwarach (por. Szymczak, 1961: 152; Cyran, 1977: 76).

-icha:

W *Słotwórstwie współczesnego języka polskiego* Renaty Grzegorzczkovej i Jadwigi Puzyniny o *-icha* czytamy: „Typ prawie całkowicie poza zasięgiem języka ogólnego. SJPD (Doroszewski, 1958–1969) notuje nazwy żeńskie z nacecho-

¹² Także *-acha*, *-ocha*, *-ucha*, *-och*, *-uga*, *-aj*, *-al*, *-el*, *-ula*, *-ała*, *-oń*, *-as* (Cyran, 1977: 75–96) omówione w dalszej części pracy jako wykładniki atrybutywnych nazw subiektów czynności.

waniem ekspresywnym rubaszno-niechętnym lub żartobliwym” (Grzegorzczykowa, Puzynina, 1979: 90). Dalej przytaczane są przykłady o podstawach wyłącznie rzeczownikowych.

Leksyka gwarowa potwierdza stylistyczną funkcję formantu w kształtowaniu żeńskich formacji powoływanych w oparciu o znaczenie czynności, patrz gonić, wyrażonej przez czasownik niedokonany, o temacie na *-i-*, **gonicha** 1/ ‘krowa w okresie popędu’, 2/ ‘kobieta uganiająca się za mężczyznami’: gonić, *guńixa*, 15L.

Pierwsze znaczenie zanotowane w gwarach odnosi się do desygnatu nieosobowego, drugie jest rezultatem przenośnego użycia ukształtowanej już funkcji semantycznej dla określenia kobiety skłonnej do negatywnie postrzeganych i ocenianych zachowań.

-och:

Jak podaje Henryk Gertner, formant *-och* kształtuje nazwy charakterystyczne i czynnikowe, a wśród nich głównie nazwy o znaczeniu karykaturalnym, pejoratywnym. Łączony zatem jest z podstawami przymiotnikowymi, rzeczownikowymi, a także czasownikowymi (Gaertner, 1934: 331).

Rzeczowniki dewerbalne notowane są sporadycznie na gruncie ogólnopolskim (por. Ułaszyn, 1923: 219; Grzegorzczykowa, 1998: 400), znacznie częściej potwierdzane są w gwarach, (por. Szymczak, 1961: 153; Bąk, 1968: 76; Laskowski, 1971: 25–26; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 164; Cyran, 1977: 86; Kowalska, 1979: 32; Sajewicz, 2002: 163–164).

Obecne w słownictwie gwar północnomalopolskich derywaty za podstawy przyjmują czasowniki wyrażające czynności charakterystyczne, nacechowane stylistycznie, pejoratywnie, np. *beczeć*, *pierdzieć*. W rzeczownikach **modloch**, **śpioch** o atrybutywno-pejoratywnym znaczeniu wydaje się decydować formant nadający im konkretne znaczenie leksykalne – **modloch** ‘obludnik chodzący ciągle do kościoła’, **śpioch** ‘ten, kto długo, ciągle śpi’. Formalnie podstawami omawianych derywatów są czasowniki niedokonane o przyrostkach tematycznych *-a-*, *-e-*, *-i-*.

Formacje wariantywne dla derywatów na *-och* kształtowane są w gwarach przez sufiksy: *-acha*, por. **pierdzioch** / *pierdacha*, *-uch*, por. **śpioch** / *śpiuch* oraz *-el*, por. **pierdzioch** / *pierdziel*.

beczoch: *beczeć* ‘plakać’; *becoχ*- *becy* i *becy* 17; **modloch** ‘obludnik chodzący ciągle do kościoła’: *modlić* (się); *modloχ* 15L; **pierdzioch** ‘człowiek psujący powietrze’: *pierdzieć*; *perźoχ* 15L, por. *pierdacha*, *pierdziel*, *pierdziocha* (N Fem., s. 305); **śpioch**: *śpi-*, *spać*; *śpoχ* 15, 15L, por. *śpiuch*, *śpiocha* (N Fem., s. 305).

-ocha:

Formant odpowiada za kształtowanie atrybutywnych nazw subiektów czynności, wyłącznie żeńskich, por. **siajocha**, **zrzedziocha**, jak i dwurodzajowych, por. **gadocha**, dla której w leksyce gwarowej ustalono odpowiedniki o wykładni-

kach: *-uła*, por. gaduła (równie ambiwalentny pod względem rodzaju gramatycznego) oraz *-acz*, por. gadacz (występujący wyłącznie w rodzaju męskim).

Czasowniki podstawowe, w oparciu o które kształtowano nazwy gwarowe są nośnikami atrybutywnych znaczeń leksykalnych, por. gadać 'dużo mówić', siajać 'chodzić ciężko szurając nogami, tłuc się', zrzedzić 'marudzić'. Wyrażają one czynności niedokonane, wskazują na stałe właściwości określanych desygnatów, przejawiane w działaniu, pewnych przypadłościach. Formalnie są to czasowniki nieprefigowane o przyrostkach tematycznych *-a-* lub *-i-*. Funkcja ekspresywna – pejoratywna, deprecjonująca – powołanych formacji potęgowana jest przez formant *-ocha* (patrz Grabias, 1981: 73).

gadocha 'człowiek zgryźliwy, dokuczliwy': gadać; *gadocha* 15L, por. gadacz, gaduła; **siajocha** 'kobieta, która niezgrabnie chodzi, szurając nogami o ziemię': siajać 'chodzić ciężko, szurając nogami, tłuc się'; *siajocha* 15L; **zrzedziocha** 'zrzedna, marudna kobieta': zrzedzić; *zrzedziocha* 15L.

-uch:

Zdaniem Renaty Grzegorzczukowej i Jadwigi Puzyniny „jest to formant o inwariantnej funkcji ekspresywnej, pejoratywno-hipokorystycznej” (Grzegorzczukowa, Puzynina, 1979: 91).

Łączony w gwarach z podstawami werbalnymi wyrażającymi czynności charakterystyczne kształtuje nazwy subiektów atrybutywnych, określające głównie osobowe desygnaty, por. **kłapciuch** 'człowiek mający obwisłe, odstające uszy': kłapać, **mazuch** 'beksa, mazgaj, płaksa': mazać (się), **pleciuch** 'gaduła': pleść, **plotuch**: plotkować itd. Jedynie nazwy **kopciuch** 'lampa': kopcić oraz **śmierdziuch** 'gatunek kwiatów': śmierdzieć odnoszą się do przedmiotu i rośliny.

Wszystkie z ustalonych podstaw są nośnikami znaczeń czynności naznaczonych odczuciem niechęci, pogardy czy lekceważenia. Wnoszony do derywatów ładunek emocjonalny decyduje zatem także o jego atrybutywnym znaczeniu. Znaczenie czynności, którą traktujemy jako znamionującą musi bowiem w sobie zawierać czynnik wartościujący, oceniający. W jednostkach derywowanych ładunek emocjonalny przejmowany od podstaw jest utrwalany, wzmacniany przez formant *-uch*.

W przypadku nazwy **śpiuch** o jej funkcji semantyczno-stylistycznej decyduje wyłącznie sufix. Znaczenie podstawy pozostaje neutralne stylistycznie.

Atrybutywne nazwy subiektów czynności derywowane formantem *-uch* motywowane są czasownikami niedokonanymi, w tym atematycznym oraz o tematach na *-a-*, *-i-*, *-owa-*.

Nazwy wariantywne dla omawianych formowane są przez sufiksy: *-acz*, por. **kłapciuch** / kłapacz, *-ucha*, por. **śmierdziuch** / śmierdziucha, *-och*, por. **śpiuch** / śpioch, *-uga*, por. **pleciuch** / pleciuga, *-ak*, por. **kłapciuch** / kłapciak, **kłapiuch** / kłapiak, **mazuch** / maźniak, *-anek*, por. **mazuch** / mazanek oraz *-el*, por. **śmierdziuch** / śmierdziel.

Dewerbalne attributiva na *-uch* potwierdzają opracowania gwarowe (por. Szymczak, 1961: 153; Dobrzyński, 1967: 21; Bąk, 1968: 76; Laskowski, 1971: 26; Chludzińska-Świątecka, 1972: 164; Malec, 1976: 71; Kowalska, 1979: 33; Habrajska, 1989/1990: 107; Sajewicz, 2002: 164-165).

kłapciuch 'człowiek mający obwisłe, odstające uszy': kłaptać; mp. 547, por. kłapacz, kłapciak; **kłapiuch** 'człowiek mający obwisłe, odstające uszy': kłapać; *kłapiuχ* 34W, por. kłapiak; **kopciuch** 'lampa': kopcić; *kopcuχ* – to były take lampy zrobione sęguś 41; **leniuch**: lenić (się); "un ięs leńuχ do roboty 17, leńuχ 15L, lńńuχ 15, lińuχ 15L por. leń; **mazuch** 'beksa, mazgaj, plaksa': mazać (się) 'plakać'; *mazuχ* 15L, por. maźniak, mazanek; **pleciuch** 'gadula, człowiek mówiący zmyślane rzeczy': pleci-, pleść 'mówić zmyślane rzeczy'; *plecuχ* 15L; por. pleciuga; **plotuch** 'człowiek, który plotkuje': plotkować; *plotuχ* 1G, 15L, 104; **smroduch** 'brudas, niechłujny człowiek': smrodzić; *smroduχ* 15L; **szepleniuch** 'człowiek szepleniący': szeplenić; *sepleńuχ* 15L; **szeptuch** 'plotkarz, wtajemniczony': szeptać; *septuχ* 15L, por. szeptucha (N Fem., s. 305); **śmierdziuch** 1/ 'o kimś brudnym, śmierdzącym', 2/ 'gatunek kwiatów': śmierdzieć; 1/ *ćχuś to śmeržuχ* 17, *śmeržuχ* 26K, 28D, por. śmierzdel, śmierzducha, 2/ *śmeržuχy* 34W; **śpiuch**: śpi-, spać; *śpuχ* 15L, 17, 25R, por. śpioch; **wycieruch** 'kobieta, która się źle prowadzi': wycierać (się) 'źle się prowadzić'; *vyćeruχ* 15T.

-ciuch:

Formant występuje tylko w nazwie **kłamciuch** 'kłamca': kłamać; *kłamcuχ* 25R, por. kłamca, kłamczuch, kłamciucha (N Fem., s. 305). Derywat podano jako wariantywną postać nazwy kłamca (patrz s. 105). Nie można jednak wykluczyć możliwości powołania nazwy **kłamciuch** w oparciu o rzeczownik kłamca. Zachowujący czynnościowy odcień znaczeniowy derywat opisany zostanie wówczas jako zmodyfikowana stylistycznie nazwa odnosząca się do tego samego osobowego desygnatu.

-aluch:

Formant *-aluch* wyodrębniono w jednej formacji ambiwalentnej pod względem rodzaju gramatycznego – **sraluch** 'wyzwisko kierowane np. do dziecka': srać; *sraluχ* 15L, por. srach, srajdą, srał utworzonej w oparciu o czasownik niedokonany na *-ać*. Jego znaczenie leksykalne zawiera znaczny pejoratywny ładunek emocjonalny. Obok **sraluch** w gwarach odnotowano nazwy: sr-ach, sr-ajda, sr-al.

-czuch:

Formant tworzy rzeczownik – **kłamczuch**: kłamać; *kłamcuχ* 19J, por. kłamca, kłamciuch. Rozszerzona forma sufiksu wynika z przyjęcia motywacji czasownikowej, genetyczną podstawą dla derywatu jest rzeczownik kłamca, wówczas wyodrębniany jest formant *-uch* (Grzegorzczkowska, Puzyńska, 1979: 92).

Nazwa **kłamczuch** funkcjonuje w gwarach obok kłamca, kłamciuch.

-ucha:

Atrybutywne nazwy z formantem *-ucha* ustalono dla nieożywionych desygnatów – **parzucha** ‘kapusta z kartoflami’: parzyć; *pažuχα* 11; **pławucha** ‘trawa na wodzie’: pławić (się); *puavuxa* 61 oraz osobowego **śmierdziucha** ‘kobieta niechlujna’: śmierdzieć; *śmeržuχα* 15L, por. śmierdziuch. Ich podstawami są czasowniki niedokonane na *-ić/-yc* wyrażające właściwości przejawiane w niezależnym od desygnatów działaniu, ze względu na które są identyfikowane i określane.

Inwariantna funkcja formantu *-ucha* i wnoszony przez niego do derywatów ładunek ekspresywny został odnotowany w rzeczownikach ogólnopolskich (Grzegorzcykova, Puzynina, 1979: 93). Analogiczne funkcjonują także w gwarach (por. Cyran, 1977: 89–90).

-acz:

Formant *-acz* omówiono obszernie jako wykładnik kategorii N Sub. (s. 82–84).

Równie często, co z neutralnymi znaczeniowo czynnościami wyrażanymi przez podstawy, łączony jest w gwarach z podstawami werbalnymi o atrybutywnych znaczeniach leksykalnych, często nacechowanych stylistycznie, głównie pejoratywnie, np.: babrać (się), ciekać, ciulać, glamać, partać, pryciać itp. Niektóre przykłady ukształtowane zostały przez dopełnianie relacji opisujących zależności semantyczne motywujących podstaw a powołanych derywatów, czyli relacji predykatowo-argumentowych przez, jak je określa Waław Cockiewicz, predykaty modalne typu: lubi, potrafi, ma zwyczaj (Cockiewicz, 2001: 58–59), por. **pryciacz** ‘człowiek, który lubi szperać, przetrząsać kąty, czyli pryciać’.

W opisywanej klasie derywatów zdecydowaną większość stanowią nacechowane stylistycznie, wyrażające ujemny ładunek emocjonalny nazwy odnoszące się do desygnatów osobowych. Pojedyncze rzeczowniki funkcjonują jako nazwy desygnatów nieosobowych, powiązanych w rzeczywistości pozawerbalnej z definiującymi je czynnościami na podstawie identyfikacji, analogii a nie świadomego działania podejmowanego przez nazywane desygnaty, por. **cykacz** ‘konik polny’: cykać, **derkacz** ‘chruściel, Crex, crex’: derkać, **mlaskacz** ‘pliszka, Motacilla’: mlaśkać.

Formalnymi podstawami omawianych derywatów są czasowniki niedokonane o przyrostkach tematycznych, głównie *-a-* także *-i-*, sporadycznie: *-owa-*, *-ywa-*. Ukształtowane w oparciu o nie nazwy wyrażają nosicieli właściwości werbalnych stałych, powielanych.

Formacjami wariantywnymi dla atrybutywnych nazw subiektów czynności z sufiksem *-acz* są derywaty o formantach: *-ocha*, por. **gadacz** / gadocha, *-uch*, por. **kłapacz** / kłapciuch, *-ak*, por. **babracz** / babrak, **cherlacz** / cherlak, **glamacz** / glamak, **kłapacz** / kłapiak, **kłapacz** / kłapciak, **partacz** / partak, *-ek*, por. **kłapacz** / kłapek, *-aczyk*, por. **uganiacz** / uganiaczyk, *-al*, por. **pyskacz** / pyskal, **smarkacz** / smarkal, **świdracz** / świdral, *-la*, por. **wachlacz** / wachla, *-ała*, por. **krzykacz** /

krzykała, -uła, por. **gadacz** / gaduła, -ajło, por. **jąkacz** / jąkajło, **krzykacz** / krzykajło, -oń, por. **świdracz** / świdroń, -us, por. **chłacz** / chlajus, **zdzieracz** / zdzierus, -arz, por. **pryciacz** / pryciarz.

Zarówno w opracowaniach dotyczących słowotwórstwa gwarowego, jak i ogólnopolskiego dewerbalne rzeczowniki na -acz kategoryzowane są jako nazwy wykonawców czynności, w tym i te o atrybutywnej funkcji semantycznej (por. Pomianowska, 1958: 285; Szymczak, 1961: 159–160; Dobrzyński, 1967: 8; Bąk, 1968: 76; Górniewicz, 1968: 65; Mrózek, 1970: 194–195; Nowak, 1970: 134; Laskowski, 1971: 17; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 164; Malec, 1976: 21; Cyran, 1977: 8–11; Kowalska, 1979: 28; por. Doroszewski, 1928: 213–214; Gaertner, 1934: 323; Satkiewicz, 1969: 21; Grzegorzczkowa, Puzyńska, 1979: 94–95; Klemensiewicz, 1981: 197; Grzegorzczkowa, 1981: 40; Jadać, 2001(a): 84).

Na szczególny udział formantu -acz w powoływaniu formacji atrybutywnych zwraca uwagę Wacław Cockiewicz na podstawie analizy rzeczowników odnotowanych w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego (Cockiewicz, 2001: 56–57).

babracz: babrać (się) ‘bawić się, grzebać w błocie’; *babroc* 15L, por. *ba-brak*; **cherlacz** ‘człowiek, który często choruje’: *cherlać* ‘chorować’; *χerloc* 93C, por. *cherlak*; **chłacz**: *chłać* ‘pić wódkę’; *χloc* 15L, por. *chlajus*; **ciekacz** 1/ ‘człowiek włączający się’, 2/ ‘zwierze szukające pożywienia poza wyznaczonym pastwiskiem’: *ciekać*; *ćekoc*, 16S; **ciulać**: *ciulać*; *ćuuloc* 15L; **cykacz** ‘konik polny’: *cykać*; *cykoc* 26K; **derkacz** ‘chruściel, *Crex crex*’: *derkać* ‘wydawać dźwięk’; *derkãc* 25R, *dyrkac* 93C, 99; **gadacz** ‘człowiek, który dużo mówi’: *gadać*; *godac* 1G, 93C, *godoc* 15L, 93C, por. *gadocha*, *gaduła*, *gadaczka* (N Fem., s. 305); **glamacz** ‘człowiek jedzący powoli, mlaskając’: *glamać*; *ale s ćebe glamac* 15T, por. *glamak*; **hulacz** ‘dobry tancerz’: *hulać* ‘tańczyć’; *χuloc*, *tanceš* 17, *γuloc* 17, por. *hulaczka* (N Fem., s. 305); **jąkacz** ‘człowiek, który się jąka’: *jąkać* (się); *jokac* 30K, por. *jąkał*, *jąkała*, *jąkajło*; **kasłacz** / **kaszlacz** ‘ten, kto kaszle’: *kasłać* / *kaszlać*; *kasuoc*, *ty kasuocu mamušin* 25P, / *kašloc* 25P; **klapacz** ‘but z drewnianą podeszwą, bez pięty’: *klapać*; *klapac* 28D, *pantofle*, *klapace* 87, 91, 93, por. *klapak*, *klapek*; **klapacz** ‘człowiek z obwisłymi uszami’: *klapać*; mp. 547, por. *klapciuch*, *klapciak*; **krętacz** ‘ten, który kręci, unika prawdy’: *kręcić* ‘unikać prawdy’; *kręntac* 32K, *kręntoc* 13Op, *kryntac* 12J, por. N Res.; **krzykacz**: *krzykać* ‘pokrzykiwać’; *křkãc* 24, por. *krzykała*, *krzykajło*; **mlaskacz** ‘pliszka, *Motacilla*’: *mlaskać*; mp. 251; **modlacz** ‘człowiek, który się ciągle modli’: *modlić* (się); *modloc* 15L; **objacz** ‘leń, próżniak’: *objać* (się) ‘nic nie robić’; *uobjiuc* 15, 15L; **palacz** ‘palący papierosy’: *palić*; *palac* 17, *paloc* 25P; **partacz** ‘człowiek, który wszystko lichorobi’: *partać*; *partac* 1G, 15L, 15T, 32K, 93C, *partaž z ńego* 30K, por. *partak*; **plątacz** ‘krętacz, kłamacz’: *plątać* ‘kłamać’; *plotoc* 15L; **podchlebiacz** ‘człowiek schlebający komuś’: *podchlebiać* (się); *potχleβoc* 15L; **podrywacz**: *podrywać* ‘zalecać się’; *podryvoc* 93C; **pryciacz** ‘człowiek, który lubi szperać, przetrząsać kąty’:

pryciać ‘szperać, przetrząsać wszystko’ *pryciac* 19J, por. pryciarz; **pyskacz**: pyskować; *pyskoc byu* 62, por. pyskał; **smarkacz**: smarkać; *smarkoc* 15, 15L, 20J, 23B, 26K, 32K, *smarkac* 43, por. smarkał, smarkuła; **szczekacz** ‘pyskacz’: szczekać ‘pyskować’; *scekoc* 15L; **śperacz** ‘człowiek, który lubi przetrząsać kąty’: śperać ‘szperać’; *śperac* 19J, 93C; **świdracz** ‘człowiek zezowaty’: świdrować ‘zezować’; *śfīdroc* 15T, por. świdrał, świdroń; **trykacz** ‘baran’: trykać ‘bósć’; *trykoc* 15L; **uganiacz** ‘o ruchliwym dziecku’: uganiać (się) ‘biegać’; *ty uugañacu, uuspokui śe vreśće* 25P, por. uganiaczyk (N Expr., s. 307); **wachłacz** ‘człowiek, który niepotrzebnie dużo mówi’: wachlać ‘niepotrzebnie dużo mówić’; *vaχuac* 12J, por. wachla; **wierzgacz** ‘koń, który kopie i wierzga’: wierzgać; *vēžgac* 19J; **wyjadacz** ‘o samcu pszczoły’: wyjadać; mp. 766; **zdzieracz** ‘wyzyskiwacz’: zdzierać ‘wyzyskiwać’; *žžeroc* 15L, por. zdzierus.

-icz:

Formant wyodrębniono w jednej nazwie – **spacerowicz** ‘leniuch, człowiek niechętny do pracy’: spacerować; *spaceroVIC* 15L.

Derywaty tego typu „dopuszczają podwójną motywację, w zależności od ich aktualizowanego znaczenia wyznaczonego przez kontekst” (Cockiewicz, 2001: 59). Przyjmując ogólnopolskie znaczenie, **spacerowicz** to ‘ten, kto spaceruje’ (Szymczak, 1993). W takim znaczeniu nazwa włączona będzie do kategorii N Sub. Definicja gwarowa – **spacerowicz** ‘leniuch, człowiek niechętny do pracy’ wyraźnie wyznacza jej atrybutywny, pejoratywny charakter.

-ajda:

Formacja **sraajda** ‘o małej dziewczynce’: srać, sraaj; *sraajda* 15L, por. sraach, sraluch, sral – stanowi atrybutywną nazwę żeńskiego subiekta czynności. Funkcjonuje bowiem w gwarze jako określenie wyłącznie dziewczynki w przeciwieństwie do nazw sraach, sraluch czy sral, które odnoszą się do każdego dziecka o wyrażonych podstawą skłonnościach.

-ega:

Rzeczownik – **robiega** ‘partacz’: robić; *robēga* 15L, por. N Acc. ustalono w oparciu o czasownik niedokonany na -ić. O atrybutywnej funkcji semantycznej derywatu decyduje zapewne sam formant, znaczenie podstawy nie wskazuje bowiem na przymiot, właściwość czy skłonność.

-uga:

Formant ten w oparciu o czasownik niedokonany, atematyczny ukształtował nazwę **pleciuga** ‘gadula, człowiek mówiący zmyślane rzeczy’: pleci-, pleść; *plećuga* 15L. Motywujące ją znaczenie czynności wnosi do derywatu ładunek emocjonalny, pejoratywny (por. Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 114).

-aj:

Na gruncie polszczyzny ogólnej formant *-aj* nie został odnotowany w nazwach odnoszących się do osobowych desygnatów (por. Grzegorczykowa, Puzyńska, 1979: 114). W gwarach tworzy dwie formacje dewerbalne o znaczeniu atrybutywnym: **mazgaj** 'człowiek płacziwy': mazgać (się) 'płakać, marudzić'; *mazgoi* 12J, 20J; **zapiekaj** 'człowiek dokuczliwy': zapiekać 'dokuczać'; *zâpekaj* 34W, por. *zapieka*, *zapiokus*. Są to nazwy skłonnościowe. Wyrażają także negatywny stosunek mówiącego do określonej osoby. Formowane są w oparciu o czasowniki niedokonane o tematach na *-a-*.

Dla derywatu **zapiekaj** utworzono formacje wariantywne na *-a*, por. *zapieka* oraz *-us*, por. *zapiokus*.

Na istotny udział formantu w tworzeniu rzeczowników dewerbalnych, w tym również atrybutywnych w gwarach, zwraca uwagę Władysław Cyran w *Tendencjach słowotwórczych w gwarach polskich* (Cyran, 1977: 76).

-ka:

Nazwy atrybutywnych subiektów czynności z formantem *-ka* głównie odnoszą się do desygnatów żeńskich nieosobowych. Czynności zatem w związku, z którymi te desygnaty są określane, w rzeczywistości pozawerbalnej nie są przez nie świadomie podejmowane, służą jednak ich identyfikacji w związku z przejawianą w działaniu, fizycznych objawach ich cechą charakterystyczną, por. **kwistka** 'koń kopiący, klacz': kwistać 'kopać', **rechotka** 'gatunek żaby': rechotać, **skwierka** 'skwarek': skwierczeć; **wijka** 'chwast rosnący w zbożu': wijać (się). Nazwami ustalonymi dla desygnatów żeńskich osobowych są: **chichotka**, **przeskoczka**.

Zasadnicza większość formacji funkcjonuje w użyciu neutralnym stylistycznym. Wyjątek stanowi **przeskoczka** w związku z pejoratywnym ładunkiem ekspresywnym wnoszonym przez podstawę – *przeskoczyć* tu 'do cudzego łóża'.

Przyjąć należy, że podstawami derywacyjnymi omawianych rzeczowników pochodnych są czasowniki niedokonane o przyrostkach tematycznych, głównie *-a-*, poza tym *-i-/-y-*, *-e-*. W jednym przypadku motywującym jest czasownik atematyczny. Nazwa **powójka** została ustalona w oparciu o czasownik wielokrotny – *powijać* (się).

Tylko dla nazw: **skoczka**, **przeskoczka** jako podstawowe wskazano czasowniki dokonane, por. *skoczyć*, *przeskoczyć*. Ten typ podstaw może sugerować rezultatywny odcień znaczeniowy powoływanych w oparciu o nie derywatów. Jest on zapewne czytelny w nazwie **przeskoczka**. Dla rzeczownika **skoczka**, jako równorzędną, wyrażającą stałą właściwość wyrażanego desygnatu, należy przyjąć podstawę o aspekcie niedokonanym, por. *skoczyć* / *skakać*.

W gwarach formacje wariantywne ustalono dla nazw: **skoczka**, por. *skocz-ek*, **powójka**, por. *powój* oraz **trząska**, por. *trzęs-awica*, *trzęsi-onka*, *trzęs-awka*, *trzęsi-elina*, *trzęs-awa*.

Przykłady nazw subiektów czynności powyższego typu, o znaczeniu atrybutywnym, przytoczono w opracowaniach dotyczących leksyki ogólnopolskiej i gwarowej (por. Doroszewski, 1928: 64; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 125; Pomianowska, 1958: 280; Bąk, 1968: 77; Nowak, 1970: 142; Laskowski, 1971: 33; Cyran, 1977: 25; Zdancewicz, 1980: 102; Habrajska, 1989/1990: 101; Sajewicz, 2002: 173).

chichotka: chichotać; *chiχotka* 24S, 93C; **chlebotka** 'zepsute jajo': chlebotać; mp. 790; **klapotka** 'stary but': klapotać; *klapotki* nom. pl. 82a; **kuwiczka** 'jakiś ptak': kuwiekać 'kwilić'; *kuvicka kuvika* 80a; **kwistka** 'koń kopiący klacz': kwistać 'kopać'; *kfiŝtka* 84; **lepka** 'tłuste, lepkie zielsko rosnące w lnie': lepić (się); *lepka* 93C, por. N Instr., N Res., N Loc.; **plączka** 'wierzba płacząca': płakać; *puacka* 93C; **powójka** 1/ 'powój', 2/ 'bluszcz, Hedera Melix': powijać (się); 1/ *povuika* 72D, 2/ *povuika* 83L, por. powój; **przeskoczka** 'dziewczyna mająca nieślubne dziecko': przeskoczyć 'tu do cudzego łóża' [Bańkowski, 2000, s.v. przeskoczka]; *pšeskocka* 19J; **rechotka** 'gatunek żaby': rechotać 'o żabach: wydawać odgłosy, skrzeczeć'; *reχotka* żelono 121; **rzekotka** 'mała, zielona żabka żyjąca na drzewach': rzekotać 'rechotać, skrzeczeć'; *żekotka* 1G; **skoczka** 'konik polny': skoczyć; *skocka* 1G, por. skoczek; **skwierczka** 'skwarek': skwierczeć; *skfiŕcki* 87S, 98S; **świstka** 'koń, który kopie': świstać 'kopać'; *sfistka* 99; **trząska** 1/ 'galaretka z wygotowanych kości i mięsa', 2/ 'rodzaj rośliny': trząść (się); 1/ *tšqŝka* 28D, 90P, 95, *tšāska* 24, *tšūska* 1B, por. trzęsawica, trzęsionka, trzęsawka, trzęsielina, trzęsawa, 2/ *skšes* – *čšqŝka na vože kfotki* 82a, 95b; **wijka** 'chwast rosnący w zbożu': wijać (się) 'wić się'; *viika* 4, 13S.

-aczka:

Rozszerzony formant *-aczka* ustalono w jednym derywacie o wartości atrybutywnego żeńskiego wykonawcy czynności – **jadaczka** 'kobieta, która dużo je': jadać; *ale ś čebe įodacka* 15T. Podstawą derywatu jest czasownik wielokrotny na *-a-*, wyrażający czynność znamionującą nazywany desygnat.

-ulka:

Formant ustala jedną nazwę – **biadulka**: biadować 'biadać tzn. narzekać'; *badulka*, 42B. Należy ona do klasy derywatów obejmującej atrybutywne nazwy żeńskich subiektów czynności, czyli takich, których bezpośrednią motywacją jest znaczenie czynności charakterystycznej. Nie odnotowano bowiem w materiale gwarowym odpowiedniego rzeczownika męskiego, który mógłby funkcjonować dla omawianego derywatu jako podstawowy. Podstawą derywacyjną jest, zatem czasownik, dla tej nazwy, niedokonany, o przyrostku tematycznym *-owa-*.

-alka:

Formant derywuje nazwę utworzoną od czasownika dźwiękonaśladowczego, niedokonanego na *-ać* – **kukałka** 'Cuculus canorus': kukać; *kukołka* 15, *kukouka* 20J, por. kukułka, kukawka.

-ulka:

Formanty *-ulka*, *-alka*, *-awka* derywują od jednej podstawy słotwórczej derywaty o tej samej funkcji semantycznej – **kukułka** ‘*Cuculus canorus*’: kukać; *kukułka mnie* “okukała 30K, *kukułka* 20, 24, 25, 26M, 31J, 41, 43B, 58, 63G, 72, 75, 75a, 77, 81, 87, 88, 89, 90, 100, *kukułka* 10M, 15L, 19, 19J, 20, 20J, 23B, 24S, 25R, 26K, 28D, 30K, 34W, 42B, 43, 50Z, 57, 58M, 71, 73, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 83B, 83L, 84, 85, 86, 87S, 91, 92, 93, 93C, 95, 96, 97, 98, 98S, 99, por. *kukałka*, *kukawka*.

-onka:

Formacja derywowana formantem *-onka* przytoczona została jako wariantywna dla omówionych już nazw: *trzęsawica* (s. 107), *trząska* (s. 115–116).

trzęsionka ‘galaretka z wygotowanych kości i mięsa’: *trząść* (się); *trzęsionka* 24, 24S, *trzęsionka* 17, *trzęsionka* 13Op, 13S, 23, 26M, 31J, *trzęsionka* 15T, 20J, *trzęsionka* 20, *trzęsionka* 6T, 10M, 11, 12J, *trzęsionka* 19J, *trzęsionka* 15, 25B, *trzęsionka* 74, *trzęsionka* 73, por. *trzęsawica*, *trząska*, *trzęsawka*, *trzęsielina*, *trzęsawa*.

-arka:

Rzeczownik – **kurzarka** ‘*purchawka*, *Lycoperdon*’: *kurzyć*; *kurarki* nom. pl. 98, por. *kurawka* – określa desygnat ze względu na jego właściwość wyrażoną werbalnie. Jego podstawą słotwórczą jest czasownik niedokonany na *-yć*.

W tym samym znaczeniu w gwarach funkcjonuje nazwa *kurz-awka*.

-awka:

Formant wskazano w czterech derywatach funkcjonujących jako nazwy desygnatów nieosobowych: **kukawka**, **pijawka**, **szczypawka**, nieożywionych – **kurzawka**, **trzęsawka**. Ich podstawami są czasowniki na *-ać*: niedokonane – kukać, szczypać, wielokrotny – pijać, na *-yć*, por. *kurzyć* oraz czasownik atematyczny – *trząść*.

Nazwy wariantywne dla omawianych ustalono w gwarach za pomocą formantów: *-awica*, por. **szczypawka** / *szczypawica*, **trzęsawka** / *trzęsawica*, *-ka*, por. **trzęsawka** / *trząska*, *-alka*, por. *kukawka* / *kukałka*, *-ulka*, por. **kukawka** / *kukułka*, *-onka*, por. **trzęsawka** / *trzęsionka*, *-arka*, por. **kurzawka** / *kurzarka*, *-elina*, **trzęsawka** / *trzęsielina*, *-awa*, por. **szczypawka** / *szczypawa*, **trzęsawka** / *trzęsawa*.

kukawka ‘*Cuculus canorus*’: kukać; *kukofka* 1B, 1G, 6T, 11, 12J, 13Op, 13S, 17, 20J, 32, 32K, 58M, *kukafka* 23, por. *kukułka*; **kurzawka** ‘*purchawka*, *Lycoperdon*’: *kurzyć*; *kurafka* 34W, *kurafka* 78, 83L, 90P, 91, 93, por. *kurzarka*; **pijawka** ‘*Hirudo medicinalis*’: pijać; *pijofka* *pšypné še do noği i cycko, dopuki še ne našše i zaž ućeko* 83L, *pijafka* 13Op, 17, *pijafka* 34W, 50K, 65, *pijofka* 1B, 1G, 12J, 13S, 19J, 24S, 25B, 25P, 30K, 93, 93C, 121; **szczypawka** ‘*Corabus*’: *szczypać*; *scypafka* 15, *scypafka* 40, *scypofka* 1B, 1G, 15, 15L, 16S, 19J, 21, 24S,

25B, 41, 93C, por. szczypawica, szczypawa; **trzęsawka** ‘galaretka z wygotowanych kości i mięsa’: trząść (się); mp. 504, por. trzęsawica, trząska, trzęsionka, trzęsielina, trząsawa, por. też N Acc.

-ak:

Wielofunkcyjny formant **-ak** (por. N Sub., N Instr., N Res., N Ob.) w gwarach wykazuje zauważalną aktywność w powoływaniu dewerbalnych atrybutywnych nazw subiektów. Wśród nich zdecydowana większość odnosi się do desygnatów osobowych, np. **babrak**, **charlak**, **glamak**, **leżak**, **partak**, **rozbijak**, pojedyncze przykłady wyrażają zwierzęta – **piejak**, **świstak** czy przedmioty – **kłapak**, **objiak**.

W związku z obserwowaną w gwarach tendencją do nazywania poprzez wartościowanie charakterystycznych desygnatów, wśród nazw subiektów atrybutywnych znajdujemy wiele derywatów powołanych w oparciu o nacechowane stylistycznie, tu pejoratywnie, znaczenia czynności (por. Gala, Gala-Milczarek, 2006: 378–384). Dotyczy to zarówno nazw subiektów osobowych, jak i nieosobowych, por. **babrak**: babrać (się) ‘bawić się, grzebać w błocie’, **cherlak**: cherlać ‘chorować’, **ćpak**: ćpać ‘żreć’, **objiak** ‘but z drewnianą podeszwą’: objiać, **kłapiak** ‘stary but’, ‘człowiek z obwisłymi uszami’: kłapać.

Formalnymi podstawami derywatów na **-ak** są czasowniki prefiksalne i nieprefigowane, niedokonane o tematach na **-a-**, tych jest najwięcej, por. babrać, cherlać, chlapać, czytać, ćpać, glamać, kłapać, objiać, paprać, partać, rozbijać, świstać, trzepać, zabijać, **-e-**, np. charleć, leżeć, **-i-**, por. świecić, **-owa-**, por. cudować i wielokrotne – piejać, pijać. Derywaty zachowują zgodność aspektową z motywującymi je znaczeniami czynności, nazywają bowiem desygnaty ze względu na ich stałą, utrwalaną w działaniu, stylu bycia właściwość.

Formacjami wariantywnymi dla omawianych są rzeczowniki głównie o układniku **-acz**, por. **babrak** / babracz, **cherlak** / cherlacz, **glamak** / glamacz, **kłapak** / kłapacz, **partak** / partacz, oraz **-uch**, por. **kłapiak** / kłapiuch, **kłapciak** / kłapciuch, **-ek**, por. **kłapak** / kłapek, **świecak** / świecek, **-us**, por. **leżak** / legus.

W polszczyźnie ogólnej nazwy analogiczne do analizowanych uznawane są, np. przez Henryka Gaertnera, za stosunkowo nieliczne, głównie o charakterze karykaturalnym z nastrojem ujemnym (Gaertner, 1934: 305). Oceny funkcji stylistycznej wybranych dewerbalnych rzeczowników z sufiksem **-ak** dokonuje także Witold Doroszewski (Doroszewski, 1928: 203–207). Nie rozstrzyga wprawdzie o ich wartości kategorialnej, tę jednak ustalić możemy w oparciu o podane znaczenia leksykalne. Wśród przytoczonych przykładów znajdują się i takie, które zgodnie z przyjętymi w pracy kryteriami zaklasyfikować można do kategorii nazw atrybutywnych subiektów czynności, np. *błyszczak* ‘motyl dzienny, mający skrzydła mieniące się’, *krętak* ‘wodny chrząszcz’, *lsniak* ‘Sphinx ocellata, ‘motyl wieczorny, ma na tylnych skrzydłach piękne, lśniące plamy’, *łuszczak* ‘gatunek orzechów, które się same łuszczą’, *proszak* ‘natrętny prosićiel’, *śliniak* ‘co się ślini mówiąć’, *stojak* ‘próżniak, darmostój’ itd. (Doroszewski, 1928: 204–205).

W opracowaniach gwarowych przykłady derywatów o atrybutywnej funkcji kategoriałnosemantycznej, choć omówionych w obrębie klasycznych nazw wykonawców czynności, podają: Piotr Gołąb (Gołąb, 1955: 79–80), Władysław Cyran (Cyran, 1960: 176; 1977: 13–14), Mieczysław Szymczak (Szymczak, 1961: 146), Walenty Dobrzyński (Dobrzyński, 1967: 9), Piotr Bąk (Bąk, 1968: 76), Robert Mrózek (Mrózek, 1970: 192), Henryk Nowak (Nowak, 1970: 135), Roman Laskowski (Laskowski, 1971: 14–16), Jadwiga Chludzińska-Świątecka (Chludzińska-Świątecka, 1972: 165), Anna Kowalska (Kowalska, 1979: 28–29), Karol Dejna (Dejna, 1989/1990: 25), Grażyna Habrajska (Habrajska, 1989/1990: 89), Michał Sajewicz (Sajewicz, 2002: 179–183).

babrak ‘dziecko, które lubi bawić się, babrać w błocie’: babrać (się); *babrok* 15L, por. *babracz*; **charlak** ‘człowiek, który często choruje’: *charleć* ‘kasłać’; *charlok* 19J, 24S, por. *cherlacz*, *cherlak*; **cherlak** ‘człowiek, który często choruje’: *charleć* ‘kasłać’; *tyń tfuŋ χuop taki χerlok, χyba ći “umže* 15T, *χerlok* 1B, 1G, *χerlok* 42B, *χyrlrok* 12J, por. *cherlacz*, *charlak*; **chlapiak** ‘człowiek z obwisłymi uszami’: *chlapać* ‘kładać’; mp. 547; **cudak** ‘dziwak’: *cudować*; *cudok* 15, 15L, *cudok* – *puuvaryjot* 19; **czytak** ‘człowiek, który słabo czyta’: *czytać*; *cytok* 15L; **ćpak** ‘człowiek, który dużo je’: *ćpać* ‘jeść żarłocznie i głośno, żreć’; *ćpok* 15L, 15T; **glamak** ‘człowiek jedzący powoli mlaskając’: *glamać*; *glamok* 15L, por. *glamacz*; **klapak** ‘but z drewnianą podeszwą, bez pięty’; *klapoki* nom. pl. 11, por. *klapacz*, *klapiak*, *klapek*; **klapiak** 1/ ‘stary but’, 2/ ‘człowiek z obwisłymi uszami’: *klapi-*, *klapać*; 1/ *klapok* 15L, por. *klapacz*, *klapak*, *klapek*, 2/ mp. 547, por. *klapiuch*; **kląpciak** ‘człowiek mający obwisłe, odstające uszy’: *kląptać*; mp. 547, por. *klapacz*, *kląpciuć*; **kryjak** ‘peior. taki, co się kryje’: *kryj-*, *kryć*; *kryjok* 41; **leżak** ‘człowiek, który ciągle leży, śpi’: *leżeć*; *lezok* 15L, por. *legus*; **obijak** 1/ ‘but z drewnianą podeszwą, bez pięty’, 2/ ‘stępa’: *objąć*; *objioki*, *trpy* 72, *“obiḡaki* nom. pl. 20, 25R, 33, 2/ *obiḡok* 74; **paparak** ‘człowiek, który źle wykonuje swoją pracę’: *paprać* ‘źle pracować’; *paprok* 1G, 15L, 72D, 104; **partak** ‘człowiek, który wszystko lichy robi’: *partolić*; *partok* 1B, *partok* / *partak* 72D, por. *partacz*; **piejak** 1/ ‘kogut’, 2/ ‘kogut rozplodowy, zostawiony dla kur w gospodarstwie’: *piejać*; 1/ *pejok* 6T, 15, 15L, *kogut* / *pejok* 20J, 2/ *pejok*, *na pejoka*, *na ńeḡe* 78, *na pejak* 89, *na pejāk* 24, 34W, *pejok* 10M, 16S, 43, 43B, 72, 74, 86 87, 88; **pijak** ‘człowiek, który się upija, alkoholik’: *pijać*; *a kogut kšyicy: pijog ieḡe* 11, *pijak* 15T, *pijāk* 20, 25R, 61, *pijok* 1G, 13Op, 13S, 15, 15L, 17, 19J, 23B, 26K, 30K, 32K, 43, 90P, 104, por. *pijaczka* (N Fem., s. 305), *pijaczyna* (N Expr., s. 307), *pijaczysko* (N Expr., s. 307); **rozbijak** ‘awanturник’: *rozbijać*; *beḡe z ńego rozbijok* 32; **świecak** / **świeciak** ‘światlik, robaczek świętojański, Lampyris’: *świecić*; *śficok* 93, *śfyćaki* 58, por. *śweczek*; **świstak** ‘o ptaku’: *świstać* ‘gwizdać’; *śfistok* 15L, por. N Instr.; **trzepak** ‘człowiek mówiący bez zastanowienia’: *trzepać* ‘dużo mówić’; *tšepok* 1B, 15L, *čšepok* 15; **zabijak** ‘człowiek skłonny do bitki’: *zabijać*; *zabiḡok* 19J, 25P.

-niak:

Formant tworzy jedną nazwę – **maźniak** ‘beksa, człowiek skłonny do mazania się, płaczu’: mazać (się) ‘płakać’; *maźniak* 25R, por. mazuch, mazanek. Jej podstawą jest czasownik niedokonany na *-ać* o ekspresywnej funkcji stylistycznej. W gwarach w tym samym znaczeniu używane są nazwy: maz-uch, maz-anek.

-ek:

Jak podaje Witold Doroszewski przy omawianiu formacji derywowanych formantem *-ek*, „Nazwy wykonawców czynności (nomina agentis) stanowią pewną odmianę rzeczowników atrybutywnych, ponieważ są to w gruncie rzeczy nazwy nosicieli cech werbalnych” (Doroszewski, 1928: 28). Staje się zatem w pełni zasadne wyodrębnienie tej grupy w materiale gwarowym, zważając na znaczenia leksykalne podstaw derywacyjnych, w oparciu o które formacje zostały ukształtowane, por. **dłubek**: dłubać ‘robić powoli’, **dulczek**: dulczyć ‘marudzić’, **grzebek**: grzebać (się) itp. Nie bez znaczenia dla ustalania atrybutywnej wartości kategorialnej rzeczowników dewerbalnych pozostaje wnoszony przez podstawy ładunek emocjonalny, oceniający, tu pejoratywny. W derywatach o podstawach neutralnych stylistycznie kategorialne znaczenie nosiciela właściwości werbalnej ustalane jest na podstawie wyraźnie wyrażonej, podkreślonej w objaśnianiu funkcji leksykalnej skłonności, por. **gwizdek** ‘człowiek, który lubi gwizdać’, **płaczek** ‘ciągle płaczące dziecko’.

Pod względem semantycznym derywaty z sufiksem *-ek* podzielić można na trzy grupy: 1/ nazwy odnoszące się do osobowych desygnatów, np. **krzyczek**, **miaczek**, **milczek**; 2/ nazwy zwierząt, por. **dłubek**¹³, **łupək** ‘dzięcioł, Picus’, **mruczek** ‘kot’, **skoczek** ‘konik polny’, **śweczek** / **świeczek** ‘robaczek świętojański, Lampyris’; 3/ nazwy przedmiotów, np. **kłapek** ‘but drewniany bez napiętka’, **piszczyk** ‘to, co piszczy’, **skrzeczek** ‘skwarek’.

Od strony formalnej podstawami omawianych derywatów są czasowniki niedokonane należące do tematów, głównie na *-a-*, por. dłubać, grzebać, gwizdać, kłapać, łupać, płakać itd., *-e-*, por. krzyżeć, milczeć, mruczeć, piszczeć, ryczeć, skrzeczeć oraz na *-i-/-y-*, por. miączyć, straszyć, świecić. Wyjątkowo nazwę **skoczek** opisano w relacjach z czasownikiem dokonanym o temacie na *-y-*, por. skoczyć. Przyjąć jednak należy jako równorzędną podstawę o aspekcie niedokonanym, por. skoczyć / skakać.

W związku z niedokonanym aspektem znaczeń motywujących pozostają funkcje semantyczne powołanych derywatów. Wyrażają one zatem nosicieli właściwości stałych, powtarzanych, utrwalanych w zachowaniach, stylu bycia, charakterystycznym działaniu.

¹³ Taka sama nazwa w gwarach funkcjonuje dla osobowego desygnatu.

Zważając na bogactwo leksyki gwarowej, przyjąć należy możliwość wykorzystania tych samych podstaw czasownikowych w kształtowaniu formacji wariantywnych. Należą do nich nazwy o wykładnikach: *-acz*, por. **klapek** / klapacz, *-ka*, por. **skoczek** / skoczka, *-ak*, por. **klapek** / klapak, **śweczek** / świecak, *-ał*, por. **gwizdek**¹⁴ / gwizdał, *-ała*, por. **gwizdek** / gwizdała, *-ajło*, por. **grzebek** / grzebajło, *-oń*, por. **gwizdek** / gwizdoń.

Zarówno w omówieniach dotyczących słowotwórstwa rzeczowników ogólnopolskich, jak i gwarowych zwraca się uwagę na wielofunkcyjny charakter formantu *-ek* oraz jego udział w powoływaniu nazw subiektów czynności. W ramach bowiem tej kategorii słowotwórczej przytaczane są przykłady nazw także o atrybutywnej funkcji leksykalnej (por. Gaertner, 1934: 293; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 169; Klemensiewicz, 1981: 199; Grzegorzczkova, 1998: 400; Kleszczowa, 1998: 92; Pomianowska, 1958: 276; Szymczak, 1961: 122–123; Dobrzyński, 1967: 14; Górniewicz, 1967: 17–18; Bąk, 1968: 77; Mrózek, 1970: 188; Laskowski, 1971: 19; Chludzińska-Świątecka, 1972: 165–166; Cyran, 1977: 21; Kowalska, 1979: 30).

dłubek: *dłubać* ‘robić powoli’; *dłubek* 1B; **dłubek** ‘dzieciół, Picus’: *dłubać*; mp. 496; **dulczek**: *dulczyć* ‘marudzić’; *dulcek* 15, 15L; **grzebek** ‘niezdara’: *grzebać* (się); *gżebek* 15L, por. *grzebajło*; **gwizdek** ‘człowiek, który lubi gwizdać’: *gwizdać*; *głwizdek* 15L, 24S, *tyń tfuj ɣuop, to taki gʷizdek, "o ńicym ńe myśli* 15T, por. *gwizdała, gwizdał, gwizdoń*, por. też N Instr.; **klapek** ‘but drewniany bez napiętka’: *klapać*; *klapek* 19, 19J, 24S, por. *klapacz, klapak*; **krzyczek** ‘ciągle płaczące dziecko’: *krzyczeć*; *kšycek* 1B; **łupek** ‘dzieciół, Picus’: *łupać*; *uupki, co na ʋosne tak uup, uup* 11; **miączek** ‘człowiek ślamazarny, narzekający’: *miączyć* ‘miałceć, narzekać’; *mocek* 15, 15T; **milczek** ‘człowiek mało mówny’: *milczeć*; *milcek* 1G, 15, 15L, 15T, 19J, 24, 93C; **mruczek** ‘nazwa kota’: *mruczeć*; *mruczek* 15, 15L; **niedowiarek** ‘człowiek powątpiewający’: *nie dowierzać*; *ńedovʋarek* 15, 20, 20J, *posedbyż do spoʋeži, ńedovʋarku* 16S; **piszczyk** ‘to, co piszczy’: *piszczeć*; *taki piscek* ‘o kaczce, która piszczy’ 104; **plączek** ‘dziecko ciągle płaczące’: *plakać*; *puacek* 1B, 13Op, 15L, 15T, 17, 25R, 93C, *placek* 15; **ryczek** ‘człowiek skłonny do płaczu’: *ryczeć*; *taki rycek, taki skšecek, ćiŋgle skšecy* 104; **skoczek** ‘konik polny’: *skoczyć*; *skocek* 15L, por. *skoczka*; **skrzeczek** ‘skwarek’; *skrzeczeć*; *skšycki* 114; **straszek** ‘osoba lękliwa, trwożliwa’: *straszyć* (się) ‘bać się, lękać, odczuwać strach’ [Boryś, 2006]; *strosek* 15L, 25P, por. N Instr.; **śweczek** / **świeczek** ‘roba-czek świętojański, Lampyris’: *śwecić* (się) ‘świecić się’; *šfycki* 98S, *šficek* 42B, 97, *šficki, sklunce robocki* 98, por. *świecak*.

¹⁴ Jak zauważa Bogusław Wyderka, duże zróżnicowanie form uzyskują w gwarach pojęcia zawierające komponent ekspresywny, dotyczy to m.in. nazw wyrażających osoby o szczególnej skłonności do gwizdania, stąd **gwizdek** / **gwizdał** / **gwizdała** / **gwizdoń** (Wyderka, 2007).

-anek:

Formant tworzy jedną formację – **mazanek** ‘rozpieszczony, skłonny do płaczu chłopiec’: mazać (się) ‘płakać’; *mazanek* 15L, por. *mazuch*, *maźniak* – powołaną jako wariantywną dla odpowiednich nazw na *-uch*, *-niak*.

-nik:

Ograniczona aktywność formantu *-nik*, jego zastępowanie przez *-ca* w powoływaniu dewerbalnych formacji podmiotowych, zauważana jest na gruncie polszczyzny ogólnej (Grzegorzczkowska, 1998: 403; Grzegorzczkowska, Puzyrnik, 1979: 195). Obecne jeszcze w słownictwie XIX w. (Linde, 1854–1860) rzeczowniki dziś traktowane są jako dawne czy wychodzące z użycia, por. *dokucznik*, *przestępnik*. Obserwowaną natomiast dziś tendencją jest powoływanie derywatów w oparciu o podstawy na *-owa-* (Grzegorzczkowska, 1998: 403).

W gwarach jednak formant *-nik* wydaje się pełnić zauważalną rolę w powoływaniu dewerbalnych nazw znamionujących, bez wyraźnych ograniczeń formalnych dotyczących czasowników podstawowych. Za podstawy przyjmowane są zatem czasowniki o tematach na: *-a-*, por. **jazgotnik**: jazgotać, *-i/-y-*, por. **cudzołożnik**: cudzołożyć, **grzesznik**: grzeszyć, **marudnik**: marudzić, **psotnik**: psocić, **rozchodnik**: rozchodzić (się), **szkódnik**: szkodzić, **złośnik**: złościć (się), oraz na *-owa-*, i tych jest najwięcej, co świadczyć może o przejmowaniu przez gwary tendencji ogólnopolskiej, por. **awanturnik**: awanturować (się), **dwornik**: dworować, **lamentownik**: lamentować, **latownik**: latować (się), **pomstownik**: pomstować, **zbytkownik**: zbytkować. Wszystkie z omawianych podstaw wyrażają czynności niedokonane, a utworzone od nich nazwy zachowują z nimi zgodność aspektową.

Dla niektórych formacji przyjąć jednak możemy podwójną motywację, poza wskazaną w materiale – czasownikową, derywaty typu: **awanturnik**, **grzesznik**, **lamentnik**, **psotnik** motywowane mogą być przez rzeczowniki – awantura, grzech, lament, psota, czyli **awanturnik** to ‘ten, kto robi awantury’, **grzesznik** to ‘ten, kto popełnia grzech’, **lamentnik** ‘podnosi lament’, a **psotnik** to ‘ten, kto czyni psoty’. Ustalenie rzeczowników jako podstaw derywacyjnych wpływa jedynie na inny sposób parafrazowania derywatów, w wyniku którego nie wyzbywają się one czynnościowego charakteru. Inaczej wyrażany jest związek ze znaczeniem właściwości.

W omawianej grupie derywatów zdecydowana większość wyraża desygnaty osobowe, tylko dwie: **ozchodnik**, **rozchodnik** określają roślinę. W tej samej funkcji semantycznej notujemy w gwarach nazwy: **marud-nik** oraz *marud-a*.

Na szczególną aktywność formantu w powoływaniu dewerbalnych nazw subiektów, w tym także o charakterze atrybutywnym, zwraca uwagę Michał Sajewicz w odniesieniu do nadbiebrzańskich gwar białoruskich Białostoczczyzny (Sajewicz, 2002: 200–207). Analogiczne derywaty uwzględniono i w innych gwarowych opracowaniach słotwórczych (por. Szymczak, 1961: 150; Do-

brzyński, 1967: 18–19; Bąk, 1968: 77; Laskowski, 1971: 20–21; Chludzińska-Świątecka, 1971: 167; Malec, 1976: 60; Kowalska, 1975: 57; 1979: 32; Cyran, 1977: 28–29; Dejna, 1989/1990: 44; Habrajska, 1989/1990: 104).

awanturnik: awanturować (się); *avanturník* 12J, 24S; **buntownik** ‘wichryciel’: buntować (się); *buntovník* 15L; **cudzołożnik**: cudzołożyć; *cužołożník* 15L; **dwornik**: dworować ‘naśmiewać się, dokuczać’; *dvorník* 15L; **grzesznik**: grzeszyć; *gžeśník* 11, 15, 15L, 26K, 43, *gžyšník* 23B, por. grzesznica (N Fem., s. 305); **jazgocznik** ‘krzykacz’: jazgotać; *jazgocńicy* nom. pl. 15L; **lamentnik** ‘człowiek, który dużo narzeka, z niczego nie jest zadowolony’: lamentować; *lamyntník* 1B, por. lamentnica (N Fem., s. 305); **latownik** ‘kobieciarz, mężczyzna, który biega za spódniczkami’: latować (się); *u noz ve fši je taki latovník, co řitkury ne kce pšepuścić* 2SP, por. latownica (N Fem., s. 305); **marudnik** ‘człowiek, który marudzi’: marudzić; *marudník* 15L, por. maruda; **ozchodnik** ‘rozchodnik, Sedum’: (r)ozchodzić (się); *osχodník* 11, 15; **pomstownik** ‘osobnik nadużywający przekleństw, skłonny do złorzeczeń’: pomstować; *pumstovník* 20J, *pustovník* 2SP, *pomstovník* 19; **psotnik**: psocić; *psotník* 15, 15L, 19; **rozchodnik** ‘Sedum’: rozchodzić (się); *rosχodník* – *kobyty berom na řańki* 83L, 121, *rosodník* – *uun zara ne uskne* 104, *rosχodník* 25B, 34, 93, 93C, *r^oosχodník* 19J, 30K; **szkodnik** ‘szkodnik’: szkodzić; *skudník* 15, 15L, 25R, 100, *skudńiki* 104, por. szkódnicza (N Fem., s. 305); **zbytkownik** ‘ten, kto lubi się bawić lub dokazywać’: zbytkować ‘bawić się, dokazywać’; *ty maųy zbytkovníku, řino bys baryskovou* 2SP; **złośnik**: złościć (się); *zuośník* 93C, *zuośník by cuověka porombau* 104.

-al:

Formacje dewerbalne derywowane formantem *-al* (podobnie *-el*, *-ula*, *-ał*, *-ała*, *-uła*, *-ajło*) należą do najbardziej wyrazistych semantycznie w omawianej kategorii. Ich atrybutywne znaczenia kształtowane są zarówno przez wyrażające czynnościowe właściwości podstawy słowotwórcze, jak i formant, nadający im właściwości stylistyczne (por. Grzegorzczkova, Puzyrnik, 1979: 215–216), np. **gęgal** ‘jąkała’: gęgać, **jąkal** ten, który się jąka’: jąkać (się), **pyskal**: pyskować itp.

Wszystkie zanotowane derywaty z sufiksem *-al* wyprowadzane są od czasowników niedokonanych, o tematach na *-a-*, por. chlapać, dychać, gęgać, jąkać (się) itd. lub *-owa-*, por. pyskować, świdrować.

Odpowiednikami nazw na *-al* są derywaty o wykładnikach: *-acz*, por. **jąkal** / **jąkacz**, **pyskal** / **pyskacz**, **śmarkal** / **śmarkacz**, **świdral** / **świdracz**, *-ach*, por. **sral** / **sraluch**, *-aluch*, por. **sral** / **sraluch**, *-ajda*, por. **sral** / **srajd**, *-ała*, por. **jąkal** / **jąkała**, *-ajło*, por. **jąkal** / **jąkajło**, *-oń*, por. **świdral** / **świdroń**.

Niepotwierdzone w opracowaniach dotyczących polszczyzny ogólnej, dewerbalne atrybutywne nazwy subiektów dość licznie występują w leksyce gwarowej. Świadczą o tym przytaczane przykłady, np. *kichal* ‘ten, co kicha’, *mękal* ‘ten, co się męczy’, *nękal* ‘ten, co nęka, nudziarz’ itp. (Cyran, 1977: 77; Gala, 1985: 348).

chrapal ‘człowiek, który chrapie’: chrapać; *χrapol* 15L; **dychal**: dychać ‘kaślać’; *dyχol* 15L; **gęgal** ‘jąkała’: gęgać, *gegol*, 15L; **jąkal** ‘człowiek, który się jąka’: jąkać (się); *įokol* 15L, por. jąkacz, jąkała, jąkajło; **pyskal**: pyskować; *pyskol* 11, 15, 15L, por. pyskacz, pyskalicha (N Fem., s. 305); **smarkal** ‘brudas, smarkający się’: smarkać; *smarkol* 15L, por. smarkacz, smarkula; **sral** ‘wyzwisko kierowane zazwyczaj do małego dziecka’: srać; *srol* 26K, por. srach, sraluch, srajda; **świdral** ‘człowiek zezowaty’: świdrować ‘zezować’; *śfīdrol* 15L, por. świdracz, świdroń.

-el:

Formant tworzy trzy nazwy: **pierdziel** ‘człowiek psujący powietrze’: pierdzieć; *perźel* 15L, por. pierdacha, pierdziuch; **śmierdel** ‘tchórz’: śmierzdieć ‘w przenośnym znaczeniu – bać się’; *śmerdel* 90P; **śmierdziel** ‘istota śmierzdząca’: śmierzdieć; *śmerźel* 15T, por. śmierzdiuch. Ich podstawami są czasowniki niedokonane na -eć. Wyrażają one czynności nacechowane stylistycznie, pejoratywnie. Taki też odcień znaczeniowy nadawany jest ustalany od nich derywatom.

Dwie nazwy – **pierdziel** i **śmierdel** określają w gwarach osobowe desygnaty. Rzeczownik **śmierdziel** odnosi się do każdej istoty o właściwości wyrażonej podstawą.

Struktury wariantywne dla omawianych w gwarach kształtowane są przez sufiksy: *-acha*: **pierdziel** / pierdacha, *-och*: **pierdziel** / pierdziuch, *-uch*: **śmierdziel** / śmierzdiuch.

Obecność formantu *-el* na gruncie ogólnopolskim w dewerbalnych attributivach potwierdzają Renata Grzegorzczkova i Jadwiga Puzynina (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 216–217). Żywe są także w gwarach (por. Bąk, 1968: 77; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 168; Cyran, 1977: 84; Kowalska, 1979: 30; Gala, 1985: 332; Sajewicz, 2002: 219–20).

-iciel:

Formant występuje w trzech nazwach: **grzmociiciel**: grzmocić ‘okładać pięściami’; *gźmoćiciel* 15L; **omamiciel** ‘kłamczuch’: omamieć ‘okłamać’; *uomanićiel* 15L; **skrzypiciel** ‘samiec pszczoły’: skrzypieć; mp. 766.

Dwie odnoszą się do desygnatów osobowych – **grzmociiciel**, **omamiciel**. Jedna definiuje istotę świata zwierząt – **skrzypiciel**.

Podstawami derywatów są czasowniki niedokonane i dokonany prefigowany z tematycznym *-i-* (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 218).

Dokonana forma czasownika podstawowego wskazuje, że utworzono w oparciu o nią nazwę – **omamiciel** – o dokonanym, jednokrotnym znaczeniu (por. Grzegorzczkova, Puzynina: 1979: 218). I zapewne w odpowiednim kontekście tak może być interpretowana. Nie powinniśmy jednak wykluczyć, biorąc pod uwagę podane znaczenie leksykalne ‘kłamca’, że wyrażony przez znaczenie motywujące atrybut w tym przypadku jest właściwością stałą nazywanego desygnatu.

W niektórych opracowaniach słowotwórczych w analogicznych derywatach wskazywany jest formant *-ciel* (por. Szymczak, 1961: 173; Bąk, 1968: 77; Klemensiewicz, 1981: 198), *-iel*, *-iciel* (por. Chludzińska-Świątecka, 1972: 168; Malec, 1976: 43; Sajewicz, 2002: 222–223; Ułaszyn, 1923, 219; Kleszczowa, 1998: 90), *-iciel* (por. Kowalska, 1979: 31; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 217–218).

Krystyna Kleszczowa przyczyn wskazywania różnych postaci formantu dopatruje się w ustalaniu dokonanych bądź niedokonanych podstaw, przy jednoczesnej tendencji zastępowania tych pierwszych drugimi. Stąd jej zdaniem pierwotny *-ciel* ustępuje stopniowo miejsca rozszerzonemu wariantowi *-iciel* (Kleszczowa, 1998: 90).

-ula:

W materiale wskazano trzy formacje o tym wykładniku – **pyskula** ‘kobieta pyskata, plotkara’: *pyskować*; *pyskula* 15L, por. *pyskalicha*; **smarkula** ‘brudna dziewczyna’: *smarkać*; *smarkula* 15L; **smrodula** ‘kobieta brudna, niechlujna’: *smrodzić*; *smrodula* 15L. Omawiane są one jako nazwy atrybutywne żeńskich subiektów czynności. Wywodzone są bowiem bezpośrednio od znaczeń czynności (nie zanotowano w gwarach nazw męskich, które mogłyby posłużyć jako ich podstawy).

Od strony formalnej podstawami omawianych derywatów są czasowniki niedokonane o tematach na *-a-*, *-i-*, *-owa-*. Ich znaczenia wskazują na typowe, charakterystyczne zachowania określanych desygnatów.

Przykłady nazw z sufiksem *-ula* derywowane od atrybutywnych podstaw werbalnych pojawiają się w opracowaniach słowotwórczych (por. Gaertner, 1934: 285–286; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 219; Szymczak, 1961: 173; Dobrzyński, 1967: 21–22; Bąk, 1968: 77; Laskowski, 1971: 36–37; Malec, 1976: 72; Cyran, 1977: 91–92; Gala, 1985: 397).

-ajło:

Derywaty z formantem *-ajło* to: **grzebajło** ‘człowiek, nie mogący wykonać na czas prac w gospodarstwie’: *grzebać* (się); *gżegajło* 15L, por. *grzebek*; **jąkajło** ‘człowiek, który się jąka’: *jąkać* (się); *jokajło* 15L, por. *jąkacz*, *jąkał*, *jąkała*; **krzykajło**: *krzykać* ‘pokrzykiwać; *kšykajło* 15L, por. *krzykacz*, *krzykała*. Określają desygnaty w oparciu o wyrażane werbalnie właściwości, skłonności, zachowania. O ich funkcji stylistycznej wydaje się decydować głównie formant (podobnie jak: *-al*, *-el*, *-ula*, *ał*, *-ała*, *-uła*).

W języku literackim formant jest wskazywany w kilku zaledwie wyrazach, należących do słownictwa potocznego, ekspresywnego (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 223). Henryk Gaertner natomiast zwraca uwagę na występowanie formantu *-ajło* w wyrazach przeważnie pochodzących z kresów polsko-litewskich

(Gaertner, 1934: 278; por. też Gala, 1993). Obecność dewerbalnych rzeczowników atrybutywnych stwierdziła Anna Kowalska w gwarach Mazowsza i Podlasia (Kowalska, 1979: 28).

W zanotowanym materiale leksykalnym formacje wariantywne dla derywowanych formantem *-ajło* kształtowane są przez sufiksy: *-acz*, por. **jąkajło** / *jąkacz*, **krzykajło** / *krzykacz*, *-ek*, por. **grzebajło** / *grzebek*, *-al*, por. **jąkajło** / *jąkał* oraz *-ała*, por. **jąkajło** / *jąkała*, **krzykajło** / *krzykała*.

-ał:

Przyrostek *-ał*, *-ała* powstał w rezultacie połączenia imiesłowowego *-ł* z wygłosową samogłoską tematu (Doroszewski, 1929: 62; Gala, 1985: 357), (por. *-ała*, s. 126–127).

W gwarach formant tworzy atrybutywną nazwę osobowego subiekta czynności – **gwizdał** ‘człowiek, który lubi gwizdać’: gwizdać, *g'vizdou*, 19J, por. gwizdek, gwizdała, gwizdoń. Określa ona desygnat ze względu na jego upodobania do wyrażonych przez podstawę zachowań, postrzeganych jako atrybut.

Formalnie podstawą jest czasownik niedokonany na *-ać*. Łączony jest również z formantami: *-ek*, por. gwizdek, *-ała*, por. gwizdała, *-oń*, por. gwizdoń przy tworzeniu nazw o tej samej wartości kategoryjnej.

Derywaty analogiczne do omawianych notują autorzy opracowań słowotwórczych (por. Szymczak, 1961: 173; Bąk, 1968: 77; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 168; Malec, 1976: 24; Cyran, 1977: 77; Kowalska, 1979: 29; Sajewicz, 2002: 218–219).

-ała:

W *Słowotwórstwie współczesnego języka polskiego* autorstwa Renaty Grzegorzycowej i Jadwigi Puzyniny na temat formantu *-ała* czytamy: „Funkcja ekspresywna formantu jest uzupełnieniem ekspresywności tematów” (Grzegorzycowa, Puzynina, 1979: 224, por. też Gala, Gala-Milczarek, 2006: 378–384). Zdaniem Witolda Doroszewskiego „Na ogół suf. *-ała* znaczy osoby, które czynności jakieś wykonują stale, lub w taki sposób, że zwracają tem na siebie uwagę (zwykle niekorzystnie)” (Doroszewski, 1929: 63). „Są to rzeczowniki prawie wyłącznie czynnikowe, oznaczające osoby według przejawu, znanego co do sposobu odbywania się. Charakterystykę osób w tych nazwach stanowi zatem sposób wykonywania pewnych czynności, a nie tylko sama czynność.” – tak deverbativa na *-ała* określa Henryk Gaertner (Gaertner, 1934: 278).

O atrybutywnym znaczeniu zanotowanych w gwarach derywatów decydują zatem zarówno znaczenia ekspresywne motywujących je czynności, jak i formant podkreślający ich funkcję atrybutywno-stylistyczną, por. **bazgrała**: bazgrać, **gderała**: gderać, **guzdrała**: guzdrać (się), **mrugała**: mrugać.

Wszystkie poddane omówieniu derywaty odnoszą się do desygnatów osobowych. Określają członków społeczności ludowej ze względu na wyróżniające ich zachowania, przyzwyczajenia, przywary, styl bycia.

Derywaty na *-ała* motywują się czasownikami niedokonanymi, prefiksalnymi i nieprefigowanymi, o tematach na *-a-*. Formacjami dla nich wariantywnymi są nazwy o wykładnikach: *-acz*, por. **jąkała** / *jąkacz*, **krzykała** / *krzykacz*, *-ek*, por. **gwizdała** / *gwizdek*, *-al*, por. **jąkała** / *jąkał*, *-ał*, por. **gwizdała** / *gwizdał*, *-ajło*, por. **jąkała** / *jąkajło*, **krzykała** / *krzykajło*, *-oń*, por. **gwizdała** / *gwizdoń*.

Dewerbalne rzeczowniki atrybutywne derywowane formantem *-ała* obecne są zarówno w polszczyźnie ogólnej, jak i w gwarach (por. Ułaszyn, 1923: 219; Gaertner, 1934: 277–278; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 224; Klemensiewicz, 1981: 199; Grzegorzczkova, 1998: 400; Szymczak, 1961: 171; Laskowski, 1971: 29–30; Chludzińska-Świątecka, 1972: 168; Cyran, 1977: 79–80; Kowalska, 1979: 29; Sajewicz, 2002: 225)¹⁵.

bazgrała: *bazgrać*; *bazgraua* 15L; **brzdała** ‘słaby muzyk’: *brzdać*; *bzdokaua* 15L; **dłubała** ‘człowiek pracujący powoli’: *dłubać*, *dubaua*, 15L; **gderała** ‘człowiek gadatliwy, naprzykrzający się gderaniem’: *gderać*; *gderaua* 15L; **gęgała** ‘człowiek mówiący przez nos’: *gęgać*, *gegaua*, 15L; **guzdrała** ‘człowiek guzdrzący się, maruda’: *guzdrać* (się); *guzdrauaua* 15L; **gwizdała** ‘człowiek, który lubi gwizdać’: *gwizdać*; *g'vizdaua* 15L, por. *gwizdek*, *gwizdał*, *gwizdoń*; **jąkała** ‘człowiek, który się jąka’: *jąkać* (się); *jonkaua* 93C, *iunkaua* 25P, *iunkaua* 1B, 12J, 19J, 20, *iakaua* 34, *iokaua* 34W, *iinkaua* 26K, *iokaua* 15L, 15T, 24S, por. *jąkacz*, *jąkał*, *jąkajło*; **krzykała**: *krzykać* ‘pokrzykiwać’; *kšykaua* 15L, por. *krzykacz*, *krzykajło*; **kwękała** ‘człowiek chory, stękający’: *kwękać* ‘pojękiwać, popłakiwać’; *kšekaua* 15L; **kwikała** ‘człowiek narzekający ciągle na swe dolegliwości’: *kwikać*; *kšikaua* 15L; **mrugała** ‘człowiek, który mruga’: *mrugać*; *mrugaua* 15L; **opiekała** ‘człowiek, który ciągle siedzi przy piecu i nie wychodzi z domu’: *opiekać* (się); *o'pekaua* 15T; **przebierała** ‘najgorszy, wybrakowany spośród kandydatów do żeniaczki’: *przebierać*; *vyberau*, *vyberau*, *dostou i i šš pšyberaua*; [wzięła sobie] *ta-kego pšebiraue*, *taki najosy* 17; **rykała** ‘człowiek pokrzykujący’: *ryczeć*; *rykaua* 15L; **sapała** ‘człowiek chory na astmę, oddychający z trudem’: *sapać*; *sapaua* 15L; **stękała** ‘chory człowiek, stękający’: *stękać*; *stekaua* 15L, 15T; **utykała** ‘kuter-noga’: *utykać*; *utykaua* 15L.

-uła:

Formant tworzy nazwę – **gadula** ‘człowiek, który dużo mówi’: *gadać*; *gaduua* 15L, por. *gadacz*, *gadocha* – o wyrażnej atrybutywno-stylistycznej (pejoratywnej) funkcji stylistycznej.

Formacja ta została już przytoczona jako wariantywna dla derywatów na *-acz*, por. *gadacz* i *-ocha*, por. *gadocha*, a udział formantu *-uła* w powoływaniu rzeczowników dewerbalnych odnotowują autorzy niektórych opracowań słowotwórczych (por. Gaertner, 1934: 280; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979:

¹⁵ Sajewicz w derywacie ustalonym od czasownika na *-ać* wskazuje formant *-ła*.

224; Grzegorzczkova, 1998: 400; Gołąb, 1955: 77; Szymczak, 1961: 171; Bąk, 1968: 77; Malec, 1976: 73; Kowalska, 1979: 33; Gala, 1985: 404; Sajewicz, 2002: 226–227).

-ina/-yna:

Nazwy atrybutywnych subiektów czynności o wykładniku *-ina/-yna* nie należą do licznych (por. Grzegorzczkova, Puzunina, 1979: 235). W gwarach zanotowano rzeczowniki – **smrodyna** / **smrodzina** ‘czeremcha, Prunus padus’: smrodzić; *smrodyna* 15L, 25B, *śmrodyna* 2S, / *smrożina* 24, 83L, *smrożyna* 1B, por. smrodynia, smrodyń. Nazywają one subiekt nieosobowy – roślinę – ze względu na jej właściwości.

Wywodzone są od czasownika niedokonanego, o temacie na *-i-*. Formacjami dla nich wariantywnymi są rzeczowniki o sufiksach: *-ynia*, por. smrodynia, *-yń*, por. smrodyń.

-elina:

Ten rozszerzony formant kształtuje nazwę nieosobowego subiekta atrybutywnego – **trzęsielina** ‘galaretka z wygotowanych kości i mięsa’: trząść (się); mp. 504, por. trzęsawica, trząska, trzęsionka, trzęsawka, trząsawa.

W omawianym materiale derywat ten już przytoczono przy wskazywaniu wariantywnych nazw dla m.in. trzęsawica (patrz s. 107).

-iny (pl.t.):

Formant występuje w jednej formacji dewerbalnej – **smrodziny** ‘negatywnie o perfumach’: smrodzić; *smrożiny*, *jak się polejęm temi smrożinami, to ni można uoddychać* 25P. O jej atrybutywnym, pejoratywnym znaczeniu decyduje funkcja semantyczna, stylistyczna czynności motywującej. Formalnie derywat powołano w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na *-i-*.

-izna:

Formant w zakresie łączliwości z podstawami werbalnymi nie wykazuje aktywności słowotwórczej (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 245).

W gwarach odnotowano jeden derywat o wartości kategoryjnej atrybutywnego subiekta czynności – **paskudzizna** ‘brudny, człowiek brudzący’: paskudzić; *paskużizna* 15L, por. paskudziarz. Formację wyprowadzono od podstawy czasownikowej niedokonanej, o temacie na *-i-*. Ustalona nazwa odnosi się do desygnatu osobowego, negatywnie postrzeganego i ocenianego przez członków społeczności wiejskiej ze względu na jego zachowanie czy przyzwyczajenia.

W tej samej funkcji kategoryjnosemantycznej występuje rzeczownik o wykładniku *-arz*, por. paskudziarz.

-ynia:

Rzeczownik – **smrodyńia** ‘czeremcha, *Prunus padus*’: smrodzić; *smrodyńia* 72, 74, 76, 83L, 84, *smrodyńia* 43B, *smrodyńo* 72D, 75a, 90, 117, por. smrodyna, smrodyń – przytoczono już w materiale jako wariantywny dla smrodyna.

-oń:

W języku ogólnym wskazano tylko dwa derywaty odczasownikowe o tym formancie (patrz Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 273).

Sufiks *-oń* w językach zachodniosłowiańskich „jest produktywny w ekspresywnych określeniach przede wszystkim ludzi, niekiedy też zwierząt, a nawet rzeczy” (Sławski, 1974: 133). W gwarach zanotowano cztery formacje atrybutywne. Ich właściwościowy i zarazem stylistyczny odcień znaczeniowy jest kształtowany przez formant i przez podstawy wyrażające czynności charakterystyczne dla nazywanych desygnatów: **gwizdoń** ‘człowiek, który ładnie gwizdże’: gwizdać; *g'vizdoń* 15L, por. gwizdek, gwizdała, gwizdał; **lizoń** ‘lizus’: (pod)lizywać (się); *lizuń* 15L, por. lizus; **mamloń** ‘człowiek mlaskający, nieporadny’: mamlać ‘jeść niedołąźnie, obracając językiem pokarm’; *mamluń* 15L; **świdroń** ‘człowiek zezowaty’: świdrować ‘zezować’; *śfidruń* 15L, por. świdracz, świdrał. Wszystkie derywaty wywodzone są od czasowników niedokonanych, o tematach na: *-a-*, *-owa-*, *-ywa-*.

Obok nazw na *-oń* w gwarach, od tych samych podstaw, ustalono nazwy atrybutywne o sufiksach: *-acz*, por. **świdroń** / świdracz, *-ek*, por. **gwizdoń** / gwizdek, *-al*, por. **świdroń** / świdrał, *-ał*, por. **gwizdoń** / gwizdał, *-ała*, por. **gwizdoń** / gwizdała, *-us*, por. **lizoń** / lizus.

Obecność formantu w gwarach potwierdzają nieliczne przykłady zamieszczone w niektórych opracowaniach słotwórczych (por. Dobrzyński, 1967: 19; Laskowski, 1971: 26–27; Cyran, 1977: 88–89).

-yń:

Nazwa – **smrodyń** ‘czeremcha, *Prunus padus*’: smrodzić; *smrodyń* 77, 79, 92, 93, 94, 95, *ta smrodyń* 86, *smrōdyń* 43, *smrodyń* ‘dziki bez’ 42B, por. smrodyna, smrodynia – została już podana jako wariantywna dla: smrodyna (s. 128), smrodynia (s. 129).

-ator:

Formant tworzy nazwę dla osobowego desygnatu **kombinator** ‘człowiek, który kręci kombinuje’: kombinować; *kumbinator* 12J, *kumponator* 15l – ustaloną w oparciu o jego właściwość wyrażoną werbalnie. Podstawą derywatu jest czasownik niedokonany na *-ować*.

Na gruncie ogólnopolskim ten obcy przyrostek wyraźnie zaznacza swoją obecność, tworząc nazwy dla osobowych i nieosobowych desygnatów. Jego aktywność derywacyjna nie jest zjawiskiem nowym, szczególnie zauważalna

w terminologii technicznej (Jadacka, 2001(a): 83). W gwarach znalazł się w wyniku przeniesienia nazwy z języka literackiego (por. Sajewicz, 2002: 264–265).

-arz:

O derywatach charakteryzujących, najczęściej pejoratywnie nacechowanych, typu: *kpiarz*, *łgarz*, *pacykarz*, *plotkarz*, *paskudziarz* derywowanych od czasowników piszą Renata Grzegorzczkowska i Jadwiga Puzynina, wskazując na ich istotne miejsce wśród wszystkich formacji z tym sufiksem (Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 278–279; Grzegorzczkowska, 1998: 403).

W gwarach *-arz* tworzy następujące nazwy o atrybutywnej funkcji semantycznej: **figlarz** ‘psotnik, żartowniś’: *figlować*; *żećci to take ięscek figłoże, ale tyła ięjix, co tero* 25P; **kanciarz** ‘oszust’: *kantować*; *kańcoś* 15L, 28D; **kpiarz**: *kpić*; *kpi oś* 15L; **łgarz** ‘kłamca’: *łgać*; *uogoś* 15L; **machlarz** ‘oszust’: *machlować* ‘oszukiwać’; *maxłoś* 25P; **paskudziarz** ‘pozostawiający po sobie brud’: *paskudzić*; *paskużoś* 15, por. *paskudzizna*; **plotkarz** ‘ten, kto plotkuje’: *plotkować*; *plotkoś* 15L, 93C, por. *plotkara* (N Fem., s. 305), *plotkarka* (N Fem., s. 305); **pryciarz** ‘człowiek, który lubi szperać, przetrząsać kąty’: *pryciać* ‘szperać, przetrząsać wszystko’; *prycoś* 93C, por. *pryciacz*.

Zostały one ustalone w oparciu o czasowniki niedokonane, o tematach na: *-a-*, por. *łgać*, *pryciać*, *-i-*, por. *kpić*, *paskudzić*, *-owa-*, por. *figlować*, *kantować*, *plotkować*.

Dla rzeczowników: **figlarz**, **kanciarz**, **plotkarz**, czyli tych, dla których wskazano jako podstawowe czasowniki na *-ować*, przyjąć należy także dodatkową motywację rzeczownikową – *figiel*, *kant*, *plotka*, czyli – **figlarz** to ‘ten, kto innym robi figle’, **kanciarz** to ‘ten, kto robi kanty, oszustwa’ a **plotkarz** to ‘człowiek, który rozpowiada plotki’. Derywaty te zachowują semantyczne powiązania ze znaczeniami czynności, choć formalnie wywodzone są od znaczeń definiujących je atrybutów.

Obok formacji na *-arz* w gwarach funkcjonują paralelnie derywaty o wykładnikach: *-acz*, por. **pryciarz** / *pryciacz*, *-izna*, por. **paskudziarz** / *paskudzizna*. Analogiczne derywaty, o podobnej funkcji, podawane są przez autorów opracowań słowotwórczych (por. Ułaszyn, 1923: 219; Gaertner, 1934: 288; Satkiewicz, 1969: 111–113; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 278–279; Grzegorzczkowska, 1981: 40; Klemensiewicz, 1981: 198; Grzegorzczkowska, 1998: 403; Kleszczowa, 1998: 91; Szymczak, 1961: 170; Dobrzyński, 1967: 11–12; Górniewicz, 1967: 50; Warchoł, 1967: 143; Bąk, 1968: 78; Mrózek, 1970: 196; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 170; Kowalska, 1979: 29; Sajewicz, 2002: 259–261).

-erz:

W *Gramatyce współczesnego języka polskiego* Henryka Gaertnera czytamy m.in., że wykładnik *-erz* znany był już w staropolszczyźnie i w rzeczownikach obcych na *-er*. Rozpowszechniony w polszczyźnie dawnej dostawał się do wielu tworów rodzimych, przeważnie odczasownikowych, np. *stp. bluźnierz*, *szyderz* (Gaertner, 1934: 290).

W gwarach derywat tworzy nazwę – **pracierz** ‘ten, kto lubi pracować’: pracować; *praciś* 13S. W przeciwieństwie do przykładów podanych przez Henryka Gaertnera (Gaertner, 1934: 290), został utworzony od podstawy o znaczeniu neutralnym, a jego funkcja semantyczna wyraźnie wskazuje na pozytywny stosunek do nazywanego desygnatu.

Rzeczownik **pracierz** motywowany może być znaczeniem czynności wyrażonym czasownikiem (niedokonanym na *-ować*), jak to uczyniono w materiale, bądź za jego podstawę możemy przyjąć rzeczownik o znaczeniu czynnościowym. Zatem **pracierz** to również ‘ten, kto lubi pracę’.

-sa:

Formant występuje tylko w nazwie **beksa**: beczec ‘plakać’; *beksa* 1G, 19J, 93C, por. *bekas*. Ma ona wyraźnie pejoratywne zabarwienie emocjonalne wynikające z ujemnego nacechowania podstawy słowotwórczej. Odnosi się do osobowego desygnatu, bez precyzyjnego określania jego wieku czy płci (por. Sajewicz, 2002: 266). Rzeczownik określany jest jako skłonnościowy (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 287; Sajewicz, 2002: 266). Definiuje, ocenia wyrażany desygmat w związku z jego werbalnie wyrażoną właściwością.

Formalną podstawą jest czasownik niedokonany o tematycznym *-e*. W gwarach od czasownika – beczec – powołano także nazwę z sufiksem *-as*, por. *bekas*, używaną w tej samej funkcji leksykalnej.

-as:

Rzeczownik **bekas**: beczec ‘plakać’; *bekas* 1G, *bekos* 17, por. *beksa* – w gwarach funkcjonuje paralelnie z nazwą *beksa*.

-us:

Formant pochodzący z przyswojonych z łaciny rzeczowników na *-us*, łączony jest z różnymi podstawami, głównie czasownikowymi (Gaertner, 1934: 263). W gwarach wykazuje on znaczną aktywność w zakresie powoływania atrybutywnych nazw subiektów czynności, porównywalną z wykładnikami: *-ka*, *-ak*, *-ek*, *-nik*, czy *-ala*. Zasadniczo jest łączony z podstawami o znaczeniach leksykalnych nacechowanych stylistycznie, pejoratywnie, sam wprowadza do formacji derywowanych wartość ekspresywną – głównie deprecjonującą (por. Gala, 1974: 93). Wyjątek stanowią czasowniki: *umizgać* (się), *zgrywać* (się) o konotacjach pozytywnych, patrz **umizgus**, **zgrywus**.

Sam formant wydaje się odpowiadać za utrwalanie w jednostkach derywowanych funkcji stylistycznej znaczeń je motywujących (por. Sajewicz, 2002: 267–268).

Od strony formalnej podstawami omawianych derywatów są czasowniki niedokonane prefiksalne i nieprefigowane, głównie o tematach na *-a-*, por. *biegać*, *obiegać*, *obżerać* (się), *zapiekać*, *zgrywać* (się) itd., *-e-*, por. *leżeć*, *-i-*,

por. chwalić (się), gnić, -ywa-, por. podlizywać (się). Rzeczownik **pijus** motywowany jest przez czasownik wielokrotny – pijać.

Jedyną dokonaną podstawą jest czasownik – ochlapać (się) ‘ścić się’. Powołany w oparciu o nią derywat – **ochlapus** – odnosi się jednak do desygnatu o właściwościach stałych, powtarzanych zachowaniach. Choć formalnie zachowuje związek z dokonanym czasownikiem podstawowym, o zgodności tej nie możemy mówić na płaszczyźnie semantycznej.

W tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej w gwarach występują derywaty z wykładnikami: -a, por. **zapiokus** / zapioka, -acz, por. **chlajus** / chlach, **zdzierus** / zdzieracz, -aj, por. **zapiokus** / zapiekaj, -ak, por. **legus** / leżak, -oń, por. **lizus** / lizoń, -isz, por. **chwalus** / chwalisz, -ota, por. **zgrywus** / zgrywota.

Obecność formantu w gwarach potwierdzają autorzy opracowań słowotwórczych (por. Szymczak, 1961: 163; Bąk, 1968: 78; Chludzińska-Świątecka, 1972: 170; Malec, 1976: 75; Kowalska, 1979: 33; Cyran, 1977: 98; Sajewicz, 2002: 267–268).

biegus: biegać ‘być w ciągłym ruchu, przebywać poza domem’; *begus*, 15L; **chlajus**: chlaj-, chlać ‘pić wódkę’; *χlajus* 1B, 15, 15T, 24S, 25R, por. chlach; **chlamus** ‘kłamca’: chlamać ‘kłamać’; *χuamus*, 1G; **chwalus** / **kwalus** ‘samochwała’: chwalić (się) / kwalić (się); *χfolus* 1B, / *kfolus* 13S, por. chwalisz; **gnijus** ‘leniuch’: gnij-, gnić ‘nic nie robić’; *gnijus* 15L; **legus** ‘człowiek, który ciągle leży, śpi’: leżeć; *legus* 15L, por. leżak; **lizus**: (pod)lizywać (się); *lizus* 15L, por. lizoń; **obiegus** ‘włóczęga’: obiegać; *uobegus* 15L; **obżerus** ‘obżartus’: obżerać (się); *uobzyrus* 15L; **ochlapus** ‘pijak’: ochlapać (się) ‘ścić się’; *uochlapus* 15L; **pijus** ‘nałogowy pijak’: pijać; *pijus* 15L, 93C; **podlizus** ‘człowiek, który się podlizuje’: podlizywać (się); *podlizus* 15; **trajlus** ‘kobieta lubiąca dużo mówić bez sensu’: trajlać ‘dużo mówić bez sensu’; *trajlus* 15L; **umizgus** ‘podłotek, zalotnik’: umizgać (się); *umizgus* 15L; **zapiokus** ‘człowiek dokuczliwy’: zapiekać ‘dokuczać’; *zapekus* 1B, zapioka, zapiekaj; **zdzierus** ‘wyzyskiwacz, lichwiarz’: zdzierać ‘wyzyskiwać’; *zdzerus* 15L, por. zdzieracz; **zgrywus** ‘człowiek dowcipny, kawalarz’: zgrywać (się) ‘żartować, wygłupiać się’; *zgryvus* 15, 15L, 15T, por. zgrywota.

-tus:

Nacechowany ujemnie derywat – **ochlajtus** ‘pijak’: ochlaj-, ochlać (się) ‘ścić się’; *uochlajtus* 93C – nazywa osobę o skłonnościach do zachowań wyrażonych przez podstawę. Nazwa wyraża nosiciela właściwości stałej, powtarzanej, choć formalnie powołano ją w oparciu o czasownik dokonany. Nie zachowuje zatem z nim zgodności aspektowej.

-isz:

Formant tworzy jedną nazwę – **chwalisz** / **kwalisz** ‘samochwała’: chwalić (się) / kwalić (się); *χfal’is* 25R, *χfolis* 1G, 15T, *χfolis* / *kfolis* 24S, / *kfolis* 11, 12J, por. chwalus. Podano ją już w materiale jako wariantywną dla chwalus (s. 132).

-uś:

Formant *-uś* nadaje, derywowanej od neutralnej stylistycznie podstawy, nazwie – **śpiewuś** ‘ktoś, kto lubi śpiewać’: śpiewać; *śpēvuś* 15L – dodatni ładunek emocjonalny. Jej podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na *-a-*.

-ot:

Formant tworzy nazwę – **pierzchot** ‘człowiek bojaźliwy’: pierzchać; *pešχot* 15L. Określa ona człowieka o skłonności wyrażonej werbalnie. Podstawą derywatu jest czasownik niedokonany na *-ać*.

-ota:

Formant kształtuje dwie formacje dewerbalne. Jedna wyraża zjawisko – **błyskota** ‘błyskawica, światło migotające’: błyskać; *buyskota* 15L – ze względu na jego właściwości, druga określa człowieka o określonych podstawą skłonnościach – **zgrywota** ‘człowiek, który żartuje, wygłupia się’: zgrywać (się) ‘żartować, wygłupiać się’; *zgryvota* 15L, por. *zgrywus*.

Formant *-ota* i *-us* tworzą od podstawy – zgrywać (się) formacje o jednej funkcji semantycznej, por. **zgrywota** / *zgrywus*. Podstawami derywatów są czasowniki niedokonane o tematach na *-a-*.

-awa:

Nazwy ustalone za pomocą formantu *-awa*: **szczypawa** ‘szypawka, Corabus’: szczypać; *scypāva* 34W, *scypova* 12, 25P, 90P, 93, por. szczypawica, szczypawka; **trząsa-wa** ‘galaretką z wygotowanych kości i mięsa’: trząść (się); mp. 504, por. trzęsawica, trząska, trzęsionka, trzęsawka, trzęsielina, por. też N Loc. – przytoczono już w omówieniu jako wariantywnie dla: szczypawica (s. 107), szczypawka (s. 117–118), trzęsawica (s. 107), trząska (s. 116), trzęsionka (s. 117), trzęsawka (s. 118), trzęsielina (s. 128).

Derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego, -o:

Ustalanie atrybutywnych nazw subiektów czynności odbywa się w gwarach również drogą derywacji paradygmatycznej (Waszakowa, 1993: 12; por. też Kurzowa, 1974; Puzynina, 1978: 106), przez Bogusława Kreję określanej jako desuifikacja – derywacja wsteczna czy ujemna (Kreja, 1974).

W oparciu o wyrażające charakterystyczne właściwości podstawy werbalne kształtowane są w gwarach nazwy subiektów osobowych, jeden derywat określa roślinę ze względu na typowy tylko dla niej sposób wzrostu. Formalnymi podstawami omawianych nazw są czasowniki niedokonane, o tematach na: *-a-*, *-e-*, *-i-* / *-y-*, oraz czasownik wielokrotny powijać, także czasowniki z przeczeniem *nie*, por. nie uczyć (się), nie słuchać.

Dwie formacje męskie paradygmatyczne funkcjonują w gwarach razem ze strukturami sufiksальnymi o tej samej funkcji kategoryalno-semantycznej, por. **leń** / leniuch, **powój** / powójka.

Przykłady analogicznych formacji znajdujemy w niektórych opracowaniach słowotwórczych (por. Kleszczowa, 1998: 90; Bąk, 1968: 75; Laskowski, 1971: 18–19; Chludzińska-Świątecka, 1972: 162; Cyran, 1977: 35).

kuszytyk ‘człowiek utykający na nogę, kulawy’: kuszytykać ‘utykać na nogę, kuleć, chodzić niezdarnie’; *kuśtyk* 83L; **leń**: lenić (się); *liń* z *niego*, *guuaj* 30K, *leń* 10M, 15L, *łyń* 15, *lǎń* 13Op, *liń* 15L, 24S, 83B, *l’iń* 1G, 11, 17, 93C, por. leniuch; **mamrot** ‘człowiek mamroczący’: mamrotać ‘mówić niewyraźnie’; *mamrot* 15L, por. N Acc.; **mruk** ‘człowiek małowmowny’: mrużyć; *mruk* 15L; **nieuk** ‘dziecko nie robiące postępów w szkole’: nie uczyć (się); *ńeuk* 1B, 23B, *a to ńeuk możyisko jędo* 25B; **nieusłuch** ‘człowiek nieposłuszny, uparty’: nie usłuchać; *ńeusuux* 45; **powój** ‘Convolvulus’: powijać (się) [Bańkowski, 2000]; *rośńe kǃās p^uǃv^uǃǃu* 43, *povui* 1B, 1G, 11, 12J, 13Op, 15, 15T, 16S, 19, 25B, 28D, 30K, 93, 93C, 117, por. powójka, por. też N Instr.; **smyk** ‘łobuz’: smykać ‘umy-kać, kraść’ [Boryś, 2006]; *smyk* 15L; **trajkot** ‘człowiek, który dużo i szybko mówi’: trajkotać ‘mówić dużo i prędko’; *trajkot* 1G, 15L, 19J.

2.1.4. Nazwy środków czynności, N Instr.

Największy udział znaczeń czynności odnotowano w kształtowaniu derywatów należących do kategorii nazw środków czynności.

Objęte parafrazą ‘to, co służy do wykonywania czynności’ derywaty instrumentalne wyrażają wszelkie narzędzia, przyrządy, materie, substancje także części ciała (por. Kleszczowa, 1981; Grzegorzczkowska, 1998: 410–413; Jaros, 2009; Gala-Milczarek, 2009: 39–47, 2009(a): 63–66). Przyjęcie w pracy takiego kryterium kategoryzacji derywatów nie w pełni pokrywa się z zasadami interpretacyjnymi obowiązującymi w niektórych opracowaniach. Na temat ewolucji stanowiska w traktowaniu formacji instrumentalnych oraz ustalenia się powszechnie dziś przyjmowanego terminu „środek czynności” czytamy m.in. w pracy Ireny Jaros (Jaros, 2009: 15–19; por. też Grochowski, 1975).

Gwarowe nazwy środków czynności najczęściej dotyczą:

– przedmiotów, urządzeń, substancji, materii wykorzystywanych w szeroko pojętym, gospodarstwie domowym, np. **nawłoka**, **okrasa**, **ozdoba**, **warznica** / **warzęcha** / **warzycha**, **potoka**, **przyprawa**, **struża**, **świeca**, **zaciłona**, **zaczyna**, **grzejbą**, **czepiec**, **śląpiec**, **cierlica**, **miądlica** / **międlica**, **magłownica** / **ma-głównica**, **szatkownica**, **polewnica**, **chechłacz**, **dorabiacz**, **kolebacz**, **łamacz** / **łamek**, **pogrzebacz** / **pogrzebaczka**, **pracz**, **obucie**, **bierka**, **bujka**, **cerówka**, **grzechotka**, **lepka**, **łomka**, **miarka**, **naodziewka**, **oblamka**, **opaska**, **owijka**, **podpałka**, **powążka**, **ścierka**, **trutka**, **zakiska**, **zarzutka**, **odciągaczka**, **wę-dzarka**, **golidło**, **maidło**, w pracach rolniczych, np. **haka**, **mazia**, **pojma**, **pasza**, **podkłada**, **włoka**, **wypora**, **zatyka**, **hamulec**, **krępulec**, **kierownica**, **nakładni-ca**, **odwalnica**, **siekanica**, **siejocha**, **brzękacz**, **dziabacz**, **odgarniacz**, **opylacz**, **ozpylacz**, **siarpacz**, **skraplacz**, **spajacz**, **podpinka**, **podścielka**, **powódka**, **sma-**

rówka / smarowadło, taczka, wiejka, dojarka, grabiarka, koparka / kopiarka, kosiarka, sadzarka, wiązarka, żynarka, bijak, siewak, uwięzak / uwiązadło, dołownik, obsypnik, parnik, śrutownik, znacznik / znaczak, bidło, ciągadło, ostrzydło.

Pozostałe nazwy ustalono m.in. dla instrumentów muzycznych, np. **brzękota**, **skrzypce**, **trąbka**, **gwizdałka**, **piszczałka**, przedmiotów, narzędzi, materiałów wykorzystywanych w budownictwie, np. **schoda**, **śmiga**, **zasuwa**, **zawiasa**, **wrota**, **brukowiec**, **budulec**, **kalnica** / **kalenica** / **kalonka**, **zamknięcie**, **owierka**, **poszywka**, **szalówka**, **nasiek**, **zamek**, części ciała, por. **lota**, **dojka**, **patrzączka** / **patranka**, **dziób**, **połyk**, **staw**.

Przytoczony w obrębie omawianej kategorii układ grup semantycznych jest podyktowany znaczeniami leksykalnymi w kulturze ludowej. W polszczyźnie ogólnej znaczna część derywatów należy do terminologii specjalistycznej związanej z industrializacją, nowymi technologiami wkraczającymi także do codziennego życia mieszkańców miast.

Nazwy instrumentalne kształtowane są zasadniczo w oparciu o czasowniki niedokonane. Jedynie pojedyncze przykłady wykazują wyłącznie formalne powiązania z czasownikami dokonanymi, aspekt podstawy nie ma wpływu na kształtowanie funkcji semantycznej derywatów, por. **okrasa**: okrasić, **ozdoba**: ozdobić, **zasłona**: zasłonić, **wrota**: **verti* 'zawrzeć, zamknąć' **przydeptacz**: przydeptać, **ogarnięcie**: ogarnąć, **obucie**: obuć, **okrycie**: okryć, **obsadka**: obsadzić, **pogrzebka**: pogrzebać, **wygrzebka**: wygrzebać, **zakiska**: zakisić, **związka**: związać, **podgrzebka**: podgrzebać, **pogrzebajka**: pogrzebać, **splawik**: splawić, **obsypnik**: obsypać, **przezvisko**: przezwać, **przejrzadło**: przejrzeć, **niesidło**: nieść, **skrzesisidło**: skrzesać, **stąpidło**: stąpić, **odzianie**: odziać, **ubranie**: ubrać, **odzienie**: odziać (się), **ozdobienie**: ozdobić, **okrasiwo**: okrasić, **powąz**: powęzić, **przypowęż**: przypowęzić, **przystrój**: przystroić, **uchwyt**: uchwycić.

Odstępstwem od tej reguły są formacje: **pojma**: pojmać, **przegroda**: przegrodzić, **śląpiec**: ślać, **okielźnięcie**: okielźnić, **spięcie**: spiąć, **zamknięcie**: zamknąć, **poszycie**: poszyć, **oblamówka**: oblamować, **przyłatka**: przylatać, **stawidło**: stawić, **spona**: spiąć, **powiązanie**: powiązać, **uwiązanie**: uwiązać, **zagrodenie**: zagrozić, których realne znaczenia wyrażają przyrzędy z założenia nastawione na określony, trwały rezultat działania. W derywatach tych możemy się także dopatrywać zacierania granicy pomiędzy znaczeniem środka a rezultatu czynności bądź też potraktować jako nazwy środków czynności o rezultatywnym odcieniu znaczeniowym. W niektórych derywat dochodzić może do neutralizacji opozycji między znaczeniem środka czynności i znaczeniem miejsca, np. **kalenica**, **oparcie**, **poszycie**, **przechodzka** / **przechodzisko**, **przelazka** / **przelazek** / **przelaz**, **umywalka**, **leżanka**, **karmik**, **siedzenie**, **przepust**, **sadz**, **staw**, **upust**.

W wielu nazwach znaczenie czynności motywującej nie tylko uczestniczy w kształtowaniu funkcji semantycznej derywatu, ale decyduje także o jego atrybutywnym czy stylistycznym charakterze. Powoływane w oparciu o czasowniki

dźwiękonaśladowcze nazwy typu: **brzękota, człapacz, pyrtka, fitaczka, psitaczka, pierdawka, prytawka, ciapak, człap, klekot, świergot** są przykładami derywatów semantycznie bliskich nazwom subiektów czynności.

W nazwach takich jak np.: **drapacha, skrobacha, siejocha, drapaga, drapaka, skrabaka** pejoratywne znaczenie czasownika podstawowego ulega wzmocnieniu przez dodanie odpowiednich sufiksów, por. *-acha, -ocha, -aga* (por. Grzegorzyczkowa, Puzynina, 1979: 90–91, 164). Ze względu na relacje semantyczne ze znaczeniem motywującym rzeczowniki te, podobnie jak te powołane od czasowników dźwiękonaśladowczych, włączyć należy do klasy derywatów onomajologicznych.

Wykładnikami formalnymi dewerbalnych nazw instrumentalnych są przede wszystkim: *-ka, -acz, -ak, -aczka, -a, -o, -adło, -idło/-ydło, -ek, -nik, -arka*, poza tym: *-nica, -anie, -anka, -adłko, -enie, -awka, -dło, -ik, -ło, -ec, -nia, -iwo/-ywo, -elko, -idla (pl.t.), -arnia, -cie, -a (pl.t.), -ulec, -anica, -i (pl.t.), -ajka, -ówka, -aka, -isko, -el, -alnia, -ba, -ica, -acha, -e (pl.t.), -eczka, -alka, -ałka, -onka, -alnik, -ko, -adłka (pl.t.), -adel, -eń, -ar, -y (pl.t.)*, w pojedynczych przykładach wskazano: *-lica, -enica, -alnica, -ce (pl.t.), -ęcha, -ocha, -ycha, -cie, -aga, -ączka, -ółka, -ewka, -ki (pl.t.), -aczki (pl.t.), -iłki (pl.t.), -ółki (pl.t.), -niak, -eczek, -ejek, -unek, -uszek, -elunik, -idlko, -owidlko, -adelka (pl.t.), -adla (pl.t.), -owidlko, -dła (pl.t.), -ina, -izna, -ona, -an, -o, -as, -ot, -awa, -ew*.

Wykładniki derywacyjne:

-a:

W gwarach paradygmatyczny formant *-a* wykazuje się znaczną aktywnością w powoływaniu słowotwórczych nazw środków czynności. Kształtuje on nazwy odnoszące się do desygnatów (narzędzi, przedmiotów, materii, substancji) wykorzystywanych w różnych obszarach działalności ludowej, głównie: 1/ w codziennym życiu domowym, por. **łata** 'kawałek tkaniny lub skóry przyszywanej w celu zasłonięcia dziury', **nawłoka** 'poszwa', **pokrywa** 'blaszany krążek nakładany na szkło lampy', **potoka** 'beczka na trzech nogach z dziurą w dnie do zaparzania bielizny'; 2/ pracach gospodarskich, np. **haka** 'ręczne narzędzie rolnicze i ogrodnicze do pielienia chwastów', **mazia** 'smar do smarowania osi wozu', **ozwora** 'rozwora, drąg łączący przednią część wozu z tylną', **pasza** 'jedzenie dla bydła', **podkłada** 'poduszka podkładana pod chomąto', **pojma** 'część brony, do której przytwierdzana jest waga lub orczyk', **sprzaga / sprzęga** 'połączenie dwu broni'; 3/ budownictwie, np. **forma** 'skrzynka z deską do formowania cegły', **schoda**¹⁶ 'stopień', **wypora** 'podpora sásiecznicy, belka ukośna usztywniająca deski zapo-

¹⁶ Mimo leksykalizacji znaczenia wskazano dla derywatu prymarną podstawę czasownikową.

lnicy'; 4/ kuchni, por. **okrasa** 'omasta, tłuszcz dodawany do potraw', **przyprawa** 'roślina dodawana do jedzenia', **zaczyna** 'zaczyn, ciasto, którego używa się do zakwaszania chleba'; 5/ wystroju domu, por. **zaciłona** 'zasłona'; 6/ kulturze ludowej, por. **brzekota** 'rodzaj instrumentu', **uzdoba** 'ozdoba'.

Nazwy formowane są głównie w oparciu o czasowniki niedokonane, prefigowane i nieprefigowane, o tematach na *-a-*, por. **haka**: hakać, **lota**: latać, **łata**: łątać, **mazia**: mazać, **podkłada**: podkładać, **podpora**: podpierać, *-i/-y-*, np. **nawłoka**: nawłóczyć, **szkoda**: szkodzić, **włoka**: włóczyć, *-ota-*, **brzekota**: brzekotać, *-uwa-*, por. **zasuwa**: zasuwać, *-ywa-*, por. **pokrywa**: pokrywać, *-ewa-*, por. **polewa**: polewać. Podstawą derywatu **sadza** jest czasownik wielokrotny – sadzać.

Niektóre nazwy strukturą nawiązują do prefigowanych czasowników dokonanych na *-ać, -ić*, ustalonych dla nich jako podstawowe. Zależności te zachodzą jednak jedynie w warstwie formalnej, semantycznie bowiem desygnaty, których te nazwy dotyczą, są definiowane przez czynności niedokonane. Zasadniczo formy niedokonanych czasowników dla większości formacji należy przyjąć jako równorzędne, por. **ozdoba**: ozdobić / ozdabiać, **przegroda**: przegrodzić / przegradzać, **uzdoba**: ozdobić / ozdabiać, **zasłona**: zasłonić / zasłaniać. Jedynie dla: **okrasa**: okraszyć, **pojma**: pojąć, należy zachować wyłącznie dokonane formy podstaw, wskazując na ich dokonany odcień znaczeniowy.

Nazwy wariantywne dla omawianych powoływane są w gwarach przede wszystkim przez formanty: *-ka*, por. **haka** / haczka, **lota** / lotka, **nawłoka** / nawłoczka, **podkłada** / podkładka, **podpora** / podpórka, **potoka** / potoczka, **powłoka** / powłoczka, **rozpora** / rozpórka, **rozwora** / rozwórka, **zaciłona** / zaciłonka, **zaczyna** / zaczynka, **zapora** / zaporska, **zasłona** / zasłonka, poza tym przez: *-acz*, por. **sprząga** / **sprzęga** / sprzągacz / sprzęgacz, **zatyka** / zatykacz; *-ek*, por. **podpora** / podpórek, **zaczyna** / zaczynek, *-nik*, por. **rozpora** / rozpornik, *-ło*, por. **sprzęga** / sprzęgło, *-idło*, por. **mazia** / mazidło, *-ki* (*pl.t.*), por. **włoka** / włóki, *-enie*, por. **ozdoba** / ozdobienie, *-y* (*pl.t.*), por. **schoda** / schody, *-ø*, por. **mazia** / maż, **podkłada** / podkład.

Formacje derywowane formantem *-ka* zostały tu potraktowane jako wariantywne dla nazw z sufiksem *-a*. Wynika to z przypisywanej im w gwarach funkcji semantycznych i bezpośredniej motywacji czasownikowej.

Derywowane formantem *-a* formacje instrumentalne przytaczane są zarówno w opracowaniach poświęconych polszczyźnie ogólnej (por. Grzegorzczkova, 1998: 411), jak i w leksyce gwarowej (por. Szymczak, 1961: 181; Bąk, 1968: 79; Kowalska, 1975: 54;

brzekota 'rodzaj instrumentu': brzekotać; *bżyŋykoty* nom. pl. 71; **forma** 'skrzynka z deską do formowania cegły': formować; *podłuk ty formy* 62, *forma* 1B, por. foremka; **haka** 1/ 'ręczne narzędzie rolnicze i ogrodnicze do pielenia chwastów', 2/ 'narzędzie do rwania gnoju w oborze lub ściągania gnoju z wozu na polu': hakać; 1/ *χakom še χako* 75, *χaka* 28D, 42B, 71, 75a, 79, 80, 82, 83B, 84, 91, 92, 93, 94, 95, 99, *χaka* 19J, 2/ *χakamy* instr. pl. 15L, por. haczka; **lota** 'lotka,

duże pióro u gęsi w skrzydle': latać; *lota* – *jak se vyrve, to gyś^u opuści skšua* 83L, por. lotka; **lata** 'kawalek tkaniny lub skóry przyszywany w celu zasłonięcia dziury': latać; *pšysyi uate f tym podartym miijsu* 16S, 30K, 41; **mazia** 'smar do smarowania osi wozu': mazać; *fsyske luže sty i brały te maže do voza* 41, por. mazidło, maż, por. też N Sub. Attr.; **nawłoka** 'poszwa': nawłóczyć; *navłoka* 14, 31J, 79, por. nawłoczka; **okrasa** 'omasta, tłuszcz dodawany do potraw': okrasić; *bez^u okrasy, to žmoki nie dobre* 15T, *okrasa* 1, 21, 23, 28D, 41, 73, 74, 75a, 78, 82, 84, 97, 100, ^u*okrasa* 13Op, 15, 16, 17, 19, 24, 25, 34W, 43B, 71, 80, 81, 89, 90, 93, 93C, 94, 98, 99, *uokrasa* 1B, 15L, 19J, 20, 20J, 24S, 93, 117; **ozdoba** 'omasta, tłuszcz dodawany do potraw': ozdobić; mp. 628, por. ozdobienie; **ozwora** 'rozwora, drąg łączący przednią część wozu z tylną': (r)ozwierać; ^u*ozwora voza* 90P, *ozwora* 6T, 11, 23, 34W, 74, 86, 91, ^u*ozwora* 6T, 10M, 11, 12J, 15T, 19, 20J, 24, 25, 25R, 26M, 28D, 31J, 34W, 41, 42B, 43B, 50Z, 57, 58, 63G, 63Ł, 71, 73, 79, 80, 82, 83, 83B, 85, 87S, 88, 92, 93, 93C, 94, 95, 98, 99, 100, *uozwora* 2, 15, 15L, 19J, 20, 24S, 26K, 30K, 58M, 114, ^u*ożv^uōra* 43; **pasza** 'jedzenie dla bydła': pasać; *krova ži paše* 72D, *paša* 28D, 31J, 45, 51, 83B, 87S, 114, 121, *pašo* 6T, *pasa* 6T, 12J, 13Op, 26K, 35, 90P, 117, *poso* 13S, 15L, 32K, *paša* 38, 65, *posa* 42B, *pša* 31, 34, 34W, 39, 40, 43, 59, *paša* 43B, 91; **podkłada** 'poduszka założona pod chomąto': podkładać; *potkuatka* / *potkuada* 20J, *potkuada* 12J, 25B, 30K, *potkłada* 25, 25R, por. podkładka, podkład; **podpora** 'deska, belka służąca do podpierania': podpierać; *potpora* 11, *postof potpore pot šćane* 16S, 26, por. podpórka, podpierzacz, podpórek, podpieranie; **podstawa** 'rzecz, na której coś stoi, opiera się': podstawiać; *potstava* 'drewniana podstawa sieczkarni' 72D, *na pocstave* 'część kołowrotka, na której stoi kółko' 19J; **pojma** 'część brony, do której przytwierdzona jest waga lub orczyk': pojmać 'pochwycić' [Bańkowski, 2000]; *pojma* 93C; **pokrywa** 1/ 'blaszany krążek nakładany na szkło lampy naftowej', 2/ 'żelazne krążki z uchem do zakrywania otworów w płycie kuchennej': pokrywać; 1/ *pokryva* 24S, 44, 2/ *pokryvy* żelazne byl'i, *na kazdom žure jedna pokryva z uxym* 117; **polewa** 'emalia na naczyniach': polewać; *poleva* 24S, *puł'iva* 93C, *pol'iva* 30K, *bes pol'ivy* 7; **potoka** 'beczka na trzech nogach z dziurą we dnie do zaparzania bielizny': potokać; *f potoce* 23, 25 por. potoczka; **powłoka** 1/ 'sztuka bielizny pościelowej, którą się nakłada na poduszkę lub pierzynę', 2/ 'część grzyba': powlekać; *povłoka* 1, 7, 18, 36, 72, *povuoka* 1G, 3, 6T, 8, 10M, 11, 13Op, 26, 117, *p^uovłoka* 24, por. powłoczka, 2/ *povuoka* 83L; **przegroda** 1/ 'to, co służy do przegradzania', 2/ 'część międlicy, środkowa deska': przegrodzić; 1/ *pšegroda* 6T, 34W, 87S, *miało sfoiā* *pšegrođa* acc. sg. 5, 2/ *d'v'e pšegrody* 58, por. N Loc.; **przyprawa** 'roślina używana jako przyprawa do jedzenia': przyprawiać; *pšyprava* 19J; **rozpora** 'pręt łączący nogi pługa': rozpierać; *košora* – *soža tako s tyimi rosporaми* 104, por. rozpórka, rozpornik; **rozwora** 'drąg łączący przednią część wozu z przednią': rozwierać; *rozvora*, *možno rozevžyć* 78, *rozvora* 1G, 13Op, 13S, 28D, 32, 72D, 75, 75a, 78, 84, 87, 89, 104, 117,

por. rozworka; **sadza** ‘skrzynka z otworami do przechowywania ryb w wodzie’: sadzać; *sac f saža* 20J, por. sadz, por. też N Acc.; **schoda** ‘stopień’: schodzić; *sχoda perso* 17, por. schodki, schody; **smyka** ‘płozą sań’: smykać ‘ślizgać’; *smyka* ‘sanica’ 63Ł; **sprząga** / **sprzęga** ‘połączenie broni’: sprzągać / sprzęgać ‘łączyć’; *spšonǵi* nom. pl. 76, por. sprzągacz, / *spšenǵi* nom. pl. 27, por. sprzęgacz, sprzęgło; **struża** ‘nożyk do wygladzania naczyń gliniastych, wyrabianych na kole garncarskim’: strugać; *struza* 93C; **śmiga** 1/ ‘skrzydło wiatraka’, 2/ ‘belka ukośna wiatraka’, 3/ ‘ukośna deseczka na wierzejach’: śmigać ‘smagać, machać’; 1/ *śmiga* 1B, 6T, 10M, 11, 12J, 13Op, 25B, 26M, 31J, 34W, 42B, 50Z, 72Z, 104, *śmigi še uobracajo* 30K, por. śmigło, śmig, 2/ *śmiga* 1B, 93, 3/ *śmiga* 19J; **świeca**: świecić; *taki kobity ze sficom sukać* 15, *sfeca* 10M, 15L, 15T, 23B, 34W, 43B, 73, 87, *sfica* 6T, 12J, 13Op, 13S, 16S, 19J, 20J, 25R, 28D, 30K, 42B, 50Z, 58M, 74, 75, 79, 87S, 93, 93C, 117, *sfyca* 97, *sfyca* 57, 63G, 83, 83B, 98; **uzdoba** ‘ozdoba’: ozdobić ‘ozdobić’; *uzdobe ty studni – košur* 82; **włoka** 1/ ‘narzędzie rolnicze, składające się z kilku belek połączonych łańcuchami do robienia brył i wyrównywania powierzchni roli’, 2/ ‘złączone pod kątem 60° dwie belki, na których ciągnęło się na pole pług, oparty grządzielą na kółkach’: włóczyć; 1/ *wuuka to brona, co še wuucy* 25R, *wuuka* 1B, 1G, 13Op, 15T, 30K, 2/ *wuuka pot p^uuk* 56, *wuuka* 20J, 40, 99, por. włóki, por. też N Acc.; **wypora** 1/ ‘podpora sąsiedzniczy, belka ukośna usztywniająca deski zapolnicy’, 2/ ‘strama o sań’, 3/ ‘podpora kłonicy’: wypierać; 1/ *vypora* 11, 2/ *vypory* nom. pl. 74, 3/ *vypory taki davni nie było* 74; **zaczłona** ‘zasłona’: zacząłnić ‘zasłonić’ *zacyuna* 98S, *zacyuny* gen. sg. 77, por. zacząłnka; **zaczyna** ‘zaczyn, ciasto którego się używa do zakwaszania chleba’: zacząyniać ‘przygotowywać ciasto na chleb’; *zacyna na xlep* 90, *zocyna / zocyńka* 43B, por. zacząynka, zacząynek, por. też N Res.; **zapora** 1/ ‘tama’, 2/ ‘sztaba przed drogą leśną’, 3/ ‘zamek drewniany’, 4/ ‘luśnia’: zapierać; 1/ *zapora* 15L, 24S, 2/ *zâpora* 57, 3/ *zopora* 63Ł, 3/ *zapory* nom. pl. 82, por. zaporka; **zasłona** ‘materiał w oknie, dający się rozsuwać na boki’: zasłonić; *zasuona* 1G, 24S, 98, *zasuuna* 15, 72D, *kuŋiūam na zasuoony v uokna* 30K, por. zasłonka; **zasuwa** ‘dawne urządzenie do zasuwania drzwi – drewniany rygiel z wgłębieniami, który się przesuwalo odpowiednio wygiętym drutem’: zasuwąć; *zasuva iez uod vevnuntš, tša namacaž žurke klucym* 19J, *zasuva* 12, 15, 19, 21, 41, *zâsuva* 34W, por. zasuwka (N Dem., s. 306); **zatyka** 1/ ‘część jarzma’, 2/ ‘zasuwa do przymykania kanału kominowego pieca w celu regulacji ciągu’, 3/ ‘drzwiczki pieca’: zatykać; 1/ *zâtyki* nom. pl. 31, 34W, 39, 44, 49, por. zatyčka, zatyk, 2/ *zotyka* 72D, 3/ *žvicki peca – zotyka* 121, por. zatykacz; **zawiasa** ‘zawias’: zawieszać; *zavassa* 27, *zâvassa* 43, *zovⁱassa* 13Op, *zovassa* 93, *zovⁱase, na zovⁱasak* 91, por. zawias; **zawora** 1/ ‘klin, który zatrzymuje zębate koło w krosnach’, 2/ ‘zasuwa drewniana’, 3/ ‘sąsiedznicza, przegroda oddzielająca sąsieka od klepiska’: zawierać ‘zamykać, zatrzymywać’; 1/ *zavora* 15T, 87S, 93C, 2/ *zavora* 15T, 3/ mp. 704.

-a (pl.t.):

Ustalono trzy formacje o tym wykładniku należące do kategorii plurale tam-tum: **pęta** 'dwie deseczki łączące krokwie': pętać 'krępować, trzymać'; *pęta* 15T; **skręta** 1/ 'śnice przednie', 2/ 'śnice tylne'; skręcać; 1/ *skrenta* 85, 117, *skrynta* 15L, 53, 77, 85, 2/ *śnice tylne aby skrynta* 72, por. skrętek, skręty, skręt; **wrota** 1/ 'wierzeje, drzwi stodoły o dwu skrzydłach', 2/ 'brama drewniana zamykająca wjazd na podwórze': **verti* 'zawrzeć, zamknąć' [Boryś, 2006, s.v. wrota]; 1/ *wrota drevniane* 'u stodouy abo u puota' 19J, *wrota* 1B, 1G, 6T, 10M, 14, 15L, 15T, 19J, 20J, 23, 25B, 30K, 31J, 32K, 34W, 42B, 43B, 50Z, 58M, 63Ł, 71, 72, 73, 74, 75, 75a, 76, 77, 79, 81, 82a, 83, 83B, 84, 85, 86, 87, 87S, 88, 89, 91, 93, 94, 95, 99, 100, 104, 114, 117, 121, *vr^uōta* 43, 49, *vr^uota* 26M, 2/ *wrota* 1B, 15, 15T, 19J, 42B, por. wrotnica, wrotówka, wrótnia, wrótnie.

Wywodzone są od czasownikowych podstaw o niedokonanych aspektach i tematach na -a-, por. pętać, skręcać. Dla obecnie motywowanego czasownikiem – (za)wrzec – derywatu **wrota**, przywołano podstawę historyczną, formalnie mu najbliższą – **verti*. Ona też brana jest pod uwagę przy analizie nazw o tej samej funkcji kategorialnosemantycznej występujących jednak w l. poj. i odnoszących się do desygnatów stanowiących jeden z wyrażanych elementów: wrot-nica, wrot-ówka, wrót-nia. Nazwy wariantywne dla rzeczownika **skręta** ustaliły się z formantami: -ek, por. **skręta** / skretek, -y (pl.t.), por. **skręta** / skręty oraz -ø, por. **skręta** / skręt.

-ba:

Formant -ba wskazano w formacjach: **grzejba** 'piecyk': grzej-, grzać; *gż eįba* 15L; **strzelba** 'to, czym się strzela': strzelać; *ščelba* 15, 23, por. N Acc. Łączony z podstawami czasownikowymi kształtuje, jak podają Henryk Gaertner (Gaertner, 1934: 248), Renata Grzegorzczkova i Jadwiga Puzynina (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 52), m.in. nazwy środków czynności. Obecnie -ba uznano za formant nieproduktywny (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 52). Jedynie w dwóch przykładach jego obecność w tej funkcji kategorialnej potwierdza także Krystyna Kleszczowa w słownictwie doby staropolskiej (Kleszczowa, 1998: 130).

Pojedyncze przykłady podają również: Irena Jaros w gwarach łączycko-sie-radzkich (Jaros, 2009: 44), Hubert Górnowicz w gwarach malborskich (Górnowicz, 1968: 68), Tadeusz Malec w gwarze wsi Rachanie pod Tomaszowem Lubelskim (Malec, 1976: 33).

Zanotowane formacje gwarowe wywodzone są od czasowników niedokonanych: atematycznego oraz o temacie na -a-.

-ec:

O nieznacznym udziale formantu -ec w powoływaniu słowotwórczych nazw środków czynności czytamy m.in. w pracy Ireny Jaros (Jaros, 2009: 44–45). Jego obecność w tej funkcji kategorialnej uwzględniają także Renata Grzegorzczkova i Jadwiga Puzynina (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 64).

W gwarach został wyodrębniony w pięciu formacjach: **brukowiec** ‘kamień do brukowania drogi’: brukować; *bruکوٲec* 15L; **czepiec** ‘nakrycie głowy mężatki’: czepić; *ceٲec* 18, 52, 59, *cyٲec* 32K, *cٲce* 23, por. czepek; **człapiec** 1/ ‘pedał kołowrotka, deseczka, którą się przyciska kręcąc kołowrotkiem przy przęczeniu’, 2/ ‘łapka na szczury’, 3/ ‘deska, w której tkwi górny koniec młonu’: człapać; 1/ *claٲec* 1, 89, *cuaٲec* 93C, por. człapacz, człapak, człapek, człapien, 2/ *cuoٲec* 15L, 25B, por. człapak, człapien, 3/ *cuaٲec* 98; **ślapiiec** 1/ ‘łapka na szczury, myszy’: ślapać ‘załapać, złapać’; *cuaٲec* 78, 98S, *suuٲec* 42B, 43, 92, 95, *suuٲec* na ٲkoٲe 95a, por. ślapacz, ślafka; **szłapiiec** 1/ ‘pedał kołowrotka’, 2/ ‘łapka na myszy’: szłapać ‘człapać tzn. deptać, łapać’; 1/ *slaٲec* 43B, *suuٲec* 42B, 94, 95, 2/ *cuuٲec* 78, por. szłapacz, szłafka.

Wskazanymi dla nich podstawami są czasowniki niedokonane o tematycznym *-a-*, *-i-*, *-owa-*, por. człapać, ślapać, szłapać, czepić, brukować.

Dla nazwy **ślapiiec** ‘łapka na myszy’: ślapać ustalono jako podstawowy czasownik dokonany prefiksalny, o temacie na *-a-*. Znaczenie leksykalne powołanego w tych relacjach derywatu wskazuje jednak na przedmiot – narzędzie używane wielokrotnie, z założenia skuteczne w przypisywanym mu działaniu.

Derywat **brukowiec** posiada podwójną motywację. Obok wskazanej w materiale podstawy czasownikowej – brukować – należy przyjąć obecnie jako równorzędną, zaś historycznie prymarną, także motywację rzeczownikową – bruk. Nie zmienia ona instrumentalnej funkcji derywatu, określa jednak jego poza strukturalne relacje ze znaczeniem czynności (brukowiec ‘kamień służący do układania bruku’) (patrz N Instr. od podstaw rzeczownikowych, s. 290–294) i decyduje o rozszerzonej postaci formantu (*-owiec*), (por. Grzegorzczkova, Puzynina 1979: 64–65).

Atrybutywny odcień znaczeniowy odczytywany jest w nazwie **człapiec**. Wynika on ze znaczenia leksykalnego czasownika podstawowego, dźwiękonaśladowczego. Desygnat zatem, do którego odnosi się rzeczownik pochodny, jest określany w związku z jego charakterystyczną właściwością, nie zaś działaniem, do którego jest przeznaczony.

Formacje wariantywne dla nazw na *-ec* w gwarach ustalane są przez formanty: *-acz*, por. **człapiec** / człapacz, **ślapiiec** / ślapacz, *-ak*, por. **człapiec** / człapak, *-ka*, por. **ślapiiec** / ślafka, *-ek*, por. **człapiec** / człapek, *-eń*, por. **człapiec** / człapien.

-ulec:

Rozszerzony formant *-ulec* wyodrębniono w trzech derywatach: **budulec** ‘drewno budowlane’: budować; *budulec*, *iaٲ grube dٲevo* 11, 13, 15L, 15T; **hamulec** ‘urządzenie do zwalniania prędkości wozu’: hamować; *ٲamulec* 15L, 17, 19, *ٲamulce fabryczne* nom. pl. 19J; **krępulec** 1) ‘pas stalowy łączący oś z progiem i nasadem wozu’, 2) ‘kolek do mocowania powróseł’: krępować / krępuwać; 1/ mp. 765, 2/ *krympulec* 6, 11.

Motywowane są znaczeniami czynności niedokonanych, wyrażonych przez czasowniki o tematach na *-owa-*.

Derywaty odnoszą się do desygnatów definiowanych zarówno jako proste urządzenia przeznaczone do wykonywania czynności – **hamulec**, **krępulec**, jak i materia, która z czynnością jest związana – **budulec**.

-ica:

Formant ustala nazwy narzędzi wykorzystywanych w kulturze ludowej w kolejnych etapach obróbki lnu: **ciarlica** / **cierlica** ‘narzędzie do oczyszczania lnu z paździerzy’: *cierlic*; *ćerl'ica* / *ćarl'ica* 79, *ćerl'ica* – *vyčše še l'in* 82, *ćerlica* 12J, 13Op, 15, 15L, 15T, 20J, 24, 30K, 42B, 43B, 51, *ćerl'ica* 1, 1G, 19, 19J, 23m 25B, 26K, 26M, 28D, 31J, 32, 34W, 41, 43, 43B, 50Z, 57, 58M, 61, 71, 73, 75, 75a, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 83B, 84, 85, 88, 90, 92, 95, 97, 98, 98S, 100, *ćerl'ica* 99, *cerl'ica* / *čežl'ica* 97, *ćerl'ica* / *ćarl'ica* 79, *ćirlica* 13S, 41, 56, 72, 76, 87S, 93C, *ćyrl'ice* nom. pl. 96; **międlica** / **międlica** ‘narzędzie z jednym rowkiem do międlenia lnu’: *międlic*, oczyszczać na międlicy len z paździerzy; *mundl'ica* – *vyua-me še l'in* 82, *mondl'ica* 1, 1G, 25, 28D, 62, 72, 86, 90, 92, 93, 95, 117, 121, *mondl'ica* / *mlondl'ica* 90, *modl'ica* 25R, 34, 50Z, 57, 58M, *modl'ica* / *medl'ica* 63G, *modlica* 10M, 15, 15T, 19, 20J, 24S, 42B, 56, *mundlica* 6T, 12J, 15, *mundl'ica* 11, 20, 82, *mudl'ica* 31J, 51, *mădlica* 43, *mădlica* 24, 61, *mündl'ice* 26M, por. miądel, / *mendl'ica* 95b, 114, *medl'ica* 34W, *modl'ica* / *medl'ica* 36, 63G, 64, *medlica* 15, 43B, 82a, *mindl'ica* 19, 32, 41, 93C.

Na temat genezy słowotwórczej omawianych formacji, podstaw od których winny być wywodzone, rozważania przeprowadził Bogusław Kreja w tekście *Drobiazgi słowotwórcze: Międlica, cierlica* (Kreja, 1975). Autor przyjmuje, że nazwa **międlica** została utworzona przez przyrostek *-(i)ca* od czasownika – międlic. Następnie czytamy: „Tak ustalony rodowód *międlicy* kusi, by podobnie zinterpretować wyraz *cierlica*” (Kreja, 1975: 120). Za podstawę zatem derywatu **cierlica** należałoby przyjąć czasownik – *cierlic*. Ten jednak w gwarach jest używany w przenośnym znaczeniu – *cierlic* ‘dużo mówić’. „Nie ulega jednak wątpliwości [zdaniem autora], że jest to czasownik, który w swoim podstawowym, pierwotnym znaczeniu ‘trzeć na *cierlicy*’ stał się podstawą dla rzeczownika *cierlica*” (Kreja, 1975: 120). Stanowisko to potwierdzona w wypowiedzi zamieszczonej w artykule: *Głosy do „Słowotwórstwa doby staropolskiej...” pod red. K. Kleszczowej* (Kreja, 2002(a): 237–238).

Rozważania na temat motywacji nazwy **ciarlica** / **cierlica** przeprowadzono w związku z różnymi stanowiskami językoznawców. W najnowszej pracy poświęconej nazwom środków czynności Ireny Jaros przyjętą podstawą jest czasownik – *trzeć*, w związku z nim wyodrębniono formant *-lica* (Jaros, 2009: 48). Taką też analizę morfologiczną przeprowadziła Krystyna Kleszczowa w odniesieniu do stanu staropolskiego (Kleszczowa, 1998: 59, por. też Warchoł, 1967: 145; Bąk, 1968: 79).

Dla odnotowanych w gwarach derywatów **ciarlica** / **cierlica**, **miądlica** / **międlica** przyjęto podstawy **cierlic** (za Kreją, patrz: 1975: 120; 2002a: 237–238) potwierdzony także w *Indeksie alfabetycznym wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”* pod red. Jerzego Reichana (Reichan, 1999) oraz **międlic**. Wypada też zauważyć możliwość występowania w przeszłości postaci *miądló*, *międłó*, *ciardłó*, z *-dłó* w funkcji N Instr. od czasownika *trzeć*.

Formant *-ica*, jako wykładnik N Instr., został omówiony także w innych opracowaniach gwarowych, (por. Dobrzyński, 1967: 16; Górnowicz, 1967: 48; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 164; Malec, 1976: 41).

Dla derywatu **miądlica** w gwarach ustalono formację o strukturze wariantywnej *miądel*, ustaloną w procesie derywacji paradygmatycznej.

-lica:

Formant wyodrębniono w derywacie – **prząslica** / **przęslica** ‘przyrząd do przedzenia nici, służący do umocowania włókna’: *prząśc*; *pšqšl'ica* 28D, 92, *pšeśl'ica* / *pšošlica* 23, *pšošlica* 19, 71. Przyjęto dla niego podstawę czasownikową niedokonaną, atematyczną – *prząśc*.

Na temat motywacji nie znajdujemy jednak jednoznacznego stanowiska. Jadwiga Chłudzińska-Świątecka, jako sugerowaną względami fonetycznymi i prymarną dla tego derywatu, podaje podstawę rzeczownikową *przęsło*, od której **przęslica** ustalana jest przez formant *-ica*. Uwzględnia także w opisie słowotwórczym motywację czasownikową – obecnie najbardziej wyrazistą (Chłudzińska-Świątecka, 1972: 173, por. też Bąk, 1968: 79; Malec, 1976: 58; Jaros, 2009: 48).

-nica:

Według Franciszka Sławskiego złożony formant *-bn-ica* wyabstrahował się w warunkach, gdy formacje typu *dojbnica* ‘naczynie do dojenia; dojna krowa’ wiązane były z adiektywnymi podstawami derywacyjnymi, czyli *dojbnica* < *dojbn* ‘związany z dojeniem’ (Sławski, 2011: 74; por. Grzegorzczkova, 1998: 413).

Zenon Klemensiewicz formantowi *-nica*, jako prymarną, przypisuje funkcję tworzenia żeńskich osobowych nazw działacza, te zaś „stały się podstawą jego przesunięcia w zakres nieżywotnego narzędzia” (Klemensiewicz, 1981: 210).

Zarówno na gruncie polszczyzny ogólnej, jak i w gwarach sufiks wykazuje znaczną aktywność derywacyjną (por. Satkiewicz, 1969: 37; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 81–82; Grzegorzczkova, 1981: 42; 1998: 412–413; Kleszczowa, 1998: 130; Cyran, 1960: 185; Szymczak, 1961: 158; Górnowicz, 1967: 49; Warchoń, 1967: 145; Bąk, 1968: 79; Kowalska, 1975: 57; Malec, 1976: 59; Habrajska, 1989/1990: 104; Jaros, 2009: 49–51).

W kulturze ludowej instrumentalne formacje derywowane formantem *-nica* odsyłają do desygnatów związanych z różnymi obszarami działalności. Wyrażne klasy semantyczne tworzą: 1/ nazwy elementów większych narzędzi, maszyn,

por. **kierownica**, **nakładnica**, **odkładnica**, **odwalnica**, 2/ urządzenia wykorzystywane w gospodarstwie domowym, por. **magłownica**, **szatkownica**, **walkownica**, **warznica**. Nazwy **magłownica** i **walkownica** funkcjonują w tym samym znaczeniu 'przyrząd służący do ręcznego maglowania bądź walkowania bielizny'. Ustalane od podstaw czasownikowych motywowane mogą być także przez rzeczowniki – **magl-ownica**: magiel, **walk-ownica**: wałek, z historycznego punktu widzenia w tej funkcji prymarne [patrz Brückner, 1993, s.v. magiel], (por. Grzegorzczkowska, 1998: 574–575; Kleszczowa, 1981: 108–126).

Gwarowe N Instr. z formantem *-nica* są wywodzone od czasowników niedokonanych prefiksalnych, nieprefigowanych o tematach na: *-a-*, *-i-/-y-* oraz *-owa-*, por. **kalnica**: (o)kalać, **nakładnica**: nakładać, **gaśnica**: gasić, **warznica**: warzyć, **kierownica**: kierować.

Paralelnie z formacjami na *-nica* w gwarach w tej samej funkcji semantycznej funkcjonują derywaty o wykładnikach: *-enica*, por. **kalnica** / kalenica, *-ęcha*, por. **warznica** / warzęcha, *-ycha*, por. **warznica** / warzycha, *-ka*, por. **przełaźnica** / przełazka, *-onka*, por. **kalnica** / kalonka, *-ówka*, por. **wrotnica** / wrotówka, *-ek*, por. **przełaźnica** / przełazek, *-dło*, por. **gaśnica** / gasidło, *-nia*, por. **magłownica** / magłownia, **odkładnica** / odkładnia, **wrotnica** / wrótnia, *-ø*, por. **przełaźnica** / przełaz.

gaśnica: gasić; *gaśnica* 15L, por. gasidło; **kalnica** 'górny, poziomy grzbiet strzechy': (o)kalać 'otaczać'; mp. 526, por. kalenica, kalonka; **kierownica**: kierować; *kerovníca* 15, 15L, 87S; **magłownica** / **magłównica** 'ręczny przyrząd do maglowania': maglować; *maglovńica* 1B, 9, 10, 10M, 12J, 13Op, 14, 15, 15L, 15T, 19J, 20, 24S, 30K, 32, 34, 34W, 39, 41, 61, 71, 82, 87, *maglůvńica* 11, 41, 93C, por. magłownia; **nakładnica** 'część obsypnika do obredlania kartofli': nakładać; *nokųadńica* 114; **odkładnica** / **okładnica** 'część pługa, która odkłada ziemię': odkładać; *otkųadńica* 32, *otkųadńica* 6T, 28D, 114, *uotkųadńica* 1B, 15L, 15T, 121, *uotkųadńica* 15, *uotkųadńica* 93C, *okładńica* 58M, *uokųadńica* 42B, 53, *uokųadńica* 87S, por. odkładnia; **odwalnica** 'część pługa, która odwraca i odkłada pociętą przez lemiesz skibę ziemi': odwalać; *uodvalńica* 15L, *uodvalńica* 63Ł; **przełaźnica** 'kładka': przełazić, mp. 546, por. przełazka, przełazek, przełaz; **szatkownica** 'przyrząd do szatkowania kapusty': szatkować; *satkovńica* 10, 10M, 14, 15, 15L, 18, 20, 34, 43, 50Z, 57, *satkovńica* 34W; **walkownica** 'deszczułka z poprzecznymi karbami do ręcznego maglowania': walkować 'maglować'; *vaukovauo še valcem i vaukovńicom* 104, *valkovńica* 75a, 77, 87, *vaukovńica* 1G, 57, 72D, 87S, 96, 97, 98S, 99, 100; **warznica** 1/ 'naczynie do zaparzania bielizny', 2/ 'kocioł do gotowania bielizny': warzyć 'gotować'; 1/ *żewńana cebrąta albo vaźńica* 25, *vaźńica* 78, 2/ *vaźńica* 25R, 34W, 39, 50Z, por. warzęcha; **wrotnica** / **wrótnica** 'wierzeja, jedno z dwu skrzydeł drzwi do stodoły': *verti 'zawrzeć, zamknąć' [Boryś, s.v. wrota]; *vrotńica* 94, *vrutńica* 83, por. wrotówka, wrótnia.

-anica:

Rozszerzony formant *-anica* ustalono w trzech formacjach: **polewanica** ‘wysoka dzieża na trzech krótkich nogach do parzenia w gorącym ługu brudnej bieleziny, na dnie miała otwór zatkany korkiem’: *polewać*; *pol'ivańica* 30K, 32, 46, *pol'ivańica* – *take vysoke na tšeχ nogaχ* 41, por. *polewaczka*, *polewanka*; **siekanica** ‘prymitywna sieczkarnia z kosy’: *siekać*; *vykrācoķi šekańicum pšečunām* – *tako kosa* 18; **swieranica** / **świeranica** ‘żelazny pierścień łączący koniec śnic z rozworą’: *swierać* / *świerać* ‘zwierać tzn. łączyć, spajać, ściskać’ [Szymczak, 1993, s.v. *zewrzeć*]; *sf'erańica* 91, *śf'erańica* 84, por. *swiaralnica*, *swierka*, *swórka*, *swieranka*. Ich podstawami są czasowniki niedokonane prefiksalne na *-ewa-*, por. *polewać*, *-a-*, por. *swierać* ‘zwierać’ i nieprefigowany na *-a-*, por. *siekać*.

Nazwy wariantywne dla omawianych utworzono za pomocą formantów: *-alnica*, por. **swieranica** / *swieralnica*, *-ka*, por. **swieranica** / *swierka* / *swórka*, *-aczka*, por. **polewanica** / *polewaczka*, *-anka*, por. **polewanica** / *polewanka*, **swieranica** / *swieranka*.

Omawiane derywaty nie tworzą jednolitej klasy semantycznej, nazywają: naczynie wykorzystywane do prania bieleziny – **polewanica**, proste narzędzie rolnicze – **siekanica**, jeden z elementów wozu – **swieranica** / **świeranica**.

-enica:

Formant ustala nazwę – **kalenica** ‘górną, poziomy grzbiet strzechy’: (o)kalc ‘otaczać’; *kalańica* 13, *kalāńica* 13Op, 61, *kaleńica* 7, 23, 24S, 26M, 34W, 49, 50Z, 56, *kalińica* 6T, 12J, 15, 15L, 16S, 25B, *kal'ina* 30K, 31J, 32, 41, 63G, *kolańica* / *kolojka* 78, *na koleńice tšeā nakuaš meχu i kañiñi, to še ñe beže louo* 15T, 20J, por. *kalnica*, *kalonka*.

Derywat przytoczono w omówieniu jako formację wariantywną dla nazwy o wykładniku *-nica* (patrz s. 144). Powołano go w oparciu o czasownik (o)kalc, przy czym prefiks podstawy nie wchodzi do struktury formacji derywowanych.

-alnica:

Jest to rozszerzony wariant formantu *-nica* wyodrębniony z derywatów pierwotnie wywodzonych od przymiotników na *-alny*. Łączony z podstawami czasownikowymi tworzy formacje instrumentalne (Kreja, 2002(b): 146; Jaros, 2009: 51).

W gwarach zanotowano nazwę – **swieralnica** / **świeralnica** ‘żelazny pierścień łączący koniec śnic z rozworą’: *swierać* / *świerać* ‘zwierać tzn. łączyć, spajać, ściskać’ [Szymczak, 1993, s.v. *zewrzeć*]; *sf'eralńica* 87, *śf'eralńica* 79, *śf'iralńica* 100, *śf'yralńica* 98, 99, por. *swieranica*, *swierka*, *swórka*, *swieranka*.

Od czasownika – *swierać* ‘zwierać’ znaczenie środka czynności ustalane jest także z wykorzystaniem sufiksów: *-anica*, *-ka*, *-anka*.

-ce (pl.t.):

Formant kształtuje od niedokonanych czasowników o tematach na *-a-* nazwy: **skrzypce**: skrzypać; *skšypce* – *kavoueg deski, zaŋozune sum strōny z vuōša, tero z drutu*; *gro še smyckim* 19J, *na kšypcaχ* 10, *skšipce* 4. *skšypce* 1G, 10, 10M, 14, 15L, 15T, 24S, 25P, 30K, 57, 61, 83B, 93C, 104, *škšypce* 20, por. skrzypki; **szczypce** ‘obcegi kowalskie, długie’: *szczypać*; *scypce* 12J, 80, *sypce kovala* 90P, *scepce* 20J. Pierwsza określa instrument, druga wyraża narzędzie wykorzystywane przez kowala.

Formacją wariantywną dla derywatu **skrzypce** jest, zachowująca strukturę plurale tantum, nazwa o wykładniku *-ki* (pl.t.) – skrzypki.

-acha:

Dwie nazwy: **drapacha** ‘miotła z gałęzi do zamiatania podwórza, też stara miotła’: *drapać*; *drapaχa* 30K, 31J, 34W, 50Z, 58M, 75, por. *drapacz*, *drapaga*, *drapaka*, *drapaczka*, *drapak*, *drapek*; **skrabacha** ‘stara, zdarta miotła z gałęzi’: *skrabąć* [Brückner, 1993, s.v. *skrobać*]; *skrobaχa* 1G, por. *skrabacz*, *skrabaka*, *skrabaczka* odnoszą się do jednego desygnatu ‘miotły z gałęzi do zamiatania podwórza, często już starej, zdartej’. Ustalono je w oparciu o czasowniki niedokonane na *-ać*. Przenośne użycie znaczeń motywujących, jak i sam sufiks, któremu przypisywana jest funkcja stylistyczna, wpływają na pejoratywny odcień znaczeniowy formacji derywowanych i nadają im atrybutywny charakter (por. Gaertner, 1934: 331; Grzegorzczkova, Puzyrnina, 1979: 90).

W gwarach zanotowano także nazwy o wykładnikach: *-acz*, por. **drapacha** / *drapacz*, **skrobacha** / *skrobacz*, *-aga*, por. **drapacha** / *drapaga*; *-aka*, por. **drapacha** / *drapaka*, **skrobacha** / *skrobaka*, *-aczka*, por. **drapacha** / *drapaczka*, **skrobacha** / *skrobaczka*, *-ak*, por. **drapacha** / *drapak*, *-ek*, por. **drapacha** / *drapek*.

-ęcha:

Formant występuje w jednej nazwie – **warzęcha** ‘naczynie do gotowania bieleziny’: *warzyć* ‘gotować’; *važęχa* 79, por. *warznica*, *warzycha*. Jej podstawą jest czasownik niedokonany o tematycznym *-y-*.

W tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej odnotowano nazwę z formantem *-nica*, por. *warznica* oraz *-ycha*, por. *warzycha*.

-ocha:

Derywat – **siejocha** ‘siewaczka lub siewnik’: *siejać* ‘siewać’; *šejoχa* 15L, por. *siejka* – powołano w oparciu o czasownik niedokonany, wskazujący na czynność powtarzającą się – *siejać* ‘siewać’. Nazywa on maszynę rolniczą wykorzystywaną w okresie wiosennych i jesiennych prac polowych.

Paralelnie w gwarach funkcjonuje, ustalona od tej samej podstawy, nazwa *siej-ka*.

-ycha:

Nazwa – **warzycha** ‘naczynie’: warzyć ‘gotować’; *važyχα* 87, 92, 94, por. warznica, warzęcha funkcjonuje w tym samym znaczeniu, co omówione – warznica, warzęcha. Ich podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na -y-.

-acz:

Uznany współcześnie za wyjątkowo aktywny, a zarazem wielofunkcyjny, formant **-acz** wykazuje szczególną aktywność w powoływaniu nazw subiektów (patrz s. 82), jak i środków czynności. Tu natomiast „zdaje się współzawodniczyć z powodzeniem z takimi współfunkcyjnymi formantami, jak **-ak**, **-nik**, **-dło** i in.” (Kobylińska, 1972: 108).

Wywodzony na gruncie prasłowiańskim z podstawowego **-čb**, tworzącego nomina agentis i nomina instrumenti od tematów werbalnych na **-a-** (Sławski, 2011: 78–79) w okresie staropolskim odpowiadał głównie za powoływanie derywatów osobowych, zaś ustalane formantem **-acz** nazwy środków czynności w okresach tych notowane są incydentalnie (Kleszczowa, 1998: 130; Peplowski, 1974: 12).

W opracowaniach słowotwórczych dotyczących polszczyzny ogólnej podkreślany jest ogólnokategorialny charakter formantu **-acz**, bowiem powołane z jego użyciem formacje dewerbalne mogą wyrażać zarówno osobowego wykonawcę czynności, jak i narzędzie, np. *łuskacz*, *zmywacz* (Satkiewicz, 1969: 20). Zdaniem Renaty Grzegorzczukowej i Jadwigi Puzyniny ta „neutralizacja opozycji między nazwą środka czynności i wykonawcy czynności możliwa [jest] niemal dla wszystkich nazw narzędzi” (Grzegorzczukowa, Puzynina, 1979: 95).

Funkcjonujące w leksyce ludowej słowotwórcze N Instr. nazywają desygnaty związane z różnymi obszarami działalności mieszkańców wsi. Wyrażną klasę semantyczną tworzą nazwy narzędzi, przyrządów, materii, elementów większych urządzeń służących do obróbki lnu, wełny, skór, por. **chlapacz**, **człapacz**, **kłapacz**, **klepacz**, **szłapacz** ‘pedał kołowrotka’, **klepacz** oznaczający także ‘to, czym się klepie len’, **dorabiacz** ‘kawalek płótna z frędzlami, do którego przywiązuje się osnowę przed rozpoczęciem tkania’, **dzierzgacz** ‘grzebień z żelaznymi zębami do obrywania główek lnu’, **kiwacz** ‘połączenie ośki z pedałem kołowrotka’, **łamacz** ‘narzędzie do międlenia lnu z jednym rowkiem’, **pośmigacz** ‘połączenie pedała z ośką w kołowrotku’, **siekacz** ‘miecz w międlicy, którym uderza się o len’, **skrobacz** ‘narzędzie do czyszczenia skór z brudu i resztek mięsa’. Wśród wymienionych derywatów wyodrębnia się grupa nazw synonimicznych, ustalonych w oparciu o czasowniki dźwiękonaśladowcze, które nie tyle wskazują na czynności, do wykonywania których nazywane desygnaty są przeznaczone, ile przez te czynności naznaczane, znamionowane, por. **chlapacz**: chlapać ‘uderzać wydając charakterystyczny dźwięk’ podobnie **człapacz**: człapać, **kłapacz**: kłapać, **klepacz**: klepać, **szłapacz**: szłapać.

Kolejną klasę znaczeniową tworzą nazwy urządzeń, artykułów, materii wykorzystywanych wyłącznie w gospodarstwie domowym, por. **drapacz**, **skrabacz** 'miotła z gałęzi do zamywania podwórka', **klapacz** 'deska, w której tkwi górna część młotu', **kropacz** / **kropiacz** 'wymiatacz, pomiotło, rodzaj miotły na długim kiju do oczyszczania pieca piekarskiego', **obrzynacz** 'nóż do obcinania kapusty', **ogrzewacz** 'piecyk', **podgrzebacz**, **pogrzebacz**, **przegarnywacz**, **rozgrzebacz** 'ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim', **pomywacz** 'ściereczka do mycia garnków', **rąbacz** 'pień do rąbania drzewa', **rozbijacz**, **trzepacz** 'mątewka, drewienko rosochate do kłócenia płynów', **siekacz** 'nóż do siekania kapusty', **ślapacz** 'łapka na myszy', **ucieracz** 'ręcznik, kawał płótna do wycierania się po umyciu', **wycieracz** 'szmatka', **wykrapiacz** 'szmata na kiju do oczyszczania pieca', **wypalacz** 'przrząd do robienia dziurek', **zatykacz**. Rzeczowniki **drapacz**, **skrabacz**, **klapacz** poza funkcją instrumentalną są nośnikami także znaczeń atrybutywnych. Decydują o tym przenośne użycia znaczeń motywujących: drapać, skrabac, bądź dźwiękonaśladowcza podstawa – kłapać 'uderzać wydając charakterystyczny odgłos'.

Z codziennym życiem związane są także przedmioty wykorzystywane do sprawowania opieki nad dziećmi, por. **chechłacz** 'zabawka dla dzieci', **kolebacz** 'płachta zawieszana w polu na żerdziach, zastępuje kołyskę', **owijacz**, **powijacz** 'pas do owijania dzieci'.

Wyraźną semantycznie klasę stanowią także nazwy narzędzi, często bardzo prostych, przeznaczonych do prac polowych, ogrodowych czy pasterskich, np. **brzekacz** 'kij pasterski', **ciągacz** 'klocek przytrzymujący drzewo na stołkach do strugania', **drapacz** 'narzędzie do spulchniania ziemi, wygrabiania chwastów', **klapacz** 'kamień do ubijania klepiska', **kopacz** 'widły do gnoju, przrząd do ściągania obornika z wozu', **odgarniacz**, **przetykacz** 'kij do czyszczenia pługa z ziemi i perzu', **opylacz** 'przrząd do pielienia, dziabka do plewienia i redlenia', **ozpylacz**, **skraplacz** 'rozpylacz', **pielacz** 'łopatka do pielienia', **posmykacz** 'listwa łącząca zewnętrzne listwy brony', **rwacz** 'kosz do rwania owoców', **siarpacz** 'szarpacz, urządzenie w kosiarce lub żniwiarce poruszające kosę', **spajacz**, **spinacz**, **sprzegacz** 'to, co łączy jedną bronę z drugą', **strugacz** 'narzędzie do dłubania niecek, nóż z dwoma rączkami do strugania drzewa'.

Derywat **klapacz** ustalono w oparciu o czasownik dźwiękonaśladowczy – kłapać. Znaczenie motywujące wpływa na atrybutywny charakter nazwy pochodnej.

Dla zdecydowanej większości formacji instrumentalnych podstawami są czasowniki niedokonane, zarówno nieprefigowane, jak i prefiksalne o tematach na *-a-*, por. brzezać, ciągać, drapać, dzierzgać, kiwać, kłapać, dorabiać, obrzynać, odgarniać, opylać, podbierać, przebierać, poza tym na *-ewa-*, por. ogrzewać, *-ywa-*, por. pomywać, przegarnywać, oraz *-i-*, por. kropić (por. Grzegorzczkova, Puzyrina, 1979: 98).

Pojedyncze derywaty są wywodzone od czasowników dokonanych, prefiksalnych na *-a-*, por. **podgrzebacz**: podgrzebać, **pogrzebacz**: pogrzebać, **rozgrze-**

bacz: rozgrzebać, **przydeptacz**: przydeptać, **ślupacz**: ślupać ‘złapać’. Zachowują z nimi jedynie związki formalne, ich funkcje semantyczne: ‘ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim’ dla nazw: **podgrzebacz**, **pogrzebacz** i **rozgrzebacz**, ‘pedał kołowrotka’ dla rzeczownika **przydeptacz** oraz ‘łapka na myszy’ dla rzeczownika **ślupacz** określają je jako przedmioty o stałym, wielokrotnym związku z definiującą je czynnością. Na temat derywatów o tego typu relacjach motywujących Henryk Gaertner napisał: „poczujemy [je] jako nieprawidłowe i niezgodne z ogólnym poczuciem językowym. Natomiast często spotyka się tego rodzaju twory w mowie ludowej” (Gaertner, 1934: 325).

W gwarach w tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej formant *-acz* zastępowany bywa głównie przez: *-aczka*¹⁷, por. **dzierzgacz** / dzierzgaczka, **kołysacz** / kołysaczka, **pogrzebacz** / pogrzebaczka, **skrabacz** / skrabaczka, **skrobacz** / skrobaczka, **spinacz** / spinaczka, **trzepacz** / trzepaczka, *-ak*, por. **człapacz** / człapak, **drapacz** / drapak, **kolebacz** / kolebak, **pomywacz** / pomywak, **trzepacz** / trzepak, **ucieracz** / ucierak, *-ka*, por. **pogrzebacz** / pogrzebka, **ślupacz** / ślupka, **trzepacz** / trzepka, **ucieracz** / ucierka, także przez *-a*, por. **zatykacz** / zatyka, *-ec*, por. **człapacz** / człapiec, **ślupacz** / szłapiec, *-ęga*, por. **sprzegacz** / sprzęga, *-acha*, por. **skrobacz** / skrobacha, *-i* (pl.t.), por. **dzierzgacz** / dzierzgi, *-ajka*, por. **pogrzebacz** / pogrzebajka, *-aka*, por. **skrobacz** / skrobaka, *-ek*, por. **łamacz** / łomek, *-ło*, por. **sprzegacz** / sprzęgło, *-adło*, por. **klepacz** / klepadło, **ogrzewacz** / ogrzewadło, **pomywacz** / pomywadło, *-an*, por. **dzierzgacz** / dzierzgan, *-anie*, por. **podbieracz** / podbieranie, *-eń*, por. **człapacz** / człapien, *-as*, por. **dziabacz** / dziabas, *-ø*, por. **posmykacz** / posmyk, **zatykacz** / zatyk.

Poza przywołanymi już studiami słowotwórczymi (Gaertner, 1934; Satkiewicz, 1969; Kobylińska, 1972; Peplowski, 1974; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979; Kleszczowa, 1998; Sławski, 2011) formant *-acz* jako wykładnik funkcji instrumentalnej omówiono także w innych opracowaniach (por. Doroszewski, 1928: 221; Ułaszyn, 1923: 224; Klemensiewicz, 1981: 209; Grzegorzczkova, 1998: 411–412; Pomianowska, 1958: 285; Szymczak, 1961: 160–161; Dobrzyński, 1967: 8; Warchoł, 1967: 144; Bąk, 1968: 79; Górnowicz, 1968: 65–66; Mrózek, 1970: 194–195; Nowak, 1970: 134; Laskowski, 1971: 16; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 173; Kowalska, 1975: 54; Malec, 1976: 21; Cyran, 1977: 11–12; Dejna, 1989/1990: 24; Habrajska, 1989/1990: 88; Jaros, 2009: 53–62).

brzękacz ‘kij pasterski’: brzękać; *бзѣнок* 19J; **chechłacz** ‘zabawka dla dzieci’: chechłać; *χεχλω* 15L; **chłapacz** ‘pedał w kołowrotku’: chłapać ‘uderzać wydając charakterystyczny dźwięk’: *χλαπα* 82a; **ciągacz** ‘klocek przytrzymujący drzewo na stołkach do strugania’: ciągać; *τσιγγα* 11; **człapacz** ‘pedał kołowrotka’: człapać; *τσιπα* 85, 86, *τσιπο* 90P, por. człapiec, człapak, człapek, człapien; **dorabiacz** ‘kawałek płótna z frędzlami, do którego przywiązuje się osnowę

¹⁷ Na temat *-aczka* patrz s. 161–166.

przed rozpoczęciem tkania': dorabiać; *doroĭac* 1G; **drapacz** 1/ 'miotła z gałęzi do zamiatania podwórza', 2/ 'narzędzie do spulchniania ziemi i wygrabiania chwastów': drapać; 1/ mp. 290, por. drapacha, drapaga, drapaczka, drapak, drapaka, drapek, 2/ *drap̃ac* 58, *drapoce, co ŝe drapakuje* 32, por. drapak; **dziabacz** 'narzędzie do zrzucania nawozu z fury': dziabać; *ĭab̃ac do ŝfalańŝ gnoju* 59, por. dziabas; **dzierzgacz** 'grzebień z żelaznymi zębami do obrywania główek lnu z siemieniem od łodyg': dzierzgać 'oddzielać główki lnu z siemieniem od łodyg'; *ĭiĭgoc* 71, por. dzierzgi, dzierzgaczka, dzierzgan; **kiwacz** 'połączenie ośki z pedałem w kołowrotku': kiwać; *kivac* 11; **klapacz** 1/ 'pedał kołowrotka', 2/ 'kamień do ubijania klepiska', 3/ 'deska, w której tkwi górny koniec młonu': kłapać; 1/ *klapac* 19, 76, 81, 82, *klapac* 92, *klapoc* 78, 2/ *klapac* 49, 3/ *klapac* 85; **klepacz** 1/ 'to, czym się klepie len', 2/ 'pedał kołowrotka': klepać; 1/ *klepac* 93C, 2/ mp. 642, por. klepadło; **kolebacz** 'płachta zawieszona w polu na żerdziach, zastępująca kołyskę': kolebać; *kołyboce* nom. pl. 89, por. kolebak; **kołysacz** 'płachta zawieszona w polu na żerdziach, zastępująca kołyskę': kołysać; *kołysace* nom. pl. 78, por. kołysaczka, por. też N Sub.; **kopacz** 'widły do gnoju, przyrząd do zrzucania obornika z wozu': kopać; *k^uop̃ac* 24, *k^uopoc* 97, *kop̃ac* 15, 25, 40, *kopac* 10M, *kopoc* 2, 5, 6T, 8, 9, 12, 12J, 13Op, 13S, 15, 15L, 16, 16S, 17, 26, 26K, 27, 28D, 32K, 56, 74, 75a, 76, 79, 81, 82, 83, 84, 85; **kropacz** / **kropiacz** 'pomiotło, rodzaj miotły na długom kiju do oczyszczania pieca piekarskiego': kropić; *kropoc* 84, 85, *kropoc, vym̃atac* 88, *kropoc* / *krop̃oc* 90P; **łamacz** 'narzędzie do międlenia lnu z jednym rowkiem': łamać; *łamac* 73, por. łamek; **obrzynacz** 'nóż do obcinania kapusty': obrzynać; *uob̃zynoc* 15L; **odgarniacz** 'kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu': odgarniać; *kożica, odgarńac* 80; **ogrzewacz** 'piecyk': ogrzewać; *og̃zevoc* 15L, 20J, *og̃zyvoc* 12J, por. ogrzewadło; **opylacz** 1/ 'przyrząd do pielienia, 2/ dziabka do plewienia i redlenia ziemniaków': opylać 'opielać, plewić'; 1/ *opyuacem ŝe opyua* (čšy *ĭapki*) 104; **owijacz** 'pas do owijania dziecka': owijać; *oṽiĭac* 34W; **ozpylacz** 'rozpylacz': (r)ozpylać; *uospyloc* 15L; **pielacz** 'łopatka do pielienia, podcinania korzeni chwastów': pieleć 'pleć'; *pel̃ac mo* 14; **podgrzebacz** 'ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim': podgrzebać; *p^uodg̃zebac* 93, *podg̃zybac* 93, por. podgrzebaczka; **pogrzebacz** / **pogrzebiacz** 1/ 'ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim, 2/ zakrzywiony pręt żelazny do przegarniania popiołu pod kuchnią i zdejmowania fajerek: pogrzebać; 1/ *zuumou ŝe pog̃zebac* 16S, *pog̃zebac* 6T, 12J, 13Op, 15T, 19, 20, 23, 24S, 34W, 57, 74, 78, 81, 90, 117, *pog̃zeboc* 12J, *p^uog̃zebac* 24, 25, 26M, *pog̃zeboc* 32K, *pog̃zybac* 15T, 24S, 31J, 76, 80, 94, 99, *pog̃zyboc* 93C, 2/ *pog̃zebac* 1B, 10M, 23, *pog̃zeboc* 15L, por. pogrzebka, pogrzebaczka, pogrzebajka; **podpieracz** 'podpórka': podpierać; *to su take pot̃p irace u nas ĭes staṽane* 41, por. podpora, podpórka, podpórek, podpieranie; **pomywacz** 'ściereczka do mycia garnków': pomywać; *pomyvoc* 15L, por. pomywaczka, pomywak, pomywadło; **posmykacz** 'listwa łącząca zewnętrzne listwy brony': posmykać 'ślizgać (się), ześlizgiwać'; *posmykac* 40, por. posmyk; **pośmi-gacz** 'połączenie pedała z ośką w kołowrotku': pośmigać; *pośmigac* 75; **powijacz**

‘pas, którym owija się dziecko’: powijać; *po’viiac* 40, por. powijak; **prac** ‘kijanka do prania bielizny’: prać; *proc* 15L; **przebieracz** ‘pedał kołowrotka’: przebierać; *pšebirac* 89; **przegarnywacz** ‘ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim’: przegarnywać; mp. 634; **przetykacz** 1/ ‘kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu’, 2/ ‘część jarzma’: przetykać; *pšetykoc* 14; **przebieracz** ‘część kołowrotka’: przebierać; *pšebirac* 81; **przydeptacz** ‘pedał kołowrotka’: przydeptać; *pšydyptac* 75a; **rąbacz** / **rębacz** ‘pień do rąbania drzewa’: rąbać; mp. 400; **rozbijacz** ‘mątewka, drewno rosochate do kłócenia płynów’: rozbijać; mp. 599; **rozgrzebacz** ‘pogrzebacz’: rozgrzebać; *rozgžebac* 73; **rwacz** ‘kosz do rwania owoców’: rwać; *rvoc* 12J; **siarpacz** ‘szarpacz, urządzenie w kosiarce lub żniwiarce poruszające kosę’: szarpać ‘targać’; *sarpac* 72D; **siekacz** 1/ ‘miecz międlicy, którym uderza się o len’, 2/ ‘nóż do siekania kapusty’: siekać; 1/ *šekac* 15, 34, 43, *šekoc* 13S, 32K, 43B, 62, 2/ *šekoc* 15L, 90P; **skrabacz** ‘stara, zdarta miotła z gałęzi’: skrabąć [Brückner, 1993, s.v. skrobać]; mp. 290, por. skrobacha, skrabaka, skrabaczka; **skraplacz** ‘rozpylacz’: skraplać; *skroploc* 15L; **skrobacz** ‘narzędzie do czyszczenia skór z brudu i resztek mięsa’: skrobać; *skroboc* 93C, por. skrobaczka; **ślacz** ‘łapka na myszy’: ślapać ‘złapać’; mp. 591, por. ślapić, ślápka; **spajacz** ‘to, co łączy jedną bronę z drugą’: spajać; *spořac* 98; **spinacz** 1/ ‘połączenie dwu broni’, 2/ ‘klamra żelazna’: spinać; 1/ *špinac* 38, 43, 43B, 79, 88, 91, *špinaž bron* 93, por. spinaczka, 2/ *špinoc* 15L; **sprzágacz** / **sprzęgacz** ‘połączenie dwu broni’: sprzágać ‘łączyć’; *spšogac* 35, / *spšđgac* 13Op, por. sprzęga, sprzęgło; **strugacz** 1/ ‘narzędzie do dłubania niecek’, 2/ ‘nóż z dwoma rączkami do strugania drzewa’: strugać; 1/ *strugac* 24S, 2/ *strugoc* 83B; **szlacz** 1/ ‘pedał kołowrotka’, 2/ ‘łapka’: szlapać ‘człapać tzn. deptać, łapać’; 1/ *šlapac* 88, 2/ mp. 591, por. szlapić, szlápka; **trzepacz** ‘mątewka, drewno rosochate do kłócenia płynów’: trzepać; mp. 599, por. trzepka, trzepaczka, trzepak; **ucieracz** ‘ręcznik, kawał płótna do wycierania się po umyciu’: ucierać ‘wycierać’; *učerac* / *učerac* 34, *učerac* 22, 23, 34W, 39, *učirac* 45, 50Z, por. uciérka, uciérak; **wycieracz** ‘szmatka’: wycierać; *vyčirac* 93; **wykrapiacz** ‘szmata na kiju do czyszczenia pieca’: wykrapiać; *vykropoc* z *gauganuf do pečca* 90P; **wymiatacz** ‘rodzaj miotły na długim kiju do oczyszczania pieca chlebowego’: wymiatać; *vyřmatak* 34W, 43B, 88; **wypalacz** ‘przyrząd do robienia dziurek’: wypalać; *vypalac* 34W; **zatykacz**: zatykać; *zatykac* 15L, por. zatyka, zatyczka, zatyk.

-cie:

Właściwy pierwotnie nazwom czynności w kategorii rzeczowników instrumentalnych formant *-cie* notowany jest w derywatach, którym w procesie konkretyzacji znaczeń przypisano funkcje nazw środków czynności. Przenoszone w nowy obszar znaczeniowy formacje często, zatem łączą funkcje semantyczne i wyłącznie kontekst ich użycia pozwala na ustalenie, czy mamy do czynienia z wyrażoną w formie nominalnej czynnością, czy narzędziem do wykonywania czynności przeznaczonym (por. **ogarnięcie** N Acc / N Instr.; **zamknięcie** N Acc. / N Instr.; **szycie** N Acc. / N Instr.)

Formalnie wywodzone są głównie od dokonanych form czasowników; jak podaje R. Grzegorzczkova współcześnie „wszystkie derywaty tej klasy charakteryzuje się niedokonanością” (Grzegorzczkova, 1998: 411), to niektóre z nich zachowują pierwotne związki z dokonanymi znaczeniami czynności, na co zwraca uwagę Krystyna Kleszczowa przy omawianiu materiału staropolskiego (Kleszczowa, 1998: 33–34), a aspektowy charakter podstaw motywuujących, widoczny w strukturze powołanych rzeczowników objawia się także w ich funkcji semantycznej, nadając formacjom rezultatywny odcień znaczeniowy, definiowany w związku z dokonanymi działaniami, np. **okrycie** ‘ubranie, to, co służy do okrycia’, **poszycie** ‘słomiane pokrycie dachu, strzecha, to, co służy do poszycia’, **spięcie** ‘to, co służy do spięcia’, czy **zamknięcie** ‘zamek, czyli to, co służy do zamknięcia’. Inaczej parafrazowane, np. **spięcie** ‘to, czym się spina’ (Jaros, 2009: 63), czy **zamknięcie** ‘urządzenie do zamykania’ (Grzegorzczkova, Puzyńska, 1979: 267) są opisywane jako derywaty o funkcji semantycznej zgodnej z niedokonanym aspektem czynności motywuujących. W leksyce gwarowej tego typu relacje aspektowe typowe są dla formacji instrumentalnych ustalanych przez formant *-anie*, (patrz zamykanie ‘zamek’: zamykać, s. 199). W omawianym materiale o zgodności aspektowej podstawy i formacji pochodnej można mówić w przypadku nazw motywowanych przez czasowniki niedokonane, por. **oparcie**: opierać, **szycie**: szyć. Nie jesteśmy jednak w stanie przyjąć dla nazwy **oparcie** jako wyłącznej podstawy niedokonanej (por. opierać / oprzeć).

Podstawami omawianych rzeczowników pochodnych są czasowniki prefiksalne, dokonane z sufiksem *-ną-*, por. ogarnąć, okiełznać, zamknąć; prefiksalne, dokonane atematyczne – spać, okryć, poszyć; prefiksalny, niedokonany o temacie na *-a-*, por. opierać oraz nieprefigowany, niedokonany, atematyczny – szyć.

obucie ‘obuwanie; to, co się wdziewa na nogę’: obuć ‘założyć buty na nogi’; *caue* ‘*obuće nogi*’ 17; **ogarnięcie** ‘ubranie’: ogarnąć; *ogarnińce* 37, *ogarniće* 43, por. N Acc.; **okiełznienie** ‘wędzidło, żelazo, które kładzie się koniowi do pyska’: okiełznać; *okełźniće* / *vežidua* 20J; **okrycie** ‘ubranie’: okryć; *ukryće* 15L, na *okryće* 55; **oparcie**: opierać (się); *bes oparco* gen. sg. 13S; **poszycie** ‘słomiane pokrycie dachu, strzecha’: poszyć; *posyće* 1B, 1G, 6T; **spięcie** 1/ ‘to, co służy do spięcia’, 2/ ‘pręt łączący nogi pługa’: spać; 1/ *speńce voza* 88, *spiniće* 93C, *xyto take speća* 63, 2/ *take speća* 55; **szycie** ‘to, co służy do szycia, np. nici’: szyć; *bilem syćem* 64, por. N Acc.; **zamknięcie** ‘zamek’: zamknąć; *zamkniće* 63, por. N Acc.

-e (pl.t.):

Paradygmatyczny formant *-e* tworzy derywaty należące do kategorii plural tantum – **podnosze** ‘pedały do podnoszenia nicielnic w warsztacie tkackim’: podnosić; mp. 643; **wodze** ‘lejce, długie rzemienie przywiązane z obu stron do uzdy i służące do kierowania koniem w zaprzęgu’: wodzić; *vože* 1G, 19J, 25B, 93C. Wywodzone są od podstaw czasownikowych na *-i-*: prefiksalnej – podnosić, nieprefigowanej – wodzić (por. Waszakowa, 1993: 99–100).

Desygnatami omawianych nazw są proste urządzenia związane z pracami tkackimi, powożeniem końmi.

-aga:

Formant odnotowano w derywacie – **drapaga** ‘miotła z gałęzi do zmiatania podwórza’: drapać; *drapaga* 32, por. drapacz, drapacha, drapaczka, drapak, drapaka, drapek – o wyraźnej funkcji stylistycznej wynikającej zapewne z przenośnie użytego znaczenia podstawy, jak też samego formantu (por. Sławski, 1974: 65).

Nazwę ustalono w oparciu o czasownik niedokonany na *-ać* (patrz omówione: drapacz, s. 150, drapacha, s. 146). W tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej zanotowano nazwy o tej samej motywacji derywowane formantami: *-aczka*, por. drapaczka, *-ak*, por. drapak, *-aka*, por. drapaka, *-ek*, por. drapek.

-i (pl.t.):

Paradygmatyczny formant *-i* tworzy pluralia tantum derywowane od podstaw czasownikowych niedokonanych, o tematach na *-a-*, *-i-*: **dzierzgi** ‘przyrząd do obrywania główek lnu z siemieniem’: dzierzgać ‘oddzielać główki lnu z siemieniem od łodyg’; *źeżgi* 24S, por. dzierzgacz, dzierzgaczka, dzierzgan; **smyki** ‘podwójne krótkie sanki podkładane pod ciężary, zwłaszcza drzewo’: smykać ‘ciągnąć’ [Boryś, 2006]; *smyko śe smyki* 90, *smyki* 1B, 15, 15T, 19, 19J, 24, 28D, 43, 43B, 63G, 71, 72, 72D, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 90P, 92, 93, 93C, 117, por. smyk; **włóki** ‘krótkie sanki, podkładane pod tylną część przewożonego ciężaru (np. pni drzew)’: włóczyć; mp. 701, por. włóka.

Nazwy ustalono dla prostych urządzeń, przyrządów wykorzystywanych w pracach gospodarskich. Formacjami wariantywnymi dla omawianych derywatów są: **włóki** / włó-ka, **dzierzgi** / dzierzg-acz / dzierzg-aczka / dzierzg-an, **smyki** / smyk (-ø).

-ka:

Wielofunkcyjny formant *-ka* na gruncie gwarowym bierze udział w tworzeniu licznych formacji dewerbalnych o instrumentalnej funkcji kategoriałnosemantycznej. W porównaniu z innymi sufiksami wykazuje największą aktywność słowotwórczą w tej klasie derywatów. W polszczyźnie ogólnej formacje o tym wykładniku określono jako dość liczne (Grzegorzczkova, 1998: 411) i opisywano w oparciu o ok. 70 przykładów (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 124–125), podczas gdy materiał gwarowy dostarcza ponad 120 rzeczowników o znaczeniach nazw środków czynności.

Podstawami omawianych derywatów są przeważnie czasowniki należące do typu z tematycznym *-a-*, zarówno prefiksalne, jak i nieprefigowane, niedokonane, por. bujać, dziabac, hakać, kolebać, kołatać, kołysać, łapać, nakręcać, owierać, owijać, ozpinać, pocierać, podbierać, podkładać, podpalać, rozpierać, spinać, ścielać, itd., także z *-i/-y-*, por. doić, lepić, łomić, mierzyć, nawłóczyć, powodzić,

przechodzić, przelazić, trąbić, włóczyć itd., z *-ywa-*, por. nakrywać, obszywać, podrywać, pokrywać, przykrywać, z *-owa-*, por. cerować, skazować, smarować, z *-ewa-*, por. nadziewać, siewać, z *-ota-* por. bleskotać, rzegotać, trzepotać, z *-eja-*, por. siejać, wiejąc, a także atematyczne, por. prząść, tłuc, truć.

Niektóre formacje wywodzone są od podstaw czasownikowych dokonanych, por. **oblamka**, **oblamówka**: oblamować, **opaska**: opasać, **oskrzybka**: oskrzybać, **pogrzebka**: pogrzebać, **połapka**: połapać, **podścielka**, **pościółka**: pościelać / pościelić, **podwiązka**: podwiązać, **powązka**: powęzić 'powiązać', **ślapka**: ślapać, **wygrzebka**: wygrzebać, **zakiska**: zakisić, **zasypka**: zasypać, **związka**: związać. Dla niektórych formacji, choć wskazano podstawowe czasowniki dokonane, nie można wykluczyć jako motywujących ich niedokonanych form aspektowych, por. **obsadka**: obsadzić / obsadzać, **oprawka**: oprawić / oprawiać, **zaclonka**: zaclonić 'zasłonić' / zaclaniać 'zasłaniać', **zagłębka**: zagłębić / zagłębiać, **zawieszka**: zawiesić / zawieszać.

Związane formalnie z czasownikami dokonanymi rzeczowniki pochodne zachowują ich aspektowy charakter w płaszczyźnie semantycznej, choć współcześnie są parafrazowane jako nazwy środków czynności niedokonanych.

Na uwagę zasługują derywaty ustalone od czasowników dźwiękonaśladowczych, takie jak: **klapotka**: klapotać, **klekotka**: klekotać, **rzegotka**: rzegotać, **sapka**: sapać, **szłapka**: szłapać, **trajkotka**: trajkotać. Przyjęte dla nich znaczenia motywujące charakteryzują, znamionują nazywane desygnaty, nie wskazują natomiast na ich realną funkcję instrumentalną. Powołane zatem dla nich nazwy określić należy jako nomina instrumenti o charakterze atrybutywnym. W klasę tę wpisuje się także rzeczownik **bleskotka**. Zaklasyfikowany do kategorii nomina instrumenti wyłącznie ze względu na znaczenie leksykalne jest nośnikiem funkcji atrybutywnej podyktowanej znaczeniem czasownika motywującego.

Instrumentalne formacje na *-ka* tworzą określone klasy semantyczne: 1/ nazwy przedmiotów, sprzętów, substancji wykorzystywanych w gospodarstwie domowym, np.: **bierka** 'łyżka wazowa', **cerówka** 'igła do cerowania', **człapka** 'łapka, przyrząd do łapania myszy, szczurów', **foremka** 'forma blaszana do pieczenia babki', **lepka** 'pasek papieru posmarowany substancją kleistą do łapania much', **miarka**, **nakrętka**, **nawłoczka** 'poszwa', **podbierka** i **podrywka** 'rodzaj sieci', **podpalka**, **podpinka** 'koperta na koldrę', **pogrzebka** 'ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim', **pokrywka** 'to, czym przykrywa się garnek, pokrywka maślnicy', **połapka** 'łapka na myszy', **potoczka** 'beczka na trzech nogach z dziurą w dnie do zaparzania bielizny', **powązka** 'kawałek płótna do cedzenia mleka', **powłoczka** 'sztuka bielizny, którą nawleka się na poduszkę', **pyrtka** i **trzepka** 'matówka', **ścierka**, **tłuczka**, **trutka**, **wirówka** 'maszynka do odciągania śmietany, zbierania miodu', **zaczynka**, **zakiska**, **zaporka** 'klin, który utrzymuje zębate koło krosien', **zasłonka**, **zasuwka**, **zasypka**; 2/ nazwy urządzeń, ich elementów, związanych z obróbką lnu, wełny, np.: **łomka** 'narzędzie do międlenia lnu', **ozpinka** 'listwa rozpinająca w warsztacie tkackim', **ozpórka** 'poprzeczka motowidła', **po-**

cierka ‘cierlica’, **prządka** ‘kołowrotek’; 3/ nazwy prostych i bardziej skomplikowanych urządzeń, materii, substancji wykorzystywanych w pracach płowych, np. **dziabka**, **haczka**, **oskrzybka** ‘kij do czyszczenia pługa z perzu i ziemi’, **ozpórka** ‘pręt łączący nogi pługa’, **ozwórka** ‘drag łączący przednią część wozu z tylną’, **podkładka** ‘rodzaj poduszki położonej pod chomąto’, **podpinka** ‘pas uprząży łączący pasy boczne pod brzuchem’, **podpórka** ‘kłonicy tylnej podpórka zewnętrzna, oparta na końcu osi’, **podścielka** ‘słoma dawana pod pierwsze snopy stogu’, **powódka** ‘powróż do prowadzenia konia’, **siejka** ‘siewnik’, **skórowka** ‘narzędzie do usuwania kory z drzew’, **smarówka** ‘smar’, **taczka**, **wiejka** ‘maszyna do młócenia zboża’, **zagliabka** ‘klin’, **zakładka** ‘pomocnicza deska do wozu’; 4/ nazwy przedmiotów niezbędnych przy wychowywaniu dzieci, np. **bujka** ‘kołyska z płachty rozwieszana w polu na żerdziach’, **grzechotka** i **rzegotka**, **kolebka**, **kołyska**, **zabawka**; 5/ nazwy odzieży, jej elementów, np.: **naodziewka** ‘odzież’, **oblamka** ‘tasiemka do wykończenia brzegów koszuli’, **obszewka** ‘zdobienie widocznych części koszuli’, **opaska** i **zapaska** ‘fartuch’, **onuca**, **podpórka** ‘wsuwka do włosów’, **podwiązka**, **przyłatka** ‘kawał skóry na zniszczonej podeszwie’, **śnurówka**, **zaciążka** ‘wstążeczka do zawiązywania koszuli pod szyją’, **zapinka**, **zarzutka** ‘gruba wełniana chustka z frędzlami’, **zatrzaska**, **zelówka**, **związka**; 6/ nazwy materiałów wykorzystywanych w budownictwie, np.: **nakrywka** ‘górny, poziomy grzbiet dachu słomianego kalenicy’, **owierka** ‘biegnąca wierzchem całej ściany budynku belka, na której opierają się krokwie dachu’, **poszywka** ‘słomiane poszycie dachu, strzechy’.

Większość formacji instrumentalnych na *-ka* ma w gwarach swoje odpowiedniki derywowane od tych samych podstaw słotwórczych przez formanty: *-a*, por. **haczka** / *haka*, **lotka** / *lota*, **nawłoczka** / *nawłoka*, **podpórka** / *podpora*, **potoczka** / *potoka*, **powłoczka** / *powłoka*, **rozpórka** / *rozpora*, **zaczynka** / *zaczyna*, **zaporka** / *zapor*, **zasłonka** / *zasłona*, **zatyczka** / *zatyka*, *-ec*, por. **człapka** / *człapiec*, **ślapka** / *ślapiiec*, **szłapka** / *szłapiiec*, *-nica*, por. **przelazka** / *przełażnica*, *-anica*, por. **swierka** / *swieranica*, *-alnica*, por. **swierka** / *swieralnica*, *-ocha*, por. **siejka** / *siejocha*, *-acz*, por. **pogrzebka** / *pogrzebacz*, **przetyczka** / *przetykacz*, **ślapka** / *ślapacz*, **szłapka** / *szłapacz*, **trzepka** / *trzepacz*, **ucierka** / *ucieracz*, **zatyczka** / *zatykacz*, *-aczka*, por. **bujka** / *bujaczka*, **dziabka** / *dziabaczka*, **kołyska** / *kołysaczka*, **owijka** / *owijaczka*, **pogrzebka** / *pogrzebaczka*, **skórowka** / *skórowaczka*, **trzepka** / *trzepaczka*, *-eczka*¹⁸, por. **pokrywka** / *pokryweczka*, **przykrywka** / *przykryweczka*, *-ajka*, por. **owijka** / *owijajka*, **pogrzebka** / *pogrzebajka*, *-anka*, por. **swierka** / *swieranka*, *-arka*, por. **wiejka** / *wiejarka*, *-awka*,

¹⁸ Derywaty o formantach: *-eczka*, *-uszek*, *-adłko* podano jako wariantywne omawianych formacji, nie zaś jako pochodne rzeczowników na *-ka*, *-ek*, *-adło* ze względu na obowiązujące w gwarach ich znaczenia leksykalne i bezpośrednią motywację czasownikową.

por. **bujka** / bujawka, -ak, por. **bujka** / bujak, **człapka** / człapak, **trzepka** / trzepak, **ucierka** / ucierak, -ek, por. **podpórka** / podpórek, **powódka** / powódek, **przelazka** / przelazek, **skrzybka** / skrzybek, **tluczka** / tłuczek, **zaczynka** / zaczynek, -uszek, por. **tluczka** / tłuczuszek, -adłko, por. **przykrywka** / przykrywadłko, -adel, por. **śnurówka** / śnurowadel, -adło, por. **przykrywka** / przykrywadło, **smarówka** / smarowadło, **śnurówka** / śnurowadło, -idło, por. **smarówka** / smarowidło, -izna, por. **trutka** / trucizna, -nia, por. **wiejka** / wiejnia, -arnia, por. **wiejka** / wiejarnia, -anie, por. **zginka** / zginanie, -eń, por. **człapka** / człapienie, -o, por. **przelazka** / przłaz, **strużka** / strug, **zatyka** / zatyk.

Obecność formantu -ka w kategorii nazw środków czynności odnotowano w opracowaniach słowotwórczych poświęconych zarówno polszczyźnie ogólnej, jak i gwarom, por. (Doroszewski, 1928: 64–68; Gaertner, 1934: 297; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 124–125; Klemensiewicz, 1981: 210; Grzegorzczkowska, 1998: 411; Kleszczowa, 1998: 130; Pomianowska, 1958: 210; Szymczak, 1961: 133–135; Dobrzyński, 1967: 17–18; Górniewicz, 1967: 28; Warchoń, 1967: 144–145; Bąk, 1968: 80; Nowak, 1970: 142; Laskowski, 1971: 14–16; Chludzińska-Świątecka, 1972: 166–167; Kowalska, 1975: 54; Malec, 1976: 56; Cyran, 1977: 25–26; Dejna, 1989/190: 41; Habrajska, 1989/1990: 101; Jaros, 2009: 65–75).

bierka 'łyżka wazowa': (na)bierać; *birka* 1S; **bleskotka** 'zabawka na choinkę': bleskotać 'błyszczyć'; *bleskotka na vesu se bleskotkuf* 1B; **bujka** 'kołyska z płachty rozwieszona w polu na żerdziach': bujać; mp. 561, por. bujaczka, bujawka, bujak; **cerówka** 'igła do cerowania': cerować; *cerufka* 15L; **człapka** 'łapka, przyrząd do łapania myszy, szczurów': człapać; *cuapka* 19, 82, 83B, 86, 93C, *cuopka* 20J, por. człapieć, człapak, człapienie; **dójka** 'brodawka sutkowa u zwierząt dojnych': doj-, doić; *dujki* nom. pl. 19, por. N Sub., N Ob.; **dziabka** 'motyka': dziabąć; *żapka* 1B, 15L, 15T, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 83B, 84, 85, 96, 97, 98S, 99, por. dziabaczka; **foremka** 'forma blaszana do pieczenia babki': formować; *forymka* 83B, por. foremka; **grzechotka**: grzechotać; *gżexotka* 1G, 13Op, 15, 15T, 20J, 25B, 30K, 87S; **grzegotka** 'grzegotka': grzegotać 'grzechotać'; *gżegotka* 19, 19J; **haczka** 'narzędzie do pielienia': hakać; *ħacka* 24S por. haka; **kłopotka** 'pedał kołowrotka': kłapotać; mp. 642, por. N Sub. Attr.; **klekotka** 'drewniana kołatka używana w kościele zamiast dzwonków od czwartku do soboty wielkanocnej': klekotać; *klekotka* 1B, 15L, 25P, 93C; **kolebka** 1/ 'dziecinne łóżeczko na biegunach', 2/ 'płachta zawieszona w polu na żerdziach, zastępująca kołyskę': kolebać; 1/ *kolybka na begunaħ* 63G, *kolepka* 1B, 1G, 15L, 15T, 20J, 24S, 25B, 25P, 25R, 79, *k^uolepka* 24, 25, 34W, *kolipka* 12J, 13Op, 19, 30K, *kol'ipka* 10M, 16, 17, 18, 19J, 20, 23, 26M, 32, 36, 41, 77, 83, 92, 93, 93C, *kołyłepka* 9, 15, *kołypka* 6T, 13S, 42B, 57, 63G, 64, 83B, 85, 86, 87S, 89, *k^uolepka* 43B, *k^uolypka* 43, *k^uol'ipka* 31J, 50Z, 93, 2/ *k^uol'ipka* 31J; **kołatka** 'to, czym się kołacz w kościele przed Wielkanocą zamiast dzwonków': kołatać; *kołatka* 1G, 19J, 25P, 30K, *kołotka* 15T, 93C; **kołyska** 1/ 'kolebka, dziecinne łóżeczko na biegunach', 2/ 'płachta zawieszona na polu na żerdziach, zastępująca

kołyskę': kołysać; 1/ *kolepka* – *tero kouyska* 20J, *k^ołyska* 43B, *kołyska* 15, 25, 73, *kouyska* 1G, 15L, 19, 20J, 28D, 32, 93C, *vxonam kołyske* 36, 2/ *k^ołyska* 26M, *kołyska s płaxty* 41, por. kołysaczka; **lepka** 'lep, pasek papieru posmarowany substancją kleistą': lepić; *lepka* 1G, 16S, 24S, 75, 93C, *na lepke še sporo muχ nauapauo* 30K, por. N Res., N Loc., N Sub.Attr.; **lotka** 'pióro ptaka': latać; *lotki ta mu podvūzac* [gołębiowi] 16S, por. *lota*; **łapka** 'pedał kołowrotka': (cz)łapać 'uderzać'; *łapka* 33, 42, 63G, *uapka* 13, 22, 31, 34, 38, 39, 43, 47, 59, 93; **łapka** 'pułapka, przyrząd do łapania myszy': łapać; *łapka* 24, 41, 43B, 53, 63G, *uapka* 19, 23B, 34W, 57, 83, 93, *uapka na mysy, scury* 58M; **łomka** 'narzędzie do międlenia lnu z jednym rowkiem': łomić 'łamać'; *uomka* 94; **miarka** 1/ 'naczynie z rączką do mierzenia materiałów sypkich, 2/ 'miara długości motowidła': mierzyć; 1/ *marki zamast gorckuf* 27, *marka* 10M, 15L, 26K, 32, 32K, 72D, *marki* nom. pl. 72D, 2/ *marka* – *ctery uokće* 15; **nakrętka**: nakręcać; *nakryntka* – *mutra* 52; **nakrywka** 1/ 'górny, poziomy grzbiet dachu słomianego kalenica', 2/ 'wierzchnia część maślnicy': nakrywać; 1/ mp. 526, 2/ *nakryfka* 23; **naodzieżka** 'odzież': naodzieżać; *naożifka* 6T; **nawłoczka** / **nawłóczka** 'poszwa': nawłóczyć; *navuocka* 73, 99, *navlucka, posfa* 77, *navuucka* 97, por. *nawłoka*; **oblamka** 'tasiemka do wykończenia brzegów ubrania': oblamować; *oblamki* nom. pl., *opsy se kaftun oblamkamy, to beže uadník* 15T, *uoblamka* 19J, *oblamki* 28D, por. *oblamówka*; **oblamówka** 1/ 'tasiemka do wykończenia brzegów ubrania', 2/ 'deska lub belka stanowiąca zakończenie krótszego boku dachu chałupy': oblamować; 1/ *s taśimki nasyje še oblamuške* 16S, por. *oblamka*, 2/ *uoblamuška bes cawy šcyt* 72D; **obsadka**: obsadzić; *opsatka* 25R, *opsatka* 12J, 13Op, 15T, 20J, *uopsatka* 30K, *opsotka* 1G, 93C, *dej mi uopsatke, bo ni mo cym pisać* 25P; **obszewka** / **obszywka** 'zdobienie widocznych części koszuli': obszywać; *opsefka* 1G, *uopšefka* 117, *opšyfka s chaftym* 72D, *opsyfka* 72, 80, 90P, *opšyfka* 89; **opaska** 'zapaska': opasać; *uopaska* 15L, *opaska* 83; **oprawka** 'obsadka': oprawiać; *uoprafka* 19J, 24S; **oskrzybka** 'kozica, kij do czyszczenia pługa': oskrzybać; *oskšypka* 90; **owierka** 'biegnąca wierzchem całej ściany budynku belka, na której opierają się krokwie dachu': owierać 'otoczyć ze wszystkich stron, oblepiać'; *overka na stodole, muruat v dumu* 89, *overka* 82, *ovirka* 74, 75a, 76, 91, *overka* 71, 75, *ovirka* 80, 86, 87, 90, 90P, *ovyrka* 96, 97, 98S, 104; **owijka** 'onuca': owijać, por; *uovijka*, 6T, 10M, 15L, 83, *ovijki*, *onuce* 81, 83B, 85, 117, *owijaczka*, *owijajka*; **ozpinka** 'rozpinka, listwa rozpinająca w warsztacie tkackim płótno, żeby się nie ściągało': ozpinać 'rozpinać'; *uospijka* 19J; **ozpórka** 1/ 'rozpórka, poprzeczka motowidła, 2/ 'pręt łączący nogi pługa': (r)ozpierać; 1/ z *ospurkom* instr. sg. 91, 2/ *ospurka* 8, 15, 15T, 24; **ozwórka** 'rozwora, drąg łączący przednią część wozu z tylną': (r)ozwierać; *ozvurka* 10, 76, 83, 90, 97, 98S, *ozvurka ten vuz zv'era* 81; **pocierka** 'cierlica': pocierać; *počerka* 91, 93, 94, 95, *počirka* 93, por. N Acc.; **podbierka** 'rodzaj sieci na ryby': podbierać; *vetka i podbirki na ryby* 83, por. N Acc.; **podkładka** 'rodzaj poduszki podłożonej pod chomąto': podkładać; *potkuotka* – *mintke*, *żeby še*

nie uotpażyu kuń 117, *potkuatka* 15T, 20J, *potkłotka* 15, *potkuotka* 1B, 1G, 15L, 15T, 19J, 72D, 93, 93C, 114, por. podkłada, podkład, por. też N Acc.; **podpalka** ‘to, co służy do rozpalania, rozniecania ognia’: podpalać; *potpauka* 15L, *na potpo-uke* 11; **podpinka** 1/ ‘pas uprząży, łączący pasy boczne pod brzuchem konia’, 2/ ‘pasek uprząży idący pod brodą konia’, 3/ ‘wsówka do włosów’, 4/ ‘koperta na koldrę’: podpinać; 1/ *potpínka otpiua še* 72D, *potpínka* 1G, 15, 15L, 15T, 19, 19J, 24S, 25B, 83B, 93, 93C, 104, 114, *potpínka* 12J, 13Op, 20J, 28D, 30K, 117, 2/ *potpínka* 1G, 15, 15T, 24S, 3/ *potpinkami podepniij* 30K, *potpínka* 24S, 117, *potpínka* 15, 93C, 4/ *potpínka* 117, *potpínka* 93; **podpórka** 1/ kłonicy tylnej podpórka zewnętrzna, oparta na końcu osi, 2/ ‘podpora’: podpierać; 1/ *potpurka* 6T, 12J, 15T, 19, 20J, 28D, 78, *p^uotpurki* 31J, 2/ *zrup potpurki pod gauẏže* 16S, por. podpora, podpieracz, podpórek, podpieranie; **podrywka** ‘rodzaj sieci do łowienia ryb’: podrywać; *io uape podryskom* 42B, *podryfka* 17, 20J, 23, 41, 49, 50, 74, 78, 79, 87, 93, 95, *podriyfka* 5, 18, *p^uodryfka* 59, *p^uodryfka* 43B; **podścielka** ‘słoma dawana pod pierwsze snopy stogu’: podścielać / podścielić; *potściuka* 13Op; **podwiązka**: podwijać; *uþijio mñe podvūska* 16S, *podvōska* 15L, 15T; **pogrzebka** ‘ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim’: pogrzebać; por. *pogżepka* – *tyl’i pryńcik* 88, pogrzebacz, pogrzebaczka, pogrzebajka; **pokrątką** ‘pokrętka’: pokręcać ‘pokręcać’; *pokrotki* nom. pl. 46; **pokrywka** 1/ ‘to, czym przykrywa się garnek podczas gotowania’, 2/ ‘przykrywka osłaniająca otwór między kijem tłuczka a wierzchem maślnicy’, 3/ ‘wierzchnia część maślnicy’: pokrywać; 1/ *pokryfka* 1B, 1G, 11, 15, 15T, 19, 19J, 25B, 41, 93, 93C, 104, 117, *potpokryskom* 30K, 2/ *pokryfka* 41, 3/ mp. 778, por. pokryweczka; **połapka** ‘łapka na myszy, szczury’: połapać; *poṽapka* 20, 117, *p^uołāpka* 25; **poszywka** ‘słomiane pokrycie dachu, strzecha’: poszywać; *posyfka* 4, 10M, 15L, 15T, 20J, 34W; **pościółka** ‘pościółka’: pościelać / pościelić; *na poścýlke pod leventoš* 2; **potoczka** ‘beczka na trzech nogach z dziurą w dnie do zaparzania bielizny’: potokać; *potocka* 4, 9, 13Op, 14, *potocka* – *ẏure mało* 18, por. potoka; **powązka** ‘kawalek płótna do cedzenia mleka’: powęzić ‘powiązać’; *povūska z lñanego puutna* 41, *povōska* 10M, 19, 28D, 42B, 50Z, 71, 72, 72D, 73, 74, 75, 75a, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 90P, 92, 93, 93C, 94, 95, 96, 98, 98S, *povōska* 79, 99, *povoska* 15, 20J, 24S, 25B, 46, 57, 58M, 82a, *povāska* 63G, *povūska* 9, 11, 13S, 19, 19J, 20, 31J, 32, 82, 83, 89, 100, *p^uovāska* 24, *p^uovoska* 15, *p^uōvāska* 43; **powłoczka** ‘sztuka bielizny pościelowej, którą się nawleka na poduszkę’: powlekać; *povuočka* 1B, 25B, 87S, 117, *povłocka* 4, por. powłoka; **powódka** ‘powróż do prowadzenia konia’: powodzić ‘poprowadzić’ [Bańkowski, 2000]; *povutka* 61, por. powódek; **prządka** ‘kołowrotek, przyrząd do przędzenia’: przęd-, prząść; *pšotka* 54, por. N Sub., N Acc.; **przechodzka** ‘kładka przerzucona przez strumień’: przechodzić; *pšexocka* 15L, por. przecho-dzisko; **przelazka** ‘kładka, deska lub belka przerzucona przez strumyk dla prze-chodzenia na drugi brzeg’: przelażyć; *pšelaska* 23, 89, *pšeuaska* 12J, por. przelaż-nica, przelazek, przelaz; **przetyczka** 1/ ‘kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu’, 2/ ‘żelazny gwóźdź w osi zabezpieczający koło od spadnięcia’, 3/ ‘część jarzma’:

przetykać; *pšetycka* 1G, 17, por. przetykacz; **przykrywka** 1/ 'przykrywka osłaniająca otwór między kijem a wierchem maślnicy', 2/ 'wierzchnia część maślnicy': przykrywać; 1/ mp. 681, 2/ mp. 778 por. przykryweczka, przykrywadłko, przykrywadło; **przyłatka** 'kawał skóry na zniszczonej podeszwie': przyłatać; *pšyłatki pšybije* 23; **przypaska** 'zapaska, fartuch': przypasać; *pšypaska* 117; **przysiadka** 'część przęślicy; deska z kijem, na który wkłada się górną część przęślicy z kądziela': przysiaść; *pšyśátka* 63G, *pšyśotka* 15T, 87S 114; **pyrtka** 'mąteвка, drewnienko rosochate do kłócenia płynów: pyrtać; mp. 599; **rozpierzka** 'kij do usztywniania sieci': rozpierać; *rosperka* 20J; **rozpinka** 1/ 'listwa przytrzymująca płótno, aby się nie ściągało', 2/ 'pręt łączący nogi pługa': rozpinąć; 1/ *rospinki* nom. pl. 1S, 72D, por. rozpinak, 2/ *rospinka* 46, *rospinka* 50Z; **rozpórka** 1/ 'pręt łączący nogi pługa', 2/ 'belka łącząca nosy płóz w saniach': rozpierać; 1/ *rospurka* 1S, 30K, 92, por. rozpora, rozpornik, 2/ mp. 666; **rozworka** / **rozwórka** 'rozwora, drąg łączący przednią część wozu z tylną': rozwierać; *rozvorka* 71, *rozvurka* 1B, 96, *rozvurke še beže duuxšom* 104; **rzegotka** 'grzechotka': rzegotać; *žegotka* 24S, 93, 93C, *žegotka* 1S; **sapka** 'nozdra': sapać; *boli mǎ sapka* 14, por. N Acc.; **siejka** 'siewnik': siejać 'siewać'; *šejka* 15L, por. siejocha; **siewka** 1/ 'siewnik', 2/ 'naczynie do siania': siewać; 1/ *šifka šeje zyto* 20, *šefka* 34, 34W, *šifka* 26, por. siewnik, 2/ *sifka* 114, por. N Acc.; **skazówka** 'wskazówka zegara': skazować; *skazufka zygara* 25R, *skazufka* 15T, 24S, 26K; **skórowka** 'narzędzie do usuwania kory z drzewa': skórować; *skurufka* 24S, por. skórowaczka; **skrzybka** 'stara miotła z gałęzi': skrzybać; *skšypka* 7S, por. skrzybek; **ślapka** 'łapka na myszy': ślapać 'załapać, złapać'; *clapka* 73, 75a, 79, 80, 87, 89, *clopka* 77, *cuapka* 76, 78, 8S, 90, 96, 98, *cuopka* 71, *ślapka* 88, *suapka* 84, 91, 94, 97, 99, por. ślapić, ślapacz; **smarówka** 'smar, to, czym się wóz smarowało': smarować; *ta smarufka do vozuf, to v mēšće še kupovało, a to zginyno* 41, por. smarowadło, smarowidło; **spinka** 'wsuwka do włosów': spinać; *špinka* 1B, 1G, 117, *špijka* 19J; **sprzązka** 1/ 'połączenie nosów płóz', 2/ 'listwa łącząca zewnętrzne słupki brony', 3/ 'połączenie dwu bron', 4/ 'sprzączka': sprzęgać; 1/ mp. 666, 2/ *spšqška* 19, 28, 3/ *spšqška* 19, 90, 4/ *spšqška* 11, *spšoska* 58M, ze *spšuskum* 27; **strużka** 'nóż z dwoma rączkami do obdzierania kory z drzewa': strugać; *struska* 87S, por. strug; **swierka** / **świerka** 'żelazny pierścień łączący koniec śnic z rozworą': swierać 'zwierać tzn. łączyć, spajać, ściskać' [Szymczak, 1993, s.v. zewrzeć]; mp. 689, / *šfyrka* 97, por. swieranica, swieralnica, swórka, swieranka; **swórka** 1/ rzemień u cepa łączący kapić dzierzaka i kapić bijaka, 2/ pierścień łączący koniec śnic z rozworą': swierać 'zwierać tzn. łączyć, spajać, ściskać' [Szymczak, 1993, s.v. zewrzeć]; 1/ *čfurka* 84, *čfurka* 26M, 76, 78, 82, 89, 90, *čfurka ze žymina* 93, *sfurka* 20, 7S, 77, 79, 80, 83, 8S, 86, 88, 9S, 99, 2/ *sfurka* 96, por. swieranica, swieralnica, swierka, swieranka; **szalówka** 'deska przybita z zewnątrz do futryny i do ściany': szalować 'objąć, pokrywać deskami ściany budynku w celu umocnienia konstrukcji' [Szymczak, 1993]; *salufka* 19J; **szłapka** 'łapka na myszy': ślapać 'człapać tzn.

łapać'; *šua*pkā 100, por. szłapieć, szłapacz; **ściółka** 'warstwa sosnowych szpilek (igieł), które spadły na ziemię, grabionych na ściółkę': ścielać / ścielić (się); *šciu*ka / *šci*lka – *šćelal'i pot kuñe* 87, *troxe šcyu*ki 104, *šću*lka 1S, 23, 24, 26M, 31J, 43B, 4S, 47, 53, 58, 72, 74, 75a, 88, *šću*ka 1B, 10, 10M, 16S, 19, 19J, 20, 20J, 21, 22, 24S, 26, 28, 28D, 34W, 35, 37, 42B, 48, 50Z, 57, 72D, 76, 78, 80, 82, 83, 84, 86, 87S, 90, 90P, 91, 92, 93, 95, 96, 98, 99; **ścierka** 1/ 'kawałek materiału do wyjmowania garnków, do ścierania kurzu lub mycia', 2/ 'ręcznik': ścierać; *šćer*ka 1, 1G, 20J, 26M, 28D, 29, 30, 33, 34W, 35, 38, 39, 43B, 58, *šćir*ka 6, 12J, 13Op, 17, 19, 26, 28D, 30K, 31, 31J, 32, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 50, 50Z, 53, 5S, 58M, 64, 93C, 117, *šćyr*ka 47, 52, 57, 59, 62, 63, 63G, 65, 66, 83B, *šćýr*ka 7; **śniurówka** / **śnurówka** 'sznurówka': śnurować 'sznurować'; *šnú*rufka 1G, 15L, 25B, / *šnú*rufka 15, 15L, 72D, 93C, *ku*piu corne *šnú*rufki 16S, por. śnurowadel, śnurowadło; **taczka** 'rodzaj ręcznego wózka na jednym kółku i z dwoma rączkami': taczać; *ia*x *χto ni mo voza, to voži žňo*ki *tocka*my 15T, *tocka* 1B, 1G, 12J, 13Op, 15, 15L, 19L, 20J, 24S, 30K, 93, 93C, *ta*čki 117, *tacki* 34W; **tluczka** 'drewniane naczynie w kształcie konewki z tłokiem służące do wyrabiania masła': tłuc; mp. 600, por. tłuczek, tłuczuszek; **trajkotka** 'grzechotka': trajkotać 'wydawać charakterystyczny odgłos'; *traj*kotka 12J; **trąbka**: trąbić; *tako trómp*ka [kupiona] *na uotpu*ście 104, *trop*ka 57, *tromp*ka 7, 25P, *trump*ki nom. pl. 20, 32; **trutka** 'trucizna na szczury': truć; *trut*ka 1B, 12J, 13Op, por. trucizna; **trzepek** 'mątewka, drewnienko rosochate do kłócenia płynów': trzepać; mp. 599, por. trzepacz, trzepaczka, trzepak; **trzepotka** 'kij tłuczka w młynicy': trzepotać; *tšep*otka 30; **ucierka** 'ręcznik': ucierać 'wycierać'; *u*ćerka 1B, por. ucieracz, ucierak; **wiejka** 'maszyna do młócenia zboża, która równocześnie oddziela plewy od ziarna': wiejać 'wiać'; *vej*ka 1S, 15T, por. wiejarka, wiejnia, wiejarka; **wirówka** 1/ 'maszyna do odciągania śmietany', 2/ 'maszyna, za pomocą której zbiera się miód z plastra': wirować; 1/ *vir*ufka 15L, 30K, 93, 93C, 117, *mom sfoje vir*ufke 30K, *ver*ufka 36, 2/ *vir*ufka 87S, 93C; **włoczka** 'rodzaj sieci do łowienia ryb': włóczyć; *vu*ocka 25R, por. N Acc.; **wycierka** 'bibułka do wycierania': wycierać; *vy*ćerka 25P; **wygrzebka** 'pociosek': wygrzebać; *vygžep*ka 90; **zabawka**: zabawiać; *zab*afka 1S, *zabaf*ki gen. sg. 19, *zabaf*ki nom. pl. 19J, 30K, 93C, *zabaf*ki *rozmaite* 104, *zabof*ki 1G, 117; **zaciągka** 'wstążeczka do zaciągania, zawiązywania koszuli pod szyją': zaciągać; *zacu*ska 12J; **zaciłona** 'zasłona': zaciłnić 'zasłonić'; *zacu*oŋki nom. pl. 88, 93C, *zacu*oŋki 99, 100; **zaczynka** 'zaczyn, którego się używa do zakwaszania chleba': zaczyniać 'przygotowywać ciasto na chleb'; *zoc*yna, *zoc*ynka 42B, 90P, 93, por. zaczyna, zaczynek, por. też N Res.; **zagłębka** 'klin': zagłębić 'umocować coś we wgłębieniu'; *zoglup*ka 23; **zakiska** 'wysuszone ciasto chlebowe zostawione do następnego zakiszania rozcynu na chleb': zakisić; *zak*iska *na rosc*yne 36; **zakładka** 1/ 'pomocnicza deska do wozu', 2/ 'listwa': zakładać; 1/ *zaku*atka 11, 15L, 2/ *ia*k *podroš*nes, *zaklot*ke *še* "odviñe 16S; **zakrętka**: zakręcać; *zak*ryntka 104, *zokrent*ka 15L; **zapadka** 1/ 'urządzenie do zamykania drzwi', 2/ 'klin, który zatrzymuje zębate koło krosien': zapadać; 1/ *zapa*tkā 1S, 19J, 114, 2/ *zopa*tkā 93;

zapalka: zapalać; *vyimam packe zopouek* 13, *zapalki* 41, *zâpauka* 20, *zopolka* 14, 15, 24S, *zopouka* 1G, 15L, 19J, 24S, 25B, 87S, 93, *zâpauki* 20, 25R, 34, 44, 50Z, 57, 61, *zâpauki* 34W, 40, *zapouki* 10, 19, 117, *zopouki* 1G, 19, 15L, 15T, 17, 24S, 25B, 30K, 32K, 93, 93C, 104; **zapinka:** zapinać; *zapijka* 19; **zaporka** 'klin, który zatrzymuje koło zębate krosien': zapierać; *zaporka* 24S, por. *zopora*; **zarzutka** 'gruba wełniana chustka z frędzlami, którą okrywają się kobiety w zimie': zarzucać; *zeżutka* 1B; **zasłonka** 'rodzaj nieprzezroczystej firanki, zasłaniającej od dołu okno do połowy': zasłonić; *zasuonka* 1G, 24S, 92, *zasuonka* 6T, 15, 15T, 25B, 72D, 87S, 88, 93, 97, 117, *zaslunki* 78, por. *zasłona*; **zastawka:** zastawiać; *zâstafka* 61; **zasuwka** 1/ 'zasłonka do połowy okna', 2/ 'część jarzma': zasuwac; 1/ *zasufke fbinam* 30K, 2/ *zâsufke* 50; **zasypka:** zasypać; *zasypka* 15L; **zatraska** 'rodzaj zapięcia': zatrzaskać; *zâtšaska* 1G, 19J, 117, *zoťšaska* 1B, *zočšaska* 24S, *na zâtšaski* [zapina się] 30K, *zoťšaski* 15; **zatycka** 1/ 'żelazny gwóźdź w osi zabezpieczającej koło przed spadnięciem', 2/ 'część jarzma': zatykać; 1/ *zatycka* 10M, 19J, *zatyčka* 72D, *zâtycka* *žeby nie vylatâlo* 24, 25, *zotycka* 11, 83B, 2/ *zatyckom še zapχuo vouovî* [jarzmo] 25R, 114, *zâtycka*, *špuny* 20, 39, 47, *zatycki* nom. pl. 13, 19, 22, *zatyčka* 34, *zotycka* 8, por. *zatykacz*, *zatyka*, *zatyk*; **zawieszka** 'zasłonka, firanka zasłaniająca dolną połowę okna': zawiesić; *zoviska* 19J, *zoveske* acc. sg. 32, 81, *zaveski* nom. pl. 10, *zovieski* 5, por. N Acc; **zelówka** 'płat skóry przybijany na zdartą podeszwę': zelować; *zelufka* 1G, 15, 15T, 16S, 19, 24S, 25B, 30K, 72D, 93, 93C, *zelufka* / *zylufka* 25B, *zylufka* 6T, 12J, 117; **zginka** 'zgięcie, przegub': zginać; *zginjka* 25B, por. *zginanie*, por. też N Acc; **związka** 1/ 'tasiemka do zapinania', 2/ 'połączenie broni': związać; 1/ *zvâska* 59, 2/ *uoncnicek*, *zvqska* 92; **zwierka** 1/ 'ryfa, 'pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą', 2/ 'połączenie dwu broni', 3/ 'belka leżąca nad ścianą szczytową': zwierać; 1/ *zvirkka uoncy šnice z "ozvorom do kupy* 71B, *zverka* 11, 15L, 15T, 20J, 24, 24S, 28D, 43B, *zvirkka* 19, 19J, 43, 58M, 63G, 71, 86, 92, 93, 95, 114, *zvyrka* 89, por. *zwieraczka*, *zwieranka*, 2/ mp. 665, 3/ *zvirkka* 93.

-aczka:

Wielofunkcyjny, złożony (*acz + ka*) formant *-aczka* w kategorii N Instr., jak podaje Krystyna Kleszczowa, powstał bądź w wyniku derywacji semantycznej pierwotnych nazw czynności, por. *plywaczka* 'pływanie', 'pławki dzieciinne, narzędzie z sitowia, kory drzewa, na którym się uczą pływać', bądź w wyniku „reinterpretacji złożonych morfologicznie struktur leksykalnych” prymarnie opartych na rzeczownikach osobowych (Kleszczowa, 1999: 38–39). Zdaniem autorki także: „Istniejącemu w języku leksemowi o realnym znaczeniu 'narzędzia', o ile to możliwe, przydajemy czasownikową podstawę bez względu na faktyczną drogę jego powstawania”, por. *skrobacz > skrobaczka*, po reinterpretacji – *skrobaczka* od *skrobać* (Kleszczowa, 1999: 40).

Inną hipotezę przedstawił Jerzy Rusek. Upatruje on przyczyn obecności

formantu *-aczka* w kategorii N Instr. w procesie „rozszerzenia nazwy osoby od wykonywania pracy zawodowej na nieżywołanego wykonawcę czynności, tj. narzędzia (...), np. *graczka* ‘kobieta grająca’, ‘dudka, fujarka, piszczałka’” (Rusek, 1957: 274)¹⁹.

Ustalane formantem *-aczka* derywaty tworzą wyraźnie zarysowujące się klasy semantyczne (por. Rusek, 1957: 363–365). Najliczniej reprezentowane są:

1/ nazwy, głównie prostych, przyrządów gospodarstwa domowego, por. **drapaczka**, **skrabaczka** i **skrobaczka** ‘miotła z gałęzi do zmiatania podwórza’, **odciągaczka** ‘naczynie do oddzielania słodkiej śmietany’, **podlewaczka** ‘konewka’, **podgrzebaczka** i **pogrzebaczka** ‘ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim’, **polewaczka** ‘naczynie do polewania wodą, konewka, drewniane naczynie, w którym się dawniej naparzało bieliznę’, **pomywaczka** i **zmywaczka** ‘ściereczka do mycia garnków’, **przecedzaczka** ‘kawałek płótna do cedzenia mleka’, **ściągaaczka** ‘wysokie blaszane naczynie do oddzielania śmietany od mleka’, **trzepaczka** ‘mątewka, drewnienko rosochate do kłócenia płynów’, **wycieraczka** ‘to, co służy do wycierania butów’, **wyżymaczka** ‘przyrząd do wyciskania wody z bielizny’,

2/ nazwy narzędzi związanych z obróbką lnu, tkactwem, por. **dzierzgaaczka** ‘żelazny grzebień do obrywania główek lnu’, ‘nitka, którą przewiązuje się pasmo’, **motaczka** ‘uchwyt, na którym trzyma się szpulkę z przędzą przy motaniu jej na motowidło’, ‘motowidło’, **muskaczka** i **osmykaczka** ‘kawałek płótna, przez który mota się lub zwija nici, żeby nie skaleczyć ręki’,

3/ nazwy urządzeń, przedmiotów używanych podczas prac polowych, gospodarskich, por. **chełznaczka** ‘wędzidło’, **chrupaczka** ‘dawna maszyna do rznienia siewki’, **dziabaczka** ‘motyka’, **fitaczka**, **psitaczka** i **świstaczka** ‘sieczkarnia z kosy, narzędzie do cięcia siewki’, **klepaczka** ‘osełka’, **kopaczka** ‘motyka do kopania kartofli, maszyna do kopania kartofli’, **melaczka** ‘drążek żarnowy do obracania kamienia’, **pętaczka** ‘pęto dla koni’, **skórowaczka** ‘narzędzie do usuwania skóry z drzewa’, **skrzybaczka** ‘kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu’, **smarowaczka** ‘olejarka, naczynie do smarowania’, **spinaczka** ‘połączenie dwu bron, pęto’, **traczka** ‘urządzenie do piłowania drzewa’, **wiejaczka** ‘szufla do ręcznego wiania zboża’, **zganiaczka** ‘miotelka do odmiatania kłosów od wymłóconego ziarna’, **zwieraczka** ‘pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą’,

4/ nazwy elementów garderoby, przedmiotów z nią związanych, por. **okrącaaczka** ‘chustka wełniana’, **owijaczka** ‘onuca, pas tkaniny do owijania stopy’, **zaścięgaaczka** ‘wstążka, którą się wiązało koszulę pod szyją’, **zzuwaczka** ‘przyrząd

¹⁹ Według Zenona Klemensiewicza taki sam mechanizm przyczynił się do ustalenia instrumentalnych formacji z sufiksem *-arka* (Klemensiewicz, 1981: 209–210).

służący do zdejmowania butów z cholewami’,

5/ nazwy urządzeń pomocnych w opiece nad dziećmi, por. **bujaczka**, **kołysaczka** i **uścaczka** ‘kołyska z płachty zawieszona w polu na żerdziach, huśtawka’, **kąpaczka** ‘niecka do kąpania dzieci’.

Niektóre z derywatów gwarowych, takie jak: **chrupaczka**, **fitaczka**, **psitaczka**, **świstaczka** przejawiają atrybutywny charakter wynikający ze znaczeń ich dźwiękonaśladowczych podstaw słotwórczych: chrupać, fitać, psitać, świstać. Te bowiem wskazują raczej na właściwości nazywanych przedmiotów, nie zaś działania, do których są przeznaczone. Podobnie atrybutywno-stylistyczny odcień znaczeniowy wykazują derywaty: **drapaczka**, **skrabaczka**, **skrobaczka** ‘stara, zdarta miotła’ ukształtowanych w oparciu o przenośnie użyte znaczenia czynności: drapać, skrabacć, skrobać.

Gwarowe nomina instrumenti na *-aczka* za podstawy przyjmują przede wszystkim czasowniki niedokonane, nieprefigowane i prefiksalne o tematach na *-a-*, np. **bujaczka**: bujać, **drapaczka**: drapać, **klepaczka**: klepać, **motaczka**: motać, **pętaczka**: pętać, *-owa-*, np. **skórowaczka**: skórować, **smarowaczka**: smarować, *-ewa-*, np. **podlewaczka**: podlewać, *-uwa-*, **zzuwaczka**: zzuwać; *-ywa-*, np. **zmywaczka**: zmywać, *-eja-*, np. **wiejaczka**: wiejać, a także czasowniki atematyczne, por. **melaczka**: mleć, **traczka**: trzeć.

Trzy nazwy formalnie są związane z dokonanymi czasownikami podstawowymi, na *-a-*, *-ną-*, por. **podgrzebaczka**: podgrzebać, **pogrzebaczka**: pogrzebać, **zaścięgaczka** ‘wstążka, którą się wiązało koszulę pod szyją’: zaściągnąć. Aspekt podstaw wpływa na dokonany, rezultatywny charakter ich funkcji semantycznych.

Większość wskazanych w materiale podstaw słotwórczych uczestniczy w gwarach w powoływaniu formacji wariantywnych dla omawianych. Dzieje się to z udziałem formantów: *-anica*, por. **polewaczka** / polewanica, *-acha*, por. **drapaczka** / drapacha, **skrabaczka** / skrabacha, *-acz*, por. **drapaczka** / drapacz, **dzierzgaczka** / dzierzgacz, **kołysaczka** / kołysacz, **pogrzebaczka** / pogrzebacz, **pomywaczka** / pomywacz, **skrobaczka** / skrobacz, **spinaczka** / spinacz, **trzepaczka** / trzepacz, *-aga-*, por. **drapaczka** / drapaga, *-i* (pl.t.), por. **dzierzgaczka** / dzierzgi, *-ka*, por. **dziabaczka** / dziabka, **kołysaczka** / kołyska, **owijaczka** / owijka, **pogrzebaczka** / pogrzebka, **skórowaczka** / skórówka, **trzepaczka** / trzepka, **zwieraczka** / zwierka, *-ajak*, por. **okręcaczka** / okręcajka, **owijaczka** / owijajka, **pogrzebaczka** / pogrzebajka, *-anka*, por. **kąpaczka** / kąpanka, **okręcaczka** / okręcanka, **polewaczka** / polewanka, **zwieraczka** / zwieranka, *-arka*, por. **kopaczka** / koparka, **melaczka** / melarka, **smarowaczka** / smarowiarka, *-atka*, por. **wiejaczka** / wiejatka, *-awka*, por. **bujaczka** / bujawka, *-ak*, por. **bujaczka** / bujak, **drapaczka** / drapak, **melaczka** / melak, **motaczka** / motak, **pomywaczka** / pomywak, **trzepaczka** / trzepak, **wiejaczka** / wiejak, **zmywaczka** / zmywak, *-aka*, por. **drapaczka** / drapak, **skrabaczka** / skrabak, **skrobaczka** / skrobaka, *-ek*, por. **drapaczka** / drapek, *-owidlko*, por. **motaczka** / motowidlko, *-adło*, por. **pomywaczka** / pomywadło, *-owidlko*, por.

motaczka / motowidło, *-an*, por. **dzierzgaczka** / dzierzgan.

Zdaniem Jerzego Ruska tak duża ilość, jak i różnorodność współfunkcyjnych dla *-aczka* formantów powołujących nazwy środków czynności jest jednym z istotnych czynników decydujących o ograniczeniu jego produktywności w gwaraach (Rusek, 1957: 365). Na podstawie przeprowadzonej analizy słowotwórczej formacji wariantywnych można wnioskować, że miejsce omawianego formantu najczęściej zastępują: *-acz*, *-ka*, *-ak*.

Na obecność *-aczka* w kategorii nazw środków czynności zwracają uwagę autorzy słowotwórczych opracowań gwarowych, często wskazując na znaczny jego udział w kształtowaniu tej kategorii słowotwórczosemantycznej, por. (Szymczak, 1961: 137; Dobrzyński, 1967: 8–9; Górniewicz, 1967: 30–31; Warchoń, 1967: 145; Bąk, 1968: 80; Mrózek, 1970: 190–191; Nowak, 1970: 134; Laskowski, 1971: 33–34; Chludzińska-Świątecka, 1972: 175; Kowalska, 1975: 55; Malec, 1976: 22; Dejna, 1989/1990: 25; Habrajska, 1989/1990: 88; Jaros, 2009: 75: 81).

bujaczka 1/ 'kołyska z płachty zawieszona w polu na żerdziach', 2/ 'huśtawka': bujać; 1/ *bujacka* 1B, 6T, 12J, 15, 28D, 2/ *bujacka* 12J, por. bujka, bujawka, bujak; **chełznaczka** 'wędzidło': chełznać 'kielznać, zakładać koniowi wędzidło'; mp. 776; **chrupaczka** 'dawna maszyna do rżnięcia sieczonej': chrupać 'wydawać odgłos kruszenia czegoś'; *chrupacka* 15T; **drapaczka** 'miotła z gałęzi do zamywania podwórza': drapać; *drapacka* 71, 75, por. drapacha, drapacz, drapaga, drapaczka, drapak, drapaka, drapek; **dziabaczka** 'motyka': dziabać; *dziabacka* 12J, por. dziabka; **dzierzgaczka** 'żelazny grzebień do obrywania główek lnu': dzierzgać 'oddzielać główki lnu z siemieniem od łodyg'; *dzierzgacka* 1B; por. dzierzgacz, dzierzgi, dzierzgan; **dzierzgaczka** 'nitka, którą przewiązuje się pasmo': dzierzgać 'tkać'; *dzierzgacka* 15T; **fitaczka** 'sieczkarnia z kosy, narzędzie do cięcia sieczonej': fitać 'ciąć sieczkę na prymitywnej sieczkarni'; *fistacki* nom. pl. 71; **kąpaczka** 'niecka do kąpania dzieci': kąpać; mp. 262, por. kąpanka; **klepaczka** 'oselka': klepać; *klepacka z dżewa debovego* 24; **kołysaczka** 'płachta zawieszona w polu na żerdziach, zastępująca kołyskę, kołyska': kołysać; mp. 561, por. kołysacz, kołyska; **kopaczka** 'motyka do kopania kartofli, maszyna do kopania kartofli': kopać; *kopacka* 91, 92, 93C, 94, por. koparka, por. też N Sub., N Res.; **melaczka** / **melaczka** 'drążek żarnowy do obracania kamienia': meł-, mleć; *mylocka u zaren* 92, *melacka* 42B, 43B, 100, *myłacka* 95, *myłacka* 83, 83B, 84, 94, 98, 99, *mylocka* 88, 92, 93, 99, *myłacka* 79, por. melarka, melak; **motaczka** 1/ 'uchwyt, na którym trzyma się szpulkę z przędzą przy motaniu jej na motowidło', 2/ 'motowidło': motać; 1/ *motacka* 72D, 74, *motacke se upśed-uo* 56, 2/ *motacka* 97, por. motak, motowidłko, motowidło; **muskaczka** 'kawałek płótna, przez który mota się lub zwija nici, żeby nie skaleczyć ręki': muskać; *muskacka* 1G; **odciągaczka** 'naczynie do oddzielania słodkiej śmietany': odciągać; *uocogacka* 15, *otcunygacka* 11, *uotcunygacka* 114, *otcunygacka* 93C; **okrą-
caczka** 'chustka wełniana': okrącać; *okruncocka* 6T, por. okrącajka, okrącanka;

osmykaczka ‘chroniąca przed skaleczeniem szmatka, przez którą mota się i zwija nici’: osmykać; *uosmykacka* 1S, *osmykacka* 1ST; **owijaczka** ‘onuca, pas tkaniny do owijania stopy’: owijać; mp. 627, por. owijka, owijajka; **pętaczka** ‘pęto dla koni’: pętać; *zauozyuem mu pentacke ji ney zre* 30K, *pentacka* 33, 83, 93, 98, *petacka* 24S, 33, 34, 34W, 43, *pyntacka* 28D, 42B, 79, 84, 85, 91, 94, 95, 98S, 99, *pyntocka* 89, 93; **podlewaczka** ‘konewka’: podlewać; *podlivacka* 13Op; **podgrzebaczka** ‘ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim’: podgrzebać; *podgżybacka* 84, por. podgrzebacz; **pogrzebaczka** ‘ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim’: pogrzebać; *pogżybacka* 90P, por. pogrzebacz, pogrzebka, pogrzebajka; **polewaczka** 1/ ‘naczynie do polewania wodą’, 2/ ‘konewka’, 3/ ‘drewniane naczynie, w którym się dawniej naparzało bieliznę’: polewać; 1/ *polevacka* 15L, 2/ *polivacka* 12J, 3/ *pol’ivocka* 93C, *polyvacka* – *tryfus* 56, por. polewanica, polewanka; **pomywaczka** ‘ściereczka do mycia garnków’: pomywać; *pomyvacka* 15L, por. pomywacz, pomywak, pomywadło; **przece-dzaczka** ‘kawałek płótna do cedzenia mleka’: przecedzać; *pšecyžocka* 83B; **psitaczka** ‘dawna maszyna do rżnięcia sieczki, złożona z drewnianej skrzynki i kosy’: psitać ‘wydawać charakterystyczny odgłos’; *pšitacka rencno* 117; **skóro-waczka** ‘narzędzie do usuwania skóry z drzewa’: skórować; *skurovocka* 25B, por. skórowka; **skrabaczka** ‘stara, zdarta miotła z gałęzi’: skrabac [Brückner, 1993, s.v. skrobać]; *skrabacka* 1G, por. skrabacha, skrabacz, skrabaka; **skrobaczka** 1/ ‘narzędzie do czyszczenia skór zwierzęcych z tłuszczu’, 2/ ‘stara łyżka do skrobienia kartofli’, 3/ ‘stara zdarta miotła z gałęzi’, 4/ ‘kij do czyszczenia pługa z ziemi i perzu’: skrobać; 1/ *skrobacka* 19J, 2/ *skrobacka* 42B, por. skrobówka, 3/ *skrobacka* 98, 99, por. skrobaka, skrobek, 4/ *skrobacka* 72, 85, 96, 97, 99; **skrzybaczka** ‘kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu’: skrzybać; *skšybacka* 75a, 98S; **smarowaczka** ‘olejarka, naczynie do smarowania’: smarować; *smarovacka* 15L, por. smarowiarka; **spinaczka** 1/ ‘połączenie dwu bron’, 2/ ‘pęto’: spinać: spinać; 1/ mp. 665, por. spinacz, 2/ mp. 189; **ścią-gaczka** ‘wysokie blaszane naczynie do oddzielania śmietany od mleka’: ściągać; *ščongacka* 1G; **ścieraczka** ‘gumka do ścierania’: ścierać; *ščeracka* 25P; **świstaczka** ‘dawna maszyna do rżnięcia sieczki, składająca się ze skrzynki i kosy umocowanej na ruchomej dźwigni’: świstać ‘wydawać charakterystyczny odgłos przy cięciu słomy’; *šfistocka* 93, *xfistacka* – *loda ryncno* 79, *šfistacka* 72D; **traczka** ‘urządzenie do piłowania drzewa’: tr-, trzeć; *trocka* 15T, 34W, por. N Acc., N Res.; **trzepaczka** ‘mąteвка, drewnienko rosochate do kłócenia płynów’: trzepać; *tšepacka* 1G, 10M, 19J, 30K, 33, 43, 46, 47, 48, 52, 59, *tšepocka* 93C, *čšepacka* 15, 104, *čšepocka* 93C, por. trzepacz, trzepka, trzepak; **uścaczka** ‘zastępująca kołyskę płachta zawieszona na polu na żerdziach’: uścić ‘huścić’; mp. 561; **wiejaczka** ‘szufla do ręcznego wiania zboża’: wiejać ‘wiać’; *vejacka* 24, 25, 25B, 34W, 42B, 43, 43B, 79, 83B, 84, 87S, 93, 98, 98S, 99, 100, *vejăcka* 25R, *vejocka* 25B, 97, *viĵacka* 28D, 82a, 85, 86, 89, 90, 92, 93, 94, *viĵocka* 93C, por. wiejatka, wiejak; **wycieraczka** ‘to, co służy do wycierania butów’:

wycierać; *vyčeracka* 1G, 15L, 15T, 24S, 104, *vyčíracka* 19J, 30K, 93C; **wyżymaczka** ‘przyrząd do wyciskania wody z bielizny’: *wyżymać*; *vyžymacka* 93C, *vyzymacka* 1G, 15, 15T, 19J, 24S, 30K, *pšepuś pšez vyzymacke* 30K; **zaściegaczka** ‘wstążka, którą się wiązało koszulę pod szyją’: *zaścięgnąć* ‘zawiązać’; *zoścegacka*; *dovńik pšy kosulaχ beuy zoścegacki, a tera sum gužiki* 15T, *zășcegacka* 15; **zganiaczka** ‘miotła do odmiatania kłosów od wymłóconego ziarna’: *zganiać*; *zgońacka* 93C, por. N Acc.; **zmywaczka** ‘szmatka do zmywania naczyń’: *zmywać*; *zmyvacka* 15L, por. *zmywak*, por. też N Sub.; **zwieraczka** ‘pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą’: *zwierać*; *zýracka* 63G, por. *zwierka*, *zwieranka*; **zzuwaczka** ‘przyrząd służący do zdejmowania butów z cholewami’: *zzuwać*; *zzuvacka* 1G.

-qczka:

Formant zanotowano w derywacie – **patrzaczka** ‘żrenica’: *patrzyć* / *patrzeć*; *paťšoncka* 1B, *paťšoncka*, *paťšončki* gen. sg. 1G, *pačšoncka* 73, 77, por. *patranka*. Włączono go do kategorii N Instr. w oparciu o parafrazę ‘to, co służy do patrzenia’ czyli ‘żrenica’. Podstawą formacji jest czasownik niedokonany o temacie na -e/-a-. Wtej samej funkcji semantycznej w gwarach występuje nazwa o tej samej podstawie, derywowna formantem -anka, por. *patranka*.

-eczka:

Wyodrębnionemu w derywatach o bezpośredniej motywacji czasownikowej formantowi -eczka przypisywana jest funkcja mutacyjna. Ustala on nomina instrumenti o formalnych i semantycznych związkach z czasownikami podstawowymi niedokonanymi: atematycznym oraz prefiksalnymi, o tematach na -ywa-: **ploteczka** ‘wstążka’: *plot-*, *pleść*; *plotecka* 11; **pokryweczka** ‘przykrywka maślnicy’: *pokrywać*; *pokryvecka* 18, 50Z, por. *pokrywka*; **przykryweczka** ‘przykrywka maślnicy’: *przykrywać*; mp. 681, por. *przykrywka*, *przykrywadłko*, *przykrywadło*. Derywaty odnoszą się do tego samego desygnatu, w tej samej funkcji semantycznej w gwarach używane są także nazwy o wykładnikach: -ka, por. **pokryweczka** / *pokrywka*, **przykryweczka** / *przykrywka*, -adłko, por. **przykryweczka** / *przykrywadłko*, -adło, por. **przykryweczka** / *przykrywadło*.

-ajka:

Nieodnotowany w funkcji instrumentalnej na gruncie ogólnopolskim formant -ajka w gwarach ustalono w trzech derywatach: **okrącajka** ‘chusta welniana’: *okrącać*; *okroncajka* 93C, *okroncajki* nom. pl. ‘małe chustki z wełny na głowę’ 90P, por. *okrącaczką*, *okrącanką*; **owijajka** ‘onuca’: *owijać*; *ovijiki* nom. pl. 19, por. *owijka*, *owijaczka*; **pogrzebajka** ‘ożóg, kij do poprawiania ognia w piecu piekarskim’: *pogrzebać*; *pogżybajka*, por. *pogrzebaczką*, *pogrzebka*, *pogrzebaczką*. Przywołano je już w omówieniu jako formacje wariantywne dla odpowiednich

nazw o wykładniku *-aczka*. Podstawami derywatów są zatem omówione już czasowniki niedokonane, prefiksalne na *-ać*: okręcać, owijać, pogrzebać.

Określony przez Władysława Cyrana formant *-ajka* jako wyłącznie gwarowy (Cyran, 1977: 103) w funkcji instrumentalnej opisany został także przez Huberta Górnowicza (Górnowicz, 1967: 31) i Irenę Jaros (Jaros, 2009: 82).

-alka:

Potwierdzony nielicznymi przykładami o funkcji instrumentalnej na gruncie ogólnopolskim w gwarach formant *-alka* odnotowano w dwóch derywatach: **pralka** 'sprzęt mający karbowaną powierzchnię, o którą się trze praną bieliznę': prać; *pralka* 1G, 19J, 24S, 30K, 93C; **umywalka** 'stojak, w który wstawia się miskę do mycia': umywać; *umywalka* 1G, 15T, *umyvolka* 93C, por. umywałło. Stanowią one nazwy prostych sprzętów wykorzystywanych w gospodarstwie domowym.

Podstawami słowotwórczymi derywatów są czasowniki niedokonane: nieprefigowany o temacie na *-a*, por. prać, i prefiksalny o temacie na *-ywa-*, por. umywać.

Formacją wariantywną dla derywatu **umywalka** zanotowaną w gwarach jest rzeczownik o wykładniku *-adło*, por. umywałło.

Pojedyncze przykłady wykorzystania formantu w funkcji instrumentalnej podają autorzy opracowań słowotwórczych (por. Szymczak, 1961: 137; Dobrzyński, 1967: 10; Bąk, 1968: 80; Malec, 1976: 24; Habrajska, 1989/1990: 89; Jaros, 2009: 82).

-alka:

Formant ten notowany jest wyłącznie w derywatach odczasownikowych, w tym głównie w rzeczownikach o strukturze nazw środków czynności (Puzyńska, 1979: 133; por. też Bąk, 1968: 80; Nowak, 1970: 136; Laskowski, 1971: 34–35; Chludzińska-Świątecka, 1972: 177; Kowalska, 1975: 54; Malec, 1976: 25; Dejna, 1989/1990: 26; Habrajska, 1989/1990: 90; Jaros, 2009: 83).

W gwarach derywaty z sufiksem *-alka* funkcjonują jako nazwy prostych przedmiotów określanych ze względu na dźwięki, odgłosy, które za ich pomocą są wydawane: **gwizdalka** 'przyrząd do gwizdania': gwizdać; *gʷizdouka* 25P, por. gwizdak, gwizdek; **piszczalka** 'fujarka': piszczeć; *piścãuka* 20, 34, 34W, 39, 40, 50Z, 57, 61, *piścouka* 10, 15T, 19J, 24S, 25P, 26K, 29, 32K, 104, na *piścouce* 57. Ich podstawami są czasowniki niedokonane nieprefigowane na *-a*, por. gwizdać, *-e*, por. piszczeć.

Formacje wariantywne dla omawianych ustalają formanty: *-ak*, por. **gwizdalka** / gwizdak, *-ek*, por. **gwizdalka** / gwizdek.

-ółka (pl.t.):

Formant tworzy nazwę należąca do kategorii plurale tantum – **nosiółka** 'kłodziona na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader': nosić; *nośuuka* 94, por. nosionka, nosiłki, nosiółki, nosidło, nosidła. Jej podstawę stanowi czasownik niedokonany z sufiksem *-i-*, por. nosić.

Paralelnie w tej samej funkcji semantycznej w gwarach występują nazwy o formantach: *-onka* (*pl.t.*), por. *nosionka*, *-ilki* (*pl.t.*), por. *nosilki*, *-ołki* (*pl.t.*), por. *nosiołki*, *-idło*, por. *nosidło*, *-idla* (*pl.t.*), por. *nosidla*.

-anka:

Na gruncie ogólnopolskim formant *-anka* wskazano w pojedynczych nazwach środków czynności. Jego udział szczególnie widoczny jest natomiast w powoływaniu nazw czynności, jej obiektów, czy wytworów (Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 133–134). Opracowania słowotwórcze poświęcone leksyce gwarowej dostarczają jednak przykładów potwierdzających istotny udział formantu w kształtowaniu formacji instrumentalnych, por. (Dobrzyński, 1967: 11; Warchoń, 1967: 145; Chludzińska-Świątecka, 1972: 177; Kowalska, 1975: 55; Dejna, 1989/1990: 27; Jaros, 2009: 85–86).

Zanotowane derywaty gwarowe ustalono w oparciu o czasowniki niedokonne, zarówno prefiksalne, jak i nieprefigowane, o tematach głównie na *-a-*, por. *kąpać*, *okręcać*, *opalać*, *swierać*, *targać*, *zagrabiać*, *zwierać*, także na *-e-*, por. *leżeć*, *patrzeć* oraz na *-ewa-*, por. *polewać*.

Formantami współfunkcyjnymi w kształtowaniu tej wartości kategoryjnej są: *-anica*, por. **polewanka** / polewanica, **swieranka** / swieranica, *-alnica*, por. **swieranka** / swieralnica, *-ka*, por. **swieranka** / swierka / swórka / świerka, **zwieranka** / zwierka, *-aczka*, por. **kąpanka** / kąpaczka, **okrącanka** / okrącaczka, **polewanka** / polewczka, **zwieranka** / zwieraczka, *-ączka*, por. **patranka** / patrzączka, *-ajka*, por. **okrącanka** / okrącajka, *-arka*, por. **zagrabianka** / zagrabiarka, *-ówka*, por. **targanka** / targówka.

Nazwy o wykładniku *-anka* odnoszą się do różnorodnych desygnatów. Wyrażają zarówno narzędzia używane w pracach gospodarskich, np. **targanka** ‘maszyna do mlócenia zboża’, **zagrabianka** ‘narzędzie do grabienia na kołach’, elementy urządzeń, np. **zwieranka** ‘pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą’, sprzęty codziennego użytku, np. **kąpanka** ‘niecka do kąpania dzieci’, **leżanka** ‘rodzaj wąskiego tapczana’, **polewanka** ‘drewniane naczynie na trzech nogach do parzenia w gorącym ługu brudnej bielizny’, elementy odzieży, por. **okrącanka** ‘chusta wełniana’, materiał opałowy, por. **opalanka** ‘opał’, a nawet żreńnicę, por. **patranka**.

kąpanka ‘niecka do kąpania dzieci’: *kąpać*; mp. 262, por. *kąpaczka*; **leżanka** ‘rodzaj wąskiego tapczana’: *leżeć*; *leżanka* 117, *leżajka* 87S; **okrącanka** ‘chusta wełniana’: *okręcać*; *uokrocayka* 15, *uokrocuyka* 15T, por. *okrącaczka*, *okrącajka*; **opalanka** ‘opał’: *opalać*; *uopalunja* 104, por. *opał*, por. też N Res.; **patranka** ‘żreńnica’: *patrzeć* / *patrzeć*; *patronka*, *patronka* 23, por. *patrzączka*; **polewanka** ‘drewniane naczynie na trzech nogach do parzenia w gorącym ługu brudnej bielizny’: *polewać*; *p^oolevayka* 49, *pⁱral’i smaty f pol’ivayka* 44, por. *polewanica*, *polewaczka*; **swieranka** / **świeranka** ‘żelazny pierścień łączący koniec śnic z rozworą’: *swierać* / *świerać* ‘zwierać tzn. łączyć, spajać, ścisnąć’ [Szymczak, 1993, s.v. *zewrzeć*];

sf'yranka 77, *śf'eranka* 80, por. swieranica, swieralnica, swierka, swórka, świerka; **targanka** 'maszyna do młócenia zboża, która pozostawia słomę starganą': targać; *targanka* 117, *targanka* 1G, 93, *targonka* 15, por. targówka; **zagrabanika** 'narzędzie do grabienia na kołach': zagrabiać; *zagrabanika* 87S, por. zagrabiarka; **zwieranka** 'pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą': zwierać; *z'v'eranka* 1B, *z'v'eranka* 2S, 2SB, 34W, *z'v'eranka* 26M, *z'v'iranka* 1S, 20, por. zwierka, zwieraczka.

-onka:

Formant ustala dwa derywaty o znaczeniach instrumentalnych: **kalonka** 'górnny, poziomy grzbiet strzechy': (o)kalać 'otaczać'; *kalonka* s pyżu 96, *kalonka* 1B, *kalonka* 28D, 42B, 52, 57, 59, 71, 72, 74, 75, 75a, 76, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90P, 92, 93, 93C, 95, 98, 98S, *kalonka* 86, 91, *kalonka* 83B, 90, *kalonka* 73, 87S, 97, 99, *kolonka* 78, 86, *kolonka* 11, 82, 100, *kolunka* 6, 10M, *kal'önke* 59, por. kalnica; **sponka** 1/ 'osadzona na grabisku belecza, w której tkwią zęby grabi', 2/ 'miecz drabiny wozu; listwa łącząca na końcu drągi drabiny siennej wozu', 3/ 'drążek łączący zakrzywione końce sanic', 4/ 'część jarzma', 5/ 'listwa łącząca słupki brony drewnianej', 6/ 'deska': spinać; 1/ mp. 719, 2/ mp. 586, por. spona, 3/ *spunka* 13Op, por. spona, 4/ *sponki* nom. pl. 24, 5/ *sponki* 24S, por. spona, 6/ *żury pozabijoi spunkami* 16S.

Ustalono je w oparciu o czasowniki prefiksalne – dokonać i niedokonać – o temacie na *-a-*. Prefiks podstawy – (o)kalać formalnie nie wchodzi do struktury derywatu – **kalonka**, wskazuje jednak na aspektowe zależności semantyczne znaczenia motywującego i motywowanego.

Nazwa **sponka** może być interpretowana jako środek czynności zarówno dokonanej 'to, co spięło' od czasownika wskazanego w materiale: spiąć, jak i czynności niedokonanej 'to, co spina' od – spinać.

W tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej w gwarach występują rzeczowniki: kal-nica, kal-enica.

-onka (pl.t.):

Formant ustala rzeczownik należący do kategorii plurale tantum: **nosionka** 'kładziony na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader': nosić; *nośonka* 86, 95, por. nosiółka, nosiłki, nosiółki, nosidło, nosidla. Jego podstawą jest czasownik niedokonany, o temacie na *-i-*, por. nosić. W obrębie tej kategorii morfologicznej zostały powołane także formacje wariantywne dla omawianej o sufiksach: *-ółka (pl.t.)*, por. nosiółka, *-iłki (pl.t.)*, por. nosiłki, *-ółki (pl.t.)*, por. nosiółki, *-idla (pl.t.)*, por. nosidla. W liczbie pojedynczej występuje jedynie rzeczownik z sufiksem *-idło*, por. nosidło.

-arka:

Podstawową funkcją formantu *-arka* jest kształtowanie, głównie dewerbalnych, formacji instrumentalnych. Jak podaje Bogusław Kreja: „Przyrostek *-arka* należy do grupy najbardziej produktywnych i jednocześnie bardzo wyra-

zistych formantów, obsługujących kategorię nazw instrumentalnych” (Kreja, 2000(a): 167). Identyfikowany głównie z nazwami środków czynności ze względu na wysoką jego aktywność derywacyjną w tym obszarze semantycznym, notowany jest w gwarach także jako wykładnik nazw subiektów czynności (s. 87), atrybutywnych nazw subiektów czynności (s. 117), nazw czynności (s. 43).

Jego miejsce w kategorii nomina instrumenti ustaliło się w wyniku „rozszerzenia nazwy osoby od wykonywania zawodowej pracy na nieżywołanego sprawcę czynności w postaci narzędzia, maszyny itp.” (Klemensiewicz, 1981: 209–210)²⁰.

Gwarowe N Instr. z sufiksem *-arka* kształtowane są w oparciu o czasowniki niedokonane prefiksalne, por. **ocedzarka**: ocedzać, **przecedzarka**: przecedzać, **zagrabiarka**: zagrabiąć i nieprefigowane, np. **koparka**: kopać; **smarowiarka**: smarować, **wędzarka**: wędzić, **wiejarka**: wiejać, o tematach na *-a-*, *-i-*, *-owa-*, *-eja-*. Desygnatami zanotowanych nazw są głównie maszyny rolnicze wykorzystywane w pracach polowych, por. **grabiarka** ‘maszyna do grabienia pozostałego na ściernisku zboża’: grabić, **koparka** ‘maszyna do kopania kartofli’: kopać, **kosiar-ka** ‘maszyna do koszenia zboża’: kosić, **sadzarka** ‘maszyna do sadzenia kartofli’: sadzić. Pozostałe derywaty funkcjonują jako nazwy urządzeń usprawniających wszelkie prace gospodarskie, od najprostszych, por. **przecedzarka** ‘kawałek płótna do cedzenia mleka’: przecedzać, **smarowiarka** ‘naczynie do smarowania’: smarować, do bardziej skomplikowanych, takich jak: **dojarka** ‘maszyna do dojenia krów’: doić, **snówarka** ‘przrząd do snucia przędzy przed nawinięciem na krosna’: snować.

Formacje wariantywne dla omawianych kształtowane są przez sufiksy: *-ka*, por. **wiejarka** / wiejka, *-aczka* por. **koparka** / kopaczka, **melarka** / melaczka, **smarowiarka** / smarowaczka, *-anka*, por. **zagrabiarka** / zagrabianka *-ak*, por. **melarka** / melak, *-adla*, por. **snówarka** / snowadla, *-adel*, por. **snówarka** / snowadel, *-adło*, por. **snówarka** / snowadło, *-idło*, por. **snówarka** / snowidło *-nia*, por. **wiejarka** / wiejnia, *-alnia*, por. **snówarka** / snowalnia, *-arnia* (patrz Sierociuk, 2012: 341–342), por. **wędzarka** / wędzarnia, **wiejarka** / wiejarnia.

Instrumentalna funkcja kategorialnosemantyczna formantu *-arka* została potwierdzona zarówno w polszczyźnie ogólnej (por. Gaertner, 1934: 299; Satiukiewicz, 1969: 32–36; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 137–139; Klemensiewicz, 1981: 209–210; Grzegorzczkova, 1998: 411), jak i w gwarach (por. Cyran, 1960: 184; Szymczak, 1961: 137; Dobrzyński, 1967: 11; Górniewicz, 1967: 32–33; Bąk, 1968: 80; Chludzińska-Świątecka, 1972: 177–178; Kowalska, 1975: 55; Malec, 1976: 28–29; Dejna, 1989/1990: 27; Jaros, 2009: 87–92; Sierociuk, 2012: 341–342).

²⁰ Inne propozycje dotyczące genezy formantu *-arka* w kategorii N Instr. przytacza Irena Jaros (Jaros, 2009: 87).

dojarka ‘maszyna do dojenia krów’: doić; *dojarka* 15, 90P, *dojorka* 15L, por. N Sub.; **grabiarka** ‘maszyna rolnicza do grabienia pozostałego na ściernisku zboża’: grabić; *graborka* 15, 15L, 15T, 19J, 24S, 93C, *graborkom beże pren-ży* 30K, por. N Sub.; **koparka** / **kopiarka** ‘maszyna do kopania kartofli’: kop’-, kopać; *koparka* 15L, / *kořorkom bežemy kopac* 30K, *kořorka* 24S, 90P, 93, 93C, por. kopaczka, por. też N Sub.; **kosiarka** ‘maszyna do koszenia zboża’: kosić; *kořarka* 1B, 15, 30K, *kořorka* 15, 15L, 15T, 19J, 24S, 93, 93C; **melarka** ‘drążek żarnowy do obracania kamienia’: melać; *melorka* 19, 19J, 28D, *mylorka* 85, 86, 87, 90, 91, 93, 98S, por. melaczka, melaczka, melak; **ocedzarka** ‘kółko tłuczka maselnicy’: ocedzać; *ocyžarka* 83; **przecedzarka** ‘kawalek płótna do cedzenia mleka’: przecedzać; *pšecyžarka* 83B; **sadzarka** ‘maszyna rolnicza do sadzenia kartofli’: sadzić; *sažarka* 19J, por. N Sub.; **smarowiarka** ‘naczynie do smarowania’: smarować; *smarovařarka* 15L, por. smarowaczka; **snówarka** ‘przrząd do snucia przędzy przed nawinięciem jej na krosna’: snować; *snuvarka* 56, *do snuvorki žeby snuć* 88, por. snowadla, snowadel, snowadło, snowidło, snowalnia; **wędzarka** ‘wędzarnia’: wędzić; *wynžarka* 93, por. wędzarnia; **wiązarka** ‘snopowiązałka’: wiązać; *vozorka* 15L; **wiejarka** ‘maszyna do oddzielania plew od zboża’: wiejać ‘wiać’; *vejarkom* 80, por. wiejka, wiejnia, wiejarnia; **zagrabiarka** ‘grabiarka, maszyna do grabienia resztek słomy na polu’: zagrabiać; *zagraborka* 72D, por. zagrabianka; **żynarka** ‘zniwiarka, maszyna do ścinania zboża’: žynać ‘żąć’; *po zynarce* 59, *zynarkamy* 54.

-atka:

Formant odnotowano w derywacie – **wiejatka** ‘szufla do ręcznego wiania zboża’: wiejać ‘wiać’; *vejotka* 96, 17, *lengutka vijařka* 49, 74, *vjořka* 1B, por. wiejaczka, wiejak – przywołanym już jako formacja wariantywna dla nazwy – wiejaczka. Podstawą, od której rzeczowniki zostały utworzone, jest czasownik niedokonany.

Wiejaczka, **wiej-atka** oraz wiej-ak nazywają w gwarach proste, ręczne urządzenia służące do oddzielania plew od ziarna, wiej-arka zaś odnosi się do skomplikowanego urządzenia, maszyny przeznaczonej do wiania zboża. W przykładach tych formant staje się odpowiedzialny za istotne modyfikacje funkcji semantycznych derywatów.

-awka:

Odnnotowany już w kategorii nazw czynności (s. 43) formant *-awka* w gwarach bierze także udział w powoływaniu nazw środków czynności. Jego obecność w tej kategorii Irena Jaros tłumaczy reinterpretacją prymarnych N Acc. (Jaros, 2009: 93–94), Hubert Górnowicz zaś podaje: „Formant *-awka* mógł zostać wyabstrahowany w tworach typu *zab(af-ka)*” (Górnowicz, 1966: 33).

Gwarowe formacje na *-awka* powołano w oparciu o czasowniki niedokonane, nieprefigowane, o tematach na *-a-*, por. bujać, dmuchać, huścić, prytać, sikać, słuchać, strzykać. Nazywają one proste urządzenia wykorzystywane w różnych obszarach działalności mieszkańców wsi. Trudno je poklasyfikować w wyraźne

klasy semantyczne. Na uwagę zasługują derywaty – **pierdawka** ‘instrument muzyczny wykonany z kory wierzbowych gałązek’, **prytawka** ‘gwizdek’ o czytelnich odcieniach stylistycznych, atrybutywnych wynikających ze znaczeń ich czasowników podstawowych – **pierdzieć** ‘wydawać charakterystyczny dźwięk’, **prytać** ‘gwizdać, wydawać charakterystyczny dźwięk’.

Dla dwóch derywatów odnotowano w gwarach formacje wariantywne, por. **buj-awka** / buj-ka / buj-aczka / buj-ka, **sik-awka** / sik-awa.

Instrumentalną funkcję formantu *-awka* potwierdzono w polszczyźnie ogólnej por. (Gaertner, 1934: 299; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 143; Klemensiewicz, 1981: 210; Grzegorzczkova, 1998: 411) oraz w gwarach (por. Szymczak, 1961: 138; Dobrzyński, 1967: 12; Górnowicz, 1967: 33; Warchoń, 1967: 145; Bąk, 1968: 80; Laskowski, 1971: 35–36; Kowalska, 1975: 55; Malec, 1976: 32–33; Dejna, 1989/1990: 29; Jaros, 2009: 93–95).

bujawka ‘kołyska’: bujać; mp. 561; por. bujka, bujaczka, bujak; **dmuchawka** ‘rura przy młocarni do wydmuchiwania słomy podczas młocki’: dmuchać; *dmuxofka* 15L; **hustawka** / **huźdawka**: huścić / huźdać; 1/ *χuśtafka* 15L, / *χuźdafka* 15, 20J, 26K; **pierdawka** ‘instrument muzyczny wykonany z kory wierzbowych gałązek’: pierdzieć ‘wydawać charakterystyczny dźwięk’; *perdoŋka* 25P; **prytawka** ‘gwizdek’: prytać ‘gwizdać, wydawać charakterystyczny dźwięk’; *prytoŋka* 25P; **sikawka** ‘urządzenie do gaszenia pożaru’: sikać; *śikofka do vody čuŋŋnińčo* 11, 13S, 15, 15L, por. sikawa; **sluchawka**: słuchać; *suuxofka* 15L; **strzykawka**: strzykać ‘wypływać przerywanym silnym strumieniem’; *scykaŋka* 40, *scykoŋka* 57.

-ewka:

Formant wskazano w jednej formacji – **mąteŋka** ‘drewienko rosochate do kłócenia płynów’: mącić; *mąteŋka* 28D, *mâteŋka* 61, *moteŋka* 13S, *monteŋka* 30K, 93C, 114, *monteŋkom rozbeuťoi* 30K. Ustalono ją w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na *-i-*. Derywat funkcjonuje jako nazwa prostego urządzenia wykorzystywanego w gospodarstwie domowym.

-ówka:

Formant występuje tylko w trzech derywatach o wyłącznie gwarowym charakterze (por. Buttler, 1988: 617) – **skrobówka** ‘stara, zdarta łyżka żelazna, służąca do obierania ziemniaków’: skrobać; *skrobuŋka* 72D, por. skrobaczka; **targówka** ‘maszyna do młócenia, która pozostawia słomę starganą’: targać; *targuŋka* 93C, por. targanka; **wrotówka** ‘wierzeja’: **verti* ‘zawrzeć, zamknąć’ [Boryś, 2006, s.v. wrota]; *wrotuŋka* 15L, por. wrotnica, wrótnia.

Ich podstawami są czasowniki niedokonane na *-a-*. Dla derywatu **wrotówka** podstawa została zrekonstruowana – **wrotówka**: **verti* ‘zawrzeć, zamknąć’ [Boryś, s.v. wrota]. Wykazanie tych relacji pozwoli na określenie faktycznych związków nazywanego desygnatu z czynnością, do której jest przeznaczony.

Omawiane derywaty w gwarach funkcjonują jako nazwy: prostego przedmiotu przystosowanego do roli narzędzia, por. **skrobówka**, maszyny rolniczej, por. **targówka**, czy urządzenia służącego do zamykania dużych pomieszczeń, por. **wrotówka**.

Nazwy wariantywne do omawianych powołano w oparciu te same podstawy za pomocą formantów: *-nica*, por. **wrotówka** / wrotnica, *-aczka*, por. **skrobówka** / skrobaczka, *-anka*, por. **targówka** / targanka, *-nia*, por. **wrotówka** / wrótnia.

Analogiczne formacje notują niektórzy autorzy opracowań gwarowych (por. Cyran, 1960: 185; Bąk, 1968: 80; Kowalska, 1975: 57; Jaros, 2009: 95).

-ki (pl.t.):

Formant odnotowano w formacji o strukturze plurele tamtum – **skrzypki** ‘skrzypce’: skrzypać; *byuy skšypki i basy* 30K, *skšypki* 12J, 15, 30K, 34, 34W, 39, 40, 42B, 50Z, *skšypki* 13Op, 25R, por. skrzypce. Jej podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na *-a-*. W tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej w gwarach używana jest nazwa – skrzyp-ce. Derywaty określają instrument muzyczny.

-aczki (pl.t.):

Derywat – **wijaczki** ‘obracający się na podstawie krzyżak, za pomocą którego przewija się wełnę’: wijać ‘nawijać, przewijać’; *viȝocki* 1B, por. wijak, wijadłka, wijadelka, wijadło – funkcjonuje w liczbie mnogiej. Jego odpowiednikami w gwarach są nazwy także należące do plurele tamtum, por. wij-adłka, wij-adelka, występujące w liczbie pojedynczej, por. wij-ak, wij-adło.

Wspólną podstawą dla wszystkich jest czasownik niedokonany wijać.

-iłki (pl.t.):

Ustalony jako plurele tamtum derywat **nosilki** ‘kładziony na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader’: nosić; *nošiułki* 12J, 19J, 20J, 25R, *nāšiułki* 20, *nošeulki* 15T, 24S, *nošetłki* 15, *n^oošetłki* 25, por. nosiółka, nosionka, nosiołki, nosidło, nosidla – wyraża prosty przyrząd wykorzystywany w codziennych pracach domowych czy gospodarskich.

Rzeczownik ustalono w oparciu o czasownik niedokonany na *-i-*, podobnie jak funkcjonujące w gwarach formacje wariantywne, por. nosi-ółka, nosi-onka, nosi-ołki, nos-idło, nos-idła.

-ołki (pl.t.):

Derywat **nosiółki** ‘kładziony na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader’: nosić; mp. 616, por. nosiółka, nosionka, nosiłki, nosidło, nosidla – przytoczono jako jeden z wariantów słowotwórczych formacji – nosiłki.

-ak:

Wielofunkcyjny formant **-ak** (por. N Sub., N Sub. Attr., N Res., N Ob.)²¹ wykazuje dużą aktywność w powoływaniu dewerbalnych nazw środków czynności. Jego obecność w tej kategorii słowotwórczej Zenon Klemensiewicz uzasadnia procesem rozszerzania zasięgu sufiksu z nazw działaczy żywotnych na działaczy nieżywotnych, czyli narzędzi (Klemensiewicz, 1981: 209).

Zanotowane nazwy odnoszą się do desygnatów:

1/ urządzeń wykorzystywanych w gospodarstwie domowym, np. **bełtak**, **cedzak**, **czerpak**, **człapak**, **czyniak**, **drapak**, **firlak**, **motak**, **myjak**, **noszak**, **pomywak**, **powijak**, **rozpinak**, **świecak**, **trzepak**, **ucierak**, **umywak**, **wijak**,

2/ drobnych narzędzi używanych w rolnictwie, np. **bijak**, **drapak**, **kurzak**, **melak**, **owiazak**, **rzesak**, **siewak**, **skrobak**, **stojak**, **straszak**, **taczak**, **wiejak**, **zdzierak**, **znaczk**,

3/ przedmiotów niezbędnych w opiece nad dziećmi, ich zabawie, np. **bujak**, **gwizdak**, **kolebak**, **kołysak**, **powijak**, **stojak**, **świstak**,

4/ elementów odzieży, np. **chodak**, **ciapak**, **obwijak**, **powijak**, **spinak**, **wieszak**.

Podstawami formacji instrumentalnych są czasowniki niedokonane prefiksalne i nieprefigowane o tematach głównie na **-a-**, **-i-**/**-y-**, **-ywa-**, **-eja-**, np. **bełtak**: bełtać, **cedzak**: cedzić, **kurzak**: kurzyć, **plywak**: pływać, **wiejak**: wiejać oraz wielokrotne, por. **siewak**: siewać, **taczak**: taczać.

Niektóre nazwy środków czynności zostały ukształtowane w oparciu o czasowniki wyrażające czynności atrybutywne, określające desygnaty w związku z ich właściwościami, np. **ciapak** 'stary but, but z drewnianą podeszwą': ciapać 'kłapać', **człapak** 'pedał kołowrotka, łapka na myszy': człapać, **drapak** 'miotła z gałęzi do zamiatania podwórza': drapać.

Formacje wariantywne dla omawianych ustalono w gwarach, głównie za pomocą formantów: **-acz**, por. **człapak** / człapacz, **drapak** / drapacz, **kolebak** / kolebach, **pomywak** / pomywacz, **trzepak** / trzepacz, **ucierak** / ucieracz; **-aczka**, por. **bujak** / bujaczka, **drapak** / drapaczka, **melak** / melaczka, **motak** / motaczka, **pomywak** / pomywaczka, **trzepak** / trzepaczka, **wiejak** / wiejaczka; **-ka**, por. **bujak** / bujka, **rozpinak** / rozpinka, **trzepak** / trzepka, **ucierak** / ucierka; **-adło**, por. **noszak** / noszadło, **pomywak** / pomywadło, **uwiązak** / uwiązadło, **wijak** / wijadło; **-idło/-ydło**, por. **cedzak** / cedzidło, **motak** / motowidło, **toczak** / toczydło; **-ek**, por. **człapak** / człapek, **gwizdak** / gwizdek, **straszak** / straszek, także: **-ałka**, por. **gwizdak** / gwizdalka, **zmywak** / zmywaczka; **-nik**, por. **toczak** / tocznik, **znaczk** / znacznik; **-elnik**, por. **taczak** / taczelnik, **toczak** / toczelnik; **-ec**, por. **człapak** / człapiec; **-aga**, por. **drapak** / drapaga; **-acha**, por. **drapak** / drapa-

²¹ Wszystkie funkcje kategoriale formantu omawia Kazimierz Michalewski (Michalewski, 1977: 47–90).

cha; -arka, por. **melak** / melarka; -atka, por. **wiejak** / wiejotka; -awka, por. **bujak** / bujawka; -aczki (pl.t.), por. **wijak** / wijaczki; -aka, por. **drapak** / drapak; -ejek, por. **firlak** / firlejek; -alek, por. **firlak** / firlalek; -alnik, por. **toczak** / toczalnik; -idlko, por. **motak** / motowidlko; -adlka (pl.t.), por. **wijak** / wijadlka;

-adelka (pl.t.), por. **wijak** / wijadelka; -anie, por. **uwiązak** / uwiązanie; -eń, por. **człapak** / człapień; -ø, por. **straszak** / strach.

Zmiana struktury formacji paralelnych dla nazw derywowanych za pomocą formantu -ak często wiąże się ze zmianą ich rodzaju gramatycznego czy liczby, por. -aga, -acha, -ka, -alka, -aczka, -arka, -awka powołujące rzeczowniki rodzaju żeńskiego, -adło, -idło/-ydło ustalające nazwy rodzaju nijakiego, -aczki (pl.t.), -adlka (pl.t.), -adelka (pl.t.) kształtujące pluralia tantum.

Aktywność derywacyjną formantu w kształtowaniu nazw instrumentalnych została potwierdzona w opracowaniach słowotwórczych poświęconych derywatom zarówno ogólnopolskim (por. Doroszewski, 1928: 203–206; Ułaszyn, 1923: 224; Gaertner, 1934: 304; Satkiewicz, 1969: 36–37; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 159–160; Klemensiewicz, 1981: 209; Grzegorzczkova, 1998: 412; Kleszczowa, 1998: 130), jak i gwarowym (por. Cyran, 1960: 176, 1977: 15; Szymczak, 1961: 146–147; Dobrzyński, 1967: 9; Górnowicz, 1967: 39; Warchoń, 1967: 144; Bąk, 1968: 79; Mrózek, 1970: 192; Nowak, 1970: 135; Laskowski, 1971: 14–16; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 174; Kowalska, 1975: 54; Malec, 1976: 23; Dejna, 1989/1990: 25; Habrajska, 1998/1990: 89; Jaros, 2009: 98–104).

bełtak: bełtać 'mieszać, mącić'; *beutok*, 20J; **bijak** 'część cepów, którą się uderza': bijać; *bijak* 25R, 43B, 50Z, 63G, 75a, *bijok* 1B, 1G, 4, 6T, 10M, 12J, 13S, 16S, 19J, 23B, 24S, 25B, 26K, 28D, 30K, 31J, 32, 32K, 37, 42B, 58M, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 96, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 93C, 94, 95, 97, 98, 98S, 99, 100, *bijok krutysy, loto na kaptuże, biuy bijokem* 41; **bujak** 'kolebka polna': bujać; *bujak* 81, por. bujka, bujaczka, bujawka; **cedzak** 'szmatka lub sito do cedzenia mleka': cedić; *ceżak* 34W, *ceżok* 13Op, 15T, por. cadzidło, cedzidło; **chodak** 1/ 'stary but', 2/ 'but z лыka', 3/ 'but z drewnianą podeszwą, najczęściej bez zapietka': chodzić; 1/ *χodok* 13Op, 26K, 30K, 32, *stare χodoki* 41, 2/ *χodok* 12J, *χ^oodak* 39, 3/ *χodok* 15L; **ciapak** 1/ 'stary but', 2/ 'but z drewnianą podeszwą, bez pięty': ciapać 'kłapać'; 1/ mp. 464, 2/ *ćapak* 25R; **ciesak** 'narzędzie do dłubania niecek': ciesać 'ciosać'; *ćesok* 19; **czerpak** 1/ 'łyżka wazowa', 2/ 'naczynie do czerpania wody', 3/ 'rodzaj sieci': czerpać; 1/ *cerpok* 1B, 1G, 15L, 19, 23B, *cyrpok* 13Op, 2/ *cerpok* 15L, 3/ *cyrpok* 18; **człapak** 1/ 'pedał kołowrotka', 2/ 'łapka na szczury': człapać; 1/ *clapok* 7, *cuapok* 1G, 6, 6T, 12, 21, 26, *clapak* 24, 2/ mp. 591, por. człapieć, człapacz, człapek, człapień; **czyniak** 'mąteńka': czynić 'zarabiać barszcz'; *cyńok* 93C; **drapak** 1/ 'miotła z gałęzi do zmiatania podwórza', 2/ narzędzie do spulchniania ziemi i wygrabiania chwastów': drapać; 1/ *drapak* 2, 10M, 11, 15L, 20J, 23, 84, *drapak* 24, 25, 26M, 88, *drapak*, *take stare drapacyso* 97, por. drapacz, drapaga, drapacha, drapaczka, drapaka, drapek, 2/ *drapak* *šeś zymbovy* 11, *drapak* 1B, 5, 6T, 12J, 13, 13S, 14, 15,

15L, 15T, 19, 19J, 20, 20J, 24S, 25B, 30K, 32K, 71, 71B, 73, 74, 77, 78, 82, 85, 87S, 88, 90P, 91, 93, 94, 96, 99, por. drapacz; **drapak** 'używany przez bartników przyrząd do włożenia na drzewo': drapać (się) 'wdrapywać się, wchodzić'; *drapak* 87S; **firlak** 'mątewka': firlać 'kręcić'; *firlak* 99, 100, por. firlaczek, firlejek, firlalek; **gaszak** 'część lampy naftowej': gasić; *gaszak* 34W; **gwizdak** 'przyrząd do gwizdania': gwizdać; *gwizdok* 1G, por. gwizdalka, gwizdek; **kolebak** 'płachta zawieszona w polu na żerdziach, zastępująca kołyskę': kolebać; *v kol'ibokax* 84, 91, 95, *kolyboki* 87, 87S, por. kolebacz; **kołysak** 'biegun kołyski': kołysać; *kouysok* 15L; **kurzak** 'przyrząd do okadzania, okurzania pszczół': kurzyć; *kużok* 87S; **melak** 'drażek żarnowy do obracania kamienia': melać; *melok* 57, *mylok* 97, por. melaczka, melaczka, melarka; **mielak** 'drażek żarnowy do obracania kamienia': miel-, mleć; *melok* 63L, *lâ melâka* 62; **motak** 'motowidło': motać; *motok* 1, 1G, 2, 14, por. motaczka, motowidłko, motowidło; **myjak** 'ścierka do garnków': myj-, myć; *myjok* 36, *myjâk* 50Z, *myjokem se omyje* 41; **noszak** 'kładziony na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader': nosz-, nosić; *nosokâm nazyval'i* 4, por. noszadło; **obwajak** 'onuca': obwijać; *obiïoki* nom. pl. 77; **owiazak** / **owiezak** 'rzemień u cepa, łączący kapę dzierzaka z kapicą bijaka': owiazać; *ovqzak* 32, *ovuzoki* nom. pl. 11, *ov'qzak* 13Op, *ov'yzok* 1G; **plywak** 'pęcherz ryby': pływać; *plyvok* 25M, *pyvok* 15L, 23B; **pomywak** 'ścierka do mycia garnków': pomywać; *pomyvok* 11, 14, 24S, por. pomywacz, pomywaczka, pomywadło; **powijak** 1/ 'szeroki pas, którym owija się małe dziecko', 2/ 'kawalek płótna, przez które mota się lub zwija nici, żeby nie kaleczyły ręki', 3/ 'onuca': powijać; 1/ *poïïok*, *żeczko leży f poïïokax* 15T, *poïïiak* 10, 10M, *poïïiâk* 20, 34, *poïïiok* 12J, 13Op, 15, 19, 19J, 24S, 25B, 30K, 93C, 117, *p^ooïïiok* 15, 93, *p^ooïïiaki* nom. pl. 57, por. powijacz, 2/ *poïïiok* 72D, 3/ *poïïioki* nom. pl. 77; **rozpinak** 'listwa przytrzymująca płótno w warsztacie tkackim, aby się nie ściągało': rozpinąć; *rospinoki* nom. pl. 1G, por. rozpinka; **rzeszak** 'nóż w sieczkarni': rzezać; *żezok* 23B, *okez nie meter było tego żezaka* 64; **siewak** 'kawalek płótna, z którego rozsiewa się zboże': siewać; *ševok* 15T, por. N Sub.; **skrobak** 'strużek do korowania drzewa': skrobać; *skrobok* 15L; **smywak** 'zmywak': smywać 'zmywać'; *smyvâk* 33; **spinak** 'drucik w sprzążce': spinać; *spînâk* 54; **splywak** 'spławik u wędkę; korek na którym zawieszony jest haczyk': spływać; *splyvok* 14; **stojak** 1/ 'przyrząd bez kółek, za pomocą którego małe dziecko uczy się chodzić', 2/ 'uprzęż na głowie konia, gdy stoi w stajni': stojać; 1/ *f stojoku to już loto dobrze* 30K, *stojok* 1G, 12J, 13Op, 15, 15T, 19, 19J, 23, 24S, 30K, 87S, 93, 93C, 117, 2/ *stojok* 13Op; **straszak** 'kukła do odstraszenia wróbli': straszać 'straszyć często'; *strasok* 15T, por. straszek, strach; **świecak** 'rodzaj lampki, kaganek': świecić; *šfēcâk* 34W; **świstak** 1/ 'gwizdek', 2/ 'fujarka': świstać 'gwizdać'; 1/ *šfistok* 93C, 2/ *šfistâk* 50Z, por. N Sub. Attr.; **taczak** 'obracany korbą kamień do ostrzenia narzędzi': taczać; *tacok* 1G, por. taczelnik; **toczak** 'obracany korbą okrągły kamień do ostrzenia narzędzi': toczyć; *tocâk* 49, *tocok* 13Op, 17, por. tocznik, toczalnik, toczelnik, toczydło, por. też N Res.; **trzepak** 'mątewka, drewno rosochate do klócenia płynów': trzepać; *čšepok* 82, por. trzepacz, trzepka,

trzepaczka; **ucierak** 'ręcznik': ucierać 'wycierać'; *učerǎc / učerǎk* 34, "učerok 1G, por. ucieracz, ucierka; **umywak** 'ścierka do wyciągania gorących garnków': umywać; *umyvok* 21, 22; **uwięzak** 'rzemyk u cepa, łączący kapę bijaka z kapą dzierzaka': uwiązać; *uŵǫzok* 9, 13S, *uŵǫżaki* 4, por. uwiązadło, uwiązanie; **wiejak** 'szufla do ręcznego wiania zboża': wiejać 'wiać'; *ŵejok* 42B, *ŵejok źiś*, *sufelka dawńi* 9S, por. wiejaczka, wiejatka; **wieszak** 1/ tasiemka przyszyta przy kołnierzyku, służąca do zawieszania ubrania', 2/ 'ramiączko do wieszania ubrania', 3/ deska z kołkami na ubrania': wieszać; 1/ *ŵisok* 93C, 117, *ŵesok* 1G, 2/ *ŵisok do safy* 19J, *ŵiśak* 72D, *ŵesok* 15, 24S, *ŵiśak / ŵiśok* 117, 3/ *ŵiśak na ściane* 72D, *ŵiśok* 117, *ŵisok* 19J, 93C, *ŵesok* 15, 15L, 15T, *na ŵysoku* 104, *na ŵeśaku* 30K, por. wieszadło; **wijak** 'obracający się na podstawie krzyżak, za pomocą którego przewija się przedzę': wijać 'nawijać, przewijać'; *ŵijoki* 1B, por. wijadłka, wijadółka, wijaczki, wijadło; **zdzierak** 1/ 'narzędzie do gładzenia desek', 2/ 'narzędzie do obdzierania kory z drzewa': zdzierać; 1/ *źǳerak* 72D, 2/ *źǳerak* 72D; **zmywak** 'szmatka do zmywania naczyń': zmywać; *zmyvok* 12J, 13Op, 15L, 25B, 86, por. zmywaczka; **znaczak** 'narzędzie do wyznaczania równych rzędów sadzenia kartofli': znaczyć; *znacok* 13Op, por. znacznik.

-niak:

Rozszerzony formant *-niak* wskazano w derywacie **wirniak** 'górny krążek koła garncarskiego': wirować; *ŵirńok* 93C. Nazwę ustalono w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na *-owa-*. Nazwa określa desygnat, który jest elementem złożonego urządzenia służącego do nadawania kształtów naczyniom glinianym na kole garncarskim.

-aka:

Formant, jak podają Renata Grzegorzczkova i Jadwiga Puzynina, jest pochodzenia ruskiego, łączony głównie z podstawami werbalnymi decyduje o funkcji stylistycznej ustalanych derywatów (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 164, Kreja, 1996(b)). Istotne w kształtowaniu funkcji stylistycznej, atrybutywnej gwarowych nazw środków czynności o znaczeniu 'miotła z gałęzi, także stara, do zamiatania podwórza' jest przenośne użycie znaczeń motywujących, por. **drapak**: drapać, **skrabaka**: skrabąć, **skrobaka**: skrobać. Podstawy zatem nie tyle wskazują na czynności, do których nazywane desygnaty są przeznaczone, ile je znamionują, charakteryzują, określają ze względu na ich właściwości.

N Instr. na *-aka* ustalono od czasowników niedokonanych o tematach na *-a-*. Formantami współfunkcyjnymi są: *-acha*, por. **skrabaka** / skrabacha, *-acz*, por. **drapak** / drapacz, **skrabaka** / skrabacz, *-aczka*, por. **skrabaka** / skrabaczka, **skrobaka** / skrobacz, *-ek*, por. **skrobaka** / skrobek.

drapak 'miotła z gałęzi do zamiatania podwórza': drapać; *drapak* 6T, 11, 41, 43, 43B, *drapak – nazywa' i metle, co ǫs se podarla* 41, por. drapacz, drapaga,

drapacha, drapaczka, drapak, drapek; **skrabaka** 'stara, zdarta miotła z gałęzi': skrabac [Brückner, 1993, s.v. skrobać]; *skroboka* 63G, por. skrabacha, skrabacz, skrabaczka; **skrobaka** 'stara miotła z gałęzi': skrobać; *skrobaka* 98, 100, por. skrobaczka, skrobek.

-ek:

Notowany także w innych kategoriach słowotwórczosemantycznych (por. N Acc., N Sub., N Sub.Attr., N Res., N Ob., N Loc.)²² formant **-ek** funkcjonuje także jako wykładnik nazw środków czynności.

W kategorii nazw instrumentalnych udział **-ek** jest porównywalny z aktywnością formantów: *-a*, *-acz*, *-ka*, *-aczka*, *-ak*, *-nik*, *-dło*, *-adło*, *-idło*/*-ydło*.

Podstawami omawianych derywatów są czasowniki prefiksalne i nieprefigowane, niedokonane o sufiksach tematycznych: *-a*-, np. **gwizdek**: gwizdać, **podpórek**: podpierać, *-i*-, np. **czepek**: czepić, **przełazek**: przełazić, *-ota*-, por. **świergotek**: świergotać, *-ewa*-, **odziewek**: odziewać oraz czasownik atematyczny, por. **tluczek**: tłuc.

Ustalone derywaty funkcjonują jako nazwy prostych przedmiotów, narzędzi, materii związanych z codzienną działalnością, głównie gospodarską.

Niektóre nazwy powołano ze względu na właściwości wyrażanych desygnatów, por. **człapek**: człapać, **drapek**: drapać, **skrobek**: skrobać, **skrzybek**: skrzybać, **świergotek**: świergotać. Łączą one zatem funkcję instrumentalną z atrybutywną. Definiują i wartościują nazywane przedmioty ze względu na wyróżniające je cechy, głównie pejoratywne (człapać, drapać, skrobać, skrzybać), ujawniane w działaniach.

Zabarwienie stylistyczne w nazwie **zakwasek**: zakwaszać ustalone jest przez formant, który w tym przypadku pełni funkcję mutacyjno-modyfikacyjną. Kształtuje znaczenie instrumentalne o zabarwieniu ekspresywnym w oparciu o neutralne znaczenie czasownika motywującego.

Dla nazw na **-ek** zanotowano w gwarach nazwy wariantywne formowane od analogicznych znaczeń czynności za pomocą formantów: *-a*, por. **podpórek** / podpora, **zaczyniek** / zaczyna, *-a* (*pl.t.*), por. **skretek** / skręta, *-ec*, por. **czepek** / czepiec, **człapek** / człapieć, *-nica*, por. **przełazek** / przełaznica, *-acz*, por. **człapek** / człapacz, **drapek** / drapacz, **łamek** / łamacz, **podpórek** / podpieracz, *-aga*, por. **drapek** / drapaga, *-acha*, por. **drapek** / drapacha, *-y* (*pl.t.*), por. **skretek** / skręty, *-ka*, por. **łomek** / łomka, **podpórek** / podpórka, **powódek** / powódka, **przełazek** / przełazka, **skrzybek** / skrzybka, **tluczek** / tłuczka, **zaczyniek** / zaczynka, *-aczka*, por. **drapek** / drapaczka, **skrobek** / skrobaczka, *-ałka*, por. **gwizdek**

²² Poza wymienionymi, formant **-ek** tworzy derywaty rzeczownikowe od podstaw innych niż czasownikowe, głównie nazwy deminutywne, ekspresywne (patrz. Grzegorkowa, Puzynina, 1979: 166–168, 172–173).

/ gwizdałka, -ak, por. **człapek** / człapak, **drapek** / drapak, **gwizdek** / gwizdak, **straszek** / straszak, -aka, por. **drapek** / drapaka, **skrobek** / skrobaka, -eczek, por. **skrobek** / skrobeczek, -uszek, **tluczek** / tłuczuszek, -anie, por. **podpórek** / podpieranie, -eń, por. **człapek** / człapienie, -o, por. **przełazek** / przełaz, **skrętek** / skręt, **smyczek** / smyk, **straszek** / strach, **strużek** / strug, **świergotek** / świergot, **wózek** / wóz, **zakwasek** / zakwas.

Najczęściej to samo znaczenie instrumentalne ustalają paralelne formanty: -ek/-ka, -ek/-acz, -ek/-ak.

Obecność rozszerzonych formantów: -eczek, -uszek wśród formacji wariantywnych (skrobeczek, tłuczuszek) należy tłumaczyć ustaloną dla nich jako wyłączną w gwarach motywacją czasownikową, określającą je jako nazwy środków czynności. Nie można jednak pominąć ich formalnych powiązań z podstawami rzeczownikowymi (skrobek, tłuczek) określającymi je jako nazwy deminutywne, czy ekspresywne o pośrednich relacjach motywujących ze znaczeniami czynności (por. s. 305–306; por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 169).

Potwierdzenie opisywanej funkcji kategoriałnosemantycznej formantu znajdujemy zarówno w polszczyźnie ogólnej (por. Gaertner, 1934: 293, Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 169, Grzegorzczkova, 1998: 411; Kleszczowa, 1998: 130), jak i w gwarach (por. Szymczak, 1961: 122–123; Dobrzyński, 1967: 14; Górnowicz, 1967: 20; Warchoń, 1967: 146; Bąk, 1968: 79; Mrózek, 1970: 188; Nowak, 1970: 138; Laskowski, 1971: 19–20; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 174; Cyran, 1977: 21–22; Dejna, 1989/1990: 31; Habrajska, 1989/1990: 94; Jaros, 2009: 105–108).

czeppek 'kobiece nakrycie głowy z płótna, noszone przez kobiety zamężne': czepić; *cepek* 11, 14, 15, 15L, 15T, 16S, 19, 19J, 34W, 81, *cypek* 12J, 13Op, 40, *zberal'i na cepek na veselu* 90P, *cyпки биły* 4, por. czepiec; **człapek** 'pedał kołowrotka': człapać; *cuapek* 19J, por. człapienie, człapacz, człapak, człapienie; **drapek** 'zdarta miotła': drapać; *drapek stary do meškańo* 72, 76, 79, por. drapacz, drapaga, drapacha, drapaka, drapaczka, drapak; **gwizdek** 'przyrząd do gwizdania': gwizdać; *gwizdek* 15L, 15T, 19J, 24S, 25B, 30K, 93C, por. gwizdałka, gwizdak, por. też N Sub. Attr.; **lejek**: lej-, lać; *lejek do leńo* 75, *lejek* 1G, 93, 93C, *lijek* 1G, 15T, 24S, 25B, 30K, *lijek* 19J, 25R, 72D, 117; **łamek** 'narzędzie z jednym rowkiem do międlenia lnu': łamać; *łamek* 75a, por. łamacz; **łomek** 'narzędzie do międlenia lnu': łomić 'łamać'; por. łomka; **odziewek** 'ubranie': odziewać 'ubierać'; *ożiwek* 46, por. N Acc.; **podpórek** 'klonicy tylnej podpórka zewnętrzna': podpieścić; mp. 551, por. podpora, podpieścić, podpórka, podpieście; **podstawek** 'spodek, talerzyk pod szklankę': podstawiać; *potstavek* 1G, 13S, 15, 83B, 104, *pocstavek* 93, *p^oststavek* 43; **powódek** 'lejce, sznur do prowadzenia konia': powodzić 'poprowadzić' [Bańkowski, 2000]; *povudek* 53, por. powódka; **przełazek** 1/ 'deska w płocie do przechodzenia', 2/ 'kładka': przełazić; 1/ *pšeųazek* 24S, 25B, 2/ *pšeųazek* 25B, 25R, 28D, 34, 93, 95, *pšyųozek* / *pšeųazek* 85, *pšelazek* 90,

por. przełaznica, przełazka, przełaz; **przyodzievek** 'odzież, ubranie': przyodziewać; *pšyoživek* 15L, *pšyoževек na cožiń* 15T; **rozporek**: rozpierać; *resporek* 6T, 13Op, 28D, 63G, 75a, 78, 83B, 88, 93C, 96, 99, 114, por. rozporeczek; **skrętek** 'kółka, na których opiera się grządziel pługa kolaśnego': skręcać, *skretek* 63L, por. skręta, skręty, skręt, por. też N Res.; **skrobek** 'stara, zdarta miotła z gałęzi': skrobać; *skrobek* 1B, 41, por. skrobaka, skrobaczka, skrobaka, skrobeczek; **skrzybek** 'stara miotła z gałęzi': skrzybać; *skšybek* 76, por. skrzybka; **smyczek**: smykać 'ciągnąć, przesuwac' [Boryś, 2006]; *smyczek* 1B, 1G, 10, 10M, 15T, 19J, 20, 24S, 30, 30K, 32, 57, 93C, por. smyk; **straszek** 'kukła do straszenia ptactwa': straszać; *strasok* 15L, por. straszak, strach, por. też N Sub. Attr.; **strużek** 'dłuto na wygiętym pręcie, którym się struże kopyto pod podkowę': strugać; *struzek* 24S, por. strug; **świergotek** 'gwizdek, zabawka do gwizdania': świergotać; *šf'ergotek* 24S, por. świergot; **tluczek** 1/ 'tluczek w maślnicy, kijek z okrągłą, podziurkowaną deseczką na końcu', 2/ 'mątewka, drewnienko rosochate do kłócenia płynów', 3/ 'część stępy do robienia kaszy', 4/ 'narzędzie do ugniatania kartofli': tłukać; 1/ *tluček* 72, *tlucek* 73, 75, 77, 79, 81, 87, 88, 89, 90, *tuček* 71, 114, *t^uček* 72D, *tuček* 1B, 1/G, 12J, 15T, 24S, 28D, 30K, 42B, 58M, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 92, 93, 93C, 94, 95, 98S, 99, 117, *t^uček* 52, *tuček* z *loskom* 96, 2/ *tuček* 83B, 3/ *tuček* 50Z, *tuček* 10, 11, *tlucek* 2, 20, 4/ *tuček* 1G, 19J, *tuček* do *kartofli* 30K, por. tłuczka, tłuczuszek; **ułomek** 'narzędzie do tarcia lnu': ułamać; *uuumek* 114, por. N Res.; **wózek** 1/ 'kółka, na których oparty jest dyszel pługa', 2/ 'przrząd na kółkach, za pomocą którego dziecko uczy się stać i chodzić', 3/ 'wózek, na którym wozi się gaik': wozić; 1/ *vuzek* 83, por. wózeczek, 2/ *vuzek* 13Op, 15, 19J, 24S, 3/ *kikočože z vuskēm* 104, por. wóz; **zaczynek** 'zaczyn do zarabiania ciasta na chleb': zaczynać 'przygotowywać ciasto na chleb'; *zācy-ŋki* nom. pl. 57, por. zaczyna, zaczyna; **zakwasek** 'ciasto używane do zakwaszania rozczyynu na chleb': zakwaszać; *zakfasek* 61, por. zakwas; **zamek**: zamykać; *dovniik zamykaŋo še ž'vi na vžećoc, a tera na zamek* 15T, 16S, *zamek* 6T, 10M, 13S, 17, 19J, 26M, 28D, 30K, 31J, 43, 72, 73, 75, 75a, 78, 81, 83, 84, 85, 87, 87S, 89, 90, 104, 114, 117, *zāmek* 24, 25, 25R, 34W, 43B, 50Z, 57, 58, 63G, *zomek* 1B, 1G, 15, 17, 19, 24S, 25B, 32, 42B, 58M, 62, 77, 79, 86, 88, 91, 93, 94, 95, 112, *zumek* 1B, 11, 12J, 13Op, 15T, 20, 20J, 23, 23B, 41.

-aczek:

Formant ustala nazwę **firlaczek** 'mątewka': firlać 'kręcić'; *f'irlocek* 98, por. fir-lak, firlejek, firłalek. Powołano ją w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na -a-. W gwarach funkcjonuje w tym samym znaczeniu, co derywaty; fir-lak, fir-lejek, fir-lalek.

-eczek:

Tylko w nazwach – **skrobeczek** 'stara, zdarta miotła z gałęzi': skrobać; *skrobeczek* 41, por. skrobek; **rozporeczek** 'rozciecie koszuli pod szyją': rozpierać;

rosporecek 72D, por. *rozporek* – ustalono bezpośrednie motywacyjne związki ze znaczeniami czynności, na podstawie których wyodrębniony został rozszerzony formant *-eczek*.

Przyjąć jednak należy możliwość motywacji podwójnej, czasownikowo-rzeczownikowej. Wskazanie podstawy rzeczownikowej wiąże się z określeniem innej niż instrumentalna wartości kategorialnej i z wyodrębnieniem sufiksu *-ek*. Włączony do kategorii nazw deminutywnych / ekspresywnych derywat zachowuje semantyczny związek ze znaczeniem czynności ustalany w motywacji pośredniej (patrz Skarżyński, 1999: 160, por. s. 305–306).

Wskazanymi w opisie podstawami są czasowniki niedokonane o tematach na *-a-*.

-ejek:

Formant wyodrębniono w derywacie – **firlejek** ‘mątewka’: *firlać* ‘kręcić; *firlejek*, *kożejek* 75a, 80, por. *firlak*, *firlaczek*, *firlalek*. Funkcjonuje on w gwarach w tym samym znaczeniu, co: *firl-ak*, *firl-alek*. Wszystkie formacje wywiedziono od jednego czasownika o niedokonanym aspekcie i temacie na *-a-*.

-alek:

Nazwa – **firlalek** ‘mątewka’: *firlać* ‘kręcić; *firlouek* 96, por. *firlak*, *firlejek* została omówiona jako formacja wariantywna dla: *firlak*, *firlaczek*, *firlejek*.

-unek:

Rzeczownik – **opatrunek** ‘gaza do opatrywania ran, skaleczeń’: *opatrywać*; **opatrunek* 1G, *opatrunek* 19J, 24S, 93C, *zrobiu mu opatrunek* 30K – ustalono w oparciu o czasownik niedokonany, o sufiksie tematycznym *-ywa-*.

Nazwa odnosi się do desygnatu o właściwościach materii, której przeznaczenie określa motywujący czasownik.

-uszek:

Nazwę – **tluczuszek** ‘tluczek maślnicy’: *tluc*; *tlucusek żurawy* 20J, por. *tluczka*, *tluczek* – od czasownika atematycznego, niedokonanego. Formację przytoczono jako wariantywną dla omówionej już nazwy – *tluczek*, derywaty występują w tej samej funkcji semantycznej.

Formant rozszerzony *-uszek* wyodrębniono w omawianej formacji na podstawie obowiązującej dla niej w gwarach bezpośredniej motywacji czasownikowej.

-ik:

Formant wskazano w sześciu formacjach dewerbalnych w znaczeniu nazw środków czynności – **budzik**: *budzić*; *bużik* 15L, por. *budnik*; **ciągnik** ‘traktor’: *ciągnąć*; *ćognik* 15L; **karmik**: *karmić*; *karmik* 11; **rysik** ‘cienki pręcik z łupku do pisania na łupkowej tabliczce’: *rysować*; *ryśik* 19J, *ryśikim my pisał*’i 104; **spławik**

‘u wędki: korek, na którym zwisa haczyk’: *splawić*; *spuávik* 20J; **stroik** ‘ozdoba głowy panny młodej’: *stroić* ‘nakładać ozdoby’; *stroik* 13Op.

Rzeczowniki ustalono w oparciu o czasowniki niedokonane, o tematach na *-i-*: *budzić*, *karmić*, *stroić*, *-nq-*, por. *ciągnąć*, *-owa-*, por. *rysować*. Dla nazwy – **spławik** – wskazano czasownik podstawowy dokonany – *splawić*. Aspekt podstawowy nie wpływa jednak na funkcję semantyczną ustalonego derywatu. Ten określa desygnat o stałych, powtarzalnych związkach z definiującą go czynnością.

Dla nazwy **budnik** odnotowano w gwarach formację wariantywną o sufiksie *-nik*, por. **budzik** / *budnik*.

-nik:

Aktywny w polszczyźnie ogólnej (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 194–196) formant *-nik* również w gwarach ustalił liczne derywaty o instrumentalnej funkcji semantycznej (por. Szymczak, 1961: 150; Dobrzyński, 1967: 19; Górniewicz, 1967: 43–44; Bąk, 1967: 80; Mrózek, 1970: 193; Laskowski, 1971: 20–21; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 175; Kowalska, 1975: 57; Malec, 1976: 60; Cyran, 1977: 29; Dejna, 1989/1990: 44–45; Habrajska, 1989/1990: 104; Jaros, 2009: 111–116).

Derywaty powołano w oparciu o podstawy czasownikowe niedokonane, prefiksalne i nieprefigowane o sufiksach tematycznych, głównie: *-owa-*, np. *borować*, *dołować*, *gwintować*, *kierować*, *parować*, *-i-/y-*, np. *budzić*, *kroić*, *toczyć*, *warzyć*, *znaczyć*, *-a-*, np. *odwagać*, *okalać*, *rozpierać*, (w)*spierać*, *zgrabiać* także *-ewa-*, np. *siewać* oraz atematyczny, por. *wieźć*.

Przy derywatach wywodzonych od czasowników na *-owa-* możliwa jest dodatkowa, dla nich prymarna, motywacja rzeczownikowa, por. **dołownik**: *dołować* / *dół*, **gwintownik**: *gwintować* / *gwint*, **parnik**: *parować* / *para*, **szpuntownik**: *szpuntować* / *szpunt*, **śrutownik**: *śrutować* / *śruta*. Nie wpływa ona jednak na znaczenie kategoriale derywatów, wyraża jedynie inne, niebezpośrednie powiązanie nazywanego desygnaty z czynnością, do której jest przeznaczony, tzn. **dołownik** ‘służy do dołowania / robienia dołów’, **gwintownik** ‘to narzędzie do gwintowania / robienia gwintów’, **parnik** ‘to naczynie do parowania / gotowania na parze’, **szpuntownik** ‘to narzędzie do szpuntowania / robienia szpuntów w deskach’, **śrutownik** ‘to młynek do śrutowania / rozdrabniania ziarna na śrutę’. Parafrazowane ze względu na podstawy rzeczownikowe derywaty zachowują znaczenia środków czynności określanych w związku z jej obiektem, rezultatem czy sposobem wykonywania.

Dla derywatu – **obsypnik** – wskazano podstawę czasownikową o aspekcie dokonanym – *obsypać*. Ze względu jednak na znaczenie wyrażanego desygnatu, definiowanego jako narzędzie o stałym związku z określającą go czynnością, za podstawę przyjmując można czasownik o aspekcie niedokonanym – *obsypywać*.

Nazwy derywowane formantem *-nik* wyrażają desygnaty definiowane głównie jako narzędzia wykorzystywane w pracach gospodarskich, np. **bornik**, **gwintownik**, **melnik**, **odważnik**, **parnik**, **pilnik**, **tocznik**, rolniczych, np. **dołownik**, **obsypnik**, **siewnik**, **zgrabnik**, **znacznik**, niektóre określają elementy urządzeń, przedmiotów, np. **chłodnik**, **krojenik**, **krzyżownik**, **rozpornik**, **spornik**.

Formacjami wariantywnymi dla N Instr. na *-nik* są nazwy o sufiksach: *-a*, por. **rozpornik** / rozpora, *-ka*, por. **rozpornik** / rozpórka, **siewnik** / siewka, *-ak*, por. **tocznik** / toczak, **znacznik** / znaczak, *-ik*, por. **budnik** / budzik, *-alnik*, por. **tocznik** / toczalnik, *-elnik*, por. **tocznik** / toczelnik, *-ydło*, por. **tocznik** / toczydło.

bornik / **borownik** 'przyrząd do wiercenia otworów w metalu': borować; *borník* 15L / *borovník* 15L; **budnik** 'budzik': budzić; *budník* 15L, 15T, 25R, por. budzik; **chłodnik** 1/ 'rondo kapelusza', 2/ 'bańka z kranikiem, w której wstawia się mleko do zimnej wody, aby oddzieliła się od mleka śmietana': chłodzić; 1/ *chlodník* 23, 2/ *chłodník* 1B, 11; **dołownik** 'maszyna do sadzenia ziemniaków': dołować, *došovník*, 24S, 87S, 93C; **gwintownik** 'narzędzie do gwintowania': gwintować; *gvintovník* 15L; **kierownik** 'ruchoma, obracająca się na sworzniu belka z kłonicami w przedniej części wozu': kierować; *kerovník* 1B, 1G, 12J, 13Op, 15, 15T, 19, 19J, 20, 20J, 24S, 42B, 73, 74, 75a, 76, 77, 80, 81, 82, 85, 86, 89, 90, 93, 93C, 95, *kerovník* 13Op, 23, *kerovník*, starszy rycon 78, por. N Sub.; **krojenik** 'część pługa umieszczona pod lemieszem': kroi-, kroić; *krojník* 24S; **krzyżownik** 'część wozu': krzyżować; *kšyžovník* 34W; **melnik** 'deska, w której tkwi górny koniec młonu': męł-, młec; *melník* 33; **obsypnik** 'obredlacz, narzędzie rolnicze do obsypywania dolnych części roślin uprawnych': obsypać; *uopsypník* 93; **odważnik**: odważać; *uodvažník* 15; **okólnik** 'plot z pojedynczych drągów przybitych do kołków, najczęściej wokół pastwiska': okalać 'otaczać'; *uokulník* 1G, 19J, 24S, por. N Loc.; **parnik** 'naczynie do gotowania ziemniaków dla świń': parować; *parník* 1G, 11, 15, 15L, 15T, 19, 19J, 24S, 93, 93C, 104, 114, 117, *f parníku* loc. sg. 30K, *porník* 90P; **pilnik**: piłować; *pílník* 10, 10M, 17, 20, 25R, 50Z, 57, 93, *pělník* 1B, 15L, 25; **rozpornik** 'połączenie nóg pługa': rozpierać; *rosporník* 87S, por. rozpora, rozpórka; **siewnik** 'maszyna do wysiewania ziarna': siewać; *ševníkem zasou* 30K, *ševník* 1B, 14, 15L, 15T, 23, 24S, *šivník* 10, 10M, 15, 16S, 19J, 32, 72D, 87S, 93, 114, 117, *šyvník* 57, 83B, por. siewka; **spornik** 1/ 'pręt łączący ręczki pługa', 2/ 'część jarzma', 3/ 'połączenie nosów sań', 4/ 'połączenie bron', 5/ 'połączenie desek': (w)spierać 'trzymać, podtrzymywać'; 1/ *sporník* 15L, 97, 114, 2/ *sporníki* 96, 3/ *sporníki* 99, 4/ *sporník* 99, 5/ *desečki sporníki* 80a; **śpiewnik** 'książka z pieśniami religijnymi': śpiewać; *špěvník* 1G, 15T, 24S, 25P, *špivník* 19J, 93C, por. śpiewniczek (N Dem., s. 306); **szpuntownik** 'szpuntownik, narzędzie do robienia rowków w gontach i deskach na podłogę': szpuntować 'czopować' [Brückner, 1993. s.v. szpunt]; *špuntovník*, *špontovník* 1B; **śrutownik** 'młynek do ziarna': śrutować 'rozdrabniać ziarno na śrutę'; *šrutovník* 10, 15L, *šrutovníki byuy ve vojne, myl'iuo še žyto na razufke, žisej šrute robom na pront* 72D; **tocznik** 'obracany korbą okrągły kamień do ostrzenia narzędzi': toczyć; *tocník* 1B, por. toczak, toczalnik, toczelnik,

toczydło; **warznik** 'garnek': warzyć 'gotować'; *va'žník* 58, *važník* 47, *vožník* 53; **wieśnik** 'wiosło': wieźć; *višníci, łopaty* nom. pl. 77; **zgrabnik** 'narzędzie do grabienia bez konia': zgrabiać; *zgrobńik* 15; **znacznik** 'narzędzie do wyznaczania równych rzędów sadzenia kartofli': znaczyć; *značńikem robiuý se rofki* 30K, *znacńik* 1B, 12J, 15, 15L, 15T, 24S, 72D, 87S, 88, 114, 117, por. znaczak.

-alnik:

Formant wskazano w derywatach: **ciosalnik** 'ośnik': ciosać; *ćosalńik* 82a; **to-
czalnik** 'obracany korbą kamień do ostrzenia narzędzi': toczyć; *tocalńik* 83B, por. toczak, tocznik, toczelnik, toczydło. Ich podstawami są czasowniki o niedokonanych aspektach i tematach na *-a-*, *-y-*. Rzeczownik **toczalnik** funkcjonuje w tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej, co wywodzone od tej samej podstawy: tocz-ak, tocz-nik, tocz-elnik, tocz-ydło.

-elnik:

Derywat o tym formancie **toczelnik** 'obracany korbą okrągły kamień do ostrzenia narzędzi': toczyć; *tocelńik* 24S, 90P, 93, por. toczak, tocznik, toczalnik, toczydło – przytoczono już przy omówieniu formacji: tocz-ak, tocz-nik, tocz-al-nik.

-ko:

Formant wyodrębniono w derywatach: **łóżko**: leżeć; *kuac se na uusku i śpij* 30K, *uusko* 1B, 1G, 6T, 11, 12J, 15, 15L, 15T, 19, 19J, 20, 20J, 24S, 25B, 26, 26K, 32K, 50Z, 61, 93, 117, *uüşko* 10M, 34W, 114, 121, *uusk"o* 57, *uüşk"o* 43, *łusko* 14, 15, 18, 27, 41, 43, 53, 88; **pomietko** 'rodzaj miotły na długim kiju do wymiatania popiołu z pieca piekarskiego': pomiać 'wymiać'; mp. 668, por. pomiotło. Wskazanymi dla nich podstawami są czasowniki niedokonane, o tematach na *-e-*, *-a-*.

Formacją wariantywną dla nazwy **pomietko** jest ustalony przez formant *-ło* derywat pomiotło. Rzeczownikom tym przypisywana jest w gwarach ta sama funkcja semantyczna, czyli nazwa **pomietko** nie jest tu odczuwana jako deminutywna, to samo spostrzeżenie dotyczy nazwy **łóżko**.

Instrumentalna funkcja formantu *-ko* potwierdzana jest sporadycznie w opracowaniach gwarowych, (por. Pomianowska, 1958: 280; Kowalska, 1975: 57). W polszczyźnie ogólnej przypisywana jest mu głównie funkcja modyfikacyjna w zakresie powoływania nazw deminutynych / ekspresywnych (por. Grzegorzczkowska, Puzyńska, 1979: 148–151).

-adlko:

Formant wyodrębniono w derywatach, które w gwarach motywowane są znaczeniami czynności. Ustala on nazwy występujące w tej samej funkcji semantycznej, co odpowiednie formacje derywowane formantem *-adło*, por.

przykrywadłko / przykrywadło ‘przykrywka osłaniająca otwór między kijem a wierzchem maślnicy’, **przedźrzadłko** / przeźrzadło ‘lusterko’, **przykrywadłko** / przykrywadło ‘przykrywka osłaniająca otwór między kijem a wierzchem maślnicy, wierzchnia część maślnicy’, **swiadłko** / swiadło, **zwijadłko** / zwijadło ‘narzędzie do zwijania przędzy’. Wskazane jako wariantywne nazwy o sufiksie *-adło* w opisie słowotwórczym przyjąć można jako podstawy dla omawianych derywatów na *-adłko*. Te wówczas powinny być potraktowane jako nazwy deminutywne o formancie *-ko* (por. Grzegorzczukowa, Puzynina, 1979: 149–151), a ich relacje ze znaczeniami czynności wyrażać się będą w motywacjach pośrednich (por. Skarżyński, 1999: 154).

Poza nazwami na *-adło* w tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej w gwarach zanotowano rzeczowniki o formantach: *-adelko*, por. **przejrzadłko** / przejrzađelko, **przeźradłko** / przeźradełko, *-adłka* (pl.t.), por. **zwijadłko** / zwiadłka.

Podstawami dla opisywanych derywatów są czasowniki niedokonane prefiksalne o tematach na *-a*, por. **czyniadłko**: (za)czyniać, **przykrywadłko**: przykrywać, **swiadłko**: swijać ‘zwijać’, **zwijadłko**: zwijać, *-ewa-*, por. **przejrzewadłko**: przejrzewać oraz różne postaci morfologiczno-fonetyczne czasownika prefiksального, dokonanego o temacie na *-e-*, por. **przedźrzadłko**: przeźrzeć, **przejrzadłko**: przejrzyć, **przer-ziadłko**: przer-zieć, **przeźradłko** / **przeźrzadłko**: przeźreć / przeźrzeć.

czyniadłko ‘tłuczek maślniczki’: (za)czyniać [Karłowicz, 1900–1927] ‘zarabiać’; *cyńotko* 100; **przedźrzadłko** ‘lusterko’: przeźrzeć [Bańkowski, 2000]; *pšežžatko* 91, por. przeźrzadło; **przejrzadłko** ‘lusterko’: przejrzyć (się); *pšežžatko* 75, 96, *kaš ta moš pšežžotko* 88, 94, *pšyžotko* 72, *pšežžotkuo* 86, por. przejrzađelko, przejrzađło; **przejrzewadłko** ‘lusterko’: przejrzewać ‘przewidywać’ [Bańkowski, 2000]; *pšežžyvoťko* 90; **przer-ziadłko** ‘lusterko’: przer-zieć ‘przejrzyć’; *pšeržatko* 58M, *pšeržatko* 15, 34W, 50, 50Z, *pšeržatkuo* 24, 31J, *pšeržatkuo* 43, *pšeržotko* 6, 11, 16, 28, 28D, 30K, 36, 42B, 93, 95, 95a, *pšeržotko* / *pšežžotko* 42B, por. przer-ziadło; **przeźradłko** / **przeźrzadłko** ‘lusterko’: przeźreć / przeźrzeć ‘przejrzyć’; *pšežžotko* / *pšežžotko* 23, por. przeźradełko, przeźradło; **przykrywadłko** 1/ ‘przykrywka osłaniająca otwór między kijem a wierzchem maślnicy’, 2/ ‘wierzchnia część maślnicy’: przykrywać; 1/ *pšykryvatko* 30, 34W, *pšykryvatko* 6, 15L, 45, 71, 2/ *pšykryvatko* 71, por. przykrywadło; **swiadłko** / **śwjadłko** ‘przrząd do zwijania przędzy’: swijać / świjać ‘zwijać’; *sfiŋotko* 29, 42, 85, / *sfiŋotka* 79, *sfiŋotka sfiŋo še na kuympki* ‘motek’ 92, por. swiadło; **zwijadłko** ‘narzędzie do zwijania przędzy’: zwijać; *zviŋotko* 15L, por. zwijadłka, zwijadło.

-idłko:

W jednej formacji, określonej w gwarach jako dewerbalna, wskazany został formant *-idłko*: **bawidłko** ‘zabawka’: bawić (się); *baviťkuo*, 34W, 39, por. bawidło. Ustala on nazwę o tym samym znaczeniu leksykalnym, co rzeczownik

derywowany formantem *-idło*, por. **bawidlko** / bawidło ‘zabawka’. Ona też potraktowana może być jako podstawa słowotwórcza dla, uznanej w tych relacjach jako deminutywna, nazwy **bawidl-ko**.

Derywat powołano w oparciu o czasownik niedokonany, o temacie na *-i*.

-owidlko:

Rzeczownik – **motowidlko** ‘motowidło’: motać; *motovítko* 6, 6T, 7, 8, 10, 10M, 15L, 17, 71, 79, por. motaczka, motak, motowidło – ustalono w relacjach ze znaczeniem czynności. Należy on do kategorii nazw instrumentalnych, podobnie jak powołane od tego samego czasownika podstawowego nazwy o wykładnikach: *-aczka*, por. **motowidlko** / motaczka, *-ak*, por. **motowidlko** / motaczka, *-owidło*, por. **motowidlko** / motowidło. Wszystkie funkcjonują jako określenia jednego desygnatu – ‘motowidła’.

Podobnie jak wcześniej omówione formacje na *-adlko*, *-idlko* (patrz s. 184, 185) także rzeczownik **motowidlko** potraktować można jako derywat o formancie *-ko* jako wykładniku wartości deminutywnej, ustalonej na podstawie formalnych relacji z podstawą rzeczownikową motowidło (por. Grzegorzczkova, Puzyrina, 1979: 149–151).

-elko:

Derywat – **redelko** ‘obsypnik, narzędzie do obsypywania roślin okopowych’: redlić; *redelko* 4, 24, *redeuko* 12J, 13Op, 25B, 80, 83, 91, 94, 95, *pšyredlo še redeukim* 72D, por. redło.

-adelko:

Formant ustalono w derywatach: **przejrzadelko** ‘lusterko’: przejrzeć (się); *pšežadeuko* 75a, por. przejrzadlko, przejrzadło; **przerdziadelko** ‘lusterko’: przerdzieć ‘przejrzeć’; mp. 356, por. przerdziadło; **przezieradelko** ‘lusterko’: przezierać, mp. 356, por. przezieradło; **przeźradelko** ‘lusterko’: przeżreć ‘przejrzeć’; *pšežradeuko* 57, por. przeźradlko, przeźradło. Omówiono je jako formacje wariantywne dla derywatów o formancie *-adlko*, poza tym w tej samej funkcji semantycznej – ‘lusterko’ – w gwarach używane są nazwy o sufiksie *-adło*, por. przejrzadło, przerdziadło, przezieradło, przeźradło.

Derywaty: **przejrzadelko**, **przerdziadelko**, **przeźradelko** za podstawy przyjmują różne formy morfologiczno-fonetyczne czasownika o aspekcie dokonanym. Rzeczownik – **przezieradelko** – wykazuje powiązania z formą niedokonaną czasownika – przezierać.

-adlka (pl.t.):

Formant włącza dewerbalne rzeczowniki do kategorii plurale tantum: **wi-jadlka** ‘obracający się na podstawce krzyżak do przewijania nici z motka na kłębek czy szpulki’: wijać ‘nawijać, przewijać’; *pužni na tag zvanyx vjotkay zvi-*

io se na kuempki 30K, *sfiiauy* na *viiotka*χ 43, na *viiotkak* 37, *viiotka* 15T, *viiatka* 44, *viiotka* 7, 10M, 20J, 24S, *viijotka* 5, por. *wi*jak, *wi*jaczki, *wi*jadelka, *wi*jadło; **zwijadłka** ‘narzędzie do zwijania przędzy’: *zwijać*; *zviiotka* 141, 121, por. *zwijadłko*, *zwijadło*.

Motywujać je znaczenia czynności wyrażane są przez ten sam czasownik w variancie morfologicznym bez prefiksu, por. *wi*jać ‘*nawijać*’, i z prefiksem, por. *zwijać*.

Nazwami wariantywnymi dla omawianych są: **wijadłka** / *wi*j-aczki / *wi*j-ak / *wi*j-adelka / *wi*j-adło; **zwijadłka** / *zwij*-adłko / *zwij*-adło.

-adelka (pl.t.):

Formację należącą do plurale tantum – **wijadelka** ‘obracający się na podstawie krzyżak, za pomocą którego przewija się nici’: *wi*jać ‘*nawijać*, *przewijać*’; *viideuka* 1G, por. *wi*jak, *wi*jaczki, *wi*jadłka, *wi*jadło – omówiono jako wariantywną dla rzeczowników instrumentalnych, np. *wi*jaczki, *wi*jak itd.

-isko:

Formant ustalono w derywatach: **przechodzisko** ‘kładka przerzucona przez strumień’: *przechodzić*; mp. 546, por. *przechodzka*; **nazwisko**: *nazwać*; *nazvisko* 13Op, 15L, 32K, 97, 104, *baron ni mo nazviska* 17; **przezvisko**: *przez*-*zwać*; *pšezvisko* 13Op, *pšezvisko* 12J, 15L. Nazwy motywowane są znaczeniami czynności wyrażanymi przez czasowniki: *dokonany*, o temacie na *-i-*, por. *przechodzić* oraz *dokonane*, prefiksalne, o tematach na *-a-*, por. *nazwać*, *przez*-*zwać*. Przyjęcie podstaw dokonanych podyktowane jest strukturą derywatów, których funkcja semantyczna wyraźnie wskazuje na niedokonany charakter wyrażanych desygnatów (por. Grzegorczykowa, Puzynina, 1979: 209).

-adla:

Formant powołuje nazwę – **snowadla** ‘przyrząd do snucia przędzy przed nawinięciem jej na krosna’: *snować*; *snovadla* 1, 5, 13Op, 18, 19, 24, 24S, 25R, 27, 42B, 72, 72D, 75, 79, 80a, 84, 93, 104, 117, *na snuwadli še snuuo* 76, *na tã snovadlu* 27N, por. *snówarka*, *snowadel*, *snowadło*, *snowidło*, *snownia*. Jej podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na *-owa-*. Postaciami wariantywnymi omawianego derywatu są formacje o sufiksach: *-arka*, por. *snówarka*, *-adel*, por. *snowadel*, *-adło*, por. *snowadło*, *-idło*, por. *snowidło*, *-alnia*, por. *snownia*.

-el:

Rzeczowniki o wykładniku *-el* wywodzone są od czasowników niedokonanych prefiksalnych i nieprefigowanych o tematach na *-a-*, por. *pociąg*ać, *-y-*, por. *krażyć*, *-owa-*, por. *krępow*ać. Nazywają proste desygnaty o leksykalnych funkcjach narzędzi, ich części bądź elementów większych konstrukcji. W polszczyźnie ogólnej formacje o tej strukturze występują nielicznie, w większości określone

są jako stare (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 216–217). Częściej spotykane są w gwarach, por. (Szymczak, 1961: 172–173; Bąk, 1968: 80; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 175; Malec, 1976: 38–39; Cyran, 1977: 84; Habrajska, 1989/1990: 95; Jaros, 2009: 117).

krążel ‘tłuczek maślnicy’: krążyć; *krūzel* 51; **krężel** ‘część przęsli-cy, na którą nawija się przędzywo, krężel nasadza się na przęslicę’: krążyć; *krāžel*, *krężel*, *krāžel* 23, *krezel* 50Z, *krężel*, na *krężlu* 56, *kryżel*, *kryzel* 63G, *kryzel* 32, 41; **krępel** ‘leżąca na płatwie dolna część konstrukcji dachu’: krępo-wać; *krympel to ijes na puotf’e*, *s krympłym stavać* 11, 15T; **pociągiel** / **pocięgiel** ‘pasek służący szewcowi do trzymania naprawianego buta na kolanach’: pociągać; *pocińgel* 93C, *poćeğel* 15, *poćińgil* 72D, 93.

-adel:

Formant wskazano w derywatach: **snowadel** / **snówadel** ‘przyrząd do snucia przędzy przed nawinięciem jej na krosna’: *snować*; *snowadel* 1B, 1G, 15, 15T, 72D, *snuvadel* 15T, por. *snówarka*, *snowadla*, *snowadło*, *snowidło*, *snownia*; **śnurowadel** ‘sznurówka’: *śnurować* ‘sznurować’; *śnurovadel* 15T, por. *śnurówka*, *śnurowadło*. Ich podstawami są czasowniki niedokonane na *-owa-*, por. *snować*, *śnurować* ‘sznurować’.

Formacje przytoczono jako wariantywne dla derywatów instrumentalnych o wykładniku *-arka*, por. **snowadel** / *snowarka*, *-ówka*, por. **śnurowadel** / *śnurówka*. Poza tym tożsame semantycznie są derywaty: **snowadel** / *snow-adla* / *snow-adło* / *snow-idło* / *snow-alnia* oraz **śnurowadel** / *śnurow-adło*.

-ło:

Formant zachował się szczątkowo w kilku derywatach o formalno-seman-tycznych związkach ze znaczeniami czynności i instrumentalnej wartości kate-gorialnej (por. Sławski, 1974: 111; Kleszczowa, 1998: 130–131; Ułaszyn, 1923: 224; Gaertner, 1934: 277; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 220–221).

Podstawami omawianych formacji są czasowniki niedokonane prefiksalne i nieprefigowane o tematach na: *-a-*, por. *grzebać*, *pomiatać*, *sprzęgać*, *śmigać*, *zgrzebiać*, oraz *-e-*, por. *siedzieć*.

Formacje odnoszą się do prostych desygnatów, narzędzi, elementów więk-szych konstrukcji, przedmiotów codziennego użytku, często bardzo prostych, zachowanych dzisiaj już tylko w niektórych gospodarstwach, ale wykorzystywa-nych jeszcze w czasach, gdy gromadzono leksykę do *Słownictwa ludowego...* (Dej-na, 1974–1985).

Struktury wariantywne dla omawianych generowane są od tych samych podstaw czasownikowych za pomocą formantów: *-a*, por. **sprzęgło** / *sprzęga*, **śmigło** / *śmiga*, *-acz*, por. **sprzęgło** / *sprzęgacz*, *-ko*, por. **pomietło** / *pomietko*, *-ø*, por. **śmigło** / *śmig*.

Udział formantu w ustalaniu znaczenia instrumentalnego potwierdzają auto-rzy opracowań gwarowych, por. (Cyran, 1960: 187; Bąk, 1968: 81; Chłudzińska-

Świątecka, 1972: 175; Malec, 1976: 58; Dejna, 1989/1990: 43; Habrajska, 1989/1990: 103; Jaros, 2009: 117–119).

grzebło ‘pogrzebacz’: grzebać; *gżebuo* 100; **pomietło** / **pomiotło** / **pómie-tło** ‘rodzaj miotły na długim kijku do oczyszczania z popiołu pieca piekarskiego’: pomiatać ‘wymiatać’; *põmētuo* 11, 12, 14, 17, 19, 20, 19J, 30K, 41, 50Z, 63G, 72, 75, 78, 83, 83B, 85, 88, 91, 93C, 99, 117, 121, *põmētuo* / *pũmētuo* 98S, *p^oõmētko* 31J, *pũmētlo do vỹmēcyño* 79, *pũmⁱētuo* 13Op, *pũmētlo* 15, 15L, 23, 24, 25, 26M, 72, 75a, 77, 81, 87, 89, 100, *pũmētuo* 1B, 1G, 6T, 10M, 12J, 15L, 15T, 20J, 24S, 25B, 25R, 26K, 71, 72D, 73, 76, 80, 82, 84, 85, 86, 87S, 90P, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 114, por. *pomietko*; **siadło** / **siodło** ‘siodło’: siedzieć [Brückner, 1993, s.v. *siodło*]; *śaduō* 90P, *ieżźić vĩšxym ze śoduym* 114, *śoduō* 1G, 15L, 17, 19, 19J, 24S, 25, 25B, 26B, 26K, 30K, 93, 93C, 104, 117, por. *siodelko* (N Dem., s. 306); **sprzęgło** ‘połączenie dwu bron’: sprzęgać; *sp̃sęguō* 15L, *sp̃šynguo* 80, 94, por. *sprzęga*, *sprzęgacz*; **śmigło** ‘skrzydło wiatraka’: śmigać ‘smagać, machać’; *śmiguo* 20J, 114, *śmigło* 15, por. *śmiga*, *śmig*; **zgrzebło**: zgrzebiać ‘grabić, zgrabiać’; *zgżebło* 15, *zgżebuo* 15L, 17, 25R, 32K.

-dło-, -adło-, -idło-/ydło:

Jak podaje Franciszek Sławski: „Jest to podstawowy formant psł. nominów instrumenti. W bogatym materiale wyróżnić trzeba dwie zasadnicze warstwy: derywaty prymarne (od pierwiastka werbalnego) i derywaty sekundarne od tematów czasownikowych. Warstwa pierwsza, archaiczna, zaświadczona jest w pewnej ograniczonej ilości wyrazów. Warstwa druga jest produktywna. W poszczególnych językach słowiańskich wyderywowały się złożone suf. *-a-dło*, *-i-dło* z wyabstrahowaną samogłoską tematyczną podstawowego czasownika” (Sławski, 1974: 113).

Identyfikowany głównie z funkcją instrumentalną, sufix *-dło* (*-idło*, *-adło*) uczestniczył także w powoływaniu od podstaw werbalnych: nazw przedmiotów (istot lub rzeczy) spełniających czynności, np. *straszydło* ‘to, co straszy’, *sikadło* ‘zdrój’, nazwy miejsca, np. *moczydło*, czy nazwy czynności, np. *stadło* ‘stan’, *skaczydło* ‘skakanie’ (Kreja, 1957: 269–270)²³. Jako jednoznaczny opisywany jest przez Marię Honowską instrumentalny formant *-idło* w derywatach odczasownikowych (Honowska, 1964: 194).

Formant *-dło* (*-idło*, *-adło*) w nazwach środków czynności potwierdzają opracowania słowotwórcze poświęcone polszczyźnie ogólnej. Ten niegdyś produktywny w powoływaniu nazw narzędzi sufix w tej funkcji, jak podaje Halina Satkiewicz, jest coraz rzadziej stosowany (Satkiewicz, 1969: 38). Najczęściej w języku zachowały się derywaty o wykładnikach *-adło*, *-idło*, formacje na *-dło*

²³ Zgodnie z przyjętą w pracy kategoryzacją podana przez Bogusława Kreję nazwa *straszydło* zakwalifikowana została do N Instr.

występują incydentalnie, a należą do nich: *bidło*, *mydło*, *szydło* (patrz Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 221–223; patrz też Doroszewski, 1929: 49–59; Ułaszyn, 1923: 223–224; Gaertner, 1934: 278–280; Klemensiewicz, 1981: 210; Kleszczowa, 1996: 170–173, 1998: 130–131; Grzegorzczkova, 1998: 411).

Większą żywotność formacji obserwujemy w gwarach, por. (Cyran, 1960: 187; Szymczak, 1961: 172; Dobrzyński, 1967: 13, 16; Warchoń, 1967: 145; Górnowicz, 1968: 69; Bąk, 1968: 81; Mrózek, 1970: 196; Laskowski, 1971: 40–41; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 175–177; Kowalska, 1975: 55; Malec, 1976: 35–35, 43; Dejna, 1989/1990: 25, 29, 36; Habrajska, 1989/1990: 93, 97; Jaros, 2009: 119–123).

Ustalono jako gwarowe formacje na *-dło*, *-adło*, *-idło/-ydło* funkcjonują jako nazwy narzędzi, ich elementów, materii, substancji wykorzystywanych w różnych obszarach działalności mieszkańców wsi:

– w gospodarstwie domowym, np. **mydło**, **szydło**, **nakrywadło** ‘przykrywka maślnicy’, **ogrzewadło** ‘piecyk’, **pomywadło** ‘szmata do mycia’, **przejrzadło**, **umywadło** ‘umywalka’, **wieszadło** ‘wieszak’, **zapinadło** ‘sprzączka’, **bielidło** ‘proszek do prania’, **cadzidło** ‘szmatka do cedzenia mleka’, **golidło** ‘przyrząd do golenia’, **krzesidło**, **prawidło**;

– w pracach gospodarskich, np. **redło** ‘narzędzie do orania’, **ciagadło** ‘hak pługa, na który zakłada się orczyk, przyrząd do wydłużania sznura’, **klepadło** ‘gruba deska do ubijania gnoju’, **smarowadło**, **uwiązadło** ‘rzemyk u cepa’, **wytrząsadło** ‘widły do wytrząsania słomy’, **gładzidło** ‘grzebło, szczotka do czyszczenia konia’, **ostrzydło** ‘kamień do ostrzenia’, **poidło**, **smarowidło**, **stawidło** ‘zastawa budowana z cegieł czy kamieni dla podniesienia poziomu wody przy młynie’, **toczydło** ‘obracany korbą kamień do ostrzenia narzędzi’;

– w tkactwie, np.: **bidło** ‘rama z płochą w warsztacie tkackim, którą przybija się wątek’, **klepadło** ‘to, czym się klepie len’, **nawijadło** ‘przyrząd do nawijania nici na pasma’, **rozpieradło** ‘listwa poprzeczna utrzymująca napięte płótno w warsztacie’, **snowadło** ‘przyrząd do snucia przędzy przed nawinięciem jej na krosna’, **spuszczadło** ‘kawałek płótna z frędzlami, do którego przywiązuje się osnowę przed rozpoczęciem tkania’, **swijadło** ‘przyrząd do zwijania przędzy’, **wijadło** ‘obracający się na podstawce krzyżak, za pomocą którego przewija się nici’, **opasidło** ‘pasek do przywiązywania włókna na kręzołku’;

– w obrzędach religijnych, por. **gasidło** ‘długi kij z czapeczką do gaszenia świec w kościele’, **kadzidło**, **kropidło**, **maidło** ‘zielone gałązki, tatarak służący do ozdoby mieszkań na Zielone Świąta’.

Zanotowany materiał podzielono na trzy części. Jako pierwsze przytoczono derywaty o wykładniku *-dło*. Formant wskazano w derywatach o podstawach rekonstruowanych i uwzględniono te, które spełniają kryteria przytoczone przez Franciszka Sławskiego (Sławski, 1974: 113).

Drugą grupę stanowią derywaty, w których wskazano formant *-adło*. Ustalono je w oparciu o czasowniki głównie niedokonane prefiksalne i nieprefigowane o te-

matach na *-a-*, np. **bijadło**: bijać, **ciągadło**: ciągać, **klepadło**: klepać, **krzesiadło**: krzesać, **nawijadło**: nawijać, **odziejadło**: odziejać, **przezieradło**: przezierać (się), **rozpieradło**: rozpierać, **spuszczadło**: spuszczać, **wiązadło**: wiazać, **zamykadło**: zamykać. Tylko nazwa **uwiązadło** strukturą nawiązuje do dokonanego czasownika podstawowego, por. uwiązać. Poza tym podstawami są czasowniki o tematach na: *-ywa-*, np. **nakrywadło**: nakrywać, **owięzywadło**: owięzywać, **pomywadło**: pomywać, *-owa-*, np. **kowadło**: kować, **smarowadło**: smarować, **snowadło**: snować, *-ewa-*, np. **ogrzewadło**: ogrzewać także na *-i-*, por. **noszadło**: nosić, oraz czasowniki dokonane na *-e-*, por. **przejrzaadło**: przejrzeć (się), **przerzadło**: przerzecieć (się). Podstawy na *-i-*, *-e-* mogą dowodzić zasadności wskazania we wszystkich wymienianych derywatach rozszerzonego formantu *-adło*, który wyabstrahowany z podstaw czasownikowych z samogłoską tematyczną *-a* rozszerzył się także na formacje wywodzone od czasowników o innych syfiksach tematycznych.

Trzecia grupa obejmuje derywaty o wykładniku *-idło/-ydło*. Ich podstawami są przede wszystkim czasowniki niedokonane, nieprefigowane o tematach przede wszystkim na *-i/-y-*, np. **bawidło**: bawić (się), **bielidło**: bielić, **cadzidło / cedzidło**: cedzić, **czernidło**: czernić, **gasidło**: gasić, **gładzidło**: gładzić, **golidło**: golić, **kadzidło**: kadzić, **kropidło**: kropić, **nosidło**: nosić, **ostrzydło**: ostrzyć, **straszydło**: straszyć, **toczydło**: toczyć. Dla jednej formacji ustanowiono jako podstawowy czasownik dokonany, prefiksalny o temacie na *-i-*, por. **pobidło**: pobić. Część derywatów wywiedziono od czasowników niedokonanych o sufiksach tematycznych: *-a-*, por. **krzesidło**: krzesać, **mazidło**: mazać oraz *-owa-*, por. **smarowidło**: smarować, **snowidło**: snować, bądź czasownika atematycznego, por. **niesidło**: nieść. Derywat **opasidło** za podstawę przyjął czasownik prefiksalny, dokonany o temacie na *-a-*, por. opasać.

Podstawy na *-a-*, *-owa-*, czy atematyczna, wśród formacji kształtowanych zasadniczo od czasowników o tematach na *-i-* pojawiają się sporadycznie, przekonują jednak o słuszności wskazania rozszerzonej postaci sufiksu we wszystkich omawianych w tej grupie derywatach, jak i mogą stanowić dowód aktywności słowotwórczej derywatu (por. *-adło*).

Funkcje semantyczne niektórych derywatów z wykładnikami: *-dło*, *-adło*, *-idło/-ydło* przejmują ustalone od tych samych podstaw nazwy z wykładnikami: *-a*, por. **maz-idło** / mazia, *-nica*, por. **gas-idło** / gaśnica, *-acz*, por. **klep-adło** / klepacz, **ogrzew-adło** / ogrzewacz, **pomyw-adło** / pomywacz, *-ka*, por. **przykryw-adło** / przykrywka, **śnurow-adło** / śnurówka, *-aczka*, por. **pomyw-adło** / pomywaczka, *-alka*, por. **umyw-adło** / umywalka, *-ółka (pl.t.)*, por. **nosidło** / nosiółka, *-onka (pl.t.)*, por. **nosidło** / nosionka, *-arka*, por. **snow-adło**, **snow-idło** / snówarka, *-ówka*, por. **smarow-adło**, **smarow-idło** / smarówka, *-aczki (pl.t.)*, por. **wij-adło** / wijaczki, *-iłki (pl.t.)*, por. **nosidło** / nosiłki, *-ółki (pl.t.)*, por. **nosidło** / nosiołki, *-ak*, por. **nosz-adło** / noszak, **pomyw-adło** / pomywak, **uwięz-adło** / uwięzak, **wiesz-adło** / wieszak, **cedz-idło** / cedzak, **tocz-ydło** / toczak, *-nik*, por. **tocz-ydło** / tocznik, *-alnik*, por. **tocz-ydło** / toczalnik, *-elnik*, por. **tocz-ydło** /

toczelnik, *-adlko*, por. **przejrz-adlko** / przejrzałko, **swij-adlo** / swijadłko, **zwij-adlo** / zwijadłko, *-idlko*, por. **baw-idlo** / bawidłko, *-adelko*, por. **przejrz-adlko** / przejrzałdelko, *-adlka* (pl.t.), por. **wij-adlo** / wijadłka, **zwij-adlo** / zwijadłka, *-adelka* (pl.t.), por. **wij-adlo** / wijadelka, *-adla*, por. **snow-adlo**, **snow-idlo** / snowadła, *-adel*, por. **snow-adlo**, **snow-idlo** / snowadel, **śnurow-adlo** / śnurowadel, *-owidlo*, por. **krzesi-adlo**, **krzes-idlo** / krzesowidło, *-alnia*, por. **snow-adlo**, **snow-idlo** / snowalnia, *-anie*, por. **uwiąz-adlo** / uwiązanie, **wiąz-adlo** / wiązanie, **zamyk-adlo** / zamykanie, *-iwo*, por. **krzesi-adlo**, **krzes-idlo** / krzesiwo, **skrzes-idlo** / skrzesiwo, *-ø*, por. **maz-idlo** / maż.

Na uwagę zasługują formacje, w których funkcja semantyczna kształtowana jest w oparciu o wariantyne formanty: *-dło/-dła* (pl.t.), por. **bidło** / bidła, *-adło/-idło*, por. **krzesiadło** / krzesidło, **smarowadło** / smarowidło, **snowadło** / snowidło, *-idło/-idła* (pl.t.), por. **nosidło** / nosidła, **stawidło** / stawidła, **wędzidło** / wędzidła.

-dło:

bidło ‘rama z płochą w warsztacie tkackim, którą przybija się wątek’: bić, *biti²⁴; *biduo* 19, *b'idlo* 4, *biduy* 1, por. bidła; **mydło**: myć, *myti²⁵; *myduo* 1B, 1G, 12J, 13Op, 15L, 15T, 17, 19J, 24S, 30K, 32K, 93C, *myduo* 59; **redło** [Brückner, 1993, *ār-dlo ≤ or-ać] 1/ ‘płózek do obsypywania ziemią pędów roślin okopowych, obsypnik’, 2/ ‘dawne narzędzie do orania’; 1/ *radlo* / *redlo* 72, *popsuo mu se reduo* 16S, *reduo* 1B, 1G, 6T, 10M, 11, 12J, 13Op, 15L, 15T, 17, 19, 19J, 20, 20J, 23B, 24S, 25B, 25R, 26K, 28D, 30K, 42B, 71, 76, 77, 79, 80, 82, 83, 83B, 84, 85, 86, 87S, 90P, 91, 92, 93C, 94, 117, *reduo*, *rydlo* (dawniej) 72D, *radlo* 7, 15, 18, 20, 23, 25, 26M, 31J, 72, 75a, 79, 81, 82a, 87, 89, 90, *rydlo* 74, 75, 78, 88, por. *redefko*, 2/ *reduo* 114, *ryduo* 72D, por. *redefko*, por. też *redefko* (N Dem., s. 306); **sidło**: *siti ‘wiązać’ [Boryś, 2006]; *siduo* 15L, *sidua* nom. pl. 11, 13Op, 34, *sidua* z *vuošēnu* 13S; **skrzydło** ‘narząd lotu ptaka’: ie. *(s)krei- ‘latać’²⁶, *skrzyć ‘latać’ [Brückner, 1993]; *ptok rušo skšyduamy* 117, *skšyduo* 16S, 17, 19, 20, 24S, 25, 25R, 28D, 30, 32, 61, 83B, 83L, 121, *skšydlō* 14, 15, 20, 24, 43B, 63G, *skšyduo* 43, *skšyduē* 54; **szydło**: szyć, *šiti²⁷; *sydlō* 15, 25R, *syduo* 1B, 15L, 19, 24S, 25B, 25R, 26K, 32K, por. *szydefko* (N Dem., s. 306); **ządło** / **zędło** 1/ ‘ządło pszczoły’, 2/ ‘ssawka pchły’, 3/ ‘język węża’, 4/ ‘ruchoma część cierlicy’: *žeti ‘bić, uderzać, kłuć’ [Boryś, 2006]; 1/ *zoduo pusca* [pszczoła] 57, *zunduo* 13Op, *zunduo* 12J, 17, 26K, 83L, 87S, *zoduo* 15L, 24S, 25R, 40, 50Z, *zodlo* 64, *zadlo* 24, *žundua* 10M, *zandlo* 4, 2/ *znać pužni, iak pχua fpoji zonduo* 83L. 3/ *zunduo* 83L, 4/ *zundlo fčerl'icy* 36.

²⁴ Patrz: Sławski, 1974: 113.

²⁵ Tamże: 113.

²⁶ Tamże: 114.

²⁷ Tamże: 113–114.

-adło:

bijadło 'bidła, służąca do przybijania wątku rama warsztatu tkackiego z płochą': *bijać*; *bija* 73; **ciągadło** / **ciężadło** 1/ 'hak pługa, na który zakłada się orczyk', 2/ 'przyrząd do wydłużania sznura': *ciągać*; 1/ *ćungadu* 1B, *ćezadło* 24, *ćezadu* 'regulator radełka' 59, 2/ *ćogadu* 15L, *ćizadło* 47; **klepadło** 1/ 'to, czym się klepie len', 2/ 'gruba deska do ubijania gnoju na wozie': *klepać*; 1/ *klepadu* 1B, 1G, 93C, 2/ *klepadu* 15L, por. *klepacz*; **kowadło**: *kować* 'kuć'; *kovadło* 15, *kovadu* 1B, 1G, 12J, 13Op, 15L, 17, 24S, 25R, 30K, 83B, 93, *kuvadu* 40; **krzesiadło** 'krzesiwo': *krzesać*; *kšesadło* 2, por. *krzesidło*, *krzesowidło*, *krzesiwo*; **nakrywadło** 'przykrywka maślnicy': *nakrywać*; *nakryvadu* 40; **nawijadło** 'przyrząd do nawijania nici na pasma': *nawijać*; *navijadu* 15L, *navijodu* 19; **noszadło** 'kładziony na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader': *nosz-*, *nosić*; *nosadu* 95, por. *noszak*; **odziejadło** 'odzienienie, ubranie': *odziejać*, *odziewać*; *ożiadu* 44; **ogrzewadło** 'piecyk, coś do ogrzewania': *ogrzewać*; *uogževadu* 15L, por. *ogrzewacz*; **owięzywadło**: *owięzywać*; *oŋezyvadu* 50Z; **pomywadło** 'szmata do mycia': *pomywać*; *pomyvadu* 15L, por. *pomywacz*, *pomywaczka*, *pomywak*; **przejrzadło** 'lusterko': *przejrzeć* (się); *pšežadu* 80a, 96, *pšežodło*, por. *przejrzadlko*, *przejrzadelko*; **przerdziadło** 'lusterko': *przerdzieć* (się) 'przejrzeć się'; *pšeržadu* 56, por. *przerdziadelko*; **przerziadło** 'lustro': *przerzieć* (się); *lusterecko cyl'i pšeržadu* 34W, 37, 58M, 85, por. *przerziadlko*; **przezieradło** 'lustro': *przezierać* (się); *pšežeradu* 61, por. *przezieradelko*; **przeżradło** / **przeżradło** 'lustro': *przeżreć* (się) 'przejrzeć'; *pšežradu* 57, por. *przeżradelko*, *przeżradlko*; **przykrywadło** 1/ 'przykrywka osłaniająca otwór między kijem a wierzchem maślnicy', 2/ 'wierzchnia część maślnicy', 3/ 'to, czym się przykrywa': *przykrywać*; 1/ *pšykryvadu* 27, *pšykryvadu* 22, 31, *przykrywadlko* 2/ *pšykryvadu* 26M, 27, *pšykryvadu* 14, 15L, 22, 31, 80, por. *przykrywka*; **rozpiadło** 'listwa poprzeczna utrzymująca napięte płótno w warsztacie': *rozpierać*; *rospiradu* 93C; **smarowadło** 'coś do smarowania': *smarować*; *smarovadu* 15L, por. *smarówka*, *smarowidło*; **snowadło** 'przyrząd do snucia przędzy przed nawinięciem jej na krosna': *snować*; *snovadu* 1G, 12J, 15L, 19J, 20J, 30K, 91, 93C, 97S, 114, por. *snówka*, *snowadla*, *snowadel*, *snowidło*, *snowalnia*; **spuszczadło** 'kawałek płótna z frędzlami, do którego przywiązuje się osnowę przed rozpoczęciem tkania': *spuszczać*; *spuscadło* 15; **stojadło** 'podstawa maszyny': *stojąć*; *stoiadu* 15L; **swijadło** 'przyrząd do zwijania przędzy': *swijać* 'zwijać'; *sfiadu* 76, 82, por. *swijadlko*; **śnurowadło** 'sznurowadło': *śnurować* 'sznurować'; *śnurovadu* 15, *zervadu še śnurovadu* 16S, *śnurovadu* 19, 19J, 24S, 32K, 93, por. *śnurówka*, *śnurowadel*; **umywadło** 'umywalnia, umywalka': *umywać*; *umyvadu* 15L, por. *umywalka*; **uwiązadło** / **uwiązadło** 'rzemyk u cepa, łączący kapę bijaka z kapą dzierzaka': *uwiązać*; *uŋvzadu* 59, *uŋvzadu* nom. pl. 30K, / *uŋvzadu* 43, por. *uwiązak*, *uwiązanie*; **wiązadło** 'rzemień u cepa, łączący kopicę dzierzaka z kopicą bijaka': *wiązać*; *ŋvzadu*

34W, *vižadlo* 31J, por. wiązanie; **wieszadło** ‘wieszak’: wieszać; *vesadyo* 15L, *visadyo* 93C, por. wieszak; **wijadło** ‘obracający się na podstawie krzyżak, za pomocą którego przewija się nici’: wijać ‘nawijać, przewijać’; *vižodyo* 93C, *vižadua sum na kožeuku, mušom byž duuge na metr* 19J, *vižadua* 1G, 15T, *vižadla* 15, 18, por. wijadłka, wijadelfka, wijaczki, wijak; **wytrząsadło** ‘widły do przetrząsania słomy’: wytrząsać; *vytšosadyo* 15L; **zamykadło** ‘kłodka lub skobel do zamykania’: zamykać; *zamykaduo* 15L, por. zamykanie; **zapinadło** ‘sprzączka’: zapinać; *zapinadla* nom. pl. 90; **zawiazadło** ‘rzemień cepa łączący kapicę dzierzaka z kapicą bijaka’: zawiązać; mp. 708; **zwijadło** ‘narzędzie do zwijania nici’: zwijać; *zvižaduo* 15L, 117, por. zwijadłko, zwijadłka.

-idło/-ydło:

bawidło ‘zabawka’: bawić (się); *baviduo*, 25B, por. bawidłko; **bielidło** ‘proszek do prania’: bielić; *bel'iduo* 1B, 15, 15L, 30K, 34, 93C; **cadzidło / cedzidło**: cadzić ‘cedzić mleko’ / cedić; *byuo take cažiduo* 90P, / *cežidlo, povqška* 87, por. cedzak; **czernidło / czerznidło** ‘czarna pasta do butów’: czernić; *cernodyo* 15L, *cyrniduo* 13S, / *cežniduo* 15L, *posmaruj se buty cežniduym, to ci bedum šfěceuy* 15T; **gasidło** 1/ ‘długi kij z czapeczką do gaszenia świec w kościele’, 2/ ‘gaśnica’: gasić; 1/ *gašiduo* 15L, 2/ *gašiduo* 90P, por. gaśnica; **gładzidło** ‘zgrzebło, szczotka do czyszczenia koni’: gładzić; *guažiduo* 15L; **golidło** ‘przyrząd do golenia’: golić; *goliduo* 15L; **kadzidło**: kadzić; *kažidlo* 15, *kažiduo* 15L, *zapažnauo kažiduo s kaželnicy* 16S, *kažiduo* 25P; **kropidło**: kropić; *kropodyo* 1B, 1G, 12J, 13Op, 15L, 15T, 16S, 19J, 20J, 24, 93C, *pokropiuj jak kšonc kropiduem* 30K; **krzesidło** ‘krzesiwo, narzędzie stalowe do uderzania w krzemień’: krzesać; *kšešidlo* 28, 77, 87, 90, *kšešiduo* 32, 38, 49, 80, 92, 95, 96, 98S, *kšešiduo* 56, *kšešiduo* 33, *kšešiduem* 60, por. krzesiadło, krzesowidło, krzesiwo; **maidło** ‘zielone gałązki, tatarak służący do ozdoby mieszkań na Zielone Świąta’: maić; *mojiduo tak požne v domu, ze zatyko* 25P, 83B, 98; **mazidło** ‘smar do smarowania osi wozu’: mazać; *mažiduo* 15L, por. mazia, maž; **niesidło** ‘kładziony na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader’: nieść; *nešidla* nom. pl. 26M; **nosidło** ‘kładziony na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader’: nosić; *nošiduo* 1G, 24S, 93C, *n^oošidlo* 24, *nošid^uuf* gen. pl. 11, por. nosiółka, nosionka, nosiłki, nosiołki, nosidla; **opasidło** ‘pasek do przywiązywania włókna na kręzółku’: opasać; *opašiduo* 83; **ostrzydło** ‘kamień do ostrzenia’ ostrzyć; *ošišyduo* 13Op; **pobidło** ‘rama warsztatu tkackiego, w której umieszczona jest płocha, służy do przybijania wątku’: pobić; *pobidua* 13S, 15T, 34W; **poidło**: poić; *do vody poižiduo* 90P; **prawidło** ‘drewniana forma stopy, na której robi się buty: prawić ‘naprawiać’ [Boryś, 2006]; *praviduo* 15J, 72D; **skrzesidło** ‘krzesiwo’: skrzesać; *skšešiduo* 19, 97, por. skrzesiwo; **smarowidło** ‘smar, to, czym się smaruje’: smarować; *smarovidlo* 15, 88, *smaroviduo* 1G, 15L, *smaroviduo do voza* 104, por. smarówka, smarowadło; **snowidło** ‘przyrząd do snucia przędzy przed nawinięciem jej na krosna’: snować;

sno'viduo 15L, por. snówarka, snowadla, snowadel, snowadło, snowalnia; **stawi-dło** 'zastawa budowana z cegieł czy kamieni dla podniesienia poziomu wody przy młynie': stawić 'zatrzymać, wstrzymać, zatamować'; *sta'viduo* 10, 10M, 19, 20, por. stawidła; **stapidło** 'żelazne zakończenie strzemion': stąpić 'postawić nogę' [Boryś, 2006]; *srom'pidua* 25B; **straszydło** 'strach na wróble': straszyć; *strasydño* 17; **toczydło** 'obracany korbą okrągły kamień do ostrzenia narzędzi': toczyć; *tocyduo* 15L, por. toczak, tocznik, toczalnik, toczelnik; **wędzidło** 'kielzno, pręt metalowy przy uździe, wkładany koniowi do pyska dla kierowania nim': wędzić 'łowić ryby' [Brückner, 1993], *vyń'židuo kuaže še f pysk* 121, *vń'židuo* 13S, *vǎ'židuo* 13Op, *veń'židuo* 30K, *veń'židło* 24, 25, *ve'židuo* 15L, 15T, 24S, 25P, 34W, *ve'židło* 15, 43B, 58M, 63G, 63Ł, *vyń'židuo* 28D, 72D, 114, 121, *vyń'židło* 26M, 31J, 81, *vy'židuo* 6T, *vyń'židuo* 1G, 10M, 19J, 20J, 42B, 71, 87S, 93, 93C, 117, por. wędzidła; **wodzi-dło** 'kielzno, pręt metalowy przy uździe, wkładany koniowi do pyska dla kierowania nim': wodzić; mp. 776.

-owidło:

Rozszerzony formant -owidło ustalono w formacji – **motowidło** 'przyrząd do ręcznego nawijania przędzy z wrzeciona': motać; *moto'viduo*, *mota-uo še pšynže na pšońžona* 121, *mote'viduo* 1, *moto'vodło* 15, 16, 18, 19, 23, 25R, 27, 36, 41, 63G, 64, 72, 73, 74, 75, 77, 80, 81, 87, 88, 89, 90, 93C, *m^ooto'viduo* 34, 38, 39, 40, 42, 50Z, 52, 62, 65, 66, 93, 97, *m^ooto'vidło* 24, 25, 33, 37, 53, 57, 63, *m^oot^oo'vodło* 31J, *m^oot^oo'vidło* 26M, *m^oot^oo'vidłö* 43B, *m^oot^oo'viduo* 43, *mot^oo'viduo* 37, *m^ooto'viduoë* 44, *m^ooto'vid^o* 29, *moto'vidłö* 45, *m^oote'vidłö* 46, 47, *m^oot^oo'viduoë* 50, 55, *m^ooto'viduoë* 48, *m^oot^oo'viduo* 49, *m^oot^oo'vidue* 59, *moto'viduo* 3, 6T, 10, 11, 12, 12J, 13, 13Op, 15L, 15T, 19, 19J, 20, 20J, 21, 22, 23, 24S, 25B, 26, 28, 30, 30K, 31, 32, 34W, 35, 42B, 51, 56, 57, 58M, 60, 61, 72D, 76, 78, 82, 83, 83B, 84, 85, 86, 87S, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 98S, 99, 100, 114, 117, por. motaczka, motak, motowidłko.

Jego podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na -a-, por. motać. Formacje wariantywne dla omawianej przytoczono przy okazji omawiania nazw o wykładnikach: -aczka, -ak, -idlko. Wszystkie one odnoszą się w gwarach do tego samego desygnatu 'przyrządu do ręcznego nawijania przędzy'.

-dła (pl.t.):

Formant powołuje nazwę należącą do plurale tantum – **bidła** 'rama warsztatu tkackiego, w której umieszczona jest płochą; służy do przybijania wątku': bić; *puoça v biduaç* 82, *bidua varstatu tkackego* 25R, *bidła* 13, 15, 19, 20J, 24, 72, 74, 75, 77, 79, 81, 87, 88, 90, *bidła* 9, *bidua* 1B, 1G, 6T, 10M, 15T, 19J, 20, 30K, 76, 78, 79, 80, 83, 83B, 84, 88, 91, 92, 93, 93C, 94, 95, *bidua*, *vidua* 86. Funkcjonuje ona w tym samym znaczeniu, co powołany za pomocą formantu -dło, występujący w liczbie pojedynczej, rzeczownik – bidło.

-idla (pl.t.):

Formant ustala formacje należące do plurale tantum. Derywaty kształtowane są w oparciu o czasowniki o tematach na *-i-* zarówno niedokonane, por. *nosić*, *węździć*, jak i dokonane, por. *stawić*, oraz czasownik atematyczny, por. *powić*.

Nazwy: **nosidla**, **stawidla**, **węździdla** przytoczono już jako wariantywne dla ich odpowiedników derywowanych formantem *-idło*, por. *nosidło*, *stawidło*, *węździdło*, poza tym: *-ółka*, por. *nosiółka*, *-onka*, por. *nosionka*, *-ilki (pl.t.)*, por. *nosiłki*, *-ółki (pl.t.)*, por. *nosiolki*.

nosidla 'kładziony na ramiona drążek do noszenia konewek, wiader': *nosić*; *nośidla* 63G, 79, 85, 89, 90, *nośidła* 11, 13Op, 19, 28D, 43, 57, 71, 72D, 78, 82, 85, 87S, 93C, 104, 117, *nośidła na peune vadera vody* 90P, por. *nosiółka*, *nosionka*, *nosiłki*, *nosiolki*, *nosidło*; **powidla** 'bidła, część warsztatu tkackiego': *powić* 'pobić, uderzać'; *f povidlaχ* 89; **stawidla** 'zastawa budowana z cegieł czy kamieni dla podniesienia poziomu wody przy młynie': *stawić* 'zatrzymać, wstrzymać, zatamować'; *stavidla* 15, por. *stawidło*; **węździdla** 'kielzno, pręt metalowy przy uździe, wkładany koniowi do pyska dla kierowania nim': *węździć* 'łowić ryby' [Brückner, 1993]; *veźidła* 20J, *vaźidla* 23, *vyňžidła* 1G, *veňžidła* 19, 76, 82, 91, 95, 100, *veňžidła* 98, *veňžidla* 75a, *vežidła* 20J, *viňžidła* 85, *viňžidla* 71, *vynžidła* 83B, *vynžidła* 86, *vyňžidła* 73, 77, 78, 80, 83, 94, 95, 96, 97, 99, 104, *vuňžidla* 20, 72, 79, 82a, 84, 87, 90, *vyňžidla* 25R, 74, 75, 88, por. *węździdło*.

-ina:

W obrębie omawianej wartości kategoryjnej formant *-ina* wskazano wyłącznie w derywacie – **okładzina** 'deska przybita z zewnątrz do futryny i do ściany': *okładać*; *uokuažina* 15L, 30K, *okuažiny* nom. pl. 93C. Jego podstawą jest czasownik niedokonany, prefiksalny o tematycznym *-a-*.

Nazwa odnosi się do desygnatu o strukturze materii – deski, która wykorzystywana jest do określonych przez czasownik motywujący czynności.

-izna:

Formant tworzy jedną nazwę o znaczeniu środka czynności, która odnosi się do substancji określanej znaczeniem czynności – **trucizna**: *truć*; *trućizna* 15, 15L, por. *trutka*. Formalną podstawą derywatu jest czasownik atematyczny, niedokonany. W tej samej funkcji w gwarach występuje nazwa o formancie *-ka*, por. *trutka*.

Na gruncie ogólnopolskim derywatu odczasownikowe o tym sufiksie stanowią klasę nieproduktywną, poza formacjami instrumentalnymi kształtują rzeczowniki o wartości kategoryjnej nazw miejsc, obiektów, czy rezultatów czynności (por. Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 245).

-ona:

Formant ustala derywat – **spona** 1/ 'połączenie nosów płóz w saniach', 2/ 'miecz drabiny wozu, listwa łącząca na końcu drągi drabiny siennej wozu',

3/ 'listwa łącząca słupki brony drewnianej, 4/ 'listwa łącząca zewnętrzne słupki brony', 5/ 'pozioma deseczka na wierzejach', 6/ 'poprzeczny drag w płocie przybity do słupów': *spiać*; 1/ *spuna* 6T, por. *sponka*, 2/ *spony* nom. pl. 24S, por. *sponka*, 3/ *spuny* nom. pl. 12J, por. *sponka*, 4/ *spuny* nom. pl. 13Op, 5/ *spona* 19J, 24S, *spuna* 15, 25B, 6/ *spuny* nom. pl. 15. Określa on proste przyrządy stanowiące elementy składowe większych przedmiotów, np. *sań*, *wozu*, *brony*, *wierzei*, *plotu*. Formalnie przeznaczenie nazywanych desygnatów wyraża czasownik motywujący – dokonany, atematyczny. Dokonany aspekt podstawy sugerować może rezultatywny charakter ustalonej nazwy odnoszącej się do desygnatów wykorzystywanych jednorazowo, zgodnie z ich przeznaczeniem.

-an:

W formacjach dewerbalnych formant *-an* jest notowany od czasów prasłowiańskich, głównie jednak w derywatach o wartości kategorialnej osobowych wykonawców czynności, także tych o zabarwieniu emocjonalnym, rzadziej natomiast wskazywany jest wśród nazw instrumentalnych (Sławski, 1974: 130). W gwarach sufix zachował się w derywacie **dzierzgan** 'żelazny grzebień do obrywania główek lnu': *dzierzgać* 'obrywać główki lnu z siemieniem od łodyg; *żiżgon* 19, *żiżgun* 93C, por. *dzierzgacz*, *dzierzgi*, *dzierzgaczka*. Jego podstawą jest czasownik niedokonany, o temacie na *-a-*.

Formacje wariantywne dla omawianej kształtują w oparciu o tę samą podstawę formanty: *-acz*, por. *dzierzgacz*, *-i* (*pl.t.*), por. *dzierzgi*, oraz *-aczka*, por. *dzierzgaczka*.

-nia:

Notowany głównie w derywatach odczasownikowych formant *-nia* odpowiada za powoływanie formacji o znaczeniach lokatywnych i instrumentalnych, przy czym często na gruncie ogólnopolskim dochodzi do neutralizacji różnicy pomiędzy *nomen loci* i *nomn instrumenti* (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 251–252). Zanotowane jako gwarowe formacje na *-nia* określono jako nazwy wyłącznie instrumentalne: **magłownia** 'magłownica z wałkiem': *magłować*; *magłovnío* 15L, por. *magłownica*; **odkładnia** 'część pługa, która odkłada ziemię': *odkładać*; *otkuadnia* – *deska puuga* 99, *otkuadnio* 25B, 87S, *otkuadnio* 92, por. *odkładnica*; **wiejnia** 'maszyna do oddzielania plew od zboża': *wiejać* 'wiać'; *veijnia* 71B, 72D, por. *wiejka*, *wiejarka*, *wiejarnia*; **wrótnia** 'wierzeja, jedno z dwu skrzydeł drzwi w stodole': *zawrzeć* 'zamknąć' ≤ **verti* [Boryś, 2006, s.v. wrota]; *vruťnia stodouy* 86, *jednom vruťniom še otvoży* 24, *vruťnia* 6T, 11, 28D, 41, 71, 74, 75, 86, 87S, 89, 90P, 100, *vruťnia* 43, 43B, 52, *vruťnio* 1B, 12J, 15, 15T, 16S, 17, 19, 19J, 20J, 23B, 24, 24S, 26K, 30K, 42B, 58M, 63Ł, 72, 73, 75, 76, 77, 79, 82, 83, 84, 88, 90, 91, 92, 93, 93C, 95, 98, 117, *vruťnie* 63G, por. *wrotnica*, *wrotówka*; **zakładnia** 'deska tylna wozu': *zakładać*; *zakuadnia* 80. Wyrażają one proste urządzenia, ich elementy, wykorzystywane zarówno w pracach domowym, jak i gospodarskich.

Podstawami omawianych derywatów są czasowniki niedokonane, prefiksalne i nieprefigowane o tematach na: *-a-*, *-owa-*, *-eja-*.

Paralelnie w tej samej funkcji semantycznej w gwarach funkcjonują nazwy o sufiksach: *-nica*, por. **magłownia** / magłownica, **odkładnia** / odkładnica, **wrótnia** / wrótnica, *-ka*, por. **wiejnia** / wiejka, *-arka*, por. **wiejnia** / wiejarka, *-ówka*, por. **wrótnia** / wrotówka, *-arnia*, por. **wiejnia** / wiejarka.

W gwarach formant w tej funkcji potwierdzają pojedyncze przykłady (por. Górnowicz, 1967: 51; Bąk, 1968: 81; Kowalska, 1975: 57; Jaros, 2009: 126).

-alnia:

Formant notowany jest głównie w formacjach dewerbalnych, którym nadawane jest znaczenie instrumentalne bądź lokatywne (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 254–256; Kreja, 2002(c)). Podobnie jak w derywatach na *-nia*, tu również może dochodzić do znoszenia różnic znaczeniowych między znaczeniem środka i miejsca czynności (patrz *-nia*, s. 197). Zanotowane jako gwarowe derywaty: **snowalnia** ‘przrząd do snucia przędzy przed nawinięciem jej na krosna’: *snować*; *snovalńia* 4, por. *snówarka*, *snowadła*, *snowadel*, *snowadło*; **tkalnia** ‘warsztat tkacki’: *tkać*; *tkalńio* 15L; **wialnia** 1/ ‘szufla do wiania zboża’, 2/ ‘maszyna do oddzielania plew od zboża’: *wiać*; *wałńio*, *sufel* ‘łopatka do wiania’ 73, 2/ *wałńia* 87S, 117, *wałńia* 1B, 1G, 11, 12J, 15L, 15T, 25B, 73, *wałńio* 14, *po wałńio* 52 funkcjonują jako wyłącznie nazwy narzędzi. Odnoszą się do desygnatów związanych z tkactwem bądź obróbką zbóż.

Omawiane formacje są ustalone w oparciu o czasowniki niedokonane na *-a-*, por. *tkać*, *wiać* oraz *-owa-*, por. *snować*. Tylko dla derywatu **snowalnia** wskazano w gwarach struktury wariantywne o tym samym czasowniku motywującym i formantach: *-arka*, *-adla*, *-adel*, *-adło*.

Analogiczne rzeczowniki sporadycznie potwierdzane są w gwarach (por. Szymczak, 1961: 178, Górnowicz, 1967: 51; Warchoń, 1967: 146; Chłodzińska-Świątecka, 1972: 177; Kowalska, 1975: 54; Jaros, 2009: 126–127).

-arnia:

Formant *-arnia* w opracowaniach słowotwórczych poświęconych polszczyźnie ogólnej określany jest głównie jako wykładnik znaczeń lokatywnych o motywacjach zarówno czasownikowych, jak i rzeczownikowych / przymiotnikowych (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 256–260, Kreja, 2002(d)). Znaczenia instrumentalne natomiast przytaczane są sporadycznie także w omówieniach poświęconych leksyce gwarowej (por. Szymczak, 1961: 178, Dobrzyński, 1967: 35; Górnowicz, 1967: 51–52; Warchoń, 1967: 144; Malec, 1976: 30; Jaros, 2009: 127–128; Sierociuk, 2012: 341–342). W gwarach zanotowano: **młocarnia** ‘maszyna do młócenia’: *młócić*; *młocarńia* 14, *młocarńia* 57, *młocarńio* 19, 19J, 117; **młockarnia** ‘maszyna do młocki, młócenia’: *młocka* ‘młócenie’; *młockarńio* 15, *młockarńia* 72D, *młockarńio* 10, 10M,

15L, 15T, 26K, *młockarńom* 19; **wędzarnia**: wędzić; *vežarńa* 34W, *vežarńo* 15L, *vynžarńo* 28D, *vyžarńo* 52, *byuy iag ve vynžarńi* 104, por. wędzarka; **wiejarnia** ‘maszyna do oddzielania plew od zboża’: wiejać; *vejarńo* 71B, 83B, 92, 93, *vijarńo* 19J, 24S, por. wiejka, wiejarka, wiejnia. Podstawami omawianych derywatów są czasowniki niedokonane na *-i-*, por. młócić, wędzić, *-eja-*, por. wiejać. W przypadku nazwy – **młockarnia** – znaczenie motywującej wyrażone jest przez rzeczownik o czynnościowym znaczeniu, por. młocka ‘młócenie zboża’: młócić (patrz. s. 37).

Rzeczowniki na *-arnia* funkcjonują jako nazwy maszyn rolniczych, por. **młocarnia**, **młockarnia** ‘maszyna do młócenia’, **wiejarnia** ‘maszyna do oddzielania plew od zboża’, bądź urządzeń gospodarskich, por. **wędzarnia**.

Struktury wariantywne dla derywatów na *-arnia* ustalane są przez formanty: *-ka*, por. **wiejarnia** / wiejka; *-arka* (patrz Sierociuk, 2012: 341–342), por. **wędzarnia** / wędzarka, **wiejarnia** / wiejarka; *-nia*, por. **wiejarnia** / wiejnia.

-anie:

Formant *-anie*, podobnie jak *-enie*, określane jest przede wszystkim jako wykładnik derywatów transpozycyjnych o wartości kategorialnej nazw czynności. Ustalone w procesie konkretyzacji znaczeń pierwotnych nomina instrumenti na *-anie* stawiają formant w innej – mutacyjnej – funkcji derywacyjnej. Opisywany w relacjach z czasownikami podstawowymi odpowiada za kształtowanie nowych, m.in. instrumentalnych wartości kategorialnych (por. Doroszewski, 1946; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 267; Szymczak, 1961: 178–179; Chludzińska-Świątecka, 1972: 177; Malec, 1976: 25–26; Jaros, 2009: 128–129). Jak podaje Tadeusz Malec niekiedy ten proces konkretyzacji jeszcze całkowicie się nie dokonał i te struktury występują jednocześnie w charakterze orzeczeniowym i podmiotowym (Malec, 1976: 25), por. **odzianie**, **wdzianie** ‘odzień, ubranie’ i ‘ubieranie się’, **wiązanie** ‘konstrukcja podtrzymująca dach, połączenie dwu bron, rzemień łączący kapić dzierzaka z kapić bijaka’ i ‘czynność wiązania’, **zamykanie** ‘zamknięcie, rodzaj zamka’ i ‘czynność zamykania’, **zginanie** ‘zgięcie, przegub’ i ‘czynność zginania’ (patrz N Acc., s. 61).

Ustalone jako formacje instrumentalne derywaty na *-anie* są kształtowane w oparciu o czasowniki niedokonane prefigowane i nieprefigowane na: *-a-*, por. podporać, trzymać, wiązać oraz na *-ywa-*, por. nakrywać. Taki sam jest udział czasowników dokonanych, prefigowanych z przyrostkiem tematycznym *-a-*, np.: odziać, przywiązać, ubrać.

Nazwy odnoszą się do prostych desygnatów, np. **podpieranie**, **trzymanie**, **zamykanie**, najczęściej o strukturze materii, np. **nakrywanie**, **odzianie**, **uwiązanie**, nawet służą określeniu części ciała, por. **zginanie**.

Struktury wariantywne dla omawianych ustalają derywaty z wykładnikami: *-a*, por. **podpieranie** / podpora, *-acz*, por. **podpieranie** / podpieracz, *-ka*, por.

podpieranie / podpórka, **zginanie** / zginka, -ak, por. **uwiązanie** / uwiązak, -ek, por. **podpieranie** / podpórek, -adło, por. **uwiązanie** / uwiązadło, **wiązanie** / wiązadło, **zamykanie** / zamykadło, -enie, por. **odzianie** / odzienie.

nakrywanie 'rozpostarty snop do nakrywania kopicy siana': nakrywać; *kapelus do nakrywańo śana* 11; **odzianie** 'odzienie, ubranie': odziać; *ożanie* 10, *ożanie* 11, por. odzienie, por. też N Acc.; **podpieranie** 'podpórka': podpieać, por. podpora, podpieacz, podpórka, podpórek; **przywiązanie** 'umocowanie z gałązek wierzby, którymi przywiązuje się snopki do dachu oblamówki, wiatrówki': przywiązać; *pśyŵzańe na oblamufce, na ŵatruŵce* 72; **trzymanie** 'rączka do chwycenia dłońmi': trzymać; *tśymane do ryńku* 20B, 91, *runcki do tśymane* 74; **ubranie** 'odzież': ubrać (się); *za ślubne ubrańe zapuaciu drogo* 16S, *ubrańe* 15L, 121, *ubrańe* 1G, 12J, 13Op, 15, 15T, 17, 19, 19J, 20, 20J, 25B, 26, 28, 28D, 29, 31, 31J, 32K, 35, 43, 43B, 57, 60, 61, 77, 83B, 93, *ubrańe* 10M, 11, 21, 23, 27, 30, 32, 42, 44, 50Z, 51, 52, 53, 54, 57, 58, 58M, 61, 63G, 64, 71, 72, 72D, 75, 83B, 88, 95, 97, *ubrańe* 4, 13Op, 17, 23P, por. ubranko (N Dem., s. 306); **uwiązanie** 'rzemyk u cepa, łączący kapę bijaka z kapą dzierzaka': uwiązać; mp. 708, por. uwiązak, uwiązadło; **wdzianie** 'ubranie': wdziać 'ubrać, włożyć'; *ŵżońe* 52, 62, 63G, 90, por. N Acc.; **wiązanie** 1/ 'konstrukcja podtrzymująca dach', 2/ 'połączenie dwu bron', 3/ 'rzemień łączący kapić dzierzaka z kapić bijaka'; wiązać; 1/ *robi ŵzańe na ŵobore* 104, 2/ mp. 665, 3/ mp. 708, por. wiązadło, por. też N Acc.; **zamykanie** 'zamknięcie, rodzaj zamka': zamykać; *zamykańe do kuŵenki nove zrobiu* 30K, por. zamykadło, por. też N Acc.; **zginanie** 'zgięcie, przegub': zginać; *na zginańu* 104, por. zginka, por. też N Acc.

-enie:

W tych samych okolicznościach co formacje na -anie, w znaczeniach instrumentalnych ustaliły się derywaty o sufiksie -enie (patrz -anie, s. 199; por. Doroszewski, 1946; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 267–268; Kleszczowa, 1998: 130, 132; Szymczak, 1961: 179; Dobrzyński, 1967: 15; Chludzińska-Świątecka, 1972: 177; Malec, 1976: 40; Jaros, 2009: 129–130). Formacjami gwarowymi łączącymi prymarną funkcję czynności i wtórnie nadane mu znaczenie środka czynności są: **kraszenie** 'omasta' i 'czynność kraszenia', **obleczenie** 'ubranie' i 'czynność ubierania', **siedzenie** 'to, na czym siedzi się w saniach, część kosiarki, na której siedzi prowadzący maszynę' i 'czynność siedzenia'.

Formalnymi podstawami omawianych derywatów są czasowniki niedokonane prefiksalne z przyrostkami tematycznymi: -a-, por. oblekać, ozdabiać, powlekać, pożywiać, -e-, por. siedzieć, -i-, por. krasić oraz dokonane prefiksalne na -a-, por. odziać, -i-, por. ogrodzić, zagrodzić.

Sufiksami ustalającymi formacje wariantywne dla omawianych są: -a, por. **ozdobienie** / ozdoba, -anie, por. **odzienie** / odzianie oraz -iwo, por. **kraszenie** / krasivo.

Derywaty na -enie funkcjonują jako nazwy: substancji, materii, prostych przedmiotów wykorzystywanych w codziennym życiu mieszkańców wsi.

kraszenie ‘omasta’: krasić ‘omaszczać potrawę tłuszczem’; *krosyńe śe smazy* 42B, por. *krasiwo*; **obleczenie** ‘ubranie’: oblekać ‘ubierać’; *obleceńe* 71, *oblíceńe* 94, *oblecyńe* 83, 104, *obleceńe* 5, 38, *oblecyńe* 15L, 48, *kośćelne oblecãńe* ‘ubranie niedzielne’ 4, por. N Acc.; **odzienie** ‘ubranie’: odziać; *ożeńe* 59, *ożãńe* 5, *ożińe* 12J, 44, 93C, *do ożeńo* 90P, por. *odzianie*; **ogrodzenie** ‘plot’: ogrodzić; *uokulńik – uogrożyńe dlo bydu* 104, *uogrożyńe* 19J, 72D, 87S, 114, *ńe było uogro-żdńo* 14, por. N Loc.; **ozdobienie** ‘omasta, tłuszcz dodawany do potraw’: ozdabiać; mp. 628; por. *ozdoba*; **powleczenie** ‘bielizna pościelowa, to czym się powleka pościel’: powlekać; *povleceńe* 117, *povlecyńe* 15L, 25B; **pożywienie**: pożywiać (się); *pozyvińe* 89; **siedzenie** 1/ ‘to, na czym siedzi się w saniach’, 2/ ‘część kosiarki, na której siedzi prowadzący maszynę’: siedzieć; 1/ *śeżyńe* 1G, 19J, 30K, 72D, *bo śeżyauy s teuu na śeżyńu* 11, 2/ *śeżyńe* 72D, 93, por. N Acc.; **zagrodenie** ‘rodzaj płotu z poziomo ułożonych żerdzi’: zagrodzić; *zagrożyńe* 72D.

-eń:

Formant wskazano w derywatach: **brodzień** ‘sieć’: brodzić; *brożeń* 20J, por. N Sub.; **człapień** 1/ ‘pedał kołowrotka’, 2/ ‘łapka na szczury’: człapać; 1/ mp. 642, 2/ mp. 591, por. *człapiec*, *człapacz*, *człapak*, *człapek*. Ich podstawami są czasowniki niedokonane na *-i-*, *-a-* (por. Gaertner, 1934: 274–275).

Tylko dla formacji **człapień** zanotowano struktury wariantywne na: *-ec*, por. *człapiec*, *-acz*, por. *człapacz*, *-ak*, por. *człapak*, *-ek*, por. *człapek*. Derywaty te łączą funkcję instrumentalną z atrybutywną wynikającą ze znaczenia leksykalnego czasownika podstawowego, por. *człapać* ‘uderzać wydając charakterystyczny dźwięk’.

-o:

Paradygmatyczny formant *-o* sporadycznie kształtuje derywaty o motywacjach czasownikowych (por. Waszakowa, 1993: 94–95). W gwarach wskazano go tylko w nazwie **kielzno** ‘wędzidło, pręt metalowy przy uździe, wkładany koniowi do pyska dla kierowania nim’: kielznać ‘zakładać koniowi wędzidło’; *kelzno zalożyć* 72, *keuzno* 1B, 6T, 12J, 13Op, 19, 23, 30K. Został ustalony w oparciu o czasownik niedokonany na *-ać*.

-ar:

Formacje o tym sufiksie należą do nielicznych. Powołane od podstaw werbalnych wyrażają m.in. nazwy narzędzi (por. Gaertner, 1934: 286). W gwarach derywaty na *-ar* nazywają proste urządzenia funkcjonujące samodzielnie, por. **dźwigar**, bądź jako elementy bardziej skomplikowanych urządzeń, por. **ciagar**. Formacje motywowane są przez czasowniki niedokonane, nieprefigowane na *-ać*: **ciagar** ‘jeden z żelanych prętów łączący stelwagę z przodem wozu’: ciągać; *ćongory* nom. pl. 93C; **dźwigar** ‘belka podtrzymująca część budowli’: dźwigać; *źvigar* 15L.

-as:

Sporadycznie łączonemu z podstawami czasownikowymi formantowi *-as*, poza mutacyjną, przypisywana jest także funkcja stylistyczna (Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 288). W gwarach ustala nazwę **dziabas** 'narzędzie do zrzucania nawozu z fury': *dziabać*; *đabas z voza śćonga* [gnui] 82, por. *dziabacz*. Motywowany jest przez czasownik niedokonany o temacie na *-a-*. W tej samej funkcji zanotowano derywat o formancie *-acz*, por. *dziabacz*.

-ot:

Derywat o tym sufiksie – **kłopot** 'deska, w której tkwi górny koniec młonu': *kłapać*; *kłopot* 64, 90 – ze względu na znaczenie leksykalne włączono do kategorii nazw środków czynności. Znaczenie motywujące jednak wyraźnie wskazuje na jego atrybutywny charakter. Formalną podstawą rzeczownika jest zatem czasownik dźwiękonaśladowczy, niedokonany na *-ać*.

-awa:

Formant ustala nazwę **sikawa** 'sikawka, urządzenie do gaszenia pożaru': *sikać*; *mel'i śikovy* 104, por. *sikawka*. Powołano ją w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na *-a-*. W tej samej funkcji w gwarach występuje nazwa o sufiksie *-ka*, por. **sikawa** / *sikawka*.

-ew:

Sufiks wyodrębniono w nazwie **żagiew** 'hubka w krzesiwie': **žagati* 'palić, spalać' [Boryś, 2006, s.v. *żagiew*]; *žāgēf* 50Z, *do žogŕe še kšesaŕo* 13S, *do žāgŕe* gen. sg. 61 – w oparciu o jego historyczną podstawę.

Rzeczownik odnosi się do desygnatu o strukturze materii, stanowiącego element narzędzia służącego do rozpalamia ognia, używanego dawniej nie tylko w gospodarstwie.

-iwo/-ywo:

Obecnie mało produktywny formant *-iwo/-ywo* w gwarach kształtuje formacje o instrumentalnej funkcji semantycznej (por. Gaertner, 1934: 250). Ich podstawami są czasowniki niedokonane, o tematach na *-i-*, por. *krasić*, *-a-*, por. *krzesać*, *oblekać* oraz dokonane o tematach na *-i-*, por. *okrasić*, *-a-*, por. *skrzesać*.

Rzeczowniki: **krasiwo**, **okrasiwo** wyrażają ten sam desygmat – 'omastę', podobnie **krzesiwo** i **skrzesiwo** występują w tej samej funkcji leksykalnej, różni je tylko struktura czasowników podstawowych – prefiksalna i nieprefigowana.

Formacje wariantywne dla derywatów na *-iwo*, powołano od tych samych podstaw za pomocą formantów: *-adło*, por. **krzesiwo** / *krzesiadło*, *-idło*, por. **krzesiwo** / *krzesidło*, **skrzesiwo** / *skrzesidło*, *-owidło*, por. **krzesiwo** / *krzesowidło*, *-enie*, por. **krasiwo** / *kraszenie*, **obleczywo** / *obleczenie*.

krasiwo ‘omasta, tłuszcz dodawany do potraw’: krasić ‘omaszczać potrawę tłuszczem’, *krašivo* 4, 9, 57, 87, 98, por. kraszenie; **krzesiwo**: krzesać; *kšesivo* 1, 1G, 6, 6T, 7, 10, 10M, 11, 12J, 14, 15L, 15T, 17, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 30K, 31, 32, 34, 34W, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 50, 50Z, 52, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 63G, 72, 75a, 76, 78, 79, 81, 84, 85, 90P, 91, 93, 93C, 95, 98, 99, *kšesivö* 42, 44, 65, *kšesiv#ö* 43, 43B, 55, *k'šesiv#o* 24, *kšesiv#o* 26M, 31J, *kšesivö* 61, *kšesali kšesivām* 13Op, *kšesivām* 4, 5, 9, 13, 14, 18, 61, por. krzesiadło, krzesidło, krzesowidło; **obleczywo** ‘ubranie’: oblekać ‘ubierać, wdziawać’; *oblecyvo* 50D, por. obleczenie; **okrasiwo** ‘omasta, tłuszcz dodawany do potraw’: okrasić ‘omaszczać potrawę tłuszczem’; *uokrašivo* 15L; **skrzesiwo** ‘krzesiwo’: skrzesać; *skšesivo* 75, 117, por. skrzesidło.

-y (pl.t.):

Paradygmatyczny formant -y wskazano w rzeczownikach dewerbalnych występujących wyłącznie w liczbie mnogiej: **schody**²⁸ ‘stopnie’: schodzić; *šxody* 1G, 15T, 17, 19, 19J, 24S, 30K, 93, 93C, 114, *šx#ody* 15, 25R, *do p'ivnicy vuaži še po šxodaχ* 16S, *suody* 104, por. schodki (N Dem., s. 306); **skręty** 1/ ‘śnice przednie’, 2/ ‘śnice tylne’: skręcać; 1/ *skrenty* 34W, *skrynty* 83, 2/ *skrety zadne* 57, por. skręta, skrętek, skręt.

Motywowane są znaczeniami czynności niedokonanych wyrażanych przez czasowniki o tematach na -i-, por. schodzić, -a-, por. skręcać (por. Waszakowa, 1993: 102–103).

Derywaty paradygmatyczne, -o:

Należą tu przede wszystkim derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego, dwie nazwy: **broń**, **maż** należą do deklinacji żeńskiej.

Podstawami formacji są czasowniki niedokonane, prefiksalne i nieprefigowane o sufiksach tematycznych: -a-, np. człapać, czołgać (się), dziobać, nasiekać, podciągać, zatykać, -i-, por. bronić, dzwonić, przelazić, nawozić, -owa-, por. lutować, -ewa-, por. odziewać, -ota-, por. **klekot**: klekotać, świergotać. Dla derywatów: **powęż**: powęzić, **pokarm**: pokarmić, **przypawąz**: przypawęzić, **przystrój**: przystroić, **staw**: stawić, **uchwył**: uchwycić wskazano jako podstawowe czasowniki dokonane na -i-/-y-.

Omawiane derywaty funkcjonują jako nazwy: narzędzi rolniczych, ich elementów, urządzeń wykorzystywanych w obróbce lnu, wełny, elementów garderoby, urządzeń gospodarskich, materii czy substancji wykorzystywanych w codziennych obowiązkach. Niektóre nazwy kształtowane są w oparciu

²⁸ Ze względu na temat pracy, mimo leksykalizacji znaczenia (rozluźnienia relacji ze znaczeniem motywującym), formację tę potraktowano jako pochodną i ustalono jej miejsce w bezpośredniej relacji z czasownikiem – schodzić.

o podstawy wyrażające czynności znamionujące, por. **klekot**: klekotać, **świergot**: świergotać, które decydują o ich, poza instrumentalnym, także atrybutywnym znaczeniu.

Te same funkcje semantyczne w gwarach powoływane są za pomocą formantów: *-a*, por. **maż** / mazia, **podkład** / podkłada, **sadz** / sadza, **śmig** / śmiga, **zatyk** / zatyka, **zawias** / zawiasa, *-a* (*pl.t.*), por. **skręt** / skręta, *-ica*, por. **miądel** / międlica, *-nica*, por. **przelaz** / przełaznica, *-acz*, por. **posmyk** / posmykacz, **zatyk** / **zatyk** / zatykacz, *-i* (*pl.t.*), por. **smyk** / smyki, *-ka*, por. **podkład** / podkładka, **przelaz** / przełazka, **zatyk** / zatyczka, *-ak*, por. **strach** / straszak, *-ek*, por. **przelaz** / przełazek, **skręt** / skrętek, **strach** / straszek, **świergot** / świergotek, **zakwas** / zakwasek, *-ło*, por. **śmig** / smigło, *-idło*, por. **maż** / mazidło, *-y* (*pl.t.*), por. **skręt** / skręty.

broń: bronić; *bruń*, 9, 15L; **człap** 'samolówka na tchórze': człapać; *cuapy* 13Op; **czołg**: czołgać (się) 'pełznąć'; *te cougi* nom. pl. 34, *couguf mel'i* 71, *pšy cougaf* 11; **dziób** 'szczeka ptaka': dziobać 'dziobać'; *žup* 6T, 10M, 11, 12J, 13Op, 15, 16S, 19J, 20, 23, 24, 24S, 30K, 32, 42B, 43, 43B, 50Z, 57, 58M, 63G, 88, 89, 92, 93C, 97, 98, *žup* / *žop* 17, *žobi* 5, *žobe žubym* 19, 20, 20J, 19, 20J, 25, 25R, 28D, 42B, 71, 72, 75, 75a, 79, 80, 81, 82, 83, 83B, 85, 86, 87, 90, 91, 93, 93C, 94, 95, 98, 100, *z žubamy* 60, 65; **dzwon**: dzwonić; *žvon na nož voła* 64, *žvon* 19, 24, 41, 43B, 78, 93, *žvun* 1B, 6T, 12, 12L, 13, 13S, 15L, 16, 16S, 17, 19, 19J, 20, 20J, 23, 23B, 25, 28D, 32, 41, 42B, 43, 50Z, 58M, 72, 73, 75a, 76, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 98 100, *žvona* gen. sg. 61, *žvuny* 26M, 83B, por. dzwonek (N Dem., s. 305), dzwoneczek (N Dem., s. 305); **klekot** 'deska, w której tkwi górny koniec młonu': klekotać; *klekot* 63G, por. N Acc.; **kroj** 'nóż pługa odcinający skibę w płaszczyźnie pionowej: kraj-, kroić'; *do gžońšela kraj* 80a, *kraj puuga* 85; **lut** 'stop do lutowania': lutować; *lut* 17; **maż** 'smar do smarowania osi wozu': mazać; *maż* 17, por. mazia, mazidło; **miądel** 'naczynie z jednym rowkiem do międlenia lnu': miądlić 'międlić, oczyszczać len z paździerzy'; *mondel* 77, 81, 89, por. międlica; **nasiek** 'topór ciesielski, większa siekiera': nasiekać 'nacinać'; *nāsek* 46, 50, 56; **nawój** 'wał w warsztacie tkackim, na który nawija się osnowę': nawijać; *novui* "ot puutna 19J, *navui* 1B, 20, 87S, 114, 121, *nāvui* 1, 24, 25R, 34, 34W, 38, 39, 43B, 80, *novui* 1B, 1G, 6T, 11, 12J, 13Op, 13S, 14, 15, 15L, 15T, 19, 20J, 24S, 25R, 28D, 30K, 42B, 72D, 75, 77, 81, 82, 83, 85, 88, 89, 90, 90P, 91, 92, 93, 93C, 95, 98, 99, 100; **nawóz** 'substancja chemiczna zawierająca składniki potrzebne roślinom do wzrostu': nawozić; *nav^oozy štucne* 117, *navus* 1B, 15, 15T, 19J, 20J, 25B, 30K, 72D, 83L, 93C, 114, *nāvus* 24, 49, *novus* 24S, 26K, 93, 104; **odzież** 'odzież, ubranie': odziewać (się); *ožef* 34W, *uožef* 39, 50Z, *uožef* 50, por. N Acc.; **powęż** 'drąg do przyciskania siana lub snopów na wozie drabiniastym': powęzić 'przyciskać linami położony na sianie czy zbożu poważ; *povys, povēs – iak še nakuaže dužom fure, to še povēži, povyži* 104; **podciąg** 1/ 'belka główna podtrzymująca belki poprzeczne pułapu', 2/ 'biegnąca wierzchem całej ściany budynku belka, na której opierają się krokwie dachu':

podciągać; 1/ *potćǫgi* nom. pl. 5, *potćonk belkovy* 81, *potćok* 15T, *potćonk* 71, 74, 75, 81, 87, 89, 92, 114, *potćonk* 1G, *potćonk* 72D, *p^ootćonk* 73, *potćunyk* 12J, 72, 76, 79, *potćũk* 1B, *potćynk* 75a, 2/ mp. 451; **podkład** 1/ 'poduszka założona pod chomąto', 2/ 'drzewo, na którym leżą szyny kolejowe': podkładać; 1/ *potkuũt* 38, *potklot* 15, 23, *potkuot* 13Op, 19J, 42B, 91, 2/ *potkuat* 1G, 117, *potkuot* 15T, por. podkłada, podkładka; **pokarm** 'jedzenie dla krów': pokarmić; *p^ookarm* 26M; **polyk** 'przełyk': polykać; *polyk* 72, 79, *pouyk* 74, 85, 104; **posmyk** 'listwa łącząca zewnętrzne słupki brony' [Brückner, 1993 posmyk 'ruch posuwisty, poślizg']: posmykać 'ślizgać się'; *posmyk* 58, *p^oosmyk* 47, 53, *posmyk okraǵni* 63, por. posmykacz; **powój** 'wał w warsztacie tkackim, na który nawijają się osnowy': powijać 'owijać, zawijać' [Bańkowski, 2000]; mp. 611; **przełaz** 1/ 'deska, przez którą przechodzi się przez płot', 2/ 'kładka, deska lub belka przerzucona przez strumyk dla przechodzenia na drugi brzeg': przełazić; 1/ *pšeuas* 11, 19J, 20J, *pšeuos* 15T, 2/ *pšelas* 41, *pšelas* 26M, por. przełaznica, przełazka, przełazek, por. też N Loc.; **przepust** 'kanał pod drogą lub torem, przeznaczony do odprowadzania wody': przepuszczać; *pšepust* 54; **przypawaz** 'drąg do umocowania siana lub zboża na wozie': przypawęzić 'umocować siano lub zboże na wozie przy pomocy pawęzu'; *pšypavqs* 25R; **przypór** 'rozporek': przypierać 'przyciskać, przylegać ciasno' [Bańkowski, 2000]; *pšypur* 65; **przysiek** 'podobne do siekiery narzędzie do wydłubywania dziur': przysiekać; *pšyšek* – *ǵak šekyra* – *do duubańo žur* 104, *pšyšek* 80, 86; **przystroj** 'ozdoba': przystroj-, przystroić; *pšystruǵ byl* 18, 83, por. N Acc.; **sadz** 'skrzynka z otworami, w którą wsadza się złapane ryby': sadzać; *sac / saža* 1B, por. sadza, por. też N Res.; **skręt** 'drewniana, rozwidlona część wozu, w której osadzony jest dyszel': skręcać; *skrent pšedni*, *pšy skreńće* 24, 25B, 41, 58, 74, 90, *skrynt* 15L, 77, 85, 93C, *skrent* 1B, *skret* 15, 63, *skrǵnt* 13S, *skret* 59, por. skręta, skrętek, skręty, por. też N Loc.; **smyk** 1/ 'smyczek do instrumentów strunowych', 2/ 'rzemień', 3/ 'połączenie słupków brony', 4/ 'rodzaj brony', 5/ 'krótkie drewniane sanki na drzewo': smykać 'przesuwać, ciągnąć, włóczyć' [Boryś, 2006]; 1/ *smyk* 1G, 8, 15L 34W, 50Z, por. smyczek, 2/ *na tǵm smyku* 61, 3/ *smyk* 61, 65, 4/ *to do pola, ǵag vozem ņe obrući* 99, 4/ *smyk*, *smyki* 87S, 93, por. smyki; **spust** 'spust u pługa': spuszczać; *spust* 82, por. N Loc.; **staw** 'ruchome połączenie kości': stawieć 'powodować, że coś stoi' [Boryś, 2006]; *staf* 'przegub dłoni' 19J, *nažyko na stavy* 30K, *stav* 17, 24S, 25R; **strach** 'kukła do odstraszenia wróbli': strachać 'straszyć częst'; *strax na wruble* 25R, *strax* 1G, 15, 17, 19, 19J, 30K, *strox* 93C, por. straszak, straszek; **strug** 1/ 'nóż z dwoma rączkami do strugania, do obdzierania kory z drzewa', 2/ 'dłuto na wygiętym pręcie, którym się struże kopyto pod podkowę', 3/ 'narzędzie do gładzenia desek': strugać; 1/ *struk* 19, 19J, 20J, 30K, 39, 72D, por. strużka, 2/ *struk* 1B, por. strużek, 3/ *struk* 93, 114; **śmig** 'skrzydło wiatraka': śmigać 'smagać, machać'; *śmik* 93C, 117, por. śmiga, śmigło; **świergot** 'gwizdek, zabawka do gwizdania': świergotać; *śfǵgot* 19J, por. świergotek; **uchwyty**: uchwycić; *uuxfyt* 15L; **upust** 'śluza do zatrzymywania wody': upuszczać; *upust* 83, **upust* 93C, *uupust* 1B; **wóz**: **vezti* 'wieźć' [Boryś, 2006, s.v. wóz], wozić; *vuz ǵeže*

43, *vuz* 1B, 1G, 2, 3, 6, 9, 10, 10M, 11, 12J, 13, 13Op, 13S, 14, 15, 15L, 15T, 16, 17, 19, 19J, 20, 20J, 21, 22, 23B, 24S, 25R, 26, 26K, 28, 29, 30, 30K, 32K, 33, 34, 34W, 38, 40, 41, 43B, 47, 49, 52, 53, 56, 58, 58M, 63, 64, 77, 78, 79, 82, 83, 83B, 87, 88, 88a, 90P, 92, 93C, 95, 99, 104, 121, por. wózek, wózek (N Dem., s. 306); **zakwas** 'ciasto używane do zakwaszania rozczyynu do chleba': zakwaszać; *zakfas* 13Op, por. zakwasek; **zarost** 'roślina, której zagnieciony listek goi ranę': zarastać; *zaros dymbovy* 91, por. N Res.; **zatyk** 'część jarzma': zatykać; *zotyk* 42, *zåtýki* nom. pl. 31, 39, 44, 49, por. zatyka, zatyka, zatyczka; **zawias**: zawieszać; *zo'vas* 1B, 19J, 24S, 32K, 117, *ž'vi na zo'vasaχ* 42B, *za'vasy* 30K.

2.1.5. Nazwy rezultatów czynności, procesów, N Res.

Początkowo interpretowane wyłącznie w relacjach ze znaczeniami czynności nazwy rezultatywne z czasem rozszerzyły swą formułę semantyczną o relacje ze znaczeniami subiektów, obiektów – materii, sposobów, czasu (por. Kreja, 1996(d)); Grzegorzczukowa, 1998: 408–410, 445–446; Gala-Milczarek, 2009: 51–61; 2009(a): 66–69). Uznać jednak należy, że to właśnie formacje dewerbalne wyznaczyły podstawy kategoryzowania derywatów (por. Waszakowa, 2012: 195). Przyjmując definicję zaproponowaną przez Bogusława Kreję, do kategorii dewerbalnych nazw rezultatywnych zaklasyfikowano nazwy wyrażające rezultaty powstałe na skutek określonego działania zamierzonego czy niezamierzonego, bądź też na skutek określonego procesu (Kreja, 1996(d): 58). Poddane omówieniu derywaty gwarowe funkcjonują zatem jako nazwy powołane dla wszelkich desygnatów – osób, istot, przedmiotów, zjawisk, materii – postrzeganych jako:

– wytwory, efekty działań podejmowanych zarówno przez świadomych, osobowych / nieosobowych sprawców, np. **kroja, rzeźba, kopiec, kłosowanie, przebieraniec, krwawica, zdjęcie, okucie, porycie, wyszycie, krzyżówka, łupka, przebierka, sieczka, skuwka, strząska, wiązka, wysadka, zacierka, traczka, kopałka, krajanka, kraszanka, malowanka, mazanka, mieszanka, pisanka, targanka / targan / targoń, wycinanka, strutka, toczak, cwarek, dorobek, obrąbek, przychówek, spletek, wypalek, zrzynek, obarzanek, pakunek, malowidło, tkanina, pisane, przyszwa, pacześ, wyrób, zacier, zacios, zapis;**

– rezultaty procesów, zjawisk naturalnych, niezależnych od osobowych sprawców bądź przez nich niezamierzonych, np. **blizna, smargla / smargiel, wywała, wzdyma, zajada / zająd, zwiewa, krętacz, odrywka, zachciewajka,gniłka, odbitka / odbitek / odbit, nadrostek, niedorostek, odrostek, wypustek, zawiązek, zgnilek, nagniotek, odrosłe, pokaleczenie, rozgałęzienie, truchło, chlust, narost, odniat, postrzał, roztop, zaciąg, zająd, złam.**

Poza wymienionymi, wyraźną semantycznie grupę wśród derywatów o znaczeniach rezultatów tworzą tzw. nazwy produktów ubocznych, (por. Grzegorzczukowa,

kowa, 1998: 409–410; Kreja, 1996(d): 59), np. **łuszczaby / łuszczochy / łuszczki / łuszczaki**, **obierucha / obierka / obierzyny**, **paklepie**, **wytłoki**, **łustka / łustaki**, **odzierki**, **zgrabki**, **zawiewki**, **ogryzek**, **krszyna**, **łupina**, **oskrobina**, **popłuczyna**, **chlapanina**, **skrobiny**, **zgoniny**, **zaburzenie**, **odrzyny**, **szczochy**, **zagraby**, **zdziery**, **zgraby**, **bałagan**, **błąd**, **brud**.

Wyrażające efekty czynności nie wszystkie derywaty rezultatywne formowane są w oparciu o znaczenia czynności dokonanych. Brak zgodności aspektowej funkcji semantycznych powołanych nazw i czynności motywyjących obserujemy w dość licznych przykładach, np. **blizna**: bliźnić (się), **łuska**: łuskać, **warza**: warzyć, **kopiec**: kopać, **rwaniec**: rwać, **mazoch**: mazać, **ugniatacz**: ugniatać, **łupka**: łupać, **sadzka**: sadzać, **sieczka**: siekać, **ślewka**: ślewać, **wiązka**: wiązać, **kopaczka**: kopać, **siekaczka**: siekać, **działka**: dzielić, **smażanka**: smażyć, **trzepaki**: trzepać, **kłósiak**: kłósić, **motek**: motać, **składek**: składać, **malowidło**: malować, **skrobiny**: skrobać, przy czym najmniej niekonsekwencji aspektowych zauważamy wśród rzeczowników o formantach najczęściej występujących w tej funkcji kategorialnej, por. -*o*, -*ka*, -*ek*. Te jednak nie są wykładnikami wyłącznie znaczenia rezultatywnego.

Liczne derywaty interpretowane w materiale jako nazwy rezultatywne funkcjonują na pograniczu znaczeń, głównie rezultatywno-lokatywnych. Dotyczy to przede wszystkim nazw ustalonych dla gruntów, zabudowań czy ich elementów wyrażanych w związku z dokonaną tam czynnością, por. **nalepa** 'przymurek piecowy pod kapą, na którym można było rozpalać ogień', **obsada** 'zadrzewienie dookoła gospodarstwa', **przekopa** 'rów odwadniający', **przeora** 'rów odwadniający', **przeręba / przerębla / przerąbel**, **wystawa** 'dobudówka, schowek na narzędzia gospodarskie', **zabudowa / zabudowie** 'całość budynków gospodarskich', **pokrycie** 'sklepienie pieca piekarskiego', **kładka** 'deska lub belka przerzucona przez strumyk dla przechodzenia na drugi brzeg', **podwałka** 'calizna, niezaorany kawałek pola przykryty skibą', **podwałka** 'calizna, niezaorany kawałek pola przykryty skibą', **pogródka** 'przyzba, ława pod ścianą chaty wiejskiej usypana z ziemi', **przystawka** 'dobudówka', **działka / dzielanka / dział** 'część pola, wąski pas ziemi przed komasacją, działka budowlana, część lasu oddzielona duktem', **lepianka** 'dom ulepiony z gliny', **przymiarki** 'kawałki gorszego pola, dodane po pańszczyźnie', **mijak** 'pominięty podczas orki kawałek pola', **składek / skład** 'szeroki zagon zaorany na 8–30 skib; rola z dwóch zagonów złożonych w jeden po zaoraniu dzielącej je bruzdy', **dodatek** 'nazwa części ziemi w gospodarstwie', **dzielnik** 'ziemia przypadła z podziału', **zawalisko** 'zawalony dom', **sklepienie** 'sklepienie pieca chlebowego'. Czasami też zaciera się granica pomiędzy znaczeniem rezultatu a obiektu czynności. Zjawisko to dotyczy nazw typu: **przędza / przędziwo**, **warza** 'gotowane jedzenie', **rwaniec** 'kluska rwana', **wysiedlenie**, **prażucha** 'potrawa z mąki i kaszy', **lanki** 'zupa, którą się gotuje z mąki rozmaconej w mleku', **parowanki** 'duże drożdżowe kłuski na parze gotowane'.

W pojedynczych derywatach rezultatywna funkcja kategorialnosemantyczna wyrażnie wzbogacana jest ładunkiem stylistycznym wnoszonym bądź przez znaczenie podstawy, np. **rzygowina**, **bazgranie**, przez sufiks, np. **lepiaszka**, **przędionko**, **zawiniątko**, **targus**, bądź przez te dwa czynniki jednocześnie, np. **mazoch** ‘bazgroła’, **gnieciuch**, **zgrzebiuch**, **chlapanina** (por. Grabias, 1981: 65–66, 71–74).

Najczęściej znaczenia rezultatywne wyrażane są przez rzeczowniki powołane w derywacji paradygmatycznej, por. -*ø*, -*a*, -*e*, -*y*, -*o*, -*one*. Wśród derywatów sufiksalnych dominują ustalone przez formanty: -*ka*, -*ek*, -(*an*)*ka*, -*enie*, -*ak*, -*ki* (pl.t.), -*ina/-yna*, -*anie*, -*aki* (pl.t.), -(*an*)*ki*, -*y* (pl.t.), -*cie*, -*unek*, a także: -(*it*)*ka*, -*anina*, -*iny/-yny* (pl.t.), -(*ani*)*ec*, -*acz*, -*aczka*, -*cie*, -*uch*, -*ucha*, -*i* (pl.t.), -*alka*, -(*it*)*ka*, -(*on*)*ka*, -*el*, -*le*, -*ota*, -*iwo*. Incydentalnie także: -*ba*, -*aby* (pl.t.), -*ec*, -(*eni*)*ec*, -*ica*, -(*an*)*ica*, -*och*, -*ochy* (pl.t.), -*ajka*, -*ynka*, -*aszka*, -(*ut*)*ka*, -*ewka*, -(*on*)*ki* (pl.t.), -*ynki* (pl.t.), -*eczek*, -(*it*)*ek*, -(*an*)*ek*, -*ynek*, -*atek*, -*otek*, -*nik*, -(*on*)*ko*, -*isko*, -*ątko*, -*la*, -*ło*, -*idło*, -*idła* (pl.t.), -*an*, -*owina*, -*owiny* (pl.t.), -*izna*, -*ono*, -*oń*, -*as*, -*us*, -*wa*. Jak zauważa Bogusław Kreja, dość duża różnorodność czy wręcz brak wyspecjalizowanych formantów w kształtowaniu znaczeń rezultatywnych, poza tym dość częsta wariantywność kategorialna derywatów, czyni omawianą kategorię dość trudną w interpretacji słowotwórczej (por. Kreja, 1996(d): 60).

Wykładniki derywacyjne:

-*a*:

Paradygmatyczny formant -*a* wykazuje wyraźną aktywność w powoływaniu derywatów o znaczeniach rezultatywnych. Ustala formacje należące do żeńskiego paradygmatu deklinacyjnego (por. Górniewicz, 1968: 61; Laskowski, 1971: 54–55; Malec, 1976: 19–20; Grzegorzczkowska, 1998: 409). Ich podstawami są przede wszystkim czasowniki o aspekcie dokonanym, prefiksalne, głównie na: -*a*-, por. *nasypać*, *przekopać*, *przeorać*, *przerąbać*, *wykopać*, *wyrwać*, oraz -*i/-y*-, por. *nalepić*, *nasadzić*, *polepić*, (o)*sadzić się*, *smarglić się*, *wystawić*, *wywalić*, *zaczynić*, *zagacić*, *zgubić*, *zniszczyć*, *zwalić*, poza tym na -*owa*-, por. *zabudować*, czy atematyczny, por. *zadąć*. Część formacji rezultatywnych motywowanych jest znaczeniami czynności niedokonanych wyrażanych przez czasowniki o tematach na: -*a*-, por. *łuskać*, *przywierać*, *smardzać się*, *szczepać*, *targać*, *wzdymać się*, *zadzierać się*, -*i/-y*-, por. *bliźnić się*, *kroić*, *warzyć*, incydentalnie na: -*eja*-, por. *zawiejać*, -*ewa*-, por. *zawiewać*, *zwiewać* oraz atematyczny, por. *prząść*.

Zdecydowana większość nazw odnosi się do desygnatów – rezultatów czynności zamierzonych i celowych, tylko niektóre wyrażają konsekwencje procesów niezależnych od działalności człowieka, np. **blizna**, **naspa**, **sadza**, **smardza**, **wzdyma**, **zawiewa**, **zwała** itp.

Formacje wariantywne dla omawianych kształtowane są przez formanty: -*anica*, por. **przeora** / *przeoronica*, -*e*, por. **zabudowa** / *zabudowie*, -*ka*, **rozczyyna**

/ rozczynka, **szczepa** / szczepka, **wystawa** / wystawka, **zaczyna** / zaczynka, **zagata** / zagatka, **zawiewa** / zawiówka, -anka, por. **przędza** / przędzianka, **targa** / targanka, -onko, por. **przędza** / przędzionko, -ówka, por. **przeora** / przeorówka, -el, por. **przeręba** / przerębel, -an, por. **targa** / targan, -izna, por. **zwała** / zwalizna, -ono, por. **przędza** / przędziono, -anie, por. **zabudowa** / zabudowanie, -oń, por. **targa** / targoń, -us, por. **targa** / targus, -iwo, por. **przędza** / przędziwo, -ø, por. **nasada** / nasad, **przekopa** / przekop, **rozczyzna** / rozczyn, **smargla** / smargiel, **wykopa** / wykop, **zajada** / zajad.

blizna: bliźnić (się), *blizna: blizna zostawa*, 30K; **kroja** 'kromka chleba': kroj-, kroić; *kroja* 18, por. *krojka* (N Dem., s. 306); **łuska** 'zewnątrzną pokrywa ziarna prosa': łuskać; *łuska* 11, 19J, *łuski prośniane* 87S, *łuski* 75; **nalepa** 'przymurek piecowy pod kapą, na którym można było rozpalać ogień': nalepić; *nolepa* 62, *nálepa* 59, 64, *baby pšeduy na nálepe vele peca* 60; **nasada** 'poprzeczna belka w saniach': nasadzić; *nosada* 15, 72, por. *nasad*; **nasypa** 'zaspa śnieżna': nasypać; mp. 788; **obsada** 'zadrzewienie dookoła gospodarstwa': obsadzić; *opsada* – *opsazune gospodarstvo* 104; **polepa** 1/ 'warstwa gliny na deskach przykrywających belkowanie sufitu', 2/ 'podłoga z gliny w mieszkaniu', 3/ 'część pieca na zewnątrz': polepić; 1/ *polepa* 1B, 10, 10M, 14, 15L, 20, 29, 30, 34W, 39, *p^uolepa* 50Z, 57, *polepa gliniana* 34, 2/ *polepa* 13Op, 114, 3/ *polepa* 15L; **przekopa** 'rów odwadniający': przekopać; *pšekopa* 11, 60, por. *przekop*; **przeora** 'rów odwadniający': przeorać; *pšeora* 14, *pšeura* 9, 25B, por. *przeoronica*, *przeorówka*; **przeręba** 'przerębel': przerębać, por. *przerębla*, *przerębel*; **przędza** 'zdjęty z motowidła motek nici powiązanych w pasma': przed-, prząć; *pšenža* 86, 95, *pšeža* 20J, 24, 25R, 43, 43B, 63G, *pšyža* 75, *pšynža* 12J, 19, 28D, 71, 72, 72D, 74, 79, 83, 87S, 88, 91, 92, 93C, 98, por. *przędzianka*, *przędzionko*, *przędziono*, *przędziwo*, por. też N Ob.; **przywara** 'jedzenie przypalone, które się trzyma dna garnka': przywierać; *pšyvara* 15T; **rozczyzna** 'rozczyn': rozczynić 'przygotować rozczyn do chleba'; *zakiska na roscyne* 36, *roščyna* 72D, *roscyna* 12J, 15T, 18, 25B, 25R, 34W, *roščyna* 75a, *roscyna* / *roscynā* 29, por. *rozczyznka*, *rozczyn*; **sadza** 'węgiel w postaci proszku': (o)sadzić (się); *saže še sybom* 42B, *saža* 1B, 10, 10M, 11, 12J, 13Op, 14, 15, 15L, 17, 19J, 20, 24S, 29, 30, 34, 39, 43, 50Z, 52, 56, 57, 61, 117; **skaza** 'wada, błąd': skazać 'zepsuć, uszkodzić, naruszyć' [Boryś, 2006, s.v. skaza]; *skaza fpuutne* 19J; **smardza** 'zmarszczka': smardzać (się) 'marszczyć się'; *foldy, smaržy* 87; **smargla** 'zmarszczka': smarglić (się) 'zmarszczyć (się)'; *smorgle* 83L, por. *smargiel*; **szczapa** / **szczepa** 'duży kawałek drzewa, którym pali się w piecu, drewno smolne do rozpalania i do świecenia': szczepać 'łupać na szczapy, rozłupywać' [Boryś, 2006, s.v. szczepić]; *ščapa* 72D, 114, *scapy to uupki grubaxne do rombaño* 117, *scapa* / *scepa* 25B, *scopa* 1B, 1G, 12J, *scapa* 14, 15, 93C, / *scypa* 13Op, 50Z, 83L, 87S, *scypaŋi šf'yčili* 56, por. *szczepka*; **szczepa** 1/ 'drewno z pniaka', 2/ 'drewno z pniaków i korzeni': szczepać 'łupać na szczapy, rozłupywać' [Boryś, 2006, s.v. szczepić]; 1/ *robaŋ'i scepy* 34, *scypa* 11, 23, 30K, 32, 32K, 41, 46, 47, 54, 59, 93, *ščypy* 84, 85, por. *szczapa*, 2/ *kopaŋ'i scypy po lassax* 41; **targa** 'snopek ze

słomy jęczmiennej': targać; *targa* 43B, por. *targanka*, *targan*, *targoń*, *targus*; **ura-za** 'rana, siniak': urazić 'uderzyć, skaleczyć'; *uraza* 15L; **warza** 'gotowane jedzenie': warzyć 'gotować'; *vāža* 63G, *voža* 13, 42B, 94, *vožo* 12, 13S, 41, 93C, *nasykui vožy cy ięzyńa* 41; **wykopa** 'wykop': wykopać; *vikopa* 9, por. *wykop*; **wyrwa** 'próbka, urywek, przykład': wyrwać; *to take vyrvy z gvary su v radyjo* 17, por. N Loc.; **wystawa** 'dobudówka, schowek na narzędzia gospodarskie': wystawić; *vystava* 12J, 20J, 72, *na fsi to byly vystavy* 41, por. *wystawka*; **wywała** 'drzewo wyrócone z korzeniami przez wiatr': wywalić; *vyvala* 15; **wzdyma** 'wrzód': wzdymać; *boloncka, vžut, vzdyma* 75a; **zabudowa** 'całość budynków gospodarskich': zabudować; *zabudova* 1B, 1G, 11, 20J, por. *zabudowie*, *zabudowanie*; **zaczyna** 'ciasto zarobione na chleb': zacząć; 'przygotować ciasto na chleb'; *zocyna rušo še* 81, *zocyna* 79, 83, 83B, 85, 88, por. *zaczynka*, por. też N Instr.; **zadma** 'zaspą śniegu': zadm-, zadąć; *zadmy* nom. pl. 90; **zadra** 'drzazga drzewa': zadzierać (się) [Karłowicz, 1900-1927]; *zodra* 14, 15L, 24S, 32K; **zagata** 'ocieplająca warstwa słomy lub ściółki, ułożona przy ścianach budynku': zagacić 'ocieplić, obłożyć na zimę ściany słomą'; *zāgata* 50Z, *zogata* 11, 15L, 23B, 42B, 72D, *pšyńes troxe šćuuki z zogaty* 16S, por. *zagatka*; **zajada** 'pęknięcie skóry w kącie ust': zajaść; *zajada* 83L, *jak še mo zojady, tša iy uobęšyž nobrudņešom šcerom* 25P, por. *zajad*; **zawieja** 'zaspą': zawiejać; *zavejo* 26M, *vyspy, zaveje* 89, por. N Acc.; **zawiewa** / **zawiówa** 'zaspą śnieżną': zawiewać; *zāvevy ležo* 34W, / mp. 788, por. *zawiówka*, por. też N Acc.; **zerwa** 'drzewo zerwane przez wiatr, wiatrołom': zerwać; *zerva* 25B; **zguba**: zgubić; *zguba* 15L, *znaiže šā zguba* 17; **znista** 'zniszczenie, szkoda materialna': zniszczyć; *Ile zrobeuy znisty v zbozu* 15L, 42B; **zwała** 'drzewo zwalone': zwalić; *zvaļa – jak še samo povali* 10M, por. *zwalizna*, por. też N Acc.; **zwiewa** 'zaspą śnieżną': zwiewać; mp. 788, por. N Acc.

-ba:

Formant wskazano w jednym derywacie – **rzeźba**: rzezać, 'ciąć, rżnąć' [Boryś, 2006, s.v. *rzeźba*]; *žēžba* 15L. Rezultatywna funkcja semantyczna została mu nadana w procesie konkretyzacji pierwotnego znaczenia czynności (por. Boryś, 2006).

-aby (pl.t.):

Formant kształtuje formację o strukturze i znaczeniu plurale tantum – **łuszczaby** 'łuska z ziaren prosa': łuszczyć; *uuščaby* 57, *łuscoby* 43B, *uuscby* 43, por. *łuszczochy*, *łuszczki*, *łuszczaki*. Jej podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na -y-. Posłużyła ona także do ustalenia nazw o tej samej funkcji semantycznej, por. *łuszcz-ochy*, *łuszcz-ki*, *łuszcz-aki*.

-ec:

Znaczenie rezultatu – **kopiec** 'kretowisko, mrowisko, zaspą śnieżną': kopać; *kopec* 93C ustalono w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na -a-.

Nazwa funkcjonuje w odniesieniu do trzech desygnatów: kretowiska, mrowiska, zasy pnieznej.

-(*ani*)ec:

Rozszerzony formant *-aniec* nazwy o znaczeniach rezultatów czynności kształtuje na podstawach czasownikowych niedokonanych na *-owa-* oraz *-a-*: **kłosowaniec** 'sноп z grubsza omłocony': kłosować 'młócić z grubsza'; *kłosovańec* 15L; **przebieraniec** 'przebieraniec karnawałowy': przebierać (się); *f kusoki xozom pšeberańec z barańerhi rogańi, z uogunańi* 25P, *pšeberańec* 15J; 19J; **rwaniec** 'kluska rwana': rwać; *rvańec* 1B, por. *rwanka*, *rwak*.

Jako motywacje dodatkowe dla wskazanych przyjąć można imiesłowowe, por. *kłosować / kłosowany*, *przebierać / przebierany*, *rwać / rwany*. Uznanie relacji formalno-semantycznych z podstawami imiesłowowymi wpływa na ustalenie wykładnika formalnego jednostek derywowanych, określa ich atrybutywno-rezultatywny charakter, nie wykluczając przy tym semantycznych powiązań derywatów z czynnościami je określającymi.

Nazwy na *-aniec* wyrażają materialne rezultaty działalności ludzkiej, jak i osobę poddaną określonym czynnościom.

Poza omawianego formantu w tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej w gwarach wykorzystywane są: *-anka*, por. **rwaniec** / *rwanka*, *-ak*, **rwaniec** / *rwak*.

-(*eni*)ec:

Formant powołuje nazwę określającą osobę w związku z czynnością, której została poddana – **wysiedlenie**: *wysiedlić*; *vyšedlíec* 15. Podobnie jak w przypadku formacji na *-aniec*, także w omawianym przykładzie możliwa jest podwójna motywacja czasownikowo-imiesłowowa. Wskazana podstawa czasownikowa (czasownik dokonany, prefiksalny o temacie na *-i-*) wpływa na ustalenie wyraźnej funkcji rezultatywnej derywatu, natomiast opisanie go w relacjach motywacyjnych z imiesłowem – *wysiedlony* – wskazuje na jego atrybutywny odcień znaczeniowy.

-ica:

Derywat – **krwawica** 'plon ciężkiej pracy': *krwawić*; *křfaviica* 15L, por. N Acc. motywowana jest przez czasownik niedokonany na *-ić*. Nazwa funkcjonuje w przenośnym znaczeniu i nie odnosi się do konkretnego desygnatu.

-(*an*)ica:

Formant ustalono w jednym derywacie – **przeoronica** 'rów odwadniający': *przeorać*; *pšeoraniica* 35, por. *przeorka*, *przeorówka*. Jego podstawą jest czasownik dokonany, prefiksalny na *-ać*. Wyraża on działania podejmowane w gospodarstwie związane z uprawą roli. Nie można jednak wykluczyć możliwości interpre-

tacji derywatu w związku z podstawą imiesłowową, wskazującą na właściwości nazywanego desygnatu.

To samo znaczenie kształtują formanty: *-ka*, por. przeorka, *-ówka*, por. przeorówka.

-och:

Nazwa – **mazoch** ‘bazgroła’: mazać; *mazoχ* 15L – poza znaczeniem rezultatywnym jest nośnikiem funkcji stylistycznej wynikającej zarówno ze znaczenia pejoratywnego czasownika motywującego, jak i samego formantu (por. Grzegorczykowa, Puzynina, 1979: 90).

Formalną podstawą derywatu jest czasownik niedokonany na *-ać*.

-ochy (pl.t.):

Formant odnotowano w derywacie należącym do kategorii plurale tantum – **łuszczochy** ‘łuski z ziaren prosa’: łuszczyć; mp. 596, por. łuszczaby, łuszczki, łuszczaki. Powołano go w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na *-y-*. Formacje wariantywne dla omawianej kształtują sufiksy: *-aby (pl.t.)*, por. łuszczaby, *-ki (pl.t.)*, por. *-aki (pl.t.)*, por. łuszczaki.

-uch:

Jak podają Renata Grzegorczykowa i Jadwiga Puzynina, formant ten poza funkcją mutacyjną pełni także funkcję ekspresywną – pejoratywną (Grzegorczykowa, Puzynina, 1979: 91, 92). Dodatkowo formacje rezultatywne na *-uch* motywowane są znaczeniami czynności o pejoratywnej funkcji semantycznej. Ma to dodatkowy wpływ na funkcję stylistyczną jednostek derywowanych: **gnięciuch** 1/ ‘rodzaj ciasta pieczonego na blasze’, 2/ ‘mały chleb’, 3/ ‘wyskrobek’: gnieść; 1/ *gñećuχ* 34W, 2/ *gñećuχ* 57, 3/ *gñećuχ* 95; **zgrzebiuch** ‘gorsze włókno zgrzebywane na szczotce’: zgrzebiać ‘grabić, zgrabiać’; *gźeβe lub zgźeβuχ* 60.

Podstawami derywatów są czasowniki niedokonane: nieprefigowany, atematyczny, por. gnieść i prefiksalny, o temacie na *-a-*, por. zgrzebiać.

-ucha:

Formant powołuje dwie nazwy rezultatywne o zabarwieniu stylistycznym: **obierucha** ‘obierzyna ziemniaka’: obierać; *uoberuχa* 15L, por. obierka, obierzyny; **prażucha** ‘potrawa z mąki i kaszy’: prażyć; *prazuχy – iak kasa taiõnã* 40, 43 por. prażak. Ustalono je dla desygnatów – wytworów świadomie podejmowanych działań.

Podstawami derywacyjnymi rzeczowników pochodnych są czasowniki niedokonane: o temacie na *-a-*, por. obierać, oraz *-y-*, por. prażyć.

Formacje wariantywne ustalają formanty: *-ka*, por. **obierucha** / obierka, *-ak*, por. **prażucha** / prażak, *-iny (pl.t.)*, por. **obierucha** / obierzyny.

-acz:

Formant ustala derywaty od czasowników niedokonanych o tematach na *-i-*, *-a-*, *-ywa-*. Znaczenie rezultatywne formacji kształtowane jest w związku z celowo podjętym działaniem, por. **ugniatacz**, **wyrywacz**, bądź w związku ze zjawiskiem naturalnym, zachodzącym w przyrodzie, por. **krętacz**.

Dla nazwy **krętacz** poza wskazaną w materiale podstawą czasownikową przyjąć można także podstawę przymiotnikową – kręty – wyznaczającą atrybutywny charakter formacji derywowanej.

Od czasownika **wyrywać** utworzono w gwarach nazwę wariantywną dla **wyrywacz**, por. **wyryw-as**.

krętacz ‘nierówne, pokręcone drzewo’: kręcić; *kšek, kryntoc* 74, por. N Sub. Attr.; **ugniatacz** ‘kluski ugniatane z ziemniakami’: ugniatać; *uugniatoc* 15L; **wyrywacz** ‘podpłomyk, oderwany kawałek ciasta i upieczony przed włożeniem bochenków chleba do pieca: wyrywać; *vyryvac* 11, 82, por. **wyryw-as**.

-cie:

Formant ustala się w kategorii nazw rezultatywnych w wyniku przesunięć formacji prymarnie czynnościowych, którym wyznaczono nowe funkcje semantyczne (por. N Acc., s. 32). Podstawami derywatów są czasowniki wyłącznie dokonane, prefiksalne atematyczne, por. obszyć, odszyć, okuć, podkuć, pokryć, poryć, spiąć, wciąć, zagiąć, zdjąć, wyszyć oraz o temacie na *-nq-*, por. uchybnać.

Nazwy odnoszą się do desygnatów powstałych w wyniku działań celowych, zamierzonych, jak też niezależnych od intencji sprawcy. Tylko dla nazwy **obszycie** w gwarach powołano formacje wariantywną o wykładniku *-ywka*, por. **obszywka**.

obszycie: obszyć; *“opsyće* [na polach sukmany], por. **obszywka**; **odszyć** ‘rozcięta część koszuli pod szyją’: odszyć; *otšyće* 28D; **okucie** ‘metalowe, często ozdobne wzmocnienie’: okuć; *dysel i “okuće* 94, *okuće* 11, 28D, 104, *“okuće* 1G, 6T, 12J, 17, 23, 25, 58, 61, 71, 81, 88, 90, 97, *uokuće* 15L, 25B, 58M, 72D, *“okuće* 43; **podkucie** ‘żelazne pasy przybite pod sanicami’: podkuć; *potkuće* 1G, 24S, 30K, 93, 93C; **pokrycie** ‘sklepienie pieca piekarskiego’: pokryć; *pokryće* 117, por. N Acc.; **porycie** ‘skutki rycia’: poryć; *poryće* 15L; **spięcie** ‘spiętrzenie’: spiąć ‘zamknąć’; *staf to iesz spďće vody* 17; **uchybnięcie** ‘przesunięcie kości w okolicy kręgosłupa’: uchybnać ‘spowodować przemieszczenie kości u dziecka’; *baþka ģino se mogua poraþiġ z uuxybniećem* 25P; **wcięcie**: wciąć; *fćinća* nom. pl. 28D; **wyszycie**: wyszyć; *wysyće* ‘wykończenie rękawów koszuli’ 15; **zagięcie**: zagiąć; *zagińće* 26K; **zdjęcie** ‘fotografia’: zdjąć; *zdiġinća robom fotografisty* 104, *zdiġće* 34W, *zdiġinće*, 72D, 93, 104, *sfoġemy zdiġinćamy* 8.

-e:

Paradygmaticzny formant *-e* ustala dewerbalne nomina rezultativa rodzaju nijakiego. Są one motywowane głównie znaczeniami czynności dokonanych,

wyrażanych przez czasowniki prefiksalne na *-ać*, *-ić*. Tylko w jednym przykładzie określono związek formalny z czasownikiem podstawowym niedokonanym, nieprefigowanym, o temacie na *-a-*, por. **grzebie**: grzebać.

Ustalono nazwy zasadniczo określają desygnaty – rezultaty świadomej i celowej działalności. Wyjątek stanowi nazwa – **wykrocie** – jako efekt stanu niezależnego od woli człowieka, wynikającego z działań natury (por. Górniewicz, 1968: 60).

Formacje wariantywne kształtują formanty: *-ka*, *-el*, *-le*, por. **korzyście** / korzystka / korzysiel / korzyśle, *-a*, *-anie*, por. **zabudowie** / zabudowa / zabudowanie oraz *-ø*, por. **paczesie** / pacześ, **wykrocie** / wykrot.

grzebie ‘gorsze włókno zgrzebywane na szczotce’: grzebiać ‘grabić’; *gžebe lub zgžebuχ* 60; **korzyście** ‘poprzeczka motowidła’: korzyścić ‘(ob)łupić, obedrzeć z kory’ (Brückner, 1993, s.v. *korzyść*); *kożyśće* 14, por. korzystka, korzysiel, korzyśle; **paczesie** ‘włókno gorsze, wyczesane po drugim czesaniu’: paczesać ‘poczesać’; *paceše* 10, 87S, por. pacześ; **paklepie** ‘odpadki włókna przy trzepaniu lnu’: paklepać ‘poklepać’; *paklepe* 93C; **wykrocie** ‘powalone w lesie drzewo’: wykręcić; *vykroće* – *vatr pševrući* 104, por. wykrot; **zabudowie** ‘budynki’: zabudować; *zabudo’ve* 12J, por. zabudowa, zabudowanie.

-i (pl.t.):

Derywaty: **podciesi** ‘podstawa z belek, na której opierają się ściany budynku drewnianego’: podciosać; *potćeši* 23; **wytłoki** ‘odpady z buraków’: wytłoczyć; *vytuoiki* 15L, 25B, *zhęso še z vytuokami* 32 – należą do kategorii plurale tantum. Nazywają wytwory czynności zamierzonych, celowych.

Formowane są w oparciu o czasowniki dokonane, prefiksalne o tematach na: *-a-*, por. podciosać, *-y-*, por. wytłoczyć.

-ka:

Formant zachowuje, szczególnie w gwarach, znaczną aktywność derywacyjną w kształtowaniu znaczeń rezultatywnych (por. Pomianowska, 1958: 280; Szymczak, 1961: 133–134; Górniewicz, 1967: 28; Bąk, 1968: 83; Mrózek, 1970: 190; Nowak, 1970: 142; Laskowski, 1971: 53–54; Malec, 1976: 56; Cyran, 1977: 26–27; por. też Doroszewski, 1928: 65–66; Gaertner, 1934: 298; Satkiewicz, 1969: 43; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 124; Klemensiewicz, 1981: 212; Grzegorzczkova, 1989: 409).

Ustalono derywaty odnoszą się do desygnatów powstałych w efekcie działalności dotyczącej różnych obszarów funkcjonowania mieszkańców wsi, np. **grabka** ‘zgrabione w lesie igliwie, ściółka’, **krzyżówka** ‘odmiana kury’, **okrojka** ‘piętka chleba’, **posadzka** ‘podłoga w pomieszczeniu, dno pieca chlebowego, warstwa zboża rozścielanego na klepisku do młócenia’, **przyorówka** ‘rów odwadniający’, **sieczka** ‘słoma pocięta w sieczkarni, przeznaczona na paszę dla zwierząt’, **wysadka** ‘drzewo świeżo zasadzone’, **zacierka** ‘drobna kluska’ itp., jak i desygnatów powstałych w wyniku procesów naturalnych, nienoszących znamion udzia-

łu świadomego sprawcy, por. **odrywka** ‘odgałęzienie’, **marszczka**, **smarczka** / **smarszczka** / **smarszka** / **smarczka** / **zmarszczka**. Odrębną grupę stanowią nazwy odnoszące się do tzw. produktów ubocznych (patrz Grzegorzczukowa, 1998: 409–410) por.: **obierka** ‘obierzyna z ziemniaków’, **łuska** ‘łuska z ziarna prosa’, **ogryzka**.

Nazwy typu: **działka**, **kładka**, **podwałka**, **pogródk**, **posadzka**, **przeorówka**, **przybudówka**, **wystawka** itp. poza wyraźną, prymarną wartością rezultatywną, pod wpływem znaczenia leksykalnego, wchodzą w obszar lokatywnej semantyki kategorialnej (por. Gala-Milczarek, 2012(a)).

Omawiane derywaty kształtowane są w oparciu o czasowniki dokonane prefigowane i nieprefigowane o tematach na: *-i/-y-*, por. korzyścić, podwalić, pogrozić, pokreć, posadzić, przylepić, przystawić, przywalić, rozczynić, smarczyć (się) / smarszczyć (się) / smarczyć (się) / zmarszczyć (się), wysadzić, wystawić, zacząć, *-owa-*, por. podmurować, przebudować, przeorować, *-a-*, por. obsypać, *-ną-*, por. zawinąć oraz atematyczne, por. kłaść, pleść, trząść. Poza tym istotny jest udział czasowników niedokonanych o tematach na: *-a-*, por. łupać, obierać, ogryzać, przebierać, sadzać, siekać, skuwać, strząsać, szczepać, wiązać, zacierać, zaganiać, *-i/-y-*, por. dzielić, łuszczyć, marszczyć, szczepić, ścielić (się), *-ewa-*, por. ślewać, *-owa-*, np. krzyżować, stukować, *-ywa-*, np. odrywać.

Formacje wariantywne w gwarach ustalają formanty: *-a*, por. **szczepka** / **szczepa**, **wystawka** / **wystawa**, **zagatka** / **zagata**, *-ucha*, por. **obierka** / **obierucha**, *-e*, por. **korzystka** / **korzyście**, *-anka*, por. **działka** / **dzielanka**, *-onka*, por. **trząska** / **trzęsionka**, *-aki* (*pl.t.*), por. **łuska** / **łusaki**, *-ek*, por. **ogryzka** / **ogryzek**, *-nik*, por. **działka** / **dzielnik**, *-el*, por. **korzystka** / **korzysiel**, *-le*, por. **korzystka** / **korzyśle**, *-yna*, por. **rozczyńska** / **rozczyńska**, **zaczynka** / **zaczynka**, *-yny* (*pl.t.*), **obierka** / **obierzyna**, *-ø*, por. **działka** / **dział**, **posadzka** / **posad**, **przywałka** / **przywał**, **rozczyńska** / **rozczyń**, **sadzka** / **sadz**.

działka 1/ ‘część pola, wąski pas ziemi przed komasacją’, 2/ ‘działka budowlana’, 3/ ‘część lasu oddzielona duktem’: dzielić; 1/ *žouka* 15L, 15T, 28D, dodane do *žouek* 43, 2/ *on moŭ žouk* 17, 3/ *žouka* 15T, por. dzielanka, dzielnik, dział; **grabka** ‘zgrabione w lesie igliwie, ściółka’: (z)grabić; **gropka** *to te kolk*, *co zgrabi* 11; **kładka** ‘deska lub belka przerzucona przez strumyk dla przechodzenia na drugi brzeg’: kład-, kłaść; *klatka* 14, 13J, 63G, 84, 87, *kutka* 1B, 6T, 12J, 13, 19, 20J, 25B, 28D, 30K, 32, 57, 58M, 78, 93, 99; **korzystka** 1/ ‘poprzeczka motowidła’, 2/ ‘rękojeść kosiska’, 3/ ‘rękojeść poprzeczna na trzonku rydła’, 4/ ‘poprzeczka w wozie’: korzyścić ‘(ob)łupić, obedrzeć z kory’ (Brückner, 1993, s.v. *korzyść*); 1/ *k^uożyłka* 24, 25, 25R, 28, 31J, 33, 34W, 37, 38, 39, 42B, 47, 49, 50, 55, 89, 96, *kożyłka* 1, 1B, 2, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 12J, 13, 13Op, 15, 15T, 16, 17, 18, 19, 20, 20J, 21, 22, 23, 25B, 26, 27, 28D, 29, 30, 30K, 31, 34, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 50Z, 55, 56, 59, 60, 61, 66, 71, 72, 74, 75, 75a, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 87S, 88, 90, 92, 93C, 94, 95, 98, 99, 100 *kōżyłka* 5, 56, 2/ *kożyłka*, *kulka* 87, *kożyłka* 83B, 3/ *kożyłka* 61, 4/ *k^uożyłka* nom. pl. 43B, por. korzyście, korzysiel, korzyśle;

krzyżówka 'odmiana kury': krzyżować; *kšyžufka* – *bāuo i mo ze tšy p urka innego koloru* 83L, por. N Loc.; **lepka** 'przylepka': (przy)lepić; *lepka z višxu* 15, por. N Instr, N Loc, N Sub. Attr.; **łupka** 1/ 'drewno z pniaków i korzeni', 2/ kawałek drzewa przygotowany do sążnia': *łupać*; 1/ *uupi se na uupki* 114, *uupka* 11, 15L, 84, 93, 117, 2/ *uupki grube, z meter na duugoš, do rombaio* 117, *uupka* 12J, 15T, 3/ *druski i lupki na popšyk* 16; **łustka** 'łuska z ziarna prosa': *łuszyć* 'łuszczyć'; *uustka* 25B, 86, por. *łustaki*; **marszczka** / **marzczka** 'zmarszczka': *marszczyć*; *marscki* nom. pl. 83L, 89, *morscki* 90, / *maščki* 13S; **obierka** 'obierzyna z ziemniaka': *obierać*; *uoberka* 1B, 117, *uoberki* 1G, por. *obierucha*, *obierzyny*; **odrywka** 'odgałęzienie': *odrywać* (się); *strumiń* – *otryfka tako* "od żyki 97; **odsypka** 'część zmielonej mąki': *odsypać*; *uotsypka* 15L; **ogryzka**: *ogryzać*; *uogryska* 15L, por. *ogryzek*; **okrojka** 'piętka chleba': *okroj-*, *okroić*; mp. 648; **plotka** 'coś uplecionego, wycieraczka pleciona ze słomy': *plot-*, *pleść*; *plotka* 90, 19J; **podmurówka** 'fundament pod budynek': *podmurować*; *iak podmurufka stoj, to i xauupa neduugo beže* 15T, *podmurufka* 1G, 4, 6T, 10, 10M, 11, 13, 15, 15L, 15T, 16S, 17, 19, 19J, 20, 20J, 21, 22, 24S, 25B, 26, 28, 28D, 29, 30, 30K, 31, 34, 34W, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 53, 55, 59, 62, 63, 64, 87, 87S, 91, 93, 104, 114, *p^uotmurufka* 15, 31, 39, 43B, 49, 62, 93, *p^uodmurufka* 43, 43B, *podmurōfka* 29; **podmurywka** 'fundament pod budynek': *podmurywać*; *podmuryfka* 1, 1B, *podmuryfka dovni muviuy* 117; **podwałka** 'calizna, niezaorany kawałek pola przykryty skibą': *podwalić*; *podvāuka* 48, 50, 50Z; **pogródka** 'przyzba, ława pod ścianą chaty wiejskiej usypana z ziemi': *pogrodzić*; *pogrutka* 58M, 63G; **pokrętka** 'pokręcone włókno konopne, z którego kręci się powróż': *pokręcić*; *pokretka* 15T, *pokryntki* nom. pl. 36, 87S; **posadzka** 1/ 'podłoga w pomieszczeniu', 2/ 'dno pieca chlebowego', 3/ 'warstwa zboża rozścielonego na klepisku do młócenia': *posadzić*; 1/ *posocka z gliny* 77, *posocka* 13S, 83, *posacka* 104, 114, *puōsacka* 43, 2/ *posacka* 50Z, *puōsacka* 43B, 3/ *posacka* 63G, por. *posad*; **przebierka** 'skrzyżowanie nitek przy snuciu': *przebierać*; *pšeberka* 1G, 15T, *f pšebirke (po tšy nitki)* 15, por. N Acc.; **przebudówka**: *przebudować*; *pšebudufka* 15L; **przeorówka** 'rów odwadniający': *przeorować*; *pšeorufka* 27, *pšeuorufka* 1, por. *przeorka*, *przeoronica*; **przybudówka** 'dobudowana część budynku': *przybudować*; *pšybudufka* 15; **przylepka** 'pierwsza kromka, odkrojona od wierzchu bochenka': *przylepić*; *pšylepka* 1B, 1G, 6T, 10M, 11, 15, 15L, 15T, 16, 19, 19J, 20, 20J, 24, 24S, 25, 25R, 28D, 30K, 34W, 43B, 78, 81, 84, 86, 93C, 95, 117, *pšyl'ipka* 26M, 28D, 31, 32, 50Z, 75a, 76, 77, 79, 80, 83, 84, 85, 87, 92, 96, 114, 121, *pšylypka* 12J, 17, 32K, 72, 73, 90P, 91, 98, *pšylypka* 13S, 43, 63G, 83B, 99, *pšylypka* 72D; **przyorówka** 'rów odwadniający': *przyorować*; *pšy^uorufka* 33; **przystawka** 'dobudówka': *przystawić*; *pšystofka* 'szopa bez ścian' 11, 13S, 20J; **przywałka** 'pas roli pominięty przez nieuważę podczas orki': *przywalić*; *pšyvuuka* 30K, por. *przywał*; **rozczyńska** 'rozczyń': *rozczynić* 'przygotować rozczyń do chleba'; *roscynke zarobiua* 84, por. *rozczyńska*, *rozczyń*; **sadzka** 'warstwa zboża rozłożonego na klepisku do młócenia': *sadzać*; *socka na bojevisku* 85, *socka* 28D, 42B, 86 89, 90, 90P,

92, 93, 93C, 94, 95, por. sadz; **sieczka** 'słoma pocięta w sieczkarni, przeznaczona na paszę dla bydła: siekać; *žnoć šecke* 15T, *šecka* / *šečka* 28D, *šečka* 117, *šecka* 1, 1B, 1G, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13Op, 14, 15, 15L, 18, 19, 19J, 20, 20J, 21, 22, 24S, 25B, 25R, 26, 29, 30, 30K, 32, 34, 40, 41, 42, 43, 43B, 45, 49, 52, 53, 54, 72D, 83B, 83L, 87S, 93, 93C, 121; **skuwka** 1/ 'okucie', 2/ 'zaokrąglony koniec bijaka i dzierzaka', 3/ 'ryfa, żelazny pierścień łączący koniec śnic tylnych z rozworą': skuwać; 1/ *tako skufka na kuńcu* 104, *skufka* 50Z, 2/ *skufka* 83, 117, 3/ mp. 689; **smarczka** / **smarszczka** / **smarszka** / **smarzcza** / **zmarszczka**: smarczyć (się) / smarszczyć (się) / smarszczyć (się) / zmarszczyć (się); *smarcki* 74, 82a, 88, *smorcki* 71, 79, 83L, / *smarščki* 75a, 86, *smarscki* 76, 86, 87, 91, 95, 95a, *smårščki* 35, *smårski* 24, 34, 34W, 43, *smorščki* 83, *smorscki* 83L, 85, *smoski* 42B, *smårski* 43B, / *smoščki* 19J, / *zmorscka* 28D, 31J, 32, 41, 73, 78, 93C, 114, *zmarscki* nom. pl. 23, *zmarscki* 72D, *zmårski* 63G, *zmorški* nom. pl. 58M; **strząska** 'mieszanina': strząsać; *štšoska* 54; **szczepka** 1/ 'polanko', 2/ 'żywiczny kawałek drzewa do rozpala-
nia', 3/ 'żywiczny kawałek drzewa sosnowego, służący dawniej do oświetlania izby': szczepać 'łupać na szczapy, rozłupywać' [Boryś, 2006, s.v. szczepić]; 1/ *scypka* 75a, *sceпка*, *jak se poduozy na oğin scepek, to se lepik poli* 15T, 2/ *sceпка* 15, 19, 24S, 29, *scypkami* 18, *pšyścibiło se scipke i zaro był oğen* 41, 3/ *sceпки* 19J, 20J, *scypki* 12J, 13Op, 93, por. szczepa; **szczepka** 'drzewo po szczepieniu': szczepić; *sceпка* 20J, 29, *scypki* 98; **ścielka** 'ściółka z opadych igieł sosnowych': ścielić (się) 'opadać'; *ściуka* 43, 87, *ściуka* / *ściлка* 87, *šelka* 79, *šceуka* 1, *šceуka* / *ściуka* 117, *šcyłka* 100, *šcyuka* 52, *šcyuka* 83B, 83L, 97, 98S; **šlewka** 'resztki płynu zlane z butelki czy kieliszka': šlewać 'zlewać'; *šl'yfki* nom. pl. 42B; **štukówka** 'sztukówka, deska sztukowana, złożona z kawałków': štukować 'sztukować'; *štukufka* 15L; **trząska** 'słoma zmieszana z sianem, zakładana koniom za drabinę': trząść; *tršqсka* 1G, por. trzęsionka; **walcówka** 'taśma stalowa, np. na obręcz': walcować; *valcufka* 88; **wiązka** 'wiązka słomy, lnu': wiązać; *voska* 58M, *vуska* 19, *vqсka* 1B, 104, *vуska ze stargany suumy*; *vуzaуy ve vуski* 117, *vqсka* 10M, 19, 25, 28, 28D, 30K, 45, 49, 50, 71, 71B, 72D, 73, 76, 79, 80, 81, 86, 93, 114, 121, *vqсka* 11, *voska* 15, 15L, 20J, 22, 24S, 29, 33, 34W, 35, 38, 39, 40, 43B, 44, 50Z, 53, 55, 56, 58M, *vуska* 6T, 11, 12, 12J, 13, 18, 20, 21, 23, 26, 27, 31, 41, 73, 80, 87S, 94, *vуska* 9, 13Op, *vуska* 13S, *voska* 30, 61, por. wierzeczka (N Dem., s. 306); **wysadka** 'drzewo świeżo zasadzone': wysadzić; *vysotki* – *maуe džefka* 121; **wystawka** 'dobudówka, schowek na narzędzia gospodarskie': wystawiać; *vystafka* 13Op, por. wystawa; **zacierka** 'drobna kluska': zacierać; *zacirka na mliku* 65, *zacerka* 10M, 11, 15L, 20, 28D, 57, *zācerka* 29, 33, 34W, 38, *zacirka* 12J, 13S, 19J, 23, 30K, 32K, 36, 65, 87, 92, 114, 117, *zočerki* 1B, 11, 15T, 88, *zāčerki* 15, 19J, 32, 42B, 72D, 93, 93C, *zočyrki* 83B; **zaczynka** 'ciasto zarobione na chleb': zacząć 'przygotować ciasto na chleb'; *zocyņke se robi* 89, *zacyņka* 96, por. zaczyna, por. też N Instr.; **zaganka** 'rodzaj zagonu': zaganiać 'orać w określony sposób'; *zaganьka* – *vqsy skuadek* 100; **zagatka** 'podmurowanie przy ścianach chałupy': zagacić 'ocieplić'; *zāgatki* gen. sg. 30, por. zagata; **zawinka** 'część jarzma'; *zavinać*; *zavinka tako ruvno* 117.

-aczka:

Notowany już w innych kategoriach dewerbalnych (por. N Acc., s. 39, N Sub., s. 85, N Instr., s. 161) formant *-aczka* wskazano także w funkcji rezultatywnej. Ustala nazwy dla desygnatów wynikających z celowych działań podjętych przez osobowych sprawców.

Formacje o znaczeniach wytworów czynności powołano w oparciu o czasowniki niedokonane o tematach na *-a-*, por. *kopać*, *siekać*, oraz atematyczny, por. *trzeć*.

kopaczka ‘niecka’: *kopać*; mp. 262, por. *kopałka*, por. też N Sub., N Instr.; **siekaczka** ‘podłużny koralik’: *siekać*; *poćorki śekacki śe nazywaŭy* 90P; **traczka** ‘belki z rozciętej kłody’: tr-, *trzeć*; *trocka* 43, *rznińcie tracki* 19J, por. N Acc., N Instr.

-ajka:

Nazwa – **zachciewajka** ‘wyprysk na twarzy’: *zachciewać*; *zachciewajka* 15, 15L – wyraża rezultat stanu, używana jest w znaczeniu przenośnym, żartobliwy.

Podstawą derywatu jest czasownik o temacie na *-ewa-*, wyrażający czynność niedokonaną.

-ałka:

Formant wskazano w derywacie: **kopałka** ‘niecka’: *kopać*; *ńecke my kopałkom* [nazywali] 74, por. *kopaczka*. Ustalony w oparciu o czasownik niedokonany o tematycznym *-a-* nie wykazuje z nim znaczeniowej zgodności aspektowej i wskazuje na rezultat świadomej, zamierzonej działalności sprawcy. Formacje wariantywną ustala w gwarach sufiks *-aczka*, por. **kopałka** / *kopaczka*.

-(i)ka:

Formant kształtuje nazwy: **gniłka** ‘przejrzały owoc dzikiej gruszy’: *gnić*; *gniłka* 83; **zgniłka** ‘zgniły owoc’: *zgnić*; *zgniłka* 15L. Jego rozszerzona postać *-(i)ka* wskazuje na formalno-semantyczne relacje derywatów z podstawami zarówno czasownikowymi, jak i imiesłowowymi. Szczególnie jest to wyraźne w przypadku nazwy **zgniłka**: *zgnić* / *zgniły*.

W materiale przyjęto motywacje czasownikowe, wyrażające czynności o różnych aspektach: niedokonanym, por. *gnić*, i dokonanym, por. *zgnić*.

-(an)ka:

Łączony z podstawami werbalnymi formant *-anka* kształtuje derywaty o wartości kategorialnej nazw czynności (patrz s. 41), nazw obiektów (patrz s. 246) oraz omawianych nazw rezultatywnych. Złożona struktura sufiksu *-(an)ka* wyrażnie wskazuje na możliwość podwójnej, imiesłowowo-czasownikowej motywacji formacji powoływanych z jego udziałem (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 134). W kształtowanych od podstaw imiesłowowych derywatach należy wskazać sufiks *-ka*, kładąc jednocześnie nacisk na ich atrybutywną funkcję słowotwórczo-semantyczną. Określane w relacjach ze znaczeniami czynności, te same derywaty

definiowane są jako nazwy rezultatywne, formowane przez sufiks rozszerzony *-anka*, por. **dzielanka**: dzielony / dzielić, **lepianka**: lepiony / lepić itd. (por. Dobrzyński, 1967: 11; Bąk, 1968: 83).

Dla omawianych formacji jako podstawy ustalono czasowniki prefiksalne i nieprefigowane o tematach na: *-a-*, np. kopać, mazać, opalać, pisać, wycinać, *-i/-y-*, np. dzielić, krasić, lepić, opalić, smażyć, *-owa-*, np. malować oraz atematyczny, por. prząść.

Struktury wariantywne formowane są przez sufiksy: *-a*, por. **przędzianka** / przedza, *-ec*, por. **rwanka** / rwaniec, *-ka*, por. **dzielanka** / działka, *-aczka*, por. **kopaczka** / kopaczka, *-ałka*, por. **kopaczka** / kopalka, *-ak*, por. **rwanka** / rwak, **wykręcanka** / wykręcak, *-ek*, por. **wykręcanka** / wykrątek, *-nik*, por. **dzielanka** / dzielnik, *-onko*, por. **przędzianka** / przedzionko, *-anina*, por. **mieszanka** / mieszanina, *-ono*, por. **przędzianka** / przedziono, *-iwo*, por. **przędzianka** / przędziwo, *-ø*, por. **dzielanka** / dział.

dzielanka 'część pola, lasu': dzielić; *źelonka* 19J, por. działka, dzielnik, dział; **krajanka** 'pokrojone kartofle przygotowane do sadzenia': krajać; *krajonka* 19, 19J, 24S, 25B, 93, 93C, *krajunki* nom. pl. 15, 15T; **kraszanka** 'pisanica wielkonośna': krasić 'farbować'; *krasunka* 12J, 15L, 15T, 19J, 20J, 25P, *krasunka* 24S, 93C; **lepianka** 'dom ulepiony z gliny': lepić; *jak še veš spoļu, to luže šeželi vlepunka* 15L, 15T; **malowanka** 'ozdoba': malować; *malovunki* 1G, 72D; **mazan-ka** 'kromka chleba posmarowana bardzo ciepło masłem': mazać; *mazonka* 72D; **mieszanka** / **mięszanka** 'pasza dla krów': mieszać / mięszać; *mesunka* 15, 87S, *mesunka* 64, / *mesunka* 36, *mesunka* 19J, 42B, 90, por. mieszanina; **opalanka** 'kawałek węgla z drzewa': opalić; *uopolunki* nom. pl. 117, por. N Instr.; **pisan-ka** 'malowane jajo': pisać; *pisunka* 13Op, 20J, 30K, *pisunka* 1G, 15L, 19J, 93C *pisaniki tys tša pošfīnīć* 16S; **przędzianka** 'przędza': przęd-, prząść; *pšežunka* 26M, 31J, *pšežunka* 60, *pšynžunka* 10, por. przedza, przędzionko, przędziono, przędziwo; **rwanka** 'kluska rwana': rwać; *rvunka* 30, *rvunka* 34, por. rwaniec, rwak; **smażanka** 'jajecznica': smażyć; *smazunka* 42B; **stawianka** 'plot pleciony': stawiać; *plecunka*, *stavunka* 99; **targanka** 1/ 'stargana słoma po omlóceniu odpowiednią maszyną', 2/ 'zboże zgrabione z pola', 3/ 'słoma zmieszana z sianem i koniczyną zakładana koniom za drabinę', 4/ 'sнопki do krycia dachu ze słomy targanej': targać; 1/ *targunka* 15, 72D, 93, *targunka* 19, *targunka* 15, 75, 80, 90, 93, 94, *targunka* 15L, *targunka* 83B, por. targan, targon, 2/ *targunka* 19, por. targan, 3/ *targunka* 93, 4/ *targunka* 19J; **wiązanka** 1/ 'bukiet kwiatów', 2/ 'wiązka lnu': wiązać; *vqzunki tero nostajauy* 104, *vožunka* 15L, 24S, 56, 2/ *vožunka* 59, *vožunka* 60; **wsuwanka** 'o suficie drewnianym: kiedy deski są przybite do belek od góry, więc w izbie widać belki': wsuwać; *fsuunka* 72D; **wycinanka**: wycinać; *vyčinunka* 1G, 72D, 93, *robimy vyčinunki* 30K; **wykręcanka** 'snopek do poszycia dachu': wykręcać; *vykronunki* nom. pl. 50, 50Z, *vykronunki* 39, por. wykręcak, wykrątek; **zawijanka** 'specjalnie zwinięty chesany len, przeznaczony na przechowanie': zawijac; *zavijunki ve vorecek* [składa się] 72D.

-(on)ka:

Formant ustalono w dwóch derywatach o znaczeniu rezultatywnym: **maszczonka** 'jedzenie dla świń': maścić [Brückner, 1993, s.v. maść], 'krasić' [Karłowicz, 1900–1927]; *maszonka* 64; **trzęsionka** 'jedzenie dla krów ze słomy i siana': trząść; *trzęsionka* 83B, por. trząska.

Przyjęte w gwarach czasowniki motywujące to: maścić, o temacie na -i- oraz atematyczny – trząść. Poza nimi przyjąć możemy motywacje imiesłowowe, por. maszczony, trzęsiony. Decydują one o wyodrębnieniu w formacjach derywowanych formantu -ka, a także sugerują ich atrybutywny charakter.

-ynka:

Formant ustala derywat **łuszczynka** 'łuska fasoli': łuszczyć; *łuszczynki* nom. pl. 90P. Jest on motywowany przez czasownik niedokonany, nieprefigowany, o temacie na -y-.

W polszczyźnie ogólnej zanotowano tylko cztery formacje na -ynka wykazujące powiązania z podstawami wyłącznie rzeczownikowymi (por. Grzegorzczykowa, Puzyńska, 1979: 135–136).

-aszka:

Nazwa **lepiaszka** 'gomółka': lepić; *lepiaszka* ulepiła – *gomółka* 71 – zaostała powołana w oparciu o czasownik niedokonany, o temacie na -i-. Wyraźnie czytelną funkcją stylistyczną nazwy wynika zapewne z samego formantu.

-(it)ka:

Rezultatywne nazwy na -itka ustalono w oparciu o znaczenia czynności dokonanych wyrażanych przez różne postaci prefiksalne czasownika – bić, por. obić, odbić, podbić, podprzybić. Przyjąć jednak należy możliwość interpretacji omawianych derywatów w relacjach z wskazującymi na ich właściwości podstawami imiesłowowymi, por. odbity czy podbity.

Desygnatami derywatów są głównie materiałowe wytwory świadomie podejmowanych działań, wyjątek stanowi nazwa **odbitka** wyrażająca efekt działań nieporządkanych. Dla niej też w gwarach funkcjonują formacje wariantywne o wykładnikach: -ek, por. odbitek, -ø, por. odbit.

obitka 'deska przybita z zewnątrz do futryny': obić; *obitka* 15T, 72D; **odbitka** 'podskórne uszkodzenie mięśni na stopie, wywołane dłuższym chodzeniem: odbić; *odbitka* 1G, por. odbitek, odbit; **podbitka** 1/ 'deski przybite do belek pułapu wewnątrz budynku', 2/ 'zwiększająca przyczepność tynku warstwa trzciny umocowana do desek stropu, czyli suwanki', 3/ 'sufit tynkowany': podbić; 1/ *podbitka* 1G, 15, 19J, 24S, 87S, 117, 2/ *podbitka* 72D, 3/ *podbitka* 90P, 117; **podprzybitka** 'przybite do belek deski sufitu w izbie': podprzybić; *podprzybitka* 30K.

-(ut)ka:

Formant wskazano w derywacie **strutka** ‘kawalki mięsa lub chleba zatrute trucizną na szczury i myszy, wykładane dla trucia tych gryzoni’: *struć*; *strutki* 1B. Jego struktura wskazuje na formalne powiązania z dokonanym, prefiksальnym czasownikiem motywującym – *struć*, bądź imiesłowem wskazującym na właściwości wyrażanego desygnatu – *struty*. W przypadku podstawy czasownikowej w formacji derywowanej wyodrębniamy formant *-utka*, przyjmując podstawę imiesłowową ustalamy formant *-ka* jako wykładnik znaczenia atrybutywnego o czynnościowym odcieniu znaczeniowym.

-ewka:

Derywat **przyszewka** ‘część buta okrywająca stopę od góry’: *przyszyć*; *pšyŕsefka* 11, 45, por. *przyszw* – ustalono w oparciu o czasownik dokonany, prefiksalny, o temacie na *-y*²⁹. Ta sama motywacja w gwarach funkcjonuje w odniesieniu do nazwy *przyszw*. Obie formacje odnoszą się do tego samego desygnatu.

-(on)ko:

Formant odnotowano w nazwie **prządzionko** / **przędzionko** ‘przędza zdjęta z motowidła’: *prząść*, *przęd-*; *pšužunko* 2, 7, *pšeňžunko* 27, *pšyňžunjo* 28, 37, *pšoňžonjo* 104, *pšožonko* 60, *pšežonko* 15, 34W, 39, 45, 46, 50, 50Z, *pšeňžunjo* 86, *pšežunjo* 15, 15T, *pšežunjo* 36, *pšyňžonjo* 90P, 93 *pšyňžunjo* 37, 75a, 82a, 92, *pšyňžonjo* 28, por. *przędza*, *przędzianka*, *prządziono*, *przędziwo*. Odnosi się ona do tego samego desygnatu, co derywaty powołane za pomocą formantów: *-a*, *-anka*, *-ono*, *-iwo*. Dla wszystkich podstawę stanowi czasownik niedokonany atematyczny. Dla formacji **prządzionko** / **przędzionko** dodatkowo przyjąć można motywację imiesłowową – *przędziony*, przy której ujawnia się atrybutywny charakter derywatu i wyróżnia formant *-ko*.

-isko:

Nazwę **zawalisko** ‘zawalony dom’: *zawalić* (się); *zawalisko* 15L – można kategoryzować zarówno jako nazwę rezultatywną, jak i lokatywną o rezultatywnym odcieniu znaczeniowym (por. Grzegorzczkova, 1998: 408). Motywowana jest znaczeniem czynności o dokonanym aspekcie, wyrażonym przez czasownik prefiksalny, o temacie na *-i*.

-ątko:

Formant ten wprowadza do derywatu **zawiniątko**: *zawinać*; *zaviňotko* 15L wyrażny, pozytywny ładunek emocjonalny. Powiązana znaczeniowo i formalnie

²⁹ Derywat można interpretować także w związku z podstawami: *przyszewać* ‘przyszywać’, por. *grewać* (Dejna, 1983), *przyszewić* (Reichan, 1999). Wówczas wykładnikiem funkcji rezultatywnej jest formant *-ka*.

z podstawą czasownikową formacja motywowana może być także znaczeniem właściwości wyrażonej przez imiesłów, por. **zawiniąt-ko**: zawinięty.

W materiale, jako podstawowy dla omawianej nazwy, przyjęto czasownik dokonany, prefiksalny, o sufiksie tematycznym *-nq-*.

-ki (pl.t.):

Formant powołuje dewerbalne nomina resultativa należące do kategorii plurale tantum (por. Grzegorzczukowa, 1998: 410, Górniewicz, 1967: 36). Ustalone formacje wyrażają desygnaty o strukturze materii pochodzenia roślinnego, por. **łuszczki** 'łuski z ziaren prosa', **odzierki** 'otręby', **poczeski** 'krótkie włókna lnu lub konopi, oddzielone od długich podczas czesania i trzepania', **szeski** 'krótkie włókna lnu lub konopii, oddzielone od długich przez czesanie i trzepanie', **wygrabki** 'drobna słoma wygrabiona ze zboża i plew', **zagrabki** 'resztki zboża zgrabione po zebraniu snopków z pola, grubsze odpadki kłosów i słomy, zgrabione z ziarna przy młóceniu cepami', **zawiewki** 'plewy', **zgrabki** 'drobna słoma i resztki kłosów zgrabiane z ziarna przy młóceniu cepami, słoma i kłosy zgrabione na polu po skoszeniu i wywiezieniu zboża'. Wyjątkowo w tej grupie derywat **przymiarki** 'kawalki gorszego pola, dodane po pańszczyźnie' łączy znaczenie rezultatywne z lokatywnym.

Podstawami omawianych formacji są czasowniki głównie dokonane, prefiksalne o tematach na *-a-*, por. poczesać, szesać, *-i/-y-*, por. przymierzyć, wygrabić, zagrabić, zgrabić. Niektóre nazwy kształtowane w oparciu o czasowniki niedokonane o tematach na: *-a-*, por. odzierać, *-y-*, por. łuszczyć, oraz *-ewa-*, por. zawiewać.

Nazwy o strukturach wariantywnych formowane są przez sufiksy: *-aby (pl.t.)*, por. **łuszczki** / łuszczaby, *-ochy (pl.t.)*, por. **łuszczki** / łuszczochy, **szeski** / scochy, *-aki (pl.t.)*, por. **łuszczki** / łuszczaki, *-y (pl.t.)*, por. **zagrabki** / zagraby, *zdzierki* / *zdziery* **zgrabki** / zgraby.

łuszczki 'łuski z ziaren prosa': łuszczyć; *łuscki s prosa* 76, 80, 82, 85, 91, 92, 94, 95, 96, 98, *łuscki* 75a, 77, 81, 87, 88, 90, por. łuszczaby, łuszczochy, łuszczaki; **odzierki** 'otręby': odzierać; *ożirki* 17; **poczeski** 'krótkie włókna lnu lub konopi, oddzielone od długich podczas czesania i trzepania': poczesać; *poceski paceśne* 15; **przymiarki** 'kawalki gorszego pola, dodane po pańszczyźnie': przymierzyć 'domierzyć, dodać ponad zwykłą miarę' [Bańkowski, 2000, s.v. przymiar]; *pśymarki* 12J; **szeski** 'krótkie włókna lnu lub konopii, oddzielone od długich przez czesanie i trzepanie': szesać *sceski* 30, 38, por. scochy; **wygrabki** 'drobna słoma wygrabiona ze zboża i plew': wygrabić; *vygropki* 1B, 30K, 88, 91, 93C, *vygrapki sūumy* 96; **zagrabki** 1/ 'resztki zboża zgrabione po zebraniu snopków z pola', 2/ 'grubsze odpadki kłosów i słomy, zgrabione z ziarna przy młóceniu cepami': zagrabić; 1/ *zagrapki* 83L, 84, 98, *zagrąpki* 100, *zagrąpki* 43B, *zagropki* 91, *zogropki* 19J, 83, 83B, 85, 86, 93C, 2/ *zogropki* 93, por. zagraby; **zawiewki** 'plewy': zawiewać; *zāvufki* 50Z; **zdzierki** 'krótkie włókna lnu lub konopii, oddzielone od długich przez czesanie lub trzepanie': zdzierać; *żżyrki* 64, *żżirki* 35, 39, 40, *żżerki* 11, por.

zdziery; **zgrabki** 1/ 'drobna słoma i resztki kłosów zgrabiane z ziarna przy młóceniu cepami', 2/ 'słoma i kłosy zgrabione na polu po skoszeniu i wywiezieniu zboża': zgrabić; 1/ **zgrapki** 87, **zgrapki s poddątku na guże f stodole** 14, **zgrąpki** 20, 24, 43, 77, 92, **zgrupki** 1G, 10M, 11, 24S, 75, 78, 80, 81, 82, 83L, 89, 90, 91, 9S, 121, **zgrapki** / **zgrupki** 23, 2/ **zgrapki** 1B, 1S, 15L, 19, 72D, 114, 117, **zgrupki** 13Op, **zgrąpki** 34W, por. **zgrabki**.

-aki (pl.t.):

W oparciu o podstawy werbalne formant ten kształtuje nazwy funkcjonujące w gwarach jako pluralia tantum. Derywaty wykazują formalne powiązania z czasownikami niedokonanymi o tematach na: *-a-*, por. **klepać**, **łuskać**, **obrzynać**, **trzepać**, **zdzierać**, *-y-*, por. **łuszczyć** oraz z czasownikiem atematycznym, por. **kłaść**.

Paralelnie w gwarach funkcjonują formacje o sufiksach: *-aby (pl.t.)*, por. **łuszczaki** / **łuszczaby**, *-ochy (pl.t.)*, por. **łuszczaki** / **łuszczochy**, *-ka*, por. **łustaki** / **łustka**, *-ek*, por. **obrzynaki** / **obrzynek**, *-ki (pl.t.)*, por. **łuszczaki** / **łuszczki**. Formacje wariantywne o sufiksach *-ka*, *-ek* odnoszą się do desygnatów wyrażanych w liczbie pojedynczej w odróżnieniu do tych na *-aki*, które w niektórych gwarach postrzegane i wyrażane są jako pluralia tantum.

klepaki 'kluski z twardych kartofli': **klepać**; **klepąki** 30, 34, 34W, 39, **klepoki** 20; **kładzaki** 'kluski kładzione': **kłać**, **kłaść**; **kładzoki** 25B; **łustaki** 'łuski z ziaren prosa': **łuszczyć** 'łuszczyć'; **łustaki** 26M, por. **łustka**; **łuszczaki** 'łuski z ziaren prosa': **łuszczyć**; mp. 596, por. **łuszczaby**, **łuszczochy**, **łuszczki**; **obrzynaki** 'stare buty po odcięciu cholew': **obrzynać**; **obżynoki** 1G, por. **obrzynek**; **trzepaki** 'ziemniaki rozgotowane': **trzepać**; **tšepoki** 90P.

-(an)ki (pl.t.):

Zanotowane nazwy należą do kategorii pluralia tantum. Struktura formantu *-(an)ki* wskazuje na możliwość interpretowania formacji z jego udziałem derywowanych jako pochodnych od dwóch typów podstaw słotwórczych – czasownikowych i imiesłowowych. Ustalono zatem derywaty: **dziabanki** 'kopytka': **dziać**; **żabanki** 10; **krajanki** 'kluski': **krajać**; **krajanki** 43; **lanki** 'zupa, którą się gotuje z mąki rozmaconej w mleku': **łać**; **laniki** 1G; **parowanki** 'duże drożdżowe kluski na parze gotowane': **parować**; **parowaniki** 81 interpretować można jako formacje rezultatywne dewerbalne bądź jako nazwy atrybutywne od imiesłowowe, których właściwości wyrażane są przez wyrazy podstawowe, por. **dziabanki**: **dziabany**, **krajanki**: **krajany**, **lanki**: **lany**, **parowanki**: **parowany**.

W materiale dla omawianych formacji jako podstawy wskazano jako podstawowe czasowniki niedokonane o tematach na *-a-* oraz *-owa-*.

-(on)ki (pl.t.):

Formant zanotowano w derywacie – **kruszonki** 'kluski rwane': **kruszyć**; **kruszoniki** 83B, **kruszoniki** 71. Derywat należy do kategorii pluralia tantum.

Jego podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na *-y-*, por. *kruszyć*. Możliwa jest też interpretacja odimiesłowowa wykazująca atrybutywność derywatu **kruszon-ki** ‘kluski kruszone’.

-ynki (pl.t.):

Dla nazwy – **pobudynki** ‘budynki gospodarskie’: *pobudować*; *pobudynki fšystke prave murovane* 30K, *pobudynki* 12J, 13Op, 13S, 30K, 32, 117, *pobudynki* 15T, 19, 19J, 20, 34W, 42B, 63G, 73, 76, 77, 78, 79, 83, 84, 85, 91, 92, 93, 95, 98, 99, 100, 104, *p^udbudynki* 43B – nie zanotowano w gwarach odpowiednika w liczbie pojedynczej. Potraktowano ją zatem jako formację funkcjonującą wyłącznie w liczbie mnogiej, powołaną w oparciu o czasownik dokonany, prefiksalny, o temacie na *-owa-* za pomocą formantu *-ynki*.

-ak:

Opisywany na gruncie gwarowym jako „formant wielkiej żywotności” a także ‘wielkich możliwości derywacyjnych’ (por. Malec, 1976: 24) notowany bywa także jako wykładnik nazw rezultatywnych (por. Laskowski, 1971: 51).

Desygnatami ustalonych nazw są: potrawy, por. **prażak**, **rwak**, materiały pozyskiwane jako produkt uboczny uprawy zbóż, wykorzystywane jako poszycia dachowe, por. **klóśniak**, **wykrącak** / **wykręcak** / **wykrętak**, **zawijak**, element zabudowy gospodarskiej, por. **pleciak**, naczynie gospodarskie, por. **toczak**.

Podstawami zanotowanych derywatów są czasowniki niedokonane, nieprefigowane i prefiksalne o tematach na: *-i-* / *-y-*, por. *klóścić*, *prażyć*, *toczyć*, *-a-*, por. *mijać*, *rwać*, *wykrącać* / *wykręcać*, *zawijać*, oraz czasownik atematyczny, por. *pleść*.

Struktury wariantywne ustalają sufiksy: *-aniec*, por. **rwak** / *rwaniec*, *-ucha*, por. **prażak** / *prażucha*, *-anka*, por. **rwak** / *rwanka*, **wykrącak** / *wykręcanka*, *-ek*, por. **wykrącak** / *wykrątek*, *-ø*, por. **toczak** / *tok*.

klóśniak ‘snopek do poszycia dachu’: *klóścić*; *klušoki* nom. pl. 87; **mijak** ‘pominięty podczas orki kawałek pola’: *mijać*; *kto nie "umi" orać narobi mijokuf* 30K, 93; **pleciak** ‘plot upleciony z chrustu’: *pleć-*, *pleść*; *plećak* 29, 30, 31, 34, 34W, 39, 44, *plećok* 15, 24S, 26; **prażak** 1/ ‘potrawa z mąki i kaszy’, 2/ duże kluski z mąki i ziemniaków’, 3/ ‘prażuch’: *prażyć*; 1/ *prazoki* 78, por. *prażucha*, 2/ *prazoki* 42B, 3/ *prazaki* 34W; **rwak** ‘kluska rwana’: *rwać*; *rvak* 34W, 39, 40, 55, *rvok* 6, 11, 12J, por. *rwaniec*, *rwanka*; **toczak** ‘żłób z pnia’: *toczyć*; *tocok* 12J, por. *tok*; **wykrącak** / **wykręcak** / **wykrętak** ‘snopek do poszycia dachu’: *wykrącać* / *wykręcać*; *ta prosto sūuma beže na vykruncoki* 16S, *vykruncok* 26, *vykrocok* 22, *vykruncoki* 18, *vykrocaki* 40, *vykrū"coki* 13Op, / *vykrāncak* 17, *vykrācoky* nom. pl. 14, *vykrāncoki* 9, *vykrūcoki* 13, / *vykrŷntoki* 8, *vykrāntaki* 5, *vykrentok* 3, por. *wykręcanka*, *wykrątek*; **zawijak** ‘snopek do krycia dachu’: *zawijać*; *zavijok*, *zavijoki* nom. pl. 72D.

-ek:

Zdecydowaną większość dewerbalnych formacji na *-ek* stanowią formacje o wartości kategoryjalnej nazw rezultatów i obiektów czynności (por. Grzegorzczak, 1961: 123–124; Górniewicz, 1967: 18–19; Bąk, 1968: 82; Mrózek, 1970: 188; Nowak, 1970: 139; Laskowski, 1971: 49–50; Kowalska, 1975: 55; Malec, 1976: 37–38; Dejna, 1989/1990: 32; Habrajska, 1989/1990: 95). W omawianej klasie semantycznej formant ten wykazuje znaczną aktywność derywacyjną. Powoływane z jego udziałem nazwy za podstawy przyjmują czasowniki niedokonane, prefiksalne i nieprefigowane o sufiksach tematycznych: *-a-*, np. motać, obrzynać, odpadać, ogryzać, składać, skrobać, skrecać, *-y-*, np. cwarzyć, toczyć, *-wa-*, np. okrawać, oraz dokonane, prefiksalne o tematach na: *-a-*, np. odrapać, podskrobać, wyskrobać, zawiązać, *-i/-y-*, np. nasadzić, obrąbić, odbić, skroić, wypalić, wypuścić, wyruszyć, *-ną-*, np. nadros(t)nąć, *-owa-*, np. przychować, oraz atematyczne, por. stłuc, wygrzyźć, wynaleźć.

Powołane derywaty funkcjonują jako nazwy desygnatów: powstałych w rezultacie działań podjętych świadomie przez osobowych sprawców, np. **dorobek**, **motek**, **obrąbek**, **przychówek**, powstałych niezamierzenie, np. **odbitek**, **odrapek**, **przywimek**, **stłuczek**, ukształtowanych siłami natury, np. **nadrostek**, **odrostek**, **wypustek**, **wyrostek**.

W kształtowaniu formacji wariantywnych dla omawianych udział biorą formanty: *-ka*, por. **ogryzek** / ogryzka, *-anka*, por. **wykrątek** / wykręcanka, *-itka*, por. **odbitek** / odbitka, *-aki* (*pl.t.*), por. **obrzynek** / obrzynaki, *-ak*, por. **wykrątek** / wykrącak, *-eczek*, por. **skrojek** / skrojeczek, *-le*, por. **odrostek** / odrośle, *-ø*, por. **nasadek** / nasad, **odbitek** / odbit, **odrapek** / odrap, **wypustek** / wypusk, **zrzynek** / zrzyn.

cwarek 'skwarek': cwarzyć 'skwarzyć'; mp. 713; **dorobek** 'majątek, mienie': dorobić (się); *dorobek* 1S, 1SL, por. N Acc.; **motek** 'zwinęta na motowidło przędza': motać; *motek* 1G, 1S, 1SL, 1ST, 19, 19J, 23, 30K, 31, 32K, 7S, 87S, 93C, *m^uotek* 34W; **nadrostek** 'narośl': nadros(t)nąć; *'imoua to nadrostek* 90P; **nasadek** 'nasad, belka nad progiem wozu': nasadzić; mp. 612, por. nasad; **niedorostek** 'coś, co nie dorosło': nie doros(t)nąć; *ńedorostek* 13Op, 117, 86; **obrąbek** 1/ 'przyrąbek, listwa koszuli na ramieniu, sięgająca od kołnierza do rękawa', 2/ obrąbienie, obszycie krawędzi materiału': obrąbić; 1/ mp. 682, 2/ *uobrobek* 1S, *"obrobek* 1ST; **obrzynek** 'stary but po odcięciu cholew': obrzynać; *uobżynek* 1S, 24S, 30K, 117, *"obżyńki* 1S, 1ST, 93C, *uobżyńki* 19J, 25B, 93, por. obrzynaki; **odbitek** 1/ 'podskórne uszkodzenie mięśni na stopie, wywołane dłuższym chodzeniem boso po twardej drodze', 2/ 'latorośl, jednoroczna gałązka drzewa owocowego': odbić; 1/ *"odbitek* 93C, por. odbitka, odbit, 2/ *odbitek* 21; **odpadek** 'kadłubek': odpadać; *uotpadek* 121; **odrapek** 'stara, zdarta miotła z gałęzi': odrapać; *uodrapek* / *odrapek* 28D, *odrapek* 75a, 84, *"odrapek* 13Op, 28D, 42B, 83, 83B,

86, 93, 93C, 95, por. odrap; **odrostek** 1/ 'konar wyrastający bezpośredni z pnia drzewa', 2/ 'podrosłe prosię': odros(t)nąć; 1/ *"odroski* nom. pl. 30, por. odrosłe, 2/ *"odroski vijnkse* 92; **odrzynek** 'deska boczna z kłoca, z jednej strony płaska, z drugiej zaokrąglona': odrzynać; *odžynki* nom. pl. 72D; **ogryzek**: ogryzać, *uogryzek* 15, 15L, *"ogryzek – "ocysko dokoŭa*, *"ogryže*, *"ostaŭi taki środek* 83L, por. ogryzka; **okrawek** 'skrawek': okrawać; *"okrovek* 12J, *uokrovek* 41; **poskrobek** / **podskróbek** 1/ 'ciasto do zakwaszania chleba', 2/ 'podpłomyk, bułka z resztek ciasta chlebowego, mały chlebek, pieczony z resztek ciasta': poskrobać; 1/ *poskrobek* 64, 2/ *p^oskrobek* 42B, 61 / *potskrubek* 14; **przychówek** 'wyhodowany inwentarz': przychować 'wyhodować'; *pšyχuvek* 15; **przywymek** 'pas pola pominięty przez nieuważę podczas orki': (przy)wyjmać 'wyjmować'; *pšyvymek* 48; **składek** 'skład, szeroki zagon zaorany na 8–30 skib; rola z dwóch zagonów złożonych w jeden po zaoraniu dzielącej je bruzdy': składać; *skuadek – kavouek žimi zauorany* 87S, 72, 79, 92, *skuodek* 15L, 19J, 83L, 87, 91, 99, *składek* 9, 14, por. skład; **skrabek** 'przylepka, kromka chleba odkrojona od wierzchu bochenka': skrabąć [Brückner, 1993, s.v. skrobać]; mp. 648; **skrawek** 1/ 'przylepka, kromka chleba odkrojona od wierzchu bochenka', 2/ 'wąski kawałek materiału wplatany w warkocz': skrawać; 1/ mp. 648, 2/ *skrovek* 24S; **skrącek** 'skwarek': skrącać 'skręcać'; *skrócki* 52, *skročki* 41, 60, *skrăčki* 51; **skrętek** 1/ 'pokręcone włókno, z którego kręci się powróż', 2/ 'snopek do poszycia dachu': skręcać; 1/ *skryntki* 19J, *skretki* 48, por. N Instr.; **skrojek** 'przylepka, kromka chleba odkrojona z wierzchu chleba': skroj-, skroić; mp. 648, por. skrojeczek; **skwarek** 'wysmażony kawałek słoniny lub tłustej skórki': skwarzyć; *cfarek* 1B, 15, 93, *skfarek* 5, 9, 10M, 13Op, 15L, 18, 19J, 20J, 24, 24S, 26K, 26M, 28D, 30K, 31J, 34W, 42B, 43B, 58M, 63G, 71, 72, 72D, 73, 74, 75a, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 83B, 84, 85, 89, 90, 93, 94, 96, 97, 99, 114, 121, *skforek* 4, 8, 12J, 14, 17, 25B, 86, 92, 93C; **splatek** 'warkocz': splatać; *splatek* 61; **stłuczek** 'rozbity garnek': stłuc; *stucek* 15L, 15T; **toczek** 'przrząd do nawijania szpulek w czółenku': toczyć; *tocek* 13Op, **ułomek** 'ułamana część chleba': ułamać; *uuomek* 13Op, por. N Instr.; **wydrapek** 'stara miotła': wydrapać; *wydrapek* 90; **wygryzek** 'resztką': wygryźć; *zjado cyje vygryski* 90P, 117; **wykrątek** / **wykrętek** 'snopek do poszycia dachu': wykręcać; mp. 722, 723, / *vykretki* 54, *vykrătki* 51, *vykrŷntki* 49, por. wykręcanka, wykręcak; **wynalazek**: wynaleźć; *vynalazek* 15L; **wypalek** 'podpłomyk, mały chlebek pieczony na trzonie przed wsadzeniem chleba': wypalić; *vypauki* nop. pl. 80; **wyporek** 'coś wyciągniętego, nici wyprute': wypierać; *vyporek* 23; **wypustek** 'pęd wyrastający z drzewa': wypuścić; *latoružgi z vypustkuf* 74, por. wypusk; **wyrostek** 1/ 'gałązka, młody pęd rośliny', 2/ 'kapusty nie zawiązana główka', 3/ 'kwitnąca łodyga wyrosniętego chrzanu, sałaty', 4/ 'stary kartofel, z którego wyrasta roślina': wyrosnąć [Karlłowicz, 1900–1927] 'wyrosnąć'; 1/ *vyrostek* 1B, 90P, 121, 2/ *vyrostek* 20J, 76, 91, *sauek, vyrostek* 82, 3/ *stary kšan vyrostek, uadege vypuści i kfitnie* 83L, 4/ *vyrostki* nom. pl. 117; **wyruszek** 'podpłomyk': wyruszyć 'o chlebie: rosnać';

vyruski nom. pl. 76; **wyskrobek** ‘mały chlebek z resztek ciasta wyskrobanego z dzieży’: *wyskrobać*; *wyskrobek* 12J, 13Op, 15, 15T, 19, 19J, 20, 24S, 25B, 30K, 34, 34W, 39, 50Z, 83B, 93, 93C; **zawiązek**: *zawiązać*; *zawiązek* 4; **zdzieriek** ‘zdarta miotła’: *zdzierać*; *zdzieriek* 86; **zrzynek** ‘deska odcięta z boku kłosa’: *zrzynać*; *s tyj żżynkuf ňic še ňe zrobi* 16S, por. *zrzyn*; **związek** ‘związanie’: *związać*; *kuomp to ies z’ożek pšedŋiŋ nuk* 17, *z’ożek* 15L.

-eczek:

Formację **skrojeczek** ‘przylepka, kromka chleba’: *skroj-*, *skroić*; mp. 648, por. *skrojek* – przytoczono w materiale jako wariantywną dla derywatu o sufiksie *-ek* (patrz s. 225, 226). Obie występują w gwarach w tej samej funkcji semantycznej. Motywowane są tym samym znaczeniem czynności wyrażonej czasownikiem prefiksalnym, dokonanym na *-ić*.

-(i)ek:

Derywat – **zgniłek** ‘siano, które uległo rozkładowi’: *zgnić*; *zgniłek* – *śano zgniūo* 83L – wykazuje formalno-semantyczne związki z dwiema podstawami: wskazanym w materiale czasownikiem dokonanym, prefiksalnym, o temacie na *-i-* oraz przymiotnikiem odczasownikowym – *zgniły*. Motywacja przymiotnikowa określa atrybutywny charakter derywatu oraz wpływa na ustalenie formantu *-ek*.

-(an)ek:

Nazwa – **obarzanek** ‘obwarzanek’: *obwarzyć*; *uobażanek* 15T, 30K, *uobażanki* nom. pl. 15, 15L, *obażanki* 11, *obażanki* 12J – posiada podwójną motywację czasownikowo-imiesłowową. Powiązanie ze znaczeniem czynności decyduje o rezultatywnym znaczeniem derywatu. Wyrażająca właściwość podstawa imiesłowowa określa jego atrybutywną wartość kategoriałną.

W materiale gwarowym jako podstawowy wskazano czasownik dokonany, prefiksalny o temacie na *-y-*, por. *obwarzyć*.

-unek:

„Typ ten obejmuje wyłącznie derywaty odczasownikowe” (Grzegorzycowa, Puzynina, 1979: 175). W gwarach notowany jest w kategorii nazw czynności (patrz s. 46), nazw środków czynności (patrz s. 181), nazw obiektów czynności (patrz s. 249) i nazw miejsc (patrz s. 261) oraz nazw rezultatywnych.

Omawiane derywaty za podstawy przyjmują czasowniki wyłącznie niedokonane, o tematach na *-owa-* (por. Malec, 1976: 73–74).

Tylko dla nazwy **rusztunek** zanotowano formację wariantywną o formancie *-anie*, por. *rusztowanie*.

karczunek ‘drzewo z wykarczowanych pni’: *karczować*; mp. 533, por. N Loc; **pakunek**: *pakować*; *pakonek* 1B, 64, *pakunek* 92; **rusztunek** ‘rusztowanie

z drągów nad klepiskiem': rusztować; *ruštunek* 13Op, 99, por. rusztowanie; **rysunek**: rysować; *rysunek* 87S; **szalunek** 'obicie ściany od zewnątrz deskami': szalować 'objąć, pokrywać deskami ściany budynku w celu umocnienia konstrukcji' [Szymczak, 1993]; *šalunek* 72D, *salunek*, *osalować* – *vilgoći nie beže* 11.

-ynek:

Formant wskazano w derywacie **budynek**: budować; *budynek* 1G, 85, *budyńku* gen. sg. 15T, 63, 87S. Jego podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na *-owa-*. Odnosi się do każdego desygnatu powstałego w rezultacie podjętego działania, wyrażonego przez podstawę.

-atek:

Nazwa **dodatek** 'część ziemi w gospodarstwie': dodać; *dodatek* 15, 15L, *dôdâtki* nom. pl. 43 – poza znaczeniem rezultatywnym wyrażać może konkretne miejsce, część ziemi należącej do danego gospodarstwa. Potraktować ją zatem możemy zarówno jako formację rezultatywną, jak i lokatywną o wyraźnym rezultatywnym charakterze (por. Gala-Milczarek, 2012(a)).

Podstawą derywaty jest czasownik dokonany, prefiksalny na *-ać*.

-otek:

Formant kształtuje jedną nazwę **nagniotek** 'odcisk': nagnieść; *nagniotek* 15L. Jej podstawą jest czasownik dokonany, prefiksalny atematyczny.

Desygnat powstaje w rezultacie czynności niezamierzonej, niezależnej od woli sprawcy.

-nik:

Derywat **dzielnik** 'ziemia przypadła z podziału': dzielić; *želnik* 15L, por. działka, dzielanka, dział – należy do grupy tych, w których dochodzi do neutralizacji różnicy między rezultatem a miejscem czynności czy procesu (por. Grzegorzewska, 1998: 408). Włączono go kategorii N Res. na podstawie zanotowanego kontekstu, z którego nie wynika, by nazwa ta odnosiła się do konkretnego, identyfikowanego w gwarze miejsca.

Nazwę ustalono w oparciu o czasownik niedokonany, o temacie na *-i-*.

Formacje wariantywne ustalają formanty: *-ka*, por. działka, *-anka*, por. dzielanka oraz *-ø*, por. dział.

-la:

Nazwa **przerębla** 'otwór wyrębany w łodzie na rzece lub stawie': przerąbać; *pšereba* 58M, *pšerymbła* 28D, 32, 41, *pšyryblâ* 63G, *pšeremblo* 23, *pšerëmblo* 41, *pšerąblo* 23B, *f pšerebl'i* 64, *u pšyrâml'i* 18, *s pšerymb'l'i* 32, *pšereble* acc. sg. 63, por. przeręba, przerąbel – motywowana jest znaczeniem czynności dokonanej, wyrażonej przez czasownik prefiksalny na *-ać*. W gwarach to samo znaczenie

rezultatywne ustala także formant *-el*, por. *przerąb-el* / *przeręb-el*. Derywaty te mogą być także kategoryzowane jako nomina locativa o charakterze rezultatywny.

-el:

Formant wskazano w derywatach: **korzysiel** ‘poprzeczka motowidła’: *korzyścić* ‘(ob)łupić, obedrzeć z kory’ [Brückner, 1993, s.v. *korzyść*]; *kożyśel* 4; por. *korzyście*, *korzystka*, *korzyśle*; **przerąbel** / **przerębel** ‘przerębel, otwór wyrąbany w łodzie’: *przerąbać*; *pšerobel* 1S, *pšerąbel* 13Op, *pšerymbel* 6T, 12, 12J, 2SB, 28D, 42B, 73, 87S, 93C, 121, *po vode do pšerymbła xoži* 42B, *byu uu pšerąmbľuf* 18, por. *przeręba*, *przerębla*. Ich rezultatywne znaczenie kształtowane jest w relacjach z dokonanymi znaczeniami czynności wyrażanymi przez czasowniki o tematach na *-i-*, por. *korzyścić* oraz *-a-*, por. *przerabać*.

Wyrażane przez rzeczowniki pochodne desygnaty powstały w wyniku działań celowych i świadomych, por. **korzysiel**, **przerąbel** / **przerębel**.

Obecne w gwarach struktury wariantywne kształtują sufiksy: *-a*, **przerębel** / *przeręba*, *-e*, por. **korzysiel** / *korzyście*, *-ka*, por. **korzysiel** / *korzystka*, *-la*, por. **przerębel** / *przerębla*, (por. Kreja, 1977), *-le*, por. **korzysiel** / *korzyśle*.

-le:

Formant powołuje rzeczowniki rodzaju nijakiego o rezultatywnej funkcji słowotwórczosemantycznej: **korzyśle** ‘poprzeczka motowidła’: *korzyścić* ‘(ob)łupić, obedrzeć z kory’ [Brückner, 1993, s.v. *korzyść*], por. *korzyście*, *korzystka*, *korzysiel*; **odrośle** ‘odrośl, pęd wyrastający z pnia drzewa’: *odrosnąć*, por. *odrostek*. Nazwy motywowane są znaczeniami czynności dokonanych, wyrażanymi przez czasowniki: nieprefigowany o temacie na *-i-*, por. *korzyścić*, oraz prefiksalny, o temacie na *-nq-*, por. *odrosnąć*.

W tej samej funkcji paralelnie w gwarach funkcjonują derywaty o formantach: *-e*, por. **korzyśle** / *korzyście*, *-ka*, por. **korzyśle** / *korzystka*, *-ek*, por. **odrośle** / *odrostek*, *-el*, por. **korzyśle** / *korzysiel*.

-ło:

Formant wskazano w derywatach: **sadło** ‘warstwa tłuszczu obrastającego wnętrzości’: *sadzać* [Brückner, 1993, s.v. *sad*]; *tuuš ze sadu* 121, *sadu* 1G, 12J, 13Op, 15L, 15T, 16S, 17, 19, 19J, 24S, 25R, 72D, 90P, 93, 114, 117, 121, *sadło* 41, *sodu* 93C, *sadu* 54. Jego znaczenie rezultatywne ustalono w oparciu o rekonstruowaną, obecnie już nieczytelną podstawę słowotwórczą – *sadzać*.

-idło:

W funkcji rezultatywnej formant poświadczono tylko w jednym derywacie – **malowidło** ‘obraz’: *malować*; *malovidu* 72D. Jego podstawę stanowi czasownik niedokonany, o temacie na *-owa-* (por. Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 222).

-idla (pl.t.):

Rzeczownik **powidla** 'owoce usmażone na gęstą masę': powić [Bańkowski, 2000]; *poŕidua* 1G, 93, 93C, 117, *poŕidua ze šlivek* 30K – należy do kategorii plurale tantum. Ustalono go w oparciu o czasownik prefiksalny, dokonany, atematyczny.

-an:

Derywat **targan** 1/ 'drobna słoma z maszyny', 2/ 'zboże zgrabione z pola': targać; 1/ *targon* 25B, *targun* 13S, por. *targa*, *targanka*, *targoń*, *targus*, 2/ *pšyńeš kurom targonu* 30K, *targun* 12J, 16S, por. *targanka*, *targus* – używany jest w dwóch znaczeniach leksykalnych o rezultatywnej funkcji słowotwórczej. Podstawą formacji jest czasownik niedokonany na *-ać*. Przyjmując dla derywatu motywację imiesłowową – *targany* – podkreśla się jego atrybutywny odcień znaczeniowy i wpisuje się go w zakres derywacji paradygmatycznej.

Struktury wariantywne kształtują sufiksy: *-a*, por. *targa*, *-anka*, por. *targanka*, *-oń*, por. *targoń*, *-us*, por. *targus*.

-ina/-yna:

Wśród formacji dewerbalnych derywowanych formantem *-ina/-yna* istotne miejsce zajmują nazwy rezultatywne (por. Gaertner, 1934: 268; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 235–236). Wyrażną semantycznie grupę, w omawianej klasie derywatów, stanowią nazwy produktów ubocznych, odpadków (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 236), por. **krszyna** / **krszczyna**, **łupina**, **oskrobina**, **popłuczyna**, **wyżłobina**. Pozostałe odnoszą się do desygnatów – wytworów świadomie podejmowanych działań, por. **podwalina**, **redlina**, **rozczyzna** / **oczczyna**.

Ustalone formacje opierają się na czasownikach dokonanych prefiksalnych o tematach na: *-a-*, por. *oskrobać*, *popłukać*, *-i-*, por. *podwalić*, *rozczyścić*, *wyżłobić*, oraz niedokonanych, nieprefigowanych o tematach na: *-a-*, por. *łupać*, *-i/-y-*, por. *krszyć* 'kruszyć', *redlić*.

krszyna / **krszczyna** 'odrobina, trochę': *krszyć* 'kruszyć'; *ksyna* 34W, 42B, 44, *kšyna* 57, *kšyne žiot* 42, / *kščyna* 15T, 17, *kščyny*, *bo certfy žlip, nakšcone* 25R; **łupina** 1/ 'obierka, skórka z kartofla', 2/ 'zdrewniała powłoka nasion', 3/ 'skorupa jajka': *łupać*; 1/ *uupina* 15L, 15T, 17, 19, 19J, 24S, 26K, 72D, 114, 117, 2/ *tatarka*, *žyncniń mažom uupiny* 83L, 3/ *uupina* 98, *łupina* 88, 100; **oskrobina** 'obierzyna z kartofli': *oskrobać*; *oskrobiny* nom. pl. 91, "oskrobiny 93C, *uoskrobiny* 93; **podwalina** 1/ 'zawęglowane belki, tworzące prostokątną podstawę budynku', 2/ 'luźno położone belki pod lub między przyciesą': *podwalić*; *podvalina* 6T, 9, 13Op, 66, *dać dobru podvaline* 8; **popłuczyna**: *popłukać*; *popuucyny* nom. pl. 28D; **redlina** 'bruzda, w której sadi się ziemniaki': *redlić*; *redlina* 15, *redl'ina* 'skiba odkrajana radłem' 83L, 88, 98, *rydl'ina* 88, por. N Ob.; **rozczyzna** / **oczczyna** 'rozczyzna, rzadki ciasto chlebowe': *rozczyścić* 'rozciączyć'; *zocyńa še roscyne* 25R, *roščyna* 72D, *roscyna* 12J, 15T, 18, 19, 25B, 25R, 34W, 36, *roščyna* 75a, *roscyna* / *roscynā* 29; **wyżłobina**: *wyżłobić*; *vyžuobina* 25R;

-anina:

Obecność formantu w kategorii nazw rezultatywnych wynika z przesunięć formacji prymarnie czynnościowych, którym przypisano nowe, często występujące paralelnie funkcje semantyczne (por. Kreja, 1996(a): 108–109; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 238; Chludzińska-Świątecka, 1972: 192;). Niektóre derywaty występują wyłącznie w funkcji rezultatywnej. Do takich należą np. **mieszanina**, **tkanina** (por. Kreja, 1996(a): 109). Rzeczownik **rąbanina** w gwarach zanotowano zarówno jako nazwę czynności nawiązującą semantycznie do przenośnie użytego znaczenia czasownika – rąbać, jak i jako nawę wytworu czynności dosłownej – rąbać ‘ciąć mięso’.

Derywaty ustalono w oparciu o czasowniki niedokonane na *-a-*, por. chlapać, mieszać, rąbać, tkać.

Tylko dla nazwy **mieszanina** zanotowano formację wariantywną na *-anka*, por. mieszanaka.

chlapanina ‘błoto rozjechane przez wozy’: chlapać; *chlapanina* 15L, 84; **mieszanina** ‘pasza dla krów’: mieszać; *miesanina* 15, 63, por. mieszanaka; **rąbanina** ‘mięso pocięte’: rąbać; *robanina* 15L, por. N Acc.; **tkanina**: tkać; *tkanina* 15L.

-owina:

Formant powołuje nazwę **rzygowina** ‘wymioty’: rzygać; *żygošina* 42B. Jej podstawą jest czasownik niedokonany na *-a-*. W związku ze znaczeniem podstawy derywat funkcjonuje w pejoratywnych kontekstach jako ekspresyvizm.

-iny/-yny (pl.t.):

Formant tworzy rzeczowniki należące do kategorii plurale tantum. Nie notowany w polszczyźnie ogólnej jako wykładnik rezultatywnej wartości kategoryjalnej (patrz Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 239–240), w gwarach odpowiada za kształtowanie nazw produktów ubocznych, podobnie jak *-ina/-yna* (por. Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 236).

Nazwy powoływane są w oparciu o czasowniki niedokonane prefiksalne, nieprefigowane o tematach na: *-a-*, por. obierać, skrobać, *-y-*, por. burzyć, oraz dokonany, prefiksalny o temacie na *-i-*, por. zgonić. W gwarach odnotowano formacje wariantywne występujące w liczbie pojedynczej dla nazwy **obierzyny**, kształtowane przez formanty: *-ucha*, por. **obierzyny** / obierucha, *-ka*, por. **obierzyny** / obierka, oraz plurale tantum z formantem *-owiny (pl.t.)* dla nazwy **burzyny**, por. burzowiny.

burzyny ‘piana, np. mydlana, na mleku, piwie’: burzyć (się); *jak še krove vydoji, to na mleku sum bużyny* 15T, *bużyny* 1B, 15L, 15T, 25R, por. burzowiny; **obierzyny** ‘obierki z ziemniaka’: obierać; *obeżyny* 11, *“obeżyny* 1G, por. obierucha, obierka; **skrobiny** ‘obierki, łupiny z ziemniaków’: skrobać; *skrobiny* 15, 15L, 25B, 25R, 30K; **zgoniny** ‘drobna słoma, zgrabywana z ziarna przy młóceniu cepami’: zgonić; *zgońiny* / *zguńiny* 72D, *zgropki* i *zgońiny* 78, *zguńiny* 1B, 1G, 6T, 13Op, 15, 15L, 15T, 16S, 20, 25B, 34W, 73, 117.

-owiny (pl.t.):

Rozszerzony formant *-owiny* ustala formację **burzowiny** ‘piana mydlana’: burzyć (się); *bużo’winy* 1B, por. burzyny, omówioną jako wariantywną dla derywatu **burzyny**. Obie należą do kategorii plurale tantum.

-izna:

Formant tworzy nazwę **zwalizna** ‘drzewo ścięte, zwalone’: zwalić; *zva’izna* 34, 34W, por. zwała. Ustalono go w oparciu o czasownik dokonany, prefiksalny o temacie na *-i-*.

Paralelnie w gwarach funkcjonuje derywat utworzony przez formant paradygmatyczny *-a*, por. zwała.

Wśród rzeczowników dewerbalnych formant ten notowany jest sporadycznie, a powołane nazwy charakteryzują się dużym zróżnicowaniem funkcji semantycznych (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 245).

-ane:

Rzeczownik **pisane** ‘pismo, druk’: pisać; *’pisanego nie zno* 41 – zachowuje przymiotnikowy wzorzec odmiany. Na gruncie ogólnopolskim formacje tego typu notowane są sporadycznie i klasyfikowane są jako nazwy dawne, wychodzące z użycia, a formant określono jako zupełnie nieproduktywny (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 247–248).

Derywat opisano w relacjach motywacyjnych ze znaczeniem czynności, za podstawę wariantywną przyjąć możemy także imiesłów wytyczający atrybutywny charakter nazywanego desygnatu. Wraz z motywacją imiesłowową w derywacie wyodrębniamy paradygmatyczny formant *-e* (por. Waszakowa, 1993: 108–109).

-ono:

Derywat **przędzono** / **przędzono** ‘przędza zdjęta z motowidła, motek nici powiazanych w pasma’: przed-, prząć; *motoviduo mota’o p’syn’ze na p’soń’żona* 121, *p’soń’żono* 1, 1G, 117, *p’soń’żuno* 104, *p’so’żono* 30, *p’soń’żuno* 72D, 94, *p’suń’żono* 11, 74, 104, *p’su’żuno* 17, *p’suń’żuno* 3, 4, 8, 9, *o p’sq’żo’nie* 104, *p’seń’żuno* 33, *p’se’żono* 15, 24S, 30K, 34, 40, *p’se’żuno* 15T, 16, *p’syn’żono* 19J, 114, *p’syń’żono* 19J, 84, 93, 93C, *p’syń’żuno* 6, 10, 10M, 73, 75a, 78, 87, 90, 98S, 104, *p’seń’żuno* 76, por. przędza, przędzianka, przędzionko, należy traktować jako formację wariantywną dla nazw: przędz-a, przędzi-anka, przędzi-onko. Wszystkie powołano w oparciu o ten sam czasownik podstawowy, atematyczny, o niedokonanym aspekcie. Używane są w tym samym znaczeniu leksykalnym.

-anie:

Obecność formantów *-anie*, *-enie* wśród formacji rezultatywnych tłumaczą te same mechanizmy, które przytoczono przy omówieniu nazw instrumentalnych o tych sufiksach (patrz s. 199, 200). Właściwe prymarnie transpozycyjnym na-

zwom czynności w omawianej kategorii pełnią funkcję mutacyjną, a znalazły się w niej w wyniku przesunięć formacji, którym nadano nowe funkcje semantyczne. Ustalone nazwy objęły nową klasę desygnatów – przedmiotów powstałych w wyniku podjętych czynności.

Podstawami derywatów są przede wszystkim czasowniki dokonane, prefiksalne, o tematach na: *-owa-*, por. podmurować, unebłować ‘umeblować’, zapobudować, *-uwa-*, por. zabudować. Trzy nazwy ustalono w oparciu o czasowniki niedokonane, nieprefigowane, o tematach na: *-owa-*, por. dylować, rusztować, oraz *-a-*, por. bazgrać.

W derywacie **bazgranie** wyraźnie czytelny jest pejoratywny ładunek stylistyczny, wynikający wyłącznie ze znaczenia czynności motywującej – bazgrać ‘pisać niestarannie’.

Dla niektórych nazw rezultatywnych w gwarach zanotowano formacje wariantywne o sufiksach: *-a*, por. **zabudowanie** / zabudowa, *-e*, por. **zabudowanie** / zabudowie, *-unek*, por. **rusztowanie** / rusztunek, *-ota*, por. **bazgranie** / bazgrota.

bazgranie: bazgrać ‘pisać niestarannie’, 15L; *bazgrańe* 15L, por. bazgrota; **dylowanie** ‘plot’: dylować ‘stawiać np. plot z desek’, z niem. Diele ‘deska’; *dylowańe* 1G; **podmurowanie**: podmurować; *podmurowańe* 15L; **rusztowanie** ‘piętro z drągów nad klepiskiem’: rusztować; *ruśtowańe* 12J, 32K, 83B, *s takix klijuf robiyo śe ruśtowańe* 41, por. rusztunek; **uneblowanie** ‘umeblowanie’: unebłować ‘umeblować’; *unebłowańe* 11; **zabudowanie** ‘wszystkie budynki wraz z domem mieszkalnym’: zabudowa *zabudowańe* 15, 79, *zabudowańe* 24S, *zabudowańa* nom. pl. 13Op, 19J, por. zabudowa, zabudowie; **zabudowanie** ‘budynek’: zabudować; *zabudowańe* 92, 95; **zapobudowanie** ‘całość zabudowań gospodarskich’: zapobudować; *zapobudowańe* 48, 72.

-enie:

Rezultatywne formacje na *-enie* ustalono w oparciu o czasowniki dokonane, prefiksalne, o tematach na *-i-/y-*, por. pokaleczyć, połączyć, przepierzyć, rozgałęzić, sklepić, smarzczyć ‘zmarszczyć’, stworzyć, zaburzyć, zasklepić. Dla jednego derywatu – **wypuszczenie** – wskazano jako podstawowy czasownik niedokonany, o temacie na *-a-*. Takie ustalenie nie wyklucza jednak dokonanej formy czasownika motywującego, por. wypuszczać / wypuścić.

Desygnatami omawianych derywatów są zarówno przedmioty, substancje, elementy większych konstrukcji wytwarzanych celowo, por. **połączenie**, **przepierzenie**, **sklepienie**, **zaburzenie**, **zasklepienie**, jak i rezultaty działań natury czy czynności niezależnych od woli świadomego sprawcy, por. **pokaleczenie**, **rozgałęzienie**, **skaleczenie**, **smarzczenie**, **wypuszczenie**. Nazwa **stworzenie** ‘zwierzęta domowe, inwentarz żywy’ określa istoty żywe.

pokaleczenie ‘rana’: pokaleczyć (się); *za strasne pokaleczyńe* 15L; **połączenie**: połączyć; *półoncańe* 4; **przepierzenie** ‘przegroda tymczasowa’: przepierzyć ‘przedzielić, przegrodzić’ [Bańkowski, 2000]; *na lato zrobi śe pšepiżyńe* 16S;

rozgałęzienie: rozgałęziać (się); *rozgauxżeńe* 104; **skaleczenie** ‘rana’: skaleczyć (się); *skalecyńe* 1G, *skal’icyńe* 19J, *sko’icyńe* 93C, *skalicyńe* 30K; **sklepienie** ‘sklepienie pieca chlebowego’: sklepić; *sklepińe cervone peca* 20B, *sklepěńe* 26M, *sklepāńe* 61, *sklepińe* 11, 12J, 15, 15L, 19, 20, 20J, 23, 24, 25B, 30K, 31J, 41, 43B, 50Z, 51, 71, 72, 73, 75a, 77, 78, 79, 82a, 83, 83B, 87, 88, 90, 90P, 91, 92, 95, 121, *sklepŷyńe* 2, *sklepyńe* 84, 100; **smarzczenie** ‘zmarszczenie’: smarzczyć ‘zmarszczyć’; *na smošcańu* 53; **stworzenie** ‘zwierzęta domowe, inwentarz żywy’: stworzyć; *zańim še do stfożyńu, to ǰi pouudńe za pasem* 30K, *stfożeńe* 15, 32, *stfożyńe* 12, 20J, 52; **wypuszczenie** ‘wystająca część’: wypuszczać; *daχu vypuscyńe* 90P; **zaburzenie** ‘piana przy namydłaniu’: zaburzyć ‘wytworzyć pianę przez namydłanie’; *zabużyńe* 19J; **zasklepienie** ‘sklepienie przykrywające piec chlebowy’: zasklepić; *zasklepěńe* 98.

-oń:

Derywat **targoń** ‘stargana słoma z maszyny’: targać; *targuń* 17, *targoń* 25R, por. targa, targanka, targan, targus, przytoczono jako formację wariantywną dla omówionych nazw rezultatywnych o wykładnikach: -a, por, targa, -anka, por. targanka, -an, por. targan, por. też targ-us.

-o:

Paradygmatyczny formant -o posłużył do ustalenia formacji o rezultatywnym znaczeniu w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na -e- (por. Waszakowa, 1993: 94–95). Nazwa **truchło** ‘spróchniałe, zbutwiałe drzewo’: truchleć ‘butwieć’; *truxuo* 38 – wyraża wytwór działania czynników naturalnych.

-as:

Formant kształtuje derywaty odnoszące się do tego samego desygnatu, kształtowane jednak w oparciu o różne pod względem aspektu formy tego samego czasownika, por. wyrwać, wyrywać. Sam formant wydaje się wnosić do formacji derywowanych ładunek stylistyczny (por. Długosz-Kurczabowa, 1990) – **wyrwas** ‘podpłomyk; oderwany kawałek ciasta i upieczony przed włożeniem bochenków chleba do pieca’: wyrwać; *vyrvas* 72D, 73, 74, 78, *potpłunek* – *vyrvas* 81; **wyrywas** ‘podpłomyk; oderwany kawałek ciasta i upieczony przed włożeniem bochenków chleba do pieca’: wyrywać; *wyryvasy* nom. pl. 77, por. wyrywacz.

Czasownik niedokonany wykorzystano w gwarach do ustalenia formacji o sufiksie -acz, por. **wyrywas** / wyrywacz.

-us:

Nazwę **targus** 1/ ‘potargana maszynowym młóceniem słoma’, 2/ ‘zboże zgrabione z pola’: targać; 1/ *targus* 25R, 42B, 72, 82, 87, 90P, 96, 98S, por. targa, targanka, targan, targoń, 2/ *targus* 71, 75, por. targanka, targan – przytoczono jako wariant strukturalny derywatów rezultatywnych derywowanych od wspólnej

podstawy (targać) za pomocą formantów: *-a*, por. *targa*, *-anka*, por. *targanka*, *-an*, por. *targan*, *-oń*, por. *targoń*. Jedyną różnicą, której możemy dopatrywać się między formacjami jest ewentualny ładunek stylistyczny wnoszony przez formant *-us* w nazwie **targus** (por. Gaertner, 1934: 263, Długosz-Kuczbawa, 1980).

-ota:

Formant zanotowano w dwóch derywatach: **bazgrota** ‘brzydkie pismo, coś namazanego’: *bazgrać*; *bazgrota* 15L, por. *bazgranie*; **teplota** ‘brudna, zmacona woda, męty, osad, zawiesiny’: *tepląć* ‘mącić’; *tepuota* 15L. Ich podstawami są czasowniki niedokonane, o tematycznym *-a*.

Nazwę **bazgrota** omówiono jako wariantywną dla formacji na *-anie*, por. *bazgranie*. Motywowane tym samym znaczeniem czynności o pejoratywnej funkcji stylistycznej przejmują negatywny ładunek ekspresywny podstawy.

Analogiczny proces przejmowania stylistycznego charakteru znaczenia podstawowego zachodzi w procesie derywacyjnym nazwy **teplota**: *tepląć* ‘mącić’.

-wa:

Derywat **przyszwa** ‘część buta okrywająca stopę od góry’: *przyszyć*; *pšysfa je dobro, ino zelufki se podaruy* 15T, *pšysfa* 72D, 93D, *pšysfa* 1G, 117, *pšysfa* 15T, 19J, 24S, 25B, 30K, 93, por. *przyszewka* – funkcjonuje w tym samym znaczeniu, co omówiony już – *przyszewka*. Formacje motywowane są znaczeniem czynności dokonanej wyrażonej przez czasownik prefiksalny, atematyczny, por. *przyszyć*.

-iwo:

Zanotowane w gwarach rezultatywne formacje na *-iwo* motywowane są znaczeniami czynności niedokonanych. Formalnymi podstawami są czasowniki niedokonane atematyczne. Ustalone nazwy odnoszą się do rezultatów czynności podejmowanych celowo, świadomie, wyrażają materialny wytwór ludzkiej pracy: **przędziwo** ‘przędza, zdjęty z motowidła motek nici powiązanych w pasma’: *przęd-*, *prząść*; *pšďživo* 13S, *pšėňživo* 19, *pšėživo* 15L, 64, por. *przędza*, *przędzianka*, *przędzionko*, *przędziono*; **źniwo** ‘plon’: *żn-*, *żąć*; *znivo* 14, 15, 15L, 32K, por. N Acc., N Temp.

Dla derywatu **przędziwo** zanotowano formacje wariantywne o sufiksach: *-a*, por. *przędza*, *-anka*, por. *przędzianka*, *-onko*, por. *przędzionko*, *-ono*, por. *przędziono*.

-y (pl.t.):

Paradygmatyczny formant *-y* wprowadza ustalone derywaty do kategorii plurale tantum (Waszakowa, 1993: 103). Powołane derywaty funkcjonują jako nazwy produktów ubocznych, por. **odrzyny**, **zagraby**, **zgraby** bądź materii gorszego gatunku, por. **sczochy**, **zdiery** / **zdiory**, **zgrzeby**.

Podstawami derywatów są czasowniki dokonane, prefiksalne o tematach na: *-a-*, por. *szesać*, *-i-*, por. *zagrabić*, *zgrabić* oraz niedokonane, prefiksalne o tematycznym *-a-*, por. *odrzynać*, *zdzierać*, *zgrzebiać*.

Struktury wariantywne ustala formant *-ki* (*pl.t.*), por. **sczochy** / *szeski*, **zagraby** / *zgrabki*, **zdziery** / *zdzierki*, **zgraby** / *zgrabki*. Wskazany parom derywatów w gwarach wyznaczono tę samą funkcję semantyczną, stąd nazwy z formantem *-ki* nie zostały opisane jako formacje deminutywne (patrz *-ki* (*pl.t.*), s. 222).

odrzyzny 'łuski z ziaren prosa': *odrzynać*; *uodżyny* 58M; **sczochy** 'krótkie włókna lnu lub konopii, oddzielone od długich przez czesanie lub trzepanie': *szesać*; *scoxy* 34W, *saxy* 44, por. *szeski*; **zagraby** 'grubsze odpadki kłosów i słomy, zgrabywane z ziarna przy młóceniu cepami': *zagrabić*; *zograby* – *drobniaki*. *S tego robom i daće še krovom*; *suoma luzym* 83L, por. *zgrabki*; **zdziery** / **zdziory** 'krótkie włókna lnu lub konopii, oddzielone od długich przez czesanie lub trzepanie': *zdzierać*; *żżery zgżebne* 15, *żżery* 1G, 11, 15, 15T, 24S, *żżiry* 41, 50Z, 72D, 75, 75a, 76, 78, 79, 84, 87, 89, 91, 94, *żżyry* 74, 75a, 95, 97, *żżory* 37, 42B, por. *zdzierki*; **zgraby** 'grube odpadki kłosów i słomy, zgrabywane z ziarna przy młóceniu cepami': *zgrabić*; *zgraby* 75a, *zgraby* 12J, 15T, 32, 41, 76, por. *zgrabki*; **zgrzeby** 'krótkie włókna lnu lub konopii oddzielane od długich przez czesanie i trzepanie': *zgrzebiać* 'grabić, zgrabiać'; *zgżebny* 87.

Derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego, -o:

Formacje tego typu należą do najliczniejszych w kategorii nazw rezultatywnych. Ustalane w procesie derywacji paradygmatycznej (Waszakowa, 1993: 12; por. też Kurzowa, 1974; Puzynina, 1978: 106, Czapiga, 1983), czy desufiksacji określanej także mianem derywacji ujemnej, wstecznej (Kreja, 1974), derywaty za podstawy przyjmują głównie czasowniki dokonane, prefiksalne o tematach na: *-a-*, np. *napisać*, *odłamać*, *odrapać*, *przekopać*, *przemotać*, *przyciesać*, *wydmuchać*, *złamać*, *zrąbać*, *-i/-y-*, np. *nasadzić*, *naścielić*, *nie wypalić*, *odstąpić*, *rozkurzyć*, *utworzyć*, *wykręcić*, *wywarzyć*, *zakupić*, *zamrozić*, *-nq-*, np. *nadros(t)nąć*, *naros(t)nąć*, *przyros(t)nąć*, *wychlus(t)nąć*, *zaciągnąć*, oraz atematyczne, np. *odbić*, *pleść*. Część formacji swą strukturą nawiązuje do niedokonanych prefiksalnych i nieprefigowanych form czasowników podstawowych, o tematach na: *-a-*, np. *chlustać*, *odciskać*, *odgniatać*, *odlewać*, *podkładać*, *składać*, *zalegać* (się), *-i/-y-*, np. *błądzić*, *brudzić*, *dochodzić*, *dzielić*, (r)*ozchodzić* (się), *toczyć*.

Ustalone derywaty wyrażają desygnaty wytworzone w wyniku zarówno świadomej działalności osobowego sprawcy, np. **dochód**, **dział**, **napis**, **nasad**, **odlew**, **pokład**, **przekop**, **rozczyń**, **splot**, **niewypał**, **odbit**, **zajad**, czynności niezamierzonych, nawet nieporządkanych, np. **błąd**, **brud**, **odrap**, **rozkurz**, jak i działań natury, np. **chlust**, **nadrost**, **narost**, **odłam**, **ozlew**, **przyrost**, **roztop**, **wykrot**, **wypusk**, **wyrzut**, **wywrot**, **zaciąg**, **załąg**, **zamróz**, **złam**.

Formacje wariantywne w gwarach ustalają sufiksy: *-a*, por. **nasad** / *nasada*, **przekop** / *przekopa*, **wykop** / *wykopa*, **zajad** / *zajada*, *-e*, por. **pacześ** / *paczecie*,

wykrot / wykrocie, -ka, por. **dział** / działka, **posadz** / posadzka, **przywał** / przywarka, **rozczyn** / rozczynka, **sadz** / sadzka, -anka, por. **dział** / dzielanka, -itka, por. **odbit** / odbitka -ek, por. **nasad** / nasadek, **wypusk** / wypustek, **zagon** / zagoniek, **zrzyn** / zrzynek, -itek, por. **odbit** / odbitek, -nik, por. **dział** / dzielnik, -yna, por. **rozczyn** / rozczyzna.

bałagan: bałaganić 'wprowadzać bałagan'; *baŭagan* 1B, 12J; **barłóg** '1/ śmiecie ze słomy, 2/ legowisko ze słomy': *barłożyć*; 1/ *bartuk* – *śmęci* 76, *bartuk* – *słuma* 100, *baruuk* 25R, 28D, 82, 86, 89, 91, 93, 96, 99, 100, 2/ *bartuk* 23, 41, 43B, 88, *baruuk* 6T, 10M, 12J, 13, 19, 20, 20J, 25B, 32, 34W, 42B, 43, 50Z, 58M, 74, 83, 92, 93C, *baruuk* – *słuma*, *na ktury śe śpi* 78; **bład**: bładzić; *bųunt* 26K; **brud**: brudzić; *brut* 15L, 15T; **chlust** 'młody pęd rośliny': chlustać 'tryskać, szybko rosnać'; *χlust to to, co vypusca greŭ* 86, *χlust* 82, 83L, 87S, 91, 93, 93C; **dochód**: dochodzić; *doχut* 15L; **dział** 'kawałek pola': (po)dzielić; *žāu pola* 25R, *žou* 17, 62, 87S, por. działka, dzielanka, dzielnik; **nadrost** 'piórko dłuższe od innych na głowie gołębia': nadros(t)nąć; *nadrost* 83L; **napis**: napisać; *napis* 15L; **narost** 'narośl': naros(t)nąć; *take narosty* 23; **nasad** 1/ 'poprzeczna belka w saniach', 2/ 'belka nad progiem wozu': nasadzić; 1/ *nasady sań* 83, *nasady* 1B, 6T, 12J, 13Op, 19, 20J, 23, 28, 58M, 71, 73, 77, 80, 84, 86, 93C, 98, *nāsady* 20, 24, 25, 34W, 75a, *nāsāt* 43B, *nasot* 15, 15T, 91, *nosat* 6T, 15, 20J, 73, 76, 100, *nosot* 15L, 26K, 75a, 82, 87S, 93, 104, *nosady* 10M, 13S, 19J, 23, 30K, 32, 75, 79, 96, 104, 2/ *kuńice v nosadaχ* 104, *nosat* 58M, 72, 83B, 86, 97, 98, 104, 114, 121, *nāsāt* 82, 89, *nāsot* 83, *nasot* 15T, 28D, 42B, *nosat* 19, 20J, 28D, 71, 72D, 79, 84, 92, 93, 93C, *nosot* 77, 80, 81, 85, 87, 87S, 88, 90, 93C, 94, 95, 97, 99, por. nasada, nasadek; **naściół** 1/ 'słoma rozesłana', 2/ 'zebrane igły': naścielić; *nāščuu* 49, *baruuk* – *to naščuu*, *co spaŭ na tym* 92, *naščuł* 89, 2/ *nāščuu* 34W; **niewypał** 'zle wypalona cegła': nie wypalić; *ńevypaŭy* nom. pl. 104; **odbit** 'podskórne uszkodzenie mięśni na stopie, wywołane dłuższym chodzeniem boso po twardej drodze': odbić; *uodbit* 24S, 30K, *uodbit* 83L, *uodbit śe zrobiu* 104, por. odbitka, odbitek; **odcisk** 'nagniotek': odciskać; 12J, 13Op, 17, 19J, 25R, 83B, 83L, 93C, *uotćisk* 1G, 15L, *uotćisk* 24S, 104; **odgniat** 'odcisk': odgniatać; *uodgniaty* nom. pl. 32; **odlew** 1/ 'to, co zostało odlane', 2/ 'odkładnica, część pługa, która odwraca i odkłada podciętą przez lemiesz skibę ziemi': odlewać; 1/ *uodlef* 43B, 2/ *uodlef* 15L, *odlif* 18; **odłam** 'kawałek drzewa, naboju': odłamać; *uoduam* 15L; **odpad**: odpasć; *otpady* nom. pl. 19; **odrap** 'stara, zdarta miotła z gałęzi': odrapać; *uodrap* 28D, por. odrapek; **odstęp**: odstąpić; *jeden vele druŭigo, ńe ma uostepu* 64, *uostapy* nom. pl. 14, *uostepy* 15L; **ozchód** 'rozkurz we młynie podczas mielenia mąki': (r)ozchodzić (się); *uosχut* 15L; **ozlew** 'rozlew': (r) ozlewać; *ozl'if vody* 20, *ozlif* 43, *uozl'if* 11; **pacześ** 'włókno gorsze, wyczesane po drugim czesaniu': paczesać 'czesać kolejny raz'; *paceši* nom. pl. 87, *paceši* – *grupše* 97, por. paczesie; **plot** 'ostre płótno u kosy': plot-, pleść; *plot* 90; **pokład** 'sufit z desek leżących na belkach poprzecznych': pokładać; *poklat* 79, 87, 88, *pokuat* 76, 84, 91, 92, 94, 95a, 100, *pokuot* 43B, 83, 91, 93, 95, *p^aaklāt* 24, *pokuat* / *povaŭa* 95a, *pokuot* / *povaŭa* 95, por. N Acc., N Ob.;

posad / **posadz** 'warstwa zboża rozścielonego na klepisku domłócenia': posadzić; *posat* 6T, 12, 12J, 26K, 28D, 30K, 74, 78, *posât* 20, *posot* 1B, 1G, 10M, 13S, 15, 15L, 19, 19J, 20J, 24S, 26K, 28D, 58M, 82, 90, 114, 117, *p^osat* 26M, 31J, *p^oôsât* 43, / *posoc* 63Ł, por. posadzka; **postrzał** 'lumbago': postrzelić; *postšou* 83B, *poščšou* 19J, 93C; **przekop** 1/ 'rów, dół': przekopać; *pšekop* 57, por. przekopa; **przemot** 'skrzyżowanie nici przy motaniu': przemotać [Bańkowski, 2000, s.v. przemot]; *pšemot* 93; **przycieś** 'podwalina, pierwsza belka drewniana układana na kamieniach, podmurowaniu w budynkach drewnianych': przyciesać, przyciosać 'dopasować przez ciosanie'; *pšyćeś* 1B, 1G, 6T, 10M, 11, 12J, 13Op, 15, 15T, 16S, 19, 19J, 20, 20J, 24, 24S, 25, 25B, 26M, 28D, 30K, 31J, 32, 34W, 41, 42B, 43, 43B, 49, 50Z, 56, 57, 58M, 61, 71, 72, 72D, 73, 74, 75, 75a, 76, 77, 78, 81, 83B, 85, 86, 87, 88, 90P, 92, 93, 93C, 94, 98, 98S, 99, 100, 104, 121; **przyrost**: przyros(t)nąć; *pšyrost* 15L; **przywał** 'pas roli pominięty przy oraniu': przywalić; *pšyvoŭ* 30K, por. przywałka; **rozczyn** 'niewielka ilość mąki zakwaszonej, dodawana do ciasta przeznaczonego do pieczenia, wywołująca fermentację': rozczynić 'przygotowywać rozczyń dochleba'; *roscyn z bašču, drozży* 117, por. rozczyna, rozczyńka; **roztop** 'woda i kałuże powstałe z topniejących śniegów': roztopić; *rostop* 72, *rostopy* 26K; **sadz** 'warstwa zboża rozłożonego na klepisku do młócenia': sadzać; *soc* 71, 72, 73, 75, 75a, 76, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 87, 88, 91, 96, 98S, 99, 100, por. sadzka, por. też N Instr.; **skład** 'szeroki zagon zaorany na 80–30 skib; rola z dwóch zagonów złączonych w jeden po zaoraniu dzielącej je bruzdy': składać; *syroki zogun to še nazyvo skuât* 12, *sklât* 15, 24, 25, 33, 43B, 45, 47, 58, 63G, *skuât* 1G, 20J, 76, 84, 96, 97, *skuot* 12J, 15T, 72D, 82, *skuât* 25R, 60, *sklot* 90, por. składek, składzik (N Dem., s. 306), por. też N Loc.; **smargiel** 'zmarszczka': smarglać (się) 'zmarszczyć się'; *smorgle* nom. pl. 71, 72, 77, 78, *smorle* 92, por. smorgla; **splot**: splatać; *splot* 15L; **tok** 1/ 'żłób w stajni lub oborze', 2/ 'koryto' 3/ 'pojemnik na zboże z wypróchniałego pnia' 4/ 'żłób z pnia': toczyć; 1/ *tok* 10M, 14, 16S, 18, 19J, 20J, 24, 24S, 25B, 28D, 74, 78, 81, 82, 85, 86, 88, 121, *tok to zuup do pasy dla kruf i kuńi* 17, *t^ook* 26M, 31J, por. toczak, toczek, toczek (N Dem., s. 306), 2/ *f toku ĩe šf'ina* 90, 43, *tok* 15, 30K, 43, 61, 72, 73, 76, 90P, *toki - co poĭili krovny to kamenne pšy studniax koryta* 25R, 3/ mp. 761, 4/ *tok* 15, 19, 27, 78, *t^ook* 26M, 31J, 34W; **utwór** 'wytwór, wyrób': utworzyć; *žiś kupu- ĩe šâ gotove "utfory* 17; **wychlust** 'młody pęd, latorośl': wychlus(t)nąć 'o młodym pędzie drzewa: wystrzelić, wyrosnąć'; *vyxlust* 83L; **wydmuch** 'miałki piasek': wydmuchać; *vydmux - małki paχ* 20, 21; **wykop**: wykopać; *vykop* 25B, 57, por. wykopa; **wykrot** 'drzewo powalone w lesie': wykrocić; *vykrot - vat^r pševruči* 104, *vykroty* 52, por. wykrocie; **wypusk** 'latorośl': wypuścić; *šf'izy vypusk žževa* 90, por. wypustek; **wyrób** 'wędlina': wyrobić; *ĭez vyrup, ĭez vutka* 104, *vyrup* 1B, 72D, 90P; **wyruch** 'podpłomyk': wyruchać się 'o cieście przygotowanym na chleb: rosnąć'; *vyruxy* nom. pl. 76; **wyrzut** 1/ 'krosta, wyprysk na skórze', 2/ 'wrzód': wyrzucić; 1/ *vyžut na tfaž* 57, 2/ *vyžut - boleńe vžut* 34, por. N Loc.; **wywar**: wywarzyć; *vyvor z "ospy* 83B; **wywrot** / **wywrót** 'drzewo wywrócone z korzeniami

przez wiatr': wywrócić' *vyvrot* 25B, 83L, 93, *vykrot* *vatr pševrući* 104, / *vyvrot* 19J; **zaciąg** 'bielmo': zaciągnąć; *zaciung na uocy* 19J; **zacier** 'mąka z wodą i drożdżami przygotowana do zakiszenia': zacierać; *zacer na χ'l'ip* 72, *zoćer* 15L; **zacios** 'zacięcie siekierą': zaciosać; *zacios* 90; **zagon** 'długi, wąski pas zaoranej ziemi między dwiema bruzdami: zagonić; *zoguny, każdy do cuba uorany* 72D, *zagon* 17, 76, 81, *zâgôn* 34W, 64, *zagon* 57, 73, 76, 78, 81, 84, 114, *zagon* 10M, 12, 13S, 19, 20, 23, 23B, 28D, 41, 72, 72D, 74, 79, 83L, 86, 87S, 92, 114, 117, *zogôn* 1, *zagon* 104, *zâgon* 63G, *zâgun* 24, 25, 34, 43, 43B, 45, 46, 50Z, 64, 65, 96, *zâgun* 83, *zogun* 1B, 1G, 6T, 10M, 11, 12, 12J, 13Op, 13S, 15, 15L, 19, 19J, 20, 20J, 24S, 25B, 25P, 25R, 30K, 32, 41, 42B, 50D, 58M, 71, 75, 75a, 77, 80, 85, 87, 88, 90, 91, 93, 93C, 95, 98, *zoguny* 10M, 11, 12, 25P, 25R, 50D, 72D, 87, 93, 94, 97, 99, por. *zagonek* (N Dem., s. 306); **zajad** 'pęknięcie skóry w kąciu ust': zajadać; *zajad, zaiady mu še bes pšervy robo* 19J, 30K, 104, *zajody* 93C, por. *zajada*; **zakup**: zakupić; *zakup* 15L; **zalağ** 'larwa pszczoły': zalegać (się); *zalongi* nom. pl. 87S; **zamrôz** 'szron na ścianach budynku': zamrozić; *šrun, zamrus* 10M, *zomrus* 1B, 15L, 19, 25P, 28D, 32K, 83, 83B, 93, 93C, 95; **zapis** 'dokument o spadku, testament': zapisać; *zâpis* 64, *zapis* 15L; **zarast** 'zarost': zarastać; *zarost* 15L, por. N Instr.; **zastrzał** 'ropne zakażenia palca, panaritium': zastrzelić; *pšy zastšole palež uobero uot kości* 25P, *zastšau* 30K, *zastšou* 12J, 13Op, *zostšou* 1G, 25B, *zoščou* 24S; **złam** 'wiatrołom, drzewo złamane przez wiatr': złamać; *zuam* 87S; **zrąb** 'podstawa budynku, ściany bez dachu': zrąbać; *zromp sto'i, daχu ĩesce ĩi ma* 117, *dopiro sromb zestařany* 30K, *zrâp* 24, 43, *zrop* 15T, 24S, *zrop* 15T, 20J, *zromp* 1B, 1G, 25, 78, 93, 93C, *zrump* 6T, 11, 12J, 15L, 19, 19J, 73, 74, *zrymb* 1G, 62, por. N Acc, N Loc.; **zrzyn** 'deska odcięta z boku kłoca': zrzynać; *zžyny še spoli* 16S, 114, *žžyny* 30K, 93C, por. *zrzynek*.

2.1.6. Nazwy obiektów czynności, procesów, stanów, N Ob.

Gwarowe nomina obiecti wyrażają różnorodne elementy rzeczywistości pozawerbalnej, na które kierowana jest czynność, które tej czynności są, bądź były poddawane (por. Grzegorzczkova, 1998: 405). Wśród derywatów znajdują się zatem nazwy: przedmiotów, w tym materii, potraw, np. **przedza**, **dusicha**, **wyłogi**, **wywracaja**, **kleпка**, **polewka**, **zarzucka**, **żujka**, **posyłka**, **zalewajka**, **sysalka**, **przerabianka**, **skubanka**, **święconka** / **święcone** / **święcenie**, **dzierżak**, **podarunek**, **nabój**, **powóz**; elementów świata flory, np. **rozsada**, **wszczepa** / **wszczepie** / **wszczep**, **dmuchawiec**, **sadzonka**, **sadzeniak**, **flancyk**; elementów świata fauny, np. **dójka**, **zaprzęg**; zjawisk, stanów, sytuacji, zdarzeń, np. **bajda**, **zaplawa**, **dzierżawa**, **przyśpiwka**, **bolączka** / **bolak** / **bolenie**, **widziadło**, **chłopot** / **kłopot**; osób, np. **znajda** / **znajduch** / **znajdek**, **posłaniec**, **wychowaniec**, **pieszczoch**, **wywódka**, **kochanek**, **wychowanek**, **popychadło**.

Zasadniczo formacje obiektowe kształtowane są w oparciu o czasowniki o aspekcie niedokonanym. Ustalona w tych relacjach funkcja semantyczna

derywatów wyraża obiekty o stałych, powtarzanych relacjach z czynnościami, którym są poddawane, por. **baja** / **bajka**: bajać, **rozsada**: rozsadzać, **zapluga**: zaplugać, **dmuchawiec**: dmuchać, **dusicha**: dusić, **pieszczoch**: pieścić, **picie**: pić, **posyłka**: posyłać, **przecinka**: przecinać, **śpiewka**: śpiewać, **wywieszka**: wywieszać, **smiatki**: smiątać, **łuszczak**: łuszczyć, **kopalniak**: kopać, **docinek**: docinać, **chodnik**: chodzić, **klęcznik**: klęczeć, **siekanina**: siekać, **śniadanie**: śniadać, **pokład**: pokładać.

Dla części formacji jako podstawowe wskazano dokonane formy czasowników. Derywaty tego typu najczęściej nie wykazują zgodności aspektowej ze znaczeniami motywującymi, por. **wsypa** / **wsypka** / **wsypek** / **wsyp**: wsypać, **zadraska**: zadrasnąć, **zakąska**: zakąsić, bądź „oznaczają obiekt o pewnych cechach stanowiących rezultat czynności wyrażanych przez temat słowotwórczy” (Grzegorzyczkowa, 1998: 405), por. **posłaniec**: posłać, **wychowaniec** / **wychowanek**: wychować, **wyłogi**: wyłożyć, **podarunek**: podarować.

Niektóre gwarowe nomina obiecti pełnią dodatkowo funkcje stylistyczne wynikające głównie z nacechowanych pejoratywnym ładunkiem emocjonalnym znaczeń czynności je motywujących, por. **chlapaczka** ‘rzadkie jedzenie dla świń’: chlapać, **żarcie** ‘jedzenie dla świń’: żreć, **popychadło** ‘osoba, którą się wszyscy wysługują’: popychać, **nukała** ‘człowiek, który robi wszystko bardzo wolno, trzeba go popędzać’: nukać. W derywatach typu: **dusicha**, **pieszczoch**, **znajduch** ekspresywny ładunek emocjonalny wnoszony jest przez formanty: *-icha*, *-och*, *-uch*. W nazwie – **nukała** ‘człowiek, który robi wszystko bardzo wolno, trzeba go popędzać’: nukać – funkcja ekspresywna formantu *-ała* jest uzupełnieniem ekspresywności tematu (por. Grzegorzyczkowa, Puzynina, 1979: 224).

W gwarach nazwy obiektów powoływane są w procesach: derywacji paradygmatycznej, por. głównie: *-a*, *-ø* oraz *-e*, derywacji sufiksальной, w której przede wszystkim wykorzystywane są sufiksy: *-ka*, *-ak*, *-ek*, *-(an)ka*, poza nimi także: *-a* (pl.t.), *-i* (pl.t.), *-(ani)ec*, *-(on)ka*, *-enie*, *-cie*, *-aczka*, *-ki* (pl.t.), *-(an)ek*, *-adło*, *-anina*, *-owiec*, *-icha*, *-och*, *-uch*, *-aja*, *-ączka*, *-ajka*, *-ałka*, *-(it)ka*, *-(eni)ak*, *-(alni)ak*, *-(eni)aczek*, *-unek*, *-atek*, *-ik/-yk*, *-nik*, *-ło*, *-ała*, *-ina*, *-izna*, *-one*, *-anie*, *-y* (pl.t.), (por. Gala-Milczarek, 2009: 61–64, 66, 2009(a): 69–70).

Wykłádniki derywacyjne:

-a:

Paradygmatyczny formant *-a* powołuje w gwarach nazwy obiektów przedmiotowych, por. **dzierżawa**, **przędza**, **rozsada**, **wsypa**, **wszczepa**, nieprzedmiotowych, por. **baja**, **bajda** i jedną nazwę obiektu osobowego, por. **znajda** (por. Grzegorzyczkowa, 1998: 405–406; Szymczak, 1961: 181–182; Bąk, 1968: 82; La-skowski, 1971: 54–55; Malec, 1976: 20). Czynności skierowane na określane de-sygnaty wyrażają czasowniki nieprefigowane i prefigowane o aspekcie niedoko-nanym, por. bajać, bajdurzyć, dzierżawić, prząść, rozsadzać, wszczepiać, znajdąć

‘znajdować’, zapluwać, wyjątkowo dokonanym, por. wsypać, i tematach na: *-a-*, *-i/-y-*, *-uwa-*; jedną podstawę stanowi czasownik atematyczny, por. paść. Ustalone nazwy zachowują zgodność aspektową ze znaczeniami czynności je motywującymi, a derywat o znaczeniu dokonanym – **znajda** – oznacza obiekt o cechach stanowiących o jego rezultatywnym odcieniu znaczeniowym.

W strukturach wariantywnych rejestrujemy sufiksy: *-uch*, por. **znajda** / *znajduch*, *-e*, por. **wszczepa** / *wszczepie*, *-ka*, por. **baja** / *bajka*, **wsypa** / *wsypka*, *-ek*, por. **wsypa** / *wsypek*, **znajda** / *znajdek*, *-ø*, por. **wsypa** / *wsyp*, **wszczepa** / *wszczep*.

baja: *bajać* ‘opowiadać nieprawdę’; *baĭe* nom. pl. 13, por. *bajka*; **bajda**: *bajdurzyć* ‘opowiadać nieprawdę’; *boĭda* 10M, 15L; **dzierżawa** ‘dzierżawione pole i opłata za nie’: *dzierżawić*; *tša puścić pole v źerżawe, bo ni mo xto robić* 15T, *źerżawa* 1B, 1G, 10M, 15L, 15L, 20, 20J, 24S, 29, *źirżava* 12J, 13Op, 13S, 15, 17, 19J, 30K, 32K, 32K, 43, 45, 50Z, *źirzova* 93C, *źirżava* / *źirzova* 26K, *źŕżava* 14, 57; **przędza** ‘nitki z włókien roślinnych’: *przęd-*, *prząść*; *pšynža ĩes ĩinka* 41, *pšynža na pšonžona* 121, *motek pšynży* 32, por. N Res.; **rozsada**: *rozsadzać*; *rosada* 1B, 10, 10M, 12J, 14, 15, 15T, 20, 24S, 26K, 28D, 29, 30, 30K, 34, 39, 42B, 50Z, 51, 57, 61, 71, 83L, 90, 95, 117, *brukf’ana rosada* 72D, *rossada* 1G, 58M, 93, 93C, por. N Acc.; **wsypa** ‘wewnętrzna powłoczka poduszki, pierzyny’: *wsypać*; *fsypa na piže* 42, *fsypa* 1, 1b, 1G, 4, 6T, 8, 10, 11, 12, 12J, 13, 15, 15L, 15T, 17, 19, 19J, 20, 20J, 22, 23, 24, 24S, 25, 26, 28, 28D, 29, 30K, 31, 34W, 39, 41, 42, 42B, 45, 46, 50, 50Z, 71, 72, 73, 74, 75, 75a, 76, 78, 79, 80, 81, 83, 83B, 85, 86, 89, 90, 91, 93, 93C, 94, 96, 98, 98S, 99, 114, 117, *fšipa* 5, *fsypa* 3, 23, *na fsypǎ* 9, por. *wsypka*, *wsypek*, *wsyp*; **wszczepa** ‘szczep, latorośl drzewa owocowego do szczepienia: wszczepiać; *fscepa* 15, por. *wszczepie*, *wszczep*; **zapluwa** ‘nagniotek’: *zapluwać*; *zǎpluwy* [robi motyka] 34; **znajda** ‘podrzutek, dziecko nieślubne’: *znajdać* ‘znajdować’; *znajda* 15L, por. *znajduch*, *znajdek*.

-a (pl.t.):

Formant powołuje formację o znaczeniu obiektu, należącą do kategorii plurale tantum – **pęta** ‘sznurki, z których kręci się powróż’: *pętać* ‘kręcić’; *peta* 15, por. N Instr. Jej podstawą jest czasownik niedokonany o temacie na *-a-*.

-(ani)ec:

Zanotowano dwie formacje o tym wykładniku: **posłaniec**: *posłać*; *posuańec* 15L; **wychowaniec** ‘przybrane dziecko, wychowanek’: *wychować*; *vyxovańec* 15L, 42B, por. *wychowanek*, *wychowanica* (N Fem., s. 305).

W materiale wskazano dla nich jako podstawy czasowniki dokonane, prefiksalne o tematach na *-a-*. Biorąc jednak pod uwagę realne znaczenia derywatów, przyjąć należy, że w zależności od użycia kontekstowego wyrażać one mogą zarówno osoby o stałych relacjach z czynnościami je określającymi, wówczas ich funkcje semantyczne nie wykazują zgodności aspektowej ze znaczeniami

motywującymi, jak i osoby, które czynnościom zostały poddane i proces ten został zakończony, wówczas kształtowane zgodnie z dokonanym aspektem czasowników podstawowych rzeczowniki oznaczać będą obiekty o cechach rezultatywnych. Przyjęcie natomiast dla derywatów podstaw imiesłowowych, por. posłany, wychowany, ujawni ich atrybutywny charakter, poza tym wpłynie na wyodrębnienie w nich sufiksu *-ec*.

Paralelnie z nazwą **wychowaniec** w gwarach funkcjonuje formacja o sufiksie *-anek*, por. wychowanek.

-awiec:

Rzeczownik **dmuchawiec** ‘mniszek, Taraxacum’: dmuchać; *dmuxa'vec* 93C, powołano w oparciu o czasownik niedokonany na *-ać*. Nazwa określa roślinę – obiekt poddawany czynności wyrażonej przez podstawę.

-icha:

Formant wskazano w derywacie **duśicha** ‘potrawa z mąki i kaszy’: dusić ‘wolno gotować’; *duśixa* 78. Wyraża on przedmiotowy obiekt czynności, o wyraźnym zabarwieniu ekspresywnym rubaszno-niechętnym, czasem żartobliwym, wynikającym z funkcji stylistycznej sufiksu (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 90). Jego zasięg ogranicza się zasadniczo do gwar, uwagę zwraca duża liczba regionalizmów wschodnich (Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 90).

-och:

Derywat o tym formancie wyraża osobowy obiekt czynności **pieszczoch**: pieścić; *pescoχ* 15, *peścoχ* 15L, por. pieszczocha (N Fem., s. 305). Ekspresywne zabarwienie emocjonalne formacji wynika ze znaczenia leksykalnego czynności motywującej wyrażonej przez czasownik niedokonany o temacie na *-i*.

-uch:

Formację **znajduch** ‘podrzutek, panieńskie dziecko’: znajdować ‘znajdować’; *ne bede χovou cuzyγ znajduχuf* 16S, *znajduχ* 13Op, 15L, 93C, por. znajda, znajdek, omówiono jako wariant strukturalny derywatu o wykładniku *-a*, por. znajda, por. też znajd-ek. Ustaloną dla nich podstawą jest czasownik niedokonany na *-ać*.

-cie:

Notowany w licznych formacjach dewerbalnych, głównie w nazwach czynności (patrz N Acc., s. 32) i środków czynności (patrz N Instr., s. 151) formant *-cie* wskazano także w derywatach o znaczeniu obiektu – **picie** ‘jedzenie rzadsze, zwłaszcza dla świń’: pić; *piće, pićo* gen. sg., *vlot šfñum piće* 15T, *vystof piće krovum* 16S, *f cebže zañes krovom piće* 42B, *piće* 10M, 15, 15L, 20J, *pićo* gen. sg. 20J, por. N Acc.; **żarcie** ‘jedzenie dla świń’: żreć; *zarće dla šfñi* 78, *zarće, χlañe* 96, *žarće* 65, 71, 92, 100, 114, *zarće* 1B, 3, 5, 6T, 7, 9, 10, 11, 12, 12J, 13, 13Op,

15, 15T, 19, 20, 20J, 24, 24S, 26, 28, 29, 33, 34W, 35, 37, 42B, 43, 47, 51, 52, 53, 57, 58, 58M, 63G, 72D, 76, 77, 78, 79, 80, 83B, 84, 85, 89, 90, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 117, *zarćo* 11, 15T, 24S, 77, *zarće* 'jedzenie dla krów' 63G, 72, 81, 83, 94, 95.

Ich podstawami są czasowniki niedokonane: atematyczny, por. pić, oraz o temacie na *-e-*, por. żreć.

Zasadniczo odnoszą się do tego samego desygnatu – pożywienia podawanego zwierzętom o różnym stopniu konsystencji. Pejoratywny ładunek stylistyczny do derywatu **żarcie** wnoszony jest przez podstawę.

-e:

Paradygmatyczny formant *-e* kształtuje rzeczowniki rodzaju nijakiego: **szczepie** 'latorośl drzewa owocowego do szczepienia': szczepić; *scyp̃a še p̃šỹmovało* 64, *scyp̃e* 16, *scep̃e* 58, *t̃šy ścỹpa* 59, por. szczepianka, szczepak, szczepik, szczep; **wszczepie** 'szczep, latorośl drzewa owocowego do szczepienia: wszczepiać; *fcsyp̃a* nom. pl. 44, por. wszczepa, wszczep.

Są one motywowane znaczeniem tej samej czynności niedokonanej, wyrażanej przez czasownik nieprefigowany o temacie na *-i-* oraz prefiksalny z tematycznym *-a-*.

Ustalone formacje wyrażają ten sam desygnat – element rośliny – poddawany określonym przez znaczenia podstawowe działaniom.

Derywaty o strukturach wariantywnych kształtują sufiksy: *-a*, por. **wszczepie** / wszczepa, *-anka*, por. **szczepie** / szczepianka, *-ak*, por. **szczepie** / szczepak, *-ik*, por. **szczepie** / szczepik, *-ø*, por. **szczepie** / szczep, **wszczepie** / wszczep.

-i (pl.t.):

Formant powołuje nazwę należącą do kategorii plurale tantum **wyłogi** 'klapy ubrania': wyłożyć; *vyu̯o̯gi* 6T. Derywat ustalono w oparciu o czasownik dokonany, prefiksalny o tematycznym *-y-*. Desygnatem powołanej formacji jest element garderoby określany w związku z czynnością, której został poddany.

-aja:

Nazwa **wywracaja** 'płachta zawiązana na plecach': wywracać; *vyvracaje* nom. pl. 27, wyraża przedmiotowy obiekt, na który kierowana jest czynność przy jego użytkowaniu.

Podstawę stanowi czasownik niedokonany, prefiksalny na *-ać*.

-ka:

Jak podaje Renata Grzegorzczkova, derywaty z formantem *-ka* (także *-ajka*, *-anka*, *-onka*) „stanowią typ bardzo charakterystyczny dla znaczenia obiektowego” (Grzegorzczkova, 1998: 407, por. też Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 124; Kleszczowa, 1998: 122; Szymczak, 1961: 133–134; Dobrzyński, 1967: 17–18; Bąk, 1968: 83; Laskowski, 1971: 53–54; Malec, 1976: 56; Cyran, 1977: 27; Habrajska, 1989/1990: 101).

Derywaty gwarowe funkcjonują jako nazwy obiektów przedmiotowych, np. **dokładka**, **dolewka**, **klepka**, nieprzedmiotowych, np. **bajka**, **przyśpiewka**, **śpiewka**, żywotnych nieosobowych, por. **dójka**, oraz osobowych, por. **wywódka**.

Funkcja semantyczna formacji pochodnych przejmując aspekt niedokonany czynności motywujących, wyrażanych przez czasowniki zarówno prefiksalne, jak i nieprefigowane o tematach na: *-a-*, np. *bajać*, *dokładać*, *klepać*, *posyłać*, *-ewa-*, por. *dolewać*, *polewać*, *-i-*, np. *powozić*, *wywozić*, oraz przez czasownik atematyczny – *żuć*.

Niektóre derywaty obiektowe wykazują formalne zależności z czasownikami dokonanymi, prefigowanymi, o morfemach tematycznych: *-a-*, por. *wsypać*, *-i-*, por. *zakąsić*, *-ną-*, por. *zadrasnąć*. Motywowane znaczeniami czynności dokonanych nie wykazują względem nich zgodności aspektowej w płaszczyźnie semantycznej.

Paralelnie z wybranymi formacjami w gwarach funkcjonują struktury o sufiksach: *-a*, por. **bajka** / *baja*, **wsypka** / *wsypa*, *-ek*, por. **wsypka** / *wsypek*, *-ø*, por. **powózka** / *powóz*, **wsypka** / *wsyp*, **zaszczepka** / *zaszczep*.

bajka 1/ 'baśń, opowiadanie o treści fantastycznej lub zmyślonej', 2/ 'plotka, wymysł, kłamstwo': *bajać* 'opowiadać nieprawdę'; 1/ *bojka* 15L, 17, 19J, 23K, 26K, *bajka* 25R, *vujō co vēcūr "opovadoj nom bojki* 1G, 2/ *bojka* 15, 19J, *robić bojki* 15T, 30K, 93C, por. *baja*; **dokładka** 'to, co się dokłada, daje ponad miarę': *dokładać*; *dokuotka* 15L; **dolewka** 'dodatkowa porcja płynu': *dolewać*; *dolefka* 15L, *dolýfka* 15; **dójka** 'krowa dojna, dająca dużo mleka': *doj-*, *doić*; *dujka* 15L, 17, 83L, por. N Sub., N Instr.; **klepka** 1/ 'wyrobiona odpowiednio deszczułka służąca do wyrobów bednarskich', 2/ 'deseczka łącząca podnózek z kołem kołowrotka': *klepać* 'uderzać, pobijać'; 1/ *kłoda še rozesxua i fšystke klepki še "ozlecauy* 15T, *klepka* 1B, 1G, 6T, 10M, 11, 12, 12J, 13Op, 15, 15L, 15T, 17, 19, 19J, 20, 20J, 23, 24, 24S, 25, 25B, 25R, 30K, 32, 34W, 41, 42B, 43, 50Z, 57, 58M, 63G, 63Ł, 74, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 90P, 91, 93, 93C, 95, 2/ *klepka* 19; **polewka** 1/ 'zupa', 2/ 'jedzenie dla świń': *polewać*; 1/ *polefka* 80, *pol'ifka* 72D, 78, *pol'ifka s syrivotki* 90P, *polyfka* 56, 65, 2/ *polefka* 15L, *pol'ifka* 117; **posyłka** 1/ 'osoba do pomocy, którą obowiązany był dać fornal', 2/ 'posłaniec', 3/ 'paczka z poczty': *posyłać*; 1/ *poseuka* 24S, *posyuka* 93C, 2/ *posyuka* 19J, 3/ *poseuka* 15L; **powózka** 'powóz': *powozić*; *povuska* 20, por. *powóz*; **przycinka** 'ostatni pokos': *przycinać*; *pšyćinka* 83B; **przyśpiewka** 'piosenka weselna': *przyśpiewać*; *dobže ije, iag znajom kobety duza pšyšpěkfuf* 25P; **śpiewka** 'piosenka weselna': *śpiewać*; *špěfka, uozlegajom še špěfki* 25P, 34W, *špifka* 26K, 42B; **wsypka** 'wewnętrzna powłoczka poduszki, pierzyny': *wsypać*; *fšypka na piže* 88, *fšypka* 11, 15L, 40, 74, 78, 87, 89, 98, por. *wsypa*, *wsypek*, *wsyp*; **wywieszka** 'pisemne wezwanie do sądu na rozprawie': *wywieszać*; *vyveska* 25P; **wywódka** 'kobieta w dniu wywodu czyli błogosławieństwa po urodzeniu dziecka': *wywozić*;

vyvutka d"ugo modli se ūo to, žeby maŭe se χovaŭo 12P; **zadrzaska** 'część pudełka zapalek, nasycona chemikaliami, o którą pociera się zapalkę': zadrasnąć; *zažžaska* 15; **zakaska**: zakąsić; *zākaska* 34W, *zakuski* gen. sg. 24; **zarzucka** 'gęsta potrawa z kapusty i kartofli': zarzucać; *zažucka* 19J; **zaszczepka** 'gałązka ze szlachetnego drzewa wsadzone w dziczkę': zaszczepiać; *zascŭpka* 13Op, por. *zaszczep*; **žujka** 'pokarm przeżuwany przez krowę': żuj-, żuć; *zuiķa* 15, 19, *krova iī, puźni lezy se i zuiķe zuiķe* 72, 72D, 74, 77, 78, 121, *žuiķe žuiķe* 73.

-aczka:

Formant ustala dwie nazwy: **chlapaczka** 'rzadkie jedzenie dla świń': chlapać peior. 'jeść'; *χlapacka* 58M; **lehtaczka**: lechtać; *uexťocka* 20J. Motywowane są znaczeniami czynności niedokonanych, wyrażonych przez czasowniki o tematach na *-a-*. Pejoratywne znaczenie derywatu **chlapaczka** wynika z przenośnie wykorzystanego w procesie derywacyjnym znaczenia czasownika podstawowego.

-qczka:

Nazwę **bolączka** 'wrzód, czyrak': boleć; *boloncka, vzdyma, vžut* 75a, 77, 79, 83, 84, 85, 87, 89, 92, 95, por. *bolak, bolenie, ból*, ustalono w oparciu o czasownik niedokonany, o temacie na *-e-*. Odnosi się do desygnatu, który poddawany jest stanowi chorobowemu, czyli niezależnemu od woli, działań świadomego sprawcy.

-ajka:

Choć wskazany w gwarach tylko w jednym derywacie, formant *-ajka* określony został jako jeden z typowych wykładników omawianego znaczenia kategorialnego (por. Grzegorczykowa, 1998: 407; Szymczak, 1961: 136; Cyran, 1977: 102–103; Dejna, 1989/1990: 25; Habrajska, 1989/1990: 89).

Nazwa **zalewajka** 'zupa z rozcieńczonego barszczu, gotowanego razem z pokrojonymi ziemniakami': zalewać; *zalevaiķa* 14, 15T, 25B, 28D, *zāl'ivaiķa* 50Z, *zālevaiķa* 30, *zaliveiķa* 10, 10M, 16S, 57, *zāl'ivaiķa* 19J, 28D, *zōļŷvaiķa* 15, *zōl'ivoiķa* 93C, za podstawę przyjmuje czasownik niedokonany, prefiksalny, o temacie na *-ewa-*. W niektórych opracowaniach derywat ten kategoryzowany jest jako nazwa wytworu, dowodzi to, że dość płynna jest granica pomiędzy wartościami kategorialnymi nazw rezultatywnych i nazw obiektu (por. Grzegorczykowa, 1998: 25, 89).

-alka:

Formant wyodrębniono w nazwie – **sysalka** 'sopel lodowy u strzechy': sysać 'ssać'; *sysouķi, cycki* 84. Jej podstawą jest czasownik niedokonany na *-ać*. Funkcja semantyczna derywatu przejmuje niedokonany aspekt czynności motywującej.

-(an)ka:

Określony jako jeden z typowych wykładników znaczenia obiektowego formant *-anka* (por. Grzegorzczkowska, 1998: 407, por. też Malec, 1976: 27) w gwarach powołuje nazwy obiektów przedmiotowych: **przerabianka** 'materiał tkany z wełny na podstawie lnianym': *przerabiać*; *pšerobaŋka* 19J; **redlanka** 'rządek kartofli': *redlić*; *redlanka* / *redlunka* 11, *redlanka* 6T, 7, *redloŋka* 24S, 25R, 83L, *redlunka* 15L, 15T, por. *redlina*, *redlaneczka* (N Dem., s. 306); **skubanka** 'kartofel ugotowany w skórce': *skubać*; *skubaŋka* 83L; **szczepianka** 'szczep': *szczepić*; *scepaŋka* 88, por. *szczepie*, *szczepak*, *szczepik*, *szczep*. Powołane zostały w oparciu o czasowniki prefiksalne i nieprefigowane, wyłącznie niedokonane o tematach na:

-a-, por. *przerabiać*, *skubać*, *-i*, por. *redlić*, *szczepić*. W perspektywie typologicznej też należy uwzględnić jako podstawowe zadiektywizowane postaci imiesłowów: *przebierany*, *redlony*, *skubany*, *szczepiony*. Ich udział w procesie derywacyjnym wyodobywa atrybutywny charakter omawianych derywatów, jak i wskazuje na złożoność wykładnika *-(an)ka*.

Struktury wariantywne kształtują sufiksy: *-e*, por. **szczepianka** / *szczepie*, *-ak*, por. **szczepianka** / *szczepak*, *-ik*, por. **szczepianka** / *szczepik*, *-ina*, por. **redlanka** / *redlina*, *-ø*, por. **szczepianka** / *szczep*.

-(on)ka:

Derywaty o tym formancie motywowane mogą być zarówno wskazanymi w materiale znaczeniami czynności, jak i wyrażonymi imiesłowami znaczeniami właściwości, por. **miądlonka**: *miądlić* / *miądlony*, **sadzonka**: *sadzić* / *sadzony*, **święconka**: *święcić* / *święcony*. Przy czym podstawy imiesłowowe w jednostkach derywowanych wyznaczają sufix *-ka*.

Ustalone w materiale podstawy to czasowniki niedokonane, nieprefigowane o tematach na *-i-* (por. Malec, 1976: 62; Dejna, 1989/1990: 46).

Tylko dla nazwy **święconka** wskazano struktury wariantywne o formantach: *-one*, por. *święcone*, *-enie*, por. *święcenie*.

miądlonka 'garść połamanego lnu przy miądleniu': *miądlić* 'miądlić, oczyszczać len z paździerzy'; *mondloŋka* 72D; **sadzonka** 'młode drzewko wyhodowane w szkółce przeznaczone do wysadzenia w gruncie': *sadzić*; *sažoŋka* 10M, 15, 24S, 28D, 30K, 34, 43, 57, 93C, *sažoŋka* 15L, 83L; **święconka** 'pokarmy, które ksiądz święci w Wielką Sobotę': *święcić*; *śfincunka* 1B, *śfinczoŋka* 1G, 28D, 93C, *śfyncoŋka* 104, por. *święcone*, *święcenie*.

-(it)ka:

Dla derywatu **przebitka** 'deski, które przybija się do pułapu wewnątrz izby': *przebijać*; *pšebitka* 114, wskazano jako podstawowy czasownik niedokonany, prefiksalny na *-ać*. Nie wyklucza on jednak motywacji imiesłowowej przybity, określającej właściwościowy charakter nazwy, tym razem opisywanej z formantem *-ka*, por. *przebijać* / *przebić*.

-ki (pl.t.):

Formant wprowadza formację do kategorii plurale tantum (por. Waszakowa, 1993: 102–103) – **smiatki** ‘to, co się zmiata’: smiać ‘zmiatać’; *smiatki* 59. Podstawą derywatu jest czasownik niedokonany, prefiksalny, o temacie na -a-. Nazwa odnosi się do przedmiotowego desygnatu, określanego w związku z czynnością na niego skierowaną.

-ak:

Derywowane formantem -ak rzeczowniki obiektowe wyrażają wyłącznie przedmiotowe desygnaty. Nazwy powołano w oparciu o czasowniki niedokonane, nieprefigowane, o tematach na: -a-, por. dłużyć, -e-, por. boleć, -i-/y-, por. dzierżyć, łuszczyć, szczepić.

Wariantywne formacje obiektowe ustalają sufiksy: -ączka, por. **bolak** / **bó-lak** / bolączka, -anka, por. **szczepak** / szczepianka, -ik, por. **szczepak** / szczepik, -enie, por. **bolak** / **bólak** / bolenie, -ø, por. **szczepak** / szczep.

W znaczeniach obiektowych -ak jest potwierdzany tylko w niektórych opracowaniach słowotwórczych (por. Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 159; Grzegorzczkova, 1998: 406; Laskowski, 1971: 51).

bolak / **bólak** ‘wrzód, czyrak’: boleć; *bolāk* 34W, 57, *b^uōlāk* 43, *b^uōlok* 43B, *bolok* 19, 24S, 78, 93C, por. bolączka, bolenie; **dłubak** ‘gotowany w łupinie ziemniak’: dłużyć; *duuboki* 90P; **dzierzak** ‘dłuższy kij cepa, który trzyma się w ręku’: dzierżyć; *žirzok v rykax* 41, *žeržak* 1, 11, 20, 24, 25, 25R, 34W, 43B, *žeržak* 84, *žerzok* 1B, 1G, 10M, 11, 15L, 15T, 20, 20J, 24S, 43B, 57, 83, 90, 93C, *žeržok* 17, 25B, 28D, 79, 81, 88, 97, *žyržok* 61, 77, *žeržok* 26M, *žiržak* 92, *žiržak* 92, *žiržak* 25R, 50Z, 75a, 89, 94, *žirzok* 6T, 12J, 13Op, 13S, 15, 16S, 19, 19J, 20J, 23, 23B, 26K, 30K, 31J, 32, 32K, 42B, 43, 58M, 72, 74, 80, 82, 85, 86, 87, 90P, 91, 93, 95, *žiržok* 71, 73, 75, 76, 78, *žyržok* 32K, 83B, *žyržok* 96, 98S; **łuszczak** ‘orzech laskowy’: (wy)łuszczać; *uuscokuf torbe žećom pšyńešli* 30K; **szczepak** ‘szczep, latorośl drzewa owocowego do szczepienia’: szczepić; *scepāk*; 34W, por. szczepie, szczepianka, szczepik, szczep.

-(eni)ak:

Rozszerzony formant -eniak ustalono w derywacie **sadzeniak** ‘cały kartofel, który wsadza się w ziemię’: sadzić; *sazŷňok* 1B, 11, 12J, 15L, 15T, 19J, 24S, 28D, 30K, 72D, 87S, 93, 93C, 114, 117, *sazŷňak* 15, por. sadzeniaczek, w związku z przyjętą dla niego czynnością motywującą, wyrażoną przez czasownik niedokonany, o temacie na -i-. Ustalając jednak dla derywatu podstawę imiesłowową, por. sadzony, zwracamy uwagę na jego atrybutywny charakter i formalnie wskazujemy w derywacie sufiks -ak.

W gwarach w tej samej funkcji semantycznej zanotowano nazwę sadz-enia-czek, nie rozstrzygając o jej ewentualnym zabarwieniu emocjonalnym.

-(alni)ak:

Formant powołuje nazwę **kopalniak** 'drzewozpniak': kopać; *kopalniak* 13Op. Jego podstawę może stanowić zarówno wskazany w materiale czasownik niedokonany na -ać, jak i imiesłów określający właściwość wyrażanego desygnatu. Imiesłowowa podstawa, por. kopalny decyduje o wyodrębnieniu w rzeczowniku pochodnym sufiksu -ak.

-ek:

Dewerbalne nomina obiektu na -ek za podstawy przyjmują czasowniki niedokonane, prefiksalne i nieprefigowane o tematach na: -a-, por. docinać, podcinać, podkładać, -owa-, por. znajdować oraz dokonany prefiksalny o tematycznym -a-, por. wsypać. Funkcje semantyczne derywatów zachowują zgodność aspektową z czynnościami je motywującymi, zasada ta jednak nie dotyczy rzeczownika o podstawowym czasowniku dokonanym, por. **wsypa**: wsypać.

Nazwy wyrażają głównie przedmioty poddawane czynności, wyjątkowo derywat – **znajdek** – określa desygnat osobowy.

Struktury wariantywne zanotowano dla derywatów: **wsypek**, **znajdek**, por. -a, wsypa, znajda, -uch, znajduch, -ka, wsympka, -ø, wsymp.

Obecność formantu w derywatach obiektowych potwierdza Renata Grzegorzycowa, zwraca jednak uwagę na ich dokonany charakter w formacjach ogólnopolskich (Grzegorzycowa, 1998: 408, por. też Grzegorzycowa, Puzynina, 1979: 170; Kleszczowa, 1998: 122).

Nazwy patiensu czynności o tym wykładniku notują także niektóre opracowania gwarowe (por. Bąk, 1968: 82; Laskowski, 1971: 50).

docinek 'ostatni pokój': docinać; *doćinek* 13 Op; **podcinek** 'ostatni pokój': podcinać; *potćinek śe zostou, take troxe* 72D; **podkładek** 'jajo podkładane do gniazda': podkładać; *potkłodek* 15; **wsypek** 'wewnętrzna powłoczka poduszki, pierzyny': wsypać; *fsypek* 37, 43B, 47, 100, por. wsypa, wsympka, wsymp; **znajdek** 'podrzutek, panieńskie dziecko': znajdować 'znajdować'; *znaidek* 1B, *znoidek*, 1G, 104, por. znajda, znajduch.

-(eni)aczek:

Derywat **sadzeniaczek** 'kartofel do sadzenia': sadzić; *sazyńoczek* 83L, por. sadzeniak, omówiono jako wariant strukturalny nazwy o wykładniku -eniak, por. sadzeniak.

Formacja interpretowana jest w materiale jako nazwa obiektu czynności wyrażonej przez czasownik podstawowy – sadzić. Przyjąć jednak należy możliwość opisu derywatu **sadzeń-aczek** w związku z podstawą imiesłowową – sadzony.

-(an)ek:

Formant wskazano w nazwach odnoszących się do osobowych obiektów czynności: **kochanek**: kochać; *kochanek* 15L, 25P, *kochaneg ię xeba lepsejšy iak* χ^uop 25P;

wychowanek: wychować; *vyxovanek* 13Op, por. wychowaniec. Nazwę **kochanek** ustalono w oparciu o czasownik niedokonany o sufiksie tematycznym *-aj-*, dla derywatu **wychowanek** jako podstawowy przyjęto czasownik dokonany o temacie na *-a-*. Dokonany aspekt drugiej z wymienionych podstaw w konkretnym kontekście może decydować o rezultatywnym odcieniu znaczeniowym kształtowanego derywatu (por. wychowaniec, s. 241).

Nazwy **kochanek**, **wychowanek** mogą być także interpretowane w relacjach z podstawami imiesłowowymi, por. *kochany*, *wychowywany*. W oparciu o nie w rzeczownikach pochodnych wskazywany jest formant *-ek* (por. Grzegorzczykowa, Puzynina, 1979: 170, 175).

-unek:

Derywat **podarunek:** podarować; *podarónek* 34W, *kupovou dobre podarunŭki* 15L, może być interpretowany zarówno jako nazwa obiektu, jak i rezultatu czynności. Jego podstawą jest czasownik dokonany, prefiksalny o temacie na *-owa-*.

-atek:

Formant wskazano w nazwie **podatek:** podawać; *podatek* 15, 15L, *šervaxovy podatek* 19, *podatek* 83B, *podotek* 25P, *na podotek* 55, *ne puačeny p^odotkuf* 43. Ustalono ją w oparciu o czasownik niedokonany, prefiksalny, o tematycznym sufiksie *-wa-*. Interpretowany w relacjach słowotwórczych z dokonaną formą czasownika funkcjonuje na granicy nazw rezultatywnych i obiektowych.

-ik/-yk:

Sporadycznie wskazywany w formacjach odczasownikowych formant *-ik/-yk* (por. Grzegorzczykowa, Puzynina, 1979: 187) w gwarach ustala derywaty o znaczeniach obiektów czynności – **flancyk** ‘młode drzewko, sadzonka w szkółce’: *flancować*; *take flancyki, ten laz mały f Kolumńe* 83; **szczepik** ‘szczep’: *szczepić*; *sčepik* 83, por. *szczepie*, *szczepianka*, *szczepak*, *szczep*. Ich podstawami są czasowniki niedokonane, nieprefigowane o tematycznych: *-owa-*, *-i-*.

W gwarach w tej samej funkcji słowotwórczosemantycznej zanotowano: *szczepi-e*, *szczepi-anka*, *szczepi-ak*, *szczep-ø*.

-nik:

Ustalone przez formant *-nik* przedmiotowe formacje obiektowe **chodnik** ‘tkanina, którą kładzie się na podłodze’: *chodzić*; *χodník* 1G, 19, 19J, 24S, 87S, 93, *χ^oodník* 15, *χodník mom vytšepać* 30K, por. N Loc.; **kłęcznik:** *kłęczyć*; *klincńiki stojum f košće* 16S, *jak še mo g^ošny šlup, to še klecy na klecńiku* 25P, mogą być interpretowane także jako nazwy lokatywne (por. N Loc., s. 261, Kowalska, 2011: 69–70). Motywowane są znaczeniami czynności niedokonanych, wyrażonymi przez czasowniki na *-ić*, *-eć* i zachowują z nimi zgodność aspektową.

-lo:

Formant ustalono w derywacie **jadło** 1/ 'jedzenie', 2/ 'jedzenie dla krów': jadać; 1/ *χοῖς do ioduā, bo ci wystygne* 15T, *iadło* 15, 41, *iaduō* 22, 25B, 37, 39, *iaduō* 25R, 29, 34, 34W, 38, 39, 40, 49, 50, 50Z, 57, *iaduō* 44, 48, 54, 59, *iadłō* 43B, *iadło* 2, 4, 14, 28, 43B, 53, 63, 64, *ioduō* 1B, 1G, 6T, 14, 15L, 17, 20J, 25B, 37, 93, *ioduō* 43, *na iadło* acc. sg. 47, 2/ *iadło* 26M, *iadło* 57, 58, *iadło* 75, 100. Jego podstawą jest czasownik niedokonany na -ać.

Funkcja semantyczna ustalonej nazwy kształtowana jest zgodnie z aspektem czynności motywującej.

-adło:

Nazwy wyrażają: osobowy obiekt czynności o wyraźnie pejoratywnym znaczeniu leksykalnym wynikającym z przenośnie użytego znaczenia czasownika podstawowego **popychadło** 'osoba, którą się wszyscy wysługują': popychać; *popychaduō* 15L, oraz niematerialny obiekt czynności o charakterze metafizycznym – **widziadło** 'mara, dusza': widzieć; *viḏaduō* 25P.

Derywaty motywowane są znaczeniami czynności niedokonanych, wyrażonych przez czasowniki na -ać, -eć.

-ala:

Nazwa **nukała** 'człowiek, który robi wszystko bardzo wolno, trzeba go popędzać': nukać 'popędzać, przypominać'; *nukaḡa* 15T – wyraża osobowy obiekt czynności wnoszącej do derywatu pejoratywny ładunek stylistyczny potęgowany funkcją ekspresywną formantu (Gala, 1985: 364–365; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 224).

Derywat ustalono w oparciu o czasownik niedokonany, o temacie na -a-.

-ina:

Formant powołuje derywat **redlina** 'rząd rosnących kartofli': redlić; *redlina kartofli* 10M, *redlina* 2, 6T, 15, 42B, 90P, *redl'ina* 72D, por. redlanka, por. też N Res. Jego podstawą jest czasownik niedokonany, o temacie na -i-.

W zależności od funkcji leksykalnej formacja interpretowana może być jako nazwa obiektu / rezultatu czynności.

Formację wariantywną w gwarach ustalono za pomocą formantu -anka, por. redlanka.

-(an)ina:

Nazwy – **danina** 'dawniejsze świadczenie w pieniądzu na rzecz państwa: dawać; *daḡina* 13Op; **siekanina** 'to, co jest siekane': siekać; *sekaḡina* 15L – wyrażają przedmiotowe obiekty czynności. W zależności od interpretacji ich funkcji semantycznych mogą być kategoryzowane jako formacje obiektowe bądź rezultatywne. Motywowane są znaczeniami czynności niedokonanych wyrażanych przez czasowniki o tematach na: -wa-, -a- bądź imiesłowu – dany, siekany.

-izna:

Włączony do kategorii N Ob. derywat **darowizna**: darować; *darovizna* 1S, 15L, można potraktować także jako formację rezultatywną. Ustalony w oparciu o czasownik dokonany, o temacie na *-owa-*, określa obiekt, na który czynność kierowana jest wielokrotnie.

-one:

Rzeczownik **święcone** ‘pokarm, który ksiądz święci w Wielką Sobotę’: święcić; *śfęcune, tśa zańeś śfęcune, bo kśoc beże śfęcę* 1ST, 25P, *śfincone* 90P, 93C, por. święconka, święcenie, wyraża przedmiotowy obiekt czynności. Motywowany jest znaczeniem czynności niedokonanej, wyrażonej przez czasownik na *-ić*.

Ustalony derywat należy do deklinacji rzeczownikowej nijakiej o odmianie przymiotnikowe (por. Waszakowa, 1993: 108–109).

W oparciu o tę samą podstawę w gwarach ustalono struktury wariantywne o sufiksach: *-onka*, por. święconka, *-enie*, por. święcenie.

-anie:

Właściwy formacjom czynnościowym formant *-anie* w kategorii nazw obiektów znalazł się w wyniku przesunięć derywatów, którym wyznaczono nowe funkcje semantyczne (patrz N Acc., s. 52).

Nazwy **chlanie** ‘jedzenie dla świń’: chlać; *χlańe* 96, por. N Acc.; **śniadanie** ‘potrawy jedzone podczas przedpołudniowego posiłku’: śniadać ‘spożywać poranny posiłek’ [Boryś, 2006, s.v. śniadanie]; *zańesua mu śńadańe* 1S, por. N Acc., N Temp., utworzono w oparciu o czasowniki niedokonane na *-ać*.

-enie:

Ten sam mechanizm, który podano przy formancie *-anie* uzasadnia obecność formantu *-enie* w omawianej kategorii słowotwórczosemantycznej (patrz *-anie*, s. 251, patrz N Acc., s. 61).

Derywaty **bolenie** ‘wrzód’: boleć; *boleńe* 34, por. bolączka, bolak, por. też N Acc.; **jedzenie** ‘posiłek, potrawa’: jadać, por. jadło, por. też N Acc.; **święcenie** ‘potrawy święcone w Wielką Sobotę’: święcić; *χto puże ze śfincynim* 16S, 24S, 25P, 30K, por. święconka, święcone, za podstawy przyjmują czasowniki niedokonane na: *-eć, -ać, -ić*.

Formacje wariantywne ustalają sufiksy: *-ączka*, por. **bolenie** / bolączka, *-ak*, por. **bolenie** / bolak, *-onka*, por. **święcenie** / święconka, *-ło*, por. **jedzenie** / jadło, *-one*, por. **święcenie** / święcone.

-y (pl.t.):

Formant wprowadza rzeczownik dewerbalny do kategorii plurale tantum (Waszakowa, 1993: 102–103). Ustalono go w oparciu o czasownik niedokonany, prefiksalny, o temacie na *-a-*. Nazwa wyraża przedmiotowe obiekty czynności:

wykłady 1/ 'przód koszuli z rozpięciem pod szyją', 2/ 'rusztowanie z drągów nad klepiskiem', 3/ 'krótkie belki, które kładzie się na ścianie między belkami pułapu dla wypełnienia otworów': wykładać; 1/ *vykŭady* 19, *kośula z vykŭadamy* 23, *vykłady* 'wyłogi sukmany' 24, *uadnŭiŭso kurtka z vykŭadamy* 16S, 2/ mp. 697, 3/ *vykłady* 15.

Derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego, -o:

W obrębie omawianej kategorii formacji te stanowią grupę stosunkowo liczną (por. Bąk, 1968: 82; Laskowski, 1971: 50–51; Malec, 1976: 77; Habrajska, 1989/1990: 108; Grzegorzczkowska, 1998: 407; Kleszczowa, 1998: 120). Powołane rzeczowniki wyrażają głównie obiekty przedmiotowe, np. **nabój**, **pokład**, **powóz**, **szczep**, **wsyp**, nazwą obiektu nieprzedmiotowego, bliżej nieokreślonego jest rzeczownik **chłopot** / **kłopot**, jedna nazwa określa desygnat żywotny, nieosobowy, por. **zapręg** (por. Waszakowa, 1993: 53, 59–60).

Podstawami formacji są czasowniki niedokonane prefiksalne i nieprefigowane o tematach na: *-a-*, por. *chłopotać* (się) / *kłopotać* (się), *pokładać*, *wszczepiać*, *zapręgać*, *zaszczepiać*, *-i-*, por. *szczepić*. Dla jednego derywatu wskazano czasownik podstawowy dokonany, por. *wsypać*. Jednak funkcja semantyczna ustalonej nazwy obiektu nie wykazuje zgodności aspektowej ze znaczeniem podstawy.

Omawiane formacje wskazano w materiale jako struktury wariantywne dla nazw o formantach: *-a*, por. **wsyp** / *wsypa*, **wszczep** / *wszczepa*, *-e*, por. **szczep** / *szczepie*, **wszczep** / *wszczepie*, *-ka*, por. **powóz** / *powózka*, **wsyp** / *wsypka*, **zaszczep** / *zaszczepka*, *-anka*, por. **szczep** / *szczepianka*, *-ak*, por. **szczep** / *szczepak*, *-ek*, por. **wsyp** / *wsypek*, *-ik*, por. **szczep** / *szczepik*.

chłopot / **kłopot** 'problem, zmartwienie': *chłopotać* (się) / *kłopotać* (się); *χłopot* 20, 27, *χłopat* 24, *χuopot* 10, 11, 13S, 15, 19, 20J, 21, 26, 26K, 31, *bes χłop^ootu* 24, 25, / *same kuopoty mum* 1B, 6T, 12J, 15L, 28D, 34W, 42B, *kłopot* 23, 27, 42, 63G, *kuōpot* 43, *k^oōp^oōt* 43B, *kuopot* / *χuopot* 20J; **nabój**: *nabijać*; *nabuj* 15L; **pokład** 'warstwa zboża rozścielanego na klepisku do młócenia': *pokładać*; *p^ooklāt* 25, por. N Acc., N Res.; **powóz** 'wóz, którym jedzie się do kościoła': *powozić*; *povus iez bez budy* 19J, *povus* 1G, 13Op, 15L, *pov^oozy* nom. pl. 104, por. *powózka*; **szczep** 'latorośl drzewa owocowego do szczepienia': *szczepić*; *scyp* 89, *ščyp* 97, *scyp* 32, 41, 47, 65, 78, 88, 89, 121, *ščep* / *scep* 28D, *scep* 19, 25B, 34, 37, 43, 43B, 57, 61, 93, *scēp* 51, por. *szczepie*, *szczepianka*, *szczepak*, *szczepik*; **wsyp** 'wewnętrzna powłoczka poduszki, pierzyny': *wsypać*; *fsyp* 29, 30, 33, 34, 34W, 38, 42, 43, 43B, 44, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 58M, 59, 60, 61, 62, 63, 63G, 64, 65, 66, 93, 93C, por. *wsypa*, *wsypka*, *wsypek*; **wszczep** 'szczep, latorośl drzewa owocowego do szczepienia': *wszczepiać*; *fscep* 82, 95, *fsyp* 80, 100, 98S, por. *wszczepa*, *wszczepie*; **zapręg** 'konie zaprzęgane do wozu': *zapręgać*; *zapšeng* 25B; **zaszczep** 'szczep, latorośl drzewa owocowego do szczepienia': *zaszczepiać*; *zascyp* *fsyp^o* 89, por. *zaszczepka*.

2.1.7. Nazwy miejsc, N Loc.

Ze względu na temat omówienia, do kategorii nazw miejsc włączono tylko te derywaty, które wykazują formalno-semantyczne relacje ze znaczeniami czynności a ich wartość kategorialna wyraża miejsce, w których wykonywana jest, bądź wykonywana była, bądź też zachodzi, czy zachodził proces wyrażony przez czasownik podstawowy (por. Kreja, 1996(c): 24–25; Kleszczowa, 1997; Kowalska, 2011: 11–13; Gala-Milczarek, 2009: 71–72, patrz też Doroszewski, 1962; Kosyl, 1978; Chruścińska-Waszakowa, 1980, Czyżewski, 2003;). Znaczenia lokatywne powoływane są zatem zarówno w oparciu o czasowniki niedokonane, np. **naciecza**: naciekać, **czyścić**: czyścić, **targowica**: targować, **spowiednica**: spowiadać, **wyniki**: wynikać, **krzyżówka**: krzyżować, **ślizgawka**: ślizgać (się), **bielnik**: bielić, **gonisko**: gonić, **kopanisko**: kopać, **grzebowisko**: grzebać, **przychodnia**: przychodzić, **kopalnia**: kopać, **warzelnia**: warzyć, **palarnia**: palić, **mieszkanie**: mieszkając, **leżenie**: leżeć, **odpływ**: odpływać, jak i dokonane, np. **wyrwa**: wyrwać, **obsiedle**: obsiedlić (się), **przegrodka**: przegrodzić, **załamek**: załamać, **zagajnik**: zagaić, **posieczysko**: posieć, **wykopalisko**: wykopać, **skrzyżowanie**: skrzyżować, **odłóg**: odłożyć. Funkcja semantyczna przytoczonych przykładów jest kształtowana zgodnie z aspektem znaczeń podstawowych. Formacje kształtowane w relacjach z czasownikami dokonanymi wyraźnie przejawiają rezultatywny odcień znaczeniowy. Wyrażają miejsca w związku z czynnościami na nich już dokonanymi, przeprowadzonymi (por. Gala-Milczarek, 2011: 67). Nazwy powiązane z czasownikami o aspekcie niedokonanym wyrażają miejsca, w których czynności się dokonują, trwają.

Brak zgodności aspektowej między znaczeniami motywującymi i motywowanymi obserwujemy w derywatach typu: **obejście**: obejść, **przejście**: przejść, **przegonka**: przegonić. Formowane w oparciu o czasowniki dokonane wyrażają miejsca, w których czynność jest powtarzana.

Dla derywatów typu: **gródzka** ‘ogrodzone miejsce w oborze’: grodzić, **wycinka** ‘wykarczowane pastwisko’: wycinać, **karczunek**, **karczowisko** ‘pole po wykarczowaniu lasu’: karczować, **kopanisko** ‘pole po wykopanych kartoflach’: kopać, **oranisko** ‘zaorane pole’: orać, formułowana jest wspólna parafraza ‘miejsce, w którym przeprowadzono czynność wyrażoną przez podstawę’, choć formalnie są one powoływane w oparciu o czasowniki niedokonane.

Wśród omawianych formacji są i takie, które wyrażają miejsca w związku z ich właściwościami przejawianymi w działaniu oraz nazwy o wyraźnym ładunku stylistycznym. Dla pierwszych decydująca jest funkcja semantyczna podstawy, por. **trzęsawica** / **trzęsawisko** / **trzęsowina** / **trzęsawa**: trząść (się), **sapie** / **sapisko** / **sap**: sapać, **katownia**: katować, **spiekota** / **spiek**: spiekać (się), dla drugich, nośnikiem funkcji stylistycznej jest formant, por. **przetlicha** / **przetlisko**:

przetleć, **uzdrowicho**: uzdrowić, **schowanko**: schować, **kopanina**: kopać (por. Gala-Milczarek, 2011: 68).

Należące do kategorii nazw miejsc formacje zasadniczo wpisują się w klasy ustalone zgodnie z przyjętą przez Bogusława Kreję gradacją znaczeń (por. Kreja, 1996(c): 26):

– stopień pierwszy obejmuje te derywaty, które wskazują na bardziej lub mniej otwartą przestrzeń, na której coś się dzieje / działo, np. **osada**, **poręba**, **czyściec**, **targowica**, **przejsie**, **obsiedle**, **wywrocie**, **wyniki**, **przysieczka**, **wycinka**, **karczunek**, **okólnik**, **paśnik**, **gonisko**, **posieczysko**, **spuścisko**, **spalenisko**, **kopanisko**, **oranisko**, **grzebowisko**, **żerowisko**, **ujeżdżalnia**, **odłóg**;

– stopień drugi skupia nazwy budynków, np. **składnica**, **wychodek**, **bielnik**, **kuźnia**, **ozlewnia** ‘rozlewnia’, **przychodnia**, **rzeźnia**, **stajnia**, **farbialnia** / **farbiarnia**, **poczekalnia**, **ubezpieczalnia**, **warzelnia**, **dulkarnia** ‘drukarnia’, **garbarnia**, **piekarnia**, **suszarńia**, **więzienia** / **więzień**, **schron**, **skup**;

– stopień trzeci skupia formacje wskazujące na nazwy pomieszczeń, mebli, naczyń, miejsc wyraźnie ograniczonych stanowiących elementy jakiś konstrukcji³⁰, np. **przegroda**, **zagroda**, **kazanica** / **kazalnica**, **słuchanica** / **słuchalnica**, **chrzcielnica**, **kadzielnica**, **gródzka**, **lepka**, **przelyk**, **nieśnik**, **piekarnik**, **schowanko**, **leżysko** / **legowisko** / **legło**, **kolnisko**, **palenisko**, **wylazisko**, **spalnia**, **palarnia**, **wchód**, **wylot**.

Jak jednak zauważa sam autor, „z góry można przewidzieć liczne trudności w kwalifikowaniu poszczególnych formacji do takiego, czy innego stopnia tej kategorii” (Kreja, 1996(c): 26). Uwaga ta wydaje się szczególnie trafna w odniesieniu do nazw funkcjonujących w leksyce gwarowej, np. **mieszkanie** oznacza zarówno budynek, jak i pomieszczenia w nim się znajdujące, **obejście** można za ograniczoną przestrzeń oraz za zabudowania ją wypełniającą, do tych samych klas zaklasyfikować można nazwy: **siedziba** i **uzdrowicho** wyrażające teren i budynki, które na nim się znajdują.

W gwarach dewerbalne nomina locativa są formowane głównie w następstwie derywacji paradygmatycznej, por. -ø, -a, -e, -i (*pl.t.*) oraz w derywacji sufiksальной, tu przede wszystkim obserwujemy udział formantów: -isko/-ysko, -ka, -alnia, -nia, -nik, -arnia, -enia. Pojedyncze przykłady powoływane są przy udziale formantów: -iba, -ica, -nica, -anica, -alnica, -elnica, -awica, -icha, -icho, -cie, -(an)ka, -awka, -ek, -unek, -arnik, -anko, -alisko, -(e)lisko, -nisko, -(an)isko, -enisko, -awisko, -owisko, -el, -ło, -(an)ina, -owina, -elnia, -ernia, -anie, -eń, -ota, -awa (por. Kowalska, 2006).

³⁰ Ostatnia sugestia podyktowana została wymogami materiałowymi, nie została uwzględniona przez Bogusława Kreję (por. Kreja, 1996(c): 26).

Wykładniki derywacyjne:

-a:

Paradygmat żeńskiej deklinacji samogłoskowej w roli formantu notowany jest także jako wykładnik znaczenia lokatywnego. Ustalone struktury dewerbalne powołano w oparciu o czasowniki dokonane prefiksalne, o tematach na: *-a-*, por. porąbać, wyrwać, *-i-*, por. przegrodzić, zagrozić. Zachowując zgodność aspektową ze znaczeniami czynności motywujących, funkcja semantyczna powołanych derywatów wykazuje wyraźnie rezultatywny charakter, choć w gwarach tylko nazwa **wyrwa** wyraża zarówno rezultat (patrz s. 210), jak i miejsce określane w związku z dokonaniem się tej samej czynności. Przypuszczalnie dla wszystkich formacji powołanych w związku z czynnościami dokonanymi, jako prymarną możemy wskazać rezultatywną funkcję kategorialną (por. Gala-Milczarek, 2011: 67). Znaczenie lokatywne jest wynikiem konkretyzacji funkcji semantycznych derywatów.

Dla nazw **naciecza**, **osada** wskazano jako podstawowe czasowniki niedokone, przyjąć jednak należy możliwość motywowania ich znaczeniami czynności dokonanych, por. naciekać / naciec czy nacieknąć, osadzać / osadzić.

Formalne podstawy stanowią zatem czasowniki dokonane, prefiksalne, o tematach na: *-a-*, por. porąbać, wyrwać, *-i-*, por. przegrodzić, zagrozić oraz niedokone prefiksalne na *-a-*, por. naciekać, osadzać (por. Kleszczowa, 1998: 138).

Formacje wariantywne zanotowano dla derywatów: **przegroda**, **zagroda** ustalają je sufiksy: *-ka*, por. **przegroda** / przegrodka, *-enie*, por. **przegroda** / przegrodzenie, *-ø*, por. **przegroda** / przgród. Struktury na *-ka* w gwarach nie przejawiają funkcji deminutywnej, funkcjonują w tym samym znaczeniu leksykalnym, co ich odpowiedniki na *-a*.

naciecza 'zbiornik wody stojącej': naciekać; *naceca* 13Op; **osada**: osadzać; *uosada* 15, *osada* '22 morgi' 19; **poręba** 'obszar w lesie, z którego wyrąbano drzewa': porąbać; *poremba* 25B, *poreba* 15, 15T, 24S, *porymba* 6, 19, 19J, 32, 42, 49, 87S, 93, 93C, 117; **przegroda** 'sąsiedztwo, przedział w spichrzu na ziarno': przegrodzić; *pšegroda* 19, 72, 73, *pšegrody*, *klotki* 83, por. przegrodka, przegrodzenie, przegród, por. też N Instr.; **wyrwa** 'dolina, dół wypłukany przez wodę deszczową': wyrwać; *vyrva* 41, 45, 49, 58, por. N Res; **zagroda** 1/ 'miejsce zagrodzone', 2/ 'podwórko', 3/ 'zabudowania gospodarskie, gospodarstwo', 4/ 'przedział w spichrzu na ziarno': zagrozić; 1/ *zagroda* 13Op, 15, 23B, 87S, *zâgroda* 34W, 39, *zogroda* 13S, 25B, 2/ *zagroda* 19, 3/ *zagroda* 6T, 12J, 20J, 32, 83, *zâgroda to całe zâbudovaŋe s płotem* 25R, 4/ *zagroda* 13Op, 14, por. zagródka (N Dem., s. 306).

-iba:

Formant wskazano w jednej formacji lokatywnej (por. Kowalska, 2011: 108) – **siedziba** 'pomieszczenie, gospodarstwo': siedzieć; *šežiba* 15L. Ustalono ją w oparciu o czasownik niedokonany, o temacie na *-e-*.

Nazwa odnosi się do przestrzeni ograniczonej, por. 'gospodarstwo', nawet zabudowanej, por. 'pomieszczenie'.

-ec:

Zaklasyfikowany jako nazwa lokatywna derywat – **czyściec** 'miejsce pozagrobowej kary': *czyścić*; *cyścić*, 1B, 26K – właściwie odnosi się do miejsca abstrakcyjnego, charakterystycznego, kojarzonego zgodnie z konwencją semantyki teologicznej z procesem oczyszczania dusz z grzechów życia doczesnego.

Formalną podstawę stanowi czasowniki niedokonany, o temacie na -i-.

-ica:

Wśród formacji lokatywnych powoływanych za pomocą formantu -ica nazwy dewerbalne wskazywane są sporadycznie (por. Kowalska, 2011: 72–72; Habrajska, 1989/1990: 97). Dla zanotowanej w gwarach nazwy – **targowica** 1/ 'miejsce targu, plac w mieście, na którym można sprzedawać towary', 2/ 'plac, na którym sprzedaje się i kupuje bydło': *targować*; 1/ *targońica* 1G, 12J, 13Op, 17, 20J, 26K, *na targońicy* 15L, 30K, 2/ *targońica* 15T, 19J, 24S, 25R, por. *targowisko* – za podstawę przyjęto czasownik niedokonany, o temacie z sufiksem -owy-. Nazwa parafrazowana może być jednak także jako 'plac targowy', bądź 'plac, na którym odbywa się targ'. Nie zmienia to lokatywnego wymiaru formacji derywowanej, decyduje jednak o typie podstawy słowotwórczej, por. *targować* / *targowy* / *targ*, a w przy przyjęciu motywacji rzeczownikowej wyłania rozszerzony formant -owica w derywacie.

Nośnikiem tego samego znaczenia w gwarach jest rzeczownik o wykładniku -isko, por. *targowisko*.

-nica:

W ustalaniu formacji dewerbalnych formant -nica wykazuje się nieco większą aktywnością niż omówiony wcześniej -ica (Kowalska, 2011: 75; por. Chludzińska-Świątecka, 1972: 187; Sierociuk, 1996: 108; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 82–83; Grzegorzczkova, 1998: 413; Kleszczowa, 1998: 141).

Derywaty ustalono w oparciu o czasowniki niedokonane, o tematach z sufiksem -a-. Nazwy wyrażają miejsca o przestrzeniach ograniczonych, również zamkniętych.

składnica 'skład, magazyn': *składać*; *skuadńica* 15L, *recek mo różne skuadńice* 95; **spowiednica** 'konfesjonał': *spowiadać* 'spowiadać'; *spoředńica* 81; **strzelnica**: *strzelać*; *ščelńica* 32K.

-anica:

Rozszerzony formant -anica wskazano w nazwach: **kazanica** 'ambona': *kazać* 'głosić kazanie'; *kazańica* 76, 78, *kāzańica* 57, 63G, *kozańica* 72, 74, 83, 91, 95, *kazańica* 82, *na kazańice* 32, 91, por. *kazalnica*; **śluchanica** 'konfesjo-

nał': słuchać; *sluχanica* 63G, por. słuchalnica. Są nazwami miejsc wydzielonych w kościele w celu przeprowadzania czynności związanych z obrzędami religijnymi.

W materiale dla derywatów ustalono jako podstawowe czasowniki niedokonane na *-ać*. Nazwę **kazanica** określić możemy także jako 'miejsce wygłaszania kazań' i przyjąć wówczas dla niej podstawę rzeczownikową, por. kazać / kazanie. Tym samym w derywacie należy wyodrębnić formant *-ica*.

Formacje wariantywne dla omawianych ustala sufiks *-alnica*, por. kazalnica, słuchalnica.

-alnica:

Nazwy **kazalnica** 'ambona': kazać 'głosić kazanie'; *kazalnica* 1G, 73, 88, 96, 98, 99, 100, *kozalnica* 1B, 23, 25P, *na kozelnice* 14, por. kazanica; **słuchalnica** 'konfesjonał': słuchać; mp. 564/565, por. słuchanica – podano jako warianty strukturalne nazw o formancie *-anica*. Powołano je w oparciu o te same podstawy słowotwórcze i funkcjonują w tym samym znaczeniu.

-elnica:

Formant ustala głównie dewerbalne nomina locativa (por. Kowalska, 2011: 75–76). Wskazano go w derywatach: **chrzcielnica** / **krzcielnica**: chrzczyć / krzcić; *χścelnica* 19J, / *f kścelnicy zmińajum vode dva razydo roku* 16S, *kścelnica* 25P *kścelnica* 1B, 1G, 15, 15T, 93C; **kadzielnica**: kadzić; *s kaźelnicy poleću paχnuncy dym* 16S.

Formacje określają miejsca / naczynia związane z czynnościami wynikającymi z obrzędów religijnych. Szczególnie w odniesieniu do nazwy **kadzielnica** przyjąć można możliwość neutralizacji opozycji znaczenia między nazwą miejsca a środka czynności (por. Grzegorzczkova, 1998: 413).

Nazwy ustalono w oparciu o czasowniki niedokonane o tematach z sufiksem *-i-*.

-awica:

Nazwę – **trzęsawica** / **trzęsawica** / **trzęsiawica** 'podmokły, bagnisty grunt, trzęsawisko': trząść (się); *tšosavica* 43, *tšesavica* 10M, *tšesavica* 15T, 30, 35, 38, 43B, 63, *tšesavica* 48, *čšesavica* 74, 82, 91, *čšesavica* 57, *čšysavica* 85, 92, *tšysavica* 19, 37, *tšesavica* 22, por. trzęsawisko, trzęsowina, trzęsawa, por. też N Sub. Attr. – ustalono w oparciu o czasownik niedokonany atematyczny.

Derywat wyraża miejsce, teren o charakterze atrybutywnym wynikającym z funkcji semantycznej czynności motywującej (por. Gala-Milczarek, 2011: 68; Gala-Milczarek, 2009: 72).

Struktury wariantywne w gwarach ustalają sufiksy: *-awisko*, por. trzęsawisko, *-owina*, por. trzęsowina, *-awa*, por. trzęsawa.

-icha:

Znaczenie, w jakim derywat **przetlicha** zanotowano w gwarach, nadano mu wtórnie, przez analogię do każdego miejsca, którego właściwości wynikają z czynności wyrażonej przez czasownik podstawowy – **przetlicha** ‘nieurodzajny kawałek pola’: przetlić ‘wypalić’ [Karłowicz, 1900–1927]; *spýk, spēce še, tako pšet-l’iχa* 83L, por. przetlisko. O zachowaniu pierwotnych relacji formalno-semantycznych ze znaczeniem czynności motywującej możemy mówić w odniesieniu do derywatu przetl-isko (patrz s. 263).

-icho:

W funkcji lokatywnej formant *-icho* notowany jest sporadycznie (por. Kowalska, 2011: 109). W gwarach ustala dewerbalną nazwę **uzdrowicho** ‘uzdrowisko’: uzdrowić; *uzdroviχo* 91, której nadaje niewątpliwie zabarwienie stylistyczne. Jako podstawowy dla derywatu wskazano czasownik prefiksalny o temacie na *-i-*. Podstawą obu jest czasowniki dokonany o temacie na *-i-*. Dodatkową rolę wykładnika jest wyrażanie ekspresji (por. *uzdrowicho* – *uzdrowisko*).

-cie:

Interpretowane prymarnie jako nazwy czynności formacje na *-cie* (także na *-anie*, *-enie*) w wyniku konkretyzacji funkcji semantycznych zyskały wymiar lokatywny, przez co postrzegane są obecnie jako derywaty o bezpośredniej motywacji czasownikowej (por. Kleszczowa, 1998: 139). Opisywane są zatem jako dewerbalne nomina locativa ustalone w oparciu o czasowniki prefigowane.

obejście ‘plac między budynkami gospodarskimi a chałupą’: obejść; *“obejće* 1G; **przejście** ‘miejsce, w którym się przechodzi’: przejść; *pšeńśće* 44, 71, *pšeśće* 15, por. N Acc.

-e:

Paradygmatyczny formant *-e* powołuje derywaty lokatywne wyrażające przestrzeń otwartą. Formalno-semantyczne związki powołanych nazw z czynnościami je motywującymi określają rezultatywny charakter formacji, por. **obsiedle**: obsiedlić (się), **wywrocie**: wywrócić, bądź atrybutywny, por. **sapie**: sapać. Funkcja semantyczna derywatów jest zatem kształtowana w związku z aspektami czasowników podstawowych: dokonanych, prefiksalnych z tematami na *-i-* oraz niedokonanych z tematem na *-a-*.

Formacje wariantywne zanotowano tylko dla nazwy **sapie**, por. *sap-isko*, *sap-ø*.

obsiedle ‘osiedle’: obsiedlić (się); *“opśedle* 60; **sapie** ‘podmokłe miejsce’: sapać ‘o ziemi podmokłej, która pod nogami wydaje dźwięki podobne do sapanie’ [Brückner, 1993, s.v. sapać]; *na sapu* 72, por. *sapisko*, *sap*; **wywrocie** ‘zaorane poprzecznie miejsce na końcu pola, gdzie oracz zawracał konie przy oraniu’: wywrócić; mp. 772.

-i (pl.t.):

Formant włącza derywat – **wyniki** ‘miejsce na łące, gdzie stoi woda’: wynikać ‘o wodzie: wypływać spod ziemi’; *wyniki* 20 – do kategorii plurale tantum. Jego podstawą jest czasownik niedokonany na -ać.

Nazwa wyraża miejsce charakterystyczne ze względu na zachodzące w nim procesy.

-ka:

Reprezentowany przez nieliczne dewerbalne nomina locativa o zasięgu ogólnopolskim (por. Kreja, 1996(c): 52; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 125) formant **-ka** znacznie częściej potwierdzany jest w nazwach gwarowych (por. Kowalska, 2011: 51–52).

Większość zanotowanych formacji wskazuje na otwartą, bardziej lub mniej rozległą przestrzeń, np. **krzyżówka**, **nieuprawka**, **ozrzutka**, **przecinka**, **przegonka**, **przysieczka**, **wycinka** (por. Kreja, 1996(c): 26). Wyjątkowo nazwy: **gródzka**, **przegrodzka** wyrażają przestrzenie ograniczone, wydzielone pomieszczenia (por. Kreja, 1996(c): 26).

Część omówionych derywatów wyraźnie wykazuje rezultatywny odcień znaczeniowy, por. **gródzka**, **lepka**, **ozrzutka**, **przecinka**, **przegonka**, **przegrodzka**, **wycinka**.

Formalnymi podstawami nazw lokatywnych na **-ka** są czasowniki niedokonane, prefiksalne i nieprefigowane o tematach na: **-a-**, por. nie uprawiać, ozrzucać, przecinać, przysiekać, wycinać, **-i-**, por. grodzić, lepić, **-owa-**, por. krzyżować oraz dokonane o tematach na **-i-**, por. przegonić, przegrodzić.

Struktury wariantywne zanotowano dla derywatów: **przegonka**, por. przegon-isko, przegon-ø oraz **przegrodka**, por. przegrod-a, przegrodz-enie, przgród-ø.

gródzka ‘odgrodzona część obory’: grodzić; *fpuż "ofce do grucki* 42B, 91, 94; **krzyżówka** ‘miejsce krzyżowania się dróg’: krzyżować (się); *kšyzufka* 1B, 1G, 1S, 1ST, 17, 19J, 24S, 25B, 25R, 93, 93C, *kšyžufki* nom. pl. 28, 30K, por. N Res.; **lepka** ‘miejsce do spania za piecem’: lepić, *šadoj na lepce, beže ci čepi* 16S, por. N Instr., N Res., N Sub.Attr.; **nieuprawka** ‘ugór’: nie uprawiać; *neuprafka* 76, *neuprofka* 84; **ozrzutka** ‘kawałek pola rozorany na dwie części przedzielone bruzdą’: ozrzucać; *uozžutka* 15L; **przecinka** ‘dukt w lesie’: przecinać; *pšecinka* 11, 15L, 30K, 117, por. N Acc.; **przegonka** ‘droga polna porosła trawą na granicy’: przegonić; *pšegonka* 97, por. przegonisko, przegon; **przegrodka** / **przegrodzka** ‘sąsiedź, przedział w spichrzu na ziarno’: przegrodzić; *pšegrotka* 93, / *štyry pšegrožkuf* gen. pl. 23, por. przegroda, przegrodzenie, przegród; **przysieczka** ‘miejsce małe, gdzie się trawę siecze, np. brzeg rowu’: przysiekać; *pšyšeck* 90P; **wycinka** ‘nazwa wykarczowanego pastwiska’: wycinać; *na vycince pašli my krovj* 42B.

(-an)ka:

Rozszerzony formant *-anka* wskazano w jednej nazwie miejsca – **oranka** ‘pole zaorane’: orać; *“oranki nie beże se razovać* 12J, 16S, 12J, 22, por. oranisko, por. też N Acc. Wyraża ona otwartą przestrzeń, określoną w związku z przeprowadzoną na niej czynnością.

Derywat ustalono w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na *-a-*. Definicja leksykalna może wskazywać na motywację adiektywną – orany. Wyraża ona atrybutywny charakter derywatu oraz ustala *-ka* jako jego wykładnik.

W tej samej funkcji kategoriałnosemantycznej w gwarach funkcjonuje, powiązany z tą samą podstawą, derywat o sufiksie *-(an)isko*, por. oranisko.

-awka:

Formant ustala nazwy: **sadzawka** ‘zbiornik wody, mały staw’: (o)sadzać; *sa-żafka* 1G, 43, *sažǎfka* 20, *sǎžafka* 43, *sažofka* 1B, 93C, *sožafka* 24S, 30K, *sožofka* 1, 11, 12J, 13Op, 13S, 15L, 71, 83B, *kacki posuy na sožofke* 16S; **ślizgawka** ‘miejsce oblodzone, gdzie można się ślizgać’: ślizgać (się); *χuopoki posuy na ślizgofke* 16S, *ślizgofka* 12J, 13Op, 15, *śl’izgafka* 72D, 104. Ich podstawami są czasowniki o tematach na *-a-*. Wyrażają one czynności niedokonane, w związku z którymi ustala jest funkcja semantyczna powoływanych derywatów.

-anko:

Formant powołuje w gwarach nazwę **schowanko** ‘pomieszczenie w domu służące do przechowywania żywności’: schować; *sχovanġko* 15L, 114. Wyraża ona ograniczoną, zamkniętą przestrzeń przeznaczoną do celów gospodarskich.

Derywat ustalono w oparciu o czasownik dokonany, prefiksalny o temacie na *-a-*. Czytelny ładunek stylistyczny, wyrażający pozytywny stosunek mówiącego do desygnatu wnoszony jest do nazwy przez formant *-anko*.

-ek:

Dewerbalne nomina locativa na *-ek* wyrażają ograniczone przestrzenie, por. **przystanek**, **załamek** bądź zamknięte pomieszczenia, por. **wychodek**. Definiowane są w związku z czynnościami, procesami, które w nich się dokonały, bądź którym konsekwentnie są poddawane.

Podstawami omawianych derywatów są czasowniki dokonane prefiksalne, o sufiksach tematycznych: *-nq-*, por. przystanąć, *-a-*, por. załamać, oraz czasownik niedokonany, prefiksalny o temacie na *-i-*, por. wychodzić (por. Kowalska, 2011: 83–84).

przystanek ‘oznaczone miejsce zatrzymania się pojazdów pasażerskich’: przystanąć; *přystanek* 1G, 15L, 15T, 19, 30K, por. N Acc.; **wychodek** ‘ustęp’: wychodzić; *viχodek ġak se v nām sro S, posed do vyχodka* 16S, *vyχodek* 15, 104; **załamek** ‘wkłęsnięcie, podmokłe miejsce’: załamać (się) ‘wkłęsnąć’; *zauamek* 99.

-unek:

„Typ ten obejmuje wyłącznie derywaty odczasownikowe” (Grzegorzcykowa, Puzynina, 1979: 175). Wśród nich zdecydowaną większość stanowią derywaty o znaczeniach czynności. Zanotowano i takie, które znaczenia te łączą z innymi, w tym ze znaczeniem lokatywnym, np. *karczunek* ‘karczowanie’, ‘karczowisko’ (1979: 176). W gwarach derywat ten zanotowano w znaczeniu rezultatu i miejsca dokonania czynności – **karczunek** ‘pole po wykarczowaniu lasu’: *karczować*; *karcunek* 13Op, por. *karczowisko*, por. też N Res. Jego podstawę stanowi czasownik niedokonany na *-owa-*. Formację wariantywną ustala formant *-isko*, por. *karczowisko*.

-nik:

Formant powołuje dewerbalne nomina locativa wyrażające głównie otwarte przestrzenie, np. **bielnik**, **okólnik**, **paśnik**. Tylko jeden derywat odnosi się do miejsca ograniczonego, zamkniętego, por. **nieśnik** (por. Kowalska, 2011: 69–70; Sierociuk, 1996: 100–101; Kreja, 1996(c): 36).

Podstawami omawianych formacji są czasowniki niedokonane o sufiksach tematycznych: *-a-*, por. *okalać*, *-i-*, por. *bielić*, *chodzić*, oraz czasowniki atematyczne, por. *nieść*, *paść*.

bielnik: *bielić*; *belnik*; 93C; **chodnik** 1/ ‘przejście w oborze między kojcami’, 2/ ‘ścieżka zrobiona na podwórzu z kamieni lub chodnik obok jezdni’: *chodzić*; 1/ *χodník* 1G, 2/ *χodník* 15L, 72, por. N Ob.; **nieśnik** ‘klatka, w której kury znoszą jaja’: *nieść*; *ńeśnik* 15L; **okólnik** ‘miejsce, ogrodzona łąka, na której pasie się, odpoczywa bydło’: *okalać* ‘otaczać’; *uokulńik*, *pastfisko uogrożone i żeby to lo byduo* 121, *uokulńik* 15L, 24S, 41, 104, *uokulńik* 1G, 23, por. N Instr.; **paśnik** ‘pastwisko’: *paść*; *paśnik* 1G, 15L; **zagańnik** ‘młody, nieduży las’: *zagaić* ‘porosnąć drzewami, krzewami’; *zogańnik* – *las jak urośnie wysoki na χuopa* 83L, *zagańnik* 13Op, 21, 23, 32, 36, 41, 73, 85, 87S, 98, 117, 121, *zagańnik* 43B, *zagońnik* 11, 12J, 13S, 15, 19J, 24S, 25B, 42B, 77, 80, 90, 93, 97, *ńibi zogańniki to śś zagaio* 5.

-arnik:

Formant ustalono w derywacie o dwóch znaczeniach leksykalnych – **piekarnik** 1/ ‘część pieca kuchennego, przeznaczona do pieczenia’, 2/ ‘budynki w większych gospodarstwach, gdzie stoi piec chlebowy’: *piekać*; 1/ *pekarník* 28D, 61, 2/ *pekarník* 15L. Na podstawie pierwszego z nich, por. ‘część pieca kuchennego, przeznaczona do pieczenia’ nazwę zaklasyfikować można zarówno do kategorii nazw miejsc, przez Bogusława Kreję wyróżnionych jako nazwy różnego rodzaju pomieszczeń, mebli, naczyń (Kreja, 1996(c): 26; por. też. Kowalska, 2011: 116), jak i do kategorii N Instr. zgodnie z obowiązującą dla tej kategorii parafrazą ‘to, co służy do wykonywania czynności wyrażonej przez czasownik podstawowy’.

Drugie znaczenie ‘budynek, w większych gospodarstwach, gdzie stoi piec chlebowy’ określa miejsce – zamkniętą przestrzeń, pomieszczenie – w którym wykonywana jest czynność, bądź w którym znajduje się środek, narzędzie przeznaczone do wykonywania tej czynności.

W powoływaniu formacji lokatywnych formant *-arnik* wykorzystywany jest sporadycznie (Kowalska, 2011: 104). Dla obecnej w gwarach nazwy **piekarnik** wskazano jako podstawowy czasownik niedokonany, atematyczny.

-isko/-ysko:

Wyspecjalizowany w powoływaniu formacji lokatywnych określających obszary, pola ze względu na pozyskane z nich uprawy, czyli formalnie opisywane w relacjach z podstawami rzeczownikowymi formant *-isko/-ysko* wykorzystano także w kształtowaniu nazw miejsc o podstawach werbalnych (por. Kowalska, 2003; 2004; 2011: 22–35; 1975: 56; 1979: 31; Kreja, 1996(c): 31–33; Sławski, 1974: 96–97; Cyran, 1960: 186–187; Szymczak, 1961: 143; Dobrzyński, 1967: 17; Bąk, 1968: 85; Górniewicz, 1967: 45; Laskowski, 1971: 58–59; Chludzińska-Świątecka, 1972: 188; Zdancewicz, 1980: 107; Habraj-ska, 1989/1990: 99).

Poza tym, w niektórych nazwach typu: **przetlisko**, **rujnisko**, **zamulisko**, **zawalisko** można dopatrywać się podwójnej, mutacyjno-modyfikacyjnej, funkcji formantu *-isko*. Odpowiedzialny w derywatach odczasownikowych za kształtowanie ich lokatywnego znaczenia dodatkowo wzmacnia pejoratywny ładunek stylistyczny wynikający ze znaczenia przyjętych dla nich czasowników podstawowych, por. **przetlisko** ‘pole, na którym źle się rodzi’: przetlić ‘wypalić’, **rujnisko** ‘miejsce, gdzie stała chałupa’: rujnować, **zamulisko** ‘łąka zamulona po powodzi’: zamulić, **zawalisko** ‘zawalone zbocze’: zawalić (się).

Wśród zanotowanych formacji znaczną część stanowią nazwy miejsc, w których czynność już się dokonała. Można zatem w nich dopatrywać się neutralizacji opozycji między znaczeniem lokatywnym i rezultatywnym, np. **karczowisko**, **klepisko**, **naścielisko**, **okopisko**, **posieczysko**, **przetlisko**, **rujnisko**, **siedlisko**, **sklepisko**, **spuścisko**, **zamulisko**, **zawalisko**. Część z nich wykazuje związki formalne z podstawowymi czasownikami dokonanymi, prefiksalnymi o tematach na: *-i-*, por. naścielić, (o)siedlić³¹, przetlić, sklepić, spuścić, zamulić, zawalić, *-a-*, por. okopać, oraz atematyczną, por. posiec. Pozostałe typu: **karczowisko**, **klepisko**, **rujnisko** ustalono w oparciu o czasowniki niedokonane, o temacie na *-owa-*, por. karczować, rujnować i *-a-*, por. klepać, *-e-*, por. leżeć. Funkcje semantyczne derywatów i czynności je motywujących nie wykazują zatem zgodności aspektowej.

³¹ Dla nazwy **siedlisko** jako podstawowy wskazano czasownik (o)siedlić, prefiks podstawy nie wchodzi jednak do struktury derywatu.

Brak zgodności aspektowej obserwujemy także w relacjach kształtujących nazwę **przegonisko**, motywowana znaczeniem czynności dokonanej, por. **prze-gonić**, wyraża miejsce nierozzerwalnie, stale z czynnością związane.

Nazwy lokatywne kształtowane w oparciu o czasowniki niedokonane definiowane są jako przestrzenie, w których procesy, czynności powtarzają się, por. **gonisko**, **leżysko**, **moczysko**, **stoisko**, **targowisko**, **wylewisko**, **wylazisko**, **żerowisko**, a także je charakteryzują, znamionują, por. **sapisko**.

W wariantywnych formacjach lokatywnych wskazano formanty: *-ica*, por. **targowisko** / targowica, *-icha*, por. **przetlisko** / przetlicha, *-e*, por. **sapisko** / sapie, *-ka*, por. **przegonisko** / przegonka, *-unek*, por. **karczowisko** / karczunek, *-owisko*, por. **leżysko** / legowisko, *-łó*, por. **leżysko** / legło, *-enie*, por. **leżysko** / leżenie, *-ø*, por. **przegonisko** / przegon, **sapisko** / sap.

gonisko ‘pastwisko’: *gonić*, *guńisko* 88; **karczowisko** ‘pole po wykarczowaniu lasu’: *karczować*; *karcovisko* 15L, 28D, *korcovisko* 93C, por. *karczunek*; **klepisko** ‘płaszczyna z mocno ubitej gliny, ziemi w stodole, gdzie się młóci zboże’: *klepać*; *klepisko* 1B, 1G, 6T, 10M, 11, 12J, 13Op, 15, 15L, 17, 18, 19J, 20, 23, 28D, 30K, 71, 72, 75, 75a, 76, 77, 78, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 87S, 88, 89, 90P, 91, 93, 93C, 98, *klepisko* 4, 9, 25B, *bojovisko*, *žis klepisko* 19; **leżysko** ‘legowisko’: *leżeć*; *leżysko* 12J, 15L, 83B, por. *legowisko*, *legło*, *leżenie*; **moczysko** ‘miejsce, gdzie moczy się len’: *moczyć*; *močysko* 72D, *mocysko* 15, 93, 93C, *mocysko* – *l'in tam byu vuožony, pšycišenty deskamy i kaheňamy* 117, *m^uocysko* 93; **naścielisko** ‘miejsce zasłane słomą’: *naścielić*; *naščelisko* 15L; **okopisko** ‘odgrodzone miejsce, gdzie chowa się zwierzęta’: *okopać*; *padň-âte* *ovady* [daje się] *na* *okořisko* 61; **posieczysko** ‘skoszone pole lub łąka’: *posiec* ‘zsiec, skosić zbożę lub trawę’; *pošecysko* 25R, 64, 75a, 85, *pošecysko*, *uonyka* 92; **przegonisko** ‘droga, przez którą pędzono bydło’: *przegonić*, *pšeguńisko* 15, 19J, por. *przegonka*, *przegon*; **przetlisko** ‘pole, na którym źle się rodzi’: *przetlić* ‘wypalić’ [Karłowicz, 1900–1927]; *pšetl'isko* 80a, 87S, 92, 93, 95, 104, *na pšetliskaχ še suabo roži, rošne tylko řščina, žiħa mo žyuy* 83L, por. *przetlicha*; **rujnisko** ‘miejsce, gdzie stała chałupa’: *rujnować*; *rujńisko* 20J; **sapisko** ‘podmokłe miejsce’: *sapać* ‘o ziemi podmokłej, która pod nogami wydaje dźwięki podobne do sapanie’ [Brückner, 1993, s.v. *sapać*]; *sapisko* 82, 91, por. *sapie*, *sap*; **siedlisko** 1/ ‘zagroda wiejska’, 2/ ‘skupisko’: (o) *siedlić*; 1/ *šedlisko* 15L, 2/ *tobyu šedl'isko zyduř* 17; **sklepisko** ‘klepisko; płaszczyna z mocno ubitej gliny, ziemia w stodole, gdzie młóci się zboże’: *sklepić*; *bojovisko* – *sklepisko po staremu* 97, *sklepisko* 15, 24, 73, 96, 98, 98S, 99, 100, 104, *sklepisk^o* 25; **spuścisko** ‘stok góry’: *spuścić*; *spuščisko* 117; **stoisko** ‘koniec pola niedoorywany przy nawracaniu konia’: *stoi*, *stać*; *stoisko*, *bo še staje* 87S; **targowisko** ‘plac, na którym sprzedaje się i kupuje bydło’: *targować*; *targovisko* 15, 15L, 17, 93C, por. *targowica*; **wylewisko** ‘mokre pole, łąka’: *wylewać*; *vylevisko* 15L; **wylazisko** ‘otwór w piecu garncarskim, przez który wkłada się naczynia’: *wylażyć*; *vylazisko* 93C; **zamlisko** ‘łąka zamulona po powodzi’: *zamulić*; *zamlisko* 15L; **zawalisko** ‘zawalone zbocze’: *zawalić* (się); *zavalisko*

15L, por. N Res.; **zwalisko** ‘miejsce zasypane piaskiem’: *zwalic*; *zvalisko* 15L; **żerowisko** ‘murawa, gdzie wychodzą gęsi paść się’: *żerować*; *zoroʋisko* 11.

-alisko:

Rozszerzony formant *-alisko* ustala formację **wykopalisko** ‘łąki potorfowe’: *wykopać*; *wykopaliska* nom. pl. 86. Jej rezultatywny charakter wynika z formalno-semantycznych relacji z dokonanym czasownikiem podstawowym, prefiksальnym o tematycznym *-owa-* (por. Kowalska, 2011: 101).

-(el)isko:

Rozszerzony formant *-elisko* potwierdzono w funkcji lokatywnej w dwóch formacjach dewerybalnych: **spadzielisko** ‘mokradła o obniżonej części gruntu’: *spadać*; *mokšolce*, *spažēl'isko* 35; **spalenisko** ‘pogorzelisko’: *spalić*; *spalýņisko* 15, *spaleņisko* 17, *spoleņisko* 90P. Powołane z jego udziałem nazwy za podstawy przyjmują czasowniki: niedokonany, o temacie na *-a-*, por. *spadać*, oraz dokonany o tematycznym *-i-*, por. *spalić*. Funkcje semantyczne derywatów kształtowane są w związku z aspektem czasowników podstawowych, stąd m.in. rezultatywny odcień znaczeniowy nazwy **spalenisko** – miejsca określonego jako efekt czynności, procesu. Na jej rezultatywno-atrybutywny charakter wpływ ma także ewentualny związek motywacyjny z podstawą imiesłowową, **spalen-isko**: *spalony*.

Formant sporadycznie jest notowany w kategorii N Loc. (por. Kowalska, 2011: 101).

-nisko:

Jak podaje Jerzy Sierociuk, a za nim Anna Kowalska: „Praktyka terenowa dowodzi, że niektóre formacje o wyraźnie zarysowanym charakterze lokatywnym funkcjonują w wybranych gwarach jako jednostki rzadkie, pojawiające się jedynie w określonych konsytuacjach. Ich semantyka i funkcjonowanie na tle ogólnej struktury językowej danej gwary nakazuje traktowanie tych derywatów jako nazw miejsc” (Sierociuk, 1996: 10; Kowalska, 2011: 100). Do takich w analizowanym materiale zaliczono m. in. struktury derywowane formantem *-nisko*, a także wszystkie te, przy omówieniu których wskazano sporadyczny, incydentalny udział sufiksu w kształtowaniu znaczenia lokatywnego, np. *-iba*, *-ec*, *-ica*, *-anica*, *-alnica*, *-elnica*, *-awica*, *-icho*, *-arnik*, *-alisko*, *-elisko*, *-anisko*, *-enisko*.

Formant *-nisko* powołuje nazwę – **kolnisko** ‘miejsce rąbania drzewa’: *kłóć*³² ‘szczepać drzewo’ [Brückner, 1993, s.v. *kolnia*]³³; *kolņisko* 10M, 84, *kolņisko do*

³² patrz Klemensiewicz, 1981: 364–365.

³³ Aleksander Brückner podaje także możliwość wywodzenia nazwy od rzeczownika – *koło*, wówczas, gdy funkcjonuje ona na określenie ‘wozowni’ [Brückner, 1993, s.v. *kolnia*], Anna Kowalska derywat **kolnisko** wiąże z czasownikiem – *kolić* (Kowalska, 2011: 37).

rqbaño žževa 92, por. kolnia. Ustalono ją w oparciu o czasownik niedokonany, atematyczny. Formacja wyraża zamkniętą przestrzeń, pomieszczenie, w którym, zgodnie ze wskazanym znaczeniem motywującym, wykonywana jest czynność szczepiania drewna.

W tym samym znaczeniu w gwarach zanotowano, powiązaną z tym samym czasownikiem podstawowym, nazwę o formancie *-nia*, por. kolnia.

-(an)isko:

Formant ustala dwie nazwy: **kopanisko** ‘pole po wykopanych kartoflach’: *kopać*; *kopańisko* 6, 10, 10M, 15, 15L, 17, 25R, 82, 86, *k^aopańisko* 50Z, *kopanisk^a* 43B, *pyrcysko*, *kopańisko* 73; **oranisko** ‘zaorane pole’: *orać*; *orańisko* 86, por. oranka. Powołane w oparciu o czasowniki niedokonane, o tematach na *-a-*, w płaszczyźnie semantycznej wyraźnie wykazują rezultatywny charakter. Derywaty mogą być kategoryzowane także w powiązaniu z podstawami imiesłowowymi, które podkreślają ich atrybutywny odcień znaczeniowy.

Formację wariantywną dla **oranisko** ustala w oparciu o tę samą podstawę formant *-anka*, por. oranka.

-enisko:

Nazwa – **palenisko** ‘część pieca’: *palić*; *polińisko* 30K, 93C, *p^aol'iniisko* 93 *paląńisko* *f p^ecu kovola* 17, por. palenie – wyraża małą, ograniczoną przestrzeń definiowaną w związku z przeprowadzaną w niej czynnością. Czynność motywująca wyrażana jest przez czasownik niedokonany o temacie na *-i-*.

-awisko:

Rozszerzony formant *-awisko* powołuje w oparciu o czasownik niedokonany, atematyczny nazwę lokatywną – **trzęsawisko** / **trzęsawisko** ‘podmokły, bagnisty grunt’: *trząść* (się); *tšesavisko* 15L, 38, 58M *tšysavisko* 19L, *tšysavisko* 31, 42, 83, 83B, *tšesavisk^aě* 59, *čšesavisko* 15, *čšesavisko* 75a, 100, *čšysavisko* 42B, 73, *čšysovisko* 77, 78, 93C, *čšysavⁱisko* 104, *tšesavisko* 15T, / *tšysavisko* 12J, *tšesavisko* 13Op, *tšysovisko* 72D, por. trzęsawica, trzęsowina, trzęsawa.

Atrybutywny charakter derywatu wynika z przenośnie wykorzystanego znaczenia czasownika podstawowego. Nazwy wariantywne powołują formanty: *-awica*, por. **trzęsawisko** / trzęsawica, *-owina*, por. **trzęsawisko** / trzęsowina, *-awa*, por. **trzęsawisko** / trzęsawa.

-owisko:

Według Witolda Doroszewskiego sufiks powstał „z połączenia przyrostka *-isko* z tematami czasowników na *-ow-* (...), a może także pod wpływem przymiotników na *-owy-*” (Doroszewski, 1928: 237).

„W gwarach formacje z sufiksem *-owisko* występują rzadziej niż formacje z sufiksem podstawowym” (Kowalska, 2011: 35). Inne proporcje wykazuje polszczyzna

ogólna wskazująca na częstsze użycie formantu *-owisko* w powoływaniu nazw przestrzennych zarówno dewerbalnych, jak i odimiennych (Kreja, 2002(e)).

Nazwy gwarowe ustalono w oparciu o czasowniki niedokonane o tematach na *-e-*, por. *beczeć*, *leżeć*, *-a-*, por. *grzebać*, oraz czasownik dokonany o sufiksie tematycznym *-ną-*, por. *stanąć*.

Derywaty wyrażają otwarte przestrzenie, por. **bekowisko**, **grzebowisko** oraz miejsca o wyraźnie wytyczonych granicach, por. **legowisko**, **stanowisko**.

Struktury wariantywne o sufiksach: *-ysko*, *-ło*, *-enie* zanotowano dla formacji **legowisko**, por. *leżysko*, *legło*, *leżenie*.

bekowisko ‘liche pastwisko, gdzie krowy beczą z głodu’: *bekać* ‘beczeć’; *krova becy na bekoŭisku*, 11; **grzebowisko** ‘cmentarz zwierzęcy’: *grzebać*; *gźeboŭisko* 15L; **legowisko**: *legać* / *leżeć*; *legoŭisko* 28D, 50, por. *leżysko*, *legło*, *leżenie*; **stanowisko** ‘miejsce wspólnego odpoczynku bydła w południe’: *stanąć*; *stanoŭisko* 93C.

-el:

Formant ustalono w funkcji lokatywnej w derywacie **topiel** 1/ ‘błotniste miejsce na glinianej drodze lub polu’, 2/ ‘głęboka woda’: *topić* ‘zanurzać w wodzie’ [Boryś, 2006, s.v. *topiel*]; 1/ *topel* 1G, 88, 93C, *smuk to topele* 72, 2/ *guebocyzna – topel* 30, 87. Wyraża on miejsce w związku z jego właściwością ujawniającą się w działaniu ‘miejsce, gdzie można się topić, tzn. zanurzyć się w wodzie’.

Derywat powołano w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na *-i-*.

-ło:

Nazwę – **legło** ‘legowisko’: *legać* / *leżeć*; *leguo mo choŭnik* 63, por. *leżysko*, *legowisko*, *leżenie* – omówiono w materiale jako formację wariantywną dla derywatów kształtowanych przez formanty: *-ysko*, por. *leżysko*, *-owisko*, por. *legowisko*, por. też *-enie* w nazwie – *leżenie*.

Sam formant w gwarach w funkcji lokatywnej wskazywany jest sporadycznie; por. 13 przykładów notowanych przez Annę Kowalską (Kowalska, 2011: 95).

-(an)ina:

Właściwy nazwom czynności formant *-anina* w funkcji lokatywnej opisywany jest jako nieproduktywny, bardzo rzadki. Jego obecność w wyznaczaniu nowej funkcji kategorialnosemantycznej podyktowana została nadaniem formacji prymarnie czynnościowej (po. N Acc., s. 49) nowej wartości semantycznej.

Funkcjonujący w gwarach jako nazwa czynności i nazwa miejsca derywat – **kopanina** ‘karczowisko’: *kopać*; *na kopaninie ide soć* 32, 41, 58, por. N Acc. – powołano w oparciu o czasownik niedokonany o tematycznym *-a-*. Sam formant pełni funkcję mutacyjno-modyfikacyjną, ustalając nazwę miejsca naznaczonego swoistym chaosem, nieładem wynikającym z dokonanych czynności. Funkcja sufiksu może też wskazywać na adiektywny charakter podstawy.

-owina:

Nazwę – **trzęsowina** ‘trzęsawisko’: trząść (się); *čřesovina* 121, por. trzęsawica, trzęsawisko, trzęsawa – omówiono jako jeden z wariantów formalnych ogólnopolskiej nazwy – trzęsawisko, por. też trzęsawica, trzęsawa. Wszystkie powołano w oparciu o czasownik niedokonany, atematyczny, por. trząść.

-nia:

Obecny w lokatywnych formacjach ogólnopolskich (por. Kowalewska, 1968; Satkiewicz, 1969: 61; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 251–252; Kowalska, 2011: 43) formant **-nia** także w gwarach wykorzystywany jest do tworzenia nazw miejsc. Większość z nich jest wspólna tym dwóm obszarom języka polskiego, np. **kuźnia**, **przychodnia**, **rzeźnia**, **stajnia** (por. też Szymczak, 1961: 177–178; Chludzińska-Świątecka, 1972: 188; Malec, 1976: 58; Sierociuk, 1996: 103).

Formacje ustalono w oparciu o czasowniki niedokonane, prefiksalne i nieprefigowane, o tematach na: **-a-**, por. rzezać, **-aja-**, por. stajać, **-i-**, por. przychodzić, **-owa-**, por. katować, **-ewa-**, por. rozlewać, oraz atematyczne: **kłóć** (patrz s. 264), **kuć**.

Strukturę wariantywną zanotowano dla derywatu **kolnia**, por. kol-nisko.

Omawiane nazwy wyrażają przestrzenie zamknięte, pomieszczenia definiowane w związku z przeprowadzanymi w nich działaniami. W przypadku nazwy **katownia** możemy mówić o przenośnym wykorzystaniu znaczenia czynności motywującej, stąd też bierze się atrybutywny charakter samego derywatu, a także nacechowana pejoratywnym ładunkiem emocjonalnym jego funkcja semantyczna.

katownia: katować; *katovní* 15L; **kolnia** ‘miejsce na podwórzu, gdzie się rąbie drzewo’: kłuć ‘szczepać drzewo’ [Brückner, 1993 s.v. kolnia]; *kolňa to gŕe še žževo rombuje* 91, *kolňa* 78, 79, 81, 86, 93, 94, *kolňa* 42B, *kolňo* 12J, 15T, 25B, 72, 73, 74, 75a, 76, 77, 80a, 83, 84, 85, 95, *k^uolňo* 23, 79, por. kolnisko; **kuźnia**: kuć [Brückner, 1993, kuźń: kuć]; *kuźňa* 10M, *kuźňa* 20, 25R, 26K, 34W, 50Z, 57, 61, *kuźňo* 1B, 1G, 12J, 13Op, 13S, 14, 15, 15L, 17, 20, 24S, 30K, 32K, 42, 43, 93, 93C; **ozlewnia** ‘rozlewnia, np. mleka’: ozlewać ‘rozlewać’; *uozlevňo* 15L; **przychodnia**: przychodzić; *přychodňo* 13S, 15L; **rzeźnia**: rzezać; *žežňo* 15, 15L, *v žežňi* 45; **stajnia** ‘budynek, pomieszczenie dla koni’: stajać; *f stajni byuy kuňe* 121, *stajňa* 6T, 25, 72D, 75a, 78, 86, 87S, 91, 104, *stajňa* 24, 34W, 43, 43B, 50Z, 57, 63G, 64, *stajňo* 1B, 1G, 10M, 1, 12J, 13Op, 13S, 15, 15L, 15T, 16S, 19, 19J, 20, 20J, 23, 23B, 24S, 25B, 26K, 28D, 30K, 32, 32K, 58M, 64, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 83B, 84, 85, 87, 87S, 88, 89, 90, 92, 93, 93C, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 114, 117, *stajňo* 42B.

-alnia:

Uznany we współczesnym języku polskim za produktywny i przejrzysty znaczeniowo formant **-alnia** – a wraz z nim **-arnia**, **-ownia**, wszystkie jako rozszerzone warianty formantu **-nia** (Satkiewicz, 1969: 61) – także w gwarach odpowiada za

ustalenie licznych formacji lokatywnych (por. Kowalska, 2011: 48–50; Sierociuk, 1996: 105).

Zapisywany przez Bogusława Kreję z wyraźnie wyodrębnionym jako formotwórczym elementem *-lnia* formant *-(a)lnia* wchodzi w relacje wyłącznie z podstawami czasownikowymi, a zaznaczona przez autora struktura sufiksu wskazuje na to, by łączono go z tematami słowotwórczymi o wygłosie na *-a-* (Kreja, 2002(c): 77).

Zgodnie z tą zasadą przebiega opis słowotwórczy derywatów gwarowych. Ich podstawami są czasowniki o tematach na *-a-*, np. kopać, rąbać, ujeżdżać, ubezpieczać (się), wyjątkowo na *-owa-*, por. farbować, *-ywa-*, por. szywać, zarówno nieprefigowane, jak i prefigowane o niedokonanym aspekcie. Derywaty nazywają miejsca o ograniczonej, często zamkniętej przestrzeni. Tylko dla nazwy **farbialnia** wskazano formację wariantywną z sufiksem *-arnia*, por. farbiarnia.

farbialnia ‘zakład farbujący wełnę’: farbować; *farbaľńo* 13S, por. farbiarnia; **kopalnia**: kopać; *kopaľńa, do kopaľńi my ɣoʒil'i* 2S, *s kopaľńe* gen. sg. 52, *na kopaľńo* 63; **plywalnia** ‘miejsce płytkie w rzece lub jeziorze, gdzie się pływa’: pływać; *pyyvalńo* 15L; **poczekalnia** ‘poczekalnia kolejowa’: poczekać; *pocekaľńo* 15L, 28D; **rąbalnia** ‘miejsce, gdzie rąbie się drzewo’: rąbać; *robaľńa* 57; **spalnia** ‘sypialnia’: spać; *spaľńo* 20J; **szwalnia**: *šfaľńo* 28D, *sfaľńo* 15L; **ubezpieczalnia** ‘przychodnia zdrowia’: ubezpieczać (się); *f tyv ubešpěcaľńax ɣory pre-ɣyk še vyńeše na drugom strune ĵag vyľicy* 25P; **ujeżdżalnia** ‘część podwórka dworskiego’: ujeżdżać; *uĵeɣɣaľńo* 15L.

-elnia:

Jest to jeden z rozszerzonych wariantów sufiksu *-nia*. Właściwy formacjom lokatywnym wykorzystywany jest w ich powoływaniu, jednak bardzo rzadko (por. Kowalska, 2011: 102; Grzegorzczkowska, Puzynina, 1979: 256). W gwarach formant *-elnia* ustalono w derywacie **warzelnia** ‘miejsce, gdzie się gotuje’: warzyć ‘gotować’; *vaɣeľńo* 15L. Ustalono go w oparciu o czasownik niedokonany o temacie na *-y-*.

-arnia:

Formant ten identyfikowany jest z formacjami lokatywnymi pochodzącymi od podstaw zarówno rzeczownikowych, jak i czasownikowych (por. Kreja, 2002(d), 2002(f); Izdebska, 1977).

Wśród derywatów odczasownikowych należy wskazać te, które ustalane są przez złożony formant *-ar/nia* i te, które mają *-arnia* proste, przez *-arz* niemotywowane (Kreja, 2002(d): 94). W pierwszym przypadku mamy do czynienia z nazwami o podwójnej motywacji rzeczownikowo-czasownikowej, por. **durkarnia** ‘drukarnia’: durkować ‘drukować’ / drukarz, **farbiarnia**: farbować / farbiarz, **garbarnia**: garbować / garbarz, **piekarnia**: piekać / piekarz. Niezłożony formant *-arnia* wskazać należy w nazwach o wyłączonej motywacji czasownikowej, por.

palarnia: palić, **suszarnia:** suszyć. Jak widać formacji o sufiksie złożonym w zanotowanym materiale gwarowym jest więcej. Ma to zapewne związek z genezą samego sufiksu i jego udziałem w powoływaniu formacji już nieopisywanych jako dwumotywacyjne (por. Kreja, 2002(d): 98–102).

W materiale jako podstawy wskazano czasowniki niedokonane o tematach na: *-owa-*, por. *durkować* ‘drukować’, *farbować*, *garbować*, *-i/-y-*, por. *palić*, *suszyć*, oraz *-a-*, por. *piekać*.

Ustalono nazwy wyrażają pomieszczenia związane z profesjonalnymi czynnościami, działaniami podyktowanymi obowiązkami gospodarskimi.

Dla nazwy **farbiarnia** zanotowano formację wariantywną z formantem *-alnia*, por. *farbialnia*.

dulkarnia ‘drukarnia’: *dulkować* ‘drukować’; *dulkarni* gen. sg. 23; **farbiarnia** ‘zakład farbujący wełnę’: *farbować*; *farbarńo* 28D, por. *farbialnia*; **garbarnia:** *garbować*; *garbarńo* 15; **palarnia** ‘pomieszczenie, w którym gotuje się w lecie ziemniaki dla bydła’: *palić*; *palarnio* 15L; **piekarnia:** *piekać*; *pekarni* 34W, *pekarno* 11, 15, 15L, 16S, 63, *pikarnio* 32K, 72D; **suszarnia:** *suszyć*; *sušarni* 48, *susarnio* 15L, 24S.

-ernia:

Formant wskazano w derywacie **szlufiernia** / **ślufiernia** ‘dziś nazwa terenu (pola), na którym była dawniej fabryka papieru, wytwórnia papieru’: *szlufować* / *ślufować* ‘wyrabiać papier’; *śluf’erńa* – *kedyś beła tam śluf’erńa*, *paŕer śluf’ovali* 43B, / *kedyśik beła tam śluf’erńa*, *paŕer śluf’ovali* 43. Wyraża miejsce pośrednio motywowane znaczeniem czynności. W bezpośredniej relacji semantycznej ze znaczeniem czynności pozostaje nazwa fabryki, od której nazwano otwartą przestrzeń, na której kiedyś ona funkcjonowała. Podstawą derywatu jest czasownik niedokonany na *-owa-*.

-anie:

Łączony wyłącznie z podstawami werbalnymi, prymarnie właściwy formacjom transpozycyjnym o semantycznej funkcji czynności, formant *-anie* w procesie konkretyzacji znaczeń jednostek derywowanych zaczął funkcjonować m.in. jako wykładnik funkcji lokatywnej (por. Grzegorzczukowa, Puzynina, 1979: 268–269; Sierociuk, 1996: 111; Gala-Milczarek, 2011: 67; Kowalska, 2011: 115).

W gwarach w znaczeniach miejsc zanotowano formacje: **mieszkanie** / **miejszkanie** 1/ ‘izba mieszkalna’, 2/ ‘chałupa, mieszkalny dom wiejski’: *mieszkać*; 1/ *pot tem mėskańem* 15, 15L, 32, 50Z, 90P, 2/ *χαλupa* = *mėskańe* = *dum* 25R, *mėskańe* 8, 10M, 11, 17, 32, 59, 98, / *mđskańe* 4, 9, 18, 23, 27N, v *mđskańu* 5; **skrzyżowanie** ‘miejsce, gdzie krzyżują się drogi’: *skrzyżować*; *skřyzovańe druk* 17. Ich podstawami są czasowniki: niedokonane, nieprefigowane o temacie na *-a-*, por. *mieszkać*, oraz dokonane, prefiksalne na *-owa-*, por. *skrzyżować*.

-enie:

Ten sam mechanizm, którym wytłumaczono obecność formantu *-anie* w kategorii N Loc. (patrz *-anie*, s. 269), uzasadnia lokatywną funkcję formantu *-enie* (por. Grzegorzczakowa, Puzynina, 1979: 268–269; Sierociuk, 1996: 111; Kowalska, 2011: 115).

Formacje gwarowe opisywane są w relacjach słowotwórczych z czasownikami: niedokonanymi, nieprefigowanymi o tematach na: *-e-*, por. *leżeć*, *-i-*, por. *palić*, *więzić* oraz atematycznym, por. *paść*, dokonanymi, prefiksalnymi na *-i-*, por. *ogrodzić*, *przegrodzić*.

Nazwy wyrażają głównie miejsca o przestrzeni ograniczonej, zamkniętej, wyjątek stanowi nazwa **paszenie** określająca teren otwarty.

Struktury wariantywne powoływane są przez formanty: *-a*, por. **przegrodzenie** / przegroda, *-ka*, por. **przegrodzenie** / przegrodką, *-ysko*, por. **leżenie** / leżysko, *-enisko*, por. **palenie** / palenisko, *-owisko*, por. **leżenie** / legowisko, *-ło*, por. **leżenie** / legło, *-eń*, por. **więzienie** / więzien, *-ø*, por. **przegrodzenie** / przegród.

leżenie ‘legowisko’: *leżeć*; *leżyńe* 58M, por. *leżysko*, *legowisko*, *legło*, por. też N Acc; **ogrodzenie** ‘ogrodzona łąka, na której pasie się bydło’: *ogrodzić*; *“ogrożyńe* 15, por. N Instr.; **palenie** ‘palenisko’: *palić*; *nat pal’ińim* 75, por. *palenisko*, por. też N Acc; **paszenie** ‘pastwisko’: *pasać*; *pasyńe* *“ogulne* 97, por. N Acc.; **przegrodzenie** ‘sąsiedztwo, przedział w spichrzu na ziarno’: *przegrodzić*; *pšegrožeńe*, *becki na żarno* 94, por. *przegroda*, *przegrodka*, *przegród*; **więzienie**: *więzić*; *v vejińiu seji* 30K, *vjińie* / *vjiń* 72D, *vezeńe* 56, 60, *vezińe* 22, 25P, *vážďńe* 23, 51, 61, *vážďńe* 5, 13Op, 13S, *vjińie* 1G, 6T, 11, 16, 19, 24, 28, 53, 93, 94, 96, 100, 104, 117, 121, *vjińie* 24, 58M, *vjińie* 26M, 28D, 72D, 93, 93C, *vychińe* 62, *vychińe* 57, *vęzińo* 41, por. *więzien*.

-eń:

Formant wskazano w jednej formacji lokatywnej – **więzien** ‘więzienie, budynki, w którym przebywają skazani przestępcy’: *więzić*; *ve vjińiu go fsažil’i* 104, *vážďeń* 17, 18, 23, *vážďań* 14, *vjińeń* 5, *vážďań* 32K, *vážďaj* 61, *vjińeń* 9, *vęzeń* 1, *vęzej* 65, *vęziń* 41, 44, 48, 49, *vezeń* 15, 20J, 22, 27, 30, 34, 43B, 50, 50Z, 55, *vezeń* 15, 29, *veziń* 15, 15L, 20J, 24S, 43, 45, 46, *vezeńeń* 34W, 35, 39, *veziń* 25B, 38, 40, *veziej* 64, *vjiń* 3, 10, 12, 12J, 19, 19J, 20, 21, 24, 26, 37, 41, 42, 42B, 71, 72, 72D, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 82, 84, 85, 86, 87S, 88, 89, 90, 93, 95, 99, 114, *vińziń* 31, 31J, *vychiń* 36, 47, 63, 83, 91, 97, *vychiń* 75a, *vychiń* 52, por. *więzienie*. Opisano ją jako wariant strukturalny nazwy o wykładniku *-enie*, por. **więzien** / więzienie.

-ota:

Nazwa – **spiekota** ‘teren, ziemia popękana od upału’: *spiekać* (się); *spiekota* 15L, por. *spiek*, por. też N Acc. – wyraża miejsce, którego charakter wynika z dokonujących się na nim naturalnych procesów.

Formant w funkcji lokatywnej notowany jest sporadycznie i dotyczy to formacji wyłącznie odprzymiotnikowych (por. Kowalska, 2011: 111). W materiale gwarowym nazwę – **spiekota** – zanotowano w dwóch znaczeniach: procesu (patrz N Acc., s. 67) i miejsca, przypuszczać więc należy, że obecność sufiksu wśród formacji lokatywnych jest rezultatem przesunięcia jednostki derywowanej – nadania jej nowej, wyrażającej miejsce funkcji semantycznej.

-awa:

Notowany w kategorii N Loc. w pojedynczych przykładach, wyłącznie o motywacji przymiotnikowej, formant *-awa-* (por. Kowalska, 2011: 107) w materiale gwarowym znajduje potwierdzenie w nazwie **trząsawa** / **trzęsawa** / **trzęsiawa** 'trzęsawisko': trząść (się); *čšysava*, *čšqsava* 104, *řsesava* 15L, *tšesava* 49, 79, *čšesava* 87, *čšysava* 92, 93, 104, *čšqsavy* nom. pl. 61, *tšysava* 28, *tšesava* 13, *tšysava* 21, por. trząsawica, trzęsawisko, trzęsowina, N Sub. Attr. Derywat omówiono jako formację wariantywną przy nomen loci na *-ica*, por. **trzesawa** / trzesawica, *-awisko*, por. **trzesawa** / trzęsawisko, *-ina*, por. **trzesawa** / trzęsawina.

Derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego, -ø:

Jak wykazuje materiał gwarowy i stan ogólnopolski, już od czasów staropolszczyzny formacje tego typu tworzą jedną z najliczniejszych grup w obrębie omawianej kategorii (por. Kleszczowa, 1998: 138,141; Grzegorzczkowska, 1998: 413; Bąk, 1968: 84; Ostromecka-Frączak, 1970: 48; Chłudzińska-Świątecka, 1972: 186–187; Sierociuk, 1996: 117–118).

Wszystkie rzeczowniki należą do męskiego paradygmatu fleksyjnego (por. Waszakowa, 1993: 56–58). Wyrażane przez derywaty znaczenia lokatywne odnoszą się do otwartych przestrzeni, por. **odłóg**, **podmiąg**, **sap**, **spiek**, **wschód**, **wybieg**, **wygon**, **wyrzut**, **zachód**, **zagaj**, **zalew**, **załóg**, **zrąb**, oraz miejsc wyraźnie wyznaczonych bądź zamkniętych, por. **odpływ**, **przegon**, **przegród**, **przejazd**, **przełyk**, **przelaz**, **schron**, **skład**, **skręt**, **skup**, **spęd**, **spust**, **staw**, **ściek**, **wchód**, **wylot**, **zajazd**, **zakręt**, **zlew**.

Formacje motywowane są znaczeniami czynności o aspekcie dokonanym wyrażanymi przez czasowniki prefiksalne o tematach na: *-i/-y-*, por. odłożyć, przegonić, przegrodzić, schronić, skupić, ustąpić, wygonić, wyrzucić, zagać, *-a-*, por. zrąbać, część z nich zachowuje zgodność aspektową z wyrazami podstawowymi, np. **odłóg**: odłożyć, **przegród**: przegrodzić, **wyrzut**: wyrzucić, **zagaj**: zagać, **zrąb**: zrąbać. Te, które zrywają z aspektem czasownika podstawowego równie dobrze mogą być motywowane przez czasowniki niedokonane, np. **przegon**: przegonić / przeganiać, **skup**: skupić / skupować, **wygon**: wygonić / wyganiać.

Pozostałe derywaty lokatywne wykazują formalno-semantyczne powiązania z czasownikami niedokonanymi prefiksalnymi i nieprefigowanymi o tematach na: *-a-*, por. podmiekać, przejeżdżać, przełykać, sapać, składać, skręcać, spędzać, spiekać, spuszczać, ściekać, wybiegać, wylatać, zajeżdżać, zakręcać, zalegać, *-i-*,

por. przelazić, wchodzić, wschodzić, wychodzić, -awa-, por. stawać, -ewa-, por. zalewać, zlewać, -ywa-, por. odpływać, chodzić.

Dla niektórych formacji wskazano w gwarach struktury wariantywne ukształtowane przez sufiksy: -e, por. **sap** / sapie, -ka, por. **przegród** / przegrodka, -nik, por. **zagaj** / zagajnik, -isko, por. **sap** / sapisko, -enie, por. **przegród** / przegrodzenie, -ota, por. **spiek** / spiekota.

odłóg 'pole, które nie jest uprawiane': odłożyć; *uoduuk, lezy uoduogim, ne-^uzytek* 19J, *uodluk* 1S, 2SR, 26M, 30K, 33, *uoduuk* 12J, 13Op, 15T, 24S, 34W, 83L, 87, 90P, 93C, 117, *uoduuk* 1B, 2SB, *lezy oduogim* 11, 74, *uodłogi* nom. pl. 1S, 90; **odpływ** 'rów odwadniający': odpływać; *otpuyf* 87, *o^utpu^yuf* v^uody 43; **podmiak** 'miejsce niskie, podmokłe': podmieniać; *podmork* 83; **przegon** / **przeгон** 1/ 'droga między polami przeznaczona do przepędzania bydła', 2/ 'poprzeczna bruzda odprowadzająca wodę z pola': przegonić; 1/ *pšegon to iez droga po^umezy stajami* 34, *pšegun* 6T, 1S, 19, 20J, 34W, 50, 50Z, / *pšeguń* 10M, 49, por. przegonka, przegonisko, 2/ *pšebrać spodłym pšegun*, 72D, *pšegon* 78, 96, *pšegun* 83B, *pšegun* 1G, 3, 5, 9, 10, 1S, 15L, 15T, 19, 20J, 24, 24S, 72, 72D, 73, 75, 76, 77, 80, 81, 83, 83L, 84, 85, 86, 87S, 88, 90, 90P, 92, 93, 93C, 99, 117, *pšegon* 50; **przegród** 'przegroda, przedział w spichrzu na ziarno': przegrodzić; *v iednym pšegroże* 80a, por. przegroda, przegrodka, przegrodzenie; **przejazd** 1/ miejsce, w którym się przejeżdża przez tory kolejowe, 2/ 'droga między polami': przejeżdżać; 1/ *pšejast* 1G, 1S, 15T, 19J, 24S, 30K, 117, *na pšejazże* 71, 2/ *pšejast* 26M; **przelaz** 'płytkie miejsce w rzece, gdzie można przejść': przelazić; *na pšeuaze voda ie noipuytso* 15T, por. N Instr.; **przelyk**: przelykać; *coś mu stanyuu f pšeu^yku* 16S, 20J, 30K, 121; **sap** 'podmokłe miejsce': sapać 'o ziemi podmokłej, która pod nogami wydaje dźwięki podobne do sapanie' [Brückner, 1993, s.v. sapać]; *na tym sope cysto vygnije* 16S, *sapux ni ma / sapuf ni ma* 23, *sap* 11, 21, 23, 28, 29, 40, 43, 44, 49, 50, 50Z, 52, 53, 55, 56, 57, 63, 65, 72D, 75a, 19, 26, 50Z, 51, 58, 60, 75a, *sop* 13S, 14, 19, *sap* 43, por. sapie, sapisko; **schron**: schronić (się); *Nemce sxruny kopały* 33, *cauum noc pšesežo-^yym f sxruńe* 16S; **skład** 1/ 'miejsce magazynowania przedmiotów', 2/ 'sklep': składać; 1/ *skuot* 15L, 5S, 56, 63G, 2/ *do skuadu; to take skuady su z ubrańamy* 32, por. N Res; **skręt** 'zakręt': skręcać; *na skreće drogi* 34, *skrent* 50Z, *na skreńce* 25, 30, por. N Instr.; **skup** 'punkt skupu obowiązkowych dostaw': skupić; *na skup* 53, por. N Acc.; **spęd** 'miejsce, gdzie odstawia się zakontraktowane zwierzęta': spędzać; *spet* 25P, *spynt* 15L, 42B, *na spant* 17; **spiek** 'teren, ziemia gliniasta, ławo twardniejąca': spiekać (się); *spyk – gl'ina, p'asek, spece se, tako psetl'ixa* 83L, por. spiekota; **spust** 'rów odwadniający': spuszczać; *pšy^yur, abo spust* 5S, *spust* 11, 15L, 52, 59, por. N Instr.; **staw** 'sztuczny źródłowy zbiornik wody': stawać 'zatrzymać, wstrzymać; zatamować' [Boryś, 2006]; *ryby mo f tym stave* 30K *staf* 1G, 10, 10M, 13Op, 17, 18, 19J, 27N, 30K, 32, 104, 121, *staf* 29, 30, 40, 43B, 47, 53, 54, 56, 57, 61; **ściek** 'rów, kanał, którym odprowadzana jest woda': ściekać; *ściiku ne mauo* 59; **ustęp** 'ubikacja': ustąpić; *uustep* 1S, *s tygo ustampa* 4; **wchód** 'wejście': wchodzić; *fxut* 15L; **wschód**: wschodzić; *na fsxoże* 30K, por. N Acc., N

Temp.; **wybieg** 'zakręt': wybiegać; *vyběk* 15L; **wychód** 'wyjście, np. w domu, schody': wychodzić; *vyxut na stryχ* 57, por. N Acc.; **wygon** 1/ 'wspólne pastwisko', 2/ 'szeroka droga, którą dawniej pędziło się bydło na pastwisko', 3/ 'rów odwadniający, głęboka bruzda poprzeczna przez pole', 4/ 'przylegająca do wyoranej bruzdy część pola, którą idzie koń zaprzężony z lewej strony, przy oraniu parą': wygonić; 1/ *vygun* 13S, 15, 19, 20, 25B, 61, *na tŷn vygun, pãsfisko* 29, 2/ *vygun* 12J, 13Op, 19J, 24S, 30K, 93C, *vygun 'mezy grańicami druga'* 97, 3/ *vygun* 6, 7, 9, 15L, *vygon* 72D, 4/ *kuñ iže vygunem* 83L, *vygun* 1B, 15, 78, 84, 86; **wylot** 'otwór w ulu, przez który wylatują pszczoły': wylatać; *vylot* 12J, 13Op, 15L; **wyrzut** 'nieużytek, część gruntu gromadzkiego, z którego wszyscy biorą piasek czy glinę': wyrzucić; *vyžut* 14, por. N Res.; **zachód** 1/ 'strona świata', 2/ 'kraj leżący w przeciwnej stronie od wschodu': zachodzić; 1/ *z zoχodu* 15, 15L, 30K, 41, 2/ *vyjeχou na zaχut* 30K, *na zãχut* 59, por. N Temp.; **zagaj** 'młody las': zagaj-, zagaic 'zarosnąć drzewami, krzewami'; *młody zagaj* 72, *zogaĭ – gęste męjsce* 75a, 76, 79, *Na Zãgaju* 58, por. zagajnik; **zajazd** 'plac, na którym zatrzymują się przed domem pojazdy': zajeżdżać; *zajas pšet karcma* 19J; **zakręt**: zakręcać; *zakrãt* 14, 61, *zãkret* 29, 34, 39, 43, 50Z, 57, *zakret* 30, *zakrynt* 20, 20B, *zakrynt* 10, 10M, 104, *zokrynt* 15T, 84, *zakrãnty drogi* 17, 20B; **zalew** 'miejsce podmokłe': zalewać; *zolef* 1G; **załóg** 1/ 'pole, które nie jest uprawiane, odlóg', 2/ 'ugór, podmokłe pastwisko': zalegać 'leżeć odłogiem'; 1/ *zouug* 83B, 2/ *zauoġi to "oduoġi, uugory* 90P, *zołuk* 82a, *zouuk* 42B, 83, 86, 85, 88, 91, 95; **zlew** 'specjalny dół na podwórzu': zlewać; *zlef* 15L, *zľif vody* 83, por. N Acc.; **zrąb** 'obszar wyrąbanego lasu': zrąbać; *na zrehŋbe* 30K, *zromp* 72, 83L, *zrop* 15, *zrump* 87S, por. N Acc., N Res.

2.1.8. Nazwy temporalne, N Temp.

Nazwy temporalne reprezentowane są zarówno w gwarach, jak i w polszczyźnie ogólnej przez nieliczne derywaty. Ich funkcja semantyczna, kształtowana w relacjach ze znaczeniami czynności, wskazuje na czas ich dokonywania się czy przeprowadzania (por. Grzegorczykowa, 1998: 414–415). W gwarach formacje temporalne wyrażają głównie pory prac wynikających z obowiązków gospodarskich, np. **orki**, **wygónki**, **kopanie**, **sianie**, **miądlenia**, **pielenia**, **sieczenia**, **źniwa**, **siewy**. Pozostałe określają pory dnia, np. **świtanie**, **wschód**, **zachód**, **zmierzch**, porę spożywania porannego posiłku, por. **śniadanie**, czas godów, por. **tarło** czy okres, w którym przeprowadzano wróżby andrzejkowe, por. **wróżby**.

W oparciu o podstawy czasownikowe znaczenia temporalne są kształtowane głównie w procesie derywacji paradygmatycznej, por. rzeczowniki męskie z -o oraz w derywacji sufiksальной powołującej rzeczowniki na: -anie, -enia (pl.t.), -ki (pl.t.), oraz pojedyncze przykłady na: -by (pl.t.), -ło, -un, -ania (pl.t.), -iwa (pl.t.), -iwo, -y (pl.t.).

Wykładniki derywacyjne:

-by (pl.t.):

W oparciu o czasownik niedokonany o temacie na -y- formant powołuje rzeczownik temporalny należący do kategorii plurale tantum. Wyraża okres, w którym zgodnie z polską obrzędowością przeprowadzane są wróżby andrzejkowe – **wróżby** ‘andrzejki’: wróżyć; *ve vruzby žouxy se vruzom, cy še uoženom* 25P.

-ki (pl.t.):

Nazwy **orki** ‘czas orek jesiennych’: orać; *#orki* 50D, 93C; **wygónki** ‘czas przed wieczorem, kiedy po zelzeniu upału wygania się bydło na pastwisko’: wygonić; *vygunki* 1B, wyrażają czas wykonywania czynności: związanych z uprawą roli, hodowlą bydła. Ich funkcja semantyczna wskazuje na okresy, w których czynności są powtarzane, choć formalnie tylko dla nazwy **orki** jako podstawowy wskazano czasownik niedokonany (na -ać), por. orać. Derywat **wygónki** ustalono w oparciu o czasownik dokonany, prefiksalny na -ić, nie można jednak wykluczyć w tym przypadku jako drugiej motywacji wyrażonej przez czasownik niedokonany – wyganiać.

-ło:

Derywat – **tarło** ‘okres godowy u ryb’: trzeć (się) ‘składać ikrę’; *taruo* 15L – powołano od czasownika atematycznego z wykorzystaniem formantu -ło (por. Gaertner, 1934: 277).

-un:

Formant ustalono w derywacie **zmierzchun**: zmierzchać (się); *zmešχun* 15L, por. zmierzch. Wyraża porę dnia przed zapadnięciem zmroku. Formalną podstawą jest czasownik niedokonany na -ać. W tej samej funkcji w gwarach, podobnie jak w języku literackim funkcjonuje nazwa zmierzch.

-anie:

Pełniące zapewne prymarnie wyłącznie funkcje rzeczowników czynnościowych derywaty na -anie w wyniku konkretyzacji ich funkcji semantycznych zyskały wtórnie także znaczenia temporalne. Ich podstawami są czasowniki niedokonane o tematach na -a-, por. kopać, siać, śniadać, świtać.

Dwie formacje wyrażają pory prac polowych, por. **kopać, siać**. Pozostałe wyrażają: czas porannego posiłku, por. **śniadać**, porę dnia, gdy zaczyna wschodzić słońce, por. **świtanie**.

Nazwa – **kopanie** – w gwarach występuje także jako plurale tantum o sufiksie -ania, por. kopania.

kopanie ‘okres kopania ziemniaków, wykopki ziemniaków’: kopać; *kopańe* 1G, 15, 15L, 26K, 40, 44, 83B, 88, *f kopańe, na kopańe* 25P, por. kapania, por. N Acc.; **sianie** ‘czas siewów’: siać; *śańe* 1G, *śońe* 24S, 93C, *f śońe* 25P, por.

N Acc.; **śniadanie** ‘pora spożywania śniadania’: śniadać [Boryś, 2006, s.v. śniadanie]; *na śnodańe beuam pšy drusce, tagem čena zyto* 25P, por. N Acc., N Ob.; **świtanie** ‘pora tuż przed wschodem słońca’: świtać; *šfitańe* 15L, 25P, *šfitońe* 93C.

-ania (pl.t.):

Derywat **kopania** ‘okres kopania ziemniaków’: kopać; *kopańa* 1B, 15T, 24S, *o kopańaχ* 83B, *pšet kopańamy* 32K, por. kopanie, należy do kategorii plurale tantum. W gwarach w tym samym temporalnym znaczeniu funkcjonuje występująca w liczbie pojedynczej nazwa z sufiksem *-anie*, por. kopanie.

-enia (pl.t.):

Formant wskazano w derywatach: **miądlenia** ‘okres, kiedy się międlili len, po żniwach a przed kopaniami’: miądlić ‘międlić’; *mundlińa, mōdleńa* nom.pl. 1B; **pie-lenia** ‘czas, kiedy się plewi rośliny okopowe’: pieścić ‘pleść’; *pel’ińe* 1G, por. N Acc.; **sadzenia** ‘pora sadzenia ziemniaków’: sadzić; *noivčy roboty to ě f sažńa i zńiva* 15T, por. sadzenie; **sieczenia** ‘okres żniw’: sieć; *šecyńa* 20J, por. N Acc. Należą one do kategorii plurale tantum. Wyrażają pory związane z pracami gospodarskimi.

Rzeczowniki temporalne na *-enia (pl.t.)* za podstawy przyjmują czasowniki niedokonane o tematach na: *-i-*, por. miądlić, sadzić, pieścić, oraz atematyczny, por. sieć.

-iwo:

Derywat **żniwo** ‘czas koszenia zbóż i ich zbioru’: żn-, żąć; *zńivo* 14, 15, 15L, 32K, 76, *na zńivo* 41, por. żniwa, N Acc., N Res., powoływany jest w oparciu o ten sam czasownik, co omówiona już nazwa – żniwa. Obie występują w gwarach w tej samej funkcji semantycznej.

-iwa (pl.t.):

Formant ustala nazwę temporalną należącą do plurale tantum – **żniwa** / **żniwa** ‘czas koszenia i zbioru zbóż’: żn-, żąć; *zńiva* 1G, 93C, *pšed zńivamy* 20J, / *na pšednofku pšede zńivy* 23, *zńiva* 11, 12J, 13S, 14, 28D, 34W, 57, 59, 72, 72D, 76, 78, 79, 81, 83B, 83L, 85, 90, 91, 95, 98S, 99, 104, *zńiva* 1B, 6, 9, 10M, 13Op, 15, 15L, 15T, 16, 16S, 17, 19, 20J, 23, 24, 24S, 25, 25B, 25P, 25R, 26M, 30K, 32, 41, 43, 43B, 45, 46, 47, 50Z, 54, 57, 58, 58M, 63G, 74, 80, 83, 85, 86, 87S, 89, 92, 93, 97, 98, 117, *pšed živamy* / *pšede žńivy* 11. Jej podstawą jest niedokonany czasownik atematyczny. Formacja wyraża czas wzmożonych prac polowych związanych ze zbiorem zbóż.

Formacja wariantywna kształtowana jest przez formant *-iwo*, por. żniwo.

-y (pl.t.):

Nazwa **siewy** ‘okres siania zbóż’: siewać; *šivy to f pažžerńiku i v marcu* 19J, *šivy* 30K, *šivy* 1B, 13Op, 15T, 17, por. N Acc – ma strukturę plurale tantum. Powołano ją w oparciu o czasownik wielokrotny o temacie na *-ewa-*, por. siewać.

Derywaty paradygmatyczne rodzaju męskiego, -ø:

Do grupy tej należą rzeczowniki należące do męskiego paradygmatu fleksyjnego (por. Waszakowa, 1993: 60). Powołano je w oparciu o czasowniki niedokonane, prefiksalne o tematach na: *-i-*, por. schodzić, wschodzić, zachodzić, *-a-*, por. smierzchać (się), zmierzchać (się). Wszystkie nazwy wyrażają pory dnia, wyjątkowo **schód** nazywa ostatnią fazę księżyca.

Dla nazwy **zmierzch** w gwarach wskazano formację wariantywną o sufiksie *-un*, por. zmierzchun.

schód 'o księżycu: ostatnia kwarta': schodzić; *sχut kśyżyca* 'księżyc kończący się' 10, 19J; **smierzch** 'zmierzch': smierzchać (się) 'zmierzchać (się)'; *smysχ, smysχa še* 63G, 83; **wschód**: wschodzić; *uo fsχoŕe* 15, por. N Acc., N Loc.; **zachód** 'moment, gdy słońce przecina linię horyzontu': zachodzić; *zaxut sųoińca* 1G, 5, 13Op, 15, 19J, 30K, 23, 24S, 25P, 32K, *zoχut* 1B, 93C, por. N Loc.; **zmierzch** / **zmierzch**: zmierzchać (się); *zmiśχ / zmeśχ* 28D, *zmeśχ* 1G, 43B, 81, 117, *zmeśχ* 15, *zmiśχ* 6T, 12J, 13Op, 15, 19, 25R, 26M, 28D, 31J, 43, 76, 78, 87S, 93, *zmyśχ* 86, / *v lato som čepue zmeśki* 25P, *zmiśk / zmiśχ* 26K, *zmiśk* 17, 41, 71, 93C, por. zmierzchun; **zmrok**: zmrozczać (się); *zmrok* 10, 10M, 14, 34, 65, 76, 117, *na zmroku* 42, 88.

2.2. Derywaty odczasownikowo-odrzeczownikowe

Omówienie derywatów skomponowanych w oparciu o dwie podstawy słowotwórcze w tej części pracy podyktowane jest przede wszystkim ich formalnymi powiązaniami z *verbum* stanowiącym, w tym wypadku, decydujący dla interpretacji człon złożenia. Dopelniane motywacjami wyrażanymi najczęściej przez nomina formacje stanowią niejako ogniwa przejściowe pomiędzy klasycznymi dewerbativami – czynnościowo prymarnymi – a rzeczownikami o funkcjach semantycznych kształtowanych w relacjach ze znaczeniami czynności niewyraźnymi jednak w ich strukturach – dewerbativami sekundarnymi. Choć nielicznie reprezentowane w gwarach *composita* odgrywają istotną rolę w ujawnianiu czynnościowego charakteru derywatów rzeczownikowych. Wywodzone od dwóch podstaw słowotwórczych – czasownikowej (*verbum* – V) i rzeczownikowej (*nominum* – N), czasem przysłówkowej, wyrażają wartości kategoriałne wytyczone przez paradygmaty nazw czynności, subiektów czynności, subiektów atrybutywnych czynności, środków czynności, rezultatów czynności, miejsc oraz nazw temporalnych (por. Grzegorzczkowska, 1963; Kurzowa, 1976).

2.2.1. Nazwy czynności, stanów, N Acc.

Nazwy czynności / stanu formowane są w układzie rzeczownik + czasownik w wyniku derywacji sufiksально-interfiksальной oraz interfiksально-paradygmatycznej. W formacjach orzeczeniowych pierwszy człon złożenia precyzuje czynność

wyrażoną przez człon drugi, a w przypadku rzeczownika **owocobranie** znaczenie leksykalne różnicuje wartości kategorialne – czynnościową od temporalnej (por. N Temp. s. 280).

Wykładniki derywacyjne:

-anie, -o-: owocobranie ‘zbiór owoców’: owoc + brać; *уовочбрање пшесцауум іеііі* 19J;

-o, -o-, por. **kostoból** ‘ból kości’: kość + boleć; *na kostobule бером* 90P.

2.2.2. Nazwy subiektów czynności, N Sub.

Struktura semantyczno-składniowa złożień najczęściej jednak wyraża relacje subiektowo-objektowe – N Sub., w których wykładnikami subiekta są formanty: **-ca**, por. **złoczyńca**, **-ca, -o-**, por. **cudaotwórca, dobroczyńca, świętokradca** oraz interfiksarno-paradygmatyczne (z interfiksami **(-i/-y-, -o-)**, por. **macykura, kopidołek, cudaotwórca, grzebodołek, macokura, mężobójczyni**. W drywatach ustalonych w oparciu o dwie podstawy słowotwórcze funkcjonują modele zespolenia nimum N + V, por. **dobroczyńca, złoczyńca**, V + N, por. **macykura, kopidołek, grzebodołek, macokura** oraz $N_1 + N_2$, por. **mężobójczyni**. W nazwach subiektów opartych na układach N + V, V + N, $N_1 + N_2$ członami określającymi są N, N_1 a określany V, N_2 (por. Grzegorzczkowska, 1998: 455–464).

Derywat **cudaotwórca** może być interpretowany także jako złożenie interfiksarne dwóch podstaw rzeczownikowych, por. **cud** + **twórca**, wpisuje się wówczas w schemat $N_1 + N_2$. Formację wariantywną **-o/-y-** ustalono w gwarach dla nazwy **macokura / macykura**.

Na uwagę zasługują derywaty, które w wyniku złożenia zyskały wyraźny ładunek stylistyczny, wartościująco-oceniający, por. **dobroczyńca, złoczyńca, kopidołek, grzebodołek** czy **świętokradca**. Ten ostatni, poprzez częste użycie przenośne, włączony może być także do kategorii nazw atrybutywnych subiektów czynności.

Wykładniki derywacyjne:

-ca: złoczyńca ‘czyniący zło’: zło + czynić; *злочыіца* 15L;

-ca, -o-: cudaotwórca ‘czyniący cuda’: cud + tworzyć; *cudaotfurca* 15L; **dobroczyńca** ‘czyniący dobro’: dobro + czynić; *dobrocyіца* 15L; **świętokradca**, ‘człowiek znieważający rzeczy święte’: święty + kradąć; *śf’etokrotca* 15L;

-i/-y-: macykura ‘macająca kury’: macać + kura; *macykura* 15T, por. *macokura*; **kopidołek** ‘grabarz’: kopać + dołek; *kopidołek* 83B;

-o-: grzebodołek ‘grabarz’: grzebać + dołek; *gżebodołek* 15L; **macokura** ‘macająca kury’: macać + kura; *macokura* 15L, por. *macykura*; **mężobójczyni** ‘zabójczyni męża’: mąż + (za)zbójczyni; *mezobujcyіі* 15L.

2.2.3. Nazwy atrybutywnych subiektów czynności, N Sub.Attr.

Podobnie jak N Sub. nazwy subiektów atrybutywnych oparte są na relacjach subiektowo-objektowych. Wykładnikami znaczeń subiektów (osobowych i nieosobowych) w omawianych formacjach są formanty złożone: interfiksalnie-sufiksalne (-o-, -ca; -o-, -isz), por. **samochwalca**, **samokwalisz**³⁴, interfiksalnie-paradygmatyczne (z interfiksami: -i-/-y-, -o-), por. **chwalidupa**, **chwalipietrek**, **chwalitorba**, **dusigrosz**, **mąciwoda**, **pasibroda**, **pasibrzuch**, **pędziwiatr**, **smoliwąs**, **parzybroda**, **zawalidroga**, **myszolów**, **samochwał**, **samolub**, **wodorost**.

Poza tym w nazwach o znaczeniach atrybutywnych subiektów czynności jeden z członów złożenia – rzeczownik – może pełnić funkcję miejsca, por. **wodorost**, bądź mieć charakter określenia porównawczego, por. **pędziwiatr**.

W jednym przykładzie wskazano układ przysłówki + czasownik, a funkcję wykładnika przejął paradygmat, por. **kosopatrz**. Zdecydowana większość złożów wykazuje układ V + N, por. **chwalidupa**, **chwalipietrek**, **chwalipięta**, **chwalitorba**, **dusigrosz**, **mąciwoda**, **moczymorda**, **parzybroda**, **pasibroda**, **pasibrzuch**, **pędziwiatr**, **smolinos**, **zawalidroga**, pozostałe wykazują strukturę N + V, por. **samochwalca**, **samokwalisz**, **samochwał**, **samolub**³⁵, bądź N + V, por. **myszolów**, **wodorost**.

Złożenia poza wartością atrybutywną często w wyniku zespolenia podstaw stają się nośnikami funkcji stylistycznej, pejoratywnej, por. **chwalidupa**, **chwalitorba**, **pasibrzuch**, **moczymorda**.

Struktury wariantywne w obrębie kategorii wyróżniają sufiksy: -ca, -isz, -o, por. **samochwalca** / **samochwalisz** / **samochwał**.

Wykładniki derywacyjne:

-ca, -o-: samochwalca: sam + chwalić (się); *samoχfalca* 15L, por. **samokwalisz**, **samochwał**;

-isz, -o-: samokwalisz: sam + chwalić (się); *samokfalis* 17, por. **samochwalca**, **samochwał**;

-o: kosopatrz ‘na roztrzępane dziecko’: koso ‘zezowato’ + patrzeć; *kosopoč* 11, **myszolów** ‘ptak, Buteo’: mysz + łowić; *mysouuf* 19J, 30K, 93C, *mysoluf* 31J, *mysouovy* nom. pl. 14;

-o, -o-: samochwał: sam + chwalić (się); *samoχfaυ* 15L, por. **samochwalca**, **samokwalisz**; **samolub**: sam + lubić (się); *samolup* 15L; **wodorost**: woda + ros(t)nąć; *vodorosty* 93C;

³⁴ W derywatach: **samochwalca**, **samochwalisz**, **samochwał**, **samolub** w funkcji nominum występuje zaimek określający / ograniczający [Urbańczyk, Kucała, 1999, s.v. zaimki określające].

³⁵ Patrz przypis 34.

-i/-y-: **chwalidupa** ‘samochwała’: chwalić + dupa; *χfolidupa* 15; **chwalipietrek** ‘samochwała’: chwalić + Pietrek; *χfol'ipetrek* 19J; **chwalipięta** ‘samochwała’: chwalić + pięta; *χfolipeta* 15L, 25R, *χfol'ipinta* 19J, 93C; **chwalitorba** ‘samochwała’: chwalić + torba; *χfolitorba*, *kfolitorba* 15L; **duşigrosz** ‘skąpiec’: dusić + grosz; *duşigros* 15, 15L; **mąciwoda** ‘wichrzyciel, awanturnik’: mącić + woda; *moćivoda* 15L; **moczymorda** ‘pijak’: moczyć + morda; *mocymorda* 15, 15L; **parzybroda** ‘gęsta potrawa z kartofli i kapusty’: parzyć + broda; *pażybroda* 15, 93C; **pasibroda** ‘kapusta z kartoflami’: paść + broda; *paşibroda* 25B; **pasibrzuch** ‘grubas’: paść + brzuch; *paşibžuχ* 15L; **pędziwiatr** ‘człowiek niestateczny’: pędzić + wiatr; *peḟivatr* 15L, *pyñḟivater* 28D; **smolinos** ‘żółta lilia; kwiat łąkowy o różowych kwiatach i lepiących się łodygach, *Viscaria vulgaris*’: smolić ‘brudzić’ + nos; *smolinos* 1G, 19J, 93C, *sm^uol'inos* 93; **zawalidroga**: zawalić + droga; *zavalidroga* 15L.

2.2.4. Nazwy środków czynności, N Instr.

Znaczenia instrumentalne kształtowane są w derywacji sufiksalnej, por. **kołowrotek**, sufiksarno-interfiksarnej, por. **mucholapka**, **myszolapka**, **samowiejka**, interfiksarno-paradygmatycznej, por. **drogowskaz**, **korkociąg**, **parowóz**, **piorunochron**, **samolot**, **śrubokręt**, **wodociąg**. Tak jak nazwy: **mucholapka**, **myszolapka**, **drogowskaz**, **korkociąg**, **piorunochron**, **śrubokręt**, **wodociąg** ujawniają obiekty poddawane działaniom wyrażanych desygnatów, to derywaty: **kołowrotek**, **samowiejka**, **parowóz**, **samolot** wskazują na sposób ich działania. We wszystkich derywatach członem pierwszym jest rzeczownik, verbum występuje na drugim miejscu.

Wykładniki derywacyjne:

-ek: **kołowrotek** / **korowlótek** / **korowrotek** / **korowrótek**: koło + wracać; *pşynḟe f kouovrotku* 42B, *kołowrotek*, *kułko* 87, *kouovrotek*, *kuuko* 98, *k^uouvr^urotek* 15, *k^uouvr^urotek* 43, *k^uouvr^urotek* 43B, *kołowrotek* 15, 41, 43B, 87, 90, *kouovrotek* 6T, 15T, 28D, 42B, 50Z, 58M, 87S, 90P, 91, 92, 93, 93C, 94, 98, 99, 100, *k^uouovrotki* nom. pl. 24, *kouevrotki* 55, *ko^uovrotki* 54, *kouovrotki* nom. pl. 95, / *k^uorovrotek* 25, / *korovrutek*, *korovrutki* nom. pl. 23;

-ka, -o-: **mucholapka** ‘naczynie szklane z odpowiednim otworem wypełnione płynem, w którym topią się muchy’: mucha + łapać; *muχolapka* 72, 75, *muχolapka* 30K, 93C; **myszolapka** ‘łapka na myszy’: mysz + łapać; *mysouapka* 15L, *mysolapki* nom. pl. 72; **samowiejka** ‘maszyna, która równocześnie młóci zboże i czyści ziarno’: sam + wiejać; *samo^uejke maio sprovaḟić* 30K;

-o, -o-: **drogowskaz**: droga + wskazywać; *drogoskas* 1G, 15T, 19J, 24S, 25B, 93C, *drogofskas* 15L, 30K, *drogofskazy* nom. pl. 19; **korkociąg**: korek + ciągnąć; *korkoćok* 15L; **parowóz**: para + wozić; *parovus*, *parovoza* 1G, 15T, 19J, 30K; **piorunochron** / **piorunochron**: pierun / piorun + chronić; *perunoχrony* nom. pl.

75a; **samolot**: sam + latać; *samolot* 1G, 15L, 19J, 30K, 104; **samowar** ‘kocioł do gotowania wody wpuszczony w kuchnię’: sam + warzyć; *samovar* – *koćcupek fpuşcony f kuχnom* 117; **śrubokręt**: śruba + kręcić; *śrubokrynt* 15L; **wodociąg**: woda + ciągnąć; *vodoćok* 15L, *vodoćoği* 63.

2.2.5. Nazwy rezultatów czynności, procesów, N Res.

Znaczenia rezultatywne wyraża derywat sufiksalny, **latorostek** / **latorósteK** oraz interfiksalnie-paradygmatyczne, por. **samogon** czy paradygmatyczny, por. **latorośl**. W nazwach: **latorostek** / **latorósteK**, **latorośl** pierwszy człon określa czas, natomiast w derywacie – **samogon** – wskazuje na sposób wykonywania czynności prowadzącej do pozyskania wyrażanego desygnatu.

Wykładniki derywacyjne:

-ek: **latorostek** / **latorósteK** ‘jednoroczny pęd drzewa owocowego’: lato + rósł [Brückner, 1993, s.v. rósć]; mp. 580, por. *latorośl*;

-o: **latorośl** ‘jednoroczna gałązka drzewa owocowego’: lato + rósł, rosnąć; *latorośl* 15, 52, 93, *latoroś* 26K, 48, 62, 90, *laturoś* 55, *latorośle* 83, 83L, por. *latorostek*.

-o, -o-: **samogon** ‘wódka pędzona domowym sposobem’: sam + gonić; *kupovali vutke, abo robeli samogun* 15L;

2.2.6. Nazwa miejsca, N Loc.

Rzeczownik o znaczeniu lokatywnym ustalono w derywacji interfiksalnie-paradygmatycznej, zgodnie z układem N + V.

Wykładniki derywacyjne:

-o, -o-: **wodospad**: woda + spadać; *wodospat* 1G.

2.2.7. Nazwy temporalne, N Temp.

Znaczenia temporalne powołano w procesie derywacji interfiksalnie-sufiksally, por. **owoc-o-br-anie**, interfiksalnie-paradygmatycznej, por. **list-o-pad-o**, oraz paradygmatycznej, por. **sianokos-y** (pl.t.). Nazwa – **owocobranie** – w gwarach odnosi się zarówno do czynności, jak i czasu jej wykonywania (por. N Acc., s. 277). Derywaty temporalne definiowane są znaczeniami czynności przeprowadzanymi na wyrażanych członami rzeczownikowymi obiektach, bądź, jak w przypadku rzeczownika **listopad**, wskazują na proces, któremu obiekt jest poddawany. Złożenia zachowują schemat N + V. W kulturze ludowej nazwy te związane są z rytmem prac gospodarskich dyktowanych przez prawa natury.

Wykładniki derywacyjne:

-y: **sianokosy** ‘okres koszenia traw i wszystkich czynności z tym związanych’: siano + kosić; *śanokosy potym pšydo* 30K, *zakuńcy śe ĩus te śanokosy* 72D, *śanokosy* 1G, 13Op, 15L, 19, 19J, 24S, 25, 25B, 83L, 90P, 93C, 117;

-anie, -o-: **owocobranie** ‘czas zbioru owoców’: owoc + brać; *“ovocobrańe* 93C, por. N Acc.;

-o, -o-: **listopad**: liść + padać; *listopadbyumokry* 16S, *kopańa – paźźerniki l’istopat* 19J, *listopot* 12J, 13S, 15, 15L, 17, *l’istopat* 32, 41, *l’istopat* 93C, *v l’stopaże* 41.

2.3. Derywaty odrzeczownikowe czynnościowo-sekundarne

Poza omówionymi dotychczas derywatami rzeczownikowymi o oczywistych, bo formalnych relacjach ze znaczeniami czynności, w leksyce gwarowej funkcjonuje obszerny zbiór rzeczowników pochodnych, których czynnościowy charakter, choć nieobjaśniony w warstwie morfologicznej, objawia się w ustalonych dla nich funkcjach semantycznych. Definiowane w oparciu o zmodyfikowane parafrazy wyjściowe, wytyczone przez paradygmat słowotwórczy obowiązujący dla tzw. deverbatiwów prymarnych, deverbatiwa sekundarne wyrażają nazwy czynności, subiektów, środków, rezultatów i obiektów czynności ustalone ze względu na przedmioty, którym w konkretnych relacjach przypisywana jest określona rola (por. Waszakowa, 2012; Gala-Milczarek, 2009(a)). I tak znaczenia czynności ustalono ze względu na przedmioty – narzędzia, obiekty – za pomocą których czynności są wykonywane, bądź które działaniom są poddawane (patrz N Acc.(Instr.), N Acc.(Ob.)), nazwy subiektów czynności formułowane są w gwarach ze względu na: narzędzia, którymi czynności są wykonywane, uzyskane rezultaty, obiekty, miejsca czy czas działania (por. N Sub.(Instr.), N Sub.(Res.), N Sub.(Ob.), N Sub.(Loc.), N Sub.(Temp.)); nazwy środków czynności powiązано formalnie z podstawami rzeczownikowymi, którym wskazano semantyczne role: subiekta czynności wykonywanej wyrażanym desygnatem, uzyskanych wytworów, obiektów poddawanych czynności, okoliczności i czasu działania (por. N Instr.(Sub.), N Instr.(Res.), N Instr.(Ob.), N Instr. Mod.), N Instr.(Temp.)); znaczenia rezultatywne kształtowane są w związku z: subiektami czynności, jej obiektami, okolicznościami i czasem pozyskiwania wyrażanych desygnatów, (por. N Res.(Sub.), N Res.(Ob.), N Res.(Mod.), N Res.(Temp.)), nazwy obiektów ustalono w związku z: subiektami czynności, miejscami, sposobami i czasem jej wykonywania (por. N Ob.(Sub), N Ob.(Loc.), N Ob.(Mod.), N Ob.(Temp.)).

W powoływaniu czynnościowych deverbatiwów sekundarnych wykazano istotny udział wykładników formalnych typowych dla derywatów prototypowych (zob. Waszakowa, 2012) o formalnych relacjach z wyrażonymi przez czasowniki znaczeniami czynności, por.

N Acc., N Acc.(Instr.): *-arka*;

- N Acc., N Acc.(Ob.): *-nica, -awka*;
 N Sub., N Sub.(Instr.): *-nik, -arz, -ista/-ysta*;
 N Sub., N Sub.(Res.): *-nik, -arz*;
 N Sub., N Sub.(Ob.): *-nica, -arka, -ak, -ek, -nik, -ny, -arz*;
 N Sub., N Sub.(Loc.): *-ec, -arka, -ak, -nik, -ant*;
 N Sub., N Sub.(Temp.): *-arka, -arz*;
 N Instr., N Instr.(Sub.): *-a, -ica*;
 N Instr., N Instr.(Res.): *-ica, -nica*;
 N Instr., N Instr.(Ob.): *-ica, -nica, -enica, -acz, -aczka, -anka, -arka, -ówka, -ak, -nik, -ydło*;
 N Instr., N Instr.(Mod.): *-arka, -arz*;
 N Instr., N Instr.(Temp.): *-arka*;
 N Res., N Res.(Sub.): *-ka, -yna*;
 N Res., N Res.(Ob.): *-a, -ka, -ajka, -anka, -ak, -yna*;
 N Res., N Res.(Mod.): *-ak, -uch*;
 N Res., N Res.(Temp.): *-ka*;
 N Ob., N Ob.(Sub.): *-a, -ka*;
 N Ob., N Ob.(Loc.): *-nik*;
 N Ob., N Ob.(Mod.): *-ak, -ek*;
 N Ob., N Ob.(Temp.): *-ka*.

Na uwagę zasługują formacje o leksykalnym znaczeniu czynności, wywodzone jednak od podstaw rzeczownikowych. Dla niektórych z nich jako równorzędną przyjąć można motywację czasownikową, dotyczy to głównie czasowników na *-owa-*, typu: piłować, maszynować, rafować w derywatach: **piłowanie, maszynowanie, rafowanie**. Parafrazowane jednak w gwarach w związku z narzędziami, którymi czynności są wykonywane, nazwy opisano w bezpośrednich relacjach z podstawowymi dla nich rzeczownikami. Poza tym nazwy czynności definiowane są w gwarach w związku z obiektem – materią, por. **piórznica** ‘pierzawka, darcie pierza’: pióro, **pierzawka** ‘darcie pierz’: pierze. Włączono do tej klasy także derywat – **robocizna** ‘szarwark, czyli roboty pańszczyźniane w dawnej Polsce prowadzone przy drogach i mostach, później obowiązek nałożony na ludność wiejską dostarczania ludzi do robót publicznych’ [Szymczak, 1993]: robota. Wyrażone rzeczownikiem znaczenie motywujące odnosić może się zarówno do bliżej nieokreślonych obiektów poddawanych czynnościom, jak i wyrażać samą czynność.

W ustalaniu odrzeczownikowych nazw czynności udział biorą formanty: *-arka, -na, -owanie, -owanie* w derywatach powoływanych w związku z środkiem czynności oraz: *-nica, -awka, -awka, -izna* w rzeczownikach czynnościowych ustalanych w relacjach znaczeniowych z obiektami czynności. Potwierdzone zarówno w czynnościowych derywatach prymarnych, jak i omawianych czynnościowych sekundarnych są sufiksy: *-yca* (patrz N Acc. s. 30), *-arka* (patrz N Acc., s. 43), *-awka* (patrz N Acc., s. 43). Przyjąć zatem należy, że o czynnościowym charakterze formacji sekundarnych współ z ich funkcją semantyczną decydują formanty

właściwe deverbativom prymarnym (patrz Gala-Milczarek, 2009: 74). Analogiczne mechanizmy derywacyjne obserwujemy przy powoływaniu pozostałych derywatów o charakterze czynnościowym omawianym poza ich strukturą.

2.3.1. Nazwy czynności odinstrumentalne, N Acc.(Instr.)

Wykładniki derywacyjne:

-**arka**: **pilarka** ‘rżnięcie drzewa’: *pila*; *pilarka* 72D;

-**na**: **sanna** ‘jazda saniami’: *sanie*; *sanna* 1G, 12J, 20J, 24S, 72, 104, 114, *sanna* 13Op;

-**owanie**: **maszynowanie** ‘młócenie za pomocą maszyny’: *maszyna*; *maszynowanie* 1G; **rafowanie** ‘obrywanie główek lnu na rafie’: *rafa* ‘przrząd do obrywania główek nasiennych lnu’; *rafowanie* 19J;

-**uwanie**: **sankuwanie** ‘jazda na sankach’: *sanki*; *sankuwanie* 93

2.3.2. Nazwy czynności odobiektove, N Acc.(Ob.)

Wykładniki derywacyjne:

-**nica**: **piórnica** ‘pierzawka, darcie pierza’: *pióro*; *piórnica* 81, por. N Res. (Ob.);

-**awka**: **pierzawka** ‘darcie pierza’: *pierze*; *piżofka* 78, *z večora robiom pož ofke* 75;

-**izna**: **robocizna** ‘szarwark, czyli roboty pańszczyźniane w dawnej Polsce prowadzone przy drogach i mostach, później obowiązek nałożony na ludność wiejską dostarczania ludzi do robót publicznych’ [Szymczak, 1993]: *robotą*; *roboćizna* 15L.

2.3.3. Nazwy subiektów czynności odinstrumentalne, N Sub.(Instr.)

Klasę tę tworzą nazwy subiektów czynności formalnie powoływane w oparciu o podstawy rzeczownikowe, które w relacjach motywujących pełnią rolę środków czynności służących do wykonywania czynności omawianej wyłącznie w płaszczyźnie semantycznej. W wyniku modyfikacji klasycznej dla N Sub. parafrazy ‘ten, kto wykonuje czynność’ ustalono dla omawianych derywatów wartość subiekta wykonującego czynność z wykorzystaniem przedmiotu – narzędzia, urządzenia, instrumentu wyrażanego przez rzeczownik podstawowy. Płynna jednak wydaje się granica wyznaczająca role znaczeń motywujących – środków, za pomocą których czynności są wykonywane a obiektów tej czynności poddawanych. Przykład mogą stanowić formacje na *-ista* typu: *basista*, *flecista*, *lutnista* kategoryzowane bądź jako nazwy odobiektove, bądź wskazywane jako typowe nazwy subiektów czynności powoływanych w związku z środkami czynności – instrumentami muzycznymi (patrz Grzegorzcykova, 1998: 434, 436). By zachować konsekwencję w klasyfi-

kacji derywatów w obrębie omawianej kategorii w omówieniu dla rzeczowników podstawowych – środków czynności – przyjęto kryterium leksykalne, zgodnie z którym podstawy wyrażają: narzędzia, urządzenia, pojazdy oraz instrumenty muzyczne. Odpowiedni wybór znaczeń motywujących decyduje o powoływaniu rzeczowników w ramach wyraźnych klas semantycznych:

1/ nazw muzyków o wykładnikach: *-arz, -ista*, por. **bębniarz, dudziarz, kobziarz, barabanista, basista, bębenista, harmonista, kłarnecista, organista**;

2/ nazw zawodowych derywowanych formantami: *-nik, -arz, -ista*, por. **topornik, pilarz, trakarz**;

3/ nazw osób zawodowo obsługujących urządzenia, pojazdy, powoływanych za pomocą formantu *-ista/-ysta*, por. **maszynista, motocyklista, traktorzysta / traktorzysta**.

Formanty uczestniczące w powoływaniu N Sub.(Instr.) właściwe są prymarnym nazwom subiektów (patrz N Sub. *-nik*, s. 90, *-arz*, s. 96, *-ista*, s. 100).

Wykładniki derywacyjne:

-nik: topornik ‘cieśla’: topór; *te toporniki* 2;

-arz: bębniarz ‘muzykant grający na bębnie’: bęben; *bymbńoš* 19J, por. **bębenista, bębnista**; **dudziarz** ‘ten, kto gra na dudach’: dudy (pl.t.); *dužoš* 19J, 30K; **kobziarz** ‘ten, kto gra na kobzie’: kobza; *kobžoš* 93C; **pilarz** ‘robotnik rznący piłą drewno na deski’: piła; *pilaš* 72D; **trakarz** ‘robotnik rznący drzewo na deski’: trak ‘maszyna do rżnięcia drzewa na deski’; *trakaš* 72D;

-ista/-ysta: barabanista ‘uderzający w bęben’: baraban ‘bęben’; *barabońista* 24S, 30K; **basista** ‘grający na basie’: bas ‘wielki smyczkowy instrument muzyczny’; *bašista* 15T; **bębenista** ‘grający na bębnie’: bęben; *bebeńista* 1B, *bymbńista* 1G, 77, por. **bębniarz, bębnista**; **bębnista** ‘grający na bębnie’: bęben; *bebńista* 1B, 15T, *bymbńista* 25R, 28D, 93C, por. **bębniarz, bębenista**; **harmonista** ‘człowiek grający na harmonii’: harmonia; *ħarmonīista* 1B, 30K, *ħarmuńista* 1B, 1G, 15T, 19J, 24S, 93C, *ħarmuńista* 25P, **kłarnecista** ‘człowiek grający na kłarnecie’: kłarnet; *klarnećista* 28D; **maszynista** ‘mechanik prowadzący lokomotywę’: maszyna ‘lokomotywa’; *mašynista* 30K, *masynista* 1G, 15T, 93C; **motocyklista** ‘człowiek jeżdżący na motocyklu’: motocykl; *motocykl’ista* 28D; **organista** ‘człowiek, który gra na organach w kościele’: organy; *“organista špivo na ħyže* 16S, *uorganīista* 1B, 15L, 19J, 24S, 25P, 28D, 30K, 72D, *“orgańista* 1G, 13S, 15T, 26K, 93C; **traktorzysta / traktorzysta** ‘zawodowo jeździ traktorem’: traktor / traktor; *traħtožysta* 1G, 15T, 19J, 24S, 41, *traktožysta* 15T, 30K, 93C.

2.3.4. Nazwy subiektów czynności odrezultatywne, N Sub.(Res.)

Odrezultatywne nazwy subiektów czynności formowane są przez sufiksy: *-nik, -ownik, -arz* (por. N Sub. *-nik*, s. 90, *-arz*, s. 96). Wszystkie derywaty wyrażają wykonawców zawodów definiowanych w związku z wytworami ich działalności.

Wariantywnie w gwarach wykorzystano sufiksy *-nik*, *-arz* w ustalaniu znaczenia **olejnik**, **olejarz** ‘człowiek zajmujący się tłoczeniem oleju’.

Wykładniki derywacyjne:

-nik: **czapnik** ‘człowiek, który szyje czapki’: czapka; *copník* 1G, 15, 15L, 15T, 16S, 19J, 24S, 28D, 30K, 93C; **kamasznik** ‘rzemieślnik, który szyje cholewki, dawniej szewc szyjący kamasze’: kamasz; *kamašník* 1G, 12J, 13Op, 15, 19J, 20J, 24S, 30K, 93C; **kapelusznik** ‘rzemieślnik, który wyrabia kapelusze’: kapelus; *kapelušník* 20J, 26K; **olejnik** ‘człowiek zajmujący się tłoczeniem oleju’: olej; *uolejník* 15L, 28D, por. *olejarz*; **powroźnik** ‘ten, który kręci, wyrabia powrozy’: powróż; *povrožník* 1G, 12J, 13Op, 15L, 15T, 19J, 20J, 28D, 30K, 93C; **przetacznik** ‘człowiek wyrabiający przetaki, sita’: przetak; *pšetacník* 15L;

-ownik: **nożownik** ‘rzemieślnik wyrabiający noże i inne ostre narzędzia’: nóż; *nozovník* 15, *nožovník* 15L;

-arz: **ceglarz** ‘człowiek wyrabiający cegłę’: cegła; *cegloš* 15L, 93C; **cholewkarcz** ‘kamasznik’: cholewka; *chol'ifkoš* 93C; **chomąciarz** ‘wyrabia chomąta’: chomąto; *χumuńčoš* 19J; **gar(n)carz** ‘rzemieślnik wyrabiający garnki’: garnek; *garcāš* 25R, *garcoš* 1G, 12J, 13, 15L, 19J, 17, 20J, *gorcoš* 15T, 24S, 30K, 90P, 93C; **kaflarz** ‘człowiek wyrabiający kafle’: kafel; *kafloš* 19J; **koszykarz** / **koszyczarz** ‘człowiek wyplatający koszyki z wikliny’: koszyk; *kosykoš* 15L, / *kosycoš* 1G, 12J, 13S, 19J, 24S; **kółczarz** ‘człowiek wyrabiający kołowrotki, kółka’: kółko; *kuučoš* 24S; **mietlarz** ‘człowiek wyrabiający miotły’: mietla ‘miotła’; *metloš* 32K; **olejarz** ‘człowiek zajmujący się tłoczeniem oleju’: olej; *olejoš* 12J, 13Op, 20J por. *olejnik*; **opalczarz** ‘człowiek wyrabiający koszyki’: opala ‘koszyk o podłużnym kształcie bez uchwytu’; *opoučoš* 13S; **płocharz** ‘człowiek zajmujący się wyrobem płoch’: płocha ‘grzebień do przybijania wątku w warsztacie tkackim’; *puxochoš* 15T; **postronczarz** / **postronkarz** ‘powroźnik, rzemieślnik zajmujący się wyrabianiem powrozów i postronków’: postronek; *postroncoš* 24S, *postrunkaš* 72D; **przetaczarz** ‘człowiek wyrabiający sita i przetaki’: przetak; *pšetacoš* 15L, por. *przetacznik*; **siciarz** ‘człowiek wyrabiający sita’: sito; *šićoš* 12J, 20J; **stolarz** ‘rzemieślnik wyrabiający przedmioty z drewna, stoły’: stół; *stolaš* 17, 15L, 104, *stološ* 1G, 12J, 13Op, 15, 15L, 15T, 16S, 19J, 20J, 23B, 24S, 25P, 30K, 32K, 42B, 43, 43B, 72D, 93C; **trepiarz** ‘szewc wyrabiający trepy’: trep; *trypoš* 15L.

2.3.5. Nazwy subiektów czynności odobiektowe, N Sub.(Ob.)

Klasę tę tworzą derywaty wyrażające zarówno osobowych, jak i nieosobowych subiektów czynności, której poddawane są obiekty wyrażane przez rzeczowniki podstawowe. Formacje wyróżniają się dużą różnorodnością przypisanych im funkcji semantycznych. Należą tu m.in. nazwy zawodowe, np. **leśniczy**, **skalak**, **skotak**, **szmatek**, **świniarek**, **bartnik**, **klucznik**, **obraźnik**, **rolnik**, **sadownik**, **kościelny**, **baraniarz**, **blacharz**, **brukarz**, **chmielarz**, **dekarz**, **faryniarz**,

gęsiarz, kamieniarz, kominiarz, psiarz, skórczarz, torfiarz, okularzysta, gajowy, listowy, w tym także nazwa wyłącznie żeńska, por. **krowiarka**, poza tym zanotowano derywaty ustalone w związku ze skłonnościami nazywanych osób, w których obiekty zdradzają właściwości atrybutów, por. **zawodowiec, badyłak, dorobkiewicz, ziemianin, dyngusiarz, guślarz, jajarz, karciarz, kropatwiarz, sidlarz, zbrodniarz, wróżbita**. Włączyć można tutaj również nazwy subiektów nieosobowych – zwierząt określanych w związku z charakteryzującymi je obiektami, por. **robasznica, kapuściak, kornik, gajdziarz, gołębiarz**. W derywatach: **gałganiarz, kopyciarz** znaczenie obiektu motywującego dobrano tak, by decydowało o stylistycznej – pejoratywnej funkcji powołanych formacji. W przypadku nazwy – **świniarek** – o emocjonalnym charakterze nazwy decyduje formant *-arek*.

Gwarowe N Sub.(Ob.) ustalają formanty: *-owiec, -nica, -ewicz, -niczy, -arka, -ak, -owiak, -ek, -arek, -nik, -nik, -ownik, -ny, -an, -anin, -arz, -ita, -ista/-ysta, -owy*. Wspólne klasycznym – prymarnym nazwom subiektów i nazwom subiektów odobiektowych są: *-nica, -arka, -ak, -ek, -nik, -ny, -arz* (patrz N Sub., s. 80, 87, 88, 89, 94, 96). Na uwagę zasługują formanty paradygmatyczne: *-ny, -owy* wskazywane w rzeczownikach o przymiotnikowych wzorcach deklinacyjnych funkcjonujących jednak „jako ustabilizowane w normie języka ogólnopolskiego leksemy o semantycznych i składniowych cechach rzeczownika” (Waszakowa, 1993: 106, patrz też Jodłowski, 1964). Istotny jest też udział formantów: *-nik, -arz* w ustalaniu nazw zawodowych.

Formacje wariantywne w omawianej kategorii kształtują formanty: *-niczy, -nik, -ny*, por. **leśniczy / leśnik / leśny, -ak, -arz**, por. **kapusciak / kapuściarz, -ak, -an, -arz**, por. **skalak / skalan / skalarz, -owiak, -owy**, por. **gajowiak / gajowy, -ek, -arz**, por. **szmatek / szmaciarz, -arek, -arz**, por. **śwyniarek / śwyniarz**.

Wykładniki derywacyjne:

-owiec: zawodowiec ‘człowiek dobrze wykonujący swój zawód’: zawód; *zavodoŭec* 15L, 28D;

-nica: robasznica ‘duża mucha, która roznosi larwy robaków’: robak; *robaśnica* 75a, *robaśnice* – *jaŕ* “upadnie cy na mięso... zaro robaki s tego som 104;

-ewicz: dorobkiewicz ‘człowiek, który pomnaża swój majątek’: dorobek; *doropkeŭic* 15L;

-niczy: leśniczy ‘człowiek, który zawodowo dba o las’: las; *leśnicy* 9, 11 12, 13Op, 15T, 19J, 20, 20J, 24S, 25P, 30K, 41, *leśničygo* 72D, por. leśnik, leśny;

-arka: krowiarka ‘kobieta zajmująca się krowami, dojarka’: krowa; *kro-ŭorka* 15L;

-ak: badyłak ‘ogrodnik’: badył ‘warzywo’; *badylok* 15L; **kapuściak** ‘motyl bielinek kapustnik’: kapusta; *kapuśćok* 1B, por. kapuściarz; **rybak** ‘człowiek, który łowi ryby’: ryba; *rybok* 15, 17, 20J, 23B, 24S, 26K, 43, 104; **skalak** ‘człowiek pracujący w kamieniołomach’: skała, *skalok* 15L, por. skalan, skalarz; **skotak** ‘ten, kto dogląda pasącego się bydła’: skot ‘bydło’; *skotok* 58M, *sk^uótåk* 43;

-owiak: gajowiak ‘gajowy’: gaj; *gajovok* 15L, por. gajowy;

-ek: szmatek ‘człowiek skupujący stare szmaty, gałgany’: szmata; *smotek* 20J, 24S, 28D, 30K, 93C, por. szmaciarz;

-arek: świniarek ‘pastuch świń’: swinia; *šfyńarek* 19J, por. świniarz;

-nik: bartnik ‘pszczelarz’: barć; *bartník* 1B, 12J, 13, 20J, 78; **górník** ‘zajmuje się wydobywaniem węgla’: góra; *gurník* 1G, 15T, 24S, 30K, 93C; **klucznik** ‘dozorca w dawnym dworze’: klucz; *klučníkevi* dat. sg. 11; **korník** ‘chrząszcz drążący chodniki pod korą i wewnątrz drzewa’: kora; *k^oorník* 15, 19J, *korníki* nom. pl. 1G, 30K, 93C; **leśnik** ‘leśniczy’: las; *leśník* 15L, 25P, por. leśniczy, leśny; **obraźnik** ‘handlarz obrazami’: obraz; *uobraźník* 72D; **ogrodník** ‘gospodarz, który uprawia warzywa’: ogród; *pužez do ^oogrodníka po ^oogurki* 16S, 17, 30K, 1G, 15T, 93C, *uogrodník* 1B, 15, 15L, 19J, 24S, 28D, 30K; **robotník** ‘pracownik’: robota; *leśny robotník* 15T, 19J, 30K, *robotník* 1G, 15L, 17, 18, 20J, 24S, 32K, 56, 57, 61, 93C, *rebotník* 79; **rolník** ‘człowiek trudniący się rolnictwem, uprawiający własną ziemię’: rola; *rolník* 11, 15L, 24S, 72D, 104, por. N Sub.(Loc.);

-ownik: sadownik ‘uprawiający sad, dzierżawiący sad’: sad; *sodovník* 19J, 93C;

-ny: kościelny ‘zakrystian, człowiek posługujący w kościele; sprząta, zapala świece, dzwoni w kościele’: kościół; *kośćelny* 1G, 12J, 15T, 16S, 24S, 25P, 30K, 93, *k^oośćelny* 19J, 34W, *kośćelny* ‘grabarz’ 1G, 93C;

-an: skalan ‘człowiek, który pracuje w kamieniołomach’: skała; *skalany ze Švecyje som* 62, por. skalak, skalarz;

-anin: ziemianin ‘posiadacz ziemski’: ziemia; *žemďáne* nom. pl. 32K;

-arz: baraniarz ‘człowiek zajmujący się zabijaniem owiec i handlem owcami’: baran; *baraňoš* 24S; **blacharz** ‘rzemieślnik zajmujący się obróbką blachy’: blacha; *blaχoš* 1G, 12J, 13, 15L, 15T, 19J, 20J, 28D, 30K, 83B, 93C; **brukarz** ‘człowiek wykładający kamieniem drogę’: bruk; *brukoš* 1G, 15L, 15T, 93C; **chmielarz** ‘pracownik pracujący przy uprawie chmielu’: chmiel; *χημελοš, bo pracovou u χημεlu* 11; **dekarz** ‘człowiek, który kryje dachy słomą’: dek 1/ ‘dach kryty słomą’, 2/ ‘snopek ze słomy targanej do krycia dachu’; *dekoš – taki, ktury kryje daxy suumum* 19J, *dekoš* 1G, 15T 24S, 30K, 93C; **dyngusiarz** ‘chłopak chodzący po dyngusie’: dyngus; *dyngušoš* 93C, *dyngušože* nom. pl. 1G, 15T, 19J; **faryniarz** ‘człowiek zajmujący się kupowaniem trzody oraz wyrobem i sprzedażą wędlin’: faryna ‘wędliny’; *faryňáš – ten, ktury χandlovál šfíňami* 25, *faryňáš* 23, 34W, *faryňoš* 13Op, 13S, 14, 26K, 32; **gajdziarz** ‘larwa chrabąszcza majowego żerującego na kartoflach’: gajda ‘kartofel’; mp. 646; **gałganiarz** ‘człowiek skupujący szmaty’: gałgan; *gałgaňáš* 23, *gałgaňoš* 31J, *gaugañoš* 1G, 11, 13Op, 15L, 15T, 19J, 20J, 26K, 32K; **gąsiarz** ‘chłopiec pasący gęsi’: gęś; *gošoš* 15, *gušoš* 15L; **gołębiarz** 1/ ‘hodowca gołębi’, 2/ ‘mały jastrząb, który łowi przeważnie gołębie’: gołąb; 1/ *gouęboš* 15L, *gouymboš* 28D, 2/ *gouymboš* 83L; **guślarz** ‘człowiek czyniący guśla, znachor’: guśla (pl.t.); *gušláš* 20, 25R, *gušloš* 15L, 15T, 19J, 25P, 28D; **ja-jarz** ‘człowiek kradnący jaja’: jajo; *jažoš* 15L; **jajczarz** ‘człowiek kradnący jaja’: jajko; *jačoš* 15L; **kamieniarz** ‘człowiek, który tłucze kamienie na szosie’: kamień; *kamiňoš* 1G, 15L, 15T, 19J, 24S, 93C; **kapuściarz** ‘motyl bielinek kapustnik’:

kapusta; *kapuścože* nom. pl. 41, por. kapuściak; **kartoflarz** 'larwa chrabąszcza majowego żerującego na kartoflach': kartofel; *kartofloš* 1G; **karciarz** 'nałogowy gracz w karty': karta; *karčoš* 15L, 25P, 28D; **kominiarz** 'rzemieślnik, który czyści kominy': komin; *kumiňáš* 34, *kumiňoš* 1G, 15, 15L, 16S, 19J, 24S, 25P, 26K, 32K, 90P, 93C; **koniarz** 'chłop hodujący konie': koń; *kuňoš* 15L, 26K, 32K; **kopyciarz** 'pogardliwie o szewcu': kopyto, *kopyčoš* 15L, 28D; **kramarz** 'sprzedawca odpustowy': kram; *kramoš* 13Op, 15L, 25P; **kropatwiarz** 'człowiek lubiący polować na kuropatwy': kropatwa 'kuropatwa'; *krpatf'oš* 43; **mleczarz** 'człowiek wożący mleko do zlewni': mleko; *mlečoš* 15L, *mlečoš*, *ml'icoš* 28D, *ml'ecoš* 15, *mlycáš* 43, *ml'icoš* 32K; **młockarz** / **młóckarz**³⁶ 'człowiek, który młóci zboże cepem': młocka / młócka 'młócenie'; *muockáš* 25R, *muockoš* 13Op, 25B, 72D, 93, / *muuckoš* 25R; **psiarz** 'hodowca psów': pies; *pšoš* 15L; **pszczelarz** 'bartnik': pszczola; *psceláš* 25R, *pscelaš* 104, *pščeloš* 15, 28D, 30K, *psceloš* 1G, 15L, 15T, 17, 87S, 90P, 93C, *pčeloš* 91; **siągarz** 'drwal, układający sagi': sag 'sag drzewa objętości około 3 m³'; *songáš* 25R; **sidlarz** 'klusownik': sidła; *šidloš* 19J; **skalarz** 'człowiek, który pracuje w kamieniołomach': skała; *skaloš* 15T, por. skalak, skalan; **skórczacz** 'człowiek skupujący skóry': skóra; *skurčoš* 12J; **szmaciarz** 'człowiek skupujący stare szmaty': szmata; *šmačoš* 28D, *šmačoš* 1G, 12J, 20J, 25P, por. szmatek; **śnieciarz** 'zbieracz śmieci': śnieć 'śmieć'; *šnečoš* 11; **świniarz** / **śwyniarz** 'ten, który karmił świnię we dworze': świnią / śwynią; *šf'inoš* 15T, 93C, *šf'inaš* 25R, *šv'inoš* 104, / *šf'ynoš* 1G, 15, 15L, 24S, por. śwyniarek; **torfiarz** 'człowiek trudniący się wydobywaniem i suszeniem torfu': torf; *torf'oš* 15L; **wapniarz** 'robotnik w wapienniku': wapno; *vop'noš* 28D; **zbrodniarz** 'morderca': zbrodnia; *zbrodnioš* 25P;

-ita: **wróżbita** 'przepowiadacz': wróżba; *vruz'b'ita* 93C;

-ista/-ysta: **okularzysta** 'okulista, ten, kto dobiera okulary': okulary; *okulaž ysta* 104, por. okulista; **okulista** 'lekarz, który ustala wadę wzroku i dopasowuje okulary': okulary; *okul'ista* 1G, 104, *uokul'ista* 19J, 24S, *byuym uu uokulisty* 30K, por. okularzysta;

-owy: **gajowy** 'strażnik leśny, człowiek pilnujący lasu': gaj; *gai'ovy* 1B, 1G, 4, 11, 14, 15, 15T, 19J, 24S, 25P, 30K, 32K, 40, 42B, 61, 93C, *mauy gai'ove* nom. pl. 39, por. gajowiak; **listowy** 'listonosz': list; *l'istovy* 83B, 93C.

2.3.6. Nazwy subiektów czynności odmiejscowe, N Sub.(Loc.)

Włączono tu nazwy subiektów czynności, procesów ustalane w związku z miejscem wyrażanym przez rzeczownik podstawowy. Wyrażną semantycznie klasę w obrębie omawianej kategorii stanowią nazwy zawodowe – osób podej-

³⁶ Jan Basara w derywacie **młockarz** wskazuje rozwinięty sufix -karz, w którym element -k- wskazuje, że nazwa jest derywatem od dewerbalnego rzeczownika – młocka (Basara, 2003).

mujących profesjonalne działania w miejscu zatrudnienia, por. **bankowiec**, **kolejowiec**, **szynkarka**, **pokojówka**, **dworak**, **strażak**, **papiernik**, **sklepnik**, **urzędnik**, **fabrykant**, **komendant** / **komendat**, **aptekarz** / **haktekarz** / **japtekarz**, **karczmarz**, **kolejarz**, **młynarz**, **pocztarz**, **dworus**. Tu największą aktywnością derywacyjną wykazuje się formant **-arz** (por. N Sub, s. 96, N Sub.(Instr.), s. 284, N Sub.(Res.), s. 285, N Sub.(Ob.), s. 287). Poza tym w ustalaniu odmiejscowych nazw subiektów czynności, stanów wykorzystano sufiksy: **-ec** (por. N Sub., s. 78), **-owiec**, **-arka** (por. N Sub., s. 87), **-ówka**, **-ak** (por. N Sub., s. 88), **-niak**, **-nik** (por. N Sub., s. 90), **-ant** (por. N Sub. s. 99), **-us**, **-owy**.

Struktury wariantywne w obrębie omawianej funkcji kategoriałnosemantycznej kształtują formanty: **-ec**, **-ak**, por. **więzieniec** / **więźniak**, **-ec**, **-niak**, **-arz**, por. **kolejowiec** / **kolejniak** / **kolejarz**, **-ak**, **-us**, por. **dworak** / **dworus**, **-ak**, **-ek**, **-nik**, por. **rolak** / **rolek** / **rolnik**, **-nik**, **-arz**, **-owy**, por. **sklepnik** / **sklepiarz** / **sklepowy**.

Wykładniki derywacyjne:

-ec: **więzieniec** 'więzień, osoba przebywająca w więzieniu': więzienie; *vězňince ní majíom zýčo* 25P, por. więźniak;

-owiec: **bankowiec** 'pracownik banku': bank; *banċkoveċ* 15L; **kolejowiec** 'fizyczny pracownik kolei': kolej; *kolejoveċ - ċuovęg vyjezżjocy do pracy na kolej* 15L por. kolejniak, kolejarz;

-arka: **szynkarka** 'właścicielka szynku, kobieta tam pracująca': szynk 'karczma'; *synkorka dała vutċki* 41;

-ówka: **pokojówka** 'służąca we dworze': pokój; *pokojuška* 1G, 15L, 15T, 30K, 93C, *p^ookojuška* 19J;

-ak: **dworak** 'pracujący u dziedzica we dworze': dwór; *dvorak* 15L, *dvoroċki* nom. pl. 13Op, 88, por. dworus; **rolak** 'larwa chrabąszcza majowego': rola; mp. 646, por. rolek, rolnik; **strażak** 'członek ochotniczej straży pożarnej': straż; *strazok* 1B, 25P, 93C, *strozok* 15T, 19J; **więźniak** 'więzień, człowiek odsiadujący karę w więzieniu': więzienie; *vižňok* 104, por. więzieniec;

-niak: **kolejniak** 'chłopiec rozpoczynający pracę na kolei': kolej; *kolejňok* 15L, por. kolejowiec, kolejarz;

-ek: **rolek** 'larwa chrabąszcza majowego': rola; *rolek* 46, por. rolak, rolnik;

-nik: **ławnik**: ława; *lavňik* 1B, 15; **papiernik** 'robotnik w papierni': papiernia; *papernik* 43; **rolnik** 'larwa chrabąszcza majowego': rola; mp. 646, por. N Sub. (Ob.), rolak, rolek; **sklepnik** 'właściciel lub prowadzący sklep': sklep; *sklepnik* 43, por. sklepiarz, sklepowy; **szkolnik** / **školnik** 'uczeń': szkoła; *skolnik* 20J, / *školnik* 1G, 25P, 93C; **urzędnik** 'pracownik urzędu': urząd; *užedňik* 15L, *užedňik* / *užendňik* 30K, *užedňik* 15T, 20J, *užyndňik* 19J, *uženňik* 24S, *užynňik* 1G, 12J, 42B, *užynňik* 93C, *užňdnik* 13Op;

-arz: **aptekarz** / **japtekarz**: apteka; *aptekaš* 1G, *aptekaš* 34W, *aptykaš* 40, *aptykoš* 12J, 13S, 15L, 19J, 20J, 24S, 30K, 93C, *aptykožem byu* 30K, *γaptykoš*

25P, *łapytkoś* 1S, *łapytkoś* 15L, 23B, 87, *łapytkoża* 87S; **karczmarz** 'prowadzący karczmę, najczęściej właściciel': karczma, *kacmoś*, 15L, 83B; **kolejarz** 'pracownik kolei': kolej; *kolejoś* 1G, 15T, 19J, 20J, 24S, 30K, 93C, *kolijoś* 13Op, 25P, *kolejoża* 1G, por. kolejowiec, kolejniak; **młynarz** 'człowiek, który miele ziarno w młynie': młyn; *młynąś* 23, 79, 89, *młynąś* / *mynąś* 25R, *młynąś* 31J, *młynoś* 43B, 75a, 87, *młynąś* 63G, *muynąś* 32K, 76, 84, 92, *muynąś* 34W, 43, *muynoś* 1B, 1G, 6T, 13Op, 13S, 15L, 16S, 20J, 25B, 28D, 30K, 32K, 42B, 73, 80, 83B, 85, 87S, 91, 93, 93C, 94, 97, 99, 114, *muynoś* / *mynoś* 1B, *mⁿynoś* 24S, *mⁿynaś* 100, *mynaś* 10M, 24, 32, 74, 82, 86, *mynaś* / *muynaś* 82, *mynąś* 15, 24, 25R, 26M, 50Z, *mynoś* 1G, 11, 12, 15, 15T, 16S, 17, 19, 20, 23B, 25, 25P, 41, 45, 57, 58M, 71, 72, 74, 77, 81, 88, 90, 93, 95, 98, 117, 121; **poczciarz** 'pracujący na poczcie, najczęściej listonosz': poczta; *poćcoz* 'noś listy' 25P, *poćcoś* 20J, 24S; **sklepiarz** 'prowadzący sklep': sklep; *sklepoś* 52, por. sklepowy; **sklepikarz** / **sklepikarz** 'właściciel lub prowadzący sklep': sklepik; *sklepikoś* 19J, 30K, 93C, / *sklepikoś* 12J;

-us: **dworus** 'pracujący u dziedzica we dworze': dwór; *dworus* 19J, *dworusy* nom. pl. 11, por. dworak;

-ant: **fabrykant** 1/ 'właściciel fabryki', 2/ 'człowiek pracujący w fabryce': fabryka; 1/ *fabrykant* 1G, 15L, 19J, *fabrykont* 93C, 2/ *fabrykant* 15T, 19J; **komen-dant** / **komendat**: komenda; *kumendat* 64;

-owy: **sklepowy** 'mężczyzna sprzedający towar w sklepie': sklep; *sklepowy* 15, 15L, 19J, 20J, 24S, 25P, 30K, 32K, 93C, *sklepowy* 1G, 20J, por. sklepnik, sklepiarz.

2.3.7. Nazwy subiektów czynności odtemporalne, N Sub.(Temp.)

Zanotowano dwie nazwy subiektów agentywnych ustalone ze względu na czas podejmowanego działania. Derywowane formantami **-arka** (por. N Sub., s. 87), **-arz** (por. N Sub., s. 96) wyrażają osoby określone w związku z porami prac polowych.

Wykładniki derywacyjne:

-arka: **sadzeniarka** 'kobieta, która sadi kartofle, pracuje w polu w czasie sadzenia kartofli': sadzenia 'pora sadzenia roślin okopowych'; *sazyńorka* 117, *sazyńorka* 15;

-arz: **źniwiarz** / **źniwiarz**: żniwa 'pora koszenia i zwożenia zboża z pola'; *źniwoże jidom z vińcem do kościoła* 25P, / *źniwoś* 17, *źniwaś* 25R, *źniwoś* 15, *źniwoże* nom. pl. 19.

2.3.8. Nazwy środków czynności odsubiektowe, N Instr.(Sub.)

Do kategorii włączono trzy derywaty o wykładnikach: **-a** (por. N Instr., s. 136), **-ica** (por. N Instr., s. 142), **-iczka**. Nazwy: **cieślica** i **cieśliczka** w gwarach zanotowano w tej samej funkcji semantycznej, dlatego też przyjęto dla nich jedno znaczenie motywujące. Nie można jednak wykluczyć stylistycznej funkcji

formantu *-iczka*, czy wręcz ustalenia dla formacji **cieśliczka** jako podstawowego rzeczownika cieślica, rozstrzygając tym samym o deminutywno-stylistycznej funkcji kategoryjnej derywatu kształtowanej przez formant *-ka* (por. Kreja 1999(a)).

Omawiane rzeczowniki wyrażają przedmioty, narzędzia formułowane w związku z ich użytkownikami.

Wykładniki derywacyjne:

-a: **stróża** 'palka przekazywana kolejno gospodarzom, którzy mają stróżować przez najbliższą noc': stróż; *uodnęź do ćotki struzo* 30K, por. N Ob.(Sub.);

-ica: **cieślica:** cieśla; *ćeslica* 13Op, 16S, 19J, 93C, por. cieśliczka;

-iczka: **cieśliczka:** cieśla; *ćeslicka* 12J, 15T, 30K, *ćeśl'icka* 25B, 48, 52, 93, por. cieślica.

2.3.9. Nazwy środków czynności odrezultatywne, N Instr.(Res.)

Kategorię tworzą nazwy urządzeń służących do wytwarzania przedmiotów wyrażanych przez rzeczowniki podstawowe. W ustalaniu derywatów wykorzystano formanty: *-ica* (por. N Instr., s. 142), *-nica* (por. N Instr., s. 143), *-iczka*, *-niczka* w strukturach wariantywnych **maślica** / **maśnica** / **maśliczka** / **masielniczka** / **maśniczka**, dla których przyjęto jedną – instrumentalną wartość kategoryjną, zgodną z zapisanymi dla nich parafrazami, bez rozstrzygania o ewentualnej deminutywnej / ekspresywnej funkcji formantu *-ka* wyodrębnianego przy podstawach: maślica, masielnica, maśnica. Pozostałe formacje derywowane są przez: *-arka* (por. N Instr., s. 169), *-arnia* (por. N Instr., s. 198), patrz **sieczkarka** / **sieczkarnia** oraz *-nik*, patrz **jagielnik**, **wątownik** (por. N Instr., s. 182).

Wykładniki derywacyjne:

-ica: **maślica** 'drewniane naczynie w kształcie konewki z tłokiem służące do wyrabiania masła': masło; mp. 600, por. maśnica, maśliczka, masielniczka, maśniczka;

-nica: **maśnica** 'drewniane naczynie w kształcie konewki z tłokiem służące do wyrabiania masła': masło; *maśńica* 41, por. maślica, maśliczka, masielniczka, maśniczka;

-iczka: **maśliczka** 'drewniane naczynie w kształcie konewki z tłokiem do wyrabiania masła': masło; *maślicka* 4, 23, por. maślica, maśnica, maśniczka, masielniczka;

-niczka: **masielniczka** 'drewniane naczynie w kształcie konewki z tłokiem do wyrabiania masła': masło; *maśelńicka* 6T, *maśelńicka*, 87S, por. maślica, maśnica, maśliczka, maśniczka;

maśniczka 'drwienie naczynie w kształcie konewki z łokiem do wyrabiania masła': masło; *maśniczka* 13Op, 20, 20J, 25, 25B, 25R, 30K, 31J, 32, 34W, 43, 43B, 50Z, 57, 58M, 63G, *maśnički* nom. pl. 26M, por. maślica, maśnica, maśliczka, masielniczka;

-arka: sieczkarka 'maszyna, w której tnie się słomę na sieczkę': sieczka; *śečkarka albo lada* 71B, *śečkorka* 93, por. sieczkarnia;

-nik: jagielnik 'stępa, w której dawniej robiło się kaszę jaglaną': jagły (pl.t.); *jağelńik* 1G, 77; **wątornik** 'narzędzie do robienia rowka w klepcie beczki': wator 'rowek w klepkach, w który wchodzi dno beczki'; *vontorńik* 30K, 72D, 93, 93C, *votorńik* 15T, 24S, *votorńik* / *vo"torńik* 1B, *vuntorńik* 12J, 19J, *vu"torńik* 13Op, *vuttorńik* 25B, *våtorńik* 34;

-arnia: sieczkarnia 'maszyna, w której tnie się słomę na sieczkę': sieczka; *śečkarńo suume źle tńe* 16S, *śečkarńo* 6T, 12J, 13Op, 15, 15L, 15T, 16S, 19, 19J, 25B, 26K, 28D, 32K, *śečkarńå* 34W, por. sieczkarka.

2.3.10. Nazwy środków czynności odobiektowe, N Instr.(Ob.)

Kategorie tworzą nazwy przedmiotów służących do wykonywania czynności na obiektach wyrażanych przez rzeczowniki podstawowe (por. Grzegorzcykova, 1998: 447). Derywaty odobiektowe wyrażają: proste narzędzia, urządzenia wykorzystywane w pracach gospodarskich, np. **kielbaśnica, rojница, rolnica, nicielnica, parzaczka, korowaczka, wodziarka, błotnik, chlebnik, gontownik, stogowisko, serzydło**, naczynia, pojemniki, meble, np. **kłębnica, maźnica, papierośnica, solnica, tabakierka, winówka, łyżnik, miśnik**, elementy budynków, np. **okiennica, zapolnica, strzechacz, wiatrówka, dymnik**, elementy garderoby, np. **śniegowce, śliniak, buciara**, a także substancje, materię, np. **gnojnice, nicielnica, ręcznik, glišnik**.

W powoływaniu derywatów biorą udział formanty: **-owiec, -ica, -lica, -nica, -enica, -elnica, -nice** (pl.t.), **-acz, -aczka, -owaczka, -anka, -arka, -erka, -ówka, -ówki** (pl.t.), **-ak, -nik, -ownik, -owisko, -ydło, -era, -arz**. Dla wielu z nich znajdujemy potwierdzenie w kształtowaniu znaczenia instrumentalnego wśród derywatów prymarnych – odczasownikowych, por. **-ica** (N Instr., s. 142), **-lica** (N Instr., s. 143), **-nica** (N Instr., s. 143), **-enica** (N Instr., s. 145), **-acz** (N Instr., s. 147), **-aczka** (N Instr., s. 161) **-anka** (N Instr., s. 168), **-arka** (N Instr., s. 169), **-ówka** (N Instr., s. 172), **-ak** (N Instr., s. 174), **-nik** (N Instr., s. 182), **-ydło** (N Instr., s. 189).

Formacje wariantywne w obrębie omawianego znaczenia kształtują sufiksy: **-ica, -anka**, por. **paśmica** / **paśmianka**, **-lica, -nica**, por. **gromlica** / **gromnica**, **-nica, -arka**, por. **maźnica** / **maziarka**, **-enica, -elnica**, por. **nicienica** / **nicielnica**, **-nica** (pl.t.), **-ówki** (pl.t.), por. **gnojnice** / **gnojówki**, **-acz, -ak**, por. **strzechacz** / **strzeszak**, **-erka, -era**, por. **tabakierka** / **tabakiera**, **-nik, -arz**, por. **łyżnik** / **łyżczarz**.

Wykładniki derywacyjne:

-owiec: śniegowiec 'rodzaj obuwia': śnieg; *śniegóvec* 15L, *obuvać f śniegofce* 104;

-ica: paśmica 'nitka do wiązania pasem w przędzienie': pasmo; *paśmica* 72D, por. paśmianka;

-lica: gromlica 'poświęcona świeca woskowa, zapalana przy umarłym i podczas burzy': grom; *groml'ica* 84, *gruml'ica* 99, por. gromnica;

-nica: gromnica 'poświęcona świeca woskowa, zapalana przy umarłym i podczas burzy': grom; *pšy^uumaruy^m zapolo še grumńice* 15T, *gròmńica* 1B, *gromńica* 1G, 24S, *grumńica* 1S, 15L, 16S, 25P, 26K, 42B, 83, 97, por. gromlica; **kielbaśnica** 'rurka do nadziewania kielbasy': kielbasa; *keu^ubaśnice* nom. pl. 11; **klębica** 'skrzynia, w której przechowywane są klębki': klębek; *kuymbńica* 93; **maźnica** 'naczynie na smar do wozu': mazia 'smar'; *tako maźnica była* 41, 46, 93C, por. maziarka; **obrocznica** 'torba na obrok do karmienia przy wozie koni': obrok; *v^uobrocničā* 66; **okiennica**: okno; *o^ukeńńica* 104, *uokońńica* 1S, 15L, 16S, 28D, *uokińica* 117, *to še okāńice robi* 23; **papierośnica**: papieros; *pa^uperośnica* 117; **rojnica** 'rodzaj przetaka do zbierania roju pszczół z drzewa': rój; *roińica* 13Op; **rolnica** 'kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu': rola; *do rolnicy* 52; **solnica** 'pojemnik na sól': sól; *solńica* 1G; **wodnica** 'rów odprowadzający': woda; *vodńica na vode, aby šlatova^uua* 5S, 91; **zapolnica** 'deska oddzielająca w stodole zapole od klepiska': zapole; *žuć tyn snopek za zapolńice* 16S, *zapałńica* 82, 90P, *zapolńica* 1S, 19, 20J, 30K, 31J, 41, 42B, 92, *zāpolńica* 20, 2S, 34W, 43B, 50Z, 57, 58, 9S, *zāp^uolńica* 24, 63G, *zāp^uolńica* / *zāp^uelńica* 43, *zopolńica* 10, 1S, 15T, 19, 19J, 20J, 23, 24S, 25B, 26M, 27, 28D, 30K, 32, 41, 58M, 63Ł, 86, 90, 91, 93, 93C, 94, *zop^uolńica* 1S, 93;

-enica: nicienica / niciennica 'nicielnica, część warsztatu tkackiego, dwie listewki drewniane powiązane grubymi nićmi tworzącymi oczka, przez które przechodzą nitki osnowy': nić; *zaš potym še nabirauo nićińice* 104, *nićińica* 15L, 71, 96, 97, *nićeńice* 7S, / *nićeńńica* 87S, *nićińńice* 114, por. nicielnica;

-elnica: nicielnica 'część warsztatu tkackiego, dwie listewki drewniane powiązane grubymi nićmi tworzącymi oczka, przez które przechodzą nitki osnowy': nić; *nićelńica* 1, 1B, 1G, 2, 3, 4, 6, 6T, 7, 8, 9, 10, 10M, 11, 12, 13, 1S, 15L, 15T, 16, 18, 19, 19J, 20, 20J, 21, 22, 24, 24S, 2S, 25B, 26, 26M, 28, 28D, 29, 30, 30K, 31, 34, 34W, 3S, 37, 38, 39, 40, 42, 42B, 43, 44, 4S, 47, 48, 56, 60, 62, 6S, 72, 72D, 73, 74, 75a, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 8S, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 93C, 94, 9S, 98, 99, 100, 117, 121, por. nicienica;

-nice (pl.t.): gnojnice 'boczne deski zakładane przy przewożeniu gnoju': gnój; *gnōjńice* 43, *gnojńice* 34W, 57, 58M, 63G, 87, 93, 97, 98, 100, por. gnojówki;

-acz: strzechacz 'snopek do poszywania dachu': strzecha; *sšexoc* 15L, por. strzeszak;

-aczka: parzaczka 'łopatka do mieszania obroku w żłobie konia': parza 'jedzenie dla bydła'; *pažocka* 1B;

-**owaczka: korowaczka** ‘narzędzie do usuwania kory’: kora; *korovocka* 25B;
 -**anka: paśmianka** ‘nitka, którą przewiązuje się pasma w przedzienie’: pasmo; *paśmionka* 15, 19, 19J, 24S, 93, 95, 96, 100, *paśmionkom zażyżgało še* [pasmo nici] 81, por. paśmica;

-**arka: maziarka** ‘naczynia na smar do wozu’: mazia ‘smar’; *s ty mażârki* gen. sg. 58, por. maźnica; **wodziarka** ‘pompa do wody’: woda; *wożorka* 15L;

-**erka: tabakierka** ‘pudełko do noszenia tabaki’: tabaka; *tabakerka* 1B, 1G, 15, 19J, 24S, 30K, 93C, por. tabakiera;

-**ówka: wiatrówka** ‘deska chroniąca słomę strzechy przy poszyciu dachu od niszczenia przez wiatr i deszcz’: wiatr; *vatruška pšykryva, žeby suoma nie zlata-ua v bok* 72D, *vatruška* 1B, 1G, 11, 12J, 15, 15T, 19J, 20J, 24S, 30K, 72D, 93, 114, *vatruški* 13Op; **winówka** ‘beczka na wino’: wino; *vinuška* 28D;

-**owisko: stogowisko** ‘drąg utrzymujący stóg siana, wstawiany w jego środek’: stóg; *stogovisko* 13Op;

-**ówki (pl .t.): gnojówki** ‘boczne deski zakładane przy przewożeniu gnoju’: gnój; *gnojufki* 12J, 93C, por. gnojnice;

-**ak: strzeszak** ‘snopek do poszywania dachu’: strzecha; *jak knu’v to stšesok* 23, 41, por. strzechacz; **śliniak**: ślina; *ślinok* 12J, 13Op;

-**nik: błotnik**: błoto; *błotnik* 15, 26K, 32K, *buotnik* 15L, 15T, 19J, 30K, 93C; **chlebnik** ‘piec do pieczenia chleba’: chleb; *chlebnik* 15L; **dymnik** 1/ ‘komin’, 2/ ‘wywietrznik, otwór w kopcu’: dym; 1/ *dymnik* 15, 2/ *dymnik* 1B, 15L, 19J; **gliśnik** ‘glistnik, roślina powodująca pozbycie się glist z przewodu; pokarmowego’: glista; *gl’išnik = centoryjo, to je na gl’isty dobre* 25B, *gl’išniku* gen. sg. 23; **kwietnik** ‘podstawka na kwiaty’: kwiat; *kš’etnik* 15L; **łyżnik** ‘półeczka wisząca na ścianie, na której zawiesza się łyżki’: łyżka; *użyńnik* 56, 121, *użyńnik* 42, 42B, 50, 51, *użyńnik* 10, 11, 12, 12J, 13, 15L, 19J, 20, 20J, 21, 26, 29, 30, 30K, 31, 33, 34, 34W, 35, 37, 38, 40, 43, 48, 49, 50, 50Z, 54, 59, 65, 74, 78, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87S, 93, 93C, 94, 95a, 98, 98S, *łyżnik* 43B, *łyżnik* 14, 15, 20, 26M, 28, 31J, 41, 44, 47, 57, 58, 63, 63G, 64, 77, 79, 81, 87, 89, 90, 96, 100, *łyśnik* 4, 14, 72, 96, *użyńnik* 1B, 55, por. łyżczarz; **miśnik** ‘szafa, w której przechowywane są misy’: misa; *miśnik* 34W; **ręcznik**: ręka; *rencnik* 10M, 30K, *rencnik* 10, 10M, *recnik* 24S, 57, *rāncnik* 23, 61, *rācnik* 14, *ryn’c’nik* 1G, *ryncnik* 12J, 19J, 20, 88, 93C, 104, *rynčnik* 72D; **ustnik** ‘usztyniona część papierosa’: usta; *ustnik* 1G, 24S, 93C, z *uusińkem* 30K;

-**ownik: gontownik** ‘narzędzie do robienia dziurek w gontach’: gont; *gontovnik* 1G;

-**ydło: serzydło** ‘forma do kształtowania sera’: ser; *sežydło* 15L;

-**ara: buciara** ‘onuca’: but; *bućora* 42B, 91;

-**era: tabakiera** ‘pudełko do noszenia tabaki’: tabaka; *tabakera* 12J, 15, 15T, por. tabakierka;

-**arz: lyszczarz** ‘półeczka wisząca na ścianie, na której zawiesza się łyżki’: łyżka; *uyscoš* 1G, por. łyżnik.

2.3.11. Nazwy środków czynności odposobowe, N Instr.(Mod.)

Derywaty: **parowiec**, **węglarka**, **trociniarz** wyrażają urządzenia ze względu na sposób ich użytkowania, por. 'poruszane parą', 'rozgrzewane węglem', 'opalany trocinami'. W derywacji biorą udział formanty: *-owiec*, *-arka* (por. N Instr., s. 169), *-arz*.

Wykładowiki derywacyjne:

-owiec: **parowiec** 'młyn poruszany parą': para; *parov'ec* 75, por. N Res.(Mod.) albo N Ob.(Mod.);

-arka: **węglarka** 'żelazko do prasowania z duszą rozgrzewaną na płonącym węglu': węgiel; *vynglorka* 19J;

-arz: **trociniarz** 'piec, w którym pali się trocinami': trociny; *ten troćinoš* – *troćiny syřom*, **ubijařom*, *z blařy ruřa řez do cugu* 104.

2.3.12. Nazwa środka czynności odtemporalna, N Instr.(Temp.)

Wykładowik derywacyjny:

-arka: **źniwiarka** / **źniwiarka** 'maszyna do koszenia zboża': żniwa 'czas koszenia i zwożenia zboża z pola'; *žniiv'orka* 15L, 15T, 93C, / *žniiv'arka* 72D, *žniiv'arka* 15, *žniiv'orka* 1B, 15T, 19J, 24S, 25B, 30K, 36, 90P, 117, por. N Sub.(Temp.). Derywat wyraża urządzenie rolnicze wykorzystywane w okresie żniw.

2.3.13. Nazwy rezultatów czynności odsubiektowe, N Res.(Sub.)

Włączone do tej kategorii derywaty odnoszą się przede wszystkim do wytworów pracy istot świata fauny, por. **krędownik**, **kredowisko** / **kretowisko** / **krędownisko** / **krętowisko**, **kretowina** / **kredowina** / **krędownina** / **krętowina**, **pajęczyna** / **pajęczyna**. Wyjątek stanowi nazwa **fuszerka** wyrażająca efekt działania osobowego sprawcy. Derywaty powoływane są przez formanty: *-ka*, *-ownik*, *-owisko*, *-yna*, *-owina*, *-owizna*, przy czym: *-ownik*, *-owisko*, *-owina*, *-owizna* wykorzystane zostały w gwarach w ustalaniu struktur wariantywnych.

Wykładowiki derywacyjne:

-ka: **fuszerka** 'źle wykonana praca': fuszer; *fušerka* 15L;

-ownik: **krętownik** 'kopczyk ziemi usypany przez kreta': kret; *kryntov'nik* 93, por. *kretowisko*, *kretowina*, *kretowizna*;

-owisko: **kredowisko** / **kretowisko** / **krędownisko** / **krętowisko** 'kopczyk ziemi, którą kret ryjąc wyrzucił na powierzchnię': kret; *kreto'v'isko* 6T, 12J, 13Op, 15, 15L, 28D, 32, 58M, / *kredo'v'isko* 10M, 17, 19, 24, 25, 25R, 31J, 43, *kredo'v'isk'o* 26M, *krydo'v'isko* 26K, 50Z, 73, 76, / *kryndo'v'isko* 20, 90, / *krynto'v'isko* 28D, 41, 86, 90P, 94, *krynt'o'v'isko* 93; por. *krętownik*, *kretowia*, *kretowizna*;

-yna: pajęcyna / pajęczyna 'sieć utkana przez pająka': pająk; *pajęcyna / pajuncyna* 1B, 20J, *pajonk usnuu pajęcynie* 72D, *pajęcyna* 7, 13, 19, 23, 25B, 27, 41, 44, 49, 50Z, 65, 78, 79, 87S, 88, 98S, 100, *pajęcyna* 15, 15L, 15T, 20J, 22, 23, 24, 24S, 29, 30K, 33, 34, 34W, 35, 38, 39, 40, 43, 43B, 45, 46, 48, 50, 53, 54, 57, 58, 58M, 59, 63, 64, *pajęćyna* 13Op, *pajęćyna* 4, 14, *pajęćyna* 23, 51, 60, 61, *pajęćyna* 26M, 31, 31J, 42, 117, 121, *pajęćyna* 26, *pajęćyna* 11, *pajęćyna* 1G, 6T, 28, 32, 36, 37, 42B, 47, 71, 72, 73, 75a, 77, 83, 83B, 83L, 85, 86, 90, 91, 92, 93C, 94, 95, 97, 98, *pajęcyna* 52, 63G, 83B, *pajęcyna* 56;

-owina: kredowina / kretowina / krędownina / krętowina 'kopczyk ziemi usypany przez kreta: kret; *kredowina* 88, *krydownina* 71, 72, 77, 79, 80, 84, 87S, 97, 98, / *kretowina* 15L, 57, 63G, 82, 100, *krydownina* 52, 74, 78, 96, / *krynd ryje i ryje, navalo take kupy, kryndowiny* 83L, 91, / *kryntowina na uonce* 42B, 92, 93C, 95, *kryntowiny / kredowiny* 87, por. krętownik, kretowisko, kretowizna;

-owizna: kredowizna / kretowizna / krętowizna 'kopczyk ziemi usypany przez kreta: kret; *kretowizna* 11, / *kredowizna* 34W, 43, 43B, / *kryntowizna* 89, por. krętownik, kretowisko, kretowina.

2.3.14. Nazwy rezultatów czynności odobiektowe, N Res.(Ob.)

Włączone do kategorii derywaty oznaczają przedmioty, substancje definiowane ze względu na materiał, z którego zostały zrobione, taki jak: płótno, guma, mak, kamień, pióro, glina, kamień, jabłko, kasza, słoma, cement, dereń, groch, drewno, lyko, skóra, smalec, wełna, ser itd. (por. Kreja, 1996(d): 58–59; Grzegorzewska, 1998: 445; Laskowski, 1971: 80, 83, 85).

W obrębie kategorii wydzielają się wyraźne klasy semantyczne, głównie nazwy produktów żywnościowych: ciast, por. **makowiec, jabłczak, sernik**, zup, por. **pietruszajka, jabłczanka, grochówka, krupnik**, potraw, por. **jajecznica, smalczak**, nalewek, por. **dereniówka**, wędlin, por. **kaszanka**, poza tym: nazwy elementów garderoby, por. **gumowiec, barchanka, płócianka, drewniak, drzewiak, łyczak, skórzak, wełniak**, nazwy sprzętów, przedmiotów wykorzystywanych w gospodarstwie domowym, por. **piórznicza, gliniocza, drzewianka, słomianka, szypulak, pierzyna**, nazwy związane z budownictwem, por. **kamienica, gliniocza, ziemianka, cementówka, dekówka, chr/ó/uściak, drewniak**.

W ustalaniu odobiektowych formacji rezultatywnych wykorzystano sufiksy: *-a* (por. N Res., s. 208), *-owiec, -nica, -ocza, -ka* (por. N Res., s. 214), *-ajka* (por. N Res., s. 218), *-anka* (por. N Res., s. 218), *-ówka, -ak* (por. N Res., s. 224), *-niak, -nik, -yna* (por. N Res., s. 236). Wskazane w derywatach: **gumowiec, makowiec, glinianka, jabłczanka, słomianka, cementówka, dekówka, grochówka, gumówka** rozbudowane sufiksy: *-owiec, -anka, -ówka* wyodrębniono ze względu na ustalone w materiale gwarowym podstawy rzeczownikowe. Nie można jednak wykluczyć interpretacji wymienionych rzeczowników jako nazw o atrybutywnej wartości kategoryjnej przyjętej w związku z motywacjami przy-

miotnikowymi: gumowy, makowy, gliniany, jabłczany, słomiany, cementowy, dekowy, grochowy, na podstawie których w derywatach wskazać należy sufiksy: *-ec*, *-ka*. Natomiast w nazwie **gliniocha** nie można wykluczyć, poza mutacyjną, także stylistycznej funkcji sufiksu *-ocha* (por. Grabias, 1981: 72; Grzegorzczkova, Puzynina, 1979: 90–91).

Formacje wariantywne w obrębie kategorii kształtują formanty: *-ec*, *-ak*, por. **gumowiec** / **gumiak**, *-ocha*, *-ak*, por. **gliniocha** / **gliniak**, *-ocha*, *-anka*, por. **gliniocha** / **glinianka**, *-ówka*, *-ak*, por. **gumówka** / **gumiak**, *-ak*, *-niak*, por. **chr/ó/uściak** / **chr/ó/uśniak**.

Wykładniki derywacyjne:

-a: płótnia ‘torba do karmienia przy wozie dwu koni’: płótno; mp. 762;

-owiec: gumowiec ‘but’: guma; *gumovec* 1G, 1S, 1SL, 1ST, 16S, 24S, 30K, *te gumofce nie su do chodu* 41, por. **gumiak**; **makowiec** ‘ciasto’: mak; *makovec* 1S, 1ST, 93C, 114, 117;

-nica: jajesznica: jajko; *jajesznica* 11, 1S, 1SL, 1ST, 43, 82a, 90P; **kamienica** 1/ ‘dom murowany z kamienia, 2/ ‘kupa kamieni zebranych na polu’: kamień; 1/ *kamienica* 1S, 1SL, 19J, 24S, 30K, 93, 93C, 2/ *kamienica* 5; **piórnica** ‘pierzyna’: pióro; *piurnica* 8S, por. N Acc.;

-ocha: gliniocha 1/ ‘garnek z gliny’, 2/ ‘podłoga ulepiona z gliny’: glina; *gliñoχα* 1SL, por. **glinianka**, **gliniak**;

-ka: barchanka ‘spódnica uszyta z barchanu’: barchan; *barχανke na sebe* 32, 59;

-ajka: pietruszajka ‘zupa z kartofli i pietruszki’: pietruszka; *petrusajka* 93C; **pietruszczaika** ‘zupa z kartofli i pietruszki’: pietruszka; *petruscaika* 19J;

-anka: drzewianka ‘faska, naczynie z drzewa’: drzewo; *dzevunka* 23; **gli-nianka** 1/ ‘dom z gliny’, 2/ ‘podłoga ulepiona z gliny’: glina; 1/ *gliunka* / *gliunka* 13Op, 2/ *gliunka* 28D, 9S, *gliunka* 1SL, por. **gliniocha**; **jabłczanka** ‘zupa z jabłek’: jabłko; *japcunka* 23B; **kaszanka** ‘kiszka, jelito zwierzęce nadziane kaszą zmieszane z krwią’: kasza; *kasanka* 13Op, *kasanka* 1S, 34W, 43B, 76, 79, 90P, *kaśanka* 1B, 20, 41, 73, *kaśanka* 1G, 1SL, 19J, 24S, 42B, 72, 77, 78, 83, 84, 86, 91, 92, 93, 93C, *kaśanka* 30K, *kaśanka* 25B, 43, 71, 74, 75, 85, 88, 90, 96, 97, 98, *kaśanka* 98S; **kluszczanka** ‘woda, w której gotowały się kluski’: kluska; *klusunka* 1ST; **plócianka** / **plótnianka** ‘płaszcz z płótna’: płótno; *pućanki* nom. pl. 51, / *pućanka* 61; **słomianka** 1/ ‘wycieraczka pleciana ze słomy’, 2/ ‘pleciony ze słomy płytki koszycek, na którym układało się bochenek chleba’, 3/ ‘pojemnik na ziarno pleciony ze słomy’, 4/ ‘ozdoba umieszczona w oknie’: słoma; 1/ *suomanka* 30K, *suomanka* 1G, 24S, 93C, *suomanka* 1ST, 2/ *suomanka* 72D, 3/ *suomanka* 121, 4/ *suomanka* 1S; **ziemianka** ‘ziemianka’: ziemia ‘ziemia’; *zimlanki* nom. pl. 58;

-ówka: cementówka ‘płytki z cementu’: cement; *cymyntufka* 87S; **dekówka** ‘dach posyty słomą’: dek ‘snopek słomy targanej do krycia dachów’; *dekufka* 84;

dereniówka ‘nalewka na dereniu’: dereni; *dyryńufka* 15L; **grochówka** ‘zupa z grochu’: groch; *grochufka* 1G, 15, 15T, 16S, 19, 19J, 24S, 25B, 93, 93C; **gumówka** ‘wóz na kołach z oponami’: guma; *tero prave fšeńže som gumufki* 80, *gumufki* 15L, 16S, por. **gumiak**; **śrutówka** ‘mąka razowa’: śruta ‘grubo pokruszone ziarno’; *śrutufka* 42B;

-ak: chr/ó/uściak ‘plot zrobiony z chrustu’: chrust; *χruśćok*, 19J, 93, por. **chr/ó/uśniak**; **drewniak** 1/ ‘but’, 2/ ‘stary dom z drewna’, 3/ ‘pług z drewna’: drewno; 1/ *drevńok* 1B, 6T, 15, 16S, 42, *drevńaki* nom. pl. 32, 34W, 43, 50Z, 57, 63G, *drevńoki* 11, 12J, 13, 19, 25B, 30K, 31J, 41, 42, 71, 89, 90P, 93C, 95, *v drevńokay źle chożyć po śniegu* 16S, 2/ *drevńok* 13, 19J, 25B, 93C, 3/ *drevńak* 86; **drzewiak** ‘but z podeszwą z drewna’: drzewo; mp. 46S; **gliniak** ‘garnek z gliny’: glina; *glińok* 13, 15, 15T, *gl’ińok* 26, 28D, 43, 76, 81, 82, 83B, 86, 90, 90P, 93, 94, *gl’ińak* 39, 46, 51, por. **gliniocha**; **gumiak** 1/ ‘but’, 2/ ‘wóz na kołach z oponami’: guma; 1/ *guńoki se vuus* 30K, *guńoki* 1G, 16S, 19J, 32K, 93, 93C, por. **gumowiec**, 2/ *guńok* 15L, *guńokem pojeχou* 30K, por., **gumówka**; **jabczak** ‘ciasto z jabłek’: jabłko; *iapcok* 15L; **łyczak** ‘but z łyka’: łyko; *uycaki* nom. pl. 50Z; **skórzak** ‘but z twardej skóry na drewnianej podeszwie, trep’: skóra; *skużoki* 72D; **smalczak** ‘skwarek’: smalec; *smalcoki* nom. pl. 14; **szmaciak** ‘derka zrobiona ze szmat’: szmata; *smaćok* 15L; **szypulak** ‘poduszka z szypulek – sztywnych części pióra ptasiego, kładziona pod poduszkę ze skubanego pierza lub mchu’: szypuła; *sypulok* 72D; **welniak** 1/ spódnica, 2/ wiejski strój kobiety: wełna; 1/ *veľńok* 43B, 72, 73, 74, 75a, 77, 79, 81, 87, 88, 89, 90, *veľńak* 25, 25R, *veuńak* 10M, 72D, 75, *veuńok* 6T, 12J, 15T, 20J, 25B, 42B, 71, 76, 78, 82, 83, 83B, 84, 86, 87S, 91, 92, 93, 93C, 94, 95, 100, 114, 121, 2/ *veuńoki do žiša mom* 104, *veuńok* 20J;

-niak: chr/ó/uśniak ‘plot zrobiony z chrustu’: chrust; *χrośńok*, 15T, por. **chruściak**;

-nik: krupnik: krupy, krup ‘kasza jęczmienna’; *krupńik* 12J, 13 Op, 24S, 9S; **sernik** ‘ciasto’: ser; *serńik* 15T, 117, *syrńik* 12J, 13Op, 50, 59, 93C;

-yna: pierzyna: pierzę; *puy na pėżyne* 15, *pėżyna* 1G, 10, 10M, 11, 12J, 13S, 15, 15T, 19, 19J, 20, 24S, 25B, 30K, 32K, 36, 43, 57, 61, 75, 87S, 90P, 93, 104, 114, 117, *p’ėżyna* 14.

2.3.15. Nazwy rezultatów czynności odsposobowe, N Res.(Mod.)

Rzeczowniki odnoszą się do desygnatów – wytworów – pozyskiwanych w określonych okolicznościach, por. **parowiec** ‘kluska na parze gotowana’, **rantówka** ‘deska odcięta z boku, rantu kłoca’, **fajerczak** ‘placek upieczony na blasze (fajerce)’, **siciak** ‘chleb z przesiewanej na sicie mąki’. Wyrażone rzeczownikami znaczenia motywujące wraz z wyrażonymi w parafrazach czynnościami precyzują okoliczności objaśniające funkcje semantyczne obecnych w gwarach derywatów. Dla jednej nazwy ustalono motywację przysłówkową, por. **darmocha**: darmo. Powoływana za pomocą formantu o czytelnej funkcji stylistycznej nie-

wątpliwie wyraża pozytywne zabarwienie emocjonalne (por. *-ocha*, Grzegorzewska, Puzynina, 1979: 90–91).

W formowaniu derywatów rezultatywnych biorą udział sufiksy: *-owiec*, *-uch*, *-ocha*, *-ówka*, *-ak*.. W strukturach wariantywnych wykorzystano formanty: *-owiec*, *-ówka*, *-uch*, por. **parowiec** / **parówka** / **paruch**.

Wykładniki derywacyjne:

-owiec: **parowiec** ‘kluska na parze gotowana’: para; *parofce* 74, 79, por. *parówka*, *paruch*;

-ocha: **darmocha** ‘rzecz otrzymana za darmo’: darmo; *darmoχα* 15L, *za darmoχε* 86;

-uch: **paruch** ‘ciasto gotowane na parze’: para; *paruch* 15L, por. *parowiec*, *parówka*;

-ówka: **rantówka** ‘deska odcięta z boku, rantu kłoca’: rant; *rantufka* 25B; **parówka** ‘kluska drożdżowa gotowana na parze’: para; *parufka* 26K, 74, 75a, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 88, 89, 93, 94, 95, 98, *parufki s ćasta* 90, por. *parowiec*, *paruch*;

-ak: **fajerczak** ‘placek upieczony na blasze’: fajerka; *fajercoki* nom. pl. 72; **si-ciak** ‘chleb z przesiewanej na sicie mąki’: sito; *ścićak* 50D.

2.3.16. Nazwa rezultatu czynności odtemporalna, N Res.(Temp.)

Derywat wyraża istotę określaną w związku z czasem, porą roku pojawienia się jej na świecie.

Wykładnik derywacyjny:

-ka: **jesionka** ‘kokosz w jesieni wylęgła’: jesień; *jęsunyki* nom. pl. 82.

2.3.17. Nazwy obiektów czynności odsubiektywne, N Ob.(Sub.)

Derywaty te wyrażają obiekty, na które skierowane są czynności podejmowane przez osoby określonych profesji, por. **stróża**: stróż, **bednarka**: bednarz, **furmanka**: furman, **kominiarskie**: kominiarz. Objęte znaczeniem kategoryalnym osubiektywnych nazw obiektów rzeczowniki należą głównie do deklinacji rzeczownikowej żeńskiej. Jedynie nazwa **kominiar-skie** włączona do klasy rzeczowników zachowuje przymiotnikowy wzorzec odmiany.

Derywaty ustalane są przez formanty: *-a* (por. N Ob., s. 240), *-ka* (por. N Ob., s. 243), *-skie*.

Wykładniki derywacyjne:

-a: **stróża** ‘opłata wnoszona na stróżowanie nocne’: stróż; *struzo* 25P, por. N Instr. (Sub.);

-ka: bebnarka ‘kleпка w becze’: bebnarz ‘bednarz’; mp. 543; **bebniarka** ‘kleпка w becze’: bebnarz ‘bednarz; *bebńorka* 24S; **bednarka** ‘kleпка w de-sce’: bednarz; mp. 543; **furmanka** ‘wóz powożony przez furmana’: furman; *furmańka to vus, kuń i χuop* 19J, *furmańka* 5, 15, 15T, 19J, 24S, 26K, 30K, 32, 41, 93, 93C;

-skie: kominiarskie ‘opłata za czyszczenie komina’: kominiarz; *komińarske* 25P.

2.3.18. Nazwy obiektów czynności odmiejscowe, N Ob.(Loc.)

Do kategorii włączono trzy derywaty wyrażające przedmiot, materię oraz osobę wyrażane w związku z czynnościami, procesem, którym są poddawane w miejscach wyrażanych przez rzeczowniki podstawowe. Nazwy ustalają formanty: *-ówka, -nik* (por. N Ob., s. 249), *-ant*. Dla formacji o sufiksie *-ówka* (**dachówka**) w opisie przyjąć można, poza wskazaną rzeczownikową, także motywację przymiotnikową, por. *dachowa*, na podstawie której ustalana jest atrybutywna wartość kategoriałna derywatu a także formant *-ka*.

Wykładniki derywacyjne:

-ówka: dachówka: dach; *dovńik posyvaŭo še daŭy siumum, a tero pokryvo še daŭufkum* 15T, *dovńi daŭufki nie byŭo* 16S, *daŭufkom będę kryŭ* 30K, *pod daŭufkom* 61, *daŭufka* 1B, 1G, 12J, 13Op, 15, 19J, 20J, 24S, 87S, 93, *z da ŭufki* 15T, 16S, 61, *daŭufke* 25;

-nik: obornik ‘naturalny nawóz usuwany z obory’: obora; *oborńik* 88, 104, *uoborńik* 15, 72D, *oborńik* 83L, 114;

-ant: aresztant / haresztant / jaresztant ‘człowiek osadzony w areszcie’: areszt; *tag go gnali, iagby beŭ okuty, iak areštanta* 15L, / *γareštant* 25P, / *iareštant* 12J.

2.3.19. Nazwy obiektów czynności odposobowe, N Ob.(Mod.)

Derywaty wyrażają przedmioty poddawane czynnościom w określonych w relacjach motywujących z podstawowymi znaczeniami okolicznościach, por. ‘układana na dnie’, ‘zakładany na górę’, ‘poruszany wiatrem’, ‘karmiony plewami’, ‘podstawiany pod spód’, ‘zbierane do czepka’. W nazwach wskazano formanty: *-nica, -ak* (por. N Ob.), *-niak, -ek* (por. N Ob.) oraz *-owe*, który właściwy jest przeniesionym do klasy rzeczowników przymiotnikom.

Wykładniki derywacyjne:

-nica: dennica, demnica ‘deska spodnia wozu’: dno; *dāńica* 23, *deńica* 78, 80, 90, *deńnica* 91, *dyńnica* 6T, 12J, 31, 87, *dyńica* 11, 20J, 75, 75a, 79, 83B, 94, *dyńica / delńica* 93, *dyńica / deska* 88, / *dymńica* 41; **górnica** ‘płaszcz z płótna’: góra; *gurnica* 37;

-ak: wiatrak, wietrak 'młyn napędzany wiatrem': wiatr; *na vatroki še voži-uo zboze* 121, *vatrak* 10M, 28D, 76, 78, *v'atrak* 86, *vatrāk* 34W, 43, 57, 63G, 89, *vatrok* 1B, 11, 15, 16S, 20, 20J, 23, 24, 24S, 26K, 28D, 31J, 41, 42B, 50Z, 58M, 71, 72, 72D, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 83B, 84, 85, 87, 87S, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 98S, 99, 100, 104, 114, 117, *vetrok* / *vatrok* 20J, 26K, / *vetrak* 8, 11, 15, 74, *vetrāk* 24, 25, *vetrok* 1G, 11, 12J, 15L, 16, 26M *vetrok* / *vatrok* 20J, *v'etrok* 6T, 9, 13Op, 13S;

-niak: plewniak 'podrosły prosiak, karmiony plewami': plewy; *plevńok, bo już byu galanty* 104, *plevńok* 13S, 15L, 22, 24S, 25B, 30K, 72D, 90P, 93, 93C, *pl'ivńok* 10M, 121, *plivńok* 12J, 13Op, *plývńok* 15;

-ek: spodek 1/ 'talerzyk pod szklanę lub filiżankę', 2/ 'deska spodnia na wozie': spód; *spodek* 15T, 19, 19J, 24S, 30K, 62, 93C, 2/ *na spotku* 57, 121;

-owe: czepkowe 'pieniądze zebrane do czepka w czasie wesela': czepek; *cepkove* 90P.

2.3.20. Nazwa obiektu czynności odtemporalna, N Ob.(Temp.)

Wykładnik derywacyjny:

-ka: jesionka 1/ 'ciepła chusta do okrycia ramion', 2/ 'płaszcz cieplejszy, noszony jesienią': jesień; 1/ *jesiŋka do oŋeńo puuŋgrube* 90P, 93, *jesiŋka* 83B, *jesunka* 14, 2/ *jesiŋka* 24S, por. N Res.(Temp.). Wyraża obiekt poddawany procesowi w czasie wyrażonym przez rzeczownik podstawowy.

2.4. Derywaty czynnościowe w interpretacji słowotwórstwa gniazdowego

Przedmiotem omówienia tej części pracy uczyniono derywaty nawiązujące formalnie a także semantycznie do znaczeń czynności, kategoryzowane jednak ze względu na obowiązujące dla nich w gwarach podstawy rzeczownikowe i ustalone z tymi podstawami relacje motywacyjne jako nazwy: feminatywne, deminutywne, ekspresywne, familiarne. Te ostatnie ze względu na wyłącznie strukturalne relacje z czasownikami omówione zostały odrębnie. Dla pozostałych powiązania ze znaczeniami czynności wykazywane są zarówno w płaszczyźnie formalnej, jak i znaczeniowej. By jednak to było możliwe niezbędne jest odwołanie się do zasad opisu derywatów uszeregowanych w obrębie właściwych dla nich gniazd słowotwórczych, dla których wyrazami centralnymi będą czasowniki, a ustalone kolejne ich ogniwa (takty) przyczynią się do ujawnienia czynnościowego charakteru derywatów wpisanych jako ogniwa II, III stopnia.

Punktem wyjścia do podjęcia zamierzonej analizy jest ustalenie rozumienia i definiowania przez językoznawców gniazda słowotwórczego, także określenie

funkcji i miejsca jego elementów oraz roli samego gniazda w postrzeganiu procesów derywacyjnych³⁷.

Jak podaje Michał Sajewicz, „gniazdo słowotwórcze stanowi zbiór wyrazów opartych na wspólnym rdzeniu uszeregowanych z uwzględnieniem relacji formalno-semantycznych między jego elementami (Sajewicz, 2002: 108)³⁸. Jest to zatem taki układ, w którym „wokół niepo pochodnego leksemu hasłowego skupiają się wszystkie derywaty powiązane z nim – bezpośrednio lub pośrednio – relacją pochodności. Nie są one przy tym zwykłym wykazem uzupełniającym wyraz hasłowy, lecz uporządkowanym układem, hierarchiczną strukturą, w której każdy element, m.in. poprzez miejsce zajmowane w grupie, jest charakteryzowany jako ogniwo sieci związków strukturalno-semantycznych z wyrazem hasłowym (niemotywowanym) oraz wszystkimi pozostałymi derywatami” (Jadacka, 1995: 22; patrz Sajewicz, 2002: 108).

Ze względu na to, jak istotny wpływ na postrzeganie systemu słowotwórczego wywarły ustalenia na temat układu gniazdowego derywatów, o czym przekonują prace poświęcone historii kształtowania się metodologii w tym zakresie (por. Olejniczak, 2003: 12–28; Skarżyński, 1999: 153–194), zasadne staje się wykorzystanie zaproponowanych sposobów, metod opisu relacji motywacyjnych wyrazów w obrębie gniazda do ujawniania, poza czysto kategorialną – wynikającą najczęściej ze struktury derywatów, opisywaną w motywacji bezpośredniej, także ich funkcji semantycznej, wskazującej na pośrednie związki motywacyjne w obrębie szeregu derywacyjnego, często ujawniane w opisach jako tzw. motywacje towarzyszące (por. Grzegorzczkowska, 1998: 400).

Ponieważ celem przeprowadzanych rozważań jest odsłanianie czynnościowego charakteru jednostek derywowanych, omówione zostaną te derywaty, dla których podstawą generowania struktur słowotwórczych – kolejnych ogniw łańcucha derywacyjnego – jest znaczenie czynności wyrażone przez czasownik, a „układ gniazdowy wynika z hierarchiczności stosunków motywacyjnych z centralnym wyrazem gniazda oraz z relacji, w jakich derywaty pozostają w stosunku do siebie” (Skarżyński, 1999: 155).

W opisie uwzględniono wszystkie te rzeczowniki pochodne, których znaczenia leksykalne tworzą przesłanki do ustalenia kolejnych stopni pochodności derywatów. Łańcuchy derywacyjne powołano w oparciu o opis funkcjonalny

³⁷ Zdaniem A. Nagórko to właśnie gniazdo słowotwórcze odzwierciedla historię derywacyjną włączonych do niego formacji (Nagórko, 1998: 218), patrz też O. Wolińska, *Możliwości zastosowania opisu gniazdowego w diachronii* (Wolińska, 1994); K. Kleszczowa, *Słowotwórstwo gniazdowe – stan i perspektywy badawcze* (Kleszczowa 2006), patrz też M. Skarżyński, *Polskie słowotwórstwo gniazdowe* (Skarżyński, 2012).

³⁸ Definicja na podstawie: Ginzburg, 1974; Tichonow, 1985; Jochym-Kuszlukowa, 1980; Jadacka, 1992; Nagórko, 1998; Skarżyński, 1999; Zych, 1999.

rzeczowników pochodnych i włączono do nich tylko te formacje, które w wyniku kategoryzowania – dotyczy to derywatów II i III stopnia – tracą relacje z czasownikiem, zaś ich funkcja semantyczna nosi znamiona czynnościowego charakteru³⁹, por. czarować: czarownik: **czarownica** ‘kobieta obdarzona przez diabła mocą rzucania uroków i czarów’; gadać: gadacz: **gadaczka**; wychować: wychowaniec: **wychowanica**; siedzieć: siodło: **siodelko**; wiązać: wiązka: **wiązeczka**; redlić: redlanka: **redlaneczka**; zagrozić: zagroda: **zagródka**; pisać: pisarz: **pisarek** peior.; pijać: pijak: **pijaczyna** peior.; bądź do czasownika jako centrum łańcucha nawiązują wyłącznie formalnie, por. kować: kowal: **kowalicha** ‘żona kowala’; kować: kowal: **kowalczyk** ‘syn kowala’; kować: kowal: **kowaleczka** ‘córka kowala’.

Poddanym analizie formacjom wytyczono miejsca w układach gniazdowych, klasyfikując je zgodnie z ustalonym dla nich w gwarach znaczeniem słowotwórczym, por. nazwy feminatywne, deminutywne, ekspresywne, stopni pokrewieństwa⁴⁰. Derywaty opisano, uwzględniając funkcje kategoriale pełnione przez wyrazy dla nich podstawowe, por. nazwy feminatywne od nazw subiektów czynności, od atrybutywnych nazw subiektów czynności, od nazw osobowych obiektów czynności, nazwy deminutywne od nazw środków czynności (por. Jaros, 2008), rezultatów, obiektów, miejsc, nazwy ekspresywne od nazw subiektów czynności, nazw atrybutywnych subiektów czynności, nazwy stopni pokrewieństwa kształtowane w związku z nazwami subiektów czynności. Wyrazami centralnymi w zaproponowanych układach są czasowniki stanowiące podstawy generowania kolejnych ogniw łańcucha słowotwórczego. Taka formuła opisu rzeczowników kategoryzowanych jako feminativa, deminutiva czy ekspressiva odślania zasady przekazywania czynnościowego odcienia znaczeniowego formacjom umiejscawianym na poziomie II i III taktów derywacyjnych.

Odrębną grupę stanowią nazwy wyrażające relacje pokrewieństwa (nomina familiaria). Nie możemy w odniesieniu do nich dopatrywać się powiązań semantycznych z wyrażającym czynność wyrazem centralnych. Jeśli jednak przedmiotem omówienia derywatów gwarowych jest ich czynnościowy charakter, to jego

³⁹ Zgodnie z przyjętą w założeniach pracy zasadą w układzie gniazdowym opisano tylko te derywaty, które już w materiale gwarowym zdefiniowano jako nazwy feminatywne, deminutywne, ekspresywne, familiarne bądź te, dla których istnieją formalne przesłanki wynikające z tej samej lokalizacji podstaw i kształtowanych w oparciu o nie derywatów zaklasyfikowanych do kategorii: N Fem.(N Sub.), N Fem.(N Sub.Attr.), N Fem.(N Ob.), N Dem.(N Instr.), N Dem.(N Res.), N Dem.(N Ob.), N Dem.(N Loc.), N Expr.(N Sub.), N Expr.(N Sub.Attr.), N Famil.(N Sub.).

⁴⁰ Derywaty zapisano wraz z kontekstami i lokalizacją, przy formacjach stanowiących podstawy wskazano strony, na których zamieszczono ich omówienie.

przejawów dopatrywać się należy także w strukturze derywatów nawet, gdy uległy one zatarciu w płaszczyźnie semantycznej, por. **kowalicha** ‘żona kowala’, **kowalczyk** ‘syn kowala’, **kowaleczka** ‘córnka kowala’ itp.

2.4.1. Nazwy żeńskie od męskich subiektów czynności, N Fem. (N Sub.)

czarować: czarownik (patrz s. 91): **czarownica** ‘kobieta obdarzona przez diabła mocą rzucania uroków i czarów’; *carovnica* 1B, 1G, 12J, 14, 15, 15L, 15T, 19J, 24, 25R, 30K, 34, 34W, 43 43B, 50Z, 57, 61, 93C;

handlować: handlarz (patrz s. 97): **handlarka**; *χandlorka* 1G, 12J, 15, 15L, 19J, 30K, 93C;

kierować: kierownik (patrz s. 91): **kierownicza**; *kerovnica* 15L;

krawać: krawiec (patrz s. 79): **krawcowa**; *krafcova* 41, 87S, 96, 100, *krafcovā* 43, 57, *krafcovo* 6T, 10M, 13Op, 15, 16S, 19, 19J, 25B, 28D, 30K, 34W, 37, 41, 43B, 50Z, 52, 63G, 71, 75a, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 92, 93C 94, *do krafcoṽy* 43;

nauczyć: nauczyciel (patrz s. 94): **nauczycielka**; *moja naucycielka / nauucielka cysto biua* 16S, *nauucielka* 13Op, *nauucielka* 12J, 15L, 20J;

odczyniać: odczyniacz (patrz s. 83): **odczyniaczka** ‘osoba znająca formuły zażegnujące choroby’; *uoccyńocka zruco do škloŋki goroce vegeŋki i septo pod nosem az uurok zeńże* 25P;

paść: pastuch (patrz s. 81): **pastucha** ‘pasterka, dziewczyna doglądająca pasącego się bydła’; *pastuxa* 11, *po tšećim maju kozdo pastuxa mo co robić* 10M, 19, 20J, 23, 25, 25P, 26M, 31J, 41, 43B, 71, 73, 78, 79, 80a, 98, 99, *pastuxa* m. i f. 19, 82, 85, 86, 88, 91, 93, 104;

pracować: pracownik (patrz s. 92): **pracownica**; *pracovnica* 15, 15L;

przekupiać: przekupek (patrz s. 89): **przekupka**; *pšekupka* 15L, 15T, 19J, 30K, 93C;

sądzić: sędzia (patrz s. 75): **sędzina** ‘kobieta sprawująca urząd sędziowski’; *sežino* 25P, *synžino* 104;

służyć: służący (patrz s. 78): **służąca** ‘kobieta usługująca we dworze’; *te suužionce* 104;

swatać: swat (patrz s. 100): **swatka**; *sfatka* 10, 10M, 43;

szwować: szwacz (patrz s. 83): **szwaczka**; *sfacka* 20J, 23, *sfacka* 24, 25 34W, 43B, 63G, *sfocka* 6T, 11, 12J, 15L, 15T, 17, 19, 20J, 24S, 26M, 32, 58M, 62, 90P, 93C;

śpiewać: śpiewak (patrz s. 88): **śpiewaczka**; *špivocka* 17;

tańczyć: tancerz (patrz s. 98): **tancerka**; *tancerka* 19J;

tańcować: tańcownik (patrz s. 92): **tańcownica** ‘kobieta dobrze i chętnie tańcząca’; *tañcovnica* 17;

tkać: tkacz (patrz s. 83): **tkaczka**; *tkacka* 1G, 15, 19, 117, *tkacka* 25R, 44, *tkocka* 12J, 13Op, 15, 15T, 17, 20J, 24S, 32, 41, 93, 93C;

uczyć (się): uczeń (patrz s. 95): **uczennica**; *uucynica* 15L, *ucñnica* 17;

uczyć: uczytel (patrz s. 94); **uczycielka** – *uucyćelka* 25P;
 wróżyć: wróż (patrz s. 101): **wróżka**; *posua ftedy do vruski* 30K, *vruska* 1G, 12J, 15, 15L, 19J, 24S, 25P, 93C;
 wychowywać: wychowawca (patrz s. 78): **wychowawczyni**; *vyxovafcyńi* 32K;
 zebrać: ziebrak (patrz s. 88): **ziebraczka**; *żebracka* 17, *żebrocka* 25P.

2.4.2. Nazwy żeńskie od atrybutywnych nazw subiektów czynności, N Fem.(N Sub. Attr.)

gadać: gadacz (patrz s. 113): **gadaczka**; *godocka* 15L;
 grzeszyć: grzesznik (patrz s. 123): **grzesznica**; *gżeśńica* 15, 15L, 43;
 hulać: hulacz (patrz s. 113): **hulaczka**; *χulocka* – *tańcovńica* 17;
 kłamać: kłamciuch (patrz s. 111): **kłamciucha**; *κyamćuχα* 25R;
 lamentować: lamentnik (patrz s. 123): **lamentnica**; *lamyntńica* 1B;
 latować (się): latownik (patrz s. 123): **latownica** ‘dziewczyna poszukująca przygód miłosnych’; *latovńica* 25P;
 pierdzieć: pierdziuch (patrz s. 109): **pierdziucha**; *perźoχα* 15L;
 pijać: pijak (patrz s. 119): **pijaczka**; *pijocka* 11, 15L, 104;
 plotkować: plotkarz (patrz s. 130): **plotkara**; *plotkara* 1B, *plotkora* 93: **plotkarka**; *plotkarka* 17;
 pyskować: pyskal (patrz s. 124): **pyskalicha**; *pyskoliχα* 15L;
 szeptać: szeptuch (patrz s. 111): **szeptucha**; *septuχα* 15L;
 szkodzić: szkodnik (patrz s. 132): **szkódnica**; *skudńica* 15L;
 spać: śpioch (patrz s. 109): **śpiocha**; *śpoχα* 15L.

2.4.3. Nazwy żeńskie od nazw osobowych obiektów czynności, N Fem.(N Ob.)

pieścić: pieszczoch (patrz s. 242): **pieszczocha**; *pieścić*; *pescoχα* 15L;
 wychować: wychowanec (patrz s. 241): **wychowanica**; *vyxovañica* 13Op, 15L, 42B, 83B.

2.4.4. Nazwy deminutywne od nazw środków czynności, N Dem.(N Instr.)

dzwonić: dzwon (patrz s. 204): **dzwonek**; *poćungnuu za žvunek pšy zakrystji* 16S, *žvunek* 1B, 5, 6T, 10M, 11, 12J, 19, 20, 20J, 23, 25, 25B, 31J, 32, 42B, 43, 71, 72, 75a, 76, 77, 79, 82, 83, 84, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 98, *žvonki* nom. pl. 19, 34W, 57, 89, 95, 97, 100, *žvònki* 1B, 83B, *žvonki* 28D, 50Z, 58M, 87S: **dzwoneczek**; *žvonecek* 43, *kšunc iexou do xorego z mauym žvuneckim* 16S, 86;

redlić: redło (patrz s. 192): **redelko**; *redelko* 4, 24, *redeuko* 12J, 13Op, 25B, 72D, 80, 83, 91, 94, 95, *pšyredlo še redeukim* 72D;
 schodzić: schody⁴¹ (patrz s. 203): **schodki**; *ńe spodńii ze sħotkuf* 16S;
 siedzieć: siodło (patrz s. 189): **siodelko**; *śodeuko* 15L;
 szyć: szydło (patrz s. 192): **szydelko**⁴²; *šydeuko* 30K, 72D, 117, *sydeuko* 1B, 1G, 15L, 15T, 19, 20J, 24S, 26K, 72D, 93;
 śpiewać: śpiewnik (patrz s. 183): **śpiewniczek**; *špěvníček* 25P;
 ubrać (się): ubranie (patrz s. 200): **ubranko**; *uubranġko* 15, 15L, 28D;
 wozić: wóz (patrz s. 205): **wózek** ‘mały wóz’; *vuzek* 16S, 17, 19, 26K, 52, 104;
 zasuwąć: zasuwą (patrz s. 139): **zasuwka** ‘mała zasuwą’; *zasufka* 1G, 24S, 25B, 84, 90P, 93, 114, 117, *zāsufka* 104, *zosufka* 1G, 11, 15T.

2.4.5. Nazwy deminutywne od nazw rezultatów czynności, N Dem.(N Res.)

kroić: kroja (patrz s. 209): **krojka** ‘mała kromka chleba’; *krojka ħleba* 23;
 składać: skład (patrz s. 238): **składzik** ‘mały skład, część pola wyodrębniona bruzdami’; *skuażik* 25R;
 toczyć: tok (patrz s. 238): **toczek**; *ćelińcu zrobi še tocek*, 10M, 16S, 81, 82, 86;
 wiązać: wiązka (patrz s. 217): **wiązeczka** ‘mała wiązka lnu’; *vūzecka lnu to beže ĵeśińć – ośim snopki* 19J, 20, 32, 41, *vozecke noskuba* 15, 44, 45, 48, *vūzecka* 81;
 zagonić: zagon (patrz s. 239): **zagonek** ‘grządka w ogrodzie’: *zagonić*; *zagunek* 6T, 15L, 19, 72D, 73, 76, *zāgunek* 43, *zogunek to żaba pšeskocy* 25P, 90P.

2.4.6. Nazwa deminutywna od nazwy obiektu czynności, N Dem.(N Ob.)

redlić: redlanka (patrz s. 246): **redlaneczka** ‘mała redlanka’; *redlunecka* 20.

2.4.7. Nazwa deminutywna od nazwy miejsca, N Dem.(N Loc.)

zagrozić: zagroda (patrz s. 255): **zagródka** ‘przedział w spichrzu na ziarno’ mp. 706.

⁴¹ Ze względu na temat pracy, mimo leksykalizacji znaczenia (rozluźnienia relacji ze znaczeniem motywującym), formację tę potraktowano jako ogniwo gniazda słowotwórczego i ustalono jej miejsce w bezpośredniej relacji z czasownikiem – schodzić.

⁴² Ta sama uwaga dotyczy formacji **szydelko** – wykazująca formalne powiązania z rzeczownikiem szydło i w tych relacjach definiowana pierwotnie jako deminutivum, obecnie zatraciła przejrzystość strukturalną.

2.4.8. Nazwa ekspresywna od nazwy subiekta czynności, N Expr.(N Sub.)

pisać: pisarz (patrz s. 98): **pisarek** (peior.) ‘pisarz gminny’; *pisarek* 12J.

2.4.9. Nazwy ekspresywne od nazw atrybutywnych subiektów czynności, N Expr.(N Sub.Attr.)

pijać: pijak (patrz s. 119): **pijaczysko** (peior.); *pijaczysko* 10, 10M;
pijać: pijak (patrz s. 119): **pijaczyna** (peior.); *pijaczyna* 1B, 15L;
uganiać (się): uganiacz (patrz s. 114): **uganiaczek** ‘o dziecku ruchliwym, bawiaszkującym obok matki’; uganiać (się) ‘biegać’; *uganiacyz decto mi po petax* 25P.

2.4.10. Nazwy stopni pokrewieństwa od nazw subiektów czynności, N Famil.(N Sub.)

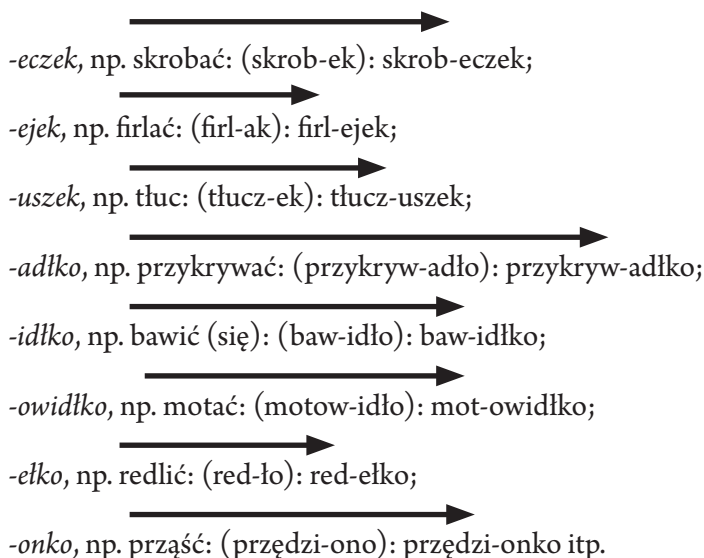
kować: kowal (patrz s. 93): **kowalicha** ‘żona kowala’; *kowal’ixa* 15L, 25R, 93C;
kować: kowal (patrz s. 93): **kowalka** ‘żona kowala’; *kowalka* 1B, 1G, 12J, 13Op, 15, 15L, 15T, 16S, 17, 19J, 20J, 24S, 25P, 26K, 32K, 42B, 93C;
kować: kowal (patrz s. 93): **kowalowa** ‘żona kowala’; *kovolovo* 13S, 15L, 25P, 30K, *kovalova Staška* 26K, *k^uovalovå* 25R;
kować: kowal (patrz s. 93): **kowalczyk** ‘syn kowala’; *kovolcyk* 17;
kować: kowal (patrz s. 93): **kowaleczka** ‘córka kowala’; *kovolecka* 25P;
krawać: krawiec (patrz s. 79): **krawcowa** ‘żona krawca’; *krafcovo* 1G, 12J, 19J, 20J, 24S, 30K, 93C;
swatać: swat (patrz s. 100): **swatowa** ‘żona swata’; *sfatovå* 43.

Metody opisu gniazdowego, szczególnie w odniesieniu do derywatów gwarowych, stają się niezbędne przy wyjaśnianiu procesów kształtowania się sufiksów złożonych. Te wskazywane są najczęściej w rzeczownikach bezpośrednio wywodzonych od podstaw czasownikowych, a relacje formacji derywowanych względem znaczeń podstawowych określane są mianem przeskoku derywacyjnego (por. Kleszczowa, 1998: 23–24) czy motywacji pośredniej (Skarżyński, 1999: 160). Umieszczenie poddawanych interpretacji słowotwórczej derywatów w obrębie hipotetycznie skonstruowanych dla nich, opartych wyłącznie na przesłankach formalnych łańcuchów derywacyjnych, posłuży ujawnieniu procesów formowania się rozbudowanych wykładników formalnych nazw o charakterze czynnościowym, por.

→
-nica, np. orędownać: (orędown-**nik**): orędown-**nica**;

→
-aczka, np. słuchać: (słuch-**acz**): słuch-**aczka**;

→
-eczka, np. przykrywać: (przykryw-**ka**): przykryw-**eczka**;

Według Hanny Jadackiej: „Dysponowanie opisem gniazdowym otwiera przed słowotwórcami zupełnie nowe możliwości. Pogrupowanie wyrazów motywowanych w gniazda słowotwórcze wokół wyrazów centralnych (podstawowych) pozwala widzieć wszystkie wyrazy hasłowe jako rezultaty kilku kolejnych operacji słowotwórczych, w których zastosowano różne techniki derywacyjne. Każdy łańcuch słowotwórczy ukazuje nie tylko wyrazy powstałe na różnych taktach, lecz także – kolejno – środki słowotwórcze wyzyskane przy ich tworzeniu. Na każdym poziomie (takcie) derywacyjnym tworzą one mniej czy bardziej rozbudowany układ. Zbiór takich układów może stanowić dobrą podstawę materiałową do badania łączliwości formantów” (Jadacka, 2003: 56–57).

Zaproponowane w omówieniu modele dają możliwość wyraźnego nakreślenia sieci relacji motywacyjnych generowanych derywatów w obrębie gniazda i ustalenia ich bezpośrednich czy pośrednich powiązań ze znaczeniami czynności, nie zawsze (jak twierdzi Mirosław Skarżyński) dostrzeganych w izolowanych, binarnych układach motywacyjnych (por. Skarżyński, 1999: 154).

3. CHARAKTERYSTYKA RZECZOWNIKOWYCH DERYWATÓW GWAROWYCH O CHARAKTERZE CZYNNOŚCIOWYM

3.1. Opis relacji motywacyjnych

Ustalenie czynnościowego charakteru derywatów wiązało się z wyselekcjonowaniem korpusu leksykalnego – formacji wykazujących powiązania ze znaczeniami czynności, a rodzaj tych relacji przyjęto jako nadrzędne kryterium słowotwórczego opisu rzeczowników pochodnych. Odzwierciedla to układ pracy, w której jako pierwsze poddano interpretacji derywaty czynnościowo prymarne (patrz 2.1.), tzn. takie, które bezpośrednio powiązane z motywującymi je czasownikami swoistość tych zależności odzwierciedlają zarówno w płaszczyźnie formalnej, jak i semantycznej. Rzeczowniki te zaklasyfikowano do ośmiu kategorii słowotwórczosemantycznych: nazw czynności, procesów, stanów – N Acc. (2.1.1.), nazw osobowych subiektów czynności, procesów, stanów – N Sub. (2.1.2.), nazw atrybutywnych subiektów czynności, procesów, stanów – N Sub. Attr. (2.1.3.), nazw środków czynności – N Instr. (2.1.4.), nazw rezultatów czynności, procesów – N Res. (2.1.5.), nazw obiektów czynności, procesów, stanów – N Ob. (2.1.6.), nazw miejsc – N Loc. (2.1.7.), nazw tempornych – N. Temp (2.1.8.). Włączone do wymienionych kategorii rzeczowniki pochodne należą do najbardziej przejrzystych, rzecz można oczywistych, pod względem relacji z podstawowymi dla nich znaczeniami czynności. Dla większości bowiem włączanych do nich derywatów czasowniki stanowią podstawy wyłączne. Jedynie w kategorii nazw miejsc możliwe są także podstawy inne niż czasownikowe.

Poddane analizie, jako kolejne, compisita potraktować można jako struktury o charakterze pośrednim pomiędzy deverbativami prymarnymi a sekundarnymi. Ustalane w oparciu o dwie podstawy, z których jedną jest verbum, opisywane są w obszarach wartości kategorialnych wytyczanych przez deverbativa właściwe: N Acc. (2.2.1.), N Sub. (2.2.2.), N Sub. Attr. (2.2.3.), N Instr. (2.2.4.), N Res. (2.2.5.), N Loc. (2.2.6.), N Temp. (2.2.7.). I tak samo jak one, powiązania z czynnością ujawniają w dwu płaszczyznach – formalnej i semantycznej.

O czynnościowym charakterze deverbativów sekundarnych decydują ich powiązania ze znaczeniami czynności wyrażane poza warstwą morfologiczną, a objaśniane w płaszczyźnie semantycznej. Definiowane w oparciu o zmodyfikowane parafrazy wyjściowe, wytyczone przez paradygmat słowotwórczy obo-

wiązujący dla deverbatiwów prymarnych, deverbativa sekundarne wyrażają: nazwy czynności, subiektów, środków, rezultatów i obiektów czynności ustalone na podstawie relacji z motywującymi je rzeczownikami, którym w konkretnych przypadkach przypisana jest rola, np. subiekta, narzędzia, obiektu czy rezultatu działania. Opis semantycznych zależności formacji derywowanych i rzeczowników dla nich podstawowych pozwolił na usystematyzowanie ich w obrębie: nazw czynności odinstrumentalnych – N Acc.(Instr.), (2.3.1.), nazw czynności odobiektowych – N Acc.(Ob.), (2.3.2.), odinstrumentalnych nazw subiektów czynności – N Sub.(Instr.), (2.3.3.), odrezultatywnych nazw subiektów czynności – N Sub.(Res.), (2.3.4.), odobiektowych nazw subiektów czynności – N Sub.(Ob.), (2.3.5.), odmiejscowych nazw subiektów czynności – N Sub.(Loc.), (2.3.6.), odtemporalnych nazw subiektów czynności – N Sub.(Temp.), (2.3.7.), odsubiektowych nazw środków czynności – N Instr.(Sub.), (2.3.8.), odrezultatywnych nazw środków czynności – N Instr.(Res.), (2.3.9.), odobiektowych nazw środków czynności – N Instr.(Ob.), (2.3.10.), odspособowych nazw środków czynności – N Instr.(Mod.), (2.3.11.), odtemporalnych nazw środków czynności – N Instr.(Temp.), (2.3.12.), odsubiektowych nazw rezultatywnych – N Res.(Sub.), (2.3.13.), odobiektowych nazw rezultatywnych – N Res.(Ob.), (2.3.14.), odspособowych nazw rezultatywnych – N Res.(Mod.), (2.3.15.), odtemporalnych nazw rezultatywnych – N Res.(Temp.), (2.3.16.), odsubiektowych nazw obiektów czynności – N Ob.(Sub.), (2.3.17.), odmiejscowych nazw obiektów czynności – N Ob.(Loc.), (2.3.18.), odspособowych nazw obiektów czynności – N Ob.(Mod.), (2.3.19.), odtemporalnych nazw obiektów czynności – N Ob.(Temp.), (2.3.20.).

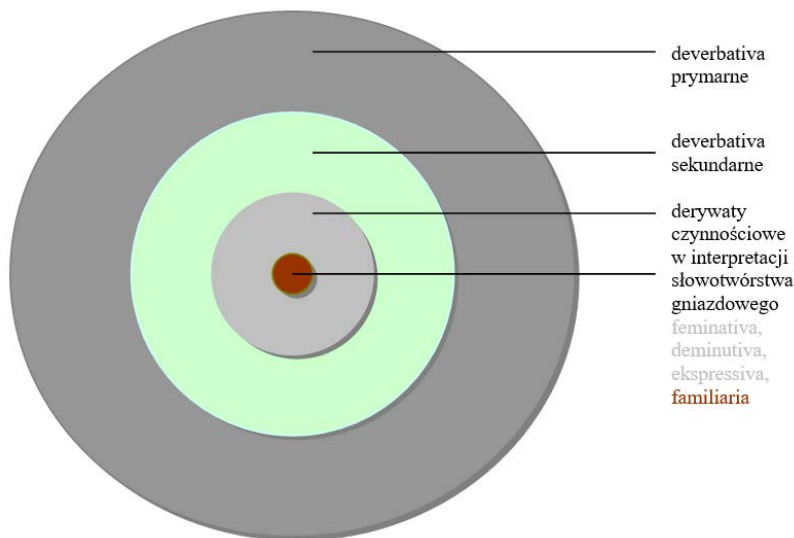
Przywołanie w pracy zasad opisu gniazdowego miało na celu odsłonięcie mechanizmów przekazywania znamion czynnościowego charakteru derywatom kategoryzowanym jako deminutywa, feminatywa, ekspressiva czy familiaria. Umiejscowione w gniazdach słowotwórczych na II i III taktach, zyskują wartości kategoriałne wynikające z bezpośrednich relacji motywacyjnych z rzeczownikami w tych układach bezpośrednio je poprzedzającymi. Powiązania z czasownikami wytyczonymi jako centra dla każdego gniazda wykazują zatem jedynie w płaszczyźnie formalnej. Z założenia w konstrukcjach gniazdowych umieszczono tylko te derywaty, dla których w materiale leksykalnym odnotowano bądź wspólną lokalizację, bądź zapisano je z wyraźnie określoną funkcją kategoriałną – deminutivum, feminativum, nazwa wyrażająca stopień pokrewieństwa (patrz przypis 39, s. 303). Nie oznacza to, że interpretację omawianych formacji z perspektywy opisu gniazdowego przyjąć należy jako jedyną i wyłączną. Daje ona jednak możliwość wykazania formalnych powiązań ze znaczeniami czynności derywatów opisywanych słowotwórczo w oparciu o parafrazy nienawiązujące do znaczeń czynności. Funkcje: deminutywna, feminatywna czy ekspresywna derywatów, wskazane w zaproponowanym opisie, nie wykluczają funkcjonowania derywatów w obrębie wartości kategoriał-

nych wytyczanych przez *deverbativa* prymarne, por. *wózek* ulokowany w układzie gniazdowym stanowi *deminutivum* ustalone od *wóz*, ze względu jednak na funkcjonowanie tej nazwy na innym obszarze w funkcji instrumentalnej, bezpośrednio wywodzonej od czasownika – *wozić*, zaklasyfikowano ją także do kategorii nazw środków czynności. Nie można bowiem z góry założyć, że wynikające ze struktury gniazd motywacje dla nazw *deminutivnych*, *feminatywnych*, *ekspresywnych* są jedyne i wyłączne, a relacje z wyrazami centralnymi czytelne są jedynie w płaszczyźnie morfologicznej. Derywaty włączane do tych kategorii słowotwórczosemantycznych, choć parafrazowane jako ‘nazwy żeńskie ustalone od odpowiednich męskich’, czy ‘to, co jest mniejsze od znaczenia wyrażonego podstawą’ funkcjonują jako określenia desygnatów o realnych związkach z czynnościami, które wykonują, do których są przeznaczone, np. *czarownica* to nie tylko ‘żeński odpowiednik męskiej nazwy – *czarownik*’, ale i kobieta, która potrafi *czarować*, a *pokryweczka* ‘mała pokrywa’, mimo swoich rozmiarów, w dalszym ciągu służy do pokrywania. Oznacza to, że znamiona czynnościowego charakteru w tego typu derywatach odczytywać możemy także w płaszczyźnie znaczeń leksykalnych. Potwierdzeniem są rzeczowniki odczasownikowe opisywane jako nazwy żeńskich subiektów czynności, por. *orędownica*, *przodownica*, *odbieraczka*, *wiązaczka*, *zbieraczka* oraz niektóre nazwy środków czynności, np. *ploteczka*, *rozporeczek*, *skrobeczek*.

Formalne włączenie omawianych formacji w zhierarchizowane układy stosunków motywacyjnych z czasownikami jako wyrazami bazowymi służy także wytyczeniu kolejnych operacji derywacyjnych, a co za tym idzie środków słowotwórczych wykorzystywanych w powoływaniu formacji umiejscowionych na kolejnych poziomach derywacyjnych. Tym samym zyskujemy podstawy do wyjaśniania zasad łączliwości formantów oraz uzasadnienie dla formantów rozbudowanych typu: *-aczka*, *-nica*, *-eczka*, *-eczek*, (patrz Jadacka 2003: 56–57) wskazywanych w pracy w *deverbativach* prymarnych. W tych układach relacje ze znaczeniami czynności rzeczowników umiejscowionych na II poziomie derywacyjnym objaśniane są zjawiskiem przeskoku derywacyjnego bądź motywacji pośredniej (patrz Skarżyński, 1999: 160; Kleszczowa 1998: 23–24).

Specyficzną grupę stanowią *nomina familiaria*, których relacje z czasownikami bazowymi przejawiają się wyłącznie na gruncie morfologicznym.

Przyjąć zatem należy, że czynnościowy charakter jawi się w trzech obszarach interpretacji słowotwórczej derywatów: formalno-semantycznym w *deverbativach* prymarnych, semantycznym w *deverbativach* sekundarnych, formalnym w nazwach kategoryzowanych jako *feminatywa*, *deminutywa*, *ekspresywa* czy *familiaria*, w których, z wyjątkiem tych ostatnich, znaczenie czynności często także czytelne jest w płaszczyźnie leksykalnej. Proporcje występowania derywatów o wskazanych relacjach ze znaczeniami czynności obrazuje schemat 1.

Schemat 1. Układ proporcji występowania derywatów w różnych relacjach motywacyjnych ze znaczeniami czynności.

Źródło: opracowanie własne.

3.2. Mechanizmy derywacyjne

Poddane interpretacji słowotwórczej formacje w zdecydowanej większości należą do klasy derywatów mutacyjnych / mutacyjno-modyfikacyjnych – 62%, tzn. takich, które nazywają przedmioty, zjawiska ze względu na ich relacje do predykatu wyrażonego czasownikiem bądź też ze względu na stosunek do innego przedmiotu, zjawiska przy niewyraźnym predykanie. Wpisują się one zatem w obszary wartości kategorialnych: nazw subiektów czynności, nazw subiektów atrybutywnych czynności, nazw środków czynności, nazw rezultatywnych, nazw obiektów, nazw lokatywnych, temporalnych, nazw czynności odinstrumentalnych, odobiektowych, nazw subiektów czynności odinstrumentalnych, odrezultatywnych, odobiektowych, odmiejscowych, odtemporalnych, nazw środków czynności odsubiektowych, odrezultatywnych, odobiektowych, odspособowych, odtemporalnych, nazw rezultatywnych odsubiektowych, odobiektowych, odspособowych, odtemporalnych, nazw obiektów czynności odsubiektowych, odmiejscowych, odspособowych, odtemporalnych. Istotną grupę stanowią formacje transpozycyjne tożsame znaczeniowo z motywującymi je czasownikami oraz transpozycyjno-modyfikacyjne – 36%, o wartości kategorialnej nazw czynności. Interpretowane w obrębie gniazd słowotwórczych struktury należą do klasy derywatów modyfikacyjnych i wyrażają wartości nazw żeńskich, deminu-

tywnych, ekspresywnych, stopni pokrewieństwa, stanowią 2% wszystkich analizowanych rzeczowników pochodnych.

Gwarowe derywaty o charakterze czynnościowym zostały ustalone przede wszystkim w wyniku derywacji sufiksальной – 81,2%, paradygmatycznej – 17,5%, nieliczną grupę stanowią composita – 1,2%.

3.3. Udział podstaw słowotwórczych i wykładników formalnych

Interpretowane w związku z miejscem i rolą znaczenia czynności w kreowaniu funkcji kategoryjnej nominalne derywaty gwarowe w zdecydowanej większości oparte są na podstawach werbalnych – stanowią 87,9% wszystkich poddanych opisowi rzeczowników pochodnych; dla porównania derywaty o podstawach rzeczownikowych to 11%, a łączonych odnotowano zaledwie 1,1%. Ustanowione dla nich czasowniki podstawowe należą do różnych paradygmatów koniugacyjnych, o sufiksach tematycznych: *-owa-*, por. *machlować*: *machloja*, *wędrować*: *wędrowiec*, *obsługować*: *obsługowacz*; *-ówa-*, por. *podorować*: *podorówka*; *-ywa-/iwa-*, por. *wyzyskiwać*: *wyzyskiwacz*, *szywać*: *szwacz*; *-ewa-*, por. *siewać*: *siewca*, *-wa-*, por. *podawać*: *podatek*; *-eja-*, por. *wiejać*: *wiejaczka*; *-ota-*, por. *chrapotać*: *chrapota*, *brzękotać*: *brzekota*; *-ną-*, por. *ciągnąć*: *ciągnięcie*, *wylęgnać*: *wylęgnięcie*, *pragnąć*: *pragnączka*, *okiełznać*: *okiełznienie*; *-a-*, por. *pogrzebać*: *pogrzeba*, *chrypać*: *chrypka*, *orać*: *orka*, *odprawiać*: *odprawa*, *kochać*: *kochanek*; *-e-*, por. *boleć*: *bolenie*, *drzeć*: *drżączka*, *beczeć*: *beczoch*, *leżeć*: *leżanka*; *-i-/y-*, por. *obmówić*: *obmowa*, *ganić*: *gańba*, *mżyć*: *mżączka*, *tworzyć*: *twórca*, *kosić*: *kosiec*, *misić*: *misiak*, oraz atematyczne, por. *kuć*: *kucie*, *bić*: *bicie*, *myć*: *mydło*, *wyć*: *wyjec*, *drzeć*: *darcie*, *zawrzeć*: *zawarcie*, *trzeć*: *traczka*, *trząść*: *trząska*, *przysiec*: *przysieczka*, *piec*: *pieczenie*, *tluć*: *tluczek*, *mleć*: *melaczka*. Wyraźny w gwarach jest udział podstaw o strukturze czasowników wielokrotnych, wyrażających czynności czy stany powtarzające się, por. m.in. *siejać*, *siewać*, *szywać*, *wiejać*, *zawiejać*, *miśkać*, *piekać*, *siekać*. Ich aktywność zanotowano w kreowaniu: nazw czynności, procesów, stanów, por. *siejać*: *siejba* ‘siew’, *siejać*: *siejawka* ‘drobny deszcz’, *siewać*: *siewka* ‘deszcz, sianie zboża’, *obsiewać*: *obsiew*, *posiewać*: *posiew*, *zasiewać*: *zasiew*, *wiejać*: *wiejba* ‘wianie zboża’, *zawiejać*: *zawijucha* ‘zamięć śnieżna’; nazw subiektów czynności, por. *szywać*: *szwacz*, *siekać*: *siekarz* ‘kosiarz’, *piekać*: *piekarz*; nazw środków czynności, por. *siekać*: *siekanica* ‘prymitywna sieczkarnia z kosy’, *siekać*: *siekacz* ‘miecz międlicy, nóż do siekania kapusty’, *piekać*: *piekarnik*; nazw rezultatywnych, por. *siekać*: *sieczka* ‘pocięta słoma’, *siekać*: *siekacza* ‘pocięty koralik’, *zawiejać*: *zawieja* ‘zaspa śnieżna’; nazw obiektów, por. *siekać*: *siekanina* ‘to, co jest siekane’; nazw miejsc, por. *piekać*: *piekarnik* ‘budynek, w którym stoi piec chlebowy’; nazw temporalnych, por. *siewać*: *siewy* ‘okres siania zbóż’, częsty jest także ich udział w powoływaniu struktur wariantywnych głównie o znaczeniach nazw narzędzi, por. *siejać*: *siejocha* / *siejka* ‘siewnik’, *siewać*: *siewak* / *siewka* ‘kawałek płótna, naczynie do

siania zboża', *siewać*: *siewnik* / *siewka* 'maszyna do siania', *wiejać*: *wiejka* / *wiejarka* / *wielnia* / *wiejarnia* / *samowiejka* 'maszyna do młócenia zboża', *wiejać*: *wiejaczka* / *wiejatka* / *wiejak* 'szufla do ręcznego wiania zboża', a także nazw czynności, por. *siewać*: *siewka* / *siew* 'sianie zboża', nazw wykonawców czynności, por. *siewać*: *siewca* / *siewacz* / *siewak*.

Udział odpowiednich form aspektowych czasowników podstawowych w procesach derywacyjnych wykazuje prawidłowości znane także polszczyźnie ogólnej. I tak, formy niedokonane wytyczają struktury i funkcje semantyczne, zgodne z aspektem podstaw, derywatów nazywających: czynności, procesy, stany, wykonawców czynności, procesów, stanów, atrybutywnych wykonawców czynności, procesów, stanów, środki czynności, obiekty i czas, okres trwania czynności, por. N Acc.: *wieja*: *wiejać*, *dychawica*: *dychać*, *gańba*: *gonić*, *kurzyca*: *kurzyć*, *mżocha*: *mżyć*, *gadka*: *gadać*, *dłubanka*: *dłubać*, *paplanina*: *paplać*, *ogłędziny*: *ogłądać*, *ślizganie*: *ślizgać* (się), *głędzenie*: *głędzić*, *sapota*: *sapać*, *kosy*: *kosić*; N Sub.: *rzędca*: *rzędzić*, *woźnica*: *wozić*, *łowiec*: *łowić*, *oracz*: *orać*, *śpiewak*: *śpiewać*, *polownik*: *polować*, *żywiciel*: *żywić*, *pisarz*: *pisać*, *swat*: *swatać*; N Sub.Attr.: *klamca*: *klamać*, *szyderca*: *szydzić*, *wyjec*: *wyć*, *latawiec*: *latać*, *ciadrach*: *ciadrać* (się), *gonicha*: *gonić*, *gadocha*: *gadać*, *beczoch*: *beczeć*, *uganiacz*: *uganiać* (się), *chichotka*: *chichotać*, *babrak*: *babrać* (się), *dulczek*: *dulczyć*, *szkodnik*: *szkodzić*, *świdral*: *świdrować*, *rykała*: *ryczeć*; N Instr.: *haka*: *hakać*, *grzejsza*: *grzać*, *gaśnica*: *gasić*, *dziabacz*: *dziabać*, *bujka*: *bujać*, *motaczka*: *motać*, *gwizdałka*: *gwizdać*, *opalanka*: *opalać*, *kosiarka*: *kosić*, *bełtak*: *bełtać*, *tluczek*: *tluc*, *ciągnik*: *ciągnąć*, *bidło*: *bić*, *pomywadło*: *pomywać*, *ciągar*: *ciągać*; N Ob.: *wszczepa*: *wszczepiać*, *dusicha*: *dusić*, *posyłka*: *posyłać*, *śpiewka*: *śpiewać*, *wywieszka*: *wywieszać*, *zalewajka*: *zalewać*, *święconka*: *święcić*, *bolenie*: *boleć*; N Temp.: *wróżby*: *wróżyć*, *orki*: *orać*, *tarło*: *trzeć*, *zmierzchun*: *zmierzchać*, *świtanie*: *świtać*, *sadzenia*: *sadzić*, *żniwa*: *żąć*, *siewy*: *siewać*, *wschód*: *wschodzić*. Podstawy o aspekcie dokonanym właściwe są parafrazowaniu nazw rezultatywnych, por. *przeora*: *przeorać*, *zagata*: *zagacić*, *wysiedlenie*: *wysiedlić*, *okucie*: *okuć*, *wykrocie*: *wykręcić*, *wytłoki*: *wytłoczyć*, *okrojka*: *okroić*, *poczeski*: *poczesać*, *przychówek*: *przechować*, *zawalisko*: *zawalić*, *przerębel*: *przerębać*, *oskrobina*: *oskrobać*, *zgrabys*: *zgrabić*. Podstawy dokonane i niedokonane w tym samym stopniu biorą udział w tworzeniu derywatów lokatywnych. Ich funkcja semantyczna kształtowana jest zgodnie z aspektem czasownika motywującego, por. *naciecza*: *naciekać*, *bielnik*: *bielić*, *gonisko*: *gonić*, *rąbalnia*: *rąbać*, *warzyelnia*: *warzyć*, *poręba*: *porąbać*, *obsiedle*: *obsiedlić*, *posieczysko*: *posiec*, *odłóg*: *odłożyć*, *zawalisko*: *zawalić*, *wychód*: *wychodzić*.

Od powyższej zasady zaobserwowano pewne odstępstwa. I tak wśród nazw czynności, procesów i stanów, nazw subiektów czynności, procesów, stanów, nazw środków czynności, nazw obiektów i nazw temporalnych wskazano i takie, które powołane od dokonanych form czasownikowych nie zachowują względem nich zgodności aspektowej w warstwie semantycznej, jaki również

takie, w których zgodności tej możemy się dopatrywać. Do zakłócenia w przejmowaniu aspektu motywującego czasownika dochodzi m.in. w formacjach: *nagonka* 'naganianie zwierzyny podczas polowania': *nagonić*, *przymówka* 'przygadywanie się o coś': *przymówić* (się), *wymłocka* 'młocka': *wymłócić*, *wyprządka* 'wspólne przedzenie': *wyprząść*, *poczęstunek*: *poczęstować*, *wyoranie* 'orka': *wyorać*, *odkopki* 'uczestniczenie w kopaniu cudzych ziemniaków': *odkopać*, *obronica*: *obronić*, *oszukiwaniec* 'oszust': *oszukać*, *udaniec* 'człowiek, który udaje': *udać*, *ochlapus* 'pijak': *ochlapać* (się) 'spić się', *ogarnięcie* 'ubranie': *ogarnąć*, *ubranie* 'odzież': *ubrać* (się), *rozgrzebacz* 'pogrzebacz': *rozgrzebać*, *zakąska*: *zakąsić*, *posłaniec*: *posłać*, *wychowaniec* 'przybrane dziecko': *wychować*, *wylogi* 'klapy ubrania': *wyłożyć*, *wygónki* 'czas przed wieczorem, kiedy po zelzeniu upału wygania się bydło na pastwisko': *wygonić*. Zgodnie z dokonanym aspektem podstawy kształtowane są m.in. znaczenia: *osypka* 'ospa': *osypać*, *odkupiciel*: *odkupić*, *stworzyciel*: *stworzyć*, *zbawiciel*: *zbawić*, *umrzyk*: *umrzeć*.

Brak zgodności aspektowej obserwujemy także wśród derywatów powoływanych w oparciu o podstawy niedokonane, dotyczy to głównie nazw miejsc, patrz: *oranisko* 'zaorane pole': *orać*, *karczowisko* 'pole po wykarczowaniu lasu': *karczować*, *kopanisko* 'pole po wykopaniu kartofli': *kopać*, i nazw rezultatywnych, patrz: *przędza* 'zdjęty z motowidła motek nici powiązanych w pasma': *prząść*, *łuszczaby* 'łuska z ziaren prosa': *łuszczyć*, *kłosowaniec* 'sноп z grubsza omłocony': *kłosać* 'młócić z grubsza', *krętacz* 'nierówne, pokręcone drzewo': *kręcić*, *krzyżówka* 'odmiana kury': *krzyżować*, *mijak* 'pominięty podczas orki kawałek pola': *mijać*, *dzielnik* 'ziemia przypadła z podziału': *dzielić*, *malowidło* 'obraz': *malować*, *mieszanina* 'pasza dla krów': *mieszać*, *skrobiny* 'obierki, łupiny z ziemniaków': *skrobać*, *pisane* 'pismo, druk': *pisać*. W niektórych przypadkach przyjęto w omówieniach, jako wariantywne, dwie formy aspektowe czasowników motywujących, por. N Acc.: *obmowa*: *obmówić* / *obmawiać*, *odpłata*: *odpłacić* / *odpłacać*, *wyrobek*: *wyrobić* / *wyrabiać*, *zarobek*: *zarobić* / *zarabiać*, *jęk*: *jęczeć* / *jęknąć*, *krzyk*: *krzyczeć* / *krzyknąć*; N Sub.: *namównik*: *namówić* / *namawiać*, *wyrobnik*: *wyrobić* / *wyrabiać*, *nauczyciel*: *nauczyć* / *nauczać*; N Sub.Attr.: *skoczka*: *skoczyć* / *skakać*; N Instr.: *ozdoba*: *ozdobić* / *ozdabiać*, *przegroda*: *przegrodzić* / *przegradzać*, *oparcie*: *oprzeć* (się) / *opierać* (się), *obsadka*: *obsadzić* / *obsadzać*, *zaclonka*: *zaclonic* / *zaclaniać*, *obsypnik*: *obsypać* / *obsypywać*. Uwzględnienie niedokonanych podstaw czasownikowych w tych przypadkach uzasadniono funkcją semantyczną powołanych w oparciu o nie rzeczowników pochodnych.

Dla wielu derywatów ustalenie jednoznacznej motywacyjnie gramatycznej podstawy słowotwórczej nie było oczywiste. Ze względu na podjętą problematykę jako nadrzędne podane zostały podstawy czasownikowe, uznane w opisie za najbliższe semantycznie powoływanym nazwom, a tym samym wykorzystywane w formułowaniu najprostszej i najtrafniejszej parafrazy. Dotyczy to głównie derywatów o motywacji czasownikowo-rzeczownikowej, por. *handlowiec*: *handlować* / *handel*, *podróżny*: *podróżować* / *podróż*, *druciarz*:

*drutować / drut, luciarz: lutować / lut, kołodziej: kołódować / kołęda, brukowiec: brukować / bruk, dołownik: dołować / dół, gwintownik: gwintować / gwint, parownik: parować / para, szpuntownik: szpuntować / szpunt, śrutownik: śrutować / śruta. Inaczej problem wielomotywacyjności derywacyjnej rozwiązano w odniesieniu do derywatów o motywacjach równorzędnych czasownikowo-imiesłowowych. Ustawione na pierwszym miejscu podstawy czasownikowe określają czynnościowy charakter rzeczowników pochodnych, paralelne imiesłowowe ukierunkowują ich funkcje semantyczne w stronę wartości atrybutywnych. W ślad za tym idzie wielorakość podziału formalnego derywatów i ustalenie formantów rozbudowanych, por. *obwieszeniec: obwiesić / obwieszony, wysiedlenie: wysiedlić / wysiedlony, zgniłka: zgnić / zgniły, dzielanka: dzielić / dzielony, lepianka: lepić / lepiony, maszczonka: maścić / maszczony, odbitka: odbić / odbity, strutka: struć / struty, lanki: lać / lany, kruszonki: kruszyć / kruszony, sadzenia: sadzić / sadzony, kopalniak: kopać / kopalny, obarzanek 'obwarzanek': obwarzyć / obwarzony, siekanina: siekać / siekany, oranisko: orać / orany, spalenisko: spalić / spalony.**

Mówiąc o udziale znaczeń podstawowych w ustalaniu rzeczownikowych derywatów gwarowych o charakterze czynnościowym, uwagę należy zwrócić także na obecność podstaw historycznych, odsłanianych w procesach rekonstrukcyjnych, m.in. *wyrok: *vy-rekti, żagiew: *žagati, krawiec: krawać, zawierucha: zawrzeć, *wrzeć, dzianie 'robótka ręczna': dziać 'robić na drutach', swędzenie 'swąd, duszące powietrze': swędzić, skrzydło 'narząd lotu ptaka': ie. *(s)krei- 'latać', żądło / żędło: *žēti 'bić, uderzać, kłuć', wrota: *verti, podstaw obcych, por. *dylowanie 'plot': dylować 'stawiać np. plot z desek', z niem. Diele 'deska', szpuntownik 'szpuntownik, narzędzie do robienia rowków w gontach i deskach na podłogę': szpuntować 'czopować', z niem. Spunt, rachunek 'podliczanie, liczenie': rachować, z niem. Rechnen, oraz podstaw nacechowanych stylistycznie, często wnoszących także do derywatów znaczenia atrybutywne, niejednokrotnie wzmacniane przez wykładniki formalne, por. *babranina: babrać (się), paplanina: paplać, jazgot: jazgotać, maruda: marudzić, wyjec: wyć, ciadrach: ciadrać (się), pierdacha: pierdzieć, gadocha: gadać, ciekacz: ciekać, drapacha: drapać, fitaczka: fitać, prytawka: pytać, świergotek: świergotać, bazgrota: bazgrać, wychlust: wychlus(t)nąć, chlapaczka: chlapać, żarcie: żreć, popychadło: popychać, nukala: nukać, przetlicha: przetlić, rujnisko: rujnować.***

Wyznacznikiem czynnościowego charakteru derywatów rzeczownikowych jest głównie podstawowe verbum i jego rola w kreowaniu funkcji kategoryalnej. Wykładniki formalne wydają się pełnić w opisywanych procesach derywacyjnych rolę paralelną, a niekiedy drugoplanową. Analiza morfologiczna derywatów nominalnych wykazuje jednak wyraźne prawidłowości w zakresie funkcjonowania formantów wykorzystywanych przy ustalaniu nazw przejawiających charakter czynnościowy.

Tabela 1. Udział formantów w powoływaniu derywatów od różnego typu podstaw słotwórczych

Formant	Liczba derywatów od podstaw		
	czasownikowych	rzeczownikowych	łączonych
-a	161	20	
-a (pl.t.)	4		
-ba	14		
-iba	1		
-by (pl.t.)	1		
-aby (pl.t.)	1		
-ca	10		5
-erca	3		
-awca	1		
-ący	1		
-ec	18	1	
-elec	4		
-ulec	3		
-aniec -(ani)ec	9		
-eniec -(eni)ec	4		
-awiec	2		
-owiec		8	
-ica/-yca	10	3	
-lica	1	1	
-nica	12	11	
-anica -(an)ica	7		
-enica	1	1	
-alnica	3		
-elnica	2	1	
-awica	8		
-ce (pl.t.)	1		
-nice (pl.t.)		1	
-ach	3		

-acha	3		
-ęcha	1		
-icha	3	2	
-och	6		
-ocha	8	2	
-ochy (pl.t.)	1		
-uch	16	1	
-ciuch	1		
-aluch	1		
-eluch	3		
-czuch	1		
-tuch	1		
-tucha	1		
-ucha	7		
-ycha	1		
-icho	1		
-acz	127	1	
-icz	1		
-ewicz		1	
-czy	3		
-niczy		1	
-cie	60		
-ajda	1		
-e	11		
-e (pl.t.)	2		
-aga	1		
-ega	2		
-ęga	1		
-uga	1		
-i (pl.t.)	6		
-aj	4		
-aja	2		
-oja	1		
-ka	313	30	3
-aczka	39	1	

-owaczka		1	
-ączka	10		
-eczka	3	1	
-iczka/-yczka	2	3	
-niczka	1		
-ajka	6	2	
-ojka	1		
-alka	2		
-ulka	1		
-ałka	6		
-(il)ka	2		
-ółka	1		
-ułka	1		
-anka -(an)ka	50	9	
-onka -(on)ka	8		
-onka (pl.t.)	1		
-unka	1		
-ynka	1		
-arka	22	7	
-erka		1	
-aszka	1		
-atka	1		
-(it)ka	5		
-(ut)ka	1		
-awka	25	1	
-ewka	2		
-ówka	3	12	
-ówki (pl.t.)		1	
-atyka	1		
-ko	2	4	
-adłko	9		
-idlko	1		
-owidlko	1		

-elko	1		
-adelko	4		
-adłka (pl.t.)	2		
-adelka (pl.t.)	1		
-anko	1		
-(on)ko	1		
-ątko	1		
-ki (pl.t)	23	1	
-aki (pl.t)	6		
-aczki (pl.t)	1		
-iłki (pl.t)	1		
-ołki (pl.t)	1		
-(an)ki (pl.t.)	4		
-(on)ki (pl.t.)	1		
-ynki (pl.t.)	1		
-ak	101	26	
-elak	3		
-niak	2	3	
-(eni)ak	1		
-(alni)ak	1		
-owiak		1	
-aka	3		
-ek	123	10	2
-aczek	1		
-(eni)aczek	1		
-eczek	3		
-ejek	1		
-ałek	1		
-(il)ek	1		
-anek			
-(an)ek	4		
-onek	1		
-unek	23		
-ynek	3		
-arek		1	

-uszek	1		
-atek	3		
-otek	1		
-ik/-yk	10	2	
-czyk		1	
-nik	74	36	
-alnik	2		
-elnik	3		
-arnik	1		
-ownik		4	
-isko/-ysko	28	1	
-alisko	1		
-(el)isko	2		
-nisko	1		
-(an)isko	2		
-enisko	1		
-awisko	1		
-owisko	4	1	
-skie		1	
-al	8		
-la	3		
-adla	1		
-el	11		
-adel	1		
-iciel/-yciel	16		
-ula	3		
-le	1		
-ło	10		
-dło	7		
-adło	37		
-idło/-ydło	30	1	
-owidło	1		
-dła (pl.t.)	1		
-idła (pl.t.)	5		
-ajło	3		

-ał	1		
-ała	20		
-oła	1		
-uła	2		
-na		1	
-ina/-yna	11	4	
-elina	1		
-anina -(an)ina	30		
-owina	2	1	
-iny/-yny (pl.t.)	27		
-owiny (pl.t.)	3		
-un	1		
-izna	4	1	
-owizna		1	
-ny	1	1	
-na		1	
-ona	1		
-an	2	1	
-ne	1		
-ane	1		
-one	1		
-anin		1	
-ono	1		
-nia	15		
-alnia	12		
-elnia	1		
-ynia	1		
-arnia	11	1	
-ernia	1		
-anie	345		2
-owanie		2	
-uwanie		1	
-enie	252		
-ania (pl.t.)	1		

-enia (pl.t)	4		
-eń	5		
-ini		1	
-oń	5		
-yń	1		
-o	2		
-ar	2		
-ara		1	
-era		1	
-ynier	1		
-ator	3		
-atór	1		
-arz	29	67	
-erz	5		
-sa	1		
-as	4		
-us	18	1	
-tus	1		
-isz	1		1
-uś	2		
-ant	2	3	
-ent	1		
-ita		1	
-ista/-ysta	1	12	
-ot	6		
-ota	13		
-oty (pl.t.)	1		
-wa	1		
-awa	6		
-ew	1		
-owa		4	
-owe		1	
-iwo/-ywo	9		
-iwa (pl.t)	1		
-owy		3	

-stwo	7		
-aństwo	2		
-eństwo	3		
-ostwo	1		
-arstwo	2		
-erstwo	1		
-y (pl.t.)	19		1
-ø	295		18
243	2633	360	32

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowaną większość stanowią formanty sufiksalne (93%), o komponentach spółgłoskowych: -b-, -c-, -ch-, -cz-, -ć-, -d-, -g-, -j-, -k-, -sk-, -l-, -ł-, -dł-, -n-, -ń-, -r-, -rz-, -s-, -t-, -w-, -tw-, w tym podstawowe stanowią 39%, a rozbudowane aż 61%. Dominacja sufiksów złożonych podyktowana jest w znacznej mierze przyjętą w gwarach dla licznych formacji motywacją czasownikową, wynikającą często z ich znaczenia leksykalnego zanotowanego w *Słownictwie ludowym...* (Dejna, 1974–1985), por. *skrobeczek* ‘stara, zdarta miotła z gałęzi’, *firlejek* ‘mątwka’, *tluczuszek* ‘tluczek maślnicy’, *czyniadłko* ‘tluczek maślniczki’, *motowidlko* ‘motowidło’, *redelko* ‘obsypnik, narzędzie do obsypywania roślin okopowych’, *kłosowaniec* ‘sноп z grubsza omłócony’ itp. Przedstawione w tabeli zestawienie formantów w kontekście ich łączliwości z określonym typem podstaw wykazuje, że obecność zaledwie dwóch odnotowujemy w derywatach powoływanych w oparciu o motywacje czasownikowe, rzeczownikowe i łączone rzeczownikowo-czasownikowe, por. -ka, -ek. Łączliwość z podstawami czasownikowymi i rzeczownikowymi w ustalaniu derywatów o charakterze czynnościowym wykazuje 35 formantów (tu por. też zestawienie s. 281–282), z podstawami czasownikowymi i łącznymi – pięć formantów. Pozostałe sufiksy wskazano w obrębie jednego typu podstaw: czasownikowych 177, rzeczownikowych 24. Na uwagę zasługuje także fakt wielofunkcyjności kategorialnej niektórych formantów. Wyraźną aktywność w zakresie powoływania derywatów odczasownikowych wykazują: -ka, -ek – siedem kategorii; -nik, -anie – sześć kategorii; -ec, -ica/-yca, -nica, -cie, -aczka, -ałka, -anka, -onka, -ki (pl.t.), -ak, -unek, -el, -ło, -enie – pięć kategorii; -aniec, -anica, -acz, -ączka, -ajka, -arka, -awka, -ik/-yk, -ina/-yna, -anina, -izna, -awa, -iwo/-ywo – cztery kategorie (patrz tab. 2). W niektórych przypadkach możemy mówić o produktywności formantów, ich kategorialności w zakresie ustalania określonych znaczeń, por. N Acc.: -anie, -enie, -cie, -ek, -unek, -ka, -awka, -anina; N Sub., N Sub.Attr.: -ec, -acz, -nik, N Instr.: -acz, -ka, -aczka, -arka, -ak, -ek, -nik; N Res.: -ka, -(an)ka, -ek (por. Jadacka, 2001(a): 41–54), a w innych o incydentalnym,

potwierdzonym pojedynczymi przykładami, udziale w procesach derywacyjnych w obrębie określonych wartości kategoryalnych, por. *-aniec*, *-ica/-yca*, *-anica*, *-ajka*, *-ałka*, *-onka*, *-ik/-yk*, *-el*, *-ło*, *-ina/-yna*, *-izna*, *-awa*, *-iwo/-ywo*. Wśród wymienionych znajdują się formanty dawne: *-el*, *ło*, *iwo/-ywo*, do tego zestawienia dodać należy także: *-ba*, *-by* (pl.t.), *-ajda*, *-ega*, *-ęga*, *-uga*, *-ła*, *-adła*, *-adel*, *-le*, *-dło*, *-adło*, *-idło/-ydło*, *-owidło*, *-dła* (pl.t.), *-idła* (pl.t.), *-ał*, *-ała* (patrz tab.1.) w gwarach żywotne, a sporadycznie potwierdzone w polszczyźnie ogólnej (Grzegorzcykowska, 1998: 395, 400, 406, 409, 411). Te najczęściej zachowują swą pierwotną przejrzystość znaczeniową, np. *-ba* (N Acc.), *-ajda* (N Sub.Attr.), *-ęga* (N Acc.), *-uga* (N Sub.Attr.), *-dło* (N Instr.) czy *-ała* (N sub.Attr.). Istotny jest także udział formantów obcych, łączonych głównie z podstawami czasownikowymi: łac. *-ant*, *-ent*, *-ator*, *-us*, *-ista*, niem. *-unek*, *-ulec*, *-erz*, ukr. *-ajło*.

Tabela 2. Wykaz formantów wielofunkcyjnych notowanych w derywatach odczasownikowych

Formant	N Acc.	N Sub.	N Sub. Attr.	N Instr.	N Res.	N Ob.	N Loc.	N Temp.
<i>-ec</i>		+	+	+	+		+	
<i>-aniec</i> <i>-(ani)ec</i>		+	+		+	+		
<i>-ica/-yca</i>	+		+	+			+	
<i>-nica</i>	+		+	+			+	
<i>-anica</i> <i>-(ani)ca</i>	+			+	+		+	
<i>-acz</i>		+	+	+	+			
<i>-cie</i>	+			+	+	+	+	
<i>-ka</i>	+	+	+	+	+	+	+	
<i>-aczka</i>	+	+	+	+	+			
<i>-ajka</i>	+			+	+	+		
<i>-ałka</i>		+	+	+	+	+		
<i>-anka</i> <i>-(an)ka</i>	+			+	+	+	+	
<i>-onka</i> <i>(on)ka</i>	+		+	+	+	+		
<i>-arka</i>	+	+	+	+				
<i>-awka</i>	+		+	+			+	
<i>-ki</i> (pl.t.)	+			+	+	+		+
<i>-ak</i>		+	+	+	+	+		

-ek	+	+	+	+	+	+	+	
-unek	+			+	+	+	+	
-ik/-yk	+			+		+	+	
-nik		+	+	+	+	+	+	
-el	+		+	+	+		+	
-ło				+	+	+	+	
-ina/-yna			+	+	+	+		
-anina -(ani)na	+				+	+	+	
-izna			+	+	+	+		
-anie	+			+	+	+	+	+
-enie	+			+	+	+	+	+
-awa	+		+	+			+	
-iwo/-ywo	+			+	+			+

Źródło: opracowanie własne.

Powolywane w procesie derywacji paradygmatycznej formacje stanowią 17,5% wszystkich omówionych rzeczowników pochodnych funkcjonujących w gwarach. Najliczniej reprezentowane są derywaty należące do wzorca odmiany rzeczownikowej męskiej – 58,7%, rzeczownikowej żeńskiej 30,2% i przymiotnikowej 2,8% wszystkich derywatów paradygmatycznych.

3.4. Zagadnienie słotwórczej wariantowości derywatów rzeczownikowych o charakterze czynnościowym

W toku rozważań nad czynnościowym charakterem formacji rzeczownikowych ujawniona i nakreślona została kwestia licznie wykazywanych struktur wariantywnych. Przyjęto, że warianty słotwórcze to takie struktury, które bazują na wspólnych podstawach derywacyjnych; różnią je jedynie wykładniki formalne kształtujące nazwy w ramach jednej wartości kategoryalnej (Sierociuk, 2006: 209, 1991, Heinz, 1974), a ich wariantowość rozpatrywana jest w odniesieniu do zespołów gwarowych objętych eksploracją (patrz s. 24). Istotą bowiem wariacji jest zwielokrotnienie danej jednostki systemowej, która pojawia się w postaciach różnych, lecz ekwiwalentnych, jeśli chodzi o istotę owej jednostki (Heinz, 1974: 139). Licznie zatem reprezentowane w obrębie wszystkich wartości kategoryalnych, głównie jednak obejmujących deverbativa prymarne, dowodzą znacznej aktywności podstaw czasownikowych w powoływaniu rzeczownikowych derywatów funkcjonujących

w leksyce gwarowej, jak też powszechności użycia właściwych danym wartościom wykładników formalnych:

N Acc., np.:

- a/-ka: włóka / włoczka,
- a/-aja: chlapa / chlapaja,
- a/-enie: włóka / włóczenie,
- a/-ka/-ota: sapa / sapka / sapota,
- a/-ø: ulewa / ulew,
- ba/-enie: gońba / gonienie,
- ka/-ek: dożynka / dożynek,
- ka/-enie: młocka / młócenie,
- ka/-ø: odwrocka / odwrot,
- aczka/-awka: skutaczka / skutawka,
- aczka/-anie: odwracaczka / odwracanie,
- aczka/-enie/-ø: palaczka / palenie / pal,
- aczka/-idło: żeniaczka / żenidło,
- awka/-ota: szczypawka / szczykota,
- ek/-unek/-ø: pochówek / pochowunek / pochów,
- ek/-anie: odziewek / odziewanie, oprzątek / oprzątanie,
- anina/-anica/-ka/-anka/-anie: kłosowanina / kłosowanica / kłosówka / kłosowianka / kłosowanie,
- iny (pl.t.)/-enie: zaprosiny / zaproszenie,
- iny (pl.t.)/-y (pl.t.): umowy / umowy, zмовiny / zмовy,
- anie/-ø: chichotanie / chichot, klekotanie / klekot,
- enie/-y (pl.t.): koszenie / kosy;

N Sub., np.:

- ca/-acz/-ak: siewca / siewacz / siewak,
- ca/-ek: grajca / grajek,
- ca/-nik: prześladowca / prześladownik,
- ec/-nik/-ynier/-arz: kosiec / kośnik / kosynier / kosiarz,
- ec/-arz/-erz: handlowiec / handlarz / handlerz,
- acz/-nik/-uś: rabowacz / rabownik / rabuś,
- ka/-aczka: dójka / dojaczka,
- ka/-arka: prządka / przędzarka,
- aczka/-arka: dojaczka / dojarka, grabaczka / grabarka, kopaczka / kopiarka,
- aczka/-ałka: wiązaczka / wiązałka,
- ek/-nik/-eń: przekupek / przekupnik / przekupień,
- ek/-ista: skrzypek / skrzypista,
- ek/-arz: młócek / młocarz;

N Sub.Attr., np.:

- a/-acz: wachla / wachłacz,
- a/-aj/-us: zapieka / zapiekaj / zapiekus,

-a/-nik: maruda / marudnik,
-ach/-aluch/-ajda/-al: srach / sraluch / srajda / sral,
-acha/-och/-el: pierdacha / pierdziach / pierdziel,
-ocha/-acz/-uła: gadocha / gadacz / gaduła,
-och/-uch: śpioch / śpiuch,
-uch/-acz/-ak: kłapciuch / kłapacz / kłapciak,
-uch/-ucha/-el: śmierdziuch / śmierdziucha / śmierdziel,
-uch/-uga: pleciuch / pleciuga,
-uch/-niak/anek: mazuch / maźniak / mazanek,
-acz/-ak: babracz / babrak, cherlacz / cherlak, glamacz / glamak,
-acz/-al/-oń: świdracz / świdral / świdroń,
-acz/-ajło/-ała: jąkacz / jąkajło / jąkała, krzykacz / krzykajło / krzykała,
-acz/-us: chłacz / chłajus, zdzieracz / zdzierus,
-acz/-arz: pryciach / pryciarz,
-ak/-ek: świecak / świecek,
-ak/-us: leżak / legus,
-ek/-ał/-ała/-oń: gwizdek / gwizdał / gwizdała / gwizdoń,
-ek/-ajło: grzebek / grzebajło,
-us/-aj: zapiekus / zapiekaj,
-us/-oń: lizus / lizoń,
-us/-isz: chwalus / chwalisz,
-us/-ota: zgrywus / zgryzota;

N Instr., np.:

-a/-ka/-o: pokłada / pokładka / podkład,
-a/-acz/-o: zatyka / zatykacz / zatyk,
-a/-ka/-ek: zaczyna / zaczynka / zaczynek,
-a/-nik: rozpóra / rozpornik,
-a/-ło: sprzęga / sprzęgło,
-a/-idło/-o: mazia / mazidło / maż,
-a/-ki (pl.t.): włóka / włóki,
-a/-enie: ozdoba / ozdobienie,
-ec/-acz/-ak/-ek/-eń: człapieć / człapacz / człapak / człapek / człapień,
-ec/-acz/-ka: ślapić / ślapiacz / ślápka,
-nica/-ęcha/-ycha: warznica / warzęcha / warzycha,
-nica/-dło: gaśnica / gasidło,
-acha/-acz/-aga/-aka/-aczka/-ak/-ek: drapacha / drapacz / drapaga
/ drapak / drapaczka / drapak / drapek,
-acz/-ka/-aczka/-ajka: pogrzebac / pogrzebka / pogrzebaczka / pogrzebajka,
-acz/-aczka/-i (pl.t.)/-an: dzierzgacz / dzierzgaczka / dzierzgi / dzierzgan,
-acz/-ega/-ło, por. sprzęgacz / sprzęga / sprzęgło,
-acz/-aczka/-ak/-adło: pomywacz / pomywaczka / pomywak / pomywadło,
-acz/-as, por. dziabacz / dziabas,

-ka/-aczka/-awka/-ak: bujka / bujaczka / bujawka / bujak,
 -ka/-arka/-nia/-arnia: wiejka / wiejarka / wiejnia / wiejarnia,
 -ka/-ek: łomka / łomek,
 -aczka/-arka: kopaczka / koparka,
 -ałka/-adło: umywalka / umywałło,
 -alka/-ak/-ek: gwizdałka / gwizdak / gwizdek,
 -arka/-adla/-el/-adło/-idło: snówarka / snowadla / snowadel / snowadło
 / snowidło,
 -ak/-anie: uwiązak / uwiązanie,
 -adło/-idło/-owidło/-iwo: krzesiadło / krzesidło / krzesowidło / krzesiwo;

N Res., np.:

-a/-el: przeręba / przerębel,
 -a/-anka/-an/-oń/-us: targa / targanka / targan / targoń / targus,
 -a/-e /-anie: zabudowa / zabudowie /zabudowanie,
 -a/-izna: zwała / zwalizna,
 -(ani)ec/-(an)ka/-ak: rwaniec / rwanka / rwak,
 -(ani)ca/-ka/-ówka: przeoranka / przeorka / przeorówka,
 -ochy (pl.t.)/-aby (pl.t.)/-ki (pl.t.)/-aki (pl.t.): łuszczochy / łuszczaby / łuszczki
 / łuszczaki,
 -acz/-as: wyrrywacz / wyrrywias,
 -ka/-ek: ogryzka / ogryzek,
 -ka/-ek/-o: odbitka / odbitek / odbit,
 -ka/-(an)ka/-nik/-o: działka / dzielanka / dzielnik / dział,
 -ka/-el/-le: korzystka / korzysiel / korzyśle,
 -anie/-unek: rusztowanie / rusztunek,
 -anie/-ota: bazgranie / bazgrota;

N Ob., np.:

-a/-uch/-ek: znajda / znajduch / znajdek,
 -e/-anka/-ak/-ik/-o: szczepie / szczepianka / szczepak / szczepik / szczep,
 -ączka/-ak/-enie/-o: bolączka / bolak / bolenie / ból,
 -(on)ka/-one/-enie: święconka / święcone / święcenie;

N Loc., np.:

-a/-ka/-enie/-o: przegroda / przegrodka / przegrodzenie / przegród,
 -ica/-isko: targowica / targowisko,
 -awica/-awisko/-owina/-awa: trzęsawica / trzęsawisko / trzęsowina / trzęsawa,
 -icha/-isko: przetlicha / przetlisko,
 -e/-isko: sapie / sapisko,
 -ka/-isko/-o: przegonka / przegonisko / przegon,
 -(an)ka/-(an)isko: oranka / oranisko,
 -ło/-ysko/-enie: legło / leżysko / leżenie;

N Temp.:

-un/-o: zmierzchn / zmierzch,

-ania (pl.t.)/-anie: kopania / kopanie,
 -enia (pl.t.)/-enie: sadzenia / sadzenie,
 -iwo/iwa (pl.t.): żniwo / żniwa;

N Sub.Instr.:

-ista/-arz: bębniśta / bębniarz;

N Sub.Res.:

-nik/-arz: olejnik / olejarz, przetacznik / przetaczarz;

N Sub.Ob.:

-niczy/-nik /-ny: leśniczy / leśnik / leśny,
 -ak/-arz: kapuściak / kapuściarz,
 -ak/-an/-arz: skalak / skalan / skalarz,
 -owiak/-owy: gajowiak / gajowy,
 -ek/-arz: szmatek / szmaciarz,
 -arek/-arz: śwyniarek / świniarz;

N Sub.(Loc):

-ec/-ak: więzieniec / więźniak,
 -ec/-niak/-arz: kolejowiec / kolejniak / kolejarz,
 -ak/-us: dworak / dworus,
 -ak/-ek/-nik: rolak / rolek / rolnik,
 -nik/-arz/-owy: sklepnik / sklepiarz / sklepowy;

N Instr.(Res.):

-ica/-nica/-aczka: maślica / maśnica / maślaczka / masielniczka,
 -arka/-arnia: sieczkarka / sieczkarnia;

N Instr.(Ob.):

-ica/-anka: paśmica / paśmianka,
 -lica/-nica: gromlica / gromnica,
 -nica/-arka: maźnica / maziarka,
 -enica/-elnica: nicienica / nicielnica,
 -nica (pl.t.)/-ówki (pl.t.): gnojnice / gnojówki,
 -acz/-ak: strzechacz / strzeszak,
 -erka/-era: tabakierka / tabakiera,
 -nik/-arz: łyżnik / łyżczarz;

N Res.(Sub.):

-owisko/-owina/-owizna: kretowisko / kretowina / kretowizna;

N Res.(Ob.):

-ec/-ak, por. gumowiec / gumiak,
 -ocha/-ak / -anka: gliniocha / gliniak / glinianka,
 -ówka/-ak: gumówka / gumiak,
 -ak/-niak: chr/ó/uściak / chr/ó/uśniak;

N Res.(Mod.):

-owiec/-ówka/-uch: parowiec / parówka / paruch.

Na podstawie przytoczonych przykładów jednoznacznie można stwierdzić, że zdecydowana większość formacji wariantywnych funkcjonuje w zakresie znaczeń wyrażanych przez deverbativa prymarne. Tu najliczniej reprezentowane są nazwy wyrażające właściwości, skłonności subiektów. Powoływane często w oparciu o nacechowane stylistycznie czasowniki podstawowe zawierają pierwiastek wartościujący, znamionujący potęgowany, czy podkreślany przez właściwe tej funkcji formanty. Różnorodność i mnogość tego typu nazw wydaje się właściwa szczególnie gwarom, gdzie dążność do wyróżniania znajduje swoje odzwierciedlenie w funkcjonującej leksyce (por. Marciniak-Firadza, 2012). Wariantywne struktury nazw środków czynności odzwierciedlają stan typowych dla tej wartości kategorialnej formantów zarówno dawnych, gwarowych, jak i tych, dla których potwierdzenie znajdujemy w polszczyźnie ogólnej (por. Jaros, 2009: 228–238). Podobny stan prezentują struktury włączone do kategorii nazw subiektów czynności, nazw temporalnych i nazw rezultatywnych, choć wśród tych ostatnich na obraz struktur wariantywnych widoczny wpływ mają przesunięte w obszar znaczeń rezultatywnych formacje o prymarnej czynnościowej wartości kategorialnej. Dość jednoznaczny natomiast jest przekrój wariantów słowotwórczych o znaczeniu miejsca. Tu zasadniczo w każdej parze bądź szeregu struktur analogicznych pojawia się typowy dla tej wartości sufix *-isko/-ysko* bądź jego rozbudowane warianty.

3.5. Wielokategorialność rzeczownikowych derywatów o charakterze czynnościowym

Interpretacja rzeczowników o charakterze czynnościowym ujawnia typowe, nie tylko dla gwar, zjawisko wielokategorialności niektórych formacji pochodnych. Ustalone w omówieniach przy derywatach ich ewentualne paralelne funkcje kategorialne wykazuje ponadto utworzony dla potrzeb pracy indeks alfabetyczny (s. 341).

Istota wielofunkcyjności słowotwórczej derywatów gwarowych tkwi w dwóch mechanizmach: 1/ przesunięciach derywatów, którym w wyniku konkretyzacji znaczeń nadawane są nowe wartości kategorialne, 2/ wykorzystywaniu tych samych podstaw i wykładników formalnych w formułowaniu znaczeń niepowiązanych ze sobą relacjami prymarności – wtórności kategorialnej. O ile w pierwszym wariancie zasady interpretacji kolejno nadawanych znaczeń są oczywiste i tłumaczone procesami przesunięć, derywacji semantycznej (por. Buttler, 1978; Kleszczowa, 1998: 18–24; Jaros, 2009: 221–228), to w drugim przypadku powiązania te nie są już tak oczywiste i czytelne. Wydaje się nieuzasadnione poszukiwanie tych samych zależności słowotwórczych w interpretacji znaczeń, np. *krętać* ‘ten, kto kłamie’ (N Sub.Attr.) i *krętać* ‘pokręcone drzewo’ (N Res.). Nazwa subiekta czynności nosi znamiona atrybutywności

w związku z przenośnie wykorzystanym znaczeniem czasownika motywującego, przy ustalaniu nazwy rezultatywnej funkcja semantyczna czasownika podstawowego została potraktowana dosłownie. Czy zatem w analogicznych derywatach możemy dopatrywać się tych samych mechanizmów tłumaczących ich obecność w obrębie różnych znaczeń kategoryalnych, co w formacjach, dla których przejścia w nowe obszary semantyki kategoryalnej oparte są jedynie na nadaniu im konkretnych znaczeń przy zachowaniu tych samych funkcji semantycznych czasowników podstawowych, por. *dorobek* (N Acc.), (N Res.), *dójka* (N Sub.), (N Instr.), (N Ob.), *oranka* (N Acc.), (N Loc.), *owocobranie* (N Acc.), (N Temp.), *pocierka* (N Acc.), (N Instr.), *pokład* (N Acc.), (N Res.), (N Ob.), *przelaz* (N Instr.), (N Loc.), *sadza* (N Acc.), (N Instr.) itp.

Jak wykazuje materiał gwarowy, proces przesunięć funkcji kategoryalnych dotyczy głównie prymarnych derywatów czynnościowych kategoryzowanych w obrębie: N Acc., N Sub., N Instr., N Res., N Ob., N Loc., N Temp. Interpretowane jako derywaty semantyczne wpisujące się w regularne modele wytyczające kierunki przejmowania, rozszerzania znaczeń o charakterze czynnościowym (por. Kleszczowa, 1998: 18–24, [za]: Apresjan, 1980: 212–276). Metoda ta nie wyklucza przy opisie synchronicznym przesuniętych formacji reinterpretacji ich znaczeń słowotwórczych i wykazywania motywacyjnych związków ze znaczeniami czynności, ujawnia jedynie wtórny charakter niektórych kategorii słowotwórczosemantycznych, np. N Res, N Ob., N Temp., a tym samym tłumaczy brak wyspecjalizowanych w kształtowaniu wymienionych znaczeń kategoryalnych wykładników formalnych (patrz Kleszczowa, 1998: 18–24).

W gwarach prymarne formacje czynnościowe łączą następujące funkcje kategoryalne:

N Acc. / N Sub.Attr.: *mamrot* ‘mamrotanie, niewyraźne mówienie’ / ‘człowiek mamroczący’, *robiega* ‘partacka robota’ / ‘partacz’, *trzęsawka* ‘drzenie, dygotanie malaryczne’ / ‘galaretka z wygotowanych kości i mięsa’;

N Acc. / N Instr.: *klekot* ‘odgłos wydawany przez bociana’ / ‘deska, w której tkwi górny koniec młotu’, *obleczenie* ‘ubieranie się’ / ‘ubranie’, *odzianie* ‘ubieranie się’ / ‘ubranie’, *odziew* ‘ubieranie się’ / ‘ubranie’, *ogarnięcie* ‘ubieranie’ / ‘ubranie’, *pocierka* ‘obróbka lnu na cierlicy’ / ‘cierlica’, *podbierka* ‘wybieranie kartofli przed kopaniem’ / ‘rodzaj sieci na ryby’, *podkładka* ‘podkładanie, podorywka, oranie ścierni’ / ‘rodzaj poduszki podłożonej pod chomąto’, *przyszczy* ‘przyszczenie, ozdabianie’ / ‘ozdoba’, *sadza* ‘zwyczaj obchodzony w drugi dzień wesela’ / ‘skrzynka z otworami do przechowywania ryb w wodzie’, *sapka* ‘katar’ / ‘nos’, *siedzenie* ‘odpoczywanie w pozycji siedzącej, bezczynność’ / ‘to, na czym siedzi się w saniach, część kosiarki, na której siedzi prowadzący maszynę’, *siewka* ‘sianie zboża’ / ‘siewnik, naczynie do siania’; *strzelba* ‘strzelanie’ / ‘to, czym się strzela’, *szycie* ‘czynność szycia’ / ‘to, co służy do szycia, np. nici’, *wdzianie* ‘ubieranie, nakładanie butów’ / ‘ubranie’, *wiązanie* ‘czynność lub sposób wiązania’ / konstrukcja podtrzymująca dach, połączenie dwu bron, rzemień łączący kapicę dzierzaka z kapicą bijaka’;

włoczka / *włóczka* 'włóczenie, bronowanie' / 'rodzaj sieci do łowienia ryb', *włóka* 'bronowanie ziemi' / 'narzędzie rolnicze, składające się z kilku belek połączonych łańcuchami do rozbijania brył i wyrównywania powierzchni roli, złożone pod kątem 60° dwie belki, na których ciągnęło się na pole pług, oparty grządziel na kółkach', *zamknięcie* 'czynność zamykania' / 'zamek', *zamykanie* 'czynność zamykania' / 'zamek', *zawieszka* 'zawieszenie, np. wyroku sądowego' / 'zasłonka, firanka zasłaniająca dolną połowę okna', *zganiaczka* 'orka rozpoczynająca się od zasypywania skibami bruzdy na środku pola' / 'miotłka do odmiatania kłosów od wymłóconego ziarna', *zginanie* 'czynność zginania' / 'zgięcie, przegub';

N Acc. / N Res.: *dorobek* 'dorabianie się, gromadzenie majątku' / 'majątek, mienie', *krwawica* 'ciężka praca' / 'plon ciężkiej pracy', *przebieрка* 'selekcja, wybór' / 'skrzyżowanie nitek przy snuciu', *zawieja* 'zadymka' / 'zaspa', *zawiewa* / *zawiówa* 'zadymka, burza śnieżna' / 'zaspa śnieżna', *zwała* 'silna ulewa' / 'drzewo zwalone', *zwiewa* 'zadymka, zamieć śnieżna' / 'zaspa śnieżna', *żniwo* 'żęcie zboża' / 'plon';

N Acc. / N Ob.: *bolenie* 'ból' / 'wrzód', *chłanie* 'przesadne picie wódki' / 'jedzenie dla świń', *jedzenie* 'spożywanie posiłków' / 'posilek, potrawa', *picie* 'spożywanie płynów' / 'jedzenie rzadsze, zwłaszcza dla świń';

N Acc. / N Loc.: *kopanina* 'peior. kopanie kartofli, kopanie, np. nogami' / 'karczowisko', *leżenie* 'odpoczywanie' / 'legowisko', *oranka* 'oranie drugie pod zasiew' / 'pole zaorane', *palenie* 'np. w piecu' / 'palenisko', *paszenie* 'pilnowanie pasącego się bydła' / 'pastwisko', *przecinka* 'przecinanie młodego lasu' / 'dukt w lesie', *przejście* 'np. jakiegoś dystansu' / 'miejsce, w którym się przechodzi', *przystanek* 'postój' / 'oznaczone miejsce zatrzymania się pojazdów pasażerskich', *skup* 'obowiązująca dostawa' / 'punkt skupu obowiązkowych dostaw', *ściek* 'ściekanie' / 'rów, kanał, którym odprowadzana jest woda', *wschód* 'np. słońca' / 'strona świata', *wychód* 'wyjście, pójście na spacer, w gości' / 'wyjście, np. w domu, schody', *zlew* 'ulewa' / 'specjalny dół na podwórzu';

N Acc. / N Temp.: *owocobranie* 'zbiór owoców' / 'czas zbioru owoców';

N Acc. / N Instr. / N Res.: *traczka* 'praca przy rżnięciu drzewa na deski' / 'urządzenie do piłowania drzewa' / 'belki z rozciętej kłody';

N Acc. / N Res. / N Ob.: *pokład* 'oranie drugie pod zasiew' / 'sufit z desek leżących na belkach poprzecznych' / 'warstwa zboża rozścielanego na klepisku do młócenia';

N Acc. / N Res. / N Loc.: *zrąb* 'wyrąbywanie drzewa' / 'podstawa budynku, ściany bez dachu' / 'obszar wyrąbanego lasu';

N Sub. / N Instr.: *brodzień* 'człowiek brodzący po wodzie' / 'sieć', *dojarka* 'kobieta, która doi krowy' / 'maszyna do dojenia krów', *grabiarka* 'kobieta grabiąca zboże' / 'maszyna rolnicza do grabienia pozostałego na ściernisku zboża', *kierownik* 'człowiek, który kieruje szkołą lub przedsiębiorstwem' / 'ruchoma, obracająca się na sworzniu belka z kłonicami w przedniej części wozu', *kołyszacz* 'kołyszący dziecko' / 'płachta zawieszona w polu na żerdziach, zastępująca koły-

skę', *kopacz* 'mężczyzna kopiący kartofle' / 'widły do gnoju, przyrząd do zrzucania obornika z wozu', *kopiarka* 'kobieta, która kopie kartofle' / 'maszyna do kopania kartofli', *przędka* / *przędka* 'kobieta zajęta przędzeniem' / 'kołowrotek, przyrząd do przędzenia', *sadzarka* 'kobieta, która sadi kartofle' / 'maszyna rolnicza do sadzenia kartofli', *siewak* 'mężczyzna siejący zboże' / 'kawałek płótna, z którego rozsiewa się zboże', *zmywaczka* 'kobieta zmywająca naczynia' / 'szmatka do zmywania naczyń';

N Sub. / N Instr. / N Res.: *kopaczka* 'kobieta kopiąca kartofle' / 'motyka do kopania kartofli, maszyna do kopania kartofli' / 'niecka';

N Sub. / N Instr. / N Ob.: *dójka* 'kobieta, która doi krowy' / 'brodawka sutkowa u zwierząt dojnych' / 'krowa dojna, dająca dużo mleka';

N Sub.Attr. / N Instr.: *gwizdek* 'człowiek, który lubi gwizdać' / 'przyrząd do gwizdania', *klapacz* 'but z drewnianą podeszwą, bez pięty' / 'pedał kołowrotka, kamień do ubijania klepiska', *klapotka* 'stary but' / 'pedał kołowrotka', *powój* 'Convolvulus' / 'wał w warsztacie tkackim, na który nawija się osnowę', *straszek* 'osoba lękliwa, trwożliwa' / 'kukła do straszenia ptactwa', *świecak* 'światlik, robaczek świętojański, Lampyrus' / 'rodzaj lampki, kaganek', *świstak* 'o ptaku' / 'gwizdek, fujarka';

N Sub.Attr. / N Instr. / N Loc.: *lepka* 'tłuste, lepkie zielsko rosnące w lnieniu' / 'lep, pasek papieru posmarowany substancją kleistą' / 'miejsce do spania za piecem';

N Instr. / N Res.: *opalanka* 'opał' / 'kawałek węgla z drzewa', *sadz* 'skrzynka z otworami, w którą wsadza się złapane ryby' / 'warstwa zboża rozłożonego na klepisku do młócenia', *skrętek* 'kółka, na których opiera się grządziel pługa kołowego' / 'pokręcone włókno, z którego kręci się powróż, snopek do poszycia dachu', *spięcie* 'to, co służy do spięcia, pręt łączący nogi pługa' / 'spiętrzenie', *targanka* 'maszyna do młócenia zboża, która pozostawia słomę starganą' / 'stargana słoma po omlóceniu odpowiednią maszyną', *toczak* 'obracany korbą okrągły kamień do ostrzenia narzędzi' / 'żłób z pnia', *ułomek* 'narzędzie do tarcia lnu' / 'ułamana część chleba', *zaczyna* 'zaczyn, ciasto którego się używa do zakwaszania chleba' / 'ciasto zarobione na chleb', *zaczynka* 'zaczyn, którego się używa do zakwaszania chleba' / 'ciasto zarobione na chleb';

N Instr. / N Ob.: *pęta* 'dwie deseczki łączące krokwie' / 'sznurki, z których kręci się powróż';

N Instr. / N Loc.: *ogrodzenie* 'płot' / 'ogrodzona łąka, na której pasie się bydło', *okólnik* 'płot z pojedynczych drągów przybitych do kółków, najczęściej wokół pastwiska' / 'miejsce, ogrodzona łąka na której pasie się, odpoczywa bydło', *przegroda* 'to, co służy do przegradzania, część międlicy, środkowa deska' / 'sąsiek, przedział w spichrze na ziarno', *przelaz* 'deska, przez którą przechodzi się przez płot, kładka, deska lub belka przerzucona przez strumyk dla przechodzenia na drugi brzeg', *skręt* 'drewniana, rozwidlona część wozu, w której osadzony jest dyszel' / 'płytkie miejsce w rzece, gdzie można przejść';

N Res. / N Ob.: *przędza* 'zdjęty z motowidła motek nici powiązanych w pasma' / 'nitki z włókien roślinnych', *redlina* 'bruzda, w której sadi się ziemniaki' / 'rząd rosnących kartofli';

N Res. / N Loc.: *karczunek* 'drzewo z wykarczowanych pni' / 'pole po wykarczowaniu lasu', *krzyżówka* 'odmiana kury' / 'miejsce krzyżowania się dróg', *skład* 'szeroki zagon zaorany na 80–30 skib; rola z dwóch zagonów złączonych w jeden po zaoraniu dzielącej je bruzdy' / 'miejsce magazynowania przedmiotów, sklep', *zawalisko* 'zawalony dom' / 'zawalone zbocze';

N Ob. / N Loc.: *chodnik* 'tkanina, którą kładzie się na podłodze' / 'przejście w oborze między kojcami, ścieżka zrobiona na podwórzu z kamieni lub chodnik obok jezdni';

N Loc. / N Temp.: *zachód* 'strona świata, kraj leżący w przeciwnej stronie od wschodu' / 'moment, gdy słońce przecina linię horyzontu'.

Usystematyzowane zgodnie z pełnionymi w gwarach funkcjami kategorialnymi derywaty dewerbalne wyraźnie wskazują na pewną modelowość przejmowania nowych wartości kategorialnych. Dotyczy to głównie prymarnych nazw czynności, którym wtórnie wyznaczono role: środków czynności, jej rezultatów, miejsc, obiektów, atrybutywnych subiektów czynności czy czasu. Wyrażna jest także w gwarach tendencja łączenia przez derywaty funkcji subiektów i środków czynności⁴³, a także środków czynności i jej rezultatów, obiektów czy miejsc (por. Kleszczowa, 1998: 133). Tylko w oparciu o kontekst jesteśmy także w stanie dokonać weryfikacji znaczeń kategorialnych derywatów łączących znaczenia rezultatywne i lokatywne, rezultatywne i obiektowe, temporalne i lokatywne, a także lokatywne i obiektowe. Uwagę zwracają derywaty powoływane w oparciu o znaczenia czynności, którym w relacjach motywujących wyznaczane są zarówno role atrybutów, jak i rzeczywistych działań definiujących środki czy rezultaty czynności, por. N Sub.Attr. / N Acc., N Sub.Attr. / N Instr., N Sub.Attr. / N Res.

Do łączenia funkcji dochodzi także wśród czynnościowych derywatów sekundarnych. Formułowane w relacjach z formalnymi podstawami rzeczownikowymi i czynnościami wyrażanymi poza ich strukturą znaczenia obejmują kategorie:

N Acc.(Ob.) / N Res.(Ob.): *piórznica* 'pierzawka, darcie pierza' / 'pierzyna';

N Instr.(Sub.) / N Ob.(Sub.): *stróża* 'pałka przekazywana kolejno gospodarzom, którzy mają stróżować przez najbliższą noc' / 'opłata wnoszona na stróżowanie nocne';

N Instr.(Mod.) / N Res.(Mod.): *parowiec* 'młyn poruszany parą' / 'kluska na parze gotowana';

⁴³ Na temat formacji najczęściej łączących te dwie wartości kategorialne tzn. derywatów na: *-acz*, *-aczka*, *-arka* patrz *-acz* (N Sub., s. 82; N Instr., s. 147), *-aczka* (N Sub., s. 85; N Instr., s. 161), *-arka* (N Sub., s. 87; N Instr., s. 169).

N Res.(Temp.) / N Ob.(Temp.): *jesionka* ‘kokosz w jesieni wylęła’ / ‘ciepła chusta do okrycia ramion, płaszcz cieplejszy noszony jesienią’.

Choć nielicznie reprezentowane, wielokategorialne czynnościowe derywaty sekundarne przejawiają te same tendencje przejmowania czy poszerzania funkcji semantycznych, co wytyczające w tym zakresie modelowość wielokategorialną czynnościowe derywaty prymarne. Wartości kategorialne w ich przypadku rozbudowane zostają jedynie o relacje z definiującymi je, np. obiektami, por. N Acc.(Ob.), N Res.(Ob.), subiektem, por. N Instr.(Sub.), N Ob.(Sub.), sposobem, por. N Instr.(Mod.), N Res.(Mod.), czy czasem, por. N Res.(Temp.), N Ob.(Temp.).

Do drugiej grupy włączono te derywaty, które mimo podobieństw formalnych różnią się funkcją semantyczną czasowników podstawowych. Różnica ta najczęściej wynika z wykorzystania dosłownego i przenośnego użycia znaczeń czynności motywujących, por. funkcje:

– czynnościowa i rezultatywna (N Acc. / N Res.), por. *rąbanina* ‘bójka’ / ‘mięso pocięte’;

– instrumentalna i atrybutywnego wykonawcy czynności (N Instr. / N Sub. Attr.), por. *mazia* ‘smar do smarowania osi wozu’ / ‘małe dziecko ciągle płaczące’, *trzepak* ‘mątewka, drewnienko rosochate do klócenia płynów’ / ‘człowiek mówiący bez zastanowienia’;

– rezultatu i atrybutywnego wykonawcy czynności (N Res. / N Sub. Attr.), por. *krętacz* ‘nierówne, pokręcone drzewo’ / ‘ten, który kręci, unika prawdy’;

– rezultatywna i lokatywna (N Res. / N Loc.), por. *wyrwa* ‘próbka, urywek, przykład’ / ‘dolina, dół wypłukany przez wodę deszczową’, *wyrzut* ‘krosta, wyprysk na skórze, wrzód’ / ‘nieużytek, część gruntu gromadzkiego, z którego wszyscy biorą piasek czy glinę’.

Proces zmian w semantyce tożsamy morfologicznie form derywowanych, rozszerzania zakresu ich znaczeń leksykalnych, przejmowania nowych obszarów semantyki kategorialnej przywołuje wielokrotnie poddawany rozważaniom problem homonimii / polisemii słowotwórczej (por. Gala, 2010(b); Apresjan, 1980; Grzegorzczkowska, 1966; Klemensiewicz, 1973; Majewska, 2006; Puzynina, 1966; Warchoń, 2009; Wróblewski, 1980; Janowska, 2012). Derywaty gwarowe typu *sapka*: *sapać*, ‘katar’ / ‘nos’, *mamrot*: *mamrotać*, ‘mamrotanie, niewyraźne mówienie’ / ‘człowiek mamroczący’, czy *krętacz*: *kręcić*; ‘nierówne, pokręcone drzewo’ / ‘ten, który kręci, unika prawdy’, *rąbanina*: *rąbać*; ‘bójka’ / ‘mięso pocięte’ wpisują się w schemat polegający na powielaniu identycznych morfologicznie podstaw słowotwórczych, wykładników w celu ustalania nowych struktur derywowanych (Gala, 2010(b)). Przytoczone przykłady mieszczą się w paradygmacie interpretacyjnym homonimów słowotwórczych ze wskazaniem na udział podstaw derywacyjnych, formantów i granic między tymi kategoriami słowotwórczymi oraz w paradygmacie rezultatu tych zabiegów w postaci realnego znaczenia leksykalnego (Gala, 2010(b): 86).

Bez komentarza nie można pozostawić także tych derywatów, którym przypisano wartości kategorialne: feminatywną i familiarną, por. *krawcowa* 'kobieta / żona krawca', instrumentalną i deminutywną, por. *redelko* 'narzędzie do redlenia' / 'małe redło', *wózek* 'to, czym się wozi' / 'mały wóz', *zasuwka* 'zasłonka / mała zasuwka', rezultatywną i deminutywną, por. *toczek* 'przyrząd do nawijania szpulek w czółenku / mały tok' (patrz Indeks). Ich obecność w obrębie wymienionych znaczeń kategorialnych podyktowana jest uzasadnionymi w gwarach różnymi relacjami motywacyjnymi z podstawami: czasownikowymi wytyczającymi znaczenia instrumentalne czy rezultatywne, bądź rzeczownikowymi ustalającymi derywaty w obrębie kategorii nazw żeńskich, stopni pokrewieństwa czy nazw deminutywnych. Formalnie wszystkie z wymienionych derywatów wykazują powiązania ze znaczeniami czynności. W płaszczyźnie semantycznej relacje te ulegają zatarciu w przypadku formacji feminatywnych i familiarnych, czytelne są pośrednio w nazwach deminutywnych, w pełni kształtują nazwy środków czynności i jej rezultatów, czyli tzw. deverbativa prymarne.

ZAKOŃCZENIE

Przedmiotem rozważań było wskazanie różnego typu powiązań derywatów nominalnych z definiującymi je znaczeniami czynności. Przyjęta w opisie słowotwórczym chronia pozwoliła na odsłanianie czynnościowego charakteru formacji o czytelnych, funkcjonalnych relacjach z czynnościami je motywującymi, jak i tych, w których powiązania te uległy już zatarciu. Wprowadzenie zaś zasad opisu gniazdowego umożliwiło włączenie w krąg formacji o charakterze czynnościowym rzeczowników, które zgodnie z zasadami interpretacji funkcjonalnej parafrazowane są poza znaczeniami czynnościowymi.

Przeprowadzona na bogatym materiale gwarowym analiza słowotwórcza odsłoniła wachlarz możliwości interpretacyjnych form derywowanych. W stosunku do licznych derywatów wykazała możliwość wariantywnego traktowania podstaw słowotwórczych: czasownikowo-imiesłowowych czy czasownikowo-rzeczownikowych, przy jednoczesnym zachowaniu czynnościowego charakteru wyrazów pochodnych. Wskazała także, w obszarach tych samych wartości kategoryalnych, derywaty o wariantywnych wykładnikach formalnych. Znaczące ich zróżnicowanie świadczy o dużym potencjale słowotwórczym leksyki gwarowej. Dowodzą tego także często notowane struktury jednorodne, które ze względu na wskazane w *Słownictwie ludowym...* (Dejna, 1974–1985) znaczenia leksykalne wprowadzono w obszary adekwatnych wartości kategoryalnosemantycznych, wykazując jednocześnie prawidłowości i mechanizmy tłumaczące obecność w lekсыce gwarowej derywatów o paralelnych funkcjach kategoryalnych. Interpretacja słowotwórcza wyselekcjonowanych formacji ujawniła ponadto bogactwo wykładników formalnych powołujących derywaty o charakterze czynnościowym. Pozwoliła na odkrycie prawidłowości w zakresie ich łączliwości z określonymi typami podstaw słowotwórczych, wielofunkcyjność kategoryalną niektórych, produktywność w obrębie wskazanych wartości kategoryalnych, bądź też ich incydentalny udział w powoływaniu derywatów naznaczonych czynnościowo.

Przyjęta w opisie systematyka materiału miała na celu przede wszystkim uporządkowanie go zgodnie z wytyczonym przez temat kryterium – czynnościowym charakterem formacji opisywanych. Na pierwszym planie zostały zamieszczone derywaty paradygmatyczne – odczasownikowe, prymarne czynnościowo, po nich omówiono derywaty dwurodzajowe czasownikowo-rzeczownikowe, kolejno derywaty pozaparadygmatyczne – odrzeczownikowe (czynnościowo sekundarne) i rzeczowniki o pośredniej motywacji czasownikowej, odsłanianej w relacjach motywacyjnych kolejnych ogniw łańcucha derywacyjnego. Niższym

poziomem systematyzacji uczyniono semantykę słowotwórczo-kategorialną jako argument weryfikujący czynnościowy charakter derywatów i wykładników formalnych w określonej kategorii semantycznej. Zastosowanie takiej właśnie formuły daje możliwość odniesienia poczynionych spostrzeżeń do innych opracowań z zakresu słowotwórstwa gwarowego i ogólnopolskiego na wszystkich wskazanych poziomach interpretacyjnych.

INDEKS

A

aptekarz / japtekarz N Sub.(Loc.)
289
aresztant / haresztant / jaresztant
N Ob.(Loc.) 300
awanturnik N Sub.Attr. 122, 123

B

babracz N Sub.Attr. 103, 112, 113,
118, 119, 328
babrak N Sub.Attr. 112, 113, 118,
119, 314, 328
babranina N Acc. 49, 316
badacz N Sub. 82, 83
badyłak N Sub.(Ob.) 286
baja N Ob. 240, 241, 244
bajda N Ob. 239, 240, 241
bajka N Ob. 240, 241, 244
bałagan N Res. 207, 237
bankowiec N Sub.(Loc.) 289
barabanista N Sub.(Instr.) 284
baraniarz N Sub.(Ob.) 285, 287
barchanka N Res.(Ob.) 296, 297
barłożenie N Acc. 62
barłóg N Res. 237
bartnik N Sub.(Ob.) 285, 287, 288
basista N Sub.(Instr.) 283, 284
bawidłko N Instr. 185, 186, 192, 194
bawidło N Instr. 185, 186, 191, 194
bazgrała N Sub.Attr. 126, 127
bazgranie N Res. 208, 233, 235, 329
bazgrota N Res. 233, 235, 316, 329
bebniarka N Ob.(Sub.) 300
bebniarka N Ob.(Sub.) 300
beczenie N Acc. 62
beczoch N Sub.Attr. 15, 103, 109,
313, 314
bednarka N Ob.(Sub.) 299, 300

bekas N Sub.Attr. 131
bekowisko N Loc. 266
beksa N Sub.Attr. 103, 131
bełkot N Acc. 26, 69
bełtak N Instr. 174, 175, 314
bębenista N Sub.(Instr.) 284
bębnia N Sub.(Instr.) 284, 330
bębnista N Sub.(Instr.) 284, 330
biadulka N Sub.Attr. 103, 116
bicie N Acc. 26, 32, 33, 313
bidła N Instr. 192, 193, 195, 196
bidło N Instr. 135, 190, 192, 195, 314
bieganina N Acc. 49
biegus N Sub.Attr. 132
bielenie N Acc. 26, 62
bielidło N Instr. 190, 191, 194
bielnik N Loc. 253, 254, 261, 314
bierka N Instr. 134, 154, 156
bierzowanie N Acc. 53
bijadło N Instr. 191, 193
bijk N Instr. 135, 174, 175
blacharz N Sub.(Ob.) 285, 287
bleskotka N Instr. 154, 156
blizna N Res. 206, 207, 208, 209
bluźnierca N Sub.Attr. 103, 105
błąd N Res. 207, 236, 237
błogosławieństwo N Acc. 68, 73
błotnik N Instr.(Ob.) 292, 294
błyskawica N Acc. 31
błysk N Acc. 70, 71
błyskota N Sub.Attr. 133
błyskot N Acc. 70
bolak / bólak N Ob. 239, 245, 247,
251, 329
bolączka N Ob. 239, 245, 247, 251,
329
bolenie N Acc., N Ob. 62, 71, 239,
245, 247, 251, 313, 314, 329, 333

- bornik / borownik N Instr. 183
 ból N Acc. 62, 71, 245, 329
 branie N Acc. 53, 58
 brodzień N Sub., N Instr. 95, 201, 333
 bronowanie N Acc. 52, 53
 bronuwanie N Acc. 53
 broń N Instr. 203, 204
 brud N Res. 207, 236, 237
 brukarz N Sub.(Ob.) 285, 287
 brukowanie N Acc. 53
 brukowiec N Instr. 15, 135, 141, 316
 brzdąkała N Sub.Attr. 127
 brzękacz N Instr. 134, 149
 brzękota N Instr. 135, 136, 137
 brzękot N Acc. 71
 buciara N Instr.(Ob.) 292, 294
 budnik N Instr. 181, 182, 183
 budowa N Acc. 27, 28, 48
 budowla N Acc. 28, 48
 budulec N Instr. 135, 141, 142
 budynek N Res. 228
 budzik N Instr. 181, 182, 183
 bujaczka N Instr. 15, 155, 156, 163, 164, 172, 174, 175, 329
 bujak N Instr. 156, 163, 164, 172, 174, 175, 329
 bujawka N Instr. 156, 163, 164, 172, 175, 329
 bujka N Instr. 134, 155, 156, 164, 172, 174, 175, 314, 329
 bulgot N Acc. 71
 buntownik N Sub.Attr. 123
 burzowiny N Res. 231, 232
 burzyny N Res. 231, 232
C
 cadzidło / cedzidło N Instr. 174, 175, 190, 191, 194
 cedzak N Instr. 174, 175, 191, 194
 ceglarz N Sub.(Res.) 285
 cementówka N Res.(Ob.) 296, 297
 cerówka N Instr. 134, 154, 156
 chajstrator N Sub. 95
 charchot N Acc. 71
 charlak N Sub.Attr. 118, 119
 chcenie N Acc. 62
 chechłacz N Instr. 134, 148, 149
 chełznaczka N Instr. 162, 164
 cherlacz N Sub.Attr. 112, 113, 118, 119, 328
 cherlak N Sub.Attr. 112, 113, 118, 119, 328
 chęznanie N Acc. 52, 53
 chichotanie N Acc. 53, 71, 327
 chichotka N Sub.Attr. 115, 116, 314
 chichot N Acc. 53, 71, 327
 chłacz N Sub.Attr. 113, 132, 328
 chlajus N Sub.Attr. 113, 132, 328
 chłanie N Acc., N Ob. 53, 68, 251, 333
 chłaństwo N Acc. 53, 68
 chlapaczka N Ob. 240, 245, 316
 chlapacz N Instr. 147, 149
 chlapaja N Acc. 28, 34, 327
 chlapa N Acc. 27, 28, 34, 327
 chłapanina N Res. 207, 208, 231
 chlapiak N Sub.Attr. 119
 chlebnik N Instr.(Ob.) 292, 294
 chlebotka N Sub.Attr. 103, 116
 chlorkowanie N Acc. 53, 54
 chlust N Res. 206, 236, 237
 chłamus N Sub.Attr. 132
 chłodnik N Instr. 183
 chłopot / kłopot N Ob. 65, 73, 239, 252
 chmielarz N Sub.(Ob.) 285, 287
 chodak N Instr. 174, 175
 chodnik N Ob., N Loc. 240, 249, 261, 335
 chodzenie N Acc. 62, 71
 cholewkarz N Sub.(Res.) 285
 chomąciarz N Sub.(Res.) 285
 chorkuwanie N Acc. 53
 chowanie N Acc. 53
 chód N Acc. 62, 70, 71
 chrapał N Sub.Attr. 124
 chrapota N Acc. 27, 28, 71, 313
 chrapot N Acc. 28, 71
 chrobot N Acc. 71
 chr/ó/uściak N Res.(Ob.) 296, 297, 298, 330
 chr/ó/uśniak N Res.(Ob.) 297, 298, 330

chrupaczka N Instr. 162, 163, 164
 chrupot N Acc. 66
 chrychawka N Acc. 43
 chrypka N Acc. 35, 36, 313
 chrzcielnica / krzcielnica N Loc. 254, 257
 chrzciny / krzciny N Acc. 50
 chuchanie N Acc. 53
 chwalidupa N Sub.Attr. 278, 279
 chwali Pietrek N Sub.Attr. 278, 279
 chwali pięta N Sub.Attr. 278, 279
 chwalisz / kwalisz N Sub.Attr. 132, 328
 chwalitorba N Sub.Attr. 278, 279
 chwalus / kwalus N Sub.Attr. 132, 328
 chytrzelec N Sub.Attr. 103, 106
 ciadrach N Sub.Attr. 108, 314, 316
 ciapak N Instr. 136, 174, 175
 ciarach N Sub.Attr. 108
 ciarlica / cierlica N Instr. 14, 134, 142, 143, 332, 347
 ciagacz N Instr. 149
 ciagadło / ciężadło N Instr. 135, 191, 193
 ciagar N Instr. 201, 314
 ciągnięcie N Acc. 32, 33, 313
 ciągnik N Instr. 181, 314
 ciagota N Acc. 67
 ciekacz N Sub.Attr. 113, 316
 cierpota N Acc. 67
 ciesak N Instr. 175
 ciesanie N Acc. 53
 cieśla N Sub. 93, 284, 291
 cieślica N Instr.(Sub.) 290, 291
 cieśliczka N Instr.(Sub.) 290, 291
 ciosalnik N Instr. 184
 ciulacz N Sub.Attr. 113
 cudak N Sub.Attr. 119
 cudotwórca N Sub. 277
 cudzołożnik N Sub.Attr. 122, 123
 cwarek N Res. 206, 225
 cygaństwo N Acc. 68
 cykacz N Sub.Attr. 15, 103, 112, 113
 czapnik N Sub.(Res.) 15, 285
 czarownica N Fem. (N Sub.) 15, 91, 303, 304, 311
 czarownik N Sub. 90, 91, 303, 304, 311
 czciciel N Sub. 74, 94

czepek N Instr. 141, 178, 179
 czepiec N Instr. 134, 141, 178, 179
 czepkowe N Ob.(Mod.) 301
 czernidło / czerznidło N Instr. 191, 194
 czerpak N Instr. 174, 175
 czesanie N Acc. 53
 częstowanie N Acc. 53
 czkawka N Acc. 43
 człapacz N Instr. 136, 141, 147, 149, 174, 175, 178, 179, 201, 328
 człapak N Instr. 141, 149, 156, 174, 175, 179, 201, 328
 człapek N Instr. 141, 149, 174, 175, 178, 179, 201, 328
 człapiec N Instr. 141, 149, 155, 156, 174, 175, 178, 179, 201, 328
 człapięć N Instr. 141, 149, 156, 175, 179, 201, 328
 człapka N Instr. 154, 155, 156
 człap N Instr. 136, 204
 czochranie N Acc. 52, 53
 czołg N Instr. 204
 czubienie N Acc. 62
 czykawka N Acc. 43
 czyniadłko N Instr. 185, 324
 czyniak N Instr. 174, 175
 czyściciel N Sub. 74, 94
 czyścić N Loc. 253, 254, 256
 czytak N Sub.Attr. 119
 czytanie N Acc. 53

Ć

ćpak N Sub.Attr. 118, 119
 ćwierkanie N Acc. 53

D

dachówka N Ob.(Loc.) 300
 danina N Ob. 250
 darcie N Acc. 32, 33, 313
 darmocha N Res.(Mod.) 298, 299
 darowizna N Ob. 251
 dekarz N Sub.(Ob.) 285, 287
 dekówka N Res.(Ob.) 296, 297
 dennica / demnica N Ob.(Mod.) 300
 deptacz N Sub. 82, 83

- dereniówka N Res.(Ob.) 296, 298
derkacz N Sub.Attr. 103, 112, 113
dłubak N Ob. 247
dłubała N Sub.Attr. 127
dłubanie N Acc. 42, 49, 53
dłubanina N Acc. 42, 49
dłubanka N Acc. 41, 42, 314
dłubek N Sub.Attr. 120, 121
dmuchawiec N Ob. 239, 240, 242
dmuchawka N Instr. 172
dobroczyńca N Sub. 277
dochodzenie N Acc. 62
dochód N Res. 236, 237
docinek N Ob. 240, 248
dodatek N Res. 207, 228
dojaczka N Sub. 15, 74, 84, 85, 86, 87, 327
dojarka N Sub., N Instr. 74, 84, 86, 87, 135, 170, 171, 286, 327, 333
dojenie N Acc. 62
dokazywanie N Acc. 53
dokładka N Ob. 244
dolewka N Ob. 244
dołownik N Instr. 135, 182, 183, 316
donos N Acc. 70, 71
dorabiacz N Instr. 134, 147, 149
dorobek N Acc., N Res. 45, 206, 225, 332, 333
dorobkiewicz N Sub.(Ob.) 286
dorżynki N Acc. 44
dosieczki N Acc. 44
dowódca N Sub. 77
dożynek N Acc. 36, 44, 45, 327
dożynka N Acc. 35, 36, 44, 45, 327
dożynki N Acc. 35, 36, 39, 44, 45, 46
dójka N Sub., N Instr., N Ob. 74, 84, 85, 86, 87, 156, 239, 244, 327, 332, 334
drapacha N Instr. 136, 146, 150, 153, 163, 164, 174, 175, 178, 179, 316, 328
drapaczka N Instr. 15, 146, 150, 153, 162, 163, 164, 174, 175, 178, 179, 328
drapacz N Instr. 146, 148, 149, 150, 153, 163, 164, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 328
drapaga N Instr. 136, 146, 150, 153, 163, 164, 174, 175, 177, 178, 179, 328
drapak N Instr. 136, 146, 150, 153, 164, 175, 177, 179, 328
drapak N Instr. 146, 149, 150, 153, 163, 164, 174, 175, 176, 178, 179, 328
drapanie N Acc. 53
drapanina N Acc. 49
drapek N Instr. 146, 150, 153, 163, 164, 175, 178, 179, 328
drapka N Acc. 35, 36
drapkowanie N Acc. 52, 53
drewniak N Res.(Ob.) 296, 298
drogowskaz N Instr. 279
druciarz N Sub. 15, 96, 97, 315
drzemka N Acc. 26, 35, 36
drzewiak N Res.(Ob.) 296, 298
drzewianka N Res.(Ob.) 296, 297
drzączka N Acc. 40, 313
dudziarz N Sub.(Instr.) 15, 284
dulczek N Sub.Attr. 120, 121, 314
dulkarnia N Loc. 254, 269
dusicha N Ob. 239, 240, 242, 314
dusiciel N Sub. 94
dusigrosz N Sub.Attr. 278, 279
dworak N Sub.(Loc.) 15, 289, 290, 330
dwornik N Sub.Attr. 122, 123
dworus N Sub.(Loc.) 289, 290, 330
dychal N Sub.Attr. 124
dychanie N Acc. 31, 53
dychawica N Acc. 31, 314
dygotanie N Acc. 43, 53, 332
dygotka N Acc. 35, 36
dyłowanie N Res. 233, 316
dymnik N Instr.(Ob.) 292, 294
dyngusiarz N Sub.(Ob.) 286, 287
dziabaczka N Instr. 155, 156, 162, 163, 164
dziabacz N Instr. 134, 149, 150, 202, 314, 328
dziabanki N Res. 223
dziabas N Instr. 149, 150, 202, 328
dziabka N Instr. 15, 148, 150, 155, 156, 163, 164
działacz N Sub. 74, 82, 83
działka N Res. 207, 215, 219, 228, 237, 329

dział N Res. 207, 215, 219, 228, 236, 237, 329
 dzianie N Acc. 53, 316
 dzielanka N Res. 207, 215, 219, 228, 237, 316, 329
 dzielnik N Res. 207, 215, 219, 228, 237, 315, 329
 dzierzgaczka N Instr. 149, 150, 153, 162, 163, 164, 197, 328
 dzierzgacz N Instr. 147, 149, 150, 153, 163, 164, 197, 328
 dzierzganie N Acc. 53
 dzierzgan N Instr. 149, 150, 153, 164, 197, 328
 dzierzgi N Instr. 149, 150, 153, 163, 164, 197, 328
 dzierzak N Ob. 239, 247
 dzierzawa N Ob. 239, 240, 241
 dzierzawca N Sub. 77
 dzięki N Acc. 26, 28
 dziękowanie N Acc. 53
 dziób N Instr. 135, 204
 dzwoneczek N Dem. (N Instr.) 16, 204, 305
 dzwonek N Dem. (N Instr.) 16, 204, 305
 dzwon N Instr. 16, 204, 305
 dźwigar N Instr. 201

F

fabrykant N Sub.(Loc.) 289, 290
 fajerczak N Res.(Mod.) 298, 299
 falbierz N Sub. 98
 farbialnia N Loc. 254, 268, 269
 farbiarnia N Loc. 254, 268, 269
 farbkowanie N Acc. 53
 farbowanie N Acc. 53, 62
 faryniarz N Sub.(Ob.) 285, 287
 figlarz N Sub.Attr. 130
 firlaczek N Instr. 176, 180, 181
 firlak N Instr. 174, 175, 176, 180, 181
 firlałek N Instr. 175, 176, 180, 181
 firlejek N Instr. 175, 176, 180, 181, 324
 fitaczka N Instr. 136, 162, 163, 164, 316
 flancyk N Ob. 239, 249
 florkowanie N Acc. 53

folowanie N Acc. 54
 foremka N Instr. 137, 154, 156
 forma N Instr. 137
 furgot / furkot N Acc. 71
 furmanienie N Acc. 37, 62
 furmanka N Acc. 36, 62, 299, 300
 furmanka N Ob.(Sub.) 36, 62, 299, 300
 fuszerka N Res.(Sub.) 295

G

gadaczka N Fem. (N Sub. Attr.) 113, 303, 305
 gadacz N Sub.Attr. 15, 110, 112, 113, 127, 303, 305, 328
 gadanie N Acc. 49, 50, 53, 54, 62
 gadanina N Acc. 49, 53, 54
 gadka N Acc. 26, 35, 37, 314
 gadocha N Sub.Attr. 103, 109, 110, 112, 113, 127, 314, 316, 328
 gaduła N Sub.Attr. 110, 113, 127, 328
 gajdziarz N Sub.(Ob.) 286, 287
 gajowiak N Sub.(Ob.) 286, 288, 330
 gajowy N Sub.(Ob.) 286, 288, 330
 galganiarz N Sub.(Ob.) 286, 287
 ganiacz N Sub. 82, 83
 ganiatyka N Acc. 43
 gańba N Acc. 29, 30, 313, 314
 garbarz N Sub. 74, 96, 97
 garbowanie N Acc. 54, 60
 gar(n)carz N Sub.(Res.) 285
 gasidło N Instr. 144, 190, 191, 194, 328
 gaszak N Instr. 176
 gaśnica N Instr. 144, 191, 194, 314, 328
 gąsiarz N Sub.(Ob.) 287
 gdak N Acc. 26, 70, 71
 gderała N Sub.Attr. 126, 127
 gebanina N Acc. 49
 gegal N Sub.Attr. 123, 124
 gegąła N Sub.Attr. 127
 gegot N Acc. 66
 glamacz N Sub.Attr. 112, 113, 118, 119, 328
 glamak N Sub.Attr. 103, 112, 113, 118, 119, 328
 ględzenie N Acc. 62, 314

gliniak N Res.(Ob.) 297, 298, 330
 glinianka N Res.(Ob.) 296, 297, 330
 gliniocha N Res.(Ob.) 296, 297, 298, 330
 gliśnik N Instr.(Ob.) 292, 294
 gładzidło N Instr. 190, 191, 194
 gnieciuch N Res. 208, 212
 gnijus N Sub.Attr. 132
 gniłka N Res. 206, 218
 gnojnice N Instr.(Ob.) 292, 293, 294, 330
 gnojówki N Instr.(Ob.) 292, 293, 294, 330
 golenie N Acc. 62
 golidło N Instr. 134, 190, 191, 194
 gołębiarz N Sub.(Ob.) 286, 287
 gonicha N Sub.Attr. 103, 109, 314
 gonisko N Loc. 253, 254, 263, 314
 gontownik N Instr.(Ob.) 292, 294
 gońba N Acc. 30, 62, 327
 gończy N Sub. 84
 gotowanie N Acc. 54
 górnica N Ob.(Mod.) 300
 górnik N Sub.(Ob.) 287
 grabaczka N Sub. 74, 86, 87, 327
 grabarz N Sub. 74, 96, 97
 grabiarka N Sub., N Instr. 74, 87, 135, 170, 171, 333
 grabienie N Acc. 62
 grabka N Res. 214, 215
 gracowanie N Acc. 54
 gracz N Sub. 83, 288
 grajca N Sub. 74, 76, 77, 89, 327
 grajek N Sub. 76, 77, 89, 327
 granie N Acc. 54
 gręplowanie N Acc. 54
 gręplowanie N Acc. 54
 grochówka N Res.(Ob.) 296, 298
 grodzenie N Acc. 30, 62
 grodzba N Acc. 30, 62
 gromlica N Instr.(Ob.) 292, 293, 330
 gromnica N Instr.(Ob.) 292, 293, 330
 groźba N Acc. 30
 gródzka N Loc. 253, 254, 259
 grzebajło N Sub.Attr. 121, 125, 126, 328
 grzebek N Sub.Attr. 103, 120, 121, 125, 126, 328

grzebie N Res. 214
 grzebło N Instr. 189, 190
 grzebodołek N Sub. 277
 grzebowisko N Loc. 253, 254, 266
 grzechotka N Instr. 134, 155, 156
 grzegotka N Instr. 156
 grzejba N Instr. 134, 140, 314
 grzesznica N Fem. (N Sub. Attr.) 123, 305
 grzesznik N Sub.Attr. 122, 123, 305
 grzmociel N Sub.Attr. 124
 grzmot N Acc. 71
 gumiak N Res.(Ob.) 297, 298, 330
 gumowiec N Res.(Ob.) 296, 297, 298, 330
 gumówka N Res.(Ob.) 296, 297, 298, 330
 guślarz N Sub.(Ob.) 286, 287
 guzdrała N Sub.Attr. 126, 127
 gwintownik N Instr. 182, 183, 316
 gwizdak N Instr. 167, 174, 176, 179, 329
 gwizdała N Sub.Attr. 121, 126, 127, 129, 328
 gwizdałka N Instr. 135, 167, 174, 176, 179, 314, 329
 gwizdał N Sub.Attr. 121, 126, 127, 129, 328
 gwizdek N Sub.Attr., N Instr. 120, 121, 126, 127, 129, 167, 172, 174, 176, 178, 179, 328, 329, 334
 gwizdoń N Sub.Attr. 121, 126, 127, 129, 328

H

haczka N Instr. 137, 155, 156
 hafciarz N Sub. 96, 97
 haftowanie N Acc. 54, 60
 hakanie N Acc. 54
 haka N Instr. 134, 136, 137, 155, 156, 314
 hamowanie N Acc. 54
 hamulec N Instr. 134, 141, 142
 handlarka N Fem. (N Sub.) 97, 304
 handlarz N Sub. 79, 96, 97, 98, 304, 327
 handlerz N Sub. 79, 97, 98, 327
 handlowiec N Sub. 15, 74, 78, 79, 97, 98, 315, 327

harmonista N Sub.(Instr.) 284
 hartowanie N Acc. 54
 hartowanie N Acc. 52, 54
 heblowanie N Acc. 54
 hodowca N Sub. 77, 287, 288
 hodownia N Acc. 36, 37, 52
 hodówka N Acc. 35, 36, 37, 52
 hulaczka N Fem. (N Sub. Attr.) 113, 305
 hulacz N Sub.Attr. 113, 305
 hulanie N Acc. 54
 hurgot / hurkot N Acc. 71
 huśtawka / huźdawka N Instr. 15, 163,
 164, 172

I

igranie N Acc. 54

J

jabłczak N Res.(Ob.) 296, 298
 jabłczanka N Res.(Ob.) 296, 297
 jadaczka N Sub.Attr. 116
 jadło N Ob. 250, 251
 jagielnik N Instr.(Res.) 291, 292
 jajarz N Sub.(Ob.) 286, 287
 jajczarz N Sub.(Ob.) 287
 jajesznica N Res.(Ob.) 297
 jazgocznik N Sub.Attr. 123
 jazgot N Acc. 70, 71, 316
 jākacz N Sub.Attr. 113, 123, 124, 125,
 126, 127, 328
 jākajło N Sub.Attr. 113, 123, 124, 125,
 126, 127, 328
 jākāl N Sub.Attr. 113, 123, 124, 125, 126,
 127
 jākāła N Sub.Attr. 103, 113, 123, 124,
 125, 126, 127, 328
 jākanie N Acc. 54
 jednacz N Sub. 15, 83
 jedzenie N Acc., N Ob. 62, 251
 jesionka N Res.(Temp.), N Ob.(Temp.)
 299, 301, 336
 jeździec N Sub. 78, 79
 jeżdżenie N Acc. 62
 jęk N Acc. 66, 70, 71, 315
 jękot N Acc. 66

K

kadzidło N Instr. 190, 191, 194
 kadzielnica N Loc. 254, 257
 kaflarz N Sub.(Res.) 285
 kajstrator N Sub. 91, 95
 kajstrownik N Sub. 91, 95
 kalekowanie / kalikowanie N Acc. 54
 kalenica N Instr. 135, 144, 145, 157
 kalikowanie N Acc. 54
 kalnica N Instr. 135, 144, 145, 169
 kalonka N Instr. 135, 144, 145, 169
 kamasznik N Sub.(Res.) 285
 kamieniarz N Sub.(Ob.) 286, 287
 kamienica N Res.(Ob.) 296, 297
 kanciarz N Sub.Attr. 130
 kapelusznik N Sub.(Res.) 285
 kapuściak N Sub.(Ob.) 286, 288, 330
 kapuściarz N Sub.(Ob.) 286, 287, 330
 karciarz N Sub.(Ob.) 286, 288
 karczmarz N Sub.(Loc.) 289, 290
 karczowanie N Acc. 54, 261
 karczowisko N Loc. 253, 261, 262, 263,
 315
 karczunek N Res., N Loc. 227, 253, 254,
 261, 263, 335
 karczuwanie N Acc. 54
 karmik N Instr. 135, 181
 kartoflarz N Sub.(Ob.) 288
 kasłacz / kaszlacz N Sub.Attr. 113
 kastrator N Sub. 91, 95
 kastrowanie N Acc. 49, 53, 54
 kastrowanina N Acc. 49, 53, 54
 kastrownik N Sub. 74, 90, 91, 95
 kaszanka N Res.(Ob.) 296, 297
 katownia N Loc. 253, 267
 kazalnica N Loc. 254, 256, 257
 kazanica N Loc. 254, 256, 257
 kazanie N Acc. 28, 52, 54, 256, 257
 kąpaczka N Instr. 15, 163, 164, 168
 kąpanie N Acc. 48, 53, 54
 kąpanka N Instr. 163, 164, 168
 kąpiel N Acc. 48, 53, 54
 kielbaśnica N Instr.(Ob.) 292, 293
 kielzno N Instr. 195, 196, 201
 kierowca N Sub. 77

- kierownica N Instr. 134, 144
 kierownicza N Fem. (N Sub.) 15, 91, 304
 kierownik N Sub., N Instr. 74, 90, 91, 183, 304, 333
 kiwacz N Instr. 147, 150
 klapacz N Sub.Attr., N Instr. 15, 112, 113, 118, 119, 121, 147, 148, 150, 334
 klapak N Sub.Attr. 113, 118, 119, 121
 kłapek N Sub.Attr. 112, 113, 118, 119, 120, 121
 kłapiak N Sub.Attr. 110, 111, 112, 118, 119
 kłapiuch N Sub.Attr. 110, 111, 118, 119
 kłopotka N Sub.Attr., N Instr. 15, 103, 116, 154, 156, 334
 klarncista N Sub.(Instr.) 284
 klekotanie N Acc. 53, 54, 71, 327
 klekotka N Instr. 154, 156
 klekot N Acc., N Instr. 53, 54, 71, 136, 203, 204, 327, 332
 klepaczka N Instr. 162, 163, 164
 klepacz N Instr. 147, 149, 150, 191, 193
 klepadło N Instr. 149, 150, 190, 191, 193
 klepaki N Res. 223
 klepanie N Acc. 54
 klepisko N Loc. 262, 263
 kleпка N Ob. 239, 244
 kłęcznik N Ob. 240, 249
 klucznik N Sub.(Ob.) 285, 287
 kluszczanka N Res.(Ob.) 297
 kładka N Res. 144, 207, 215
 kładzaki N Res. 223
 kłamca N Sub.Attr. 105, 111, 314
 kłamciucha N Fem. (N Sub. Attr.) 111, 305
 kłamciuch N Sub.Attr. 105, 111, 305
 kłamczuch N Sub.Attr. 105, 111, 124
 kłamstwo N Acc. 68, 69, 244
 kłapacz N Sub.Attr. 110, 111, 112, 113, 119, 328
 kłapciak N Sub.Attr. 110, 111, 112, 113, 118, 119, 328
 kłapciuch N Sub.Attr. 110, 111, 112, 113, 118, 119, 328
 kłopot N Instr. 202
 kłębnica N Instr.(Ob.) 292, 293
 kłosowanica N Acc. 31, 36, 37, 42, 49, 53, 54, 327
 kłosowaniec N Res. 206, 211, 315, 324
 kłosowanie N Acc. 31, 36, 37, 42, 49, 53, 54, 327
 kłosowanina N Acc. 31, 36, 37, 42, 49, 54, 327
 kłosowianka N Acc. 31, 37, 41, 42, 49, 54, 327
 kłosówka N Acc. 31, 35, 36, 37, 42, 49, 53, 54, 327
 kłósiak N Res. 207, 224
 kłósuwanie N Acc. 54
 kłótnia N Acc. 52
 kłusownik N Sub. 90, 91, 288
 kobziarz N Sub.(Instr.) 284
 kochanek N Ob. 239, 248, 249, 313
 kochanie N Acc. 54
 kolebacz N Instr. 134, 148, 149, 150, 174, 176
 kolebak N Instr. 149, 150, 174, 176
 kolebanie N Acc. 54
 kolebka N Instr. 155, 156, 175
 kolejarz N Sub.(Loc.) 289, 290, 330
 kolejniak N Sub.(Loc.) 289, 290, 330
 kolejowiec N Sub.(Loc.) 289, 290, 330
 kołędnik N Sub. 74, 90, 91, 97
 kołędziarz N Sub. 74, 91, 96, 97, 316
 kolizowanie N Acc. 54
 kolnia N Loc. 264, 265, 267
 kolnisko N Loc. 254, 264, 267
 kołatka N Instr. 156
 kołowanie N Acc. 54
 kołowrotek / korowlótek / korowrotek / korowrótek N Instr. 155, 158, 279, 334
 kołysaczka N Instr. 149, 150, 155, 157, 163, 164
 kołysacz N Sub., N Instr. 83, 149, 150, 163, 164, 333
 kołysak N Instr. 174, 176
 kołysanie N Acc. 54
 kołyska N Instr. 155, 156, 163, 164
 kombinator N Sub.Attr. 129

- komendant / komendat N Sub.(Loc.) 289, 290
 kominiarskie N Ob.(Sub.) 299, 300
 kominiarz N Sub.(Ob.) 286, 288, 299, 300
 koniarz N Sub.(Ob.) 288
 konkurent N Sub. 99
 kopaczka N Sub., N Instr., N Res. 16, 86, 87, 162, 163, 164, 170, 171, 207, 218, 219, 327, 329, 334
 kopacz N Sub., N Instr. 83, 148, 150, 334
 kopalniak N Ob. 240, 248, 316
 kopalnia N Loc. 253, 268
 kopalka N Res. 206, 218, 219
 kopanie N Acc. 55, 273, 274, 275, 330, 333
 kopanina N Acc., N Loc. 49, 254, 266, 333
 kopanisko N Loc. 253, 254, 265, 315
 koparka / kopiarka N Instr. 74, 86, 87, 135, 163, 164, 170, 171, 327, 329, 334
 kopciuch N Sub.Attr. 15, 103, 110, 111
 kopiarka N Sub., N Instr. 74, 86, 87, 135, 171, 327, 334
 kopidołek N Sub. 277
 kopiec N Res. 206, 207, 210
 kopienie N Acc. 62
 kopyciarz N Sub.(Ob.) 286, 288
 korkociąg N Instr. 279
 kornik N Sub.(Ob.) 286, 287
 korowaczka N Instr.(Ob.) 292, 294
 korzysiel N Res. 214, 215, 229, 329
 korzystka N Res. 214, 215, 229, 329
 korzyście N Res. 214, 215, 229
 korzyśle N Res. 214, 215, 229, 329
 kosiarka N Instr. 135, 170, 171, 314
 kosiarz N Sub. 74, 79, 91, 95, 97, 98, 327
 kosiec N Sub. 78, 79, 91, 95, 97, 313, 327
 kosopatrz N Sub.Attr. 278
 kostoból N Acc. 277
 kosy N Acc. 30, 54, 62, 69, 145, 314, 327
 kosynier N Sub. 79, 91, 95, 97, 327
 koszenie N Acc. 30, 62, 69, 327
 koszykarz / koszyczarz N Sub.(Res.) 285
 kośba N Acc. 30, 62, 69
 kościelny N Sub.(Ob.) 285, 287
 kośnik N Sub. 74, 79, 90, 91, 95, 97, 327
 kotłowanina N Acc. 49, 50
 kowadło N Instr. 93, 191, 193
 kowalczyk N Famil. (N Sub.) 93, 303, 304, 307
 kowaleczka N Famil. (N Sub.) 93, 303, 304, 307
 kowalicha N Famil. (N Sub.) 93, 303, 304, 307
 kowalka N Famil. (N Sub.) 93, 307
 kowal N Sub. 92, 93, 303, 307
 kowalowa N Famil. (N Sub.) 93, 307
 kółczarz N Sub.(Res.) 285
 kpiarz N Sub.Attr. 130
 krajanka N Res. 15, 206, 219
 krajanki N Res. 223
 kramarz N Sub.(Ob.) 288
 krasiwo N Instr. 200, 201, 202, 203
 kraszanka N Res. 206, 219
 kraszenie N Acc., N Instr. 62, 200, 201, 202, 203
 krawcowa N Fem. (N Sub.), N Famil. (N Sub.) 79, 304, 307, 337
 krawiec N Sub. 78, 79, 304, 307, 316
 krążel N Instr. 188
 kredowina / kretowina / krędownina / krętowina N Res.(Sub.) 295, 296, 330
 kredowisko / kretowisko / krędownisko / krętowisko N Res.(Sub.) 210, 295, 296, 330
 kredowizna / kretowizna / krętowizna N Res.(Sub.) 295, 296, 330
 kredowanie N Acc. 55
 kręcenie N Acc. 62
 krępel N Instr. 188
 krępulec N Instr. 134, 141, 142
 krętacz N Sub.Attr., N Res. 113, 206, 213, 315, 331, 336
 krętanina N Acc. 50
 krętownik N Res.(Sub.) 295, 296
 krężel N Instr. 188
 kroja N Res. 206, 209, 306
 krojka N Dem. (N Res.) 209, 306
 krojnik N Instr. 183
 kraj N Instr. 183, 204, 209

kropacz / kropiacz N Instr. 148, 150
 kropatwiarz N Sub.(Ob.) 286, 288
 kropidło N Instr. 190, 191, 194
 kropienie N Acc. 62
 krowiarka N Sub.(Ob.) 286
 krszyna / krszcyna N Res. 207, 230
 krupnik N Res.(Ob.) 296, 298
 kruszonki N Res. 223, 316
 krwawica N Acc., N Res. 30, 206, 211, 333
 kryjak N Sub.Attr. 119
 krząkanie N Acc. 55
 krzesanie N Acc. 55
 krzesiadło N Instr. 191, 192, 193, 194,
 202, 203, 329
 krzesidło N Instr. 190, 191, 192, 193, 194,
 202, 203, 329
 krzesiwo N Instr. 192, 193, 194, 202, 203,
 329
 krzyczek N Sub.Attr. 103, 120, 121
 krzykacz N Sub.Attr. 112, 113, 123, 125,
 126, 127, 328
 krzykajło N Sub.Attr. 113, 125, 126, 127,
 328
 krzykała N Sub.Attr. 113, 125, 126, 127,
 328
 krzyk N Acc. 70, 71, 315
 krzywda N Acc. 26, 27, 28
 krzyżownik N Instr. 183
 krzyżówka N Res., N Loc. 206, 214, 216,
 253, 259, 315, 335
 kucie N Acc. 26, 32, 33, 313
 kukalka N Sub.Attr. 116, 117
 kukawka N Sub.Attr. 116, 117
 kukulka N Sub.Attr. 116, 117
 kulizowanie N Acc. 55
 kupiec N Sub. 78, 79
 kurcz N Acc. 71
 kurzak N Instr. 174, 176
 kurzanka N Acc. 30, 31, 41, 42, 67
 kurzarka N Sub.Attr. 15, 117
 kurzawa N Acc. 30, 31, 42, 67
 kurzawica N Acc. 30, 31, 42, 67
 kurzawka N Sub.Attr. 117
 kurz N Acc. 30, 71, 117
 kurzyca N Acc. 30, 31, 42, 67, 314

kusztyk N Sub.Attr. 134
 kutwa N Sub.Attr. 103, 104
 kuwieczka N Sub.Attr. 116
 kuźnia N Loc. 254, 267
 kwękała N Sub.Attr. 127
 kwietnik N Instr.(Ob.) 294
 kwikała N Sub.Attr. 127
 kwik N Acc. 71
 kwistka N Sub.Attr. 115, 116
 kwitnięcie N Acc. 33
 kwoka N Sub.Attr. 103, 104

L

lamentnica N Fem. (N Sub. Attr.) 123,
 305
 lamentnik N Sub.Attr. 122, 123, 305
 lanie N Acc. 55
 lanki N Res. 207, 223, 316
 latanie N Acc. 55
 latanina N Acc. 50
 latawiec N Sub.Attr. 103, 106, 314
 latorostek / latoróstek N Res. 280
 latorośl N Res. 280
 latownica N Fem. (N Sub. Attr.) 123, 305
 latownik N Sub.Attr. 122, 123, 305
 legło N Loc. 15, 254, 263, 266, 270, 329
 legowisko N Loc. 237, 254, 263, 266,
 270, 333
 legus N Sub.Attr. 118, 119, 132, 328
 lejek N Instr. 179
 lekarz N Sub. 96, 97
 leniuch N Sub.Attr. 111, 133
 leń N Sub.Attr. 111, 133, 134
 lepianka N Res. 207, 219, 316
 lepiaszka N Res. 208, 220
 lepienie N Acc. 62
 lepka N Sub. Attr., N Intr., N Loc. 103,
 116, 134, 154, 157, 216, 254, 259, 334
 leśniczy N Sub.(Ob.) 285, 286, 287, 330
 leśnik N Sub.(Ob.) 286, 287, 330
 leżak N Sub.Attr. 103, 118, 119, 132, 328
 leżanka N Instr. 135, 168, 313
 leżenie N Acc., N Loc. 62, 253, 263, 266,
 270, 329, 333
 leżysko N Loc. 254, 263, 266, 270, 329

lęk N Acc. 71
 listopad N Temp. 280, 281
 listowy N Sub.(Ob.) 286, 288
 lizoń N Sub.Attr. 129, 132, 328
 lizus N Sub.Attr. 129, 132, 328
 lochrowanie N Acc. 55
 lota N Instr. 135, 137, 138, 155, 157
 lotka N Instr. 137, 138, 155, 157
 luciarz / lutarz N Sub. 74, 91, 96, 97, 316
 lut N Instr. 96, 204, 316
 lutownik N Sub. 74, 90, 91, 97

Ł

łamacz N Instr. 134, 147, 149, 150, 178, 179
 łamanie N Acc. 55
 łamek N Instr. 134, 150, 178, 179
 łapka N Instr. 157
 łąta N Instr. 136, 137, 138
 łąwnik N Sub.(Loc.) 289
 łąchotki N Acc. 44
 łąchtaczka N Ob. 245
 łągarstwo N Acc. 69
 łągarz N Sub.Attr. 130
 łąjenie N Acc. 62
 łąmek N Instr. 149, 178, 179, 329
 łąmka N Instr. 134, 154, 157, 178, 179, 329
 łąmot N Acc. 71
 łąpot N Acc. 71, 252
 łąskot N Acc. 71
 łąwczy N Sub. 79, 84
 łąwiec N Sub. 74, 79, 84, 314
 łąwienie N Acc. 62
 łążko N Instr. 184
 łąpek N Sub.Attr. 120, 121
 łąpina N Res. 207, 230
 łąpka N Res. 206, 207, 216
 łąska N Res. 207, 209
 łąstaki N Res. 207, 215, 216, 223
 łąstka N Res. 207, 215, 216, 223
 łąszczaby N Res. 207, 210, 212, 222, 223, 315, 329
 łąszczaki N Res. 207, 210, 212, 222, 223, 329

łąszczak N Ob. 240, 247
 łąszczki N Res. 207, 210, 212, 222, 223, 329
 łąszczochy N Res. 207, 210, 212, 222, 223, 329
 łąszczycza N Acc. 30
 łąszczynka N Res. 220
 łączak N Res.(Ob.) 296, 298
 łąkanie N Acc. 55
 łąskanie N Acc. 55
 łąskawica N Acc. 30
 łąszczarz N Instr.(Ob.) 294
 łążnik N Instr.(Ob.) 292, 294, 330

M

machlarz N Sub.Attr. 130
 machłoja N Acc. 35, 41, 313
 machłojka N Acc. 35, 41
 macokura N Sub. 277
 macykura N Sub. 277
 magłownia N Instr. 144, 197, 198
 magłownica / magłównica N Instr. 134, 144, 197, 198
 maidło N Instr. 134, 190, 194
 majaczenie N Acc. 62
 majenie N Acc. 63
 makowiec N Res.(Ob.) 296, 297
 malarz N Sub. 97
 malowanie N Acc. 55
 malowanka N Res. 206, 219
 malowidło N Res. 206, 207, 229, 315
 malowanie N Acc. 55
 mamłoń N Sub.Attr. 129
 mamrot N Acc., N Sub.Attr. 71, 134, 332, 336
 marnowanina N Acc. 49, 50
 marszczka / marzczka N Res. 215, 216
 maruda N Sub.Attr. 104, 123, 316, 328
 marudnik N Sub.Attr. 103, 104, 122, 123, 328
 marzczenie N Acc. 63
 masielniczka N Instr.(Res.) 291, 292, 330
 maszczonka N Res. 220, 316
 maszynista N Sub.(Instr.) 284
 maszynowanie N Acc.(Instr.) 282, 283

- maślica N Instr.(Res.) 291, 292, 330
 maśliczka N Instr.(Res.) 291, 292
 maśnica N Instr.(Res.) 291, 292, 330
 maśniczka N Instr.(Res.) 291, 292
 mazanek N Sub.Attr. 110, 111, 120, 122, 328
 mazanie N Acc. 55
 mazanka N Res. 206, 219
 mazgaj N Sub.Attr. 110, 111, 115
 mazia N Sub.Attr., N Instr. 104, 134, 136, 137, 138, 191, 194, 204, 328, 336
 maziarka N Instr.(Ob.) 292, 293, 294, 330
 mazidło N Instr. 137, 138, 191, 194, 204, 328
 mazoch N Res. 207, 208, 212
 mazuch N Sub.Attr. 103, 110, 111, 120, 122, 328
 maźniak N Sub.Attr. 110, 111, 120, 122, 328
 maźnica N Instr.(Ob.) 292, 293, 294, 330
 maź N Instr. 137, 138, 192, 194, 203, 204, 328
 mąciwoda N Sub.Attr. 278, 279
 mątewka N Instr. 172
 melaczka / melaczka N Instr. 162, 163, 164, 170, 171, 174, 176, 313
 melak N Instr. 163, 164, 170, 171, 174, 175, 176
 melarka N Instr. 163, 164, 170, 171, 175, 176
 melenie N Acc. 63
 mełnik N Instr. 183
 męczarnia N Acc. 52
 męczelnik N Sub. 92
 mężobójczyni N Sub. 277
 miarka N Instr. 134, 154, 157
 miączek N Sub.Attr. 121
 miądel N Instr. 142, 143, 204
 miądlenie / międlenie N Acc. 63
 miądlica / międlica N Instr. 14, 134, 142, 143, 204
 miądlonka N Ob. 246
 miechowanie N Acc. 55
 mielak N Instr. 176
 mielenie N Acc. 63
 miernik N Sub. 74, 90, 91
 mierzenie N Acc. 63, 72
 mieszanina N Res. 217, 219, 231, 315, 347
 mieszanaka / mięszanaka N Res. 24, 206, 219, 231
 mieszkaniac N Sub. 80
 mieszkanie / mięszkanie N Loc. 253, 254, 269
 mietlarz N Sub.(Res.) 285
 migot N Acc. 71
 mijak N Res. 207, 224, 315
 milczek N Sub.Attr. 120, 121
 miłowanie N Acc. 55
 misiak N Sub. 88, 97, 313
 misiarz N Sub. 74, 88, 96, 97
 misienie N Acc. 63
 miśkarz N Sub. 92, 97
 miśkowacz N Sub. 82, 83, 91, 92
 miśkowanie N Acc. 55
 miśkownik N Sub. 74, 83, 91
 miśnik N Instr.(Ob.) 292, 294
 mlaskacz N Sub.Attr. 15, 103, 112, 113
 mlaskot N Acc. 66
 mleczarz N Sub.(Ob.) 288
 mlenie N Acc. 63
 młocarnia N Instr. 198, 199
 młocarz / młotarz / młócarz N Sub. 74, 89, 96, 97, 98, 327
 młócek N Sub. 74, 89, 97, 98, 327
 młocka / młotka / młócka N Acc. 35, 36, 37, 62, 63, 199, 327
 młockarnia N Instr. 198, 199
 młockarz / młóckarz N Sub.(Ob.) 288
 młócenie N Acc. 36, 37, 62, 63, 327
 młynarz N Sub.(Loc.) 16, 289, 290
 młynkowanie N Acc. 55
 moczenie N Acc. 63
 moczymorda N Sub.Attr. 278, 279
 moczysko N Loc. 263
 modlach N Sub.Attr. 113
 modloch N Sub.Attr. 109
 morderca N Sub. 77
 morderstwo N Acc. 69
 mordęga / mordęka N Acc. 34

motaczka N Instr. 162, 163, 164, 174,
 176, 186, 195, 314
 motak N Instr. 163, 164, 174, 175, 176,
 186, 195
 motanina N Acc. 49, 50
 motek N Res. 207, 225
 motocyklista N Sub.(Instr.) 284
 motowidłko N Instr. 163, 164, 175, 176,
 186, 195, 324
 motowidło N Instr. 162, 163, 164, 174,
 176, 186, 195, 225, 324
 mowa N Acc. 28
 mrucek N Sub.Attr. 103, 120, 121
 mrugała N Sub.Attr. 126, 127
 mruk N Sub.Attr. 134
 mściciel N Sub. 94
 muchołapka N Instr. 279
 mularz / murarz N Sub. 74, 96, 98
 murarka N Acc. 43
 murowanie N Acc. 55
 muskaczka N Instr. 162, 164
 muzykant N Sub. 99
 mycie N Acc. 26, 33
 mydlenie N Acc. 63
 mydło N Instr. 190, 192, 313
 myjak N Instr. 174, 176
 myszołapka N Instr. 279
 myszołów N Sub.Attr. 278
 myślunek N Acc. 46
 mżala N Acc. 31, 32, 41, 42, 43, 48, 67
 mżanka N Acc. 31, 32, 40, 41, 42, 43, 48,
 67
 mżawa N Acc. 31, 32, 41, 42, 43, 48, 67
 mżawka N Acc. 31, 32, 38, 40, 41, 42, 43,
 48, 67
 mżączka N Acc. 31, 32, 40, 41, 42, 43, 48,
 67, 313
 mżocha N Acc. 31, 32, 40, 41, 42, 43, 48,
 67, 314
 mżoła N Acc. 31, 32, 41, 42, 43, 48, 67
 mżonka N Acc. 31, 32, 41, 42, 43, 48, 67
 mżycza N Acc. 30, 31, 32, 40, 42, 43, 48,
 67
 mżyczka N Acc. 31, 32, 41, 42, 43, 48,
 67

N

nabój N Ob. 239, 252
 nabywca N Sub. 76, 77
 naciecza N Loc. 253, 255, 314
 nacieranie N Acc. 55
 nadawca N Sub. 77
 nadrostek N Res. 206, 225
 nadrost N Res. 236, 237
 naganiacz N Sub. 83
 nagniotek N Res. 206, 228, 237, 241
 nagonka N Acc. 35, 37, 315
 nakaz N Acc. 71
 nakładnica N Instr. 134, 144
 nakrętka N Instr. 154, 157
 nakrywadło N Instr. 190, 191, 193
 nakrywanie N Instr. 199, 200
 nakrywka N Instr. 155, 157
 nalepa N Res. 207, 209
 namaszczenie N Acc. 63
 namawiacz N Sub. 83
 namównik N Sub. 75, 90, 91, 92, 315
 namydlanie N Acc. 55, 234
 naodziewka N Instr. 134, 155, 157
 napad N Acc. 71
 napis N Res. 236, 237
 naprzykrzeniec N Sub.Attr. 106
 narodzenie N Acc. 63
 narost N Res. 206, 236, 237
 nasada N Res. 209, 236, 237
 nasadek N Res. 225, 237
 nasad N Res. 209, 225, 236, 237
 nasiek N Instr. 135, 204
 nasłanie N Acc. 52, 55
 nasypa N Res. 209
 naścielisko N Loc. 262, 263
 naściół N Res. 237
 naśladowca N Sub. 77
 naślodnik N Sub. 92
 nauczanie N Acc. 55
 nauczka N Acc. 37
 nauczycielka N Fem. (N Sub.) 94, 304
 nauczyciel N Sub. 74, 75, 94, 304, 315
 nauka N Acc. 28
 nawalnica / nawalnica N Acc. 31
 nawijadło N Instr. 190, 191, 193

- nawijanie N Acc. 33, 52, 55, 59
 nawleczenie N Acc. 63
 nawlekanie N Acc. 52, 55
 nawłoczka / nawłóczka N Instr. 137, 138, 154, 155, 157
 nawłoka N Instr. 134, 136, 137, 138, 155, 157
 nawłóczenie N Acc. 63
 nawój N Instr. 204
 nawóz N Instr. 204
 nawyczka N Acc. 37
 nazębianie N Acc. 55
 nazębienie N Acc. 63
 nazwisko N Instr. 187
 nicielnica N Instr.(Ob.) 292, 293, 330
 nicienica / niciennica N Instr.(Ob.) 292, 293, 330
 niedorostek N Res. 206, 225
 niedowiarek N Sub.Attr. 121
 niesidło N Instr. 135, 191, 194
 niesienie N Acc. 62, 63
 nieśnik N Loc. 254, 261
 nieuk N Sub.Attr. 134
 nieuprawka N Loc. 259
 nieusłuch N Sub.Attr. 134
 niewypał N Res. 236, 237
 niścierz N Sub. 98
 nitowanie N Acc. 55
 nitowanie N Acc. 55
 niuchanie N Acc. 52, 55
 nosidła N Instr. 167, 168, 169, 173, 192, 194, 196
 nosidło N Instr. 167, 168, 169, 173, 191, 192, 194, 196
 nosiłki N Instr. 167, 168, 169, 173, 191, 194, 196
 nosiołki N Instr. 167, 168, 169, 173, 191, 194, 196
 nosionka N Instr. 167, 168, 169, 173, 191, 194, 196
 nosiołka N Instr. 167, 169, 173, 191, 194, 196
 noszadło N Instr. 174, 176, 191, 193
 noszak N Instr. 174, 176, 191, 193
 noszenie N Acc. 63
 nożownik N Sub.(Res.) 285
 nukala N Ob. 240, 250, 316
- O**
 obarzanek N Res. 206, 227, 316
 obchód N Acc. 71
 obdzieranie N Acc. 55
 obejście N Loc. 253, 254, 258
 ober-zenie N Acc. 63
 obganianie N Acc. 42, 55
 obganianka N Acc. 41, 42, 55
 obiadowanie N Acc. 55
 obiegus N Sub.Attr. 132
 obierka N Res. 207, 212, 215, 216, 231
 obierucha N Res. 207, 212, 215, 216, 231
 obierzyny N Res. 207, 212, 215, 216, 231
 obietnica N Acc. 31
 obijacz N Sub.Attr. 113
 obijak N Sub.Attr. 118, 119
 obiór N Acc. 71
 obitka N Res. 220
 oblamka N Instr. 134, 154, 155, 157
 oblamówka N Instr. 135, 154, 157
 obleczenie N Acc., N Instr. 63, 200, 201, 202, 203, 332
 obleczywo N Instr. 202, 203
 oblekanie N Acc. 55
 obłóczenie N Acc. 63
 obmowa N Acc. 27, 28, 313, 315
 obmywanie N Acc. 55
 obornik N Ob.(Loc.) 300
 oborywanie N Acc. 36, 37, 53, 55
 obraźnik N Sub.(Ob.) 285, 287
 obrąbek N Res. 206, 225
 obredlanie N Acc. 52, 55
 obrocznica N Instr.(Ob.) 293
 obrońca N Sub. 75, 77, 315
 obróbka N Acc. 15, 37
 obrywanie N Acc. 56, 283
 obrywka N Acc. 37
 obrządek N Acc. 44, 45
 obrzucka N Acc. 35, 37
 obrzynacz N Instr. 148, 150
 obrzynaki N Res. 223, 225
 obrzynek N Res. 223, 225

- obsada N Res. 207, 209
 obsadka N Instr. 135, 154, 157, 315
 obsiedle N Loc. 253, 254, 258, 314
 obsiedliny N Acc. 50
 obsiew N Acc. 26, 71, 313
 obsługowacz N Sub. 82, 83, 313
 obstalunek N Acc. 46
 obsypanie N Acc. 56
 obsypnik N Instr. 135, 182, 183, 315
 obsypywanie N Acc. 56
 obszewka / obszywka N Instr. 155, 157, 213
 obszycie N Res. 213, 225
 obucie N Instr. 134, 135, 152
 obuwanie N Acc. 56
 obwieszeniec N Sub. 80, 316
 obwijak N Instr. 174, 176
 obżerus N Sub.Attr. 132
 ocedzarka N Instr. 170, 171
 ocharużki N Acc. 44
 ochlajtus N Sub.Attr. 132
 ochlapus N Sub.Attr. 103, 132, 315
 ochłoda N Acc. 27, 28
 ochwat N Acc. 71
 ocielenie N Acc. 63
 ocieplenie N Acc. 63
 ocieranie N Acc. 56
 ociesywanie N Acc. 52, 56
 oczepiny N Acc. 50
 oczkowanie N Acc. 55, 56
 odbieraczka N Sub. 74, 86, 311
 odbitek N Res. 206, 220, 225, 237, 329
 odbitka N Res. 15, 206, 220, 225, 237, 316, 329
 odbit N Res. 206, 220, 225, 236, 237, 329
 odchód N Acc. 71
 odciągaczka N Instr. 15, 134, 162, 164
 odciąganie N Acc. 56
 odcisk N Res. 228, 237
 odczarowanie N Acc. 52, 56
 odczyniaczka N Fem. (N Sub.) 83, 304
 odczyniacz N Sub. 83, 304
 odczynienie N Acc. 63
 odczyszczanie N Acc. 63
 odesłanie N Acc. 52, 56
 odgarniacz N Instr. 134, 148, 150
 odgarnywanie N Acc. 56
 odjazd N Acc. 71
 odkładnia N Instr. 144, 197, 198
 odkładnica / okładnica N Instr. 144, 197, 198, 237
 odkopki N Acc. 44, 315
 odkupiciel N Sub. 74, 75, 94, 315
 odlew N Res. 236, 237
 odlot N Acc. 71
 odłam N Res. 236, 237
 odłóg N Loc. 253, 254, 271, 272, 314
 odpadek N Res. 225
 odpad N Res. 237
 odpłata N Acc. 26, 27, 28, 315
 odpływ N Loc. 253, 271, 272
 odpoczynek N Acc. 47
 odprawa N Acc. 27, 28, 313
 odprężanie N Acc. 56
 odpus / odpust N Acc. 71
 odrapek N Res. 225, 237
 odrap N Res. 225, 226, 236, 237
 odrostek N Res. 206, 225, 226, 229
 odrośle N Res. 206, 225, 226, 229
 odrywka N Res. 206, 215, 216
 odrzynek N Res. 226
 odrzyny N Res. 207, 235, 236
 odstawa N Acc. 28
 odstęp N Res. 237
 odsypka N Res. 216
 odszycie N Res. 213
 odwalnica N Instr. 134, 144
 odważnik N Instr. 183
 odwłoka N Acc. 28
 odwracaczka N Acc. 40, 42, 56, 327
 odwracanie N Acc. 40, 42, 56, 327
 odwracanka N Acc. 40, 41, 42, 56
 odwrocka / odwrotka N Acc. 35, 36, 37, 71, 327
 odwrot / odwrót N Acc. 36, 37, 71, 327
 odzianie N Acc., N Instr. 53, 56, 135, 199, 200, 201, 332
 odziejadło N Instr. 191, 193
 odzienie N Instr. 135, 193, 199, 200, 201
 odzierki N Res. 207, 222

- odziewanie N Acc. 45, 53, 56, 327
 odziewek N Acc., N Instr. 36, 37, 45, 53, 56, 178, 179, 327
 odziewka N Acc. 36, 37, 45, 53, 56
 odziew N Acc., N Instr. 26, 71, 204, 332
 oganianie N Acc. 56
 ogarnięcie N Acc., N Instr. 33, 135, 151, 152, 315, 332
 oględziny N Acc. 50, 51, 314
 ogrodnik N Sub.(Ob.) 286, 287
 ogrodenie N Instr., N Loc. 201, 270, 334
 ogryzek N Res. 207, 215, 216, 225, 226, 329
 ogryzka N Res. 215, 216, 225, 226, 329
 ogrzewacz N Instr. 148, 149, 150, 191, 193
 ogrzewadło N Instr. 149, 150, 190, 191, 193
 okadzanie N Acc. 56
 okfiarowanie N Acc. 56
 okiełznięcie N Instr. 135, 152, 313
 okiennica N Instr.(Ob.) 292, 293
 okładanie N Acc. 56
 okładzina N Instr. 196
 okłosowanie N Acc. 56
 okopisko N Loc. 262, 263
 okólnik N Instr., N Loc. 183, 254, 261, 334
 okrasa N Instr. 134, 135, 137, 138
 okrasiwo N Instr. 135, 202, 203
 okraszenie N Acc. 63
 okrawek N Res. 226
 okrącaczką N Instr. 162, 164, 166, 168
 okrącajka N Instr. 164, 166, 168
 okrącanka N Instr. 164, 166, 168
 okrojka N Res. 214, 216, 314
 okrycie N Instr. 135, 152
 okucie N Res. 206, 213, 217, 314
 okularzysta N Sub.(Ob.) 286, 288
 okulista N Sub.(Ob.) 288
 okupiny N Acc. 50, 51
 olejarz N Sub.(Res.) 285, 330
 olejnik N Sub.(Res.) 285, 330
 omamicieli N Sub.Attr. 124
 omelanie N Acc. 56
 omglenie N Acc. 62, 63
 opalanka N Instr., N Res. 168, 219, 314, 334
 opalczarz N Sub.(Res.) 285
 opał N Acc. 71, 168
 oparcie N Instr. 135, 152, 315
 opasidło N Instr. 190, 191, 194
 opaska N Instr. 134, 154, 155, 157
 opatrunek N Instr. 181
 opędzanie N Acc. 56
 opiekała N Sub.Attr. 127
 opis N Acc. 71
 opłata N Acc. 27, 28
 opowiedzenie N Acc. 63
 oprawka N Instr. 154, 157
 oprzątanie N Acc. 45, 56, 327
 oprzątek N Acc. 45, 53, 56, 327
 opylacz N Instr. 150
 oracz N Sub. 74, 83, 314
 oranie N Acc. 36, 37, 42, 49, 50, 53, 56
 oranina N Acc. 36, 37, 42, 49, 50
 oranisko N Loc. 253, 254, 260, 265, 315, 316, 329
 oranka N Acc., N Loc. 36, 37, 41, 42, 49, 50, 56, 260, 265, 329, 332, 333
 orędownica N Sub. 80, 311
 organista N Sub.(Instr.) 284
 orka / órka N Acc. 35, 36, 37, 42, 49, 50, 53, 56, 313
 osada N Loc. 254, 255
 osiedliny N Acc. 47, 48, 50, 51
 osiedlisko N Acc. 47, 48, 50, 51
 oskarżyciel N Sub. 74, 75, 94
 oskórowanie N Acc. 56
 oskrobina N Res. 207, 230, 314
 oskrzybka N Instr. 154, 155, 157
 osłabienie N Acc. 63
 osmykaczka N Instr. 162, 164
 ostrzydło N Instr. 135, 190, 191, 194
 osypka N Acc. 35, 37, 315
 oszukiwanie N Sub.Attr. 103, 106, 315
 oszukiwanie N Acc. 56
 otworzenie N Acc. 63
 owiązanie / owięzanie N Instr. 174, 176
 owierka N Instr. 135, 155, 157

owięzywadło N Instr. 191, 193
 owijaczka N Instr. 15, 155, 157, 162, 163, 165, 166
 owijacz N Instr. 148, 150
 owijajka N Instr. 155, 157, 163, 165, 166
 owocobranie N Acc., N Temp. 277, 280, 281, 332, 333
 ozbieranie N Acc. 36, 37, 53, 56
 ozbiórka N Acc. 36, 37, 53, 56
 ozbuwanie N Acc. 56
 ozchodnik N Sub.Attr. 122, 123
 ozchód N Res. 237
 ozdoba N Instr. 134, 135, 137, 138, 200, 201, 315, 328
 ozdobienie N Instr. 135, 137, 138, 200, 201, 328
 ozgrzewka N Acc. 37
 ozkaz N Acc. 71
 ozlewnia N Loc. 254, 267
 ozlew N Res. 236, 237
 ozoranie N Acc. 56
 ozorywka N Acc. 37
 ozpacz N Acc. 70, 71
 ozpinka N Instr. 154, 157
 ozpórka N Instr. 154, 155, 157
 ozpylacz N Instr. 134, 148, 150
 ozrywka N Acc. 37
 ozrzutka N Loc. 259
 ozwalenie N Acc. 63
 ozwałka N Acc. 37
 ozwiązanie N Acc. 56
 ozwodnik / rozwodnik N Sub. 90, 92
 ozwora N Instr. 136, 138
 ozwód N Acc. 71
 ozwórka N Instr. 155, 157
 ożenek N Acc. 45

P

paczesie N Res. 214, 236, 237
 pacześ N Res. 206, 214, 236, 237
 padaczka N Acc. 40
 padanina N Acc. 50
 pajączyna / pajęczyna N Res.(Sub.) 295, 296
 paklepie N Res. 207, 214

pakunek N Res. 206, 227
 palaczka N Acc. 40, 62, 63, 72, 327
 palacz N Sub.Attr. 113
 palarnia N Loc. 253, 254, 269
 palenie N Acc., N Loc. 40, 62, 63, 72, 265, 270, 327, 333
 palenisko N Loc. 15, 254, 265, 270
 pal N Acc. 40, 62, 63, 71, 327
 palowanie N Acc. 56
 paluwanie N Acc. 56
 papiernik N Sub.(Loc.) 289
 papierośnica N Instr.(Ob.) 292, 293
 paplanina N Acc. 49, 50, 314, 316
 paprak N Sub.Attr. 119
 parcie N Acc. 26, 33
 parnik N Instr. 135, 182, 183
 parowanki N Res. 207, 223
 parowiec N Instr.(Mod.), N Res.(Mod.) 295, 298, 299, 330, 335
 parowóz N Instr. 279
 parówka N Res.(Mod.) 299, 330
 partacz N Sub.Attr. 112, 113, 114, 118, 119, 332
 partak N Sub.Attr. 112, 113, 118, 119
 paruch N Res.(Mod.) 299, 330
 parzaczka N Instr.(Ob.) 292, 293
 parzkoty N Acc. 67
 parzucha N Sub.Attr. 103, 112
 parzybroda N Sub.Attr. 278, 279
 pasibroda N Sub.Attr. 278, 279
 pasibrzuch N Sub.Attr. 278, 279
 paskudziarz N Sub.Attr. 128, 130
 paskudzizna N Sub.Attr. 128, 130
 pastucha N Fem. (N Sub.) 81, 304
 pastucha N Sub. 81, 304
 pastuch N Sub. 81, 287, 304
 pasza N Instr. 134, 136, 138
 paszenie N Acc., N Loc. 63, 270, 333
 paśmianka N Instr.(Ob.) 292, 293, 294, 330
 paśmica N Instr.(Ob.) 292, 293, 294, 330
 paśnik N Loc. 254, 261
 patranka N Instr. 135, 166, 168
 patrzączka N Instr. 135, 166, 168
 pelenie N Acc. 63

- pędziwiatr N Sub.Attr. 278, 279
 pętaczka N Instr. 162, 163, 165
 pęta N Instr., N Ob. 140, 241, 334
 pianie N Acc. 56
 piastunka N Sub. 87
 picie N Acc., N Ob. 33, 240, 242
 pieczenie N Acc. 63, 313
 piejak N Sub.Attr. 103, 118, 119
 piekarnia N Loc. 254, 268, 269
 piekarnik N Loc. 254, 261, 262, 313
 piekarz N Sub. 74, 96, 97, 98, 313
 pielacz N Instr. 148, 150
 pielienia N Temp. 275
 pielienie N Acc. 35, 37, 63
 pielęgniarsz N Sub. 98
 pierdacha N Sub.Attr. 103, 108, 109, 124, 316, 328
 pierdawka N Instr. 136, 172
 pierdziel N Sub.Attr. 108, 109, 124, 328
 pierdziocha N Fem. (N Sub. Attr.) 109, 305
 pierdzioch N Sub.Attr. 103, 108, 109, 124, 305, 328
 pierunochron / piorunochron N Instr. 279
 pierzawka N Acc.(Ob.) 282, 283, 335
 pierzchota N Acc. 67
 pierzchot N Sub.Attr. 133
 pierzyna N Res.(Ob.) 296, 297, 298, 335
 pieszczocha N Fem. (N Ob.) 242, 305
 pieszczoch N Ob. 239, 240, 242, 305
 pieszczota N Acc. 67
 pietruszajka N Res.(Ob.) 296, 297
 pietruszczajka N Res.(Ob.) 297
 pijaczka N Fem. (N Sub. Attr.) 119, 305
 pijaczyna N Expr. (N Sub. Attr.) 119, 303, 307
 pijaczysko N Expr. (N Sub. Attr.) 119, 307
 pijak N Sub.Attr. 103, 119, 303, 305, 307
 pijaństwo N Acc. 68
 pijawka N Sub.Attr. 117
 pijus N Sub.Attr. 103, 132
 pilarka N Acc.(Instr.) 283
 pilarz N Sub.(Instr.) 284
 pilnik N Instr. 183
 piórznicza N Acc.(Ob.), N Res.(Ob.) 282, 283, 296, 297, 335
 pisane N Res. 206, 232, 315
 pisanie N Acc. 49, 50, 53, 56
 pisanina N Acc. 49, 50, 53, 57
 pisanka N Res. 206, 219
 pisarek N Expr. (N Sub.) 98, 303, 307
 pisarz N Sub. 74, 98, 303, 307, 314
 piszczałka N Instr. 135, 167
 piszczyk N Sub.Attr. 120, 121
 pitracha N Sub.Attr. 103, 104
 plątac N Sub.Attr. 113
 pleciak N Res. 224
 pleciuch N Sub.Attr. 103, 110, 111, 328
 plewienie N Acc. 63
 plewniak N Ob.(Mod.) 301
 ploteczka N Instr. 166, 311
 plotka N Res. 69, 130, 216, 244
 plotkara N Fem. (N Sub. Attr.) 125, 130, 305
 plotkarka N Fem. (N Sub. Attr.) 130, 305
 plotkarstwo N Acc. 69
 plotkarz N Sub.Attr. 130, 305
 plot N Res. 237
 plotuch N Sub.Attr. 103, 110, 111
 pluskawica N Acc. 31, 72
 plusk N Acc. 31, 72
 pluskota N Acc. 27, 28
 pluskot N Acc. 72
 płaczek N Sub.Attr. 89, 120, 121
 płaczka N Sub.Attr. 116
 płacz N Acc. 66, 72
 pławucha N Sub.Attr. 103, 112
 płocharz N Sub.(Res.) 285
 płócianka / płótnianka N Res.(Ob.) 296, 297
 płótnia N Res.(Ob.) 297
 pływak N Instr. 174, 176
 pływalnia N Loc. 268
 pobidło N Instr. 191, 194
 pobieraczka N Sub. 86
 pobór N Acc. 38, 72
 pobudynki N Res. 224
 pocałunek N Acc. 46

- pochlebstwo N Acc. 68
 pochmuranie N Acc. 57
 pochówek / pochówek N Acc. 44, 45, 46, 72, 327
 pochowunek N Acc. 45, 46, 72, 327
 pochów N Acc. 45, 46, 70, 72, 327
 pociągiciel / pociągiciel N Instr. 188
 pociecha N Acc. 28
 pocieranie N Acc. 55, 57
 pocieranka N Acc. 41, 42
 pocierka N Acc., N Instr. 37, 154, 157, 332
 pocieszenie N Acc. 64
 pocziarz N Sub.(Loc.) 289, 290
 poczekalnia N Loc. 254, 268
 poczeski N Res. 222, 314
 poczęstne / poczęstne N Acc. 46, 50
 poczęstunek N Acc. 46, 50, 315
 podanie N Acc. 57
 podarunek N Ob. 239, 240, 249
 podatek N Ob. 249, 313
 podbieraczka N Sub. 86
 podbierka N Acc., N Instr. 35, 37, 154, 157, 332
 podbitka N Res. 220
 podchlebiacz N Sub.Attr. 113
 podchlebstwo N Acc. 68
 podciąg N Instr. 204
 podciesi N Res. 214
 podcinek N Ob. 248
 podejrzenie N Acc. 64
 podeżnienie N Acc. 64
 podgrzebaczka N Instr. 150, 162, 163, 165
 podgrzebacz N Instr. 148, 149, 150, 165
 podkłada N Instr. 134, 136, 137, 138, 158, 204, 205
 podkładanka N Acc. 36, 37, 42
 podkłada N Ob. 248
 podkładka N Acc., N Instr. 35, 36, 37, 42, 137, 138, 155, 157, 204, 205, 332
 podkład N Instr. 137, 138, 158, 204, 205, 328
 podkrzeska N Acc. 37
 podkucie N Res. 213
 podlewaczka N Instr. 162, 163, 165
 podlizus N Sub.Attr. 103, 132
 podmiąg N Loc. 271, 272
 podmiotanie N Acc. 57
 podmurowanie N Res. 217, 233
 podmurówka N Res. 216
 podmurywka N Res. 216
 podniesienie N Acc. 60, 64
 podnosze N Instr. 152
 podorówka N Acc. 37, 313
 podorywanie N Acc. 36, 38, 53, 57
 podorywka N Acc. 35, 36, 37, 53, 57, 332
 podpałka N Instr. 134, 154, 158
 podpieracz N Instr. 138, 150, 158, 178, 179, 199, 200
 podpieranie N Instr. 138, 150, 158, 179, 199, 200
 podpinka N Instr. 134, 154, 155, 158
 podpora N Instr. 137, 138, 150, 155, 158, 178, 179, 199, 200
 podpórek N Instr. 137, 138, 150, 156, 158, 178, 179, 200
 podpórka N Instr. 137, 138, 150, 155, 156, 158, 178, 179, 200
 podprzybitka N Res. 220
 podróżny N Sub. 94, 95, 315
 podrywacz N Sub.Attr. 103, 113
 podrywka N Instr. 154, 158
 podrzucenie N Acc. 64
 podrzutka N Acc. 35, 36, 38
 podskubek N Acc. 45
 podstawa N Instr. 138
 podstawek N Instr. 179
 podścielka N Instr. 134, 154, 155, 158
 podwalina N Res. 230, 238
 podwałka N Res. 207, 215, 216
 podwianie N Acc. 57
 podwiązka N Instr. 154, 155, 158
 podwoda N Acc. 27, 28
 podziękowanie N Acc. 57
 podziwienie N Acc. 64
 pogadanka N Acc. 42
 poganiacz N Sub. 83
 pogarda N Acc. 27, 28
 pograjka N Acc. 41

- pogródka N Res. 207, 215, 216
 pogrzebaczka N Instr. 134, 149, 150, 155, 158, 162, 163, 165, 166, 328
 pogrzebacz / pogrzebiacz N Instr. 134, 148, 149, 150, 155, 158, 163, 165, 166, 189, 328
 pogrzebajka N Instr. 135, 149, 150, 155, 158, 163, 165, 166, 328
 pogrzeba N Acc. 26, 27, 28, 72, 313
 pogrzebka N Instr. 135, 149, 150, 154, 155, 158, 163, 165, 166, 328
 pogrzeb N Acc. 27, 28, 44, 45, 46, 70, 72
 poidło N Instr. 190, 194
 pojenie N Acc. 64
 pojęcie N Acc. 33
 pojma N Instr. 134, 135, 136, 137, 138
 pokaleczenie N Res. 206, 233
 pokarm N Instr. 203, 205
 pokazowanie N Acc. 57
 pokładaczka N Acc. 36, 38, 40, 42, 72
 pokładanka N Acc. 36, 38, 40, 42, 72
 pokładka N Acc. 36, 38, 40, 42, 72, 328
 pokład N Acc., N Res., N Ob. 36, 38, 40, 42, 72, 236, 237, 240, 252, 332, 333
 pokojówka N Sub.(Loc.) 289
 pokrętka N Instr. 158
 pokrętka N Res. 158, 216
 pokropek N Acc. 15, 45
 pokrycie N Acc., N Res. 32, 33, 207, 213
 pokrywa N Instr. 136, 137, 138
 pokryweczka N Instr. 155, 158, 166
 pokrywka N Instr. 154, 155, 158, 166
 polanie N Acc. 57
 polepa N Res. 209
 polewaczka N Instr. 145, 162, 163, 165, 168
 polewanica N Instr. 145, 163, 165, 168
 polewa N Instr. 137, 138
 polewanka N Instr. 145, 163, 165, 168
 polewka N Ob. 239, 244
 polowanie N Acc. 36, 38, 53, 57
 polowiec N Sub. 79, 91, 92
 polownik N Sub. 74, 79, 91, 92, 314
 polówka N Acc. 36, 38, 53, 57
 poluwanie N Acc. 57
 połapka N Instr. 154, 158
 połączenie N Res. 233
 położenie N Acc. 64
 połóg N Acc. 72
 pomiarkunek N Acc. 46
 pomiar N Acc. 70, 72
 pomietko N Instr. 184, 188, 189
 pomietło / pomiotło / pómietło N Instr. 148, 150, 184, 188, 189
 pomstownik N Sub.Attr. 122, 123
 pomywaczka N Instr. 150, 162, 163, 165, 174, 176, 191, 193, 328
 pomywacz N Instr. 148, 149, 150, 163, 165, 174, 176, 191, 193, 328
 pomywadło N Instr. 149, 150, 163, 165, 174, 176, 190, 191, 193, 314, 328
 pomywak N Instr. 149, 150, 163, 165, 174, 176, 191, 193, 328
 poniewierka N Acc. 35, 38
 popaszenie N Acc. 64
 popęd N Acc. 72
 popijocha N Acc. 32
 popłuczyna N Res. 207, 230
 poprawa N Acc. 28
 poprawiacz N Sub. 83
 poprawiny N Acc. 51
 poprawka N Acc. 35, 38
 popychadło N Ob. 239, 240, 250, 316
 porada N Acc. 27, 28
 poręba N Loc. 254, 255, 314
 porozumienie N Acc. 51, 64
 porycie N Res. 206, 213
 posad / posadz N Res. 215, 216, 237, 238
 posadzka N Res. 214, 215, 216, 237, 238
 posieczysko N Loc. 253, 254, 262, 263, 314
 poskrobek / podskróbek N Res. 226
 poślaniec N Ob. 239, 240, 241, 315
 poślanie N Acc. 57
 posmykacz N Instr. 15, 148, 149, 150, 204, 205
 posmykanie N Acc. 57
 posmyk N Instr. 149, 150, 204, 205
 postronczarz / postronkarz N Sub.(Res.) 285

- postrzał N Res. 206, 238
 posyłka N Ob. 239, 240, 244, 314
 poszycie N Instr. 135, 152
 poszywka N Instr. 135, 155, 158
 pościelenie N Acc. 64
 pościółka N Instr. 154, 158
 pośmigacz N Instr. 147, 150
 poświęcenie N Acc. 64
 poświęcenie N Acc. 64
 potępienie N Acc. 64
 potoczanie N Acc. 57
 potoczka N Instr. 137, 138, 154, 155, 158
 potoka N Instr. 134, 136, 137, 138, 155, 158
 pouczenie N Acc. 64
 powązka N Instr. 134, 154, 158
 powęż N Instr. 203, 204
 powianie N Acc. 57
 powidla N Instr. 196, 230
 powidla N Res. 196, 230
 powijacz N Instr. 148, 150, 176
 powijak N Instr. 151, 174, 176
 powleczenie N Instr. 201
 powłoczka N Acc. 38
 powłoczka N Instr. 137, 138, 154, 155, 158
 powłoka N Instr. 137, 138, 155, 158
 powódek N Instr. 156, 158, 178, 179
 powódka N Instr. 134, 155, 156, 158, 178, 179
 powójka N Sub.Attr. 103, 115, 116, 133, 134
 powój N Sub.Attr., N Instr. 103, 115, 116, 133, 134, 205, 334
 powózka N Ob. 244, 252
 powóz N Ob. 239, 244, 252
 powroźnik N Sub.(Res.) 285
 powstanie N Acc. 57
 pozwolenie N Acc. 64, 68
 pozwolenstwo N Acc. 64, 68
 pożyczka N Acc. 38
 pożywienie N Instr. 201
 prachtykant N Sub. 99
 pracierz N Sub.Attr. 131
 pracownica N Fem. (N Sub.) 92, 304
 pracownik N Sub. 92, 304
 praczka N Sub. 15, 74, 86
 pracz N Instr. 134, 151
 pragniączka N Acc. 32, 40, 41, 64
 pragnienie N Acc. 32, 41, 62, 64
 pragnocha N Acc. 32, 41, 62, 64
 pralka N Instr. 167
 pranie N Acc. 57
 prawidło N Instr. 190, 194
 prażak N Res. 212, 224
 prażenie N Acc. 64
 prażucha N Res. 207, 212, 224
 prośba N Acc. 30
 pryciarz N Sub.Attr. 113, 114, 130, 328
 prytałka N Instr. 136, 172, 316
 prządka / przędka N Sub., N Instr. 74, 84, 85, 87, 155, 158, 327, 334
 prządki N Acc. 44
 prządzionko / przędzionko N Res. 209, 219, 221, 232, 235
 prządziono / przędziono N Res. 209, 219, 221, 232, 235
 prząśllica / prześllica N Instr. 14, 143
 przebiegi N Acc. 34
 przebieracz N Instr. 151
 przebierała N Sub.Attr. 127
 przebieraniec N Res. 206, 211
 przebierka N Acc., N Res. 38, 206, 216, 333
 przebier N Acc. 70, 72
 przebitka N Ob. 246
 przebudówka N Res. 216
 precedzaczka N Instr. 162, 165
 precedzarka N Instr. 170, 171
 przechodzisko N Instr. 135, 158, 187
 przechodzka N Instr. 135, 158, 187
 przechód N Acc. 72
 przeciąg N Acc. 72
 przecinka N Acc., N Loc. 38, 240, 259, 333
 sprzedajca N Sub. 77
 przedstawienie N Acc. 64
 przedźrzadłko N Instr. 185
 przegadanie N Acc. 57
 przegarnywacz N Instr. 148, 151

- przegięcie N Acc. 33
przegonisko N Loc. 259, 263, 272, 329
przegonka N Loc. 253, 259, 263, 272, 329
przegon / przegoń N Loc. 259, 263, 271, 272, 329
przegroda N Instr., N Loc. 135, 137, 138, 233, 254, 255, 259, 270, 272, 315, 329, 334
przegrodka / przegrodzka N Loc. 253, 255, 259, 270, 272, 329
przegrodzenie N Loc. 255, 259, 270, 272, 329
przegród N Loc. 255, 259, 270, 271, 272, 329
przejazd N Loc. 271, 272
przejrzadelko N Instr. 185, 186, 192, 193
przejrzadlko N Instr. 185, 186, 192, 193
przejrzadło N Instr. 135, 185, 186, 190, 191, 193
przejrzewadlko N Instr. 185
przejście N Acc., N Loc. 33, 253, 254, 258, 333
przekleństwo N Acc. 68
przekonanie N Acc. 57
przekopa N Res. 207, 209, 236, 238
przekrętka N Acc. 35, 38
przekupek N Sub. 89, 91, 92, 95, 304, 327
przekupień N Sub. 89, 91, 92, 95, 97, 98, 327
przekupka N Fem. (N Sub.) 89, 304
przekupnik N Sub. 89, 90, 91, 92, 95, 327
przekupstwo N Acc. 68
przełazek N Instr. 135, 144, 156, 158, 178, 179, 204, 205
przełazka N Instr. 135, 144, 155, 156, 158, 178, 180, 204, 205
przełaz N Instr., N Loc. 135, 144, 158, 179, 180, 204, 205, 271, 272, 332, 334
przełaznica N Instr. 144, 155, 158, 178, 180, 204, 205
przełyk N Loc. 254, 271, 272
przemot N Res. 238
przemowa N Acc. 27, 28
przemówiny N Acc. 50, 51
przenosiny N Acc. 51
przenoszenie N Acc. 51, 64
przeoronica N Res. 208, 209, 211, 216, 329
przeoranka N Acc. 42
przeora N Res. 207, 208, 209, 314
przeorówka N Res. 209, 211, 212, 215, 216, 329
przeorywka N Acc. 42
przepierka N Acc. 35, 38
przepierzenie N Res. 233
przepowiadacz N Sub. 83, 288
przepowiadka N Acc. 38
przepowiedanie N Acc. 57
przepowiednia N Acc. 38, 52
przeprawa N Acc. 28
przeprosiny N Acc. 50, 51
przeprowadziny N Acc. 51
przeprowadzka N Acc. 35, 38
przepust N Instr. 135, 205
przerabiacz N Sub. 83
przerabianie N Acc. 57
przerabianka N Ob. 239, 246
przerąbel / przerębel N Res. 207, 209, 228, 229, 314, 329
przerdziadelko N Instr. 186, 193
przerdziadło N Instr. 186, 191, 193
przeręba N Res. 207, 209, 228, 229, 329
przerębla N Res. 207, 209, 228, 229
przeróbka N Acc. 35, 38
przerwa N Acc. 28
przerywanie N Acc. 57
przer-ziadlko N Instr. 185, 193
przer-ziadło N Instr. 185, 193
przesadzanie N Acc. 57
przeskoczka N Sub.Attr. 115, 116
przestrzał N Acc. 70, 72
prześadowca N Sub. 77, 92, 327
prześadownik N Sub. 77, 92, 327
przeświadczenie N Acc. 64
prześwietenie N Acc. 64
przetaczarz N Sub.(Res.) 285, 330
przetacznik N Sub.(Res.) 285, 330
przetlicha N Loc. 253, 258, 263, 316, 329
przetlisko N Loc. 253, 258, 262, 263, 329
przetyczka N Instr. 155, 158

- przetykacz N Instr. 148, 151, 155, 159
przewidowacz N Sub. 83
przewiew N Acc. 72
przewoźnik N Sub. 90, 92
przewóz N Acc. 70, 72
przewrót N Acc. 70, 72
przezieradełko N Instr. 186, 193
przezieradło N Instr. 186, 191, 193
przeziębienie N Acc. 64
przezwisło N Instr. 135, 187
przeźradełko N Instr. 185, 186, 193
przeźradłko / przeźradłko N Instr. 185, 186, 193
przeźradło / przeźradło N Instr. 185, 186, 193
przeżrenie N Acc. 64
przędza N Res., N Ob. 207, 209, 219, 221, 225, 232, 235, 239, 240, 241, 315, 335
przędzarka N Sub. 74, 84, 85, 87, 327
przędzenie N Acc. 62, 64, 315
przędzianka N Res. 209, 219, 221, 232, 235
przędziwo N Res. 188, 207, 209, 219, 221, 235
przodownica N Sub. 80, 86, 311
przodowniczka N Sub. 80, 81, 86
przybudówka N Res. 215, 216
przychodnia N Loc. 253, 254, 267, 268
przychówek N Res. 206, 225, 226, 314
przycieś N Res. 238
przycinka N Ob. 244
przydeptacz N Instr. 135, 149, 151
przyjazd N Acc. 72
przyjęcie N Acc. 33
przykazanie N Acc. 57
przyklepanie N Acc. 57
przykrącanie N Acc. 57
przykrywadłko N Instr. 156, 159, 166, 185, 193
przykrywadło N Instr. 156, 159, 166, 185, 193
przykryweczka N Instr. 155, 159, 166
przykrywka N Instr. 155, 156, 159, 166, 191, 193
przylepka N Res. 216, 226, 227
przyłatka N Instr. 135, 155, 159
przymiara N Acc. 27, 28, 36, 38
przymiarka N Acc. 28, 35, 36, 38
przymiarki N Res. 207, 222
przymówka N Acc. 35, 36, 38, 315
przymrozek N Acc. 44, 45, 47
przymrozik N Acc. 45, 47
przymus N Acc. 53, 57, 72
przymuszanie N Acc. 53, 57, 72
przyodziełek N Instr. 180
przyorówka N Res. 214, 216
przypaska N Instr. 159
przypatronek N Acc. 46
przypawęż N Instr. 203, 205
przypowiaśka N Acc. 38
przypowiedź N Acc. 70, 72
przypór N Instr. 205
przyprawa N Instr. 134, 137, 138
przyrost N Res. 236, 238
przysiadka N Instr. 159
przysieczka N Loc. 254, 259, 313
przysiek N Instr. 205
przysięga N Acc. 28
przystanek N Acc., N Loc. 44, 45, 260, 333
przystawka N Res. 207, 216
przystęp N Acc. 72
przystrój N Acc., N Instr. 72, 135, 203, 205, 332
przyszewka N Res. 221, 235
przyszwa N Res. 206, 221, 235
przyśpiwka N Ob. 239, 244
przywałka N Res. 215, 216, 237, 238
przywał N Res. 215, 216, 237, 238
przywara N Res. 209
przywiązanie N Instr. 200
przywleczenie N Acc. 64
przywyka N Acc. 27, 28
przywymek N Res. 225, 226
psiarz N Sub.(Ob.) 286, 288
psitaczka N Instr. 136, 162, 163, 165
psota N Acc. 27, 28, 122
psotnik N Sub.Attr. 122, 123
pszczelarz N Sub.(Ob.) 287, 288

puszczanie N Acc. 57
 pylica N Sub.Attr. 15, 103, 107
 pyrtka N Instr. 136, 154, 159
 pyskacz N Sub.Attr. 103, 112, 114, 123, 124
 pyskalicha N Fem. (N Sub. Attr.) 124, 125, 305
 pyskal N Sub.Attr. 112, 114, 123, 124, 305
 pyskula N Sub.Attr. 125

R

rabowacz N Sub. 82, 83, 91, 92, 98, 327
 rabownik N Sub. 83, 91, 92, 98, 327
 rabunek N Acc. 46
 rabuś N Sub. 83, 91, 92, 98, 327
 rachunek N Acc. 46, 316
 rafowanie N Acc.(Instr.) 282, 283
 rajca N Sub. 76, 77
 rantówka N Res.(Mod.) 298, 299
 ratunek N Acc. 46
 razowanie N Acc. 57
 razowanie N Acc. 57
 rąbacz / rębacz N Instr. 148, 151
 rąbalnia N Loc. 15, 268, 314
 rąbanie N Acc. 57
 rąbanina N Acc., N Res. 50, 231, 336
 rechołka N Sub.Attr. 115, 116
 rechoć N Acc. 72
 redekło N Instr., N Dem. (N Instr.) 186, 192, 306, 324, 337
 redlaneczka N Dem. (N Ob.) 246, 303, 306
 redlanka N Ob. 246, 250, 303, 306
 redlenie N Acc. 64
 redlina N Res., N Ob. 230, 246, 250, 335
 redło N Instr. 186, 190, 192, 306, 337
 ręcznik N Instr.(Ob.) 148, 151, 160, 177, 292, 294
 rękowiny N Acc. 52
 robasznica N Sub.(Ob.) 286
 robiega N Acc., N Sub.Attr. 33, 114, 332
 robienie N Acc. 64
 robocizna N Acc.(Ob.) 282, 283
 robota N Acc. 67
 robotnik N Sub.(Ob.) 287
 rojenie N Acc. 38, 64
 rojnica N Instr.(Ob.) 292, 293
 rolak N Sub.(Loc.) 285, 287, 289, 330
 rolek N Sub.(Loc.) 289, 330
 rolnica N Instr.(Ob.) 292, 293
 rolnik N Sub.(Ob.) 285, 287, 289, 330
 rosenie N Acc. 64
 rozbiczowanie N Acc. 57
 rozbijacz N Instr. 148, 151
 rozbijak N Sub.Attr. 118, 119
 rozbiórka N Acc. 37, 38
 rozchodnik N Sub.Attr. 122, 123
 rozciąganie N Acc. 57
 rozcięcie N Acc. 33
 rozczyna N Res. 208, 209, 215, 216, 230, 237, 238
 rozczynka N Res. 209, 215, 216, 237, 238
 rozczyn N Res. 209, 215, 216, 236, 237, 238
 rozegnanie N Acc. 42, 52, 57
 rozegnanka N Acc. 42, 57
 rozgałęzienie N Res. 206, 233, 234
 rozganianie N Acc. 36, 38, 53, 57
 rozganka N Acc. 35, 36, 38, 53, 57
 rozgonka N Acc. 35, 36, 38, 72
 rozgon N Acc. 36, 38, 72
 rozgrzebacz N Instr. 148, 149, 151, 315
 rozgrzeszenie N Acc. 64
 rozkwit N Acc. 72
 rozłaz N Acc. 72
 rozmiar N Acc. 72
 rozoranie N Acc. 57
 rozorywanie N Acc. 53, 57
 rozorywka N Acc. 38, 53, 57
 rozpędzanie N Acc. 57
 rozpieradło N Instr. 190, 191, 193
 rozpierka N Instr. 159
 rozpinak N Instr. 159, 174, 176
 rozpinka N Instr. 157, 159, 174, 176
 rozpleciny N Acc. 50, 51
 rozpóra N Instr. 137, 138, 155, 159, 183, 328
 rozporeczek N Instr. 180, 311
 rozporek N Instr. 180, 181

rozpornik N Instr. 137, 138, 159, 183, 328
rozpościeranie N Acc. 57
rozpórka N Instr. 137, 138, 155, 157, 159, 183
rozpruwanie N Acc. 58
rozpust N Acc. 72
rozsada N Acc., N Ob. 28, 239, 240, 241
roztoka N Acc. 28
roztop N Res. 206, 236, 238
rozwildz / rozwilg / rozwilż N Acc. 28, 70, 72
rozwilga N Acc. 27, 28, 72
rozwora N Instr. 137, 138
rozworka / rozwórka N Instr. 137, 139, 159
rozwódka N Sub. 84, 85
rójka N Acc. 38
rudunek N Acc. 46, 47
rujnisko N Loc. 262, 263, 316
rusztowanie N Res. 227, 228, 233, 252, 329
rusztunek N Res. 227, 233, 329
rwacz N Instr. 148, 151
rwak N Res. 211, 219, 224, 329
rwaniec N Res. 207, 211, 219, 224, 329
rwanie N Acc. 58
rwanka N Res. 211, 219, 224, 329
rybak N Sub.(Ob.) 16, 286
ryczek N Sub.Attr. 121
ryglowanie N Acc. 58
rykała N Sub.Attr. 103, 127, 314
rysik N Instr. 181
rysowanie N Acc. 58
rysunek N Res. 228
rytuwanie N Acc. 58
rządca N Sub. 74, 77, 314
rzegotka N Instr. 154, 155, 159
rzekotka N Sub.Attr. 116
rzesak N Instr. 174, 176
rzeźba N Res. 206, 210
rzeźnia N Loc. 254, 267
rzeźnik N Sub. 90, 92
rznienie N Acc. 33, 47, 48
rznisko N Acc. 33, 47, 48

rzucanie N Acc. 58
rzygowina N Res. 208, 231
rzynka N Acc. 38

S

sadło N Res. 229
sadownik N Sub.(Ob.) 285, 287
sadzaczka N Sub. 15, 86, 87
sadza N Acc., N Instr. 27, 28, 137, 139, 204, 205, 332
sadza N Res. 208, 209
sadzarka N Sub., N Instr. 74, 86, 87, 135, 170, 171, 334
sadzawka N Loc. 260
sadzeniacek N Ob. 247, 248
sadzeniak N Ob. 239, 247, 248, 316
sadzeniarka N Sub.(Temp.) 290
sadzenie N Acc. 64, 275, 330
sadziarka N Sub. 87
sadzka N Res. 207, 215, 216, 237, 238
sadz N Instr., N Res. 135, 139, 204, 205, 215, 217, 237, 238, 334
sadzodka N Ob. 239, 246, 249
samochwalca N Sub.Attr. 278
samochwał N Sub.Attr. 278
samogon N Res. 280
samokwalisz N Sub.Attr. 278
samolub N Sub.Attr. 278
samowar N Instr. 280
samowiejka N Instr. 279, 314
sankuwanie N Acc.(Instr.) 283
sanna N Acc.(Instr.) 283
sapała N Sub.Attr. 127
sapa N Acc. 27, 28, 36, 38, 67, 327
sapie N Loc. 253, 258, 263, 272, 329
sapisko N Loc. 253, 258, 263, 272, 329
sapka N Acc., N Instr. 28, 29, 35, 36, 38, 67, 154, 159, 327, 332, 336
sap N Loc. 28, 253, 258, 263, 271, 272
sapota N Acc. 28, 29, 36, 38, 67, 314, 327
schadzka N Acc. 38
schoda N Instr. 135, 136, 137, 139
schodki N Dem. (N Instr.) 139, 203, 306
schody N Instr. 137, 139, 203, 273, 306, 333

- schowanko N Loc. 254, 260
 schód N Acc. 72, 276
 schron N Loc. 254, 271, 272
 ściąganie N Acc. 58
 szczeski N Res. 222, 236
 szczychy N Res. 207, 235, 236
 sernik N Res.(Ob.) 296, 298
 serzydło N Instr.(Ob.) 292, 294
 sędzia N Sub. 75, 304
 sędzina N Fem. (N Sub.) 75, 304
 siacz N Sub. 83
 siadło / siodło N Instr. 189, 303, 306
 siajocha N Sub.Attr. 109, 110
 sianie N Acc., N Temp. 58, 273, 274, 313
 sianokosy N Temp. 281
 siarpacz N Instr. 134, 148, 151
 siągarz N Sub.(Ob.) 288
 siciarz N Sub.(Res.) 285
 sidlarz N Sub.(Ob.) 286, 288
 sidło N Instr. 192
 sieczenie N Acc. 64
 sieczka N Res. 206, 207, 214, 217, 313
 sieczkarka N Instr.(Res.) 291, 292, 330
 sieczkarnia N Instr.(Res.) 291, 292, 330
 siedlisko N Loc. 262, 263
 siedzenie N Acc., N Instr. 64, 135, 200, 201, 332
 siedziba N Loc. 254, 255
 siejawka N Acc. 43, 313
 siejba N Acc. 29, 30, 313
 siejka N Instr. 146, 155, 159, 313
 siejocha N Instr. 134, 136, 146, 155, 159, 313
 siekaczka N Res. 207, 218
 siekacz N Instr. 147, 148, 151, 313
 siekanica N Instr. 134, 145, 313
 siekanina N Ob. 240, 250, 313, 316
 siekarz N Sub. 74, 96, 97, 98, 313
 siewacz N Sub. 77, 82, 83, 88, 314, 327
 siewak N Sub., N Instr. 77, 83, 88, 135, 174, 176, 313, 314, 327, 334
 siewca N Sub. 15, 77, 83, 88, 313, 314, 327
 siewka N Acc., N Instr. 35, 36, 38, 159, 183, 313, 314, 332
 siew N Acc. 70, 72, 314
 siewnik N Instr. 159, 183, 314, 332
 sikawa N Instr. 172, 202
 sikawka N Instr. 172, 202
 siodełko N Dem. (N Instr.) 189, 303, 306
 siorbanina N Acc. 50
 skakanie N Acc. 58
 skalak N Sub.(Ob.) 285, 286, 287, 288, 330
 skalan N Sub.(Ob.) 286, 287, 288, 330
 skalarz N Sub.(Ob.) 286, 287, 288, 330
 skaleczenie N Res. 233, 234
 skaranie N Acc. 58
 skaza N Res. 209
 skazówka N Instr. 159
 sklepiarz N Sub.(Loc.) 289, 290, 330
 sklepienie N Res. 207, 233, 234
 sklepikarz / śklepikarz N Sub.(Loc.) 290
 sklepisko N Loc. 262, 263
 sklepnik N Sub.(Loc.) 289, 290, 330
 sklepowy N Sub.(Loc.) 289, 290, 330
 składek N Res. 207, 226, 238
 składka N Acc. 38
 składnica N Loc. 254, 256
 skład N Res., N Loc. 207, 226, 238, 271, 272, 306, 335
 składzik N Dem. (N Res.) 238, 306
 skoblowanie N Acc. 58
 skoczek N Sub.Attr. 89, 116, 120, 121
 skoczka N Sub.Attr. 115, 116, 121, 315
 skok N Acc. 72
 skończenie N Acc. 64
 skopywanie N Acc. 58
 skotak N Sub.(Ob.) 285, 286
 skowanie N Acc. 58
 skórczarz N Sub.(Ob.) 286, 288
 skórowaczka N Instr. 155, 159, 162, 163, 165
 skórowanie N Acc. 58
 skórówka N Instr. 155, 159, 163, 165
 skóruwanie N Acc. 58
 skórzak N Res.(Ob.) 296, 298
 skrabacha N Instr. 146, 163, 165, 177, 178
 skrabaczka N Instr. 146, 149, 151, 162, 163, 165, 177, 178

- skrabacz N Instr. 146, 148, 149, 151, 165, 177, 178
 skrabaka N Instr. 136, 146, 151, 165, 177, 178
 skrabek N Res. 226
 skraplacz N Instr. 134, 148, 151
 skrawek N Res. 226
 skrącek N Res. 226
 skręta N Instr. 140, 178, 180, 203, 204, 205
 skrętek N Instr., N Res. 140, 179, 180, 203, 204, 205, 226, 334
 skręt N Instr., N Loc. 140, 179, 180, 203, 204, 205, 271, 272, 334
 skręty N Instr. 140, 178, 180, 203, 204, 205
 skrobaczka N Instr. 146, 149, 151, 161, 162, 163, 165, 172, 173, 178, 180
 skrobacz N Instr. 146, 147, 149, 151, 163, 177
 skrobaka N Instr. 146, 149, 163, 165, 177, 178, 179, 180
 skrobak N Instr. 174, 176
 skrobanie N Acc. 58, 72
 skrobeczek N Instr. 179, 180, 311, 324
 skrobek N Instr. 165, 177, 178, 179, 180
 skrobiny N Res. 207, 231, 315
 skrobówka N Instr. 165, 172, 173
 skrojeczek N Res. 225, 226, 227
 skrojek N Res. 225, 226, 227
 skrócenie N Acc. 64
 skródlenie N Acc. 64
 skrzeczek N Sub.Attr. 120, 121
 skrzėsídio N Instr. 135, 194, 202, 203
 skrzėsíwo N Instr. 192, 194, 202, 203
 skrzybaczka N Instr. 162, 165
 skrzybek N Instr. 156, 159, 178, 180
 skrzybka N Instr. 156, 159, 178, 180
 skrzybot N Acc. 72
 skrzydło N Instr. 192, 316
 skrzypce N Instr. 135, 146, 173
 skrzypek N Sub. 89, 100, 327
 skrzypiciel N Sub.Attr. 124
 skrzypista N Sub. 89, 100, 327
 skrzypki N Instr. 146, 173
 skrzyżowanie N Loc. 253, 269
 skubanie N Acc. 58
 skubanka N Ob. 239, 246
 skup N Acc., N Loc. 72, 254, 271, 272, 333
 skurzawka N Acc. 43
 skuwka N Res. 206, 217
 skwarek N Res. 226
 skwierczka N Sub.Attr. 103, 116
 ślapacz N Instr. 141, 148, 149, 151, 155, 159, 328
 ślapię N Instr. 134, 135, 141, 151, 159, 328
 ślápka N Instr. 141, 149, 151, 154, 155, 159, 328
 śłodzenie N Acc. 64
 słomianka N Res.(Ob.) 296, 297
 słuchaczka N Sub. 86
 słuchalnica N Loc. 254, 257
 słuchanica N Loc. 254, 256, 257
 słuchanie N Acc. 58
 słuchawka N Instr. 172
 służa N Sub. 74, 75
 służąca N Fem. (N Sub.) 78, 304
 służący N Sub. 78, 304
 służba N Acc. 30
 smaganie N Acc. 58
 smalczak N Res.(Ob.) 296, 298
 smarczka / smarszczka / smarszka / smarczka / zmarszczka N Res. 24, 209, 215, 216, 217, 238
 smardza N Res. 208, 209
 smargiel N Res. 206, 209, 238
 smargla N Res. 206, 209
 smarkacz N Sub.Attr. 112, 114, 123, 124
 smarkal N Sub.Attr. 112, 114, 123, 124
 smarkula N Sub.Attr. 103, 114, 124, 125
 smarowaczka N Instr. 162, 163, 165, 170, 171
 smarowadło N Instr. 135, 156, 159, 190, 191, 192, 193, 194
 smarowanie N Acc. 58
 smarowiarka N Instr. 163, 165, 170, 171
 smarowidło N Instr. 156, 159, 190, 191, 192, 193, 194

- smarówka N Instr. 134, 155, 156, 159,
 191, 193, 194
 smartwienie N Acc. 64
 smarzczenie N Res. 233, 234
 smażanka N Res. 207, 219
 smażenie N Acc. 64
 smiatki N Ob. 240, 247
 smoleniec N Sub.Attr. 106
 smolinos N Sub.Attr. 106, 278, 279
 smówiny N Acc. 51
 smrodoch N Sub.Attr. 111
 smrodula N Sub.Attr. 125
 smrodyna / smrodzina N Sub.Attr. 128,
 129
 smrodynia N Sub.Attr. 103, 128, 129
 smrodyń N Sub.Attr. 128, 129
 smrodziny N Sub.Attr. 103, 128
 smród N Acc. 72
 smucenie N Acc. 64
 smycza / smyka N Sub.Attr. 103, 104,
 139
 smyczek N Instr. 179, 180, 205
 smyka N Instr. 104, 139
 smyki N Instr. 153, 204, 205
 smyk N Sub.Attr. 134
 smyk N Instr. 153, 179, 180, 204, 205
 smywak N Instr. 176
 snowadel / snówadel N Instr. 170, 171,
 187, 188, 192, 193, 195, 198, 329
 snowadla N Instr. 170, 171, 187, 188,
 192, 193, 195, 198, 329
 snowadło N Instr. 170, 171, 187, 188,
 190, 191, 192, 193, 195, 198, 329
 snowalnia N Instr. 170, 171, 187, 188,
 192, 193, 195, 198
 snowidło N Instr. 170, 171, 187, 188,
 191, 192, 193, 194, 329
 snówarka N Instr. 170, 171, 187, 188,
 191, 193, 195, 198, 329
 snucie N Acc. 33
 solenie N Acc. 64
 solnica N Instr.(Ob.) 292, 293
 spacerowicz N Sub.Attr. 114
 spachanie N Acc. 58
 spadzielisko N Loc. 264
 spajacz N Instr. 134, 148, 151
 spalenisko N Loc. 254, 264, 316
 spalnia N Loc. 15, 254, 268
 spanie N Acc. 58
 sparek N Acc. 36, 38, 44, 45
 sparka / spierka N Acc. 36, 38, 45, 46
 spęd N Loc. 271, 272
 spędzanie N Acc. 58
 spiek N Loc. 253, 270, 271, 272
 spiekota N Acc., N Loc. 67, 253, 270,
 271, 272
 spięcie N Instr., N Res. 135, 152, 213,
 334
 spinaczka N Instr. 149, 151, 162, 163,
 165
 spinacz N Instr. 148, 149, 151, 163, 165
 spinak N Instr. 174, 176
 spinka N Instr. 159
 spletek N Res. 206, 226
 splot N Res. 236, 238
 spluwanie N Acc. 58
 splat N Acc. 72
 splawik N Instr. 135, 181, 182
 splaw N Acc. 72
 spływak N Instr. 176
 spoczynek N Acc. 47
 spodek N Ob.(Mod.) 301
 spoglądanie N Acc. 58
 spojrzenie N Acc. 64
 spona N Instr. 135, 169, 196
 sponka N Instr. 169, 197
 spornik N Instr. 183
 spor-zenie N Acc. 64
 spowiednica N Loc. 253, 256
 spowiedź N Acc. 70, 72
 spróbunek N Acc. 46, 47
 sprzągacz / sprzęgacz N Instr. 137, 139,
 151, 188, 189
 sprząga / sprzęga N Instr. 136, 137, 139,
 149, 151, 188, 189, 328
 sprzątka N Acc. 38
 sprzążka N Instr. 159
 sprzeczką N Acc. 35, 38
 sprzedaj N Acc. 34, 53, 58
 sprzedanie N Acc. 34, 53, 58

- sprzedawca N Sub. 77, 288
 sprzeka N Sub.Attr. 103, 104
 sprzęgło N Instr. 137, 139, 149, 151, 188, 189, 328
 sprzężaj N Acc. 34
 spust N Instr., N Loc. 205, 271, 272
 spuszczało N Instr. 190, 191, 193
 spuścisko N Loc. 254, 262, 263
 srach N Sub.Attr. 108, 111, 114, 123, 124, 328
 sraczka N Acc. 40
 srajda N Sub.Attr. 108, 111, 114, 123, 124, 328
 srał N Sub.Attr. 108, 111, 114, 123, 124, 328
 srałuch N Sub.Attr. 108, 111, 114, 123, 124, 328
 srucanie N Acc. 58
 stajnia N Loc. 254, 267
 stanie N Acc. 58, 95, 152, 335
 stanowisko N Loc. 266
 stawianie N Acc. 48, 58
 stawianka N Res. 219
 stawidła N Instr. 192, 195, 196
 stawidło N Instr. 135, 190, 192, 195, 196
 stawka N Acc. 38
 staw N Instr. 135, 203, 205
 staw N Loc. 260, 271, 272
 stąpidło N Instr. 135, 195
 stękała N Sub.Attr. 127
 stogowisko N Instr.(Ob.) 292, 294
 stoisko N Loc. 263
 stojadło N Instr. 193
 stojak N Instr. 118, 167, 174, 176
 stolarz N Sub.(Res.) 16, 285
 strach N Instr. 175, 176, 179, 180, 204, 205
 straszak N Instr. 174, 175, 176, 179, 180, 204, 205
 straszek N Sub.Attr., N Instr. 121, 174, 176, 179, 180, 204, 205, 334
 straszenie N Acc. 65
 straszydło N Instr. 189, 191, 195
 strażak N Sub.(Loc.) 289
 stręczyciel N Sub. 94
 stroik N Instr. 182
 stróża N Instr.(Sub.), N Ob.(Sub.) 291, 299, 335
 stróżostwo N Acc. 69
 strugaczka N Sub. 74, 86
 strugacz N Instr. 15, 148, 151
 strug N Instr. 156, 159, 179, 180, 205
 strutka N Res. 206, 221, 316
 struża N Instr. 134, 139
 strużek N Instr. 176, 179, 180, 205
 strużka N Instr. 156, 159, 205
 strząska N Res. 206, 217
 strzechacz N Instr.(Ob.) 292, 293, 294, 330
 strzelanina N Acc. 50
 strzelba N Acc., N Instr. 29, 30, 140, 332
 strzelec N Sub. 78, 79
 strzelnica N Loc. 256
 strzykanie N Acc. 58
 strzykawka N Instr. 172
 strzyżenie N Acc. 65
 stworzenie N Res. 233, 234
 stworzyciel N Sub. 74, 75, 94, 315
 suszarnia N Loc. 254, 269
 suszenie N Acc. 65
 swalanie N Acc. 58
 swatka N Fem. (N Sub.) 100, 304
 swat N Sub. 74, 100, 304, 307, 314
 swatowa N Famil. (N Sub.) 100, 307
 swaty N Acc. 69
 śwędzenie N Acc. 65, 316
 swieralnica / świeralnica N Instr. 15, 145, 155, 159, 168, 169
 swieranica / świeranica N Instr. 15, 145, 155, 159, 168, 169
 swieranka / świeranka N Instr. 145, 155, 159, 168
 swierka / świerka N Instr. 145, 155, 159, 168, 169
 świędzenie N Acc. 65
 swiadjłko / świjadłko N Instr. 185, 192, 193
 swiadjło N Instr. 185, 190, 193
 swórka N Instr. 145, 159, 168, 169
 sygnowanie N Acc. 58

sypanie N Acc. 58
 sysałka N Ob. 239, 245
 szacunek N Acc. 47
 szalówka N Instr. 135, 159
 szalunek N Res. 228
 szatkowanie N Acc. 58
 szatkownica N Instr. 134, 144
 szczapa / szczepa N Res. 209, 215, 217
 szczebiot N Acc. 73
 szczekacz N Sub.Attr. 114
 szczepak N Ob. 243, 246, 247, 249, 252, 329
 szczepa N Res. 209, 215, 217
 szczepianka N Ob. 243, 246, 247, 249, 252, 329
 szczepienie N Acc. 54, 55, 61, 65
 szczepie N Ob. 243, 246, 247, 249, 252, 329
 szczepik N Ob. 243, 246, 247, 249, 252, 329
 szczepka N Res. 209, 215, 217
 szczep N Ob. 241, 243, 246, 247, 249, 252, 329
 szczykawka N Acc. 43, 67
 szczykota N Acc. 43, 67, 327
 szczykutka N Acc. 35, 38
 szczypawa N Sub.Attr. 107, 117, 118, 133
 szczypawica / szczepawica N Sub.Attr. 107, 117, 118, 133
 szczypawka N Sub.Attr. 107, 117, 133, 327
 szepleniuch N Sub.Attr. 111
 szeptucha N Fem. (N Sub.Attr.) 111, 305
 szeptuch N Sub.Attr. 111, 305
 szklarz N Sub. 96, 98
 szkolnik / školnik N Sub.(Loc.) 289
 szkódnica N Fem. (N Sub.Attr.) 123, 305
 szkódnik N Sub.Attr. 122, 123, 305, 314
 szkutaczka N Acc. 36, 39, 40, 43, 327
 szkutawka N Acc. 36, 39, 40, 43, 327
 szkutka N Acc. 36, 38, 40, 43
 szlachtunek N Acc. 47
 szlufiernia / ślufiernia N Loc. 269
 szłapacz N Instr. 141, 147, 149, 151, 155, 159

szłapiec N Instr. 141, 149, 151, 155, 159
 szłapka N Instr. 141, 151, 154, 155, 159
 szmaciak N Res.(Ob.) 298
 szmaciarz N Sub.(Ob.) 286, 287, 288, 330
 szmatek N Sub.(Ob.) 285, 286, 287, 288, 330
 szpuntownik N Instr. 182, 183, 316
 sztorcowanie N Acc. 58
 szwaczka N Fem. (N Sub.) 83, 304
 szwacz N Sub. 82, 83, 304, 313
 szwalnia N Loc. 268
 szycie N Acc., N Instr. 33, 151, 152, 332
 szydełko N Dem. (N Instr.) 16, 192, 306
 szydełkowanie N Acc. 58
 szyderca N Sub.Attr. 105, 314
 szydło N Instr. 16, 190, 192, 306
 szykawka N Acc. 43
 szynkarka N Sub.(Loc.) 289
 szypulak N Res.(Ob.) 296, 298

Ś

ściągaczka N Instr. 162, 165
 ściek N Acc., N Loc. 73, 271, 272, 333
 ścielka N Res. 217
 ścieraczka N Instr. 165
 ścierka N Instr. 134, 154, 160, 311
 ścięcie N Acc. 33
 ściółka N Instr. 159
 ślamuwanie N Acc. 58
 śledca N Sub. 76, 77, 84
 śledczy N Sub. 76, 77, 84
 ślewka N Res. 207, 217
 śliniak N Instr.(Ob.) 118, 292, 294
 ślizganie N Acc. 58, 314
 ślizgawica N Acc. 31
 ślizgawka N Loc. 253, 260
 śloch N Acc. 73
 ślubowanie N Acc. 58
 śmiadanie / śniadanie / śniądanie N Acc., N Ob., N Temp. 58, 59, 240, 251, 273, 275
 śmierdel N Sub.Attr. 124
 śmierdziel N Sub.Attr. 110, 111, 124, 328
 śmierdziucha N Sub.Attr. 110, 111, 112, 328

śmierdziuch N Sub.Attr. 110, 111, 112, 124, 328
 śmiga N Instr. 135, 139, 188, 189, 204, 205
 śmigło N Instr. 139, 188, 189, 205
 śmig N Instr. 139, 188, 189, 204, 205
 śnieciarz N Sub.(Ob.) 288
 śniegowiec N Instr.(Ob.) 293
 śniurówka / śnurówka N Instr. 155, 156, 160, 188, 191, 193
 śnurowadel N Instr. 156, 160, 188, 192, 193
 śnurowadło N Instr. 156, 160, 188, 193
 śperacz N Sub.Attr. 114
 śpiączka N Acc. 41
 śpiegowanie N Acc. 59
 śpiewaczka N Fem. (N Sub.) 88, 304
 śpiewak N Sub. 74, 88, 304, 314
 śpiewanie N Acc. 59
 śpiewka N Ob. 240, 244, 314
 śpiewniczek N Dem. (N Instr.) 306
 śpiewnik N Instr. 183, 306
 śpiewuś N Sub.Attr. 133
 śpiocha N Fem. (N Sub. Attr.) 109, 305
 śpioch N Sub.Attr. 109, 110, 111, 305, 328
 śpiuch N Sub.Attr. 109, 110, 111, 328
 śprycowanie N Acc. 59
 śpulowanie N Acc. 59
 śrejuwanie N Acc. 59
 śrubokręt N Instr. 279, 280
 śrutownik N Instr. 135, 182, 183, 316
 śrutówka N Res.(Ob.) 298
 stukanie N Acc. 59
 stukówka N Res. 217
 śwargot N Acc. 73
 świeczek / świeczek N Sub.Attr. 119, 120, 121
 świejsowanie N Acc. 59
 świejsuwanie N Acc. 59
 świarczenie N Acc. 65
 świdracz N Sub.Attr. 103, 112, 113, 114, 123, 124, 129, 328
 świdral N Sub.Attr. 103, 112, 114, 123, 124, 129, 314, 328

świecak / świeciak N Sub.Attr., N Instr. 118, 119, 121, 174, 176, 328, 334
 świeca N Instr. 134, 139, 293
 świegot N Acc., N Instr. 73
 świergotek N Instr. 178, 179, 180, 204, 205, 316
 święcenie N Acc., N Ob. 65, 239, 246, 251, 329
 święconka N Ob. 239, 246, 251, 314, 329
 świędzocho N Acc. 32
 świętokradca N Sub. 277
 świniarz / śwyniarz N Sub.(Ob.) 286, 287, 288, 330
 świrdoń N Sub.Attr. 129
 świstaczka N Instr. 162, 163, 165
 świstak N Sub.Attr., N Instr. 118, 119, 174, 176, 334
 świstka N Sub.Attr. 103, 116
 świstuła N Acc. 48
 śwyniarek N Sub.(Ob.) 286, 287, 288, 330

T

tabakiera N Instr.(Ob.) 292, 294, 330
 tabakierka N Instr.(Ob.) 292, 294, 330
 taczak N Instr. 174, 176
 taczka N Instr. 135, 155, 160
 tancerka N Fem. (N Sub.) 98, 304
 tancerz N Sub. 84, 98, 113, 304
 tańcownica N Fem. (N Sub.) 92, 304
 tańcownik N Sub. 90, 92, 304
 tańcówka N Acc. 39
 targanka N Instr., N Res. 168, 169, 172, 173, 206, 209, 210, 219, 230, 234, 235, 329, 334
 targan N Res. 206, 209, 210, 219, 230, 234, 235, 329
 targa N Res. 209, 210, 230, 234, 235, 329
 targi N Acc. 34
 targoń N Res. 206, 209, 210, 219, 230, 234, 235, 329
 targowanie N Acc. 59
 targowica N Loc. 253, 254, 256, 263, 329
 targowisko N Loc. 256, 263, 329
 targówka N Instr. 168, 169, 172, 173

- targus N Res. 208, 209, 210, 230, 234, 235, 329
 ciepłota N Res. 235
 terkot N Acc. 73
 terminowanie N Acc. 59
 tęsknota N Acc. 67
 tkaczka N Fem. (N Sub.) 83, 304
 tkacz N Sub. 83, 304
 tkalnia N Instr. 198
 tkanie N Acc. 59
 tkanina N Res. 206, 231
 tłuczek N Instr. 156, 160, 178, 179, 180, 181, 185, 188, 313, 314, 324
 tłuczenie N Acc. 65
 tłuczka N Instr. 154, 156, 158, 160, 171, 178, 180, 181
 tłuczuszek N Instr. 156, 160, 179, 180, 181, 324
 toczak N Instr., N Res. 174, 175, 176, 183, 184, 191, 195, 206, 224, 238, 334
 toczalnik N Instr. 175, 176, 183, 184, 191, 195
 toczek N Res., N Dem. (N Res.) 226, 238, 306, 337
 toczelnik N Instr. 174, 176, 183, 184, 192, 195
 toczenie N Acc. 65
 tocznik N Instr. 174, 176, 183, 184, 191, 195
 toczydło N Instr. 174, 176, 183, 184, 190, 191, 195
 tokarz N Sub. 98
 tok N Res. 224, 238, 306, 337
 topiel N Loc. 266
 topornik N Sub.(Instr.) 284
 torfiarz N Sub.(Ob.) 286, 288
 trachtorzysta / traktorzysta N Sub.(Instr.) 284
 traczka N Acc., N Instr., N Res. 40, 162, 163, 165, 206, 218, 313, 333
 tracz N Sub. 83
 trajkotka N Instr. 154, 160
 trajkot N Sub.Attr. 134
 trajlus N Sub.Attr. 132
 trakarz N Sub.(Instr.) 284
 tranowanie N Acc. 59
 trąbka N Instr. 135, 160
 trepiarz N Sub.(Res.) 285
 trepowanie N Acc. 59
 trociniarz N Instr.(Mod.) 295
 truchło N Res. 206, 234
 trucizna N Instr. 156, 160, 196
 trutka N Instr. 134, 154, 156, 160, 196
 trykacz N Sub.Attr. 114
 trynkuwanie N Acc. 59
 trząsawa N Sub.Attr. 116, 117, 118, 128, 133
 trząsawa / trzęsawa / trzęsiawa N Loc. 257, 265, 267, 271, 329
 trząsawica / trzęsawica / trzęsiawica N Loc. 257, 265, 267, 271
 trząska N Sub.Attr. 103, 107, 115, 116, 117, 118, 128, 133
 trząska N Res. 215, 217, 220, 313
 trzepaczka N Instr. 149, 151, 155, 160, 162, 163, 165, 174, 177
 trzepacz N Instr. 148, 149, 151, 155, 160, 163, 165, 174, 176
 trzepaki N Res. 207, 223
 trzepak N Sub.Attr. 119
 trzepak N Instr. 149, 151, 156, 160, 163, 165, 174, 176, 336
 trzepka N Instr. 149, 151, 154, 155, 156, 160, 163, 165, 174, 176
 trzepotka N Instr. 160
 trzepot N Acc. 73
 trzęsawica N Sub.Attr., N Loc. 103, 107, 116, 117, 118, 128, 133, 253, 257, 265, 267, 329
 trzęsawisko / trzęsiawisko N Loc. 253, 257, 265, 267, 271, 329
 trzęsawka N Acc., N Sub.Attr. 41, 43, 107, 116, 117, 118, 128, 133, 332
 trzęsielina N Sub.Attr. 107, 116, 117, 118, 128, 133
 trzęsionka N Sub.Attr. 107, 116, 117, 118, 128, 133
 trzęsionka N Res. 215, 217, 220
 trzęsowina N Loc. 253, 257, 265, 267, 271, 329

trzymanie N Instr. 199, 200
 tupot N Acc. 73
 turgot / turkot N Acc. 73
 twórca N Sub. 77, 313
 tynianie N Acc. 59
 tytułowanie N Acc. 59

U

ubezpieczalnia N Loc. 254, 268
 ubezpieczenie N Acc. 65
 ubieraczka N Sub. 74, 86
 ubieranie N Acc. 59
 ubijanie N Acc. 59
 ubranie N Instr. 135, 200, 306, 315
 ubranko N Dem. (N Instr.) 200, 306
 uchwyt N Instr. 135, 203, 205
 uchybienie N Res. 213
 ucieczka N Acc. 39, 67
 uciemienie N Acc. 65
 ucieracz N Instr. 148, 149, 151, 155, 160, 174, 177
 ucierak N Instr. 149, 151, 156, 160, 174, 177
 ucierka N Instr. 149, 151, 155, 156, 160, 174, 177
 ucisk N Acc. 65, 73
 uczenie N Acc. 28, 65
 uczennica N Fem. (N Sub.) 95, 304
 uczeń N Sub. 95, 304
 uczycielka N Fem. (N Sub.) 94, 305
 uczyciel N Sub. 74, 94, 305
 uczynek N Acc. 46
 udaniec N Sub.Attr. 103, 106, 315
 udawienie N Acc. 65
 uganiacz N Sub.Attr. 112, 114, 307, 314
 uganiaczyk N Expr. (N Sub.Attr.) 112, 114, 307
 ugniatacz N Res. 207, 213
 ujeżdżalnia N Loc. 254, 268
 ujęcie N Acc. 33
 ujma N Acc. 29
 ukarczowanie N Acc. 59
 układanie N Acc. 59
 ukrajanie N Acc. 59
 ukrycie N Acc. 32, 33

ulacz N Sub. 84
 ulewa N Acc. 28, 29, 73, 327
 ulew N Acc. 28, 29, 73, 327
 ułomek N Instr., N Res. 180, 226, 334
 umarcie N Acc. 33
 umielenie N Acc. 65
 umizgus N Sub.Attr. 131, 132
 umowy N Acc. 50, 51, 69, 327
 umówiny N Acc. 50, 51, 69, 70, 327
 umrzyk N Sub. 75, 90, 315
 umycie N Acc. 33
 umyślenie N Acc. 65
 umywałło N Instr. 167, 190, 193, 329
 umywak N Instr. 174, 177
 umywalka N Instr. 135, 167, 190, 191, 193, 329
 uneblowanie N Res. 233
 upadek N Acc. 46
 upamiętanie N Acc. 59
 upledzenie N Acc. 65
 upomnienie N Acc. 65
 uprawa N Acc. 28, 29, 36, 39
 uprawianka N Acc. 42
 uprawka N Acc. 28, 29, 36, 39
 upust N Instr. 135, 205
 uraza N Res. 210
 urodzenie N Acc. 65
 urodziny N Acc. 50, 51
 urzeczenie N Acc. 65
 urzędnik N Sub.(Loc.) 289
 usługa N Acc. 27, 29
 ustęp N Loc. 260, 272
 ustępstwo N Acc. 68
 ustnik N Instr.(Ob.) 294
 ustrzał N Acc. 73
 uścizka N Instr. 163, 165
 utrapienie N Acc. 65
 utwór N Res. 238
 utykała N Sub.Attr. 127
 uwiązadło / uwięzadło N Instr. 135, 174, 177, 190, 191, 193, 200
 uwiązanie N Instr. 135, 175, 177, 192, 193, 199, 200, 329
 uwięzak N Instr. 135, 177, 191, 193, 200
 uwijanie N Acc. 59

uwleczenie N Acc. 65
 ozdoba N Instr. 137, 139
 uzdrowicho N Loc. 254, 258
 użycie N Acc. 33

W

wachla N Sub.Attr. 104, 112, 114, 327
 wachlacz N Sub.Attr. 104, 105, 112, 114, 327
 walcówka N Res. 217
 wałkowanie N Acc. 54, 59
 wałkownica N Instr. 144
 wapniarz N Sub.(Ob.) 288
 warkot N Acc. 71, 73
 warza N Res. 207, 210
 warzelnia N Loc. 253, 254, 268, 314
 warzenie N Acc. 65
 warzęcha N Instr. 134, 144, 146, 147, 328
 warznica N Instr. 134, 144, 146, 147, 328
 warznik N Instr. 184
 warzycha N Instr. 134, 144, 146, 147, 328
 ważenie N Acc. 65
 wątownik N Instr.(Res.) 291, 292
 wchód N Loc. 254, 271, 272
 wcięcie N Res. 213
 wdowa N Sub. 75
 wdowiec N Sub. 78, 79
 wdzianie N Acc., N Instr. 59, 199, 200, 332
 wdziejanie N Acc. 59
 wełniak N Res.(Ob.) 296, 298
 werkot N Acc. 73
 wędrowiec N Sub. 78, 79, 313
 wędzarka N Instr. 134, 170, 171, 199
 wędzarnia N Instr. 170, 171, 199
 wędzidła N Instr. 192, 195, 196
 wędzidło N Instr. 192, 195, 196
 węglarka N Instr.(Mod.) 295
 wialnia N Instr. 198
 wianie / wienie N Acc. 30, 59, 313
 wiatrak / wietrak N Ob.(Mod.) 301
 wiatrówka N Instr.(Ob.) 292, 294
 wiązaczka N Sub. 86, 87, 311, 327
 wiązadło N Instr. 191, 193, 200
 wiązałka N Sub. 86, 87, 327

wiązanie / więzanie N Acc., N Instr. 59, 192, 194, 199, 200, 332
 wiązanka N Res. 219
 wiązarka N Instr. 135, 171
 wiązeczka N Dem. (N Res.) 217, 303, 306
 wiązka N Res. 206, 207, 217, 303, 306
 wicie N Acc. 33
 widzenie N Acc. 65
 widziadło N Ob. 239, 250
 wiedzenie N Acc. 65
 wiejaczka N Instr. 15, 162, 163, 165, 171, 174, 177, 313, 314
 wiejak N Instr. 163, 165, 171, 174, 175, 177, 314
 wieja N Acc. 27, 29, 314
 wiejarka N Instr. 155, 160, 170, 171, 197, 198, 199, 314, 329
 wiejarnia N Instr. 156, 170, 171, 197, 199, 314, 329
 wiejatka N Instr. 163, 165, 171, 175, 177, 314
 wiejba N Acc. 29, 30, 313
 wiejka N Instr. 135, 155, 156, 160, 170, 171, 197, 198, 199, 314, 329
 wiejnia N Instr. 156, 160, 170, 171, 197, 198, 199, 329
 wierzgacz N Sub.Attr. 114
 wieszadło N Instr. 177, 190, 194
 wieszak N Instr. 174, 177, 190, 191, 194
 wieszanie N Acc. 59
 wieśnik N Instr. 184
 więzieniec N Sub.(Loc.) 289, 330
 więzienie N Loc. 270, 289
 więzień N Loc. 254, 270, 289
 więźniak N Sub.(Loc.) 289, 330
 wijaczki N Instr. 173, 175, 177, 187, 191, 194
 wijadelfka N Instr. 173, 175, 177, 187, 192, 194
 wijadłka N Instr. 173, 175, 177, 186, 187, 192, 194
 wijadło N Instr. 173, 174, 177, 187, 190, 194
 wijak N Instr. 173, 174, 175, 177, 187, 194

- wijka N Sub.Attr. 103, 115, 116
 winówka N Instr.(Ob.) 292, 294
 wirniak N Instr. 177
 wirówka N Instr. 154, 160
 wisielak N Sub. 75, 79, 81, 89
 wisielec N Sub. 75, 79, 80, 81, 88, 89
 wisieluch N Sub. 75, 79, 81, 89
 wiścielak N Sub. 79, 81, 89
 wiścielec N Sub. 79, 81, 89
 wiścieluch N Sub. 79, 81, 89
 wiśsielak N Sub. 79, 81, 89
 wiśsielec N Sub. 79, 81, 89
 witanie N Acc. 59
 włóczka / włóczka N Acc., N Instr. 28, 36, 39, 62, 65, 160, 327, 333
 włódarz / włódarz N Sub. 74, 96, 98
 włóczenie N Acc. 28, 29, 36, 39, 62, 65, 327
 włóka N Acc., N Instr. 27, 28, 29, 39, 65, 134, 137, 139, 153, 327, 328, 333
 włóki N Instr. 137, 139, 153, 328
 wodnica N Instr.(Ob.) 293
 wodociąg N Instr. 279, 280
 wodorost N Sub.Attr. 278
 wodospad N Loc. 280
 wodzenie N Acc. 65
 wodze N Instr. 152
 wodziarka N Instr.(Ob.) 292, 294
 wodzidło N Instr. 195
 wołanie N Acc. 60
 wozacz N Sub. 80, 81, 83, 84, 88
 wozak N Sub. 74, 80, 81, 83, 84, 88
 woźnica N Sub. 74, 80, 83, 88, 92, 314
 wożenie N Acc. 36, 65
 wózek N Instr., N Dem. (N Instr.) 179, 180, 206, 306, 311, 337
 wóz N Instr. 179, 180, 205, 306, 311
 wrota N Instr. 135, 140, 316
 wrotnica / wrótnica N Instr. 140, 144, 172, 173, 197, 198
 wrotówka N Instr. 140, 144, 172, 173, 197, 198
 wrótnia N Instr. 140, 144, 172, 173, 197, 198
 wróżba N Acc. 29, 30, 52, 288
 wróżbita N Sub.(Ob.) 286, 288
 wróżka N Fem. (N Sub.) 101, 305
 wróż N Sub. 101, 305
 wschód N Acc., N Loc. 73, 271, 272, 273, 276, 314, 333
 wstanie N Acc. 60
 wstąpienie N Acc. 65
 wstęp N Acc. 73, 346
 wstydy N Acc. 29, 73
 wsuwanka N Res. 219
 wyspa N Ob. 240, 241, 244, 248, 252
 wyspek N Ob. 240, 241, 244, 248, 252
 wysypka N Ob. 240, 241, 244, 248, 252
 wysyp N Ob. 240, 241, 244, 248, 252
 wszczępa N Ob. 239, 240, 241, 243, 252, 314
 wszczepianie N Acc. 60
 wszczepie N Ob. 239, 241, 243, 252
 wszczep N Ob. 239, 241, 243, 252
 wybieg N Loc. 271, 273
 wybielenie N Acc. 62, 65
 wybieranie N Acc. 60
 wybory N Acc. 70
 wybryk N Acc. 73
 wychlust N Res. 238, 316
 wychodek N Loc. 254, 260
 wychowanek N Ob. 239, 240, 241, 242, 249
 wychowanica N Fem. (N Ob.) 303, 305
 wychowaniec N Ob. 239, 240, 241, 242, 249, 303, 305, 315
 wychowawca N Sub. 78, 305
 wychowawczyni N Fem. (N Sub.) 78, 305
 wychówek N Acc. 46
 wychód N Acc., N Loc. 73, 273, 314, 333
 wyciąganie N Acc. 60
 wycieczka N Acc. 39
 wycie N Acc. 33
 wycieraczka N Instr. 162, 165
 wycieracz N Instr. 148, 151
 wycieranie N Acc. 60
 wycierka N Instr. 160
 wycier N Acc. 73
 wycieruch N Sub.Attr. 111
 wycinanka N Res. 206, 219

- wycinka N Loc. 253, 254, 259
 wyciskanie N Acc. 60
 wyciśnięcie N Acc. 33
 wydanie N Acc. 60
 wydatek N Acc. 47
 wydmuch N Res. 238
 wydrapek N Res. 226
 wygarnowanie N Acc. 60
 wygarnywanie N Acc. 60
 wygląd N Acc. 73
 wygnanie N Acc. 60
 wygon N Loc. 271, 273
 wygrabki N Res. 222
 wygryzek N Res. 226
 wygrzebka N Instr. 135, 154, 160
 wyjadacz N Sub.Attr. 114
 wyjazdka N Acc. 40, 73
 wyjazd N Acc. 73
 wyjec N Sub.Attr. 105, 313, 314, 316
 wykładanie N Acc. 60
 wykłady N Ob. 252
 zakończenie N Acc. 65
 wykopalisko N Loc. 253, 264
 wykopanie N Acc. 60
 wykopa N Res. 209, 210, 236, 238
 wykopka N Acc. 35, 39
 wykop N Res. 209, 210, 236, 238
 wykrapiacz N Instr. 148, 151
 wykrącak / wykręcak / wykrętak N Res. 24, 219, 224, 225, 226
 wykrącanie N Acc. 60
 wykrącanka N Res. 219, 224, 225, 226
 wykrętek / wykrętek N Res. 219, 224, 225, 226
 wykrocie N Res. 214, 237, 238, 314
 wykroczenie N Acc. 65
 wykrot N Res. 214, 236, 237, 238
 wylewisko N Loc. 263
 wylew N Acc. 73
 wylęgnięcie N Acc. 32, 33, 313
 wylot N Loc. 254, 271, 273
 wylazisko N Loc. 254, 263
 wyłogi N Ob. 239, 240, 243, 252, 315
 wymiatacz N Instr. 148, 151
 wymiecenie N Acc. 65
 wymiecenie N Acc. 65
 wymiotowanie N Acc. 60
 wymioty N Acc. 70
 wymłocka N Acc. 35, 36, 39, 315
 wynagrodzenie N Acc. 65
 wynalazek N Res. 226
 wyniki N Loc. 253, 254, 259
 wyoranie N Acc. 60, 315
 wyorywka N Acc. 39
 wypadek N Acc. 46
 wypalacz N Instr. 148, 151
 wypalenie N Acc. 65
 wypalek N Res. 206, 226
 wypędzanie N Acc. 60
 wypłat N Acc. 73
 wypominek N Acc. 44, 45, 46
 wypominki N Acc. 44, 45, 46
 wypora N Instr. 134, 136, 139
 wyporek N Res. 226
 wypranie N Acc. 60
 wyprawianie N Acc. 60
 wyprowadzenie N Acc. 65
 wyprowadziny N Acc. 51
 wyprowadzunek N Acc. 46, 47
 wyprządka N Acc. 35, 36, 39, 315
 wyprząganie / wyprężanie N Acc. 56, 60
 wypusk N Res. 225, 226, 236, 237, 238
 wypustek N Res. 206, 225, 226, 237, 238
 wypuszczenie N Res. 233, 234
 wyrąg N Acc. 73
 wyrobek N Acc. 44, 45, 46, 315
 wyrobnik N Sub. 75, 90, 91, 92, 315
 wyrok N Acc. 73, 316
 wyrostek N Res. 225, 226
 wyrób N Res. 206, 238
 wyruch N Res. 238
 wyruszek N Res. 226
 wyrwa N Res., N Loc. 210, 253, 255, 336
 wyrwas N Res. 234
 wyrrywacz N Res. 213, 234, 329
 wyrryw N Res. 213, 234, 329
 wyrzucanie N Acc. 60
 wyrzut N Res., N Loc. 236, 238, 271, 273, 336
 wysadka N Res. 206, 214, 217

wysieczka N Acc. 35, 36, 39
 wysiedlenie N Res. 207, 211, 314, 316
 wysiłek N Acc. 46
 wyskakowanie N Acc. 60
 wyskok N Acc. 73
 wyskrobek N Res. 212, 227
 wyskubanie N Acc. 60
 wystawa N Res. 207, 209, 210, 215, 217
 wystawka N Res. 209, 210, 215, 217
 wystrachanie N Acc. 60
 wysypka N Acc. 35, 39
 wyszycie N Res. 206, 213
 wyszywanie N Acc. 54, 60
 wytłoki N Res. 207, 214, 314
 wytrząsadło N Instr. 190, 194
 wytrząsanie N Acc. 60
 wywała N Res. 206, 210
 wywar N Res. 238
 wywiady N Acc. 70
 wywieszka N Ob. 240, 244, 314
 wywodziny N Acc. 51
 wywódka N Ob. 239, 244
 wywód N Acc. 73
 wywracają N Ob. 239, 243
 wywrocie N Loc. 254, 258
 wywrot / wywrót N Res. 236, 238
 wyzyskiwacz N Sub. 82, 84, 114, 313
 wyżerka N Acc. 39
 wyżłobina N Res. 230
 wyżymaczka N Instr. 15, 162, 166
 wyżzymanie N Acc. 60
 wyżymka / wyżynka N Acc. 36, 39, 44, 45, 46
 wyżynek N Acc. 36, 39, 44, 45, 46
 wyżynki N Acc. 36, 39, 44, 45, 46
 wzdyma N Res. 206, 208, 210
 wzięcie N Acc. 32, 33

Z

zabawa N Acc. 29
 zabawka N Instr. 155, 160
 zabijak N Sub.Attr. 119
 zabijanie N Acc. 60
 zabudowanie N Res. 209, 210, 214, 233, 329
 zabudowa N Res. 207, 208, 209, 210, 214, 233, 329
 zabudowie N Res. 207, 208, 210, 214, 233, 329
 zabudowanie N Res. 233
 zaburzenie N Res. 207, 233, 234
 zachciewajka N Res. 206, 218
 zachód N Acc. 73
 zachód N Loc., N Temp. 271, 273, 276, 335
 zaciąg N Res. 206, 236, 239
 zaciążka N Instr. 155, 160
 zacierka N Res. 206, 214, 217
 zacier N Res. 206, 239
 zacios N Res. 206, 239
 zaclona N Instr. 134, 137, 139
 zaclonka N Instr. 137, 139, 154, 160, 315
 zacugowanie N Acc. 60
 zaczyna N Instr., N Res. 134, 137, 139, 155, 160, 178, 180, 209, 210, 215, 217, 328, 334
 zaczyna N Instr. 137, 139, 156, 160, 178, 180, 328
 zaczynka N Instr., N Res. 137, 139, 154, 155, 156, 160, 178, 180, 209, 210, 215, 217, 328, 334
 zaćmienie N Acc. 65
 zadanie N Acc. 60
 zadma N Res. 210
 zadowolenie N Acc. 65
 zadra N Res. 210
 zadrzaska N Ob. 245
 zadyma N Acc. 27, 28, 29, 36, 39
 zadymka N Acc. 28, 29, 35, 36, 39, 42, 67
 zadziora N Sub.Attr. 105
 zagadka N Acc. 35, 39
 zagajnik N Loc. 253, 261, 272, 273
 zagaj N Loc. 271, 272, 273
 zaganianie N Acc. 60
 zaganka N Res. 217
 zagata N Res. 209, 210, 215, 217, 314
 zagatka N Res. 209, 210, 215, 217
 zagięcie N Res. 213
 zagłębka N Instr. 154, 155, 160
 zagonek N Dem. (N Res.) 237, 239, 306
 zagonka N Acc. 35, 36, 39

- zagon N Res. 237, 239, 306
 zgrabianie N Acc. 60
 zgrabianka N Instr. 168, 169, 170, 171
 zgrabniarka N Instr. 168, 169, 170, 171
 zgrabki N Res. 207, 222, 236
 zgrabys N Res. 207, 222, 235, 236
 zagroda N Loc. 254, 255, 303, 306
 zagrodzenie N Instr. 135, 201
 zagródka N Dem. (N Loc.) 255, 303, 306
 zajada N Res. 206, 209, 210, 236, 239
 zajad N Res. 206, 209, 210, 236, 239
 zajazd N Loc. 271, 273
 zajęcie N Acc. 33
 zakadzenie N Acc. 65
 zakażenie N Acc. 66
 zakąska N Ob. 240, 245, 315
 zakiska N Instr. 134, 135, 154, 160
 zakłęcie N Acc. 33
 zaklinowanie N Acc. 60
 zakładanie N Acc. 60
 zakładka N Instr. 155, 160
 zakład N Acc. 73
 zakładnia N Instr. 197
 zakładziny N Acc. 51
 zakrętka N Instr. 160
 zakręt N Loc. 271, 273
 zakup N Res. 239
 zakwardzenie N Acc. 66
 zakwasek N Instr. 178, 179, 180, 204, 206
 zakwas N Instr. 179, 180, 204, 206
 załag N Res. 236, 239
 zaletnik N Sub. 92
 zalety / zaloty N Acc. 70
 zalewajka N Ob. 239, 245, 314
 zalew N Loc. 271, 273
 załamek N Loc. 253, 260
 założenie N Acc. 61, 66
 załóg N Loc. 271, 273
 zamawiacz N Sub. 83, 84
 zamawianie N Acc. 60
 zamek N Instr. 135, 180
 zamian N Acc. 73
 zamieta N Acc. 29
 zamknięcie N Acc., N Instr. 33, 135, 151, 152, 333
 zamówiny N Acc. 51
 zamróz N Res. 236, 239
 zamulisko N Loc. 262, 263
 zamykadło N Instr. 191, 194, 200
 zamykanie N Acc., N Instr. 60, 152, 192, 194, 199, 200, 333
 zaopatrzenie N Acc. 66
 zapadka N Instr. 160
 zapalanie N Acc. 61
 zapalenie N Acc. 66
 zapalka N Instr. 160
 zapal N Acc. 73
 zapatrzenie N Acc. 66
 zapiekaj N Sub.Attr. 104, 105, 115, 132, 327, 328
 zapieka N Sub.Attr. 104, 105, 115, 132, 327
 zapiekus N Sub.Attr. 104, 105, 115, 132, 327, 328
 zapieranie N Acc. 61
 zapinadło N Instr. 190, 194
 zapinka N Instr. 155, 161
 zapis N Res. 206, 239
 zapluwa N Ob. 239, 240, 241
 zapobudowanie N Res. 233
 zapolnica N Instr.(Ob.) 292, 293
 zaporą N Instr. 137, 139, 155, 161
 zaporka N Instr. 139, 154, 155, 161
 zapowiedź N Acc. 70, 73
 zapoznanie N Acc. 61
 zaprosiny N Acc. 50, 51, 62, 66, 327
 zaproszenie N Acc. 50, 51, 62, 66, 327
 zaprząganie / zaprzęganie N Acc. 60, 61
 zaprzędaniec N Sub.Attr. 106
 zaprzęg N Ob. 239, 252
 zarast N Res. 239
 zaręczyny N Acc. 51, 52
 zarobek N Acc. 45, 46, 315
 zarost N Instr. 206
 zarzucka N Ob. 239, 245
 zarzutka N Instr. 134, 155, 161
 zasianie N Acc. 61
 zasiew N Acc. 73, 313
 zaskarżyciel N Sub. 74, 75, 94
 zasklepienie N Res. 233, 234

- zasłona N Instr. 135, 137, 139, 155, 161
 zasłonka N Instr. 137, 139, 154, 155, 161
 zasługa N Acc. 29
 zastawka N Instr. 161
 zastrzał N Res. 239
 zasuwanie N Acc. 61
 zasuwka N Instr. 135, 137, 139, 306, 337
 zasuwka N Instr., N Dem. (N Instr.) 139, 154, 161, 306, 337
 zasypka N Instr. 154, 161
 zaszczerpanie N Acc. 61
 zaszczerpka N Ob. 244, 245, 252
 zaszczerp N Ob. 244, 245, 252
 zaścigaczka N Instr. 162, 163, 166
 zaświadczenie N Acc. 66
 zaświarczenie N Acc. 66
 zatarcie N Acc. 33
 zatchnięcie N Acc. 33
 zatraska N Instr. 155, 161
 zatyczka N Instr. 139, 151, 155, 161, 204, 206
 zatyka N Instr. 134, 137, 139, 149, 151, 155, 156, 161, 204, 206, 328
 zatyk N Instr. 139, 149, 151, 156, 161, 204, 206, 328
 zawalidroga N Sub.Attr. 278, 279
 zawalisko N Res., N Loc. 207, 221, 262, 263, 314, 335
 zawarcie N Acc. 32, 33, 313
 zawiadomienie N Acc. 66
 zawiadowca N Sub. 77, 100
 zawiadowstwo N Sub. 77, 100
 zawiasa N Instr. 135, 139, 204
 zawias N Instr. 139, 204, 206
 zawiązadło N Instr. 194
 zawiązanie N Acc. 61
 zawiązek N Res. 206, 227
 zawieja N Acc., N Res. 27, 29, 210, 313, 333
 zawiejszanie N Acc. 61
 zawieranie N Acc. 61
 zawierucha N Acc. 32, 316
 zawieszenie N Acc. 39, 66
 zawieszka N Acc., N Instr. 39, 66, 154, 161, 333
 zawiewa / zawiówka N Acc., N Res. 29, 36, 39, 208, 210, 333
 zawiewki N Res. 207, 222
 zawijak N Res. 224
 zawijanka N Res. 219
 zawijucha N Acc. 32, 313
 zawiniątko N Res. 208, 221
 zawinka N Res. 217
 zawiówka N Acc. 36, 39, 209, 210
 zawodowiec N Sub.(Ob.) 286
 zawora N Instr. 139
 zaziębienie N Acc. 33, 66
 zaziębnienie N Acc. 33
 zażegnanie N Acc. 61
 zbawiacz N Sub. 84
 zbawiciel N Sub. 74, 75, 84, 94, 315
 zbawienie N Acc. 66
 zbieraczka N Sub. 86, 311
 zbieranie N Acc. 36, 39, 53, 61, 73
 zbieranina N Acc. 50
 zbierka / zbiórka N Acc. 36, 39, 53, 61, 73
 zbier N Acc. 36, 39, 53, 61, 73
 zbrodniarz N Sub.(Ob.) 286, 288
 zbytownik N Sub.Attr. 122, 123
 zdarcie N Acc. 33
 zdarzenie N Acc. 66
 zdejmowanie N Acc. 61
 zdęcie N Acc. 33
 zdjęcie N Res. 56, 206, 213
 zdrajca N Sub. 77
 zdymanie N Acc. 61
 zdziabanie N Acc. 61
 zdzieracz N Sub.Attr. 113, 114, 132, 328
 zdzierak N Instr. 174, 177
 zdzierek N Res. 227
 zdzierki N Res. 222, 236
 zdzierus N Sub.Attr. 113, 114, 132, 328
 zdziery / zdziory N Res. 24, 207, 222, 223, 235, 236
 zdziwanie N Acc. 61
 zdzuwanie N Acc. 61
 zeblóczenie N Acc. 66
 zebranie N Acc. 61, 72
 zeganie N Acc. 61

- zelga N Acc. 27, 29
 zelówka N Instr. 155, 161
 zemdlenie N Acc. 66
 zemglenie N Acc. 66
 zerwa N Res. 210
 zesłanie N Acc. 61
 zewlekanie N Acc. 61
 zewłóczenie N Acc. 66
 zezuwanie N Acc. 61
 zgadka N Acc. 39
 zganiaczka N Acc., N Instr. 40, 42, 162, 166, 333
 zganianie N Acc. 61
 zganianka N Acc. 40, 42
 zginanie N Acc., N Instr. 61, 156, 161, 199, 200, 333
 zginka N Instr. 156, 161, 200
 zgniłek N Res. 206, 227
 zgniłka N Res. 15, 218, 316
 zgoda N Acc. 29
 zgoniny N Res. 207, 231
 zgonka N Acc. 36, 39, 73
 zgon N Acc. 36, 39, 73
 zgrabki N Res. 222, 223, 236
 zgrabnik N Instr. 183, 184
 zgrabys N Res. 207, 222, 223, 235, 236, 314
 zgrywota N Sub.Attr. 103, 132, 133
 zgrywus N Sub.Attr. 103, 131, 132, 133, 328
 zgrzebiuch N Res. 208, 212
 zgrzebło N Instr. 189, 194
 zgrzeby N Res. 235, 236
 zguba N Res. 210
 zgutka N Acc. 38, 39
 ziebraczka N Fem. (N Sub.) 88, 305
 ziebrak N Sub. 88, 305
 ziemianin N Sub.(Ob.) 286, 287
 ziemlanka N Res.(Ob.) 296, 297
 zlewa N Acc. 27, 28, 29, 73
 zlew N Acc., N Loc. 28, 29, 73, 271, 273, 333
 zlizywanie N Acc. 61
 złam N Res. 206, 236, 239
 złoczyńca N Sub. 277
 złośnik N Sub.Attr. 122, 123
 zmartwienie N Acc. 66
 zmartwychwstanie N Acc. 61
 zmiączek N Acc. 45, 46, 73
 zmiącz / zmiąg N Acc. 45, 46, 73
 zmiłowanie N Acc. 61
 zmiłowanie N Acc. 61
 zmowiny / zmówiny N Acc. 50, 51, 69, 70, 327
 zmowy N Acc. 50, 51, 69, 70, 327
 zmyłka N Acc. 39
 zmywaczka N Sub., N Instr. 86, 162, 163, 166, 174, 177, 334
 zmywak N Instr. 163, 166, 174, 176, 177
 zmywanie N Acc. 61
 znaczak N Instr. 135, 174, 177, 183, 184
 znaczenie N Acc. 66
 znacznik N Instr. 135, 174, 177, 183, 184
 znajda N Ob. 239, 240, 241, 242, 248, 329
 znajdek N Ob. 239, 241, 242, 248, 329
 znajduch N Ob. 239, 240, 241, 242, 248, 329
 znista N Res. 210
 zoranie N Acc. 61
 zorywanie N Acc. 61
 zrab N Acc., N Res., N Loc. 73, 239, 271, 273, 333
 zrękowiny N Acc. 52
 zrucanie N Acc. 61
 zrzedziocha N Sub.Attr. 109, 110
 zrzynek N Res. 206, 225, 227, 237, 239
 zrzyn N Res. 225, 227, 237, 239
 zwalisko N Loc. 264
 zwalizna N Res. 209, 210, 232, 329
 zwała N Acc., N Res. 29, 208, 209, 210, 232, 329, 333
 związek N Res. 227
 związka N Instr. 135, 154, 155, 161
 zwidzenie N Acc. 66
 zwieraczka N Instr. 161, 162, 163, 166, 168, 169
 zwieranka N Instr. 161, 163, 166, 168, 169

zwierka N Instr. 161, 163, 166, 168,
169

zwiewa N Acc., N Res. 29, 206, 210,
333

zwijadłka N Instr. 185, 187, 192, 194

zwijadłko N Instr. 185, 187, 192, 194

zwijadło N Instr. 185, 187, 194

zwijanie N Acc. 61

zwildz N Acc. 73

zwlekanie N Acc. 61

zwózka N Acc. 39

zzuwaczka N Instr. 162, 163, 166

zzuwanie N Acc. 61

Ż

żniwiarka / żniwiarka N Instr.(Temp.)
295

żniwiarz / żniwiarz N Sub.(Temp.) 290

Ż

żagiew N Instr. 202, 316

żarcie N Ob. 240, 242, 243, 316

żartownica N Sub.Attr. 107

żądło / żędło N Instr. 192, 316

żądza N Acc. 29

żebrak N Sub. 88

żebranina N Acc. 49, 50, 67

żebrota N Acc. 49, 50, 67

żeniaczka N Acc. 40, 48, 327

żenidło N Acc. 40, 48, 327

żerowisko N Loc. 254, 263, 264

żęcie N Acc. 33

żniwo N Acc., N Res., N. Temp 67, 235,
275, 330, 333

żujka N Ob. 239, 245

życzenie N Acc. 66

żynarka N Instr. 135, 171

LITERATURA

- Apresjan J.D., 1980, *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, Wrocław.
- Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1, 2, Warszawa.
- Basara J., 2003, *Nazwy młocka w gwarach polskich (na tle słowiańskim)*, [w:] *Dialektologiczni studii*, t. 3, *Zbiornik pamiątki Jaroslavy Zakrevs'koj*, Lviv, s. 105–108.
- Bąk P., 1968, *Gwary okolic Kramsk w powiecie konińskim*, Wrocław.
- Białoskórska M., 1999, *Wstępna analiza polskich gniazd słowotwórczych z centrum czasownikowym*, cz. 1, „Poradnik Językowy” z. 5, s. 18–27.
- Białoskórska M., 2000, *Wstępna analiza polskich gniazd słowotwórczych z centrum czasownikowym*, cz. 2, „Poradnik Językowy”, z. 2, s. 38–48.
- Boryś W., 2006, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Brückner A., 1993, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Burska-Ratajczyk B., *Wariantywność gwarowych formacji słowotwórczych – współczesność wobec tradycji*, [w:] *Leksyka a gramatyka w tekście językowym*, red. K. Wojtczuk, Siedlce, s. 205–222.
- Buttler D., 1978, *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*, Warszawa.
- Buttler D., 1988, *Wszędobylska -ówka*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 617–623.
- Chłudzińska-Świątecka J., 1972, *Budowa słowotwórcza rzeczowników w gwarach Warmii i Mazur*, „Prace Filologiczne”, t. 22, s. 159–289.
- Chruścińska-Wszakowa K., 1980, *Próba opisu kategorii słowotwórczej nazw miejsc*, [w:] *Język. Teoria – dydaktyka*, t. 4, red. J. Trojanowski, Kielce, s. 90–101.
- Cockiewicz W., 2001, *Jak odróżnić działacza od nosiciela cechy*, [w:] *Studia językoznawcze. Dar przyjaciół i uczniów dla Zofii Kurzowej*, red. Z. Cygal-Krupa, Kraków, s. 53–62.
- Cyran W., 1960, *Gwary polskie okolic Siedlec*, Łódź.
- Cyran W., 1977, *Tendencje słowotwórcze w gwarach polskich*, Łódź.
- Czapiga Z., 1981, *Ze studiów nad semantyką rzeczowników odczasownikowych z formantem zerowym w języku polskim i rosyjskim*, „Przegląd Rusycystyczny”, R. 4, z. 3, s. 67–73.
- Czapiga Z., 1983, *O konkretyzacji znaczeniowej derywatów odczasownikowych z formantem zerowym w języku polskim i rosyjskim*, „Przegląd Rusycystyczny”, R. 6, z. 2, s. 68–75.
- Czyżewski F., 2003, *Nomina loci w gwarze ukraińskiej wsi Wiryki koło Włodawy*, [w:] *Dialektologiczni studii*, t. 3, *Zbiornik pamiątki Jaroslavy Zakrevs'koj*, Lviv, s. 377–383.
- Dejna K., 1962–1968, *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, z. 1–6, Łódź.
- Dejna K., 1973, *Dialekty polskie*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Dejna K., 1974–1985, *Słownictwo ludowe z terenu byłych województw kieleckiego i łódzkiego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 20–31.
- Dejna K., 1981, *Atlas polskich innowacji dialektalnych*, Warszawa–Łódź.
- Dejna K., 1983, *O czym świadczy gwarowe e w grewać, teńcować*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 29, s. 47–53.

- Dejna K., 1989/1990, *Słowotwórstwo sufiksalne gwary czeskiej Kucowa*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 36, s. 19–68.
- Długosz-Kurczabowa K., 1980, *Formant „-us” w języku polskim*. „Slavia Occidentalis”, R. 38, s. 21–33.
- Długosz-Kurczabowa K., 1988, *Formant -ant w języku polskim*, „Poradnik Językowy”, z. 1, s. 42–49.
- Długosz-Kurczabowa K., 1990, *Pochodzenie, produktywność i funkcje formantu -as w języku polskim*, „Prace Filologiczne”, t. 35, s. 53–58.
- Dobrzyński W., 1967, *Gwary powiatu niemodlińskiego*, cz. II, *Monografia, teksty gwarowe*, Wrocław.
- Dokulil M., 1979, *Teorie derywacji*, Wrocław.
- Doroszewski W., 1928, *Monografie słowotwórcze I. Formacje z podstawowym -k- w części sufiksальной*, „Prace Filologiczne”, t. 13, s. 1–261.
- Doroszewski W., 1929, *Monografie słowotwórcze II. Formacje z podstawowym -l- w części sufiksальной*, „Prace Filologiczne”, t. 14, s. 34–85.
- Doroszewski W., 1946, *Kategorie słowotwórcze*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, t. 39, s. 20–42.
- Doroszewski W., 1952, *Podstawy gramatyki polskiej*, Warszawa.
- Doroszewski W. (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, t. 1–11, Warszawa.
- Doroszewski W. 1962, *Nomina loci jako kategoria słowotwórcza*, „Slavia”, t. XXXI, s. 342–347.
- Doroszewski W., 1963, *Syntaktyczne podstawy słowotwórstwa*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, Seria 2, Językoznawstwo, Warszawa, s. 65–78.
- Dunaj B., 1993, *Nowe singulativa z przyrostkiem -ant*, „Język Polski”, R. LXXIII, z. 1–2, s. 59–62.
- Gaertner H., 1931–1938, *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, cz. III. 1, *Słowotwórstwo*, Lwów–Warszawa.
- Gala S. 1974, *Odtoponimiczne nazwy mieszkańców w powiecie piotrkowskim*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 20, s. 79–97.
- Gala S., 1985, *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l-/-ł- w części sufiksальной*, Łódź.
- Gala S., 1993, *Apelatywno-antroponimiczne struktury z sufiksem -ajło*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Folia Linguistica 27, s. 77–85.
- Gala S., 1994, *Małopolsko-śląsko-wielkopolskie pogranicze językowe*, cz. I, II, Łódź.
- Gala S., 2006, *Diachronia czy synchronia w badaniach słowotwórstwa gwarowego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 51, s. 79–84.
- Gala S., 2009, *W sprawie paradygmatycznego wymiaru słowotwórstwa gwarowego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 54, s. 47–55.
- Gala S., 2010, *W sprawie gniazd słowotwórczych*, [w:] *Symbole grammaticae In honorem Bogusłai Dunaj*, Biblioteka Lingvariorum, t. 9, Kraków, s. 63–69.
- Gala S., 2010 (a), *Przydatność „Słownictwa ludowego...” Karola Dejny w pracach nad słowotwórstwem gwarowym*, „Studia Dialektologiczne” t. IV, s. 145–150.
- Gala S., 2010 (b), *Glosa do zagadnienia homonimii/polisemii w słowotwórstwie gwarowym*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 55, s. 81–88.
- Gala S., 2011, *Chronia w słowotwórstwie gwarowym*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 56, s. 57–64.

- Gala S., 2014, *W sprawie wariantywności słowotwórczej*, [w:] *Teksty, podteksty i konteksty. O współczesnej polszczyźnie i jej kontaktach z innymi językami słowiańskimi. Tom jubileuszowy dedykowany Profesor Bożenie Ostromięckiej-Frączak*, red. B. Grochala, E. Pałuszyńska, Łódź, s. 87–95.
- Gala S., Frank-Rakowska G., Gala-Milczarek B., 2010, *Indeks alfabetyczny i indeks a tergo do „Słownictwa ludowego...” Karola Dejny*, Łódź.
- Gala S., Gala-Milczarek B., 2006, *Słowotwórcze, leksykalne, stylistyczne środki wyrażania emocji*, [w:] *Wyrażanie emocji*, red. K. Michalewski, Łódź, s. 379–384.
- Gala S., Gala-Milczarek B., 2014, *Rzeczownikowe derywaty sufiksalne w gwarach północno-małopolskich i małopolsko-mazowiecko-wielkopolskiego pogranicza*, Łódź.
- Gala-Milczarek B., 2009, *Budowa słowotwórcza rzeczowników w gwarach piotrkowskich*, Łódź.
- Gala-Milczarek B., 2009(a), *Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych w gwarach piotrkowskich*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 54, s. 57–76.
- Gala-Milczarek B., 2011, *Gwarowe dewerbalne nomina locativa jako przykład kategoryzacji derywatów*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 56, s. 65–72.
- Gala-Milczarek B., 2012, *Słowotwórstwo gwarowe w ujęciu typologicznym*, [w:] *W komunikacyjnej przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Robertowi Mrózkowi*, red. I. Łuc, M. Pogódek, Katowice, s. 403–409.
- Gala-Milczarek B., 2012 (a), *Znaczenie leksykalne jako współwyznacznik kategoryjnej funkcji derywatu*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 58, s. 103–109.
- Gala-Milczarek B., 2014, *O przydatności gniazda słowotwórczego w odślanianiu czynnościowego charakteru derywatów gwarowych*, [w:] *Język w środowisku wiejskim. W 110. rocznicę urodzin Profesora Eugeniusza Pawłowskiego*, t. 1, red. M. Mączyński, E. Horyń, Biblioteka Tradycji, nr CXXXVI, Kraków, s. 187–194.
- Ginzburg E., 1974, *Poniatije słowoobrazowatielnogo gniezda*, [w:] *Problemy struktury słowa i przedłożenija*, Priem.
- Gołąb P., 1955, *Gwara Schodni i okolicy*, Wrocław.
- Gołąb Z., Heinze A., Polański K., 1968, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa.
- Górniewicz H., 1967, 1968, *Formanty przyrostkowe rzeczowników w gwarach malborskich*, cz. I, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 13, s. 13–53; cz. II, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 14, s. 53–82.
- Grabias S., 1981, *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin.
- Graf M., 2007, *Derywaty z formantem -ol w języku mieszkańców Grodziska (Gm. Osieczna, pow. Leszno)*, [w:] *Gwary dziś 4. Konteksty dialektologii*, red. J. Sierociuk, Poznań, s. 293–305.
- Grochola-Szczepanek H., 2002, *Rzeczowniki złożone w gwarach polskich*, Kraków.
- Grochowski M., 1975, *Środek czynności w strukturze zdania. Narzędzie, substancja, materiał*, Wrocław.
- Grzegorzczkowska R., 1963, *Charakterystyka słowotwórcza polskich rzeczowników złożonych*, „Poradnik Językowy”, z. 7, s. 255–264.
- Grzegorzczkowska R., *O tak zwanych homonimach słowotwórczych*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 244–249.
- Grzegorzczkowska R., 1981, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa.

- Grzegorzczkova R., 1982, *Miejsce derywacji przymiotnikowej w semantycznym opisie języka*, „Polonica”, 49–55.
- Grzegorzczkova R., Puzynina J., 1979, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego*, Warszawa.
- Grzegorzczkova R., 1998, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa.
- Habrajska G., 1989/1990, *Typy słowotwórcze rzeczowników w gwarze wsi Masłońskie (woj. częstochowskie)*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 34, s. 87–110.
- Heinz A., 1974, *Pojęcie i rola wariantu językowego*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, t. 23, s. 137–157.
- Honowska M., 1964, *O pojemności znaczeniowej derywatów*, „Język Polski”, t. 44, s. 193–200.
- Izdebska Z., 1977, *Jeszcze o sufiksie -arnia*, „Język Polski”, t. 57, s. 289–291.
- Jadacka H., 1992, *Teoretyczne podstawy słowotwórstwa normatywnego*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 549–561.
- Jadacka H., 1995, *Rzeczowniki polskie jako baza derywacyjna*, Warszawa.
- Jadacka H., 2001, *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*, t.1: T. Vogelgesang, *Gniazda odprzymiotnikowe*, wstęp i red. H. Jadacka; t. 2: H. Jadacka, M. Bondkowska, J. Burkacka, E. Grabska-Moyle, T. Karpowicz, *Gniazda od rzeczowników*, Kraków.
- Jadacka H., 2001(a), *System słowotwórczy polszczyzny*, Warszawa.
- Jadacka H., 2003, *Opis gniazdowy jako podstawa łączliwości formantów*, [w:] *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowanie*, red. M. Skarżyński, Kraków.
- Jancienieckaja M., 1979, *Siemanticzeskije woprosy teorii słowoobrazowania*, Tomsk.
- Janowska A., 2007, *O swoistości derywacji na tle innych sposobów nominacji*, [w:] *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*, red. A. Achtelek, J. Tambor, Katowice 2007, s. 28–34.
- Janowska A., 2012, *Polisemia jako czynnik przemian w polskich czasownikach prefiksalnych*, [w:] *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst*, „Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów”, t. 13, s. 203–210.
- Jaros I., 2008, *O tzw. formalnych deminutywach wśród ludowych nazw środków czynności*, „Prace Językoznawcze Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego”, t. 10, s. 71–78.
- Jaros I., 2009, *Nazwy środków czynności w gwarach łeczycko-sieradzkich. Studium słowotwórczo-leksykalne*, Łódź.
- Jeroma Ž., 2003, *Gerundium w Statucie Litewskim*, [w:] *Słowiańskie języki, literatury, kultury: etos w świetle historii i współczesności*, red. S. Musijenko, Grodno, s. 212–217.
- Jodłowski S., 1964, *Substantywizacja przymiotników w języku polskim*, Wrocław.
- Judym-Kuliszkowa L., 1980, *Struktura i semantyka gniazd słowotwórczych w ujęciu konfrontatywnym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego”, nr 359, s. 71–80.
- Karłowicz J., Kryński W., 1900–1927, *Słownik Języka Polskiego*, t. 1–8, Warszawa.
- Klemensiewicz Z., 1973, *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*, Warszawa.
- Klemensiewicz Z., Lehr-Splawiński T., Urbańczyk S., 1981, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Kleszczowa K., 1981, *Ograniczenia semantyczne w derywacji nazw narzędzi*, Katowice.
- Kleszczowa K., 1997, *Kategoria słowotwórcza nomina loci w perspektywie historycznej*, „Prace Językoznawcze Uniwersytetu Śląskiego”, t. 25, *Studia Historycznojęzykowe*, s. 83–95.

- Kleszczowa K., 1998, *Staropolskie kategorie słotwórcze i ich perspektywiczna ewolucja*. Ruchownik, Katowice.
- Kleszczowa K., 1999, *W sprawie genezy formantów kategorii nazw środkaczynności*, [w:] *Język. Teoria – dydaktyka*, red. B. Grzeszczuk, Rzeszów, s. 35–43.
- Kleszczowa K., 2005, *Przemiany systemu słotwórczego*, [w:] *Rozprawy o historii języka polskiego*, Zielona Góra, red. S. Borawski, s. 253–290.
- Kleszczowa K., 2006, *Słotwórstwo gniazdowe – stan i perspektywy badawcze*, [w:] M. Sokolová, M. Ivanová, M. Ološtiak (red.), *Morfematický výskum slovenčiny (možnosti jeho štatistického elektronického a dialektického spracovania)*. Venovanie pamiatke Jána Horeckého, Prešov, s. 263–276.
- Kleszczowa K., 2007, *Słotwórstwo gniazdowe na usługach lingwistyki diachronicznej*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 52, s. 59–72.
- Kobylińska J., 1972, *Nazwy działacza z przyrostkiem -acz*, „Język Polski”, R. LII, z. 2, s. 104–112.
- Kosyl Cz., 1978, *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław.
- Kowalewska J., 1968, *O sufiksach -ownia i -nia we współczesnym języku polskim*, „Językoznawca”, z. 18–19, s. 26–35.
- Kowalska A., 1975, *Zróżnicowanie słotwórcze gwar Mazowsza i Podlasia*. Ruchownik, t. 1: Atlas, cz. 2: Wykaz i komentarze do map 1–100, Wrocław.
- Kowalska A., 1979, *Zróżnicowanie słotwórcze gwar Mazowsza i Podlasia*. Ruchownik, t. 2: Atlas, cz. 2: Wykaz i komentarze do map 101–2000, Wrocław.
- Kowalska A., 2003, *Polskie gwarowe nazwy miejsc z sufiksem -isko na tle polszczyzny ogólnej*, [w:] *Dialektologiczni studii*, t. 3, *Zbirnik pam’atji Jaroslavy Zakrevs’koj*, s. 213–229.
- Kowalska A., 2004, *Sufiks -isko w słowiańskich nazwach pól po uprawach (w świetle materiałów Ogólnopolskiego atlasu językowego)*, [w:] OLA. *Materijaly i issledovanija* 2001/2, Moskwa, s. 35–49.
- Kowalska A., 2006, *Apelatywne nazwy miejsc z formantami występującymi w tej funkcji rzadko lub sporadycznie*, [w:] *Gwary dziś*, t. 3: *Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, red. J. Sierociuk, Poznań, s. 199–208.
- Kowalska A., 2011, *Apelatywne nazwy miejsc w dialektach polskich. Derywacja sufiksalna*, Poznań.
- Kreja B., 1957, *Funkcje sufiksu -(i)dło*, „Język Polski”, R. XXXVIII, s. 268–272.
- Kreja B., 1974, *Słotwórcza rola fleksji we współczesnym języku polskim*, „Studia Śląskie”, t. 26, s. 193–205.
- Kreja B., 1975, *Drobiazgi słotwórcze: S. Międlica, cierlica*, „Język Polski”, R. LV, z. 2, s. 119–121.
- Kreja B., 1977, *Drobiazgi słotwórcze: Przerębel*, „Język Polski”, R. LVII, z. 2, s. 120–122.
- Kreja B., 1977(a), *Muzykant (i inne singulativa na -ant)*, „Język Polski”, LVII, 3, s. 199–202.
- Kreja B., 1996, *Studia z polskiego słotwórstwa*, Gdańsk.
- Kreja B., 1996(a), *O formacjach na -(an)ina typu bieganina, typu mieszanina*, [w:] *Studia z polskiego słotwórstwa*, Gdańsk, s. 105–127.
- Kreja B., 1996 (b), *Formacje na -aka w języku polskim*, [w:] *Studia z polskiego słotwórstwa*, Gdańsk, s. 176–186.
- Kreja B., 1996(c), *Słotwórstwo nazw miejsc we współczesnym języku polskim*, [w:] *Studia z polskiego słotwórstwa*, Gdańsk, s. 24–56.

- Kreja B., 1996(d), *Problem słowotwórczej struktury nazw rezultatów czynności*, [w:] *Studia z polskiego słowotwórstwa*, Gdańsk, s. 57–60.
- Kreja B., 1999, *Słowotwórstwo polskie na tle słowiańskim*, Gdańsk.
- Kreja B., 1999(a), *Deminutiva (itd.) na -iczka i augmentativa (itp.) na -ica w perspektywie historycznej*, „Prace Filologiczne”, t. LXIV, s. 319–332.
- Kreja B. 2000, *Z zagadnień ogólnych polskiego słowotwórstwa*. *Studia*, Gdańsk.
- Kreja B., 2000(a), *Struktura i znaczenie formacji na -arka oraz problem genezy przyrostka -arka instr.* [w:] *Studia historycznojęzykowe*, t. III: *Rozwój polskiego systemu językowego*, red. K. Rymut, W.R. Rzepka, Kraków, s. 167–185.
- Kreja B., 2002, *Studia i szkice słowotwórcze*, Gdańsk.
- Kreja B., 2002(a), *Glosy do „Słowotwórstwa języka doby staropolskiej...”*, [w:] *Studia i szkice słowotwórcze*, Gdańsk, s. 235–242.
- Kreja B., 2002(b), *Struktura i znaczenie formacji na -alnik, -alnica, -alka w języku polskim*, [w:] *Studia i szkice słowotwórcze*, Gdańsk, s. 141–150.
- Kreja B., 2002(c), *Nazwy pomieszczeń na -(a)lnia w języku polskim*, [w:] *Studia i szkice słowotwórcze*, Gdańsk, s. 77–87.
- Kreja B., 2002(d), *Nazwy pomieszczeń na -arnia*, [w:] *Studia i szkice słowotwórcze*, Gdańsk, s. 88–104.
- Kreja B., 2002(e), *Nazwy przestrzenne na -owisko w języku polskim*, [w:] *Studia i szkice słowotwórcze*, Gdańsk, s. 118–132.
- Kreja B., 2002(f), *Formacje na -ownia i -arnia we współczesnym języku polskim*, [w:] *Studia i szkice słowotwórcze*, Gdańsk, s. 105–117.
- Kucała M., 1964, *Czasowniki wielokrotne we współczesnym języku polskim. Zakres i systematyka*, „Język Polski”, R. XLIV, s. 201–214.
- Kurdyla T., 2012, *Wariantywność i synonimia słowotwórcza w polszczyźnie ludowej (próba podsumowania)*, [w:] *Języki słowiańskie w ujęciu socjolingwistycznym. Prace przygotowane na XV Międzynarodowy Kongres Słowistów, Mińsk 2013*, Z Prac Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 77–84.
- Kurzowa Z., 1974, *Derywacja fleksyjna czyli paradygmatyczna w języku polskim i próba objaśnienia jej genezy*, „Prace Językoznawcze”, z. 42, s. 93–103.
- Kurzowa Z., 1976, *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim*, Warszawa.
- Laskowski R., 1966, *Derywacja rzeczowników w dialektach laskich*, cz. I, Wrocław.
- Laskowski R., 1971, *Derywacja rzeczowników w dialektach laskich*, cz. II, Wrocław.
- Linde S., 1854–1860, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Lwów.
- Majewska M., 2006, *Rzeczownikowe homonimy heterogeniczne. Analiza synchroniczna i diachroniczna*, Kraków.
- Malec T., 1976, *Budowa słowotwórcza rzeczowników i przymiotników w gwarze wsi Rachanie pod Tomaszowem Lubelskim*, Wrocław.
- Marciniak-Firadza R., 2012, *Wariantywność gwarowych formacji słowotwórczych na przykładzie nazw osobowych wykonawców czynności*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 58, s. 209–222.
- Marciniak-Firadza R., 2013, *Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego. Studium słowotwórczo-leksykalne*, cz. 1, 2, Łódź.
- Michalewski K., 1977, *Polski sufiks -ak na tle słowiańskim*, *Studia Językoznawcze. Streszczenie Prac Doktorskich*, t. II, Wrocław, s. 47–90.

- Mrózek R., 1970, *Wykłady funkcji słowotwórczych w rzeczownikowych formacjach gwarowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, *Prace Językoznawcze*, z. 29, s. 187–201.
- Nagórko-Kufel A., 1975, *O dwóch typach motywacji leksemów rzeczownikowych we współczesnej polszczyźnie*, „Poradnik Językowy”, z. 10, s. 525–532.
- Nagórko A., 1998, *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, Warszawa.
- Nagórko A., 2012, *Polski system słowotwórczy na tle języków europejskich (o pewnym projekcie wydawniczym)*, [w:] *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst*, red. J. Sierociuk, *Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów*, t. 13, Poznań, s. 253–267.
- Niemczenko W., 1984, *Sowriemiennyj ruskij jazyk. Slovoobrazowanie*, Moskwa.
- Nowak H., 1970, *Gwary hazackie w powiecie rawickim*, Poznań.
- Olejniczak M., 2003, *30 lat słowotwórstwa gniazdowego (rys historyczny)*, [w:] *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowanie*, red. M. Skarżyński, Kraków, s. 12–28.
- Ostromęcka-Frączak B., 1970, *Nazwy miejsc w gwarach polskich*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 16, s. 45–57.
- Pelcowa H., 1994, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa H., 1995, *Wariantywność leksykalna gwar pogranicza wschodniego Lubelszczyzny*, [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, red. M. Kondratiuk, Białystok, s. 155–166.
- Pelcowa H., 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Peplawski F., 1967, *Z historii odczasownikowych nazw wykonawców czynności. Rzeczowniki z formantem -ciel w XVI w.*, „Pamiętnik Literacki”, R. 58, z. 1, s. 121–176.
- Peplawski F., 1974, *Odczasownikowe nazwy wykonawców czynności w polszczyźnie XVI wieku*, Wrocław.
- Pluta F., 1963, *Dialekt głogówecki, cz. I*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Pluta F., 1964, *Dialekt głogówecki, cz. II, Słowotwórstwo, flaksja, teksty gwarowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Pomianowska W., 1958, *Formacje z historycznym -k- w gwarach polskich*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 273–287.
- Puzynina J., 1966, [rec.] Miloš Dokulič, *Tvoření slov v češtinie. I*, Praha 1962, „Rocznik Sławistyczny”, t. 26, cz. I, s. 180–190.
- Puzynina J., 1969, *Z metodologii badań nad derywatami odczasownikowymi*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. 26, s. 83–92.
- Puzynina J., 1969(a), *Nazwy czynności we współczesnym języku polskim (słowotwórstwo, semantyka, składnia)*, Warszawa.
- Puzynina J., 1978, *Próba klasyfikacji formantów słowotwórczych języka polskiego*, „Język Polski”, R. LVIII, z. 2, s. 98–107.
- Reichan J., 1996, *Problem syntetycznego ujęcia polskiego słowotwórstwa gwarowego. Zarys koncepcji*, „Studia Dialektologiczne”, t. 1, s. 191–195.
- Reichan J., 1997, *Kategorialne nazwy czynności w gwarach polskich*, [w:] *Onomastyka i dialektologia. Prace dedykowane Pani Profesor Rzetelskiej-Feleszko*, red. H. Popowska-Taborska, J. Duma, Warszawa, s. 209–212.
- Reichan J., 1998, *Polskie słowotwórstwo gwarowe w aspekcie geograficznojęzykowym*, [w:] *Teoretyczne, badawcze i dydaktyczne założenia dialektologii*, red. S. Gala, Łódź.

- Reichan J. (red), 1999, *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich*, Kraków.
- Reichan J., 1999(a), *Niektóre nazwy działacza w gwarach polskich*, [w:] *Słowotwórstwo, semantyka i składnia języków słowiańskich*, red. M. Blicharski, H. Fontański, t.1, Katowice, s. 83–91.
- Reichan J., 2007, *Formacje z przyrostkiem -awka w funkcji niekategorialnych nazw czynności i stanów w gwarach polskich na tle danych historycznojęzykowych*, [w:] *Gwary dziś*, t. 4: *Konteksty dialektologii*, red. J. Sierociuk, Poznań, s. 221–235.
- Rusek J., 1957, *Z historii i geografii przyrostka -aczka w języku polskim*, „*Język Polski*”, R. XXXVII, z. 4, s. 272–281, z. 5, s. 357–366.
- Rymut K., 1999–2001, *Nazwiska Polaków: słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1: 1999, t. 2: 2001, Kraków.
- Sajewicz, M. 2002, *Derywacja sufiksalna osobowych nazw subiektów w nadnarwiańskich gwarach białoruskich Białostoczczyzny*, Lublin.
- Satkiewicz H., 1969, *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka polskiego*, Warszawa.
- Sierociuk J., 1991, *W sprawie wariantywności słowotwórczej w gwarach*, [w:] *Wariancja w języku. III Opolskie Spotkania Językoznawcze*, Szczedrzyk 10–11.10.1989 r., red. S. Gajda, Opole, s. 175–178.
- Sierociuk J., 1996, *Budowa wybranych formacji rzeczownikowych – szczególnie nazw miejsc – w gwarach między Wisłą a Wieprzem*, Lublin.
- Sierociuk J., 2006, *Specyfika wariantywności słowotwórczej w gwarach*, [w:] *Gwary dziś*, t. 3: *Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, Poznań, s. 209–214.
- Sierociuk J., 2012, *Słowotwórstwo tekstów oralnych*, [w:] *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst*, *Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów*, t. 13, Poznań, s. 335–345.
- Skarżyński M., 1999, *Powstanie i rozwój polskiego słowotwórstwa*, Kraków.
- Skarżyński M., 2000, *Liczebniki w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny (Studium gniazd słowotwórczych)*, Kraków.
- Skarżyński M., 2003, *Słowotwórcze gniazda odczasownikowe (charakterystyka wstępna)*, [w:] *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowanie*, red. M. Skarżyński, Kraków, s. 137–167.
- Skarżyński M. (red.), 2004, *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*, t. 3: *Gniazda odczasownikowe*, Kraków.
- Skarżyński M. (red.), 2004(a), *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*, t. 4: *Gniazda motywowane przez liczebniki, przysłowki, zaimki, onomatopeje, wykrzykniki*, Kraków.
- Skarżyński M., 2012, *Polskie słowotwórstwo gniazdowe*, [w:] *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst*, *Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów*, t. 13, red. J. Sierociuk, Poznań, s. 91–99.
- Sławski F., 1974, *Słownik prasłowiański*, t. 1, Wrocław.
- Sławski F., 2011, *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*, Kraków.
- Stieber Z., 1964–1978, *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, red. Z. Stieber, H. Popowska-Taborska, t. 1–15, Wrocław.
- Szczepankowska I., 1998, *Nomina attributiva w gwarze łomżyńskiej. Studium leksykalno-słowotwórcze*, Białystok.

- Szober S., 1923, *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa.
- Szymczak M., 1961, *Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w powiecie łączyskim*, Łódź.
- Szymczak M., 1992, *Słownik języka polskiego*, t. 1–3, Warszawa.
- Tichonow A., 1985, *Słowoobrazowatelnij słowar ruskogo jazyka*, t. 1, 2, Moskwa.
- Truszkowski W., 1954, *Pochodzenie, charakter i funkcja współczesnego przyrostka -ak*, „Język Polski”, R. XXXIV, z. 2. s. 155–162.
- Ułaszyn H., 1923, *Słowotwórstwo*, [w:] *Gramatyka języka polskiego*, Kraków.
- Urbańczyk S., Kucała M. (red.), 1999, *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław.
- Warchoń S., 1967, *Gwary dawnej Ziemi Sęczyckiej*, Wrocław.
- Warchoń S. (red), 2009, *Słowiańskie homonimy apelatywno-onimiczne i onimiczno-onimiczne w diachronii i synchronii*, „Rozprawy Slawistyczne”, t. 22.
- Waszakowa K., 1990, *Sufiks -ant jako formant międzynarodowy*, „Język Polski”, R. LXX, z. 1–2, s. 32–39.
- Waszakowa K., 1993, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego z formantami paradygmatycznymi*, Warszawa.
- Waszakowa K., 2004, *Słowotwórstwo a niektóre założenia kognitywizmu*, „Poradnik Językowy”, z. 2, s. 67–80.
- Waszakowa K., 2012, *Miejsce i rola relacji podobieństwa w słowotwórstwie – zarys problematyki*, [w:] *Słowotwórstwo tekstów oralnych*, [w:] *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst*, Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów, t. 13, Poznań, s. 191–202.
- Wolińska O., 1994, *Możliwość zastosowania opisu gniazdowego w diachronii*, „Poradnik Językowy”, z. 5/6, s. 63–69.
- Wróbel H., 1998, *Czasownik*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzyczkowa, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa.
- Wróblewski J., 1980, *Polisemia (wieloznaczność) i homonimia-problemy, postulaty*, [w:] *Język, teoria – dydaktyka. Materiały IV konferencji Młodych Językoznawców Dydaktyków*, Opole, 20–21 maja 1979, Kielce.
- Wyderka B., 2007, *O gwarowym słownictwie rzadkim*, [w:] *Gwary dziś*, t. 4: *Konteksty dialektologii*, red. J. Sierociuk, Poznań, s. 171–176.
- Zaręba A., 1969-1980, *Atlas językowy Śląska*, t. 1–6, Warszawa.
- Zdanczewicz T., 1980, *Mazurujące gwary suwalskie*, cz. 1. *Gwarowe cechy polskie (fonetyka, słowotwórstwo)*, Warszawa.
- Zołotowa W., 1962, *Rzeczowniki dewerbalne osobowe we współczesnej polszczyźnie*, „Poradnik Językowy”, z. 7–8, s. 310–317.
- Zych A., 1999, *Struktura i semantyka polskich i rosyjskich gniazd słowotwórczych z przymiotnikami wyjściowymi nazywającymi barwę*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego”, nr 1815, s. 231.

FUNCTIONAL NATURE OF DENOMINATIVES IN THE VERNACULARS OF NORTH LITTLE POLAND AND THOSE OF ADJOINING REGIONS

Morphological and lexical study

(Summary)

The matter under consideration taken up in this study is indicating the connection of different kinds between nominal denominatives and meanings of activities which define them. The chronia, adopted in the derivational description, allows to reveal the functional nature of the formations of clear functional relations with the activities which motivate them or with such activities the relations in which are already erased. By way of introducing the principles of nest analysis those nouns which, in accordance with the principles of functional interpretation, are paraphrased with their functional meanings omitted, can be involved into the scope of formation of functional nature. The derivational analysis, to which the rich material concerning the vernaculars was subject to, shows a broad range of possible interpretations of derivative forms. On the basis of that analysis it is proved that in relation to numerous derivatives, their derivational bases can be considered in different manners: either as verbal – participial ones or verbal – nominal ones, preserving at the same time the functional nature of the derivatives. In that analysis there were also indicated the derivatives of variant formal markers within the scope of the same categorical values. Their considerable diversity is a sign of significant potential of the lexis of the vernaculars as far as word formation is concerned. This can also be proved by homogenous structures, which often appear. Those structures due to the lexical meanings indicated in *Słownictwo ludowe...* [*The folk vocabulary*] (Dejna, 1974–1985) are introduced into the fields of adequate categorical and semantic values, indicating at the same time the regularities and mechanisms which explain the presence of the derivatives of parallel categorical functions in the lexis of vernaculars. Moreover, the diversity of the formal markers, which motivate the derivatives of functional nature, is revealed by the derivational interpretation of selected formations. It allows to find out the regularities in regard to their connectivity with particular types of derivational bases, categorical multi-functionality of some of them, productivity in the scope of indicated categorical values or their incidental contribution to motivating the functionally marked derivatives.

The systematics of the material, adopted in the description, aims among others at arranging the material in accordance with the criterion established in the subject, i.e. the functional nature of described formations. In the foreground there are the paradigmatic and deverbal derivatives, functionally the primary ones. Then there are the derivatives of double genre – the verbal – nominal ones, which are taken up in this study, than the non-paradigmatic and denominative derivatives (the functional and secondary ones) and nouns of indirect deverbal motivation, which is revealed in the relations of motivation in the consecutive links of the derivative chain. The derivative and categorical semantics is classified in the lower level in the systematics as an expression of the argument which verifies the functional nature of derivatives and formal markers in particular semantic categories. By way of using this particular formula the already existing observations can be applied to other studies on the word formations in vernaculars and in Polish language on each indicated level of interpretation.

OD REDAKCJI

Dr Beata Gala-Milczarek od 1997 roku pracuje w Zakładzie Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskała w 2005 roku na podstawie rozprawy *Budowa słowotwórcza rzeczowników w gwarach Krzyżanowa, Rękoraja i Tomawy koło Piotrkowa Trybunalskiego*.

Zainteresowania autorki wiążą się przede wszystkim z polską dialektologią, jej miejscem i rolą w edukacji polonistycznej, kształceniem językowym uczniów na wszystkich poziomach edukacyjnych a także sposobami konceptualizowania starości w literaturze, sztuce oraz we współczesnym języku. Badania naukowe dr Beaty Gali-Milczarek koncentrują się głównie wokół problemów słowotwórczych, metodologii badań nad słowotwórstwem gwarowym, analizy i interpretacji derywatów funkcjonujących w słownictwie mieszkańców wsi.